

Sveu ilište Josipa Jurja Strossmayera

Filozofski fakultet

Lorenza Jägera 9, Osijek, Hrvatska

Darko Matovac

Semantika hrvatskih prijedloga

doktorski rad

Osijek, 2013.

Sveu ilište Josipa Jurja Strossmayera

Filozofski fakultet

Lorenza Jägera 9, Osijek, Hrvatska

Darko Matovac

Semantika hrvatskih prijedloga

doktorski rad

Mentor: izv. prof. dr. sc. Branimir Belaj

Osijek, 2013.

KAZALO

1. Uvod	1
1.1. O prijedlozima i drugim vrstama adpozicija	6
1.2. O funkciji prijedloga.....	10
1.3. O prijedložnom izrazu	19
1.4. O jednostavnim i složenim prijedlozima	24
1.5. O postanku prijedloga.....	27
1.5.1. Imenice kao izvor adpozicija	30
1.5.2. Glagoli kao izvori adpozicija	35
1.5.3. Prilozi kao izvor adpozicija.....	35
1.6. O još nekim osobitostima prijedloga	37
1.7. O zna enju prijedloga.....	39
1.8. Tradicionalni pristupi zna enju prijedloga	43
1.9. Kognitivni pristup zna enju prijedloga	50
1.9.1. O zna enjskim mrežama	54
1.9.2. O osnovnom zna enju	62
1.9.3. Prostorno zna enje kao prototipno zna enje prijedloga.....	67
1.9.4. O prostornim prizorima.....	74
1.9.5. Predodžbene sheme i prototipno zna enje prijedloga.....	80
1.9.6. Kako prijedlozi dobivaju nova zna enja ili kako nastaje zna enjska mreža? 84	
1.9.7. Koliko zna enja ima prijedlog?	90
1.9.8. Sažetak teorijskih pretpostavki	95
2. Zna enjski opis hrvatskih prijedloga.....	96
2.1. Prijedlog <i>po</i>	100
2.1.1. Prijedlog <i>po</i> uz lokativ	106
2.1.2. Prijedlog <i>po</i> uz akuzativ.....	118
2.1.3. Temelji zna enja prijedloga <i>po</i>	122
2.2. Prijedlog <i>s</i>	122
2.2.1. Prijedlog <i>s</i> uz genitiv.....	126
2.2.2. Prijedlog <i>s</i> uz instrumental.....	134
2.2.3. Temelji zna enja prijedloga <i>s</i>	145

2.3. Prijedlog <i>iz</i>	146
2.4. Prijedlog <i>bez</i>	165
2.5. Prijedlog <i>do</i>	174
2.6. Prijedlog <i>o</i>	195
2.6.1. Prijedlog <i>o</i> uz lokativ	200
2.6.2. Prijedlog <i>o</i> uz akuzativ	208
2.6.3. Temeljni znaenja prijedloga <i>o</i>	213
2.7. Prijedlozi <i>nad, pod, pred</i> i <i>za</i>	213
2.7.1. Prijedlozi <i>nad, pod, pred</i> i <i>za</i> uz instrumental	237
2.7.2. Prijedlozi <i>nad, pod, pred</i> i <i>za</i> uz akuzativ	257
3. O mogućnostima primjene znaenjski utemeljenog opisa upotrebe prijedloga	268
4. Zaključak	275
5. Prilozi	283
6. Literatura	296

1. UVOD

Preposition: an enormously versatile part *of* grammar, as *in* "What made you pick this book I didn't want *to* be read *to out of up for*?" (Winston Churchill u Coventry i Garrod 2004: 6)

Iako su prijedlozi, kako nadahnuto pokazuje prethodni primjer iz engleskoga jezika, jezi ne jedinice uz koje se vezuju više nego zanimljive uporabne mogu nosti, u literaturi se može pro itati kako su prijedlozi jezi na kategorija „koja je dugo bila zanemarena u lingvisti kim istraživanjima“ (Zelinsky-Wibblet 1993: 1), kako su prijedlozi „po tradiciji istraživa ko podru je od marginalnog interesa“ (Klikovac 2000: 21), kako se ini da „ljudi nikada nisu shva ali prijedloge ozbiljno“ (Ray Jackendoff u Jaworska 1999: 304) te kako se ini da se prijedlozi „uzimaju zdravo za gotovo“ (Kurzon 2002: 231). Navedeno potvr uje i injenica da se prijedlozi u tradicionalnim gramatikama i tradicionalnoj lingvisti koj literaturi esto ozna avaju „tek kao manje važna vrsta rije i“ (Kurzon 2006: 63), kao „dodaci imenicama i zamjenicama“ (Jaworska 1999: 303), te da su „odstupanja i nedosljednosti gotovo postali obilježje [njihova] opisa“ (Rauh 1993: 99). Takav ruban položaj imali su prijedlozi sve od prvih spominjanja u tekstovima starih indijskih i anti kih gramati ara pa sve do pojave modernih lingvisti kih teorija u prošlome stolje u.

Do „uzdizanja skromnog prijedloga“ (Taylor 1993: 151) i do ulaska prijedloga u središte lingvisti kih istraživanja dolazi ponajprije razvojem generativne gramatike po etkom druge polovice 20. stolje a. Prijedlozi gube status „dosadne male površinske posebitosti“ (Ray Jackendoff u Jaworska 1999: 304) posebice pojavom X'-teorije sintakti kih jedinica koja prijedloge, uz imenice, glagole i pridjeve, smatra jednom od etiriju autonomnih leksi kih kategorija. Mnoga istraživanja, naro ito unutar teorije upravljanja i vezanja, pokazala su kako je sintaksa prijedloga i prijedložnih izraza zanimljivo i ugledno podru je rada, no „zapanjuju a kompleksnost prijedložne polisemije, budu i da nije bila podložna o iglednom pravilu, bila je ignorirana“ (Taylor 1995: 109). Budu i da se cjelokupni opis jezika u okviru generativne gramatike temeljio na na elima formalnog opisa sintakti kog ustrojstva, u okviru takvog pristupa jeziku opisu zna enja, op enito gledano, nije bilo mjesta (uz nekoliko „usamljenih jaha a“ (Zelinsky-Wibblet 1993: 2) kao što su Wierzbicka (1972), Bennet (1975) ili Fillmore (1977)). Što se ti e opisa semanti kog ustrojstva, može se re i kako je „postojala rupa na lingvisti kom tržištu“ (Geeraerts 2006: 144) koju formalni pristupi nisu mogli premostiti. Do toga dolazi tek promjenom op eg stajališta prema naravi i ulozi zna enja u opisu jezika koja je

nastupila u drugoj polovici 70-ih godina 20. stoljeća. Ta je promjena ponajprije potaknuta psihološkim istraživanjima procesa kategorizacije koje su proveli Eleanor Rosch i suradnici (usp. Rosch (1978) za kratki pregled istraživanja) te filozofskim idejama koje je najjasnije izrazio Ludwig Wittgenstein (usp. Blair (2006) za pregled Wittgensteinovih razmišljanja o jeziku). Novonastali lingvisti ki pristupi, oznaeni zajedni kim imenom kognitivna lingvistika,¹ svoje poimanje jezika temelje upravo na pristupu zna enju kao osnovi jezika.² Od samih njezinih po etaka prijedlozi i analiza njihovih zna enja zauzimali su u okviru kognitivne lingvistike istaknuto mjesto, a što potvrđuje i činjenica da „vjerojatno nije pretjerivanje reći kako je glavni poticaj razvoju kognitivne lingvistike, u 1980-ima i dalje, došao od Brugmanina opisa polisemije [engleskog prijedloga] *over* i Lakoffova ponovnog izlaganja toga opisa“ (Taylor 2003: 638).³ Danas se može reći kako je središte pozornosti u istraživanju prijedloga bez sumnje usmjereno na proučavanje njihovih zna enja, a posebice je usmjereno na proučavanje njihovih prostornih zna enja i to ponajprije u okvirima kognitivne semantike (npr. Tyler i Evans (2003), Coventry i Garrod (2004) ili Šarić (2008), da navedemo samo neke). Ipak, na mnogo je pitanja o prijedlozima još uvijek neodgovoreno te i dalje postoji potreba za njihovim sustavnim istraživanjem, posebice izvan okvira engleskoga i drugih utjecajnijih europskih jezika (detaljnije preglede literature o prijedlozima, ne samo u okviru kognitivne lingvistike, donose Hagège (2010), Šarić (2001) i Bortone (2010), a Šarić (2008: 2) donosi i kratak pregled literature koja se bavi prijedlozima (i padežima) u slavenskim jezicima (u okviru kognitivne lingvistike)).

¹ Za kognitivnu se lingvistiku ne može reći da je jedinstven teorijski pravac, već je to nije reći kako se radi o nizu međusobno povezanih teorijskih pristupa koji se temelje na zajedničkim pretpostavkama. Geeraerts (2006b: 2) slikovito objašnjava: „Theories in linguistics tend to be fairly insular affairs: each theoretical framework tends to constitute a conceptual and sociological entity in its own right, with only a limited number of bridges, market places or even battlegrounds shared with other approaches. Cognitive Linguistics, when considered in the light of this metaphor, takes the form of an archipelago rather than an island. It is not one clearly delimited large territory, but rather a conglomerate of more or less extensive, more or less active centres of linguistic research that are closely knit together by a shared perspective, but that are not (yet) brought together under the common rule of a well-defined theory.“

² Langacker (1987: 12) naglašava: „Meaning is what language is all about; the analyst who ignores it to concentrate solely on matters of form severely impoverishes the natural and necessary subject matter of the discipline and ultimately distorts the character of the phenomena described.“

³ Claudia Brugman izložila je 1981. godine u svome magistarskom radu nazvanome *The story of over* prvu sustavnu analizu polisemije engleskoga prijedloga *over* preko, nad, iznad; na drugu stranu; više (Brugman 1981). Ta analiza, u donekle izmijenjenom obliku, ponovno je izložena 1987. godine u sada već klasičnom dijelu Georgea Lakoffa *Women, Fire, and Dangerous Things: What Categories Reveal about the Mind* (Lakoff 1987). Kako Taylor (2003: 640) primjećuje, Brugmanina je analiza iznjedrila „a veritable cottage industry of *over*-studies“ kao i niz analiza bliskozna tih prijedloga u ostalim jezicima (npr. Taylor (1995), Tyler i Evans (2001), Tyler i Evans (2003), Liamkina (2007) i Geeraerts (2006b), da navedemo samo neke).

Tijekom povijesti lingvisti se nisu slagali u svojim koncepcijama zna enja prijedloga, a ne slažu se ni danas. Tradicionalni opis prijedloga temelji se prije svega na strukturalisti kom shva anju da su prijedlozi jezi ne jedinice (izrazito) reduciranog leksi kog zna enja odre ene ponajprije svojom funkcionalnom ulogom izražavanja odnosa me u jezi nim jedinicama u iskazu,⁴ a koje ine zatvoren skup koje nije podložan mnogim dijakronijskim promjenama (Šari 2001: 1). U svojem naj vrš em obliku funkcionalisti ko odre enje prijedloga negira postojanje njihova zna enja, no tradicionalno se prijedlozima ipak pripisuje zna enje, tj. zna enja. Budu i da su prijedlozi u pravilu višezna ne jezi ne jedinice, opis se zna enja prijedloga tradicionalno svodio na više ili manje logi no i više ili manje iscrpno navo enje razli itih podzna enja pojedinog prijedloga bez pokušaja uspostavljanja me usobnih odnosa me u tim podzna enjima, što je posebice vidljivo u rje nicima, ili se pak iz o aja koji proizlazi iz nemogu nosti usustavljanja prijedložnih zna enja i njihove uporabe odlazi u krajnost i govori o homonimima, a što je posebice vidljivo u udžbenicima za pou avanje jezika. Takav tradicionalan opis zna enja prijedloga pokazao se neutemeljenim i nezadovoljavaju im, a takvim se pokazao i isklju ivo funkcionalni pristup koji u potpunosti zanemaruje zna enje prijedloga. U okviru kognitivnih lingvisti kih pristupa razvio se novi na in opisa zna enja prijedloga koji im pristupa kao višezna nim jezi nim jedinicama ija zna enja ine strukturiranu zna enjsku mrežu zrakaste naravi koja se širi od i oko središnjeg, tj. prototipnog zna enja (npr. Lakoff (1987), Taylor (1995), Tyler i Evans (2001), Tyler i Evans (2003), Liamkina (2007), Mahpeykar i Tyler (2011), Lauraghi (2009) ili Šari (2008), da navedemo samo neke). Prema Tayloru (1995: 110) upravo „pokazivanje da je prijedložna upotreba visoko strukturirana vjerojatno je jedan od najve ih uspjeha kognitivne paradigme.“ Zna enjska mreža višezna ne jezi ne jedinice izgra uje se od i oko prototipnog zna enja prema na elima kognitivnih procesa (time je i jezik dijelom op ih ljudskih kognitivnih sposobnosti, a zna enje kodirano jezikom dijelom op eg konceptualnog ustrojstva) i svi lanovi zna enjske mreže me usobno su povezani (no ne mogu se uvijek svi izravno povezati s prototipnim zna enjem). Nadalje, kognitivni lingvisti ki pristupi zna enje

⁴ Takav tradicionalni funkcionalno usmjeren pristup prijedlozima nalazimo i danas u velikom broju gramatika i jezi nih priru nika, kako hrvatskog tako i drugih jezika, a što pokazuju i sljede i navodi: „Prijedlozi su rije i koje izri u razli ite odnose izme u onoga što zna e imenice ili na što upu uju zamjenice“ (Bari et al. 1997: 277), „Re eni na je uloga prijedloga izricanje odnosa izme u rije i sa sklonidbom i ostalih rije i u re enici“ (Ham 2002: 98), „A traditional word class, comprising words that relate two linguistic elements to each other“ (Chalker i Weiner 1998: 310) i „Präpositionen stellen ein Verhältnis zwischen Wörtern oder Wortgruppen her“ (Balcik, Röhe i Wróbel 2009: 363).

određuju kao konceptualizaciju iskustva, a iskustvo prostora temeljno je ljudsko tjelesno iskustvo. Prostor je stoga temeljna domena unutar koje se odvija konceptualizacija iskustva te je podloga procesima izgradnje apstraktnih konceptualizacija. Stoga kognitivna lingvistika zastupa pretpostavku da je jezik prostorno uvjetovan te da su i neprostorni izrazi prostorno uvjetovani. Time je kognitivna lingvistika jedna od lokalističkih teorija jezika. Na tragu takvog shvaćanja jezika kao jedinica, analiza značenja prijedloga u okvirima kognitivne lingvistike temelji se na uspostavljanju prototipnog značenja koje je u osnovi prostorne naravi, utvrđivanje i uspostavljanje mreže ostalih značenja te utvrđivanje motiviranosti među usobnim odnosima tih značenja kao i njihovim odnosima s prototipnim značenjem. Kroatistika i slavistika nisu ponudile na tim pretpostavkama utemeljen sveobuhvatniji opis značenja prijedloga u hrvatskom jeziku, iako se polazište može pronaći i kod Šarić (2008). Imaju i na umu izneseno, ciljevi ovoga rada su sljedeći: (i) odgovoriti na pitanje zašto, kako i na osnovi kojih pretpostavki kognitivna lingvistika pristupa prijedlozima, (ii) pokazati na primjerima kako izgleda opis prijedloga u okviru kognitivne lingvistike, tj. ponuditi značenski opis primarnih i orijentacijskih prijedloga u hrvatskom jeziku usmjeren na uočavanje, određivanje i opisivanje odnosa unutar značenskih mreža te (iii) ukazati na mogućnost primjene takvog pristupa prijedlozima.

Uz naziv primarni prijedlozi u hrvatskoj se literaturi, s različitim opsezima značenja, pojavljuju i nazivi pravi prijedlozi (Barić et al. 1997), netvorbeni prijedlozi (Babić et al. 1991), neproizvedeni ili podrijetlom nemotivirani prijedlozi (Silić i Pranjković 2005) i prvotni prijedlozi (Damjanović 2003). Za potrebe ovoga rada, a na osnovi ponajprije dijakronijskih kriterija i procesa gramatikalizacije, u skupinu primarnih prijedloga ubrajaju se prijedlozi *bez, do, iz, k, na, o, od, po, pri, s, u* te *uz*.⁵ Već na ovome mjestu potrebno je istaknuti kako je popis prvotnih (primarnih) prijedloga ustanovljen ponajprije na osnovi interpretacije ne uvijek jednoznačnih informacija prikupljenih u dostupnoj literaturi te da je u svakom slučaju potrebno provesti detaljnije istraživanje koje će predloženi popis potvrditi ili opovrgnuti, no takvo istraživanje prelazi okvire ovoga rada. Iako je prvotna

⁵ Sa stajališta sinkronije popis netvorbenih prijedloga u hrvatskom jeziku svakako obuhvaća više prijedloga (primjerice orijentacijski prijedlozi *za, nad, pod* ili *pred* svakako pripadaju skupini netvorbenih prijedloga u suvremenom hrvatskom jeziku, no u etimologijskoj literaturi navode se na njihovu nastanku pa ih se u ovome radu ne smatra netvorbenim prijedlozima). Kako bi se naglasio dijakronijski kriterij na kojemu je utemeljen popis jezika kao jedinica koje će biti analizirane u ovome radu, koristit će se naziv prvotni prijedlozi. Dakle naziv prvotni prijedlozi u ovome radu odnosi se na skupinu prijedloga u hrvatskom jeziku kojih današnji oblik nije posljedica procesa slaganja ili procesa izvođenja u bilo kojem trenutku. Prvotni prijedlozi, kako su shvaćeni u ovome radu, podskupina su jednostavnih ili netvorbenih prijedloga u suvremenom hrvatskom jeziku (koji se određuju kao skupina prijedloga kod kojih nisu vidljive tvorbene sastavnice ili tvorbena motivacija).

namjera bila detaljno ustanoviti zna enja i opisati odnose unutar zna enjskih mreža svih prvotnih prijedloga, od toga se moralo odustati budu i da su u posljednjih nekoliko godina neki od tih prijedloga detaljno opisani metodologijom kognitivne lingvistike. Opisani su prijedlog *u* (Šari 2006a; Šari 2008; Šari 2003), *na* (Šari 2003; Šari 2008), *k* (Šari 2008), *pri* (Šari 2008; Šari 2006b), *uz* (Šari 2012) i *od* (Belaj 2010; Brala-Vukanovi i Memiševi 2012). Djelomi no su opisani i prijedlozi *o* (Brala-Vukanovi 2011), *do* (Šari 2008; Brala-Vukanovi i Memiševi 2012) i *nad* (Šari 2003), no njihov semanti ki opis ipak je uvršten u ovaj rad. Budu i da se odustalo od semanti kog opisa navedenih prijedloga, u rad se uklju io zna enjski opis osnovnih orijentacijskih prijedloga – prijedloga *za*, *nad*, *pod* ili *pred*. Iako ti prijedlozi ne pripadaju prvotnim prijedlozima u hrvatskom jeziku, odabrani su i opisani zbog svoje uсталosti i visokog stupnja gramatikaliziranosti. Dakle sažeto, cilj je ovoga rada ponuditi kognitivno utemeljen opis tom metodologijom neopisanih prvotnih prijedloga u hrvatskom jeziku kao i kognitivno utemeljen opis osnovnih orijentacijskih prijedloga u hrvatskom jeziku. To su prijedlozi *po*, *s*, *iz*, *bez*, *do*, *o*, *za*, *pod*, *pred* i *nad*.

Dio rada u kojemu se na temelju pretpostavki kognitivne lingvistike objašnjava zna enje odabranih prijedloga u hrvatskome jeziku izložen je u poglavlju pod nazivom *Zna enjski opis hrvatskih prijedloga*. To poglavlje vezano je uz drugi od postavljenih ciljeva rada. Poglavlju prethode uvodna poglavlja koje su pretežitno pregledne i teorijske naravi, a mogu se podijeliti u dvije ve e cjeline. U poglavljima 1.7. do 1.9. daje se širi teorijski i metodološki okvir na temelju kojega se pristupa prijedlozima u ovome radu, a to je, kao što je ve istaknuto, prije svega kognitivna lingvistika ili, to nije re eno, kognitivna semantika. U tim se poglavljima daje pregled osnovnih postavki kognitivne lingvistike o zna enju i njegovoj ulozi, pregled teorije zna enjskih mreža, upu uje se na problematiku odre ivanja prototipnog zna enja pojedinog prijedloga i problematiku odre ivanja ukupnog broja zna enja koja ine zna enjsku mrežu pojedinog prijedloga te se raspravlja detaljnije o ulozi prostora u semanti koj interpretaciji prijedloga. Tako er, ukratko se upu uje i na tradicionalne pristupe opisu zna enja prijedloga. Ta poglavlja vezana su uz prvi od postavljenih ciljeva rada. Poglavlja 1.1. do 1.6., a koja slijede nakon ovih uvodnih razmatranja, utemeljena su na više ili manje tradicionalnim lingvisti kim pristupima te se zna enjima prijedloga ne bave (izravno). U okviru tih poglavlja govori se o temama kao što su odnos prijedloga i drugih vrsta rije i, struktura prijedložnog izraza, podjela prijedloga na jednostavne i složene prijedloge, postanak prijedloga i sl. Iako sve teme nazna ene u tim poglavljima nisu izravno u uskoj vezi s temom ovoga rada, pogotovo

ukoliko se u obzir uzima teorijska usmjerenost središnjeg dijela rada na pretpostavke kognitivne semantike, nedostatak literature na hrvatskom jeziku koja se sustavno bavi prijedlozima na različitim razinama, dovoljno je opravdanje donekle većeg obima tih poglavlja. U poglavlju pod nazivom *O mogućim primjenama značenja utemeljenog opisa upotrebe prijedloga* raspravlja se o mogućoj korisnosti prikazanog na inačice opisa značenja prijedloga u hrvatskom jeziku sa stajališta poučavanja hrvatskog kao drugog jezika i upućuje se na prednosti koje takav pristup značenju prijedloga ima pri ovladavanju i usustavljanju na prvi pogled kao i upotrebe prijedloga. To poglavlje vezano je uz treći i od postavljenih ciljeva rada. Posljednje poglavlje naziva *Zaključak* donosi sažetak donesenih spoznaja, usustavljuje zaključke koji iz njih proizlaze te ukazuje na probleme na koje treba obratiti pozornost u budućim istraživanjima.

1.1. O prijedlozima i drugim vrstama adpozicija

Pri pokušaju određivanja kategorije prijedloga potrebno je imati na umu da „postoje nesuglasja među gramatičarima o toj naravi i definiciji prijedloga“ (Saint-Dizier 2006: 1) te da „vrlo različiti koncepti o tome što je prijedlog postoje u tradicionalnoj gramatici nasuprot modernim lingvističkim teorijama“ (Šarić 2001: 1). Iako lingvisti ne opovrgavaju postojanje prijedloga kao jezične kategorije, problemi se javljaju: (i) pri pokušaju donošenja definicije kategorije, (ii) pri uspostavljanju popisa njezinih članova te (iii) pri pokušaju određivanja funkcije i iscrtavanju granica kategorije (svi ti problemi, više ili manje, otiču su i u opisima prijedloga u hrvatskim gramatikama). Ukratko, lingvisti se slažu da prijedlozi pripadaju široj kategoriji jezičnih jedinica koja se naziva adpozicije, a adpozicije se, ponajprije u okvirima tradicionalne lingvistike, mogu odrediti kao višeznačne, nerazlučive ili razlučive jezične jedinice koje imaju funkciju uspostavljanja semantičkog i gramatičkog odnosa između jezičnih jedinica s kojom čine adpozicijski izraz i druge jezične jedinice u iskazu.⁶ Prijedlozi su među najčešće upotrebljavanim jezičnim jedinicama u jezicima koji ih posjeduju. Primjerice čak se devet prijedloga nalazi na popisu trideset najčešće upotrebljivanih riječi u engleskom jeziku, a prijedlog *of* 'od, u, na, iz, kod' druga je najčešće upotrebljavana riječ u engleskom jeziku (Saint-Dizier 2006: 3). U njemačkom jeziku među sto najčešćih riječi nalazi se osamnaest prijedloga (Volk 2006:

⁶ Hagège (2010: 8) navodi: „An *adposition* (Adp) is an unanalysable or analysable grammatical word constituting an *adpositional phrase* (Adp-phrase) with a term that it puts in relationship, like case affixes, with another linguistic unit, by marking the grammatical and semantic links between them.“

84). U perzijskom jeziku prijedlog *dær* 'na; u' druga je naj eš a rije , a slijede ga prijedlozi *be* 'na; do' i *az* 'od' na tre em i etvrtom mjestu (Golfam i Rad 2010: 168). U hrvatskom jeziku od deset naj eš e upotrebljavanih rije i ak su tri prijedlog. Prijedlog *u* tre a je naj eš e upotrebljavana rije u hrvatskom jeziku, a na popisu sto naj eš ih rije i u hrvatskom jeziku nalazi se još trinaest prijedloga (Moguš, Bratani i Tadi 1999).⁷

Jedno od osnovnih zajedni kih obilježja koje dijele jezi ne jedinice koje pripadaju kategoriji prijedloga izraženo je ve samim imenom kategorije. Grci, koji su prvi unutar zapadnog kulturnog kruga odredili kategoriju i skovali joj naziv, uo ili su kako je zajedni ko i prema njima prototipno svojstvo svih jezi nih jedinica u toj kategoriji njihov položaj ispred druge jezi ne jedinice s kojom ine cjelinu. Prvi je prijedloge kao samostalnu jezi nu kategoriju izdvojio Dionizije Tra anin (170.-90. pr. K.) u *Gramati kom umije u* (*μμ* , *Tékhn grammatik*) gdje ih je odredio kao „rije koja se stavlja pred sve dijelove iskaza u složenici i u sintagmi“ (Tra anin 1995: 173). Gr ki naziv za prijedloge , *próthesis* ozna uje 'ispred smješteno', a latinski naziv *praepositio* doslovni je prijevod gr kog naziva. Pod utjecajem tradicije i u ve ini suvremenih europskih jezika, pa tako i u hrvatskom, ta se vrsta rije i naziva složenicom u kojoj prvi dio zna i 'ispred',⁸ npr. u njema kom *Vorwort* 'ispred, rije ', ruski , *predlog* 'ispred, ležati', poljski *przyimek* 'ispred, imenica', nizozemski *voorzetsel* 'ispred, staviti', latvijski *priev rds* 'prije, rije ', litvanski *prieliñksnis* 'ispred, padež' ili albanski *parafjalë* 'ispred, rije ' (Bortone 2010: 5). U brojnim jezicima jezi ne jedinice koje imaju istu funkciju kao prijedlozi u hrvatskom jeziku nalaze se iza jezi ne jedinice s kojom ine cjelinu. Takve se jezi ne jedinice nazivaju poslijelozii. Naziv poslijelozii nastao je analogijom prema nazivu prijedlog, a budu i da se prijedlozi i poslijelozii na elno razlikuju samo svojim položajem, a ne i drugim obilježjima,⁹ za njih se koristi navedeni zajedni ki naziv adpozicije. Naziv adpozicija nije toliko est u literaturi, ve se esto pod utjecajem tradicije nazivom

⁷ Redom to su *na* (6. mjesto), *za* (9. mjesto), *s* (12. mjesto), *od* (17. mjesto), *iz* (23. mjesto), *o* (26. mjesto), *po* (40. mjesto), *do* (43. mjesto), *bez* (68. mjesto), *prema* (72. mjesto), *pod* (84. mjesto), *pred* (91. mjesto) i *uz* (98. mjesto). Moguš, Bratani i Tadi (1999) ne razlikuju jednostavne od složenih prijedloga te tu informaciju treba imati na umu kada se govori o estotnosti prijedloga u hrvatskom jeziku.

⁸ Babi et al. (1991: 724) izrijekom napominju motivaciju hrvatskog naziva: „Prijedlozi stoje ispred imenica i zamjenica pa im odatle i ime (lat. *praepositio*, od *prae* pred i *positio* položaj, hrv. prijedlog od *pred-ložiti* »pred-staviti«).“ Sli no napominju i Bari et al. (1997: 277): „Prijedlozi se zovu tako zato što se predlažu, tj. me u ispred rije i s kojom su u vezi.“ Ham (2002: 98) tako er objašnjava: „Kažemo da se prijedlozi predlažu jer su 'pred' rije i – prijedlog je ispred rije i iji odnos ozna uje.“

⁹ Izme u prijedloga i poslijeloga ipak postoje razlike, iako se sa funkcionalnog stajališta mogu smatrati položajnim varijantama jedne gramati ke kategorije. Poslijelozii su, za razliku od prijedloga, vrš e vezani uz jezi nu jedinicu s kojom ine cjelinu te su skloniji klitizaciji i afiksaciji te su posljedi no poslijelozii i eš i gramatikalizacijski izvor padežnih afiksa nego što su to prijedlozi. Nadalje, jezici koji imaju poslijeloge skloniji su gubljenju adpozicija od jezika koji imaju prijedloge (Hagège 2010: 114).

prijedlog označuju i prijedlozi i poslijeloci¹⁰ (zanimljivo je da se u estonskom koji ima poslijeloge za njih koristi naziv *eesõna* što znači 'pred-rije' (Bortone 2010: 5)). Pojedini jezici, kao što je primjerice finski (Grünthal 2003), mogu imati i prijedloge i poslijeloge, no u većini slučajeva jedan je položaj prevladavajući.¹¹ Treći tip adpozicija su unutarlozi,¹² a oni se nalaze unutar jezične jedinice s kojom dijele cjelinu. Unutarlozi su iznimno rijetka pojava, a Dryer (2011) navodi kako su takve adpozicije prevladavajući i tip adpozicija samo u sedam jezika, od kojih se čak šest nalazi u Australiji. Primjer (1) prikazuje upotrebu prijedloga u francuskom jeziku, primjer (2) upotrebu poslijeloga u turskom jeziku, a primjer (3) upotrebu unutarloga u sjevernoameričkom jeziku tümpisa shoshone (prema Dryer 2011).

- (1) *à la maison* 'u kući'
- (2) *Ahmet için* 'za Ahmeta'
- (3) [*Ohipim* *ma* *natti'iwantü-nna*] *tiyaitaiha*.
 [prehlada-OBJ od zlo-OBJ] umrijeti-PAST
 'Umro je od opake prehlade.'
- (4) *Hy* *klim* *in* *die* *trein* *in*.
 on penjati se u ART vlak u
 'Ulazi u vlak.'
- (5) *à un détail près* 'osim jednog detalja'

U nekim jezicima pojedine adpozicije mogu se upotrebljavati i kao prijedlozi i kao poslijeloci te se za takve adpozicije koristi naziv ambipozicije.¹³ Grünthal (2003: 46) tako

¹⁰ Primjerice Šari (2001: 2) navodi: „In this paper, as well as in the title of this volume, the term *preposition* is used in broader sense, which does not distinguish between PREposition and POSTposition; it covers the phenomena that are also termed adpositions [...]. Of course, the differentiation is explicitly made when necessary.”

¹¹ Pojava prijedloga i poslijeloga posebice je važna za jezičnu tipologiju – uopće je kako SVO i VSO jezici uobičajeno imaju prijedloge, a SOV jezici imaju poslijeloge (Kurzon 2006: 63). Prijedloge obično nalazimo u jezicima koji pripadaju zapadnoj grani indoeuropskih jezika (npr. grčki ili danski), u semitskim jezicima (npr. arapski ili hebrejski), ali i u mnogim afričkim jezicima (npr. nigersko-kongoanski jezik *éwé*). Poslijeloge obično nalazimo u jezicima istočne grane indoeuropskih jezika (npr. perzijski), indijskim jezicima (npr. bengalski), no i u mnogim drugim jezicima (npr. turski ili japanski). Prilog (1) prikazuje zemljopisnu razdiobu jezika prema prevladavajućem tipu adpozicija.

¹² Engleski naziv je *inpositions*. Naziv unutarlog ne pojavljuje se u (dostupnoj) hrvatskoj literaturi, no u skladu je s nazivima prijedlog i poslijeloci.

¹³ Hagège (2010: 115) navodi kako se u literaturi na engleskom jeziku uz naziv *ambipositions* pojavljuju još i nazivi *bipositional adpositions*, *bipositions*, *alterpositions* i *pre-postposition*. Naziv ambipozicija, kao i naziv adpozicija, nema prihvatljiv ekvivalent u hrvatskom. Ponekad značenje ambipozicije može ovisiti o tome upotrebljava li se kao prijedlog ili poslijeloci, kao u estonskom primjeru *üle tänava* 'preko ulice' i *raamatu üle* 'o knjizi' (prema Bortone 2010: 5). Također, ponekad ambipozicija može imati drugačije sintaktičke ponašanje upotrijebi li se kao prijedlog ili poslijeloci. Primjerice njemački *entlang* 'uz, duž' kao prijedlog zahtijeva genitiv *entlang dieses Weges* 'uz taj put', a kao poslijeloci

govori o „sintakti koj višesmislenosti adpozicija“ u finskom jeziku, a takav je slučaj i s hrvatskim adpozicijama *radi, nasuprot, unato, usprkos, uprkos* (Babić et al. 1991: 724). Nadalje, u nekim se jezicima pojavljuju i adpozicije koje se nazivaju cirkumpozicije.¹⁴ Cirkumpozicija je složena adpozicija koja se jednim svojim dijelom nalazi ispred jezične jedinice s kojom čini cjelinu, a drugim dijelom iza nje, kao u primjeru (4) iz afrikaans (prema Hagège 2010: 115) ili u primjeru (5) iz francuskog. Cirkumpozicije nisu uobičajena jezična pojava te im se status zasebne jezične jedinice često osporava (Hagège 2010: 115).

Broj adpozicija u jezicima izuzetno varira, npr. od svega pet poslijeloga u tibetanskom (DeLancey 2005: 188) ili „jedva više od jednog jednostavnog prijedloga“ u palaulanskom (Hagège 2010: 108) do pregršt u engleskom, hrvatskom, ruskom ili estonskom, a u gramatikama nekih jezika uopće ih se ni ne spominje. No treba imati na umu da to što gramatike ne govore o adpozicijama često ne znači da ih jezik uistinu i nema (DeLancey 2005; Hagège 2010). Kurzon (2006: 65) navodi kako se može reći da u nekim jezicima adpozicije ne postoje kao zasebna vrsta riječi, već da strukture nalik adpozicijama nastaju kombiniranjem afiksa i riječi koje pripadaju drugima vrstama. Prema Kurzonovu (2006) pristupu primjer (6) iz japanskog jezika pokazuje kako se prostorni odnos u japanskom jeziku iskazuje konstrukcijom imenice i prostornog afiksa koji je s imenicom s kojom čini cjelinu povezan genitivnim afiksom. Hagège (2010: 130) pak objašnjava kako se u japanskom jeziku prostorni odnos iskazuje spojem gramatikalizirane imenice i jednostavnog poslijeloga koji zajedno čine složeni poslijelog (en. *compound postposition*). Uzimajući u obzir dva različita opisa iste jezične pojave, opravdano se možemo pitati postoje li onda u japanskom jeziku adpozicije ili ne. Budući da odgovor ovisi o teorijskom modelu pomoću kojega se prilazi opisu jezika i opisu kategorije adpozicija, i odgovor na pitanje jesu li adpozicije univerzalna jezična kategorija ne može dati se jednoznačno, no Hagège (2010: 2) navodi kako „je vjerojatno da mnogi lingvisti ne bi nevoljko potvrdili da su adpozicije gotovo univerzalne vrste riječi.“ DeLancey (2005), raspravljajući o tome može li se adpozicije smatrati univerzalnom jezičnom kategorijom, naglašava kako je bilo

zahtijeva dativ *dem Weg entlang* ‘uz put’ (prema Bortone 2010: 6). I oblik ambipozicije može ovisiti o tome upotrebljava li se kao prijedlog ili poslijelog. Primjerice francuske ambipozicije koje su nastale gramatikalizacijom participa upotrijebljene kao poslijelog slažu se u rodu i broju s jezičnom jedinicom s kojom čine cjelinu, dok upotrijebljene kao prijedlozi ne pokazuju to slaganje kao u primjeru *tout le monde sort, les filles comprises* ‘svi van, uključujući i djevojke’ i *tout le monde sort, y compris les filles* ‘svi van, uključujući i djevojke’ (prema Hagège 2010: 120). Nadalje, ambipozicije ne treba miješati s homonimima, tj. prijedlozima i poslijelozima koji imaju isti oblik, ali su drugačijeg značenja i podrijetla. O upotrebi ambipozicija detaljno govori Hagège (2010: 114-124).

¹⁴ Engleski naziv je *circumposition*, a primjeren hrvatski naziv, u skladu s ostalim nazivima adpozicija, mogao bi biti okolozi ili okololozii.

koju kategoriju određuju isključivo tradicionalnim semantičkim ili strukturalističkim distribucijskim kriterijima nemoguće smatrati univerzalnom, no da je funkcionalno određene jezične kategorije ipak moguće smatrati univerzalnim, tj. „možemo reći da su funkcionalne kategorije te koje su univerzalne, dok jezici mogu varirati u sredstvima koja upošljavaju za iznošenje funkcija“ (DeLancey 2005: 186).¹⁵ Funkcionalno određene adpozicije esto se vezuju uz njihovo prostorno i vremensko značenje. U svim jezicima koji imaju adpozicije najistaknutija je njihova funkcija upućivanja na prostorne i vremenske odnose pa adpozicije možemo opisati kao univerzalno sredstvo kojim se izražavaju prostorni i vremenski odnosi.¹⁶

- (6) 部屋の 中に
 heja-no naka-ni
 soba-GEN sredina-LOC
 'u sobi'

1.2. O funkciji prijedloga

Kao osnovno obilježje adpozicija isti se se njihova funkcija izricanja odnosa između u dvaju pojmova u iskazu (kognitivni lingvisti rekli bi da adpozicije profiliraju asimetričan odnos između u dvaju elementa nekog prizora). U nekim je jezicima funkcija adpozicija naglašena samim nazivom kategorije, npr. u njemačkom *Verhältniswort* 'odnos, riječ', u hebrejskom

¹⁵ Ovdje se može napomenuti kako se u i okviru kognitivne lingvistike distribucijski kriteriji pri određivanju vrsta riječi ne odbacuju u potpunosti, no ne smatraju se presudnim. Belaj (2009: 28) navodi: „Drugim riječima polazi se od toga da su distribucijski kriteriji samo nadgradnja semantičkih kriterija kao temelja odnosno svaka klasifikacija, da bi bila valjana, mora uzimati u obzir i jedne i druge kriterije.“

¹⁶ DeLancey (2005: 187) navodi: „That is, if a language has adpositions at all, we can expect that some of them will have a spatial function. This association with spatiotemporal meaning is so characteristic of adpositions that it is regularly incorporated into dictionary and other definitions; conversely, linguistic and psycholinguistic discussions of the grammar of spatial relations sometimes seem to assume that adpositions are the universal mechanism for the expression of location and direction.“ Najviše sumnje na funkcionalno shvaćen univerzalni status adpozicija bacaju široko rasprostranjene konstrukcije koje uključuju relacijske imenice i serijske glagole. U tim konstrukcijama relacijske imenice i serijski glagoli imaju istu funkciju kao i adpozicije u nekim jezicima, ali se esto opisuju samo kao specijalizirane potkategorije imenica i glagola. Tako Viggo Brøndal (u Bortone 2010: 97) tvrdi: „Of the numerous words which are listed in the Grammars as prepositions, many carry that name with no right: the fact that, for example, nominal or verbal expressions govern a case the way prepositions do is not enough to make them prepositions.“ Također, te su konstrukcije usko vezane uz adpozicije budući da se može dokazati kako su upravo one uobičajeni izvor iz kojega gramatikalizacijom nastaju adpozicije. DeLancey (2005: 188) zaključuje da brojni primjeri relacijskih imenica i serijskih glagola pokazuju da kategorija adpozicija ne mora biti vrsto razgraničena i jasno određiva kategorija (kao što joj pristupaju primjerice strukturalisti ili generativci), već se može shvatiti kao kategorija organizirana oko prototipa, a primjeri dokazuju i da s funkcionalnog stajališta postoje jaki dokazi koji potkrepljuju hipotezu o univerzalnosti adpozicija.

, *milat-yahas* 'rije', odnos', u danskom *Forholdsord* 'odnos, rije' ili u turskom *ilgeç* 'poveziva' (Bortone 2010: 37; Kurzon 2002: 235). Funkcija izricanja odnosa izrijekom je naglašena u ve ini odredbi adpozicija koje nalazimo u literaturi, a tako je i u odredbama prijedloga u gramatikama hrvatskog jezika.

Prijedlozi (prepozicije) pomo ne su gramati ke rije i koje ozna uju podre enost jedne punozna ne rije i drugoj i time **izri u me usobni odnos** [istaknuo D. M.] predmeta ili radnji koje izri u punozna ne rije i. (Babi et al. 1991: 724)

Prijedlozi su rije i koje **izri u razli ite odnose** [istaknuo D. M.] izme u onoga što zna e imenice ili na što upu uju zamjenice. (Bari et al. 1997: 277)

Prijedlozi ili prepozicije suzna ne su nepromjenjive rije i **kojima se upu uje na odnose** [istaknuo D. M.] me u predmetima ili doga ajima. (Sili i Pranjkovi 2005: 242)

Nepromjenjive rije i koje **služe da bi se pokazali odnosi** [istaknuo D. M.] me u bi ima, stvarima i pojavama te utje u na padež rije i uz koju stoje zovu se prijedlozi. (Težak i Babi 2000: 162)

Prijedlozi su nepromjenjiva vrsta rije i koje, kao dopuna padežnom sustavu (sustavu padežnih oblika), **pokazuju razli ite** gramati ke **odnose** [istaknuo D. M.] me u rije ima unutar re enice. (Raguž 1997: 116)

Re eni na je uloga prijedloga **izricanje odnosa** [istaknuo D. M.] izme u rije i sa sklonidbom i ostalih rije i u re enici. (Ham 2002: 98)

Europski su gramati ari ve u 16. stolje u (Bortone 2010: 6; Anderson 2006: 13), prou avaju i svoje jezike u usporedbi s latinskim, uvidjeli funkcionalnu sli nost izme u padežnih afiksa i adpozicija. Tako se stolje e kasnije u *Op oj i obrazložbenoj gramatici*¹⁷

¹⁷ Godine 1660. u francuskoj opatiji Port-Royal pojavljuje se jedan od najvažnijih tekstova u povijesti lingvisti ke misli (Harris i Taylor 1997: 97) – *Op a i obrazložbena gramatika (Grammarie générale et raisonnée)*. Autori Claude Lancelot (1615.-1695.) i Antoine Arnauld (1612.-1694.) temelje svoje djelo na aristotelovskom stavu o potpunoj podudarnosti jezika i misli i na kartezijanskom uvjerenju da svi ljudi imaju jednaku, op u i zajedni ku logi ku strukturu. U *Op oj i obrazložbenoj gramatici* vrste rije i dijele se u dvije osnovne skupine prema tome kakvu vrstu misli izražavaju. Imenice, lanovi, zamjenice, participi, prijedlozi i prilozi vrste su rije i koje ozna avaju pojmove, tj. predmete misli, dok glagoli, veznici i uzvici izražavaju procese rasu ivanja i zaklju ivanja. Prijedlog je odre en kao vrsta rije i koja upu uje na to kako je odnos izme u dviju stvari ugra en u njihovo poimanje, tj. *Op a i obrazložbena gramatika* „na originalan na in tuma i prijedlog kao odnos neovisan o smislu dviju rije i izme u kojih duh taj odnos uspostavlja“ (Vojmir Vinja u Lancelot 2000: 368). Prve napomene o prijedlozima nalaze se u poglavlju *O padežima i o prijedlozima ukoliko je o njima nužno govoriti da bi se razumjeli neki padeži* gdje se prijedlozi nazivaju esticama uz koje se vezuje padež kako bi se izrazio neki poseban odnos („[...] nego zato da bi bio vezan uz neku od estica koje nazivamo prijedlozima. Jer, kako prvih pet padeža nisu bili dostatni za ozna avanje svih odnosa što ih rije i izme u sebe imaju, pribjeglo se, u svim jezicima, jednom drugom iznalasku, a taj se sastojao u pronalaženju sitnih rije i koje e biti postavljene ispred rije i, pa su one zato i nazvane *prijedlozima*“ (Lancelot 2000: 127)). Budu i da se u tzv. pu kim

može pro itati da su „padeži i prijedlozi izmišljeni za istu svrhu, a to je da ozna e odnose što ih stvari me usobno podržavaju“ (Lancelot 2000: 195). Dakle adpozicijama i padežnim afiksima istovjetna je funkcija izražavanja odnosa me u jezi nim jedinicama, tj. obilježavanje onoga što se u literaturi naziva i dubinskim padežom.¹⁸ Mnogih lingvisti zastupaju takva stajališta o povezanosti padežnih afiksa i adpozicija¹⁹ te se oko njihove funkcionalne istovjetnosti na elno²⁰ svi slažu.²¹ No ukoliko adpozicije i padežni afiksi

jezicima, za razliku od klasi nog gr kog ili latinskog, odnosi ne izražavaju padežima, ve prijedlozima, kao što je ve napomenuto, u *Op oj i obrazložbenoj gramatici* dolazi do izjedna avanja padeža i prijedloga. Nadalje, autori naglašavaju da prijedlozi u gotovo svim jezicima izražavaju iste odnose, tj. da je funkcija prijedloga u svim jezicima jednaka, te na primjerima iz francuskog pokazuju te odnose. Bitno je primijetiti kako na prvome mjestu navode prostorne odnose (mjesto, položaj, red), zatim vremenske koje slijedi izražavanje cilja (emu se teži, što se napušta), uzroka (djelotvornog, tvarnog ili svrhovitog) te izricanje drugih odnosa (veza spoj, razdvajanje, izuzimanje, protivnost, odvajanje, zamjenjivanje i sukladnost). No, naglašavaju i kako „ e se ograni iti na izlaganje o glavnim odnosima kako su ozna eni u francuskom jeziku, a pri tome se ne u obvezati da ih sve to no nabrojim, kao što bi bilo nužno u gramatici posebnog jezika“ (Lancelot 2000: 195) autori daju neposredno do znanja kako shva aju da je kona ni popis zna enja prijedloga teško uspostaviti. Autori se osvr u i na višezna nost prijedloga koja se protivi razumu („[...] da se ni u jednom jeziku, što se ti e prijedloga, nije išlo za onim što bi razum tražio, to jest da jedan odnos bude ozna en samo jednim prijedlogom i da jedan prijedlog ozna uje samo jedan odnos. Naprotiv, u svim se jezicima doga a ono što smo vidjeli u primjerima uzetim iz francuskoga, a to je da je jedan te isti odnos ozna en s više prijedloga, kao *comme, dans, à*“, a da jedan te isti prijedlog ozna ava više odnosa, kao što je to slu aj za *en, à*.“ (Lancelot 2000: 197)). U kona nici, može se re i kako se u *Op oj i obrazložbenoj gramatici* ne daje „suvisli“ pregled prijedloga (Vojmir Vinja u Lancelot 2000: 368) i kako se više ili manje radio o prenošenju spoznaja koje se nalaze ve kod starijih latinskih gramati ara kao što su Donat (sredina 4. stolje a) ili Priscijan (5. i 6. stolje e), no ipak je vidljiv pomak po tome što se prijedlozi ne odre uju samo svojim položajem ve i funkcijom.

¹⁸ Svakako su najpoznatije rasprave o dubinskim padežima one Charlesa Fillmorea (Fillmore 2003; Fillmore 1977) – prva je objavljena 1968. godine pod nazivom *The case for case*, a druga 1977. godine pod nazivom *The case for case reopened*. Govore i o odnosu adpozicija i padežnih afiksia Fillmore (2003: 55) navodi: „Prepositions, postpositions, and case affixes – semantically relevant or not – are all in fact realization of the same underlying element, say K (for Kasus).“

¹⁹ Da navedemo samo nekoliko primjera – Sili (2005: 15): „Može li se [padežni] nastavak kompenzirati ne im što primarno upu uje na padež? Može – prijedlogom.“; Louis Hjelm selv (u Hagège 2010: 18): “Cases encompass the same semantic category as prepositions and the difference lies in the subdivision of this category [cases] (i.e. the number of its members and the way they are organized from the paradigmatic viewpoint), rather than in its boundaries.”; Arnold Zwicky (u Hagège 2010: 17): „Everything you can do with Adps you can do with case inflections, and vice versa.”; Bortone (2010: 7): „[B]ut cases and adpositions can be said to be functionally homologous.”; Asbury (2008: 50): “[C]ases and adpositions belong to the same syntactic category, sharing the same range of syntactic structures and having the same relationship to the noun.”; Asbury (2005: 69): „I show that no consistent line can be drawn between adpositions and case suffixes, on the basis of morphology or semantics. I propose that interpretational and distributional overlap can be explained by viewing adpositions and case suffixes as different morphological reflexes of the same underlying syntax, namely inherent case.”; Saint-Dizier (2006: 1): “[O]ther languages do not have prepositions but e.g. morphological marks such as cases, which play an equivalent role.”; Lehmann i Stolz (1992: 10): „Eine Adposition (ein Verhältniswort) ist ein Kasusrelator mit Wortstatus [...] Ist der Kasusrelator morphologisch gebunden, ist er ein Kasusaffix.“

²⁰ Iako ima i lingvista, primjerice Roman Jakobson, koji se ne slažu s time te prave oštru razliku izme u prijedloga i padežnih afiksa. Roman Jakobson (u Bortone 2010: 9) isti e: „Das System der präpositionalen Fügungen ist nicht mit der flektierenden Deklination zu verwechseln [...] die Bedeutung der Kasus und der Präpositionen [...] deutlich voneinander unterscheiden.“

²¹ Budu i da su padežni afiksi i adpozicije funkcionalno istovjetni, Hagège (2010) navodi nazive koje lingvisti predlažu ili koriste kako bi obuhvatili oba pojma. Naj eš e se koristi naziv padež (en. *case*), no on zbog svoje višezna nosti nije primjeren. Naziv padežni obilježava (en. *case-marker*) nije primjeren jer ne slijedi na elo jezi ne ekonomije, naziv odnosnik (en. *relator*), koji se koristi u funkcionalnim

imaju istu funkciju, po čemu se onda razlikuju? Bortone (2010) navodi nekoliko osnovnih obilježja koja se u literaturi navode kao osnovne razlike između adpozicija i padežnih afiksa. Prije svega, u jezicima kao što je hrvatski, njemački ili latinski adpozicije su ispred imenskog izraza, dok su padežni afiksi iza imenskog izraza, no to je razlikovno obilježje koje se može pripisati adpozicijama u samo nekim jezicima te prema tome nije relevantno za razlikovanje padežnih afiksa i adpozicija. Kao prvu razliku o kojoj detaljnije raspravlja, Bortone (2010: 10) navodi dosljednost obilježavanja koju adpozicije ne zahtijevaju. U primjeru (7) iz ruskog jezika (prema Hagège 2010: 26) adpozicija *u*, *v* 'u' pojavljuje se samo jednom ispred složenog imenskog izraza, dok se padežnim afiksima nasuprot zasebno mora obilježiti svaki član složenog imenskog izraza. Isto vrijedi i za prijedlog *u* u hrvatskom prijevodu. No, kao što pokazuje primjer (8) iz turskog jezika (prema Bortone 2010: 10), to pravilo nije dosljedno pa se u nekim jezicima padežnim afiksom može obilježiti samo jedna imenica unutar složenog imenskog izraza, a da se padežni afiks odnosi na sve članove imenskog izraza. Nadalje, Bortone (2010: 10) navodi jezike, kao što je baskijski, koji uvijek padežnim afiksima označavaju cjeloviti izraz, a ne njegove pojedine dijelove, ili jezike, kao što su estonski ili toharski, koji nekim padežnim afiksima obilježavaju svaku imenicu u složenom imenskom izrazu, dok drugima ne. Prema tome, padežne afikse i adpozicije ne može se razlikovati prema tom kriteriju.

- (7) - - -
 v odn-om bolš-om dom-e
 u jedan-LOK.M.SG velik-LOK.M.SG ku a-LOK.M.SG
 `u jednoj velikoj ku i`
- (8) [*Yunanistan* *ve* *Türkiye*]’de
 [Gr ka i Turska]-LOC
 `u Gr koj i Turskoj`

Sljedeća razlika između adpozicija i padežnih afiksa koju Bortone (2010: 11) navodi odnosi se na narav odnosa koju označavaju. U literaturi se često tvrdi da padežni afiksi izražavaju sintaktičke odnose između subjekta i objekta, dok prijedlozi ne izražavaju te odnose. Takvo razlikovanje nikako nije moguće u svim jezicima (Bortone 2010: 11-15), no može

gramatikama, preširokog je značenja jer obuhvaća i druge jedinice, a pojam zastava (en. *flag*), koji se koristi u relacijskim gramatikama, ne govori ništa o funkciji jezika njih jedinica na koje se odnosi. Hagège (2010: 105) nadalje predlaže potpuno novi naziv funkcije (en. *functeme*) navodeći kako taj naziv slijedi lingvističku tradiciju (fonem, morfem...) te da „functeme says precisely what relators actually are from the morphological and syntactic points of view: they are units of function-marking.“ Ovdje je potrebno domisliti kako je pojmu *functeme* vrlo sličan Martinetov (1982) pojam funkcionalnog monema.

se ipak zaključiti kako postoji opća jezična težnja da se padežnim afiksima izražavaju sintaktički odnosi, a prijedlozima konkretni odnosi.²²

Raspravljaju i detaljnije o „neodređenoj razlici između adpozicija i padežnih afiksa“ Hagège (2010: 17-38) razlike između adpozicija i padežnih afiksa utvrđuje na osnovi fonoloških, morfoloških, sintaktičkih, semantičko-pragmatičkih i dijakronijskih kriterija. Kao osnovnu razliku između adpozicija i padežnih afiksa ističe različit stupanj njihove vezanosti uz jezičnu jedinicu s kojom čine cjelinu, a iz te razlike proizlaze mnoge druge. Na fonološkoj se razini adpozicije razlikuju od padežnih afiksa po tome što mogu biti samostalno naglašene, a što je posljedica njihove neovisnosti o jezičnoj jedinici s kojom čine cjelinu, dok se padežni afiksi ne mogu pojavljivati neovisno o jezičnoj jedinici s kojom čine cjelinu te prema tome i ne mogu biti samostalno naglašeni. Ipak, adpozicije, iako u adpozicijskom izrazu gube vlastiti naglasak te tada govorimo o klitizaciji adpozicija. Neovisnost adpozicija dokazuje se i time što se mogu spajati, tj. nizati (za razliku od padežnih afiksa), kao u primjeru (9) iz ruskog jezika (prema Hagège 2010: 24).

- (9) *Oni stajali za (nim) i pred nim.*
oni-NOM stajati-PERF iza on-INST i ispred on-INST
'Oni su stajali ispred (njega) i iza njega.'

Morfološki se padežni afiksi razlikuju od adpozicija po tome što su u većini jezika, za razliku od adpozicija, jednostavni vokali ili jednomorfemske jedinice (što se može povezati s općom jezičnom težnjom na elom proporcionalnosti duljine i učestalosti upotrebe). Nadalje, padežni afiksi dijelom su vrste paradigme (promjena jednog člana paradigme uvjetuje promjenu svih ostalih članova paradigme) u kojoj iako jedan član nema označitelja (tzv. nulti morfem). Adpozicije pak ne čine vrsto organiziranu paradigmu i promjena jednog člana ne dovodi do promjene svih članova paradigme. Također, ne postoji adpozicija koja ne bi imala označitelja. I Hagège (2010: 26) napominje kako adpozicije, za razliku od

²² Bortone (2010: 15) navodi: „One question remains: is there not [...] a general tendency for cases to indicate syntactic meanings and for prepositions to express 'concrete' ones? The answer is actually yes; both concrete and grammatical relations may be expressed by (1) word order, (2) bound morphs, and (3) adpositions; but concrete meanings are more likely to be expressed by inflections than by word order, and most likely by prepositions. Kilby was right about this; right also was Becker, who felt that cases and prepositions differ insofar as cases indicate relation of action (Thätigkeit) whereas prepositions indicate relations of space (Raum); and so was Kuryłowicz, when he emphasized that the “semantically empty” marking of syntactic roles (such as object) in Classical Arabic is done with cases [...] while concrete meanings are expressed by prepositions [...] Right also were the many other linguists [...], who felt that cases tend to be more abstract and syntactic in meaning, while prepositions tend to be more spatial.”

padežnih afiksa, ne zahtijevaju dosljedno obilježavanje, kao što pokazuje prethodno spomenut primjer (7), no radi se samo o općoj tendenciji, a ne o pravilu, kao što je već prethodno pokazao primjer (8). Također, padežni afiksi često izražavaju i rod i broj, kao primjerice u hrvatskom jeziku, dok to nije slučaj kod adpozicija. Hagège (2010: 29) navodi i da se adpozicije često mogu kombinirati i s raznim drugim morfemima (npr. negacijskim), no da, koliko je za sada poznato, ne postoji jezik koji to radi s padežnim afiksima. Nadalje, iako adpozicije mogu mijenjati oblik prema vrsti jezične jedinice s kojom čine cjelinu, ta je pojava znatno rjeđa i ne toliko sustavna kao pojava različitih padežnih afiksa uz različite vrste jezičnih jedinica. Tako u primjeru (10) njemačka adpozicija *für* 'za' ima isti oblik neovisno o rodu imenice kojoj prethodi, dok oblik akuzativnog padežnog sufiksa (koji je pridodan neodređenom članu) ovisi o rodu imenice. Nadalje, sintaktički se adpozicije i padežni afiksi razlikuju po tome što se između adpozicije i jezične jedinice s kojom čine cjelinu može umetnuti neka druga jezična jedinica, kao u engleskom jeziku u primjeru (11) (prema Hagège 2010: 30), dok to nije moguće između padežnog afiksa i jezične jedinice s kojom čine cjelinu. Također, ni u jednom jeziku ne postoji mogućnost grupiranja nekoliko padežnih afiksa daleko od jedinica s kojima čine cjelinu kao što pokazuje primjer (12) iz ruskog jezika (prema Hagège 2010: 31), dok je to moguće s adpozicijama kao u primjeru (13) iz jezika moru koji se govori u južnome Sudanu (prema Hagège 2010: 31).

(10) *für einen Amerikaner* 'za Amerikanca'

für eine Amerikanerin 'za Amerikanku'

(11) *He left with, allegedly, three people.* 'Otišao je s, navodno, troje ljudi.'

(12)* - - -

*v odn bolš dom-om-om-e

(13) *Kokye uni toko dasi odrupi ma ro ro ri drate.*

pas crno a žena glavna brat ja od od od umrijeti-PAST

'Crni pas glavne žene moga brata umro je.'

Nadalje, padežni afiksi ne mogu ovisno o kontekstu povremeno biti prefiksi, a povremeno sufiksi dok je s adpozicijama to moguće (ambipozicije). Kao i Bortone (2010: 11-15), Hagège (2010: 34) također napominje kako se padežnim afiksima, za razliku od adpozicija, često izražavaju temeljni sintaktički odnosi, no isto je kako se radi o tendenciji, a ne pravilu. Semantički, kao što je napomenuto, adpozicije često označuju konkretnije odnose, a to najčešće prostorne ili vremenske, dok padežni afiksi označavaju apstraktnije odnose.

Kao razliku izme u adpozicija i padežnih afiksa koja se nalazi na granici izme u semantike i pragmatike Hagège (2010: 34) isti e injenicu da se padežni afiksi obi no ne ispuštaju, posebice stoga što s rije ju s kojom ine cjelinu ine fonološku rije . Adpozicije se pak mogu ispustiti iz izraza ukoliko to kontekst dopušta, tj. ukoliko je njihov nedostatak nadopunjen informacijama iz konteksta. Nadalje, razlika je i u ikoni noj snazi samih adpozicija i padežnih afiksa. U staroengleskom primjeru (14) (prema Hagège 2010: 35) padežni afiks upu uje na instrumentalno zna enje imenskog izraza, no u suvremenom engleskom padežni afiks zamijenjen je prijedlogom koji je samostalna rije koja i svojim položajem izme u predikata i instrumentala jasno upu uje na narav njihova odnosa te „prema tome može se re i da adpozicijsko rješenje ima mnogo ja u ikoni nu snagu nego rješenje s padežnim afiksom“ (Hagège 2010: 35).

(14) <i>Wohrte</i>	<i>Alfred cyning lytl-e</i>	<i>wered-e</i>	<i>geweorc.</i>
izgraditi-PAST	Alfred kralj malo-INST	silu-INST	obrana
<i>King Alfred built a defence work with a small force.</i>			
‘Kralj Alfred izgradio je obranu s malom silom.’			

Kao zanimljivost i sociološko-pragmatički kriterij razlikovanja adpozicija i padežnih afiksa Hagège (2010: 35) isti e kako su adpozicije podložnije politički uvjetovanoj upotrebi te navodi primjer „rata prijedloga“ u Ukrajini, o kojem detaljnije piše Krivoruchko (2008). Kako bi se izreklo zna enje ‘u Ukrajini’ nacionalisti, koji su na kraju i pobijedili, zahtijevali su da se koristi prijedlog , v ‘u’ umjesto tradicionalnog , na ‘na’. Tradicionalni prijedlog odbacivali su jer su ga smatrali ruskim utjecajem koji uvredljivo implicira da je Ukrajina bezimena površina (i tu se vidi koliko su prostorna zna enja prijedloga bitna). Zanimljivo je da je promjena norme u ukrajinskom, utjecala je i na promjenu norme u ruskom. Kao još jedan pragmatički kriterij Hagège (2010: 36) navodi da e izvorni govornici pojmom rije prije opisati adpozicije nego padežne sufikse.²³ Dijakronijske razlike izme u adpozicija i padežnih afiksa o ituju se u tome što je paradigma padežnih afiksa sklonija razvoju nego što je to paradigma adpozicija. Tako er, paradigma padežnih afiksa manja je i zatvorenija, dok je paradigma adpozicija otvorenija i sklonija primanju novih lanova. U kona nici, Hagège (2010: 37) zaklju uje da, iako se može re i da sa strogo sintaktičkog stajališta

²³ Hagège (2010: 36) objašnjava: „In other words, it is possible to objectify Adps, by mentioning an Adp as something about which something is said, whereas it is much less easy to do so with case affixes.”

adpozicije i padežni afiksi služe istoj svrsi (funkcionalno su istovjetni),²⁴ oni se ipak razlikuju na mnogim drugim razinama i nikako ih se ne može smatrati istom kategorijom. Ipak, oštru granicu među njima nije uvijek moguće jednoznačno odrediti.

Jezici koriste različite strategije kako bi obilježili odnose između u dviju jezika jedinica, a adpozicije i padežni afiksi dvije su najraširenije strategije.²⁵ Ipak, velik broj jezika koristi obje strategije, pa tako i hrvatski te ostali slavenski jezici. Jezici koji koriste obje strategije čine to na tri načina (Bortone 2010: 18): (i) kombiniraju adpoziciju s padežnim afiksom kako bi naglasili značenje padežnog afiksa, (ii) kombiniraju adpoziciju s padežnim afiksom tako da kombinacija ima svoje posebno značenje i (iii) kombiniraju sve svoje adpozicije samo s jednim padežom. Povijesni razvoj jezika obično slijedi navedeni redoslijed kombiniranja adpozicija i padežnih afiksa, što je posebice dobro dokumentirano na razvoju grčkog jezika (Bortone 2010). U ovome radu spoj padežnog afiksa i adpozicije smatra se konstrukcijom čija je značenja više od zbroja značenja adpozicije i značenja padežnog afiksa. U skladu s tim, navedene tri moguće varijante odnosile bi se na količinu značenja kojom adpozicija ili padežni afiks pridonose konstrukciji. Primjer (15) (prema Bortone 2010: 17) iz turskog jezika pokazuje kombiniranje adpozicije s padežnim afiksom kako bi se naglasilo značenje padežnog afiksa. U turskom jeziku poslijeloga *beri* 'od' kombinira se s ablativnim padežnim sufiksom *-den* kako bi se naglasilo, tj. pojačalo određeno značenje padežnog afiksa. Naime u turskom ablativ može označavati mjesto, vrijeme ili uzrok od kojeg nešto potječe, a pridavanjem vremenskog poslijeloga naglašava se upravo vremensko značenje ablativa.²⁶

(15) *dünder* = *dünder beri*
 ju er-ABL ju er-ABL od
 'od ju er'

(16) *pri am s prijateljem*
 **pri am prijateljem*

²⁴ Hagège (2010: 37) navodi: "In this respect, Adps and case-markers all serve the same purpose, namely function marking, and one can say that just as noun-phrases marked by a case-marker are said to be inflected, Adp-phrases are also, in a wide acceptation of the term, illustration of the inflection phenomenon, a term governed by an Adp may be said to be inflected, say, for locative, allative, dative, comitative, etc., just as it is, when marked by case, inflected for locative, allative, dative, comitative cases, etc."

²⁵ Osim padežnim afiksima i adpozicijama, jezici odnose izražavaju i redoslijedom riječi i, promjenama korijena riječi i i promjenama tona, a često kombiniraju dva ili više načina.

²⁶ Prema Pranjkoviću (2009: 328) upravo je takva upotreba osnovna funkcija prijedloga, tj. prijedlozi se mogu odrediti kao „svojevrsni „potpadeži“, tj. gramatikalizirane riječi kojima se konkretiziraju padežna značenja.“

(17) *raha-tta* > *ilman raha-a*
 novac-ABESS bez novac-PART
 'bez novca'

Primjer (16) pokazuje kombiniranje adpozicije s padežnim afiksom tako da kombinacija ima svoje posebno značenje. U hrvatskom jeziku kombinacija prijedloga s i instrumentalnog nastavka služi kako bi se izreklo posebno socijativno značenje (značenje društva, udruženosti, prostornog zajedništva predmeta i sl.) budući da sam padežni nastavak ne može izraziti to značenje. Kombinacija adpozicije i padežnog afiksa koji zajedno izriču u posebno značenje naziva se u literaturi i složenom adpozicijom (en. *complex Adp*). Bortone (2010: 20-25) objašnjava takve složene adpozicije kao primjere diskontinuiranih morfema²⁷ te zaključuje kako su složene adpozicije posebne jezične jedinice funkcionalno istovjetne drugim načinima izražavanja padeža.²⁸ Odnosno, može se reći da jezici padeže izražavaju padežnim afiksima, adpozicijama, složenim adpozicijama,²⁹ promjenama korijena riječi, redom riječi i promjenama tona. Primjer (17) (prema Bortone 2010: 18) iz finskoga jezika pokazuje proces kojim se u finskom sve adpozicije počinju kombinirati samo s dvama padežnim afiksima (genitivnim i partitivnim). Prva dva načina kombiniranja adpozicija i padežnih afiksa prikazana u primjerima (15) i (16) izravno su semantički uvjetovana, no treći način nije izravno povezan sa semantikom. Do pojave kombiniranja svih adpozicija samo s jednim padežnim afiksom dolazi pod utjecajem sustava (u okviru kognitivne lingvistike svaka se promjena forme smatra posljedicom promjene značenja, tj. semantika je temelj sintakse, no ipak sasvim je legitimno pitanje koliko sustav može utjecati na promjenu značenja koja je pak povezana s promjenom forme). Primjerice jedan se padežni afiks počinje kombinirati s velikim brojem adpozicija (kako bi se ojačalo ili razlikovalo njegovo značenje), a pod

²⁷ Bortone (2010: 24) navodi: „So, combinations of prepositions and cases [...] can perform the same function as prepositions alone. Prepositions in Ancient Greek were initially added to an inflected noun in order to add to the meaning of the case form. This gave rise to combinations in which the original individual senses of the preposition and the case were still clear. Gradually, the syntagm [preposition + case] developed unpredictable combinatory meanings which the initial components did not have: at that stage only a synsemantic (and, some would say, monomorphemic) description is plausible. The meaning of the preposition can then only be determined by taking it together with the case.“

²⁸ Objašnjenje složenih adpozicija kao diskontinuiranih morfema nije općeprihvaćeno u literaturi (usp. Lauraghi 2009: 235).

²⁹ Kao što je već napomenuto, poimanje spoja prijedloga i padežnog afiksa jednom jedinicom u skladu je s konstrukcijskim pristupima jeziku. Prema tome, adpozicija i padežni afiksine konstrukciju koja ima specifično značenje. Na takav način pristupa se i prijedlozima u ovom radu, tj. njihovo značenje nije moguće potpuno promatrati u izolaciji od padežnog nastavka kojim je obilježena imenica, a s kojom prijedlog čini prijedložni izraz. Ipak, koliko je moguće pokušava se uočiti i izdvojiti značenje kojim prijedlog doprinosi ukupnom značenju konstrukcije, tj. konstrukcija se opisuje sa stajališta prijedloga.

takvim utjecajem i druge se adpozicije mogu po eti kombinirati uz taj padežni afiks, iako se to ne ini semanti ki opravdano. U kona nici, može do i do toga da se sve adpozicije kombiniraju isklju ivo s tim padežnim afiksom, a takav proces vidljiv je u finskom jeziku koji iskazuje naginganje upotrebi prijedloga umjesto padežnih sufiksa (Bortone 2010: 18). Primjer (17) pokazuje kako se abesivno zna enje umjesto padežnim afiksom po inje izražavati prijedlogom, no ne na takav na in da se prijedlog kombinira s abesivnim padežnim afiksom kako bi se oja alo njegovo zna enje, ve se prijedlog kombinira s paritivnim padežnim afiksom uz koji se, uz genitiv, povezuju svi prijedlozi.

1.3. O prijedložnom izrazu

Adpozicije su uvodno odre ene kao jednostavne ili složene jezi ne jedinice koje služe za uspostavljanje odnosa izme u dviju jezi nih jedinica unutar iskaza. Adpozicija uspostavlja taj odnos na takav na in da se povezuje s jednom od dviju jezi nih jedinica³⁰ i s njom zajedno ini adpozicijski izraz koji je dopuna drugoj jezi noj jedinici.

Jezi na jedinica s kojom adpozicija u adpozicijskom izrazu ini cjelinu naziva se dopuna adpozicije i u hrvatskom jeziku to je prototipno jedna od imenskih rije i ili imenski izraz, kao u primjeru (18). Osim toga, kako pokazuje primjer (19), dopuna adpozicije u

³⁰ esto se u literaturi (posebice tradicionalnoj, strukturalisti koj i generativisti koj) navodi kako je odnos adpozicije prema jezi noj jedinici s kojom ini adpozicijski izraz tipi an primjer odnosa upravljanja ili rekcije. Upravljanje je „sintakti ka pojava ravnanja jednih rije i prema drugima, svojstvo glagola, pridjeva i prijedloga da otvaraju mjesto drugim rije ima u nekom padežu“ (Ani et al. 2004), tj. „upravljanjem ili rekcijom naziva se gramati ka veza me u sastavnicama sintagmema u kojoj glavni tagmem upravlja gramati kim svojstvima zavisnoga, što zna i da mu predore uje oblik u kojemu e se pojaviti“ (Sili i Pranjkovi 2005: 263)). Ipak, injenica da se u nekim jezicima pojedini prijedlog može kombinirati s više padeža (npr. u hrvatskom *idem u grad* i *živim u gradu* ili u njema kom *ich fahre in der Stadt* `vozim u gradu' i *ich fahre in die Stadt* `vozim u grad') dokaz je da se odnos izme u adpozicije i jezi ne jedinice s kojom ini cjelinu ne može opisati kao upravljanje, barem ne prema tradicionalnim definicijama upravljanja (utjecaj glagola od presudne je važnosti). Uzimaju i to u obzir Lauraghi (2009: 231) smatra da se pojava povezivanja jedne adpozicije s više padežnih afiksa može objasniti „by using a scalar and multifactorial definition of government, connected with our knowledge about grammaticalization processes and language“ te zaklju uje kako „I have discussed the notion of government, showing that in languages where the same preposition takes two (or more) cases it is useful to view government as a prototypical notion, which defines a continuum between government and modification. By referring to such a continuum one can also gain insight on the problem of the categorial status of words that can be used both as adpositions and as adverbs, without having to resort to homophones“ (Lauraghi 2009: 249). I u nekim hrvatskim gramatikama pretpostavlja se da isklju ivo prijedlog upravlja padežnim oblikom imenske rije i koja ga slijedi. Težak i Babi (2000: 162) pišu da prijedlozi „utje u na padež rije i uz koju stoje“, a Bari et al. (1997: 278) pribjegavaju opisivanju veze izme u prijedloga i imenice koja ga slijedi pomo u slabog (semanti kog) upravljanja pa se „imenica, kada ima uza se prijedlog, veže s njim u onom padežu koji zna enjem odgovara njegovom zna enju“.

hrvatskom jeziku može biti neki od nepromjenjivih oblika³¹ (drugi adpozicijski izraz,³² prilog, infinitiv ili nepromjenjivi broj).

(18) imenica: *na ku i, ispod starog stola*

(poimeni en) pridjev: *na bijelom, na teškom engleskom*

zamjenica: *kod njih, s njom*

(19) prijedložni izraz: *do u kasnu noć, za poslije ručka*

prilog: *do sutra, do nedavno, za malo*

infinitiv: *za smijati se*

broj: *do tri, ispod tisuću*

U literaturi, posebice generativnoj, navodi se da adpozicije kao dopunu mogu imati i cijelu reenicu (Jaworska 1999: 305), kao u primjeru (20) iz engleskog jezika, te se tako upotrijebljene nazivaju reeni prijedlozi (en. *sentence prepositions*) (Jespersen 1924: 89) ili prijedlozi upotrijebljeni s reeni dopunom (en. *prepositions used with a clausal complement*) (Andrew Radford u Bortone 2010: 29).³³ Tradicionalni pak pristup jezičnim jedinica kao što je *since* 'od, otada, poslije, prije' u primjeru (20) naziva veznicima (subjunktorima). Osnovna je pretpostavka takvog pristupa da se adpozicije razlikuju od veznika prema vrsti dopune – adpozicije kao dopunu imaju imenski ili adpozicijski izraz, a veznici kao dopunu imaju reenicu. Prema tome pristupu jezičnih jedinica *since* prijedlog je samo onda kad ima imenski izraz kao dopunu. Prema Jaworskoj (1999: 305) „mogla bi se propustiti šira slika“ razvrstavaju i riječi u različite kategorije prema vrstama dopune.

³¹ Upotreba nepromjenjivog oblika kao dopune adpozicije nije (pretjerano) uočena pojava u hrvatskom jeziku (tako primjerice Pranjković (2005: 25) za adpozicijske izraze *od danas, do sutra* ili *za kasnije* tvrdi da su „prije izuzetak nego pravilo“ te ustvrđuje da je takva „poraba vezana samo za neke prijedloge, u pravilu za one s opozitivnim značenjima, koji nepadežnim oblicima pridaju padežna značenja“). Općenito, hrvatske gramatike zanemaruju nepromjenjive oblike kao dopune prijedlozima (Rišner 2005: 43-45) te unatoč primjerima koji potvrđuju da „je određeni prijedložni izraz kao veza prijedloga i padežne riječi (ili imenske riječi) prilično diskutabilno“ (Švačko 1993: 357), često se imenski oblici navode kao jedine moguće dopune prijedloga što se naglašava i u samim definicijama prijedloga (npr. Ham (2002: 98) navodi: „Reeni na je uloga prijedloga izricanje odnosa između riječi sa sklonidbom i ostalih riječi u reenicima [...] Prijedlozi se predlažu riječi ima sa sklonidbom“; Barić et al. (1997: 277) navode: „Prijedlozi su riječi koje izriču u različite odnose između onoga što znače imenice ili na što upućuju zamjenice“, a Raguž (1997: 116) navodi: „Prijedlozi stoje neposredno ispred riječi u nekome padežnom obliku.“

³² Hagège (2010: 59) naglašava semantičku motiviranost takve pojave: „The most frequent Adps with Adpphrases as their governed terms are spatial and temporal Adps. This can be explained by the fact that spatio-temporal meanings may require further specifications. This applies, in particular, to two meanings often expressed by Adps in languages, namely those which refer to the beginning and the end of a period of time, these two moments being themselves presented, sometimes, as datable by reference to an event happening earlier or later.“

³³ U hrvatskim gramatikama ne govori se o prijedlozima s reeni dopunom ili prijedlozima u funkciji veznika, no prijedlozi mogu biti dijelom složenog veznika, npr. *prije nego* u reenicima *zaspao sam prije nego sam pročitao knjigu* smatra se proizvedenim veznikom (Silić i Pranjković 2005: 251).

Takvo stajalište potje e još od Jespersena (1924) koji je prvi uspostavio istovjetnost izme u adpozicija i veznika tvrde i da se ni glagoli ne razlikuju prema tome imaju li kao dopunu imenski izraz ili re enicu.³⁴ No Hagège (2010: 224) isti e, iako „stvari nisu uvijek tako pravilne“, da adpozicije i veznici ipak ine dvije razli ite kategorije me u kojima postoje znatne razlike.

(20) *He has been living here since the war ended.* 'Živi ovdje otkada je rat završio.'

U literaturi se, znatno eš e nego o odnosu adpozicija i veznika, raspravlja i o odnosu adpozicija i priloga. Naime, tradicionalni pristup jezi ne jedinice istaknute u engleskom primjeru (21) i hrvatskom primjeru (23) opisuje kao priloge, a iste te jezi ne jedinice u primjeru (22) i (24) opisuje kao prijedloge. Prema takvom pristupu adpozicije se od priloga razlikuju po tome što se ne mogu pojaviti bez dopune,³⁵ dok se pak prilozima ne mogu pojaviti s dopunom. Posljedi no, jezi ne jedinice istaknute u primjerima (21) - (24) ne mogu se lako jednozna no odrediti kao prilozima budu i da se mogu pojavljivati s dopunom, no ne mogu se jednozna no odrediti ni kao prijedlozi budu i da se mogu pojavljivati i bez dopune (ta se nedosljednost u opisu ocrta i u rje nicima hrvatskog jezika). Klasifikaciju dodatno otežava i semanti ka podudarnost tih jedinica. Pinkster (2005: 147) predlaže da se za takve jezi ne jedinice imenuje posebna kategorija priloga-prijedloga³⁶ ili pak da u nekim slu ajevima, kada se prijedložna i priložna upotreba zna ajno semanti ki razlikuju, govorimo o homofonima³⁷ (Lauraghi (2009: 235) isti e da homofoni mogu biti „zgodno rješenje“, no ne uvijek i opravdano te da homofonima treba pribjegavati samo kada postoje nedvosmisleni povijesni i semanti ki dokazi njihova postojanja).

³⁴ Jespersen (1924: 89) navodi: „Nor is there any reason for making conjunctions a separate word-class. [...] The only difference is that the complement in one case is a substantive, and in the other a sentence (or a clause). The so-called conjunction is really, therefore, a sentence preposition: the difference between the two uses of the same word consists in the nature of the complement and in nothing else; and just as we need no separate term for a verb completed by a whole sentence (clause) as distinct from one completed by a substantive, so it is really superfluous to have a separate name for a "conjunction"; if we retain the name, it is merely due to tradition, not to any scientific necessity, and should not make us recognize conjunctions as a "part of speech."”

³⁵ U hrvatskim gramatikama takav pristup ima primjerice Ham (2002: 100) pa na pitanje po emu se prijedlozi razlikuju od priloga odgovara: „Prijedlozi se od svih nepromjenjivih rije i, pa onda i od priloga, razlikuju po tom što uz prijedlog uvijek možeš postaviti padežno pitanje, pa iza prijedloga uvijek slijedi rije u kojem kosom padežu – prijedlog je dijelom prijedložnoga izraza.“

³⁶ Kategorija priloga-prijedloga pojavljuje se i u hrvatskoj literaturi pa tako Pranjkovi (1992: 247) piše da su poznati „tako er i »prilozima-prijedlozi«, tj. skupina formalno istih rije i koje uz glagolske oblike funkcioniraju kao »pravi« prilozima, a uz padežne oblike kao prijedlozi [...] Kad dolaze uz imenske oblike, tj. kao prijedlozi, takve rije i konkretiziraju padežna zna enja, a kada dolaze uz glagolske oblike, tj. kao prilozima, one na neki na in »impliciraju« i zna enje nekakvog uop enog i/ili neodre enog imenskog oblika, usp. npr. *Ide preko mosta* i *Ide pr(ij)eko*.“

³⁷ Pinkster (2005: 147) oprimjeruje talijanskim jezikom pa smatra kako je zbog znatne semanti ke razlike potrebno razlikovati prijedlog *ad* 'prema' od homofonog priloga *ad* 'skoro'.

(21) *The baby was inside.* 'Dijete je bilo unutra.'

(22) *The baby was inside the house.* 'Dijete je bilo unutar ku e.'

(23) *Do i u poslije.*

(24) *Do i u poslije ve ere.*

U suvremenoj literaturi, posebice generativnoj, zauzima se druga ije stajalište te se jezi ne jedinice istaknute u primjeru (21) i (23) nazivaju prijedlozima upotrijebljenima bez dopune (Jaworska 1999: 305). U okviru takvog pristupa adpozicije i prilozima smatraju se istom kategorijom pa se prilozima nazivaju neprijelaznim adpozicijama ili adpozicije prijelaznim prilozima. Zagovornici takvog pristupa isti u kako se ni glagoli ne razlikuju prema tome uzimaju li objekt ili ne, a prvi je takvo zapažanje iznio Jespersen (1924).³⁸ Ipak, granice izme u priloga i adpozicija potrebno je zadržati, no oštre granice izme u njih nemogu e je uspostaviti te je bolje govoriti o „postojanju kontinuuma izme u leksi kih kategorija adpozicija i priloga“ (Lauraghi 2009: 235). Tako stajalište u skladu je i s jednom od glavnih teza konstrukcijskih pristupa prema kojoj leksi i gramatika ine kontinuum (prilozima bi pripadali leksiku, a adpozicije gramatici). Tako er, na umu treba imati i injenicu da su prilozima esto gramatikalizacijski izvor adpozicija (Heine i Kuteva 2007).³⁹

Adpozicijski izraz koji ine adpozicija i njezina dopuna može imati ulogu dopune glagolskog predikata, ulogu adnominalne dopune ili ulogu predikata. Razlikuju se jezgrene dopune glagolskog predikata (en. *core complements*) i vanjske dopune glagolskog predikata (en. *peripheral complements*). Jezgrene su dopune glagolskog predikata „glavne re eni ne sastavnice zahtijevane valencijom glagolskog predikata“ (Hagège 2010: 200), a to su subjekt, izravni i neizravni objekt. Vanjske su dopune glagolskog predikata one koje

³⁸ Jespersen (1924: 88) navodi: „Yet in spite of these differences in verbs [prijelaznost i neprijelaznost] no one thinks of assigning them to different parts of speech: *sing, play, begin, can, grow, be* are always verbs, whether in a particular combination they are complete or incomplete. If now we turn to such words as *on* or *in*, we find what is to my mind an exact parallel to the instances just mentioned in their employment in combinations like "*put your cap on*" and "*put your cap on your head*", "*he was in*" and "*he was in the house*"; yet *on* and *in* in the former sentences are termed adverbs, and in the latter prepositions, and these are reckoned as two different parts of speech. Would it not be more natural to include them in one class and to say that *on* and *in* are sometimes complete in themselves and sometimes followed by a complement (or object) [...] The close correspondence between the object of a transitive verb and that of a "preposition" is seen in those cases in which a preposition is nothing but a verbal form in a special use..."

³⁹ Lauraghi (2009) objašnjava postojanje jezi nih jedinica koje se mogu opisati i kao adpozicija i kao prilog pomo u poimanja vrste rije i kao kategorije organizirane oko prototipa. Lauraghi (2009: 241) navodi: „Historical evidence, and the existence of grammaticalization processes itself purport to conceive of word classes as being structured as prototypical categories. Prototypical categories have no clear cut boundaries between each other, but are separated by a continuum, on which items are located that display features of both categories. Such items may have as their typical feature multi-categorial status [...], or they can most often share the behavior of one of two bordering categories, and only occasionally display non-prototypical function, as Italian *dentro* (most often and adverb, only occasionally used as preposition).”

nisu jezgrene dopune, tj. „koje nisu ni agensi, ni pacijensi ni benefaktivi“ (Hagège 2010: 215). Vanjske dopune mogu biti adverbijal (en. *adverbial*) ako ih zahtijeva valencija ili zna enje glagolskog predikata ili dodatak (en. *adjunct*) ako su dodane re enici iako ih ne zahtijeva kontekst u kojemu se pojavljuju. Na razini usporedbe razli itih jezika, kao i na razini pojedinog jezika, adpozicijski izraz može imati bilo koju od navedenih sintakti kih uloga, iako naj eš e ima ulogu vanjske dopune glagolskog predikata, i to naj eš e ulogu vanjske dopune prostornog zna enja. U hrvatskom jeziku adpozicijski izraz može imati ulogu subjekta kao u primjeru (25), no takva upotreba ograni ena je samo na metajezik. U primjeru (26) adpozicijski izraz ima funkciju objekta, a takav objekt naziva se neizravni prijedložni objekt. Hrvatske gramatike ne razlikuju imenom adverbijal i dodatak ve koriste samo naziv adverbijal (priložna oznaka), a unutar adverbijala razlikuju obvezne i neobvezne priložne oznake. Obvezne priložne oznake odgovarale bi pojmu adverbijala, a neobvezne pojmu adjunkta. U primjeru (27) adpozicijski izraz ima funkciju obvezne priložne oznake, a u primjeru (39) neobvezne priložne oznake.⁴⁰ Adpozicijski izraz može biti i adnominalna dopuna, a takva upotreba je izrazito u estala u hrvatskom jeziku. Hagège (2010: 233) isti e kako na elno toj funkciji adpozicijskog izraza do sada nije posve ena dovoljna pozornost te da neki lingvisti „mogu prigovoriti kako je osnovna uloga adpozicija obilježavanje adverbijalnih dopuna, a ne adnominalnih dopuna, i posljedi no mogu rije ima kakva je engleski *of* zanijekati status adpozicije.“ U gramatikama hrvatskog jezika prijedložni izraz upotrijebljen kao adnominalna dopuna naziva se nesro ni atribut, dok je u suvremenim pristupima uobi ajeniji naziv modifikator. U hrvatskom jeziku nesro ni atribut obi no se nalazi iza imenske rije i na koju se odnosi kao što pokazuje primjer (29). Funkcija adpozicijskih izraza u službi predikata tako er je nedovoljno istražena (Hagège 2010: 246), a u hrvatskom jeziku adpozicijski izraz dio je sponskog imenskog predikata kao što pokazuje primjer (30). U slu aju kad se dopuna prijedloga podrazumijeva iz konteksta, prijedlog se kao dio predikata može pojaviti i bez dopune, kao u primjeru (31). Nadalje, prijedlog se bez dopune može pojaviti i u frazemima kao u primjeru (32) ili u poimeni enoj upotrebi kao u primjeru (33).

(25) *Do Japana je prijedložni subjekt.*

(26) *Nismo ni sanjali o takvom uspjehu.*

(27) *Susjed stanuje na kraju ulice.*

(28) *Studenti u e gramatiku u knjižnici.*

⁴⁰ Detaljnije o obveznim i neobveznim priložnim oznakama govori Pali (2011).

(29) *Kupili smo televizor u boji.*

(30) *Hrvatska je u banani.*

(31) *Ja sam za!*

(32) *Za i protiv.*

(33) *U je prijedlog.*

1.4. O jednostavnim i složenim prijedlozima

Prijedlozi, tj. adpozicije određene su u uvodnoj definiciji kao nerazložive ili razložive jezične jedinice, tj. adpozicije po strukturi možemo podijeliti na jednostavne adpozicije (en. *simple Adp*) i složene adpozicije (prema en. *compound Adp*).⁴¹

Jednostavne adpozicije one su adpozicije „koje nisu ni složenice ni izvedenice, tj. one koje se ne mogu analizirati na sastavne dijelove“ (Hagège 2010: 128). Lehmann i Stolz (1992: 11) jednostavne adpozicije određuju kao adpozicije „bez morfološke strukture“. Budući da se sastoje od jedne jezične jedinice, tj. jednog morfema, obično su kratke i često monosilabične. Kratak i jednostavan oblik posljedica je u stalnosti upotrebe,⁴² a što je posljedica toga što se jednostavnim adpozicijama često obilježavaju najčešći i jezični odnosi.⁴³ Jednostavne adpozicije čine zatvoren skup jezičnih jedinica,⁴⁴ a semantički se mogu opisati kao izrazito višeznačne jezične jedinice apstraktnog značenja koje „oznaju primarno gramatičke ili temeljne priložne odnose kao što su mjesto, vrijeme, sredstvo i sl.“ (Bugarin 2009: 191). Kao što je napomenuto u uvodu, u literaturi se jednostavne adpozicije

⁴¹ Zbog istovjetnosti hrvatskog naziva, složene adpozicije (en. *compound Adp*) koje su određene kao one koje se sastoje od više tvorbenih jedinica treba razlikovati od složenih adpozicija (en. *complex Adp*) koje su određene kao spoj adpozicije i padežnog afiksa kojim se izriče posebno značenje.

⁴² Hagège (2010: 129) navodi: „They confirm both Zipf's Law of Abbreviation, and his Principle of Economic Versatility, which establish, respectively, an inverse relationship between the frequency of occurrence of words and their length, and a direct relationship between the number of different meanings of a word and its frequency. For instance, the English *for*, *in*, *of*, and *to* are much more frequent and have many more dictionary entries than *about* or *above*, let alone *opposite* or *underneath*.“

⁴³ Hagège (2010) navodi primjer japanskog jezika u kojemu se čak i objekt ili subjekt obilježavaju monosilabičnim poslijelozimima (iako je bitno primijetiti kako se te jezične jedinice u literaturi često ne smatraju poslijelozimima, već padežnim esticama ili obilježava ima subjekta ili objekta (Matovac 2008)).

⁴⁴ Broj jednostavnih prijedloga u nekom jeziku rijetko se i sporo mijenja. Claude Vandeloise (prema Guardon Anelo 2005: 8) tvrdi kako to proizlazi iz činjenice da adpozicije, tj. prijedlozi primarno označavaju prostorne odnose koji se svojim brojem i naravljaju ne mijenjaju tijekom vremena, a za razliku od primjerice onoga što se označava imenicama ili glagolima (tu tvrdnju ponavljaju i Tyler i Evans (2003: 107-108)). Guardon Anelo (2005: 8) navodi: „The primary role of this function is to establish the relation between two entities in the spatio-physical realm. [...] But the speaker's perception of space is not likely to suffer much variation across different periods for this reason: in most cases, their number does not increase or diminish. This distinguishes prepositions from other grammatical classes that have a direct referent such as nouns. In particular, when they refer to objects or artefacts their references and the function they fulfil are supposed to change over time.“

nazivaju i primarne adpozicije, dok u hrvatskoj literaturi nalazimo i nazive pravi prijedlozi (Bari et al. 1997), netvorbeni prijedlozi (Babi et al. 1991), neproizvedeni tj. podrijetlom nemotivirani (Sili i Pranjkovi 2005) ili prvotni prijedlozi (Damjanovi 2003). Hrvatske gramatike nisu suglasne oko toga koje bi sve prijedloge trebalo uključiti u skupinu jednostavnih prijedloga,⁴⁵ što proizlazi iz različitog opsega značenja naziva kojim ih imenuju.⁴⁶

Sve adpozicije za koje se može utvrditi da se sastoje od dvije ili više jezičnih jedinica ili da su izvedene od neke druge jezične jedinice nazivaju se složene adpozicije, a u literaturi je čest naziv i sekundarne adpozicije. Lehmann i Stolz (1992: 11) sekundarnu adpoziciju određuju kao „riječ s morfološkom strukturom.“ Složene adpozicije čine brojnu i otvorenu skupinu jezičnih jedinica kojima se označavaju konkretniji odnosi (Burić 2009: 191). Uz naziv sekundarne adpozicije, u hrvatskoj literaturi koriste se i nazivi nepravilni prijedlozi (Bari et al. 1997), proizvedeni ili podrijetlom motivirani (Sili i Pranjkovi 2005) te drugotni prijedlozi (Damjanovi 2003). Takve adpozicije u osnovi redovito imaju neku punoznačnu riječ, samu ili u spoju s nekom jednostavnom adpozicijom, a njihov se nastanak smatra jednim od tipičnih gramatikalizacijskih procesa koji dijele mnogi jezici (Burić 2009: 191). Bortone (2010: 25) ističe kako je status složenih adpozicija u lingvistici ponekad dvojben budući da im neki lingvisti ne priznaju status adpozicija, a oni koji im priznaju ne slažu se oko toga koje sve jezične jedinice treba smatrati složenim adpozicijama.⁴⁷ No suvremeni pristupi jezičnim kategorijama priznaju

⁴⁵ Kao što je napomenuto u uvodu, u ovome radu raspravlja se o značenjima prvotnih prijedloga u hrvatskom jeziku. Skupina prvotnih prijedloga određena je na osnovi sljedećeg kriterija – prijedlog pripada skupini prvotnih prijedloga ukoliko se u literaturi ne upućuje na to da je današnji oblik posljedica procesa izvođenja ili slaganja u bilo kojem trenutku razvoja. U određivanju popisa prvotnih prijedloga korišteni su riječnici (Anić et al. 2004; Gluhak 1993; Iveković i Broz 1901a; Iveković i Broz 1901b; Skok 1988a; Skok 1988b; Skok 1988c; Šonje 2000) te gramatike (Babi et al. 1991; Bari et al. 1997; Matasović 2008; Sili i Pranjkovi 2005; Hamm 1974). Svi prvotni prijedlozi mogu se opisati kao dio sveslavenskog popisa jezičnih jedinica u hrvatskom jeziku koji ima baltoslavenske usporednice i praindoeuropske korijene.

⁴⁶ Bari et al. (1997) prave prijedloge određuju kao one koji služe samo kao prijedlozi i čije se značenje danas ne može izvesti ni iz koje druge riječi, a to su *bez, do, iz, k, kod, kroz, me u, na, nad, nakon, niz, o, ob, od, oko, osim, po, pod, prema, pred, pri, preko, proti, protiv, protivu, radi (rad), s, spram, suprot, unatoč, u, uz, za, zbog*. Babi et al. (1991) pak netvorbenim prijedlozima smatraju *bez, do, iz, iza, izim, k, kod, kroz, med, me u, mimo, mješte, na, nad, nakon, niz, nuz, o, ob, od, oko, okrom, osim, po, pod, polag, poput, pored, prema, pred, preko, prema, pri, proti, protiv, radi, razi, s, sprem, sprotu, sred, supra, suprot, u, unatoč, unutar, uslijed, uz, van, za, zbog*. Sili i Pranjkovi (2005) samo spominju da prijedlozi mogu biti neproizvedeni, tj. podrijetlom nemotivirani, ali ne donose popis tih prijedloga. Ostale se hrvatske gramatike (Težak i Babi 2000; Ham 2002; Raguž 1997) tim problemom ne bave.

⁴⁷ Primjerice Viggo Brøndal, kojega Roman Jakobson opisuje kao iznimno utjecajnog pionira u proučavanju kategorije prijedloga (Bortone 2010: 26), izričito određuje status prijedloga bilo kojoj složenoj jezičnoj jedinici. Viggo Brøndal (u Bortone 2010: 30) navodi: „It follows directly from the definition of the concept of preposition as the simplest expression of relation in language, that only words of completely simple structure should be recognized as prepositions. As untrue or improper, therefore, must also be

složenim adpozicijama status adpozicija na osnovi njihove funkcije te se takav pristup preslikava i u gramati kim opisima pojedinih jezika pa tako i u hrvatskim gramatikama (posebice u gramatici Sili a i Pranjkovi a (2005)). Ipak, u skladu s nesuglasjem u literaturi, i hrvatske gramatike ne slažu se oko popisa složenih prijedloga u hrvatskom jeziku.⁴⁸

U kona nici može se uvidjeti kako stajališta hrvatskih jezikoslovaca nisu usuglašena – kako oko popisa jednostavnih prijedloga, tako ni oko toga koje sve jezi ne jedinice sa injavaju popis složenih prijedloga u hrvatskom jeziku. Primjerice Babi et al. (1991: 725) prijedlozima ne smatraju instrumentalne oblike imenica, „iako je takva upotreba veoma bliska prijedlozima“,⁴⁹ kao ni glagolske priloge, a glagolske priloge prijedlozima ne smatraju ni Bari et al. (1997). Prijedlozi su najšire shva eni u gramatici Sili a i Pranjkovi a (2005) – osim što instrumentalni oblici i glagolski prilozi pripadaju

distinguished all formations of compound character: both syntactically (such as turns of phrase or compounds) and morphologically (such as derivatives and words of more complex character).”

⁴⁸ Bari et al. (1997) nepravu prijedloge odre uju kao one ije se zna enje može povezati sa zna enjem i osnovom koje druge rije i, a me u njima razlikuju izvedene i složene prijedloge. Izvedenim prijedlozima smatraju se okamenjeni akuzativni (*elo, dno, duž, kraj, mjesto, put, sred, vrh*) ili instrumentalni oblici imenica (*pomo u, posredstvom, povodom, putem, silom*). Me u izvedene prijedloge pripadaju i rije i koje su upotrebljavaju i kao prilozi i kao prijedlozi (*blizu, mimo, niže, prije, pored, poslije, širom, usprkos, više*). Složeni prijedlozi nepravu su prijedlozi koji nastaju iz veze dvaju prijedloga ili prijedloga i imenica (*dovrh, ispod, ispred, iza, izme u, iznad, izvan, nadohvat, nadomak, nadno, nakraj, namjesto, naokolo, napored, naprama, nasuprot, navrh, podno, pokraj, ponad, poput, pozadi, porad, posred, potkraj, poviše, povrh, udno, uo i, uvrh, usred, usuprot, zaradi (zarad)*). Babi et al. (1991) me u sekundarnim prijedlozima razlikuju prijedloge koji su složeni od dvaju prijedloga (*ispod, ispred, isred, izmed, izme u, iznad, izvan, naoko, naokolo, naprama, naprema, naproti, naprotiv, naspram, nasuprot, nasred, ponad, poradi, posred, spram, usred, usuprot, zaradi*) te prijedloge koji su složeni od prijedloga i imenica (*dovrh, nadno, nadohvat, nadomak, nakraj, namjesto, navrh, podno, pokraj, potkraj, povrh, svrh, udno, ukraj, umjesto, uo i, uprkos, usprkos, uvrh, uzduž*). Kao posebnu vrstu prijedloga isti u prijedloge koji nastaju popredloženjem samih imenica (*elo, duž, kraj, mjesto, put, vrh*) ili priloga (*niže, okolo, poslije, prije, više*). Tako er, popredloženjem glagolskog oblika (participa) nastao je prijedlog *glede*, a popredloženjem spoja zamjenice i imenice nastao je prijedlog *onkraj*. Babi et al. (1991) smatraju kako se broj prijedloga ne može to no utvrditi, a uzrok tome je što pojedini prilozi u re enici mogu imati ulogu prijedloga (npr. *blizu, nedaleko, poblizu, poviše, su elice*). Do nedoumica dovode i procesi popredloženja i sraš ivanja pa se neke rije i mogu dvojako tuma iti (npr. *u susret* i *ususret*). Autori zaklju uju da se broj prijedloga „ne može to no utvrditi, ali ih je ipak veoma ograni en broj, stotinjak. Ako me u njih ne bismo ra unali izrazite zastarjelice (*izim, mješte, nuz...*), bilo bi ih još i manje.“ (Babi et al. 1991: 725). Sili i Pranjkovi (2005: 242-243) navode, bez detaljnijeg objašnjavanja, kako „proizvedeni prijedlozi mogu podrijetlom biti imeni ki oblici, posebno esto oblici instrumentala (npr. *krajem, putem, silom*), mogu biti glagolski prilozi (npr. *zahvaljuju i, isklju ivši, izuzevši*) te prijedložno-padežni izrazi (npr. *na osnovi, pod konac, s obziom na, u skladu s itd.*)“.

⁴⁹ Bu ar (2009) navodi kako prijedložni status takvih oblika u hrvatskim gramatikama ipak nije upitan (ako izuzmemo Babi et al. (1991)), no da njihov status u rje nicima nije jasno odre en. Bu ar (2009: 204) navodi: „Tako je, primjerice, izraz *krajem* i u prvome (1991.) i u etvrtome (2004.) izdanju Ani eva Rje nika odre en kao prijedlog, dok izrazi *po etkom* i *sredinom* u prvome izdanju uop e nisu izdvojeni kao zasebne jedinice, a u etvrtome je izraz *sredinom* odre en kao prijedlog s mjesnim (*idi sredinom ceste*) i vremenskim (*sredinom godine*) zna enjem, a *po etkom* kao prilog, iako se iza njega u zagradi navodi genitivna dopuna (*ega*). Sli ne se nedosljednosti uo avaju i u odre enju ostalih takvih izraza, kao što su primjerice *prigodom, prilikom* i *putem*, a izrazi *temeljem* i *posredstvom* ni u jednom od spomenutih izdanja nisu navedeni kao samostalne leksi ke jedinice.“

prijedlozima, ta je gramatika jedina koja prijedložno-padežne izraze⁵⁰ određuje kao prijedloge što je u skladu sa suvremenim lingvističkim stajalištima koji adpozicijama pristupaju kao funkcionalnoj kategoriji. Tako er, popis ne uključuje zastarjelice. Zbog navedenih prednosti, u ovome radu taj se popis prijedloga uzima za polazište.

1.5. O postanku prijedloga

Adpozicije nastaju gramatikalizacijom – procesom u kojem jezične jedinice kada se nađu u određenoj kontekstu poprimaju gramatičke funkcije te postaju gramatičke jedinice ili postojeće gramatičke jedinice poprimaju dodatne gramatičke funkcije⁵¹ (Wischer 2005; Lehmann 2002; Hopper i Traugott 2003; Heine 2003; Croft 2003; Heine i Kuteva 2007). Gramatikalizacija je načelno jednosmjernan⁵² i postupan proces⁵³ („ne nastupa u skokovima“ (Lauraghi 2009: 241)) što za posljedicu ima da između leksičkih jedinica i gramatičkih jedinica nema oštre granice već se gramatikalizacijski lanac može interpretirati kao kontinuum jezičnih jedinica na jednom kraju nalaze leksičke jedinice, a na drugome potpuno gramatikalizirane gramatičke jedinice. Prema tome i gramatikaliziranost

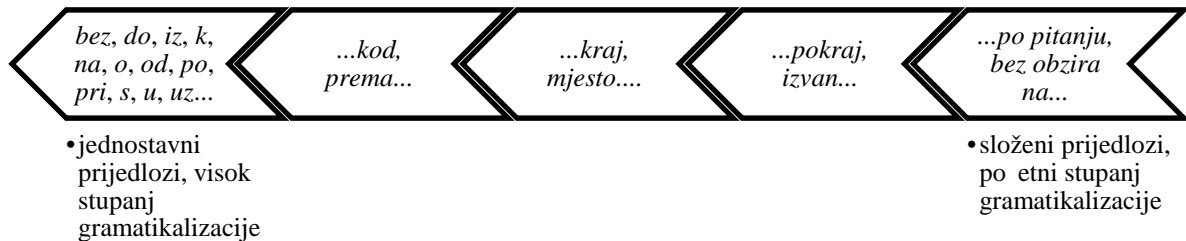
⁵⁰ Bu ar (2009: 192-193) navodi nekoliko pokazatelja koji upućuju na to da je prijedložno-padežni izraz počeo funkcionirati kao prijedlog. „[P]rvobitni i temeljni pokazatelj trebala bi biti semantika jer desemantizacija u većini slučajeva prethodi svim drugim gramatikalizacijskim promjenama. Semantičkim izbjeljenjem određeni izraz gubi svoje izvorno leksičko značenje i ne služi više za označavanje nekog pojma te dobiva novo, relacijsko značenje. Kada je riječ o složenim konstrukcijama, bitno je naglasiti da desemantizacija ne zahvaća samo punoznačnu riječ nego cijelu konstrukciju pa se ona zbog toga može interpretirati kao jednostavna jedinica, a to se zrcali i u strukturnim obilježjima složenih prijedloga. Posljedica je desemantizacije i uopće označavanja, pa se takvi izrazi mogu upotrebljavati i u kontekstima u kojima kao punoznačne jezične jedinice nisu mogli (npr. *na temelju tvoje pretpostavke*). Sljedeći je vrlo važan pokazatelj prijedložne službe nekoga izraza mogućnost njegova parafraziranja nekim pravim ili drugim sekundarnim prijedlogom odnosno padežnim oblikom dopunske imenice. Mogućnost upotrebe nekoga izraza u nekoj drugoj funkcionalnoj kategoriji također može biti znak njegove gramatikaliziranosti. Tako se, primjerice, mnogi sekundarni prijedlozi mogu upotrebljavati i u funkciji veznika (usp. *i na temelju toga, te u skladu s tim, te zahvaljujući i tomu, a sukladno tomu* i sl.), a veznike kao kategoriju odlikuje već i stupanj gramatikaliziranosti nego prijedloge.“

⁵¹ Campbell i Janda (2001) donose kritički pregled brojnih definicija procesa gramatikalizacije prisutnih u literaturi, a Lehmann (2002: 8) obrazlaže nepreciznost naziva gramatikalizacija.

⁵² Jednosmjernost gramatikalizacije jedna je od osporavanijih pretpostavki teorije gramatikalizacije (usp. Campbell 2001). Dokazi koji se protive toj pretpostavci su malobrojni i dvojbeni (Heine 2003; Hopper i Traugott 2003), no jednosmjernost ipak treba shvatiti kao gramatikalizacijsko načelo, a ne zakon.

⁵³ Tijekom gramatikalizacije jezične jedinica doživljava niz fonetskih, morfosintaktičkih i funkcionalnih (pragmatičkih i semantičkih) promjena. U promjenama sudjeluju mnogi uspooredni procesi koji su međusobno povezani i neodvojivi, a u konačnici mogu, ali i ne moraju, rezultirati nestankom jezične jedinice. U literaturi se navodi, a što je posljedica različitih pristupa, velik broj raznolikih popisa procesa koji sudjeluju u gramatikalizaciji (Heine 2003; Heine i Kuteva 2007; Hopper i Traugott 2003; Joseph i Janda 2003; Lehmann 2002; Croft 2003), no kao osnovni proces koji omogućava i podupire funkcionalne promjene mogu se navesti metaforičke ekstenzije prototipnog značenja.

jezi ne jedinice koja ima funkciju adpozicije promjenjiva je veli ina⁵⁴ pa s jedne strane kontinuuma imamo izrazito gramatikalizirane jednostavne adpozicije, a s druge strane prijedložno-padežne izraze kao primjer složenih adpozicija koje tek započinju proces gramatikalizacije i gotovo se ne razlikuju od slobodnih izraza. Slika (1) prikazuje gramatikalizacijski kontinuum prijedloga u hrvatskom jeziku:

Slika 1

Heine i Kuteva (2007), objašnjavaju i razvoj gramatičkih struktura tijekom evolucije jezika, govore o trima osnovnim gramatikalizacijskim lancima koji dovode do nastanka adpozicija, a to su (i) *imenica* > *adpozicija*, (ii) *glagol* > *adpozicija* te (iii) *prilog* > *adpozicija*, tj. adpozicije se prema gramatikalizacijskoj osnovi, kako navodi Heine (1997), mogu podijeliti na imeničke adpozicije, glagolske adpozicije i priložne adpozicije. I gramatikalizacijom pridjeva mogu nastati adpozicije te trima osnovnim gramatikalizacijskim lancima možemo dodati i (iv) *pridjev* > *adpozicija* (tako nastale adpozicije mogli bismo nazvati pridjevskim adpozicijama). Ipak, Heine (1997: 60) primjećuje da su „u pravilu takvi izvori statistički nebitni“, a Heine i Kuteva (2007: 83) dodaju kako poredbena lingvistika do sada još nije uočila proces koji sustavno vodi od pridjeva prema gramatikaliziranijim jezičnim jedinicama, odnosno zaključuju kako se čini da je njihov gramatikalizacijski potencijal ograničen.⁵⁵ Također, adpozicije mogu biti

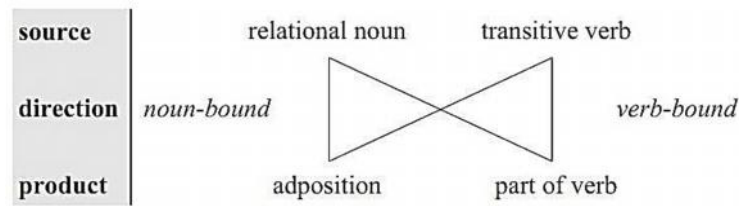
⁵⁴ To izriječno isti u Lehmann i Stolz (1992: 10) i raspravljaju i o nastanku njemačkih adpozicija: „Wir nehmen an, daß der Unterschied zwischen grammatischen Formativen wie *-t* (Präteritum) und lexikalischen Einheiten wie *einst* gradueller Natur ist, und sprechen daher von der Grammatikalität einer Adposition als gradueller Eigenschaft. Grammatikalisierung ist mithin ein Prozeß, der die Grammatikalität eines Zeichens erhöht.“

⁵⁵ Heine i Kuteva (2007: 82) navode primjere njemačkih adpozicija *fern* 'daleko', *unweit* 'nedaleko', *längs* 'duž', *entlang* 'uzduž', *frei* 'bez' i engleskih adpozicija *along* 'uz', *near* 'blizu', *worth* 'vrijedno', *precious to* 'dragocjeno za'. U indoeuropskim jezicima pridjeve se ipak donekle može shvatiti plodnim izvorom za gramatikalizaciju adpozicija, ali posredno budu i da su pridjevi temeljni na in tvorbe priloga. Bortone (2010: 92) isti je kako rijetkost pridjevskih adpozicija ima smisla i u okviru generativnog pristupa: „In those terms, Nouns, Verbs, Prepositions, and Adjectives are seen in terms of the two features [\pm N] and [\pm V]: P = -N -V; N = +N -V; V = -N +V; ADJ = +N +V. So Nouns and Verbs are, so to speak, only “one feature away” from prepositions, whereas Adjectives need to change two features to become Prepositions – possible but less likely.“

posu ene iz drugih jezika – u turski su iz arapskog ušli poslijelozni *kadar* 'do' i *ra men* 'iako', u engleski iz francuskog prijedlozi *vis-à-vis* 'nasuprot' i *sans* 'bez', a iz latinskog *circa* 'oko' (Bortone 2010: 92), a u hrvatskom se prijedlog *radi* ponekad povezuje sa staroperzijskim *r dy* 'radi' i staroindijskim *r dham* 'milost, blagoslov' (Gluhak 1993)).

Lehmann (2002) detaljnije objašnjava tri osnovna gramatikalizacijska lanca. Prema njemu adpozicije nastaju gramatikalizacijom adverbijalnih relatora (en. *adverbial relators*), tj. rije i koje izražavaju adverbijalne odnose koji se određuju kao semantički odnosi koji postoje između glagola i adjunkta tj. neobavezne vanjske dopune glagolskog predikata. Osnovno je obilježje adverbijalnih relatora (A) njihova sposobnost izricanja dvaju odnosa – s jedne strane izriču u odnos prema glagolskom izrazu (VA odnos), a s druge strane, jače ili slabije, izriču u odnos prema imenskom izrazu (NA odnos).⁵⁶ Do gramatikalizacije adverbijalnog relatora u adpoziciju dolazi u konstrukciji koju čine glagolski izraz, adverbijalni relator i imenski izraz (VP + A + NP), a gdje su adverbijalni relator i imenski izraz glagolske dopune koje se tijekom gramatikalizacijskog procesa reanaliziraju kao jedinstvena glagolska dopuna koja se sastoji od adpozicije i imenskog izraza (VP + [Adp + NP]). Ulogu adverbijalnih relatora mogu imati relacijske imenice i prijelazni glagoli, no do nastanka adpozicije može doći i gramatikalizacijom priloga. Prilozi, poput relacijskih imenica i prijelaznih glagola, također izražavaju VA odnos, no ne mogu izražavati NA odnos prema nekom imenskom izrazu, već su s njime u adpozicijskom odnosu. U slučaju kada se neki prilog čisto nađe uz isti imenski izraz tada kolokacija priloga i imenskog izraza postaje okamenjena. Tada prilog postaje taj koji izražava odnos imenskog izraza s glagolom – to znači da imenski izraz samostalno više nema neposredan odnos s glagolom, već da treba prilog, a koji time postaje adpozicija (Lehmann 2002: 82). Bitno je naglasiti da se tijekom gramatikalizacije u konstrukciji VP + A + NP adverbijalni relator osim u smjeru jačeg vezanja s imenskim izrazom može vezati i uz glagolski izraz, a tako nastaju glagolski prefiksi i sufiksi. Slika (2) sažeto prikazuje proces gramatikalizacije adverbijalnih relatora (prema Lehmann 2002: 95).

⁵⁶ Lehmann (2002: 67) objašnjava: „On the one hand, VA relations are by definition not inherent in naked verbs. If they were, there would be no adjunction, but government, and we would not need an adverbial relator in order to mediate the relation of the verb to the NP. On the other hand, AN relations are not inherent in naked NPs; that is, an NP does not contain an argument slot for an adverbial relator with which it is to be combined. [...] what the grammaticalization of adverbial relations is all about is precisely the combination of the relator with either the verb or the NP; and this, of course, fundamentally changes the relational situation. Since VA and AN relations are dependency relations, but not inherent in verbs or NPs, they must consequently be inherent in adverbial relators. On the one hand, these contain an argument place for a verb which they modify; and on the other hand, they contain one for the NP which they govern.”

Slika 2

Adverbijalni relator koji se gramatikalizira u adpoziciju može biti jednostavan ili složen. Ukoliko se radi o složenom adverbijalnom relatoru, njegovi sastavni dijelovi iskazuju sli ne me usobne odnose kakve iskazuje i jednostavan adverbijalan relator prema glagolskom i imenskom izrazu (Lehmann 2002: 67). Engleski prijedlog *in spite of* 'unato ', njema ki prijedlog *mithilfe* 'pomo u' i hrvatski prijedlog *nakraj* primjeri su nastanka adpozicije gramatikalizacijom složenog adverbijalnog relatora. Nastanak složenih adverbijalnih relatora posljedica je procesa semanti kog oja avanja (en. *reinforcement*) i semanti kog obnavljanja (en. *renovation*). Tijekom vremena gramatikalizacijski procesi mogu dovesti do toga da jezi na jedinica oslabi, tj. da joj se zna enje previše shematizira (desemantizacija), a oblik previše pojednostavi (erozija). Tada jezi ni sustav može od jezi ne jedinice u potpunosti odustati i zamijeniti ju novom jedinicom pa govorimo o procesu obnavljanja, no jezi ni sustav oslabljenu jezi nu jedinicu može povezati s nekom drugom jezi nom jedinicom koja ju detaljnije odre uje, a tada govorimo o oja avanju. Oslabljena adpozicija se tako može oja ati spajanjem s drugom jezi nom jedinicom te time nastaje složeni adverbijalni relator koji se gramatikalizira u složenu adpoziciju.

1.5.1. Imenice kao izvor adpozicija

Imenice su najplodniji izvor adpozicija te ne postoji nijedan jezik u kojem nije došlo do takvog procesa (Heine i Kuteva 2007: 62). Kao što je napomenuto, Lehmann (2002) i velik broj drugih lingvista isti u kako su osnovni izvor adpozicija relacijske imenice, no Heine (1997: 39) smatra kako te imenice nije potrebno isticati kao posebnu kategoriju budu i da se može dokazati kako su se one razvile iz drugih imenica.⁵⁷ Naj eš i su izvori adpozicija

⁵⁷ Relacijske imenice nemaju konkretno zna enje ve su visoko shemati ne te ostalim imenicama sli e isklju ivo morfosintakti kim obilježjima (a i ona su esto reducirana). Pojavnost tih imenica u jezicima je razli ita. Tipi ne su za jezike Srednje Amerike, dok ih primjerice latinski uop e nema, njema ki i engleski tek nekoliko, a turski i japanski ih imaju pregršt. Primjeri iz turskog su *alt* 'donja strana, ispod', *ön* 'prednja strana, ispred', *arka* 'stražnja strana, iza' i *yan* 'strana, pokraj', no takve je imenice izuzetno teško prevesti na jezike koji ih nemaju pa se esto osim prijedlozima prevode i opisnim konstrukcijama.

imenice koje označuju dijelove tijela.⁵⁸ Prototipni primjeri gramatikalizacije naziva dijelova tijela su adpozicije koje označavaju odnose kao što su 'gore' ili 'iznad', a potječu od imenice kojom se označuje glava⁵⁹ ili adpozicije koje označavaju odnos 'dolje' ili 'ispod', a potječu od imenice kojom se označava stražnjica ili anus⁶⁰. Drugi su česti izvor adpozicija imenice koje označuju objekte lokalizacije u prirodi. Tako često adpozicije koje označavaju odnose 'dolje' ili 'ispod' nastaju gramatikalizacijom imenice koja označava zemlju ili pod, a adpozicije koje označavaju odnose 'gore' ili 'iznad' gramatikalizacijom imenice koja označava nebo ili planinu.⁶¹

Prema Lehmannu (2002: 68) relacijske imenice koje se kao adverbijalni relatori gramatikaliziraju u adpoziciju izražavaju NA odnos koji se temelji na posvojnosti. Odnosno, između imenskog izraza i relacijske imenice postoji odnos posvojnosti – označeno imenskim izrazom je posjednik, a označeno relacijskom imenicom je posjedovano. Ukoliko jezik posjeduje takva sredstva, posjednik će uvijek biti izravno obilježen (primjerice padežnim afiksima ili adpozicijama), a ukoliko jezik ne posjeduje sredstva za izražavanje posvojnosti ona se uvijek podrazumijeva iz konteksta (Lehmann 2002: 68). Primjerice u engleskom jeziku prijedlozi koji nastaju gramatikalizacijom relacijskih imenica zahtijevaju da se odnos posvojnosti koji imaju s imenskim izrazom s kojim čine prijedložni izraz obilježi prijedlogom *of* koji označava tu posvojnost. Na taj su način nastali prijedlozi *in spite of* 'usprkos', *on behalf of* 'u ime' i *by means of* 'pomoću'. U hrvatskome pak jeziku posvojnost se izražava genitivom pa prijedlozi koji su nastali od imenica najčešće zahtijevaju da se uz njih nalazi imenica u genitivu. Takvi su prijedlozi primjerice *tijekom* i *pokraj*. U nekim je jezicima takav posvojnošću u motiviran proces osnovni način nastanka novih prijedloga (npr. u engleskom jeziku), no Heine i Kuteva (2007) navode da do nastanka adpozicija mogu dovesti i drugi odnosi između

Može se reći da su relacijske imenice prvi razvojni stupanj imenica u procesu gramatikalizacije u adpozicije. Često u literaturi nije lako pronaći odgovor na pitanje je li neka jezična jedinica relacijska imenica ili adpozicija, a činjenica da adpozicija ima neka obilježja imenice nikako ne znači da se ne radi o adpoziciji (Hagège 2010: 166).

⁵⁸ Najčešće se radi o dijelovima ljudskog tijela, no ponekad kao izvor služe i nazivi za dijelove životinjskog tijela. Heine (1997: 40) ističe kako je antropocentričnost ipak izraženija od zoocentričnosti (što je potvrda pretpostavke da jezik proizlazi iz ljudskog tjelesnog iskustva) i da ne postoji jezik u kojemu sve adpozicije nastale gramatikalizacijom imenica potječu isključivo od naziva za dijelove životinjskog tijela.

⁵⁹ Taj je oblik gramatikalizacije prisutan u 87% afričkih i 61% oceanijskih jezika koji su gramatikalizirali dijelove tijela (Heine 1997: 41).

⁶⁰ Oko 86,6% afričkih jezika koji su gramatikalizirali dijelove tijela odabrali su te imenice (Heine 1997: 41).

⁶¹ U svjetlu iznesenoga, gramatikalizacijski lanac *imenica > adpozicija* može se prikazati kao *dio tijela ili objekt lokalizacije > (relacijska imenica) > adpozicija*. Popis imenica koji se najčešće gramatikaliziraju u adpozicije nalazi se u prilogu (2).

adverbijalnog relatora i imenskog izraza (u tom slučaju, ako jezik posjeduje takva sredstva, taj odnos morati biti izražen padežnim afiksom ili adpozicijom, isto kao što to mora biti odnos posvojnosti). Tako su u engleskome nastali prijedlozi *thanks to* 'zahvaljuju i' ili *in exchange for* 'u zamjenu za', a u hrvatskome *u usporedbi s, u zamjenu za* ili *bez obzira na*. Budući da je nastanak adpozicije motiviran semantičkim odnosom adverbijalnog relatora i imenskog izraza, adpozicije koje nastaju na taj način zahtijevaju izražavanje tog odnosa koji im je temelj, što za posljedicu ima da se primjerice prijedlozi koji u hrvatskom jeziku nastaju na taj način slažu s jednim oblikom imenskog izraza, tj. s jednim padežom.

Imenički prijedlozi najbrojnija su skupina prijedloga u hrvatskom jeziku. Svi su složeni, a nastaju izvođenjem i slaganjem. Izvedeni prijedlozi nastaju okamenjenjem upotrebe imenice u nekom padežu pa su tako od instrumentalnog oblika imenice nastali prijedlozi *putem, diljem, slijedom, širom, tijekom, tokom, dužinom, sredinom, širinom, krajem, po etkom, posredstvom, povodom, prigodom, prilikom, silom, sredinom, koncem, temeljem, pomoću*. Izvedeni prijedlozi nastali od akuzativnog oblika imenice su *elo, dno, duž, kraj, mjesto, put, sred, vrh, protiv*. Tim se prijedlozima treba pridružiti i prijedlog *van* koji je „prvobitno akuzativ“ (Skok 1988c: 564). Prijedlog *protiv* također se razvio iz akuzativa imenice ženskog roda (Hamm 1974: 182; Skok 1988c: 54) koja je pak podrijetlom od baltoslavenskog i praslavenskog pridjeva i prijedloga **proti* koji je indoeuropskog podrijetla, a koji je gramatikaliziran u nekoliko prijedloga koji su danas zastarjeli (Skok 1988c: 54). Među prijedloge imeničkog podrijetla ubraja se i prijedlog *kod*. Iako se sinkronijski ne može vidjeti da je on nastao od imenice, etimološki se njegovo podrijetlo izvodi od imenice *kon* koja je označavala završetak ili početak (Šarić 2008: 142). Korištenje *kon* otkriva se još uvijek u riječi ima kao što su *konac, skonati* i *okonati* ili u složenim prijedlozima *na koncu* i *nakon*. Među izvedene imeničke prijedloge ubraja se i prijedlog *međ* u koji je lokativ dvojine imenice *međ* (Anić et al. 2004; Hamm 1974: 182; Skok 1988b: 399). O podrijetlu od lokativnog oblika govori se i kod prijedloga *kroz* koji je nastao od oblika *skvoz* gdje je „po etno *s-* i do etno *-e* [...] otpalo, a *r* je došao mjesto *v* zbog unakrštanja (kontaminacije) sa *rez*“ (Skok 1988a: 338). U tu skupinu prijedloga mogao bi se uvrstiti i prijedlog *za*. Naime u literaturi se nalazi podatak kako je i prijedlog *za* u osnovi instrumentalni oblik imenice (Matasović 2008: 246). S današnjeg stajališta svakako nije moguće uvidjeti da i taj prijedlog nastaje gramatikalizacijom imenice.

Osim izvođenjem, imenički prijedlozi nastaju i slaganjem jednostavnog prijedloga i imenice. Među tim prijedlozima razlikujemo one koji su gramatikalizirani te se poimaju

kao jedna rije te one koji su tek zapo eli proces gramatikalizacije pa se još uvijek mogu poimati i kao slobodna konstrukcija. Prvu skupinu ine prijedlozi koji nastaju spajanjem jednostavnog prijedloga i naj eš e akuzativnog oblika imenice te u tu skupinu pripadaju prijedlozi *nadno, podno, udno, izvan, pokraj, poput, pored, nakon, usred, posred, nasred, uslijed, navrh, povrh, uvrh, zavrh, zbog, umjesto, namjesto, nakraj, uime, uo i, potkraj, nauštrb, uzduž, usprkos*. Tim prijedlozima može se priklju iti i prijedlog *poslije* koji je prema jednom objašnjenju nastao, sli no prijedlogu *uslijed*, spajanjem jednostavnog prijedloga *po* i imenice *slijed* koja je izgubila završno *d* (Skok 1988c: 284). Prema drugom objašnjenju prijedlog *poslije* nastao je spajanjem jednostavnog prijedloga *po* i priloga *sele 'sad'*, a taj spoj zatim vjerojatno poprima oblik *poslije* analogijom prema prijedlogu *prije* (Skok 1988c: 219). S jednostavnim prijedlogom mogu se spojiti i drugi padeži oblici imenica osim akuzativa. Tako je spajanjem jednostavnog prijedloga *o* i imenice *kolo* u lokativu nastao prijedlog *okoli* koji se razvio u prijedlog *oko*, u suvremenom jeziku i *okolo* (Gluhak 1993: 329; Skok 1988b: 127). Prijedlog *osim* nastao je spajanjem jednostavnog prijedloga *o* i lokativa nepotvr ene imenice nastale od glagola *sv niti s* koji zna i 'zadržavati, suzdržavati se, zaustaviti, odvratiti' te srastanjem s prijedlogom *izim* (Ani et al. 2004; Gluhak 1993: 570; Skok 1988c: 459). Složeni prijedlog *izme u* nastao je spajanjem jednostavnog prijedloga *iz* i lokativa dvojine imenice *me a* (Ani et al. 2004) analogijom prema prijedlozima *iznad* i *ispod* (Skok 1988b: 399). Podrijetlo prijedloga *zbog* objašnjava se kao spajanje jednostavnog prijedloga *s* i imenice *bog* u genitivu (Ani et al. 2004; Gluhak 1993: 692; Skok 1988a: 180), no mogu a su i druga ija objašnjenja.⁶² Prijedlozima nastalim slaganjem jednostavnog prijedloga i imenice mogu se smatrati i prijedlozi *nad, pod* i *pred*. Sa sinkronijske razine tim prijedlozima sasvim sigurno ne može se proniknuti u imeni ko podrijetlo, no u literaturi se navodi kako se radi o spoju jednostavnih prijedloga *na, po* i *pre* (sa uvan u suvremenom hrvatskom jeziku samo u obliku prefiksa *pre-*) s imenicom nastalom od glagola koji zna i 'postaviti', 'uiniti' (Matasovi 2008; Derksen 2008). To zna enje vidljivo je primjerice u staroslavenskom glagolu *d ti*, u kajkavskom glagolu *delati* te imenici *djelo* u hrvatskom standardnom jeziku. Budu i da se u literaturi nalazi podatak kako je i prijedlog *za* u osnovi

⁶² Gluhak (1993: 692-693) navodi: „Prijedlog s genitivom za izricanje uzroka, od *s boga*, u emu je *s* i **boga* gen.; usp. kako je na injeno *stoga* i polj. *przébog*, i kako je npr. u jednom tuma enju prijedloga *zbog*, gdje kaže da služi 'za izricanje uzroka, s ega što biva'. ino mi se da bismo ovdje mogli imati i **s bog*, sa starim akuzativom **bog* za neživo. Naime, mislim da se u prijedlogu **s bogal/*s bog* lijepo vidi starije zna enje rije i **bog* – 'bogatstvo' [...], a i u njemu je i zna enje 'stvar'. – Sve to jako podsje a na lat. *caus* 'radi, zbog', što je ablativ od *causa* 'uzrok, povod, razlog; posao, stvar'. Po jednom pak je tuma enju u tom prijedlogu bilo isto **s* i estica **bo* te -g od genitiva u zamjenicama.“

instrumentalni oblik imenice (Matasovi 2008: 246) i prijedlog *iza* koji nastaje spajanjem jednostavnog prijedloga *iz* i prijedloga *za* pripada toj skupini složenih prijedloga.⁶³ Nadalje, prijedlozi *nadohvat*, *nadomak*, *unato* i nastaju spajanjem jednostavnog i složenog prijedloga kojemu je u osnovi imenica koja se pak može povezati s glagolom (Ani et al. 2004). Prema gore navedenome o gramatikalizaciji prijedloga *nad*, *pod* i *pred*, tako se mogu objasniti i prijedlozi *ispod*, *ispred* i *iznad*. Prijedlog *onkraj* nastao je spajanjem jednostavnog prijedloga *o* i složenog prijedloga koji je pak nastao spajanjem jednostavnog prijedloga *na* i imenice *kraj* (Ani et al. 2004).

Drugo j skupini imeni kih prijedloga koji nastaju slaganjem jednostavnog prijedloga i imenice pripadaju prijedlozi *na centru*, *na ime*, *na kraju*, *na osnovi*, *na planu*, *na podru ju*, *na polju*, *na ra un*, *na svršetku*, *na temelju*, *o pitanju*, *po pitanju*, *po liniji*, *po mjeri*, *po dužini*, *po sredini*, *po širini*, *pod konac*, *preko puta*, *s ciljem*, *s izuzetkom*, *u ast*, *u doba*, *u formi*, *u interesu*, *u korist*, *u oblasti*, *u obliku*, *u prilog*, *u okviru*, *u povodu*, *u pravcu*, *u prigodi*, *u slu aju*, *u smislu*, *u smjeru*, *u središtu*, *u tijeku*, *u toku*, *u svojstvu*, *u vidu*, *sa stajališta*, *sa stanovišta*, *s gledišta*, *u vidu*, *u vrijeme*, *u razmaku od*, *u roku od*, *u trajanju od*, *u zavisnosti od*, *za vrijeme*, *bez obzira na*, *s obzirom na*, *u odnosu na*, *u odnosu prema*, *u zamjenu za*, *u ovisnosti o*, *na elu s*, *u skladu s*, *u suprotnosti s*, *u suradnji s*, *u uspodedbi s*, *u vezi s* i *u svezi s*. Ti prijedlozi nastaju spajanjem jednostavnog prijedloga i imenice u nekom padežu (naj eš e lokativu), no njihov proces gramatikalizacije tek je zapo eo te se esto još uvijek ne razlikuju od slobodnih konstrukcija (kao što je ve re eno, samo ih Sili i Pranjкови (2005) smatraju prijedlozima). Na elno se prijedlozi koji nastaju slaganjem jednostavnog prijedloga i imenice ne razlikuju od prijedloga koji nastaju slaganjem prijedloga, imenice i još jednog jednostavnog prijedloga. Razlika je samo u tome što kod prvih izme u složenog prijedloga i imenskog izraza koji mu slijedi postoji odnos posvojnosti (koji se izražava padežnim nastavkom, tj. genitivom), dok se kod drugih izme u složenog prijedloga i imenskog izraza koji mu slijedi radi o odnosu koji je takve naravi da se izražava prijedložno-padežnim izrazom, tj. složenom adpozicijom prema Hagègeovu (2010) nazivlju. Jednostavni prijedlog koji je dijelom složene adpozicije postaje dijelom složenog prijedloga. Primjerice složeni imeni ki prijedlog *u suradnji* zahtijeva uz sebe imenski izraz koji e izražavati socijativnost, a koja se izražava kombinacijom prijedloga *s* i instrumentalnog nastavka *-om*. Prijedlog *s* gramatikalizacijom postaje dijelom složenog imeni kog prijedloga *u suradnji s*.

⁶³ Zbog izrazite gramatikaliziranosti prijedloge *pod*, *nad*, *pred* i *za* može se smatrati i prvotnim prijedlozima (Matovac 2012).

1.5.2. Glagoli kao izvori adpozicija

Prijelazni su glagoli drugi velik izvor adverbijalnih relatora koji se gramatikaliziraju u adpozicije. Primjerice veliki broj isto noazijskih i jugoisto noazijskih jezika ve inu svojih adpozicija gramatikalizira na taj na in. Do gramatikalizacije glagola u adpoziciju naj eš e dolazi u konstrukcijama u kojima se dva glagola nalaze jedan do drugoga, imaju isti subjekt i najmanje jedan od tih dvaju glagola je prijelazan. Glagoli koje se gramatikaliziraju u adpoziciju naj eš e su nestati nog zna enja i usmjereni na ljudsko iskustvo.⁶⁴ Pojava nije još dosljedno opisana, a glagoli koji u takvoj konstrukciji imaju funkciju adverbijalnog relatora nazivaju se suglagoli (en. *coverbs*). Vrlo esto ne može se jednoznačno odrediti ima li pojedini glagol u konstrukciji koja se sastoji od dvaju uzastopnih glagola leksi ko ili gramati ko zna enje. Jezici se na elno pri gramatikalizaciji adpozicija odlučuju za jedan od dvaju izvora adverbijalnih relatora, tj. ve inom imaju imeni ke adpozicije ili ve inom imaju glagolske adpozicije. Jezici koji ve inu adpozicija izvode iz imenica imaju vrlo malo adpozicija gramatikaliziranih iz glagola. U tim jezicima naj eš e se u adpoziciju gramatikaliziraju glagolski oblici koji imaju najmanje glagolskih obilježja. Primjerice glagolske adpozicije u engleskom jeziku nastaju gramatikalizacijom participa prošlog i participa sadašnjeg, a u svahiliu gramatikalizacijom infinitiva.

Glagolskih prijedloga u hrvatskome je malo i svi su složeni, a nastaju gramatikalizacijom glagolskog priloga sadašnjeg ili glagolskog priloga prošlog koji od svih glagolskih obilježja imaju samo obilježje glagolskog vida i prijelaznosti (kao što je re eno, jedino Sili i Pranjkovi (2005) smatraju te oblike prijedlozima). Takvi su prijedlozi *isklju uju i, uklju uju i, zahvaljuju i, isklju ivši, uklju ivši, izuzevši i izuzev*. Glagolskog podrijetla je i prijedlog *glede* (Skok 1988a: 568), kao i prijedlog *mimo* (Aničić et al. 2004; Gluhak 1993; Skok 1988b: 426). Tim prijedlozima pridružuju se i prijedlozi *polaze i od, sude i po i uzevši u obzir*.

1.5.3. Prilozi kao izvor adpozicija

Kao što je napomenuto, prilozi se od relacijskih imenica razlikuju po naravi svog odnosa prema imenskom izrazu u konstrukciji koja dovodi do nastanka adpozicije. Između u relacijske imenice kao adverbijalnog relatora i imenskog izraza postoji semantički odnos

⁶⁴ Popis glagola koji se naj eš e gramatikaliziraju u adpozicije nalazi se u prilogu (3).

(naj eš e odnos posvojnosti) koji motivira gramatikalizaciju adverbijalnog relatora u adpoziciju, a svojstvo je priloga da s imenskim izrazom stoje u apozicijskom odnosu, odnosno da su dvije me usobno neovisne dopune glagolskom izrazu. Korištenje dviju dopuna motivirano je detaljnijim specificiranjem prostora ozna enog osnovnim izrazom ili kako bi se naglasilo prostorno zna enje osnovnog izraza (Heine 1997: 60). Tijekom vremena u estalo zajedni ko pojavljivanje odre enog broja priloga i imenskih izraza dovodi do toga da se po nu doživljavati kao cjelina, a prilog se gramatikalizira kao adpozicija u kojoj je sažet odnos imenskog izraza prema glagolskome izrazu.

Velik broj lingvista smatra kako je upravo takav proces osnova nastanka prvih adpozicija u indoeuropskim jezicima (Lehmann 2002: 80).⁶⁵ Pretpostavka o podrijetlu prvih adpozicija iz priloga dokazuje se najstarijim zapisanim indoeuropskim jezicima kao što su vedski, hetitski, latinski ili gr ki koji su imali jako malo prijedloga, ali mnogo prostornih priloga. Tijekom povijesti iz tih su se prostornih priloga, estom upotrebom uz imenske izraze, razvile adpozicije (primjere donosi Lehmann (2002: 80-83)). Takav je slu aj i s prijedlozima u staroslavenskom jeziku.⁶⁶ Da su u tim jezicima priloz i iz kojih su se razvile adpozicije i imenski izrazi koji se uz njih pojavljuju prethodno bili neovisne glagolske dopune, potvr uje i injenica da se adpozicije koje su nastale na taj na in mogu pojavljivati uz više padeža, tj. oblik imenskog izraza esto ne ovisi isklju ivo o adpoziciji ve i o samom glagolu (primjerice u hrvatskome jeziku prijedlog *u* uz stati ne glagole zahtijeva lokativ, dok uz dinami ne glagole zahtijeva akuzativ). Prema do sada iznesenome o nastanku prijedloga, može se pretpostaviti da su i u hrvatskome jeziku prvotni prijedlozi nastali gramatikalizacijom priloga (s tim da su i ti priloz i vjerojatno imeni kog podrijetla (Matasovi 2008: 246)).⁶⁷ No osim primarnih prijedloga, iz priloga se tijekom vremena razvio i niz složenih prijedloga. Budu i da u suvremenom hrvatskom jeziku priloz i esto nastaju od pridjeva, tu skupinu prijedloga možemo nazvati i priložno-pridjevski prijedlozi (sli an pristup imaju i Lehmann i Stolz (1992) raspravljaju i o nastanku adpozicija u njema kom jeziku). Unutar skupine složenih priložno-pridjevskih prijedloga razlikuju se prijedlozi nastali izvo enjem i prijedlozi nastali slaganjem. Izvedeni prijedlozi su *blizu, prije, radi, niže, više, prema, protivno, razmjerno, sukladno, preko* i *niz*. Kod nekih je

⁶⁵ Primjerice Heine (1997: 60) navodi da su gotovo svi jednosložni engleski prijedlozi nastali upravo tako. Sinkronijski su to najgramatikaliziranije adpozicije, tj. one koje nazivamo primarnim adpozicijama

⁶⁶ Damjanovi (2003: 152) navodi: „Ve ina staroslavenskih prijedloga stigla je iz praindoeuropskog, manji dio iz praslavenskog. Prvotno su to bili morfemi s adverbijalnim zna enjem, naj eš e su ozna avali prostorne odnose, kasnije su se ta zna enja izdiferencirala.“

⁶⁷ Derksen (2008) i Matasovi (2008) navode iz kojih su se indoeuropskih osnova razvili prvotni hrvatski prijedlozi.

prijedloga zbog visokog stupnja gramatikaliziranosti teško uvidjeti izvor. Prilog *prije* podrijetlom je srednji rod komparativa (Skok 1988c: 32). Prijedlog *radi* prema nekim objašnjenjima staroperzijskoga je ili staroindijskoga podrijetla, po drugim objašnjenjima radi se o genitivno-dativno-lokativnom obliku imenice **ra* 'rad' koja se sklanjala po i-promjeni, a po trećem tumačenju to je praslavenski lokativ pridjeva **rad* (Gluhak 1993). Prijedlog *prema* u drugim se slavenskim jezicima upotrebljava kao pridjev (primjerice poljski *uprzejmy* 'ljubazan'), a srodan je i grčki pridjevu *prómos* 'prednji' (Anić et al. 2004) pa se može pretpostaviti da i on pripada ovoj skupini prijedloga. U skupinu priložno-pridjevskih prijedloga u hrvatskom jeziku može se uključiti i prijedlog *preko* koji je nastao od pridjeva *prijek* koji je praslavenskog podrijetla **perk* (Anić et al. 2004; Skok 1988c: 41). Prijedlog *niz* podrijetlom je od pridjeva **niz*, **niza*, **nizo* koji je dao prilog **niz* (Gluhak 1993). U osnovi je indoeuropski korijen *ni-* 'dolje' koji je oblik dobio pod utjecajem prijedloga *v z 'uz'* (Anić et al. 2004; Gluhak 1993). Tim prijedlozima pridružuju se i *istovremeno s*, *nezavisno od*, *suprotno od* i *istodobno s*. Određeni broj složenih prijedloga unutar skupine priložno-pridjevskih prijedloga nastaje slaganjem jednostavnog prijedloga s prilogom ili pridjevom. Takvi su prijedlozi *zaradi*, *poradi*, *zarad*, *spram*, *naspram*, *naprama*, *unutar*, *poviše*. Prijedlog *unutar* nastao je od pridjeva *unutarnji* koji je nastao spajanjem jednostavnog prijedloga *u* i pridjeva *nutarnji* koji pak podrijetlo vuče od praslavenske riječi *oⁿtroba* 'utroba' (Anić et al. 2004; Gluhak 1993; Skok 1988c: 552). Prijedlog *spram* nastao je od *prema* i jednostavnog prijedloga *s* (Skok 1988c: 33), a tako nastali prijedlog spaja se s jednostavnim prijedlogom *na* te nastaje složeni prijedlog *naspram*. Složeni prijedlog *suprot* nastao je spajanjem *proti* i jednostavnog prijedloga *s* te ispadanjem završnog *i* (Skok 1988c: 54), što je dovelo i do nastanka složenih prijedloga *nasuprot* i *usuprot*.

1.6. O još nekim osobitostima prijedloga

Adpozicije se često opisuju kao nepromjenjive jezične jedinice i to je uistinu tako u velikom broju jezika, no radi se o „još jednoj tradicionalnoj zabludi“ (Jaworska 1999: 304) te se nepromjenjivost ne može uzeti kao opće obilježje kategorije. Kao što pokazuje primjer (34), u velškom se prijedlog *ar* 'na' mijenja prema licu, broju i rodu kada se nađe pred zamjenicom (prema Jaworska 1999: 304). Ipak, kod adpozicija se uobičajeno radi samo o fonološki i morfonološki uvjetovanoj promjenjivosti (tj. ne dolazi do promjene

zna enja kao primjerice pri sklonidbi), posebice u indoeuropskim, afroazijskim i austronezijskim jezicima (Hagège 2010: 144). U okvirima tako shva ene primjenjivosti o tzv. promjenjivim adpozicijama možemo govoriti i u hrvatskom. Primjerice prijedlog *s* ima oblik *sa* kada jezi na jedinica koja ga slijedi po inje suglasnicima *s*, *z*, *š*, *ž* ili pak suglasni kim skupom u kojem je drugi suglasnik *s*, *z*, *š* ili *ž*. No promjenjivost adpozicija može biti i semanti ki uvjetovana. Primjerice u jeziku talagog prijedlog zna enja 's' ima oblik *sa* ispred svih jezi nih jedinica, osim ispred ljudskih imena kada ima oblik *kay* (Hagège 2010: 145).⁶⁸ Adpozicije mogu mijenjati oblik i zbog morfonološkog spajanja s rije ima s kojima ine cjelinu, a est primjer je spajanje s lanovima. Primjerice francusko *des* 'od + PL' nastalo je spajanjem prijedloga *de* 'od' i lana *les* 'ART.PL' (Hagège 2010: 146), a sli no se doga a i u njema kom jeziku. Adpozicije mogu mijenjati svoj oblik i u drugim situacijama (Hagège 2010: 144-148), a esto na njihov oblik djeluje više od jednog imbenika. Nadalje, osim što sama adpozicija može biti promjenjiva, ona može utjecati i na promjene jezi ne jedinice s kojom ini cjelinu (npr. u velškom *ceinoig* 'nov i ' i *hebgainoig* 'bez nov i a' (prema Hagège (2010: 137)). Pojava promjenjivih adpozicija u nekim se jezicima može povezati i s povijesnim razvojem kategorije adpozicija. Budu i da adpozicije esto nastaju od imenica, a imenice su esto podložne promjeni, to svojstvo zadržavaju i adpozicije od njih nastale. Tako u turskom jeziku postoje tzv. pravi poslijelozii koji su nepromjenjivi, poput *için* 'za' ili *do ru* 'prema', ali i velik broj tzv. lažnih poslijeloga nastalih od imenica upotrijebljenih u nekom padežu. Primjer (35) iz turskog jezika (prema Kurzon 2006: 65) pokazuje upotrebu takvog poslijeloga nastalog od imenice *üst* 'vrh'.

(34)	jednina	množina
1.	<i>arnaf fi</i> 'na meni'	<i>arnom ni</i> 'na nama'
2.	<i>arnat ti</i> 'na tebi'	<i>arnoch chwi</i> 'na vama'
3.	<i>arno ef</i> 'na njemu'	<i>arnynt hwy</i> 'na njima'
	<i>arni hi</i> 'na njoj'	

(35)	<i>masanin üstünde</i>
	stol-GEN vrh-GEN-LOC
	'na stolu'
	<i>masanin üstünden</i>
	stol-GEN vrh-GEN-ABL
	'sa stola'

⁶⁸ Ovdje se može postaviti pitanje radi li se o dvama po etno razli itim prijedlozima koji su gramatikalizacijom pridobili isto zna enje te se sada nalaze u komplementarnoj distribuciji.

1.7. O zna enju prijedloga

Kada se govori o prouavanju prijedloga u okvirima suvremenih lingvističkih pristupa, njihovo značenje bez sumnje je u središtu pozornosti. Jedno od osnovnih obilježja semantike prijedloga, po kojemu su i „ozloglašeni“ (Tobin 2008: 274), njihova je izrazita višeznačnost za koju se može reći da „grani s kaotičnošću“ (Taylor 1995: 109). Primjerice engleski prijedlog *over* u primjeru (36) ima značenje koje se može parafrazirati kao ‘iznad’, u primjeru (37) ima značenje koje se može parafrazirati kao ‘pokrivati’, a u primjeru (38) ima značenje koje se može parafrazirati kao ‘imati kontrolu’. No navedeni primjeri samo su mali dio mogućih značenja koje taj prijedlog može izražavati – Tyler i Evans (2003) primjerice tvrde da ima petnaest različitih zasebnih značenja, dok Lakoff (1987), slijedeći Brugman (1981), tvrdi da ta jezična jedinica ima čak nekoliko desetaka različitih zasebnih značenja (bitno je naglasiti kako se radi o analizama koje obuhvaćaju kako prijedložne tako i ostale upotrebe jezične jedinice *over*).

(36) *Hang the painting over the fireplace.* ‘Objesi sliku iznad kamina.’

(37) *There was a veil over her face.* ‘Veo je bio preko njezinog lica.’

(38) *She has strange power over me.* ‘Ima neobičnu moć nadom.’

Kao daljnji primjer tzv. značajne kaotičnosti može se navesti i primjer arapskoga prijedloga *ala*, za koji Hagège (2010: 280) navodi da ima trinaest različitih značenja, od ‘na’ do ‘unatoč’, te japanskog poslijeloga *ni*, za koji Hagège (2010: 280) navodi da ima šesnaest različitih značenja, od ‘u’ do ‘zbog’.⁶⁹ Hagège (2010: 280) tvrdi da te dvije adpozicije predstavljaju dva „najimpresivnija primjera“ svestranosti adpozicijskih značenja. I hrvatski prijedlozi uklapaju se više nego dobro u tu univerzalnu sliku o zapanjujućoj složenosti adpozicijske višeznačnosti. Primjerice hrvatski prijedlog *od* prema Ani i et al. (2004)⁷⁰ ima čak devet značenja.⁷¹

⁶⁹ Hagège (2010: 280) detaljnije navodi: „Classical Arabic *alâ* can mean, depending on the context, ‘on’, ‘onto’, ‘over’, ‘(local) at’, ‘(temporal) at’, ‘since’, ‘beside’, ‘past, through’, ‘about’, ‘against’, ‘despite’, ‘than’, ‘like’, [...]; and among the meanings of Japanese *ni*, we find ‘(local) in’, ‘(temporal) in’, ‘towards’, ‘to’, ‘for’, ‘(belonging) to’, agentive ‘by’ with a passive verb, ‘from’, ‘(resulting) in’, ‘in the manner of’, ‘by means of’, ‘despite’, ‘than’, ‘as regards’, ‘because of’, ‘in addition to’.“

⁷⁰ Bitno je većina po etku rasprave o značenjima prijedloga u hrvatskom jeziku napomenuti kako se opisi značenja prijedloga u hrvatskim jednojezičnim riječnicima mogu opisati kao, „najblaže rečeno, manjkavi“ (Šarić 1998: 77), a ništa bolje nije ni u hrvatskim gramatikama u kojima se značenja prijedloga opisuju „usputno i posve neprecizno i to u sintaktičkim odjeljcima“ (Pranjeković 1999: 165). Jedina iznimka je gramatika Silić i Pranjeković (2005), a prijedložnim značenjima donekle se bavi i Raguž (1997). Šarić (2008: 34) upozorava kako je, kada se uzimaju u obzir opisi prijedloga u riječnicima, potrebno imati na umu što se to no tim opisima pokušava odrediti – značenje prijedloga, značenje izraza ili značenje

Budu i da prijedlozi imaju tako raznolika značenja, oduvijek je postojala želja za njihovim popisivanjem i usustavljanjem. Uzimaju i u obzir podatke nastale velikim brojem raznih poredbenih istraživanja, Hagège (2010: 261-262) donosi usustavljen popis mogu ih značenja prijedloga u proučanim jezicima svijeta (to nije, on govori o popisu semantičkih funkcija koje mogu biti obilježene prijedlozima). Prijedlozi tako mogu imati tzv. jezgrena značenja (obilježavaju neku od semantičkih funkcija vezanih uz primjerice subjekt, no, kao što je već rečeno, takve se semantičke funkcije u jezicima često označavaju padežnim afiksima) te mogu imati tzv. nejezgrena značenja koja mogu biti prostorno-vremenska (statična i dinamična) ili odnosna (pojmovna).⁷² Prilog (4) donosi popis semantičkih funkcija koje mogu biti označene adpozicijama, tj. popis značenja prijedloga prema Hagègeu (2010). U literaturi se značenja prijedloga najčešće dijele na skupinu konkretnih značenja koja uključuje prostorna i vremenska značenja te na skupinu apstraktni(ji)h značenja. Prostorna i vremenska značenja prijedloga nazivaju se i dimenzionalnim značenjima, a apstraktna nedimenzionalnim značenjima. Takvu podjelu hrvatskih prijedloga donose Silić i Pranjković (2005: 245) te dodatno pojašnjavaju kako

konteksta – te zaključuje kako u slučaju prostornih značenja leksikografi pokušavaju odrediti značenje neovisno o kontekstu, dok apstraktna značenja redovito određuju uz pomoć konteksta. Taj je pristup pogrešan budući da se u riječnicima treba određivati značenja jezičnih jedinica, a ne cijelog konteksta te da bi značenja prijedloga, a koji su riječi koje izražavaju odnose, bilo najbolje opisivati tako da se posebno opišu ti odnosi. Također, budući da prijedlozi prvotno izražavaju prostorne odnose, kao što će se pokazati i u ovom radu, te se na tim prostornim odnosima temelji i izražavanje ostalih apstraktnijih odnosa, manjkavost opisa prijedloga u riječnicima proizlazi upravo iz činjenice da leksikografi ne pridodaju dovoljno pozornosti analizi prostornih odnosa i prostornih značenja (Pranjković 1999; Šarić 1998; Šarić 2008). Šarić (2008: 35) dodaje: „An adequate approach to spatial meaning would certainly help to organize dictionary entries, which as a rule are overtly extensive lists of apparently unrelated meanings and examples, or very short presentations that not even present the meaning core of a preposition. If the basic, primary spatial meaning is described adequately, this aids in understanding all other spatial and non-spatial meanings.”

⁷¹ Prema Aničić et al. (2004) prijedlog od ima sljedeća značenja: „1. (ob. u vezi od – do) a. početnu točku ili granicu kretanja, pružanja ili prostiranja [*od Zagreba do Karlovca*] b. poetak trajanja, razdoblja [*od jutra do mraka* cijeli dan]; 2. a. odjeljivanje od koga ili čega, udaljavanje, napuštanje, odstranjivanje, otklanjanje [*zaštita od one išenja*] b. od koje strane, točke [*puše od istoka*]; 3. izvor čega, ono što omogućuje, ono što daje [*od zraka (se ne živi)*]; 4. uzrok čega izvan subjekta [*ne mogu od posla* imam mnogo posla; *ne mogu od smijeha* vrlo je smiješno]; 5. uzrok koji: a. ima izravan dodir sa subjektom [*ne mogu (kroz vrata) proći i od vas*] b. predstavlja izravnu zapreku ili uzrok čemu [*ne mogu od briga; iscrpljen je od bolova*], *usp.* zbog; 6. pojam ili svojstvo u manjoj ili u većoj mjeri od onoga s čime se uspoređuje [*slatko od meda* vrlo slatko]; 7. građa, tvar od koje je što napravljeno, izrađeno [*sok od višanja*]; 8. (uz neku mjeru) [*ždrijebe od dva dana*]; 9. poslije komparativa [*brži od tebe* = brži nego ti], *usp.* nego.“ Belaj (2010) metodologijom kognitivne lingvistike uspostavlja veze između u svih tih značenja te dokazuje kako su sva ostvaraj jedinstvenog shematičkog značenja ablativnosti.

⁷² Hagège (2010: 275-276) uvodi posebno nazivlje latinskoga podrijetla, a koje se donekle razlikuje od općeprihvaćenoga, npr. naziv *interlative* označava značenja kretanja prema mjestu između dvije točke ili dvije osobe. To nazivlje lako je prilagodljivo potrebama različitih jezika, a Hagège (2010: 275) taj čin opravdava time što do njegove monografije „nijedno opće istraživanje nije posvećeno semantičkom sustavu svih adpozicija na širokoj poredbeno-lingvističkoj osnovi.“ Ipak, Hagège (2010: 282) se ograđuje te upozorava kako ni njegov pregled nije savršen: „I do not pretend to examine, even in a score of selected languages, the detail of all the semantic contents of Adps in all their uses. To my knowledge, this Sisyphian task has never been done. It is not likely to be done very soon.“

„[d]imenzionalni svojim značenjem upućuju na mjerljivost, na jednu od dimenzija (prostor ili vrijeme), a nedimenzionalni imaju logiku kompleksnija značenja (načina, uzroka, posljedice, uvjeta, dopuštanja i sl.).“ Prilog (5) donosi popis različitih značenja koja prema Siliću i Pranjkoviću (2005) mogu izražavati hrvatski prijedlozi. Također, u okviru dimenzionalnih značenja, osim na prostorna i vremenska značenja, može se uspostaviti i daljnja podjela prostornih značenja na lokacijska značenja koja opisuju položaj jednog objekta u odnosu na drugi i direktivna značenja koja opisuju promjenu položaja ili smjer u kojemu se objekt nalazi (Coventry i Garrod 2004: 7).⁷³ Isto se lokacijska značenja nazivaju stativnim, a direktivna dinamičnim te se unutar te skupine dodatno razlikuju značenja kretanja (perlativnost), približavanja (adlativnost) i udaljavanja (ablativnosti).⁷⁴ Prilog (7) donosi kratak i nepotpun pregled lokacijskih i direktivnih prijedloga u hrvatskom jeziku (prema Šariću (2008: 221)). Također, ukoliko jezik ima i padežne afikse, prostorna značenja prijedloga mogu se na njima uspostaviti i prema tome uz koji se padež pojavljuju, kao što pokazuje tablica (1) (prema Pranjkoviću 1992: 22-23).⁷⁵

genitiv	značenja koja označavaju a) kakvo odstojanje i/ili razmak između dvaju predmeta ili b) upozoravaju na polazište ili dolazište	a) <i>škola blizu kuće</i> b) <i>i iz grada</i>
dativ	značenja koja preciziraju ili konkretiziraju neki odnos između dvaju predmeta (najčešće se radi o kretanju), i to tako da dostizanje cilja nije izvjesno	<i>i prema cilju</i>
akuzativ	značenja koja preciziraju mjesto jednoga predmeta s obzirom na drugi koji je a) cilj kretanja ili b) smjer kretanja	a) <i>i između ljudi</i> b) <i>silaziti niz stepenice</i>
lokativ	značenja koja govore da se jedan predmet nalazi u granicama drugoga predmeta	<i>knjiga na stolu</i>
instrumental	značenja koja preciziraju mjesto jednog predmeta u odnosu na drugi; radi se o stativnom odnosu	<i>oblaci nad gradom</i>

Tablica 1

⁷³ Podjela se može i dalje usložnjavati, a o tome će biti više riječi u poglavlju koje se bavi orijentacijskim prijedlozima. Shematski prikaz detaljnije podjele prijedložnih značenja nalazi se u prilogu (6).

⁷⁴ Pranjković (2009: 12) objašnjava: „Prostorna značenja mogu se najprije podijeliti na direktivna i nedirektivna (ili dinamična i stativna). Direktivna značenja dijele se na značenja opće direktivnosti ili značenja linije kretanja (perlativnost) i na značenja posebne direktivnosti, a to su značenja udaljavanja (ablativnosti) i značenja približavanja (adlativnosti), a nedirektivna značenja pretpostavlja stativnost, tj. odsutnost kretanja i/ili odsutnost pretpostavljene kretanja (lokativ). Osim opozicije direktivnost/nedirektivnost vrlo je česta na djelu i opozicija između unutrašnjega (intralokalizacija) i izvanjskoga (ekstralokalizacija).“

⁷⁵ Potrebno je imati na umu da interpretaciji značenja prijedložnog izraza pridonose i padeži i prijedlog te da je značenje prijedložnog izraza više od zbroja značenja prijedloga i značenja padeža. Ipak, značenja prijedloga i značenja padeža moraju biti kompatibilni, kako međusobno, tako i s drugim elementima iskaza. Kad se raspravlja o značenju pojedinog prijedloga ne može se raspravljati o njemu neovisno od padeža uz koji ili uz koje se pojavljuju, no ipak je potrebno imati na umu da se istražuje semantički doprinos koji u prijedložnom izrazu ima prijedlog.

injenica da prijedlog može imati različite semantičke interpretacije, tj. da može imati različita značenja, međusobno znatno udaljena te na prvi pogled nepovezana i nepredvidljiva, navodila je lingviste osim na pokušaje usustavljivanja više ili manje elegantnih popisa značenja i na to da se zapitaju o samoj naravi značenja prijedloga i o načinu njegova opisa. Tomu dodatno pridonose i injenica da pojedini prijedlozi ponekada mogu imati i potpuno suprotna značenja (npr. albanski prijedlog *nga* može značiti i 'od' i 'prema' (prema Bortone 2010: 36)), injenica da različiti prijedlozi mogu imati gotovo isto značenje u sličnim kontekstima (npr. engleski *anger with* 'ljutnja na' i *indignation at* 'ogorčenje na' (prema Bortone 2010: 38)), injenica da se pojedini prijedlozi mogu i ispustiti, a da to ne utječe na značenje iskaza (npr. hrvatski prijedlog *ku* *idem (k) Mariji*⁷⁶ (prema Šarić 2001: 14)) ili injenica da ponekad odabir prijedloga ne pridonosi značenju (npr. talijanski *dentro da, dentro di, dentro a* znače 'unutar' neovisno o jednostavnom prijedlogu koji čini drugi dio složenog prijedloga (prema Bortone 2010: 35)). Također, ukoliko se uspoređuju jezici, pokazuje se da se odabir prijedloga kojim se izražava neko apstraktno značenje ne može predvidjeti, a razina nepredvidljivosti razmjerna je razini apstraktnosti,⁷⁷ npr. na engleskom reče se *talk about* 'govoriti o', na njemačkom *sprechen über* 'govoriti nad', na talijanskom *parlare di* 'govoriti od', na irskom *ag caint faoi* 'govoriti pod', na finskom *puhua-sta* 'govoriti iz', a na islandskom *segja frá* 'govoriti od' (prema Bortone 2010: 36-37).⁷⁸ Navedeni primjeri navode na postavljanje sljedećeg pitanja: je li postojanje različitih značenja prijedloga samo posljedica nekakve bizarne slučajnosti ili su ta značenja na neki način sustavno povezana? Važnost shvaćanja naravi postojanja različitih značenja prijedloga, tj. različitih značenja riječi i općenito, shvaćanja odnosa među tim značenjima, kao i shvaćanja načina na koji nastaju nova značenja ne smije se podcijeniti (Evans 2004: 79). Pronađeni i zadovoljavajući odgovori na ta pitanja, tj. razviti dosljedan opis semantičke strukture „ujedno je i središnji i sporan problem lingvistike“ (Heine 1997: 8) budući da o načinu opisa semantičke strukture pojedine

⁷⁶ Zalihosnost prijedloga *k* uz dativ, kao i općenito zalihosnost prijedloga uz dativ, Pranjković (1992: 22) objašnjava kao posljedicu „injenice da se i besprijedložnim dativom može označiti smjer odnosno (neizvjesni) cilj“. O značenju prijedloga *k* detaljnije govori Šarić (2008).

⁷⁷ Bortone (2010: 40) upozorava da nepredvidljivost razvoja apstraktnih značenja može dovesti i do toga da dva prijedloga suprotnoga osnovnog prostornog značenja mogu imati ista apstraktna značenja: „Classical Greek affords examples of prepositions of opposite concrete spatial sense having the same meaning in non-local expressions, even when governing the same case: *epi* and *kata* (+ accusative), despite their opposite spatial meaning (‘‘up’’ and ‘‘down’’, respectively), can express, basically, the same notion of distribution according to a standard of measure.“

⁷⁸ Slično primjećuje i Taylor (1995: 109): „In English you put gloves *on* your hands and a ring *on* your finger; in Italian gloves go *sulle mani*, but a ring goes *al dito*. In German, you go *auf Urlaub*, you live *auf dem Lande*, and you meet people *auf einer Party*, while in English you go *on* holiday, you live *in* the country, and you meet people *at* a party.“

jezi ne jedinice ovisi i poimanje ustrojstva semanti ke memorije, tzv. mentalnog leksikona, a u kona nici i cijelo poimanje jezika (Tyler i Evans 2003: 1; Evans 2004: 79). Prijedlozi su posebice esto uzimani kao „primjer u analizi semanti ke strukture, ali i procesuiranju leksi kih jedinica op enito“ (Zelinsky-Wibblet 1993: 10), ponajviše zbog osobite brojnosti i kompleksnosti njihovih zna enja (Taylor (1995: 109) govori o „zapanjuju o kompleksnosti prijedložne polisemije“). Teorija koja može sustavno objasniti semanti ku strukturu prijedloga vjerojatno je sposobna objasniti i semanti ku strukturu mnogih drugih jezi nih jedinica, tj. može se prihvatiti kao vjerodostojan opis jezika. U ovome radu izlaže se stajalište prema kojemu su razli ita zasebna, tj. konvencionalizirana zna enja prijedloga me usobno povezana na sustavan na in i prema kojemu su prijedlozi polisemne jezi ne jedinice. Polisemnosti prijedloga pristupa se na osnovama pretpostavki kognitivne lingvistike, no prije objašnjenja tih pretpostavki potrebno je re i nekoliko rije i i o tradicionalni(ji)m pristupima zna enju prijedloga.

1.8. Tradicionalni pristupi zna enju prijedloga

Klasi ni pristup opisu zna enja višezna nih jezi nih jedinica bio je dvojak – ili je potpuno zanemarivao pitanje povezanosti razli itih zna enja ili je pretpostavljao da su razli ita zna enja me usobno povezana na potpuno proizvoljan na in. Takvo je stajalište ponajprije prisutno u opisima prijedloga u rje nicima gdje se za pojedini prijedlog uobi ajeno navode duga ki popisi njegovih zna enja i opisuje njihova upotreba u razli itim kontekstima, a bez pokušaja uspostavljanja ikakve sustavne veze me u tim zna enjima.⁷⁹ Koja e se zna enja izdvojiti kao zasebna i navesti u opisu prijedloga u rje niku, esto je proizvoljna odluka autora rje nika. Posljedica toga je da esto isti prijedlog ima razli it broj zna enja u razli itim rje nicima (tako je i u hrvatskim rje nicima). Tako er, takav je pristup prisutan i u tradicionalnim gramatikama i udžbenicima za podu avanje jezika. Taylor (1995: 109) primje uje da je takvo stajalište posljedica o aja u itelja i gramati ara koji su pokušavali sustavno opisati prijedloge, no u kona nici im je bilo lakše zaklju iti da je „prijedložna upotreba idiomatska i jednostavno mora biti nau ena“.⁸⁰

⁷⁹ Konvencija pisanja rje nika podrazumijeva da se homonimi pišu kao zasebne rje ni ke natuknice, dok se zna enja polisemne jezi ne jedinice navode pod jednom rje ni kom natuknicom. Budu i da se u rje nicima zna enja prijedloga pobrojavaju pod jednom rje ni kom natuknicom, može se pretpostaviti kako leksikografi ipak pretpostavljaju da su ta zna enja na neki na in povezana.

⁸⁰ Na internetskoj stranici jedne škole stranih jezika, u rubrici zanimljivosti, može se pro itati: „U talijanskom jeziku prijedlozi su možda najneuhvatljivija i „najiritantnija“ vrsta rije i. Kada je rije o talijanskim prijedlozima, ne može se sjesti, nau iti pravila i o ekivati da nam sama ta pravila do kraja

Pretpostavka klasi nog pristupa prema kojoj su razli ita zna enja prijedloga nepredvidljiva i me usobno nepovezana dovodi nas do pretpostavke da u slu aju prijedloga možemo govoriti o homonimima, tj. da se u osnovi radi o više rije i istog izraza, a razli itog zna enja, kao primjerice kod rije i *bor* 'biljka roda etinja a' i *bor* 'kemijski element'. Takav pristup pretpostavlja da govornik u semanti koj memoriji, tj. mentalnom leksikonu, ima pohranjeno nekoliko me usobno nepovezanih zasebnih zna enja, a to što su ta zasebna zna enja povezana s istim izrazom samo je posljedica nepredvidljive slu ajnosti. Drugim rije ima, semanti ka memorija spremište je jezi ne proizvoljnosti, a govornici se moraju pomiriti s tim da jednostavno moraju nau iti kako se razli ita zna enja izražavaju istim izrazom. Takvo shva anje zna enja pretpostavlja da je mentalni leksikon mjesto na kojemu su prije svega pohranjene nedosljednosti. Tyler i Evans (2003) navode nekoliko problema s takvim opisom prijedloga. Prvo, takav pristup zanemaruje bilo kakvu sustavnu povezanost me u razli itim zna enjima povezanim s jednim oblikom, a što je u oštroj suprotnosti kako s intuicijom govornika tako i s velikim brojem istraživanja koja potvr uju da je semanti ka memorija sustavno ure ena (primjerice Brugman i Lakoff (2006), Lakoff (1987), Langacker (1987), Langacker (2008), Tyler i Evans (2003) i Evans (2005), da navedemo samo neke). Drugo, homonimijski pristup usko je ograni en na sinkroniju i ne obra a pozornost na dijakronijski razvoj prijedloga, tj. ne uzima u obzir da je jezik sustav koji se razvija tijekom vremena i ije su promjene ograni ene i motivirane odre enim na elima (Heine i Kuteva 2007; Hopper i Traugott 2003; Bybee 2003; Heine 1997; Croft 2003). Odnosno, takav pristup zanemaruje injenicu da su razli ita zna enja neke jezi ne jedinice rezultat njezina povijesnog razvoja, tj. da su „sinkronijskim odrazom dijakronijskih promjena“ (Raffaelli 2009: 55). Nadalje, s komunikacijskog stajališta može se postaviti pitanje zbog ega bi govornik upotrijebio neki postoje i izraz pridodaju i mu proizvoljno novo zna enje, a ne bi stvorio potpuno novu jezi nu jedinicu. Tako er, govornik može upotrijebiti neki postoje i izraz pridaju i mu novo zna enje samo ukoliko je siguran da e slušatelj mo i shvatiti to novo zna enje, što zna i da pridavanje novog zna enja mora biti sustavno, ograni eno i motivirano. Ukoliko bi pridavanje novog zna enja bilo u potpunosti proizvoljno, kao što to homonimijski pristup pretpostavlja, komunikacija ne bi bila moguća. Odbacivanje homonimijskog pristupa dovodi do zaklju ka da mora postojati „nešto u konvencionalnom zna enju poveznom s leksi kom

objasne upotrebu prijedloga u talijanskom jeziku. Talijanske se prijedloge ne može usvojiti ni razumijevanjem neke jezi ne logike.“ Preuzeto s internetske stranice škole stranih jezika <http://www.adhoc.hr/ucenje-prijedloga-talijanskom-jeziku>, 10. 1. 2013.

jedinicom što navodi govornika na odabir tog leksi kog oblika prije nekog drugog“ (Tyler i Evans 2003: 6), tj. da je mentalni leksikon sustavno motiviranog ustrojstva. U kona nici može se zaklju iti da se pristup zna enju prijedloga temeljen na homonimiji ne može održati te da je u lingvistici na elno odba en.⁸¹

Ukoliko se odbaci pretpostavka da izme u razli itih zna enja prijedloga ne postoji sustavna povezanost, tada je logi no pitati se kakva je narav te povezanosti te kako je najbolje opisati zna enje prijedloga. Strukturalisti ki i formalni pristupi opisu jezika zalažu se za pristup u okviru kojega se razli ita upotrebn zna enja jezi ne jedinice u pojedina nim iskazima objašnjavaju kao posljedica spajanja jedinstvenog zna enja s pragmati nim obilježjima pojedina nog iskaza. Prema tome, zapis je zna enja jezi ne jedinice u semanti koj memoriji siromašan ili, druga ije re eno, škrt podacima jer njih dopunjava kontekst. Takav pristup proizlazi prije svega iz nezainteresiranosti za semantiku i zahtijeva za elegancijom opisnog modela. Ti pristupi u osnovi ne negiraju da jezi na jedinica u razli itim kontekstima može imati razli ita zna enja, no, budu i da je semantika bila izvan okvira istraživanja i/li ostavljena za neka druga vremena, tu pojavu objašnjavaju samo kao površinsku manifestaciju te na nju ne usmjeravaju pozornost. No od tvrdnje da neka jezi na jedinica ima izrazito op e zna enje do tvrdnje da uop e nema zna enje malen je korak.⁸² U strukturalisti koj i formalnoj se literaturi tako pronalaze tvrdnje da (neki) prijedlozi uop e nemaju zna enje ve samo upu uju na op i odnos koji uspostavljaju izme u druge dvije jezi ne jedinice u nekom iskazu. Prijedlozi se tako shvaaju samo kao rije i koje povezuju (en. *linking words*), kao op i relatori (en. *generic relators*) ili obilježava i odnosa (en. *relation markers*). Najdosljedniji predlaga u potpunosti

⁸¹ Homonimija ipak nije potpuno neprihvatljiva u jezi nom opisu. Povijesni razvoj dviju razli itih jezi nih jedinica može dovesti do toga da one imaju isti izraz (dijakronijski dokaz homonimije), a zna enja vezana uz jedan izraz govornici mogu poimati kao u potpunosti nepovezana (sinkronijski dokaz homonimije). Ipak, dva pristupa homonimiji, sinkronijski i dijakronijski, mogu biti me usobno kontradiktorni. Primjerice primjer engleske rije i *bank* esto se navodi kao školski primjer homonimije, a dva zna enja te rije i 'banka' i 'obala' u svijesti današnjih govornika uistinu se doživljavaju kao potpuno nepovezana. Ipak, može se dokazati kako se razvoj tih dviju rije i može povezati s francuskom rije ju *banc* 'klupa' (Allwood 2003: 11) ili sa zajedni kim protogermanskim izvorom (Koskela i Murphy 2006: 577). Tako er, govornici mogu doživljavati dva zna enja kao povezana, tj. rije kao polisemnu, iako dijakronijski za to nema nikakve potvrde. Tradicionalno se homonimima smatraju i rije i koje imaju isti izraz, ali pripadaju razli itim gramati kim kategorijama (formalni dokaz homonimije). Tako se primjerice u Ani et al. (2004) *prije* navodi pod dvije zasebne rije ni ke natuknice, to nije kao prijedlog *prije* i prilog *prije* (je li *prije* prijedlog ili prilog ovisi o tome pojavljuje li se s dopunom ili ne, o emu se ve govorilo). Ipak, formalan pristup homonimiji esto je u suprotnosti s drugim dvama pristupima. Kontradikcije me u trima dokazima homonimije, dijakronijskim, sinkronijskim i formalnim, navele su lingviste, kao što je ve napomenuto, da utvrde kako je izme u homonimije i polisemije teško utvrditi granicu te da je bolje govoriti o kontinuumu (usp. Tuggy (2006) i Geeraerts (2006)).

⁸² Primjerice Kurzon (2006: 66) tvrdi: „Either the meaning of an adposition must be understood from the context, [...] or the meaning is so vague that the adposition becomes meaningless.”

formalnog i apstraktnog poimanja prijedloga kao leksema koji upu uju na odnos je Viggo Brøndal, posebice u svojem djelu *Præpositionernes Theori* objavljenom 1940., a koje je izuzetno utjecajna i vjerojatno jedna od prvih temeljitih studija prijedloga (Bortone 2010: 37).⁸³ Pristup prema kojem prijedlozi samo izražavaju op i odnos izme u dvije jezi ne jedinice ispravnu interpretaciju iskaza temelji prije svega na kontekstu.⁸⁴ Takvo funkcionalno usmjereno shva anje prijedloga potje e iz 16. stolje a kada se uo ava sli nost izme u padežnih afiksa i prijedloga, a nalazimo ga i jasno izraženog u *Op oj i obrazložbenoj gramatici* u kojoj se „na originalan na in tuma i prijedlog kao odnos neovisan o smislu dviju rije i izme u kojih duh taj odnos uspostavlja“ (Vinja u Lancelot 2000: 368). Prema *Op oj i obrazložbenoj gramatici* prijedlozi izražavaju op i odnos izme u dvaju pojmova, a konkretna interpretacija odnosa proizlazi iz konteksta.⁸⁵ Funkcionalno usmjereno shva anje prijedloga implicitno je prisutno ve u Aristotelovoj definiciji prijedloga kao μ , *sýndesmoi* 'veznici'.⁸⁶ Aristotelovi 'veznici' obuhva aju

⁸³ Opisuju i jezik u okviru logike, Viggo Brøndal opisuje rije kao spoj fonetskog i jednog ili dvaju logi kih elementa. Prijedlozi su rije i koje karakterizira samo logi ki element *relation* pa su prijedlozi prema tome isti odnosi, tj. rije i koje „izražavaju iste odnose neovisno o objektima i situacijama“ (Viggo Brøndal u Navarro i Ferrando 1998: 25).

⁸⁴ Bortone (2010: 38-39) oprimjeruje: „Crisari argued that preposition function like a plus sign: they solely link two lexical items, and, as in arithmetic additions like (2+3) and (2+2), the outcome does not differ because of a difference in the sign, but in the addenda. Two reagents produce a reaction in the presence of a catalyst. [...] Crisari concluded that to ascribe, as grammar books do, a large number of different meanings to the preposition is as inappropriate as to say that in different sums the + signs are different if the totals are different. This is an extreme view, but it highlights the point that the context is a key factor.”

⁸⁵ Tako Charles Pinot Duclos (1704.-1772.), komentator izdanja *Op e i obrazložbene gramatike* iz 1754. godine, piše: „[K]ad bi svaki odnos jedne ideje prema drugoj imao svoj posebni prijedlog, njihov bi broj bio bezgrani an, a da od toga ne bismo dobili više to nosti. Zar je važno da jasno a izbije iz samog prijedloga ili iz njegove veze s drugim dijelovima re enice kad je ta veza ionako nužna da duh odjednom poveže sve dijelove re enice da bi je shvatio kako treba? Sam prijedlog nije dostatan za odre ivanje tih odnosa; on služi samo za povezivanje dvaju dijelova, a odnos izme u njih ozna en je razumijevanjem i sa svekolikim smislom re enice.“ (Charles Pinot Duclos u Lancelot 2000: 486).

⁸⁶ U okviru zapadnog kulturnog kruga prvu je poznatu podjelu rije i na vrste (μ , *mér lógou*) izložio Platon (428./427.-348./347. pr. K.) u djelu *Kratil* (μ , *Kratulos*) podijelivši iskaz na osnovi filozofsko-logi kih kriterija na imenice (μ , *ónoma*) i glagole (μ , *rhêma*). Njegov u enik Aristotel (384.-322. pr. K.) u *Umije u retorike* (μ , *Tékhn rh torik*) imenicama i glagolima pridodaje i tre u skupinu rije i koju naziva 'veznici' (μ , *sýndesmoi*). Funkcija 'veznika' povezivati je imenice i glagole, a sami po sebi nemaju zna enja. Aristotelovo u enje o vrstama rije i dalje razra uju stoici koji iz kategorije 'veznika' na osnovi morfoloških kriterija izdvajaju lanove i zamjenice koji zajedno ine novu vrstu rije i. Prijedlozi se i dalje smatraju kategorijom 'veznika', a detaljnije se odre uju položajem koji se smatra njihovim najistaknutijim obilježjem te se zbog toga nazivaju prijedložnim 'veznicima' (μ , *próthetichous sýndesmous*). Prvi je prijedloge (μ , *próthesis*) kao zasebnu vrstu rije i izdvojio Dionizije Tra anin (170.-90. pr. K.) usustavljaju i spoznaje aleksandrijske filološke škole. U svome djelu *Gramati ko umije e* (μ , *Tékhn grammatik*), koje je prva sustavno napisana gramatika u okviru zapadnog kulturnog kruga, on razlikuje osam vrsti rije i (ime, glagol, particip, lan, zamjenica, prijedlog, prilog i veznik). Osnovni je kriterij prema kojemu se rije i dijele na vrste ponajprije utemeljen na njihovim morfološkim obilježjima kojima se pridodaju semanti ka obilježja (primjerice ime je odre eno kao „dio iskaza obilježen padežom, a ozna ava predmet ili djelovanje [...] te iskazuje op e ili pojedina no“ (Tra anin 1995: 96-97)). Rije i koje nije mogu e odrediti prema morfološkim obilježjima, priloz i veznici, odre uju se samo semanti ki, dok se jedino prijedlozi odre uju prema „vrlo rudimentarnim sintakti kim obilježjima“ (Rauh 2010: 19),

sve rije i koje nisu imenice ili glagoli, osnovna funkcija im je povezivanje imenica i glagola u iskazu, a sami po sebi nemaju znaenja (sli no stajalište prema kojem prijedlozi nemaju samostalno znaenja nalazimo i u zaecima indijske lingvisti ke misli, no takvo stajalište ve tada nije bilo oprethvaeno).⁸⁷ Funkcionalno shvaanja prijedloga prisutno

a njihovo se znaenje uopće ne spominje: „Prijedlog je rije koja se stavlja pred sve dijelove iskaza u složenici i u sintagmi“ (Trajanin 1995: 173). Budu i da se u *Gramati kom unije u znaenja prijedloga* ne spominje, prepisiva i i komentatori teksta dodaju kako prijedlog „suoznaava, dakle pridonosi znaenju (i u sintagmi i u složenici) osnovne rije i“ (Škiljan u Trajanin 1995: 362), ali da sam po sebi nema znaenja: „Bilo koji prijedlog sam po sebi ne iskazuje ništa, a oznaava ili vrijeme, kao u *predskazah*, ili isticanje, na primjer *izjesti*, ili je pleonasti ki /upotrijebljen/, na primjer *poslužitelj, podjednak, nasuprotan, iskazujem*“ (Scholia Vaticana u Trajanin 1995: 175). Definiciji prijedloga koju nalazimo u *Gramati kom unije u nasljednici* nisu puno toga dodavali. Robins (1993) ocjenjuje takvu definiciju prijedloga neprimjerenom istu i kako se zadovoljavaju a definicija prijedloga koja eksplicitno istie njihovu sintaktiku ulogu povezivanja glagola s imenicama pojavljuje tek u gramatikama nastalim u kasnom srednjem vijeku. Stajalište da su prijedlozi jezi ne jedinice odreene ponajprije svojim položajem (prema Robinsu (1993: 97) radi se o „rather misleading treatment“) ugraeno je i u *Ars Grammatica* Elija Donata (4. stoljeće) i *Institutiones grammaticae* Priscijana (5. stoljeće), a koje su temeljni uzori pisanja gramatika dugi niz stoljeća pa tako i gramatika tzv. narodnih jezika koje nastaju krajem srednjeg vijeka te tijekom humanizma i renesanse. Utjecaj te tradicije oituje se i u *Osnovama ilirskog jezika u dvije knjige (Institutionum linguae Illiricae libri duo)* Bartola Kašića (1575.-1650), prvoj gramatici hrvatskog jezika pisanoj na latinskom jeziku i tiskanoj 1604. godine u Rimu. Kašić prijedlog određuje ponajprije morfološki, kao nesklonjivu rije, a zatim i položajem ispred ostalih dijelova iskaza: „Prijedlog je nesklonjivi dio iskaza koji se, odvojeno ili povezano, stavlja pred ostale dijelove iskaza“ (Kašić 2002: 359). Što se tiče znaenja, prijedlozi su (kao i uzvici i veznici) određeni kao sasvim maleni dijelovi iskaza koji su „gotovo bez znaenja“, ali pridonose „fino i i vrsto i savršena govora“ (Kašić 2002: 357).

⁸⁷ Staroindijski gramatiar Panini (5. stoljeće pr. K.) najpoznatiji je predstavnik višestoljetne lingvisti ke djelatnosti u staroj Indiji, a njegovo djelo poznato pod nazivom *Osam razdjela (अष्टाध्यायी, Aṣṭadhjajī)* kulminacija je višestoljetne tradicije prouavanja sanskrtu, no Panini govore i o dvjema osnovnim vrstama rije i, glagolskim i neglagolskim, pretpostavlja poznavanje tradicionalne podijele rije i koju je zapisao gramatiar Jaska (6. ili 5. stoljeće pr. K.) u najstarijem poznatom indijskom teorijskom lingvisti kom tekstu (*निरुक्त, Nirukta*). U *Nirukti*, raspravljaju i o semantici i ulozi etimologije u kritici koj interpretaciji vedskih tekstova, Jaska razlikuje etiri vrste rije i – imenicu i glagol, prijedlog i esticu – te ih određuje prema semanti kim kriterijima (Sarup 1998,1). Na prvi pogled može izgledati udno što je Jaska izdvojio prijedloge (*उपसर्ग, upasarga*) kao posebnu skupinu rije i, a ne priloge, budu i da se može dokazati da su se priloge pojavili ranije u evoluciji jezika, no ta odluka postaje jasna ukoliko se ima na umu da se u sanskrtu prijedlozi rijetko koriste za izražavanje padežnih znaenja, ve ve inom imaju adverbijalnih ulogu (Sarup 1998,1: 66). Jaska prijedloge određuje ugledaju i se na gramatiare koji su mu prethodili i koje izrijekom navodi (iste gramatiare spominje i Panini u svojoj gramatici). Ti gramatiari nemaju jedinstveno stajalište o tome imaju li prijedlozi znaenja samo po sebi ili ga dobivaju tek uz imenicu ili glagol – gramatiar Šakatajana izrijekom navodi kako prijedlozi nemaju samostalno znaenja, no Jaska preuzima tumaenja gramatiara Gargja prema kojemu prijedlozi imaju samostalno znaenja. „‘Unconnected prepositions’ says ka ayana, ‘have no meaning, but only express a subordinate sense of nouns and verbs’. ‘They have various meanings’ say Grgya; ‘hence, whatever their meaning may be, they express that meaning (which brings about) modification in the sense of the noun and the verb.’” (Sarup 1998,2: 7). Jaska u nastavku navodi prototipno znaenja svakog pojedinog prijedloga u sanskrtu, a primijetio je i da pojedini prijedlozi imaju i konkretno (prostorno) i apstraktno znaenja, no ne raspravlja o vezi između u tih dvaju znaenja. Iako je Panini, kao što je prethodno napomenuto, razlikovao samo dvije osnovne vrste rije i, ne zna i da nije poznavao prijedloge – smatrao ih je neglagolskim rije ima i njima je posvetio etnaest sutra. Prijedloge Panini oznaava novim nazivom (*कर्मप्रवचनीया karmaprava anija*), dok naziv koji je koristio Jaska (*उपसर्ग, upasarga*) upotrebljava u nešto širem znaenju oznaavaju i njime i prijedloge i priloge (Sarup 1998,1: 209). Panini i Jaska navode iste prijedloge što zna i da se prijedlozi smatraju zatvorenom skupinom jezi nih jedinica te da se tijekom vremena u toj skupini ne pojavljuju nove jezi ne jedinice (što se može objasniti velikom ulogom kanonskih vedskih tekstova u pisanju gramatike). Panini i Jaska slažu se i u stajalištu da prijedlozi imaju znaenja samo po sebi (suprotno

je i danas u velikom broju lingvisti kih radova razli itih lingvisti kih pravaca i opisima razli itih jezika, no do krajnosti dosljedno provedeno funkcionalno odre enje prijedloga koje u potpunosti zanemaruje ili negira njihovo zna enje ipak se ne može održati. Može se postaviti pitanje zbog ega bi onda u nekom jeziku postojao toliki broj razli itih prijedloga, tj. razli itih jezi nih jedinica bez zna enja kad bi sav posao uspostavljanja odnosa mogla obavljati jedna jezi na jedinica.⁸⁸ Tako er, više je nego o igledno da odabir prijedloga uvelike može utjecati na interpretaciju iskaza, npr. ispravna interpretacija primjera (39) i (40) u potpunosti ovisi o zna enju upotrijebljenih prijedloga.

(39) *I came from Paris. I came to Paris.* ‘Došao sam iz Pariza. Došao sam u Pariz.’

(40) *Došao sam do Pariza. Došao sam iz Pariza. Došao sam preko Pariza.*

Uzimaju i u obzir navedene injenice koje osporavaju ekstremni funkcionalni pristup, u literaturu se (posebice onoj koja opisu jezika prilazi na formalan na in, primjerice Rauh (1993)) uvodi razlikovanje izme u leksi kih prijedloga koji imaju zna enje i funkcionalnih/gramati kih prijedloga koji pak nemaju zna enje.⁸⁹ Sli no je postupio i Roman Jakobson razlikuju i njem. *Randkasus* kada je padežni afiks upotrijebljen isklju ivo za obilježavanje sintakti ke funkcije i njem. *Vollkasus* kada upotrijebljeni padežni afiks pridonosi zna enju iskaza. Budu i da prijedlozi „ ine osebujnu sintakti ku kategoriju u smislu da se ini da opkora uju granicu izme u leksi kih i gramati kih kategorija“ (DeLancey 2005: 187), razlikovanjem leksi kih i funkcionalnih/gramati kih prijedloga daje se ujedno i donekle neutralno rješenje u raspravi

stajalištu Šakatajane), jedino Panini zna enje svakog prijedloga odre uje puno detaljnije navode i više apstraktnih zna enja. Goldstücker (1861: 225) navodi: „Nor can the meanings which Y ska assigns to prepositions, so far as completeness is concerned, be compared to those we meet with in the rules of P ini. *Abhi*, for instance, has with him not only the sense mentioned by Y ska, but that of ‘towards, by (severally), with regard to;’ *ati*, that of ‘excellence and transgression;’ *apa*, that of ‘exception;’ *anu*, that of ‘in consequence of, connected with, less than, towards, by (severally), with regard to, to the share of;’ *prati*, the sense of ‘towards, by (severally), with regard to, to the share of, instead of, in return of;’ *pari*, the sense of *prati*, except in the two last meanings, and that of an ‘expletive;’ *adhi*, that of ‘superiority and of an expletive.’“

⁸⁸ Sli no primje uje i Pranjkovi (1999: 166): „Prije svega, i nedesignativne rije i imaju leksi ka zna enja (a takva se zna enja opisuju u rje niku) unato tome što su ona gramatikalizirana, a to zna i uop ena i/ili sinsemanti na (suzna na), ovisna o kontekstu u puno ve oj mjeri nego zna enja designativnih (i autosemanti nih, samozna nih) rije i. Tim se zna enjima, izme u ostaloga, uspostavlja semanti ka dinstinkcija me u gramatikaliziranim rije ima iste klase. Kada se bi bilo tako, dostajao bi primjerice po jedan prijedlog uz svaki od kosih padeža.“

⁸⁹ I u hrvatskoj literaturi možemo nai na takva razlikovanja. Primjerice Rišner (2005: 41) piše : „Odgovor na pitanje imaju li prijedlozi vlastito zna enje ili zna enje prijedložnih padežnih izraza dolazi isklju ivo od punozna ne rije i ovisi o prijedlogu samom jer se neki prijedlozi u potpunosti “pune” zna enjem u prijedložnom izrazu, a drugi u prijedložni izraz unose svoje zna enje. Semanti ki prazni prijedlozi postaju vezani uz odre eni padež – zna enje se takvih padeža i prijedloga izjedna uje. [...] Neki pak prijedlozi imaju svoje zna enje te sukladno njemu odabiru rije i koje ih slijede.“

o tome jesu li prijedlozi funkcionalne/gramatičke ili leksičke jezične jedinice.⁹⁰ Leksički prijedlozi određeni su kao oni prijedlozi koji doprinose semantici iskaza budući da im je značenje konkretno, tj. „leksički prijedlozi imaju svoj autonomni leksički zapis“ (Rauh 1993: 100). Skupini leksičkih prijedloga⁹¹ pripadaju svi složeni prijedlozi i velik broj jednostavnih prijedloga (esto se podjela pojednostavljuje pa se tvrdi da su složeni prijedlozi leksički, a jednostavni prijedlozi funkcionalni/gramatički). Funkcionalni prijedlozi⁹² određeni su kao oni koji ne pridonose semantici izraza budući da im je značenje previše apstraktno, tj. „značenje je toliko nejasno da adpozicija postaje značenski prazna“ (Kurzon 2006: 66). Odnosno, „neleksički prijedlozi s druge strane nemaju autonomne leksičke zapise“ (Rauh 1993: 100), a služe za formalno uspostavljanje odnosa između u drugim jezicima jedinica. Skupinu funkcionalnih prijedloga čine samo neki jednostavni prijedlozi, tj. funkcionalni prijedlozi esto se smatraju samo podskupinom jednostavnih prijedloga. Primjerice u izrazima *a hell of the story* 'vraška priča', *the city of Boston* 'grad Boston' i *out of the blue* 'kao grom iz vedra neba' Zwart (2005: 689) tvrdi za engleski prijedlog *of* 'od, iz, u, na, kod' kako se čini „da funkcionira samo kao puki povezičnik bez traga jezgrenog značenja leksičke adpozicije *of*.“ Inače, prijedlog *of* tradicionalno je u generativnoj gramatici opisivao kao „element bez značenja manipuliran sintaktičkim pravilima u isključivo gramatičke svrhe“ (Langacker 1999: 73) ili kao „semantički prazan element, čija je jedina svrha da se njime nabacuju sintaktička pravila“ (Langacker 1999: 73). Također, u literaturi se isto čini kako se neki prijedlozi ne mogu jednoznačno odrediti kao leksički ili funkcionalni budući da se mogu pojavljivati u obje uloge pa se unutar skupine prijedloga esto govori o (gramatikalizacijskom) kontinuumu čiji je jedan kraj čine funkcionalni, a drugi leksički prijedlozi (Kurzon 2002; Bordet i Jamet

⁹⁰ Podjela riječi na funkcionalne i leksičke predmetom je velikog broja rasprava u literaturi, a prijedlozima se u literaturi dokazuje pripadnost objema skupinama. Pranjković (2005: 21) zaključuje da prijedlozi predstavljaju poseban slučaj: „Oni na čelno pripadaju suzanim riječima, ali se njihova suzna nosnost sastoji u neodređenosti i/ili nedostatnosti leksičke koga značenja [...], nego je izrazito sintaktičke naravi jer prijedlozi služe za konkretizaciju pojedinih kosih padeža, pa su u tom smislu čvrsto vezani s kategorijom padeža, mogu se čak smatrati svojevrsnim „potpadežima“. Oni su, moglo bi se reći, u leksičkom smislu potpuni utoliko što manje ili više jasno naznačuju tip prostornoga (npr. *po, u, pod, nad*), vremenskoga (npr. *prije, poslije, nakon, uoči*) ili nedimenzionalnoga odnosa (npr. *zbog, glede, usprkos, poput*), ali se njihova suzna nosnost sastoji u tome što takvih odnosa nema bez jedinica kojima se označuju predmeti (tj. bez padežnih oblika).“

⁹¹ U literaturi na engleskom jeziku leksički prijedlozi, kao i druge jezične jedinice koje se smatraju leksičkim, nazivaju se *autosemantic, colorfull, concrete, autonomous* i *content words*.

⁹² U literaturi na engleskom jeziku funkcionalni prijedlozi, kao i ostale funkcionalne jedinice, nazivaju se i *empty, colorless, synsemantic, grammatical* i *dummy words*. Budući da su tzv. funkcionalni prijedlozi esto dijelom neke veće jezične jedinice, npr. u engleskom izrazu *depend on* 'ovisiti o', opisuju se i kao *governed* i *determined*, a nazivaju se i *case-marking, inflectional particles* i *analytical case* budući da esto imaju istu funkciju kao padežni afiksi u nekim jezicima.

2010).⁹³ Sa stajališta kognitivne lingvistike, a koja su teorijski temelj ovoga rada, ne postoje jezi ne jedinice bez značenja pa je tako i nemoguće govoriti u tome smislu o leksi kim i funkcionalnim prijedlozima. Zaključuju i raspravu o prijedlogu *of* Langacker (1999: 90) zaključuju da je on „sustavno značajski element rije gramati koje ponašanje odražava njegovu semantičnu vrijednost“ te da „prijedlozi imaju značenje čak i kao 'isto gramatički elementi'“ (Ronald W. Langacker u Bortone 2010: 74), a što izravno proizlazi iz glavnih pretpostavki kognitivne lingvistike o kojima se detaljno govori u nastavku.

1.9. Kognitivni pristup značenju prijedloga

Budući da su se prethodni pristupi pokazali neutemeljenima i nezadovoljavajućima, u okviru kognitivnih lingvističkih pristupa razvio se novi način opisa značajne varijacije prijedloga koji prijedlozima pristupa kao višeznačnim jezičnim jedinicama. Iza su različita značenja međusobno sustavno povezana i čine značajsku mrežu.⁹⁴ Posljedično, mentalni leksikon ne opisuje se kao arbitrarni repozitirij nepovezanih leksema, već mu se pripisuje sustavna uređenost i produktivnost (Brugman i Lakoff (2006), Lakoff (1987), Langacker (1987), Langacker (2008), Tyler i Evans (2003) i Evans (2005), ali i mnogi drugi o čemu detaljnije pišu Geeraerts i Cuyckens (2007b) te Evans i Green (2006)).

Pretpostavka da su različita značenja neke jezi ne jedinice međusobno povezana nije novost u lingvistici. Naime već su stari Grci primijetili da neke riječi imaju više značenja te da između tih značenja postoji veza, a naziv polisemija,⁹⁵ kojim se ta pojava danas

⁹³ Kurzon (2002: 235) govori o obrnuto proporcionalnom odnosu značenja i funkcije: „It is possible to hypothesize that the more meanings a preposition purportedly has, the less important its semantics becomes, and its syntactic function becomes more central“.

⁹⁴ činjenica da kognitivna lingvistika različitim uporabnim značenjima neke jezi ne jedinice pristupa sa stajališta polisemije i smatra polisemiju prije jezičnom normom nego izuzetkom ne znači da je u potpunosti odbacila mogućnost homonimije i monosemije. Homonimija i monosemija u okviru kognitivne lingvistike smatraju se samo dvama suprotnim krajevima kontinuuma u sredini kojega je polisemija (usp. Tuggy (2006) i Geeraerts (2006)). Jedan od poticaja takvog razmišljanja nepostojanje je dosljednog testa i skupa kriterija koji bi jednoznačno razlučili ili polisemiju od homonimije i monosemije. Primjerice u literaturi se predlaže nekoliko takvih testova za razlučivanje polisemije i monosemije (logički, lingvistički i definicijski test), no oni su nedosljedni, a često i međusobno kontradiktorni (Geeraerts 2006a; Croft i Cruse 2004; Pérez 2010; Tuggy 2006).

⁹⁵ Tvorac naziva polisemija je Michel Jules Alfred Bréal (1832.-1915.), djelo u kojemu se naziv polisemija pojavljuje naslovljeno je *Essai de sémantique: Science des significations*, a napisano je 1897. godine. Bréal, student sanskrita s Franzom Boppom i profesor Ferdinand de Saussurea, najbolji je predstavnik predstrukturalističke dijakronijske semantike te utemeljitelj koncepta polisemije kakav danas poznajemo. Prema Bréalu svjesno djelovanje i intelekt mijenjaju označeno riječi i koja, ne gube i prethodno označeno, dobiva više jedno značenje. Dakle polisemija je rezultat povijesnog razvoja te predstavlja akumulaciju intelektualnog djelovanja jezika. Bréal polisemiji pristupa kao činjenici jezi ne upotrebe, jezičnog usvajanja i jezičnog promjene, a prije svega želio je otkriti intelektualna, tj. kognitivna načela koja dovode do njezina nastanka. Smatrao je da je kontekst najvažniji čimbenik koji dijakronijski doprinosi

imenuje, prvi se put pojavljuje u 19. stoljeću u radovima predstrukturalističke dijakronijske semantike. Raffaelli (2009: 55) ističe kako je polisemija jedno od najvažnijih lingvističkih pitanja od antike pa sve do suvremeno oblikovanih lingvističkih teorija, a pojedina razdoblja ili pravci u povijesti lingvistike razlikuju se po tome koliko važnost pridaju polisemiji i koliko ju smatraju bitnom za jezično funkcioniranje. Izazovi koje polisemija, shvaćana kao „sinkronijsko supojavljivanje ili dijakronijski razvoj višestrukih značenja“ (Bortone 2010: 43), postavlja pred lingviste sastoje se (i) u iznalaženju odgovora na pitanje je li moguće predvidjeti značenja koja pojedina riječ može razviti (što ne mora značiti da ih i mora razviti), (ii) identificiranju mehanizama koji su podloga izgradnji tih značenja te (iii) objašnjenju motivacije koja im mogu im korisniku jezika interpretirati određeno značenje u kontekstu. Novost kognitivne lingvistike u pristupu polisemiji sastoji se u tome što je sposobna prihvatljivo odgovoriti na sva ta pitanja.⁹⁶ Njezina novost je u objašnjenju da su različita značenja sustavno povezana u strukturiranu značajsku mrežu. Prema Tayloru (1995: 110) „pokazivanje da je prijedložna upotreba visoko strukturirana vjerojatno je jedan od najvećih uspjeha kognitivne paradigme.“ Ukratko, kognitivna lingvistika pristupa značajnim višeznačnim jezikom ne jedinice kao mreži izgrađenoj oko središnjeg značenja koje se naziva prototipom. Značajna mreža višeznačnog jezika ne jedinice izgrađuje se od prototipnog značenja na temelju različitih kognitivnih procesa i svi članovi značajne mreže međusobno su povezani. Tako se poimanje značenja polisemnih jezika njih jedinica, kakve su prijedlozi, temelji na osnovnoj pretpostavci kognitivne lingvistike prema kojoj se jezične jedinice ne odnose izravno na objekte u vanjskom svijetu, već na koncepte u ljudskom umu (Lakoff 1987; Langacker 1987; Fauconnier i Turner 2006; Tyler i Evans 2003; Evans i Green 2006; Geeraerts i Cuyckens 2007b, da spomenemo samo neke). Time se semantička struktura izjednačuje s konceptualnom strukturom, tj. značenje se poistovjećuje s konceptom, a obilježja koja se mogu proučavati na konceptualnoj razini mogu se proučavati i na semantičkoj razini. Prema tome, lingvistička polisemija odražava kompleksnost konceptualne razine. Ipak, to ne znači da su konceptualna struktura i semantička struktura potpuno identične budući da postoji

pojavi novih značenja, a koji nam sinkronijski pomaže pri ispravnom shvaćanju značenja. Ukratko, analiza pojave novih značenja utemeljena na govornikovim i slušateljevim društvenim, poetičnim i kognitivnim potrebama i aktivnostima osnova je Bréalova semantičkog pristupa.

⁹⁶ Raffaelli (2009: 59) objašnjava: „Kognitivna lingvistika polisemiju ne smatra nefunkcionalnom poput strukturalista, koji su smatrali da ona narušava unutrašnji red jezičnog sustava, već upravo suprotno, tumači je temeljnim vidom funkcioniranja prirodnih jezika, jezičnom pojavnošću u kojoj se odražavaju uvijekove strukture znanja o izvanjezičnom svijetu, na in na koji ga on perceptivno, iskustveno i mentalno procesuiraju.“

mного koncepata koji nisu izravno kodirani jezi nim jedinicama. Ovaj se rad oslanja na niz osnovnih pretpostavki kognitivne lingvistike, od kojih su najistaknutije:

- Semanti ka struktura je konceptualna struktura, tj. jezik je odražaj ljudske kognitivne strukture. Prema tome zna enje se neke jezi ne jedinice može poistovjetiti s mentalnim konceptom. Jezi ne jedinice ne referiraju se na vanjski svijet, ve na ono što je u ljudskome umu, tj. na koncepte. Budu i da je zna enje izjedna eno s konceptualnim sustavom, jezik se ne može odvojiti od ostalih ljudskih kognitivnih sposobnost koje su uklju ene u izgradnju konceptualne strukture.
- Konceptualna struktura oblikovana je ljudskom percepcijom i interakcijom sa stvarnim svijetom, tj. konceptualna struktura proizlazi iz ljudskog tjelesnoga iskustva. Vanjski svijet pruža sirove podatke analizom kojih se izgra uju koncepti. Konceptualna struktura ne odražava svijet to no onakvim kakav jest budu i da je percepcija i interakcija s vanjskim svijetom uvjetovana obilježjima ljudskih organizama. Ljudi doživljavaju svijet pomo u svojih tijela, a specifi nost tjelesnog ustrojstva uvjetuje na in na koji se doživljava svijet i prema tome na in na koji se izgra uju koncepti. Prema tome, konceptualna struktura, a time i zna enje, proizlazi iz tjelesnog iskustva i s njime je neodvojivo povezana. Ta pretpostavka kognitivne lingvistike opisuje se kao na elo utjelovljenosti (en. *embodiment*).⁹⁷
- Iskustvo prostora temeljno je ljudsko tjelesno iskustvo. Prostor je stoga temeljna domena unutar koje se odvija konceptualizacija iskustva⁹⁸ te je podloga procesima izgradnje apstraktni(ji)h koncepata. Stoga kognitivna lingvistika zastupa pretpostavku da je jezik prostorno uvjetovan te da su primarno neprostorni izrazi prostorno uvjetovani. Time je kognitivna lingvistika jedna od tzv. lokalisti kih

⁹⁷ Evans (2005: 34) na elo utjelovljenosti opisuje na sljede i na in: „EMBODIMENT, the idea that the nature of human physiological morphology and neuro-anatomical structure – HOW WE EXPERIENCE – and the nature of our external socio-physical (inter-subjective) environment and our internal (subjective) states of feeling – WHAT WE EXPERIENCE – give rise to and motivate the conceptual structure and systematicity in conceptual organisation which we have.“

⁹⁸ I sam koncept POSTOJANJA temelji se na prostornoj slici. Ta tvrdnja poznata je ljudima od davnina. Bortone (2010: 69) oprimjeruje to Platonovi citatom: „Space... everything that exists is necessarily somewhere, in some place and occupying some space; what is neither on earth nor somewhere in the sky is nothing“, Aristotelovim citatom: „Everybody assumes that the things that exist are somewhere... what does not exist is nowhere“ te vrlo starim zapisom na hebrejskome u kojemu rabin boga ozna ava imenicom koja zna i prostor u smislu spremnika (prema tome sve što postoji ili je zamislivo nalazi se u prostoru, tj. u bogu): „We call him “Place” because he is the place of his universe, and his universe is not his place ... the Holy One, blessed be he ... is the place of the universe, and his universe is not his place ... the Holy One, blessed be he ... is the abode of the universe and his universe is not his abode.“ U jezicima se povezanost koncepta POSTOJANJA i PROSTORA zrcali u izrazima kakav je engleski *there is* što može zna iti i 'tamo je' i 'postoji' ili turski *var 'tu je' i 'postoji'*.

teorija jezika. Upravo proučavanje manifestacija prostora i prostornih odnosa u jeziku jedno je od središnjih područja istraživanja te predstavlja konstantu unutar kognitivne lingvistike već tridesetak godina (Belaj 2009: 43), a svakako je prigodno napomenuti da je Langacker (1982) svoju teoriju kognitivne gramatike prvotno nazvao upravo prostorna gramatika (en. *space grammar*).

- Znanje se u kognitivnoj lingvistici izjednačuje s konceptualizacijom, a znanje obuhvaća ne samo sadržaj već i informacije o tome kako je taj sadržaj uobličen. Znanje nije objektivna preslika sadržaja iz vanjskoga svijeta, već je posljedica uobličenja avanja toga sadržaja raznim kognitivnim procesima. Objektivna stvarnost može se uobličiti na različite načine, pa se prema tome može reći i da znanje izražava perspektivu, a da je jezik „način organiziranja znanja koji oslikava potrebe, zanimanja i iskustva pojedinaca i kultura“ (Geeraerts i Cuyckens 2007: 5). Uobličenje stvarnosti je skup različitih procesa koji se, prema Langackeru (1987), nazivaju konstruiranjem znanja (en. *construal*), a označavaju sposobnost da se objektivno ista situacija doživljava na dva ili više različitih načina. Sposobnost uobličenja avanja istog sadržaja na različite načine jedna je od najvažnijih ljudskih kognitivnih sposobnosti (Šarić 2008: 3).
- Znanje je dinamično i fleksibilno, tj. znanje je podložno promjenama, a ta je njegova osobina izravno povezana s činjenicom da je znanje prije svega način oblikovanja znanja o promjenjivome svijetu u kojemu živimo. Nova iskustva i promjene u okolišu zahtijevaju da prilagodimo naše semantičke kategorije tim promjenama te da ostavimo mjesta za nijanse i pomalo devijantne slučajeve, a za teoriju jezika to znači i da se o jeziku ne može misliti kao o više ili manje krutoj i stabilnoj strukturi, a kako se jezik poimao tijekom većeg dijela 20. stoljeća (Geeraerts 2006a: 4). Dinamičnost i fleksibilnost znanja temelj su poimanja znanja višeznačnih jezičnih jedinica kao znanjskih mreža.
- Leksičke jedinice služe samo kao poticaj izgradnji znanja i kao pristupna točka ka enciklopedijskom znanju o svijetu. Izgradnja je znanja konceptualan proces koji uključuje integraciju jezičnih i nejezičnih informacija na kreativan način. Znanje nekog iskaza ne izlazi iz zbroja znanja leksičkih jedinica koje se nalaze u njemu, već leksičke jedinice služe samo kao polazište ili poticaj procesu izgradnje znanja koji počinje na enciklopedijskom znanju o svijetu.

1.9.1. O zna enjskim mrežama

Temeljna je pretpostavka kognitivne lingvistike da su različita zna enja neke jezi ne jedinice povezana u zna enjsku mrežu. Ta je zna enjska mreža, u skladu s pretpostavkom kognitivne lingvistike prema kojoj je semanti ka struktura istovjetna s konceptualnom strukturom, istovjetna s nekim konceptom u umu pa se stoga i organizirana kognitivnim procesima izgradnje koncepata. Jedan od temeljnih kognitivnih procesa kojima se izgra uju koncepti proces je kategorizacije pa prema tome kognitivna lingvistika zauzima stajalište prema kojemu polisemiju treba prou avati kao oblik kategorizacije (Lewandowska-Tomaszczyk 2007: 140). Kategorizacija se odre uje kao proces kojim se beskrajna raznolikost svodi na kognitivno prihvatljivu mjeru tako da se ono što se smatra povezanim svrstava zajedno, tj. u istu kategoriju.

Razvoj teorije kategorizacije na osnovi prototipa pokazao se najutjecajnijim i najinspirativnijim za razvoj kognitivne lingvistike i njezino poimanje polisemije. Teorija kategorizacije na osnovi prototipa je *locus communis* kognitivne literature i na njoj se temelji prou avanje ne samo kategorija koje se ozna avaju jezikom ve i i prou avanje samih jezi nih jedinica kao što su primjerice vrste rije i, vrste sintakti kih konstrukcija ili fonemi, a koje se shva aju kao kategorije kojima se ozna ava (Taylor 2008: 41). Teoriju kategorizacije⁹⁹ na osnovi prototipa u drugoj polovici 70-ih godina prošloga stolje a u znanost uvodi ponajprije Eleanor Rosch, no prvi nagovještaji takva pristupa proizlaze iz filozofskog promišljanja jezika Ludwiga Wittgensteina (posebice u djelu *Philosophischen Untersuchungen* izdanom 1953., a u kojem se nalazi i ikoni no njegovo ukazivanje na nemogućnost tradicionalnog odre ivanja koncepta kodiranog u njema kom jeziku imenicom *Spiel* 'igra'). Eksperimenti koje su proveli Eleanor Rosch i suradnici (usp. Rosch (1978) za kratki pregled istraživanja) odbacuju pretpostavku da se kategorizacija provodi prema na elu nužnih i dovoljnih uvjeta, kako to pretpostavlja klasi na teorija kategorizacije,¹⁰⁰ ve iznose pretpostavku da se izgradnja kategorija temelji na osnovi

⁹⁹ Zbog razmjera utjecaja koji je na kognitivnu lingvistiku ostavilo prou avanje procesa kategorizacije, svaki rad koji se temelji na pretpostavkama kognitivne lingvistike zaslužuje nekoliko redaka o toj temi.

¹⁰⁰ Klasi ni pristup kategorizaciji tako se naziva jer potje e još iz vremena anti ke Gr ke, od Aristotela koji o problemu kategorizacije raspravlja u djelu *Kategorije* (*Katgoriai*), ali i zato jer je dominirao ve im dijelom lingvisti kog promišljanja 20. stolje a, posebice u okviru strukturalizma i generativizma. Aristotel (1992) je sve objekte ljudske spoznaje svrstao u deset temeljnih kategorija. Prema Aristotelu svaki predmet ljudske spoznaje posjeduje obilježja svoje biti (esencijalna obilježja) i obilježja svog stvarnog ostvaraja (slu ajna, akcidentalna obilježja). Esencija je ono što predmet spoznaje ini onim što jest, a slu ajnosti su sporadi ne pojavnosti u predmetu koje ne igraju ulogu u odre ivanju predmeta onim što jest. Esencijalna su obilježja stalno imanentno svojstvo objekta spoznaje i neovisna su o subjektu, tj. o onome tko taj objekt spoznaje. Pripadnost objekta odre enoj kategoriji odre uje se

sli nosti lanova kategorije s prototipom. Prototip se određuje (problematično, kako će se pokazati) kao najbolji primjer kategorije (primjerice golub bi mogao biti prototip kategorije PTICE, dok to za pingvina nije vjerojatno).

Prema klasičnoj teoriji kategorizacije pripadnost se nekoj kategoriji određuje posjedovanjem nužnih i dovoljnih obilježja, a predmet kategorizacije pripada nekoj kategoriji ako i samo ako posjeduje sva obilježja koja kategorija zahtijeva. Primjerice predmet kategorizacije može pripadati kategoriji NEŽENJA ako ima obilježja 'nije oženjen', 'muško je', 'odraslo je'.¹⁰¹ Sva su ta obilježja nužna za određivanje pripadnosti, ali nijedno od tih obilježja nije samo po sebi dovoljno jer se primjerice obilježje 'nije oženjen' može odnositi i na kategoriju UDOVAC, ali i na kategoriju PAPA. Dakle obilježja su pojedinačno nužna, a tek zajedno dovoljna za određivanje kategorije. Kako sažima Taylor (1995: 23-24), osnovne pretpostavke klasične teorije kategorizacije su sljedeće: (i) kategorije su određene kao spoj nužnih i dovoljnih obilježja, (ii) obilježja su binarna, (iii) kategorije imaju jasne granice i (iv) svi članovi kategorije imaju jednak status. U semantičkim teorijama nužni i dovoljni uvjeti pretvoreni su u osnovu komponencijalne analize, teoriju semantičkih obilježja i semantičkih primitiva, a takav pristup značajno posebnice je istaknut u okviru formalnih pristupa jeziku. Kako su teorijska i eksperimentalna istraživanja pokazala, tri osnovna problema proizlaze iz klasičnog poimanja kategorija (Evans i Green 2006; Croft i Cruse 2004). Prvi problem je problem određivanja (en. *definitional problem*), a odnosi se na činjenicu da je teško, a ponekada i nemoguće uspostaviti popis nužnih i

posjedovanjem svih nužnih i dovoljnih esencijalnih obilježja. Primjerice esencijalna su obilježja kategorije *ovjek je životinja* i *je dvonožno* – za bilo koji predmet spoznaje nužno je i dovoljno posjedovati obilježja *je dvonožno* i *je životinja* da bi bio kategoriziran kao *ovjek*. Predmet spoznaje na elom suprotnosti, ili posjeduje ili ne posjeduje obilježje, i na elom isključivanja trećeg, ne postoji treća mogućnost posjedovanja, ili pripada ili ne pripada kategoriji. Posljedično, Aristotelove kategorije zatvoreni su skupovi koji se ne preklapaju, a svi članovi kategorije, budu li da imaju ista esencijalna obilježja, imaju jednak status i ravnopravni su. Prema Lakoffu (1990: 6) klasičan pristup određivao je tijekom ljudske znanstvene i filozofske misli više od dva i pol tisućljeća te se uopće nije ni smatrao teorijom veće se prihvaćao kao nepropitljiva istina, a do promjene dolazi tek razvojem kognitivnog pristupa. Ipak, Geeraerts (2006: 395) ističe kako Lakoff (1990) preuveličava novost kognitivnog pristupa budući da on u okviru povijesti leksičke semantike predstavlja djelomičan povratak metodološkim postavkama predstrukturalističke i povijesno-filološke tradicije semantičkih istraživanja. Sličnog mišljenja o novosti kognitivne lingvistike je i Raffaelli (2009: 56) kada tvrdi da „*kognitivna je lingvistika* samo logičan razvoj i preoblikovanje postojećih teza u novome teorijskom ruhu.“

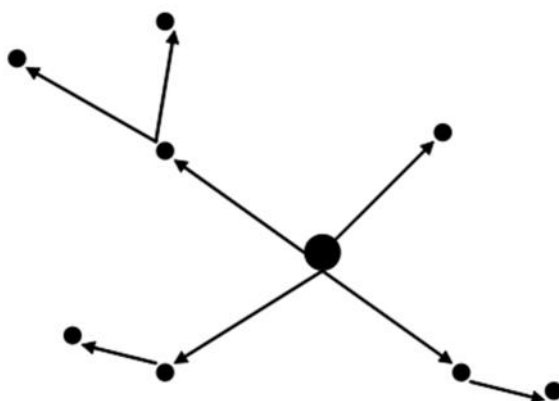
¹⁰¹ Pristup značajno prijedloga na taj način ne može se održati, čak i kada se uzimaju u obzir samo njihova prostorna značenja (iako je primamljiv budući da pretpostavlja izravan tzv. jedan na jedan odnos između prostora i jezika koji je jednostavno implementirati primjerice u umjetnu inteligenciju). Primjerice ako uzmemo da je definicija značenja engleskoga prijedloga *in* ta da predmet X okružuje ili sadrži predmet Y ili u 2D ili u 3D prostoru, vidjet ćemo da u nekim iskazima prijedlog *in* ne zadovoljava te uvjete. Primjerice ukoliko zamislimo posudu u kojoj je toliko narana a da ih je nekoliko iznad ruba posude onda, ako se pokušavamo držati navedene definicije prijedloga *in*, u iskazu *oranges in the bowl* 'naranče u zdjeli' upotreba prijedloga *in* nije opravdana. A ipak, takva je upotreba prijedloga *in* svakodnevna. O različitim definicijama prijedloga *in* i *on* u okviru klasične teorije kategorizacije i problemima koji proizlaze iz takvih definicija detaljnije govore Coventry i Garrod (2004: 15-21).

dovoljnih uvjeta koji određuju kategoriju. Drugi problem je problem granice između kategorija (en. *the problem of conceptual fuzziness*), a odnosi se na činjenicu da sve kategorije nemaju jasne granice. Treći problem je problem tipičnosti (en. *the problem of typicality*), a odnosi se na činjenicu da se u mnogim kategorijama, pa čak i nekima koje imaju jasne granice, neki članovi smatraju boljim predstavnicima kategorije. Iz kritike klasičnog poimanja kategorija proizlazi kognitivno poimanje kategorija kao radijalnih struktura organiziranih oko prototipa (naziv radijalne strukture predložio je Lakoff (1987), a taj naziv odgovara i Wittgensteineovim kategorijama porodične tipičnosti). Takve kategorije imaju svojstva (usp. Geeraerts (2006a) i Lewandowska-Tomaszczyk (2007)): (i) ne mogu se okarakterizirati popisom nužnih i dovoljnih obilježja, (ii) svi članovi kategorije nisu jednako dobri njezini predstavnici, a najbolji član kategorije naziva se prototipom, on je spoznajni orijentir i nešto poput simbola kategorije, (iii) svi članovi unutar kategorije nemaju jednak status, no ipak su svi međusobno povezani preko prototipa prema načelu porodične tipičnosti (oni koji su izravnije povezani s prototipom središnji su njezini članovi za razliku od onih koji su udaljeniji od prototipa koji su rubni članovi kategorije – iz toga proizlazi poimanje kategorije kao radijalne strukture¹⁰² koja se širi od prototipnog člana) i (iv) rubni članovi kategorije mogu dijeliti jedno obilježje s prototipom jedne kategorije, a drugo s prototipom druge kategorije, a iz toga proizlazi da kategorije nemaju jasne granice.

Budući da kognitivna lingvistika kreće od pretpostavke da je semantička struktura istovjetna konceptualnoj strukturi, to je dovelo do pretpostavke da značenja jezika njih

¹⁰² Radijalne strukture pružaju jedan od najuvjerljivijih dokaza protiv objektivnog poimanja konceptualne strukture (a time i semantičke). Radijalne kategorije ne postoje objektivno u svijetu, već pružaju dokaz koji podupire pretpostavku da se značenje treba poimati prije svega kao konceptualizacija. Radijalne strukture, tj. polisemne strukture, proizlaze iz znanja o svijetu koje se organizira tako da postane dijelom jezika strukture, tj. znanje koje imamo o nekome predmetu iz stvarnoga svijeta postaje dijelom značenja leksema kojime se taj predmet označava (time se poništava razlika između jezika i nejezika znanja). Postojanje polisemnih jezika jedinica odraz je promjenjivosti znanja o svijetu koje se prilagođava novim iskustvima i spoznajama. Raffaelli (2009: 61) govori o polisemiji kao o odrazu dinamike ili fleksibilne prilagodljivosti „koja omogućuje funkcionalnost konceptnog i jezika sustava. Dinamika omogućuje da se promjene koje se odvijaju u izvanjezičnom svijetu mentalno procesuiraju i leksikaliziraju pomoću postojećeg leksika. Naša sposobnost da kognitivno procesuiramo nove podatke izvanjezičnog svijeta mnogo je brža negoli dinamika oblikovanja i ustroja novih jezika elemenata, odnosno leksičkih jedinica. Stoga nam polisemija, osim *ekonomične*, omogućuje i u *inkovitu* uporabu vokabulara. Istovremeno, polisemija odražava i konceptnu motiviranost, tj. upućuje na smjerove i vrste konceptnog povezivanja i organiziranja, koji nisu nasumični, već su uvjetovani različitim kognitivnim procesima...“ U konačnici može se reći i kako bez polisemije ne bi postojao jezik kakvim ga znamo. Radijalna strukturiranost nije odlika samo imenica (kojima se označavaju predmeti iz stvarnoga svijeta) već i drugih jezika jedinica kao što su primjerice prijedlozi (kojima se označavaju odnosi), a u konačnici Lakoff (1987: 476) tvrdi da je sva gramatika, kognitivno poimana, radijalna kategorija koje se sastoji od gramatičkih konstrukcija u kojoj svaka konstrukcija spaja značenje s odgovarajućim izrazom. Dobar je primjer pristupa gramatici konstrukciji kao radijalnoj kategoriji opis pasiva u hrvatskom jeziku, a kojim se detaljno bavi Belaj (2004).

jedinica moraju imati ista obilježja kao i koncepti koje te jezi ne jedince izražavaju. To je razmišljanje dovelo do jednog od najplodnijih uvida kognitivne lingvistike, a taj je da se i semanti ke strukture jezi nih jedinica trebaju poimati i opisivati kao kategorije organizirane oko prototipa. Primjerice ponekada nije jednostavno povu i granicu me u razli itim zna enjima neke jezi ne jedinice, tj. nema jasnih granica. Nadalje, neka zna enja mogu biti istaknutija od drugih na takav na in da su izravno ili neizravno osnova iz kojih proizlaze druga zna enja. Prvi su taj pristup opisu semanti ke strukture prijedloga izložili Claudia Brugman (1981) i George Lakoff (1987) analiziraju i polisemiju engleskog prijedloga *over*. Prema njima polisemna rije sastoji se on niza radijalno povezanih zna enja organiziranih oko prototipa, iako svako od polisemnih zna enja i samo može iskazivati složenu strukturu organiziranu oko prototipa. Prototip je središnji lan koji motivira, ali ne predvi a, zna enja rubnih lanova koji su s prototipom i me usobno povezani nizom kognitivnih procesa. Takav „radijalni model kategorizacije“ (Lewandowska-Tomaszczyk 2007:148) prikazuje se naj eš e u obliku zrakaste mreže kakva je prikazana na slici (3) (prema Evans i Green 2006: 332). Nekoliko razli itih grafi kih pristupa zna enjskim mrežama prijedloga nalazi se u prilogu (8). Ta je mreža „struktura koja grafi ki predstavlja odnose izme u upotrebe [zna enja] kao funkcije udaljenosti i me usobne povezanosti. Uz to što je prigodan na in predstavljanja, mreža se i lako može interpretirati kao struktura sa središtem i periferijom, što se podudara s pretpostavkom kognitivne lingvistike da su kategorije organizirane oko prototipa“ (Sandra i Rice 1995: 89-90).

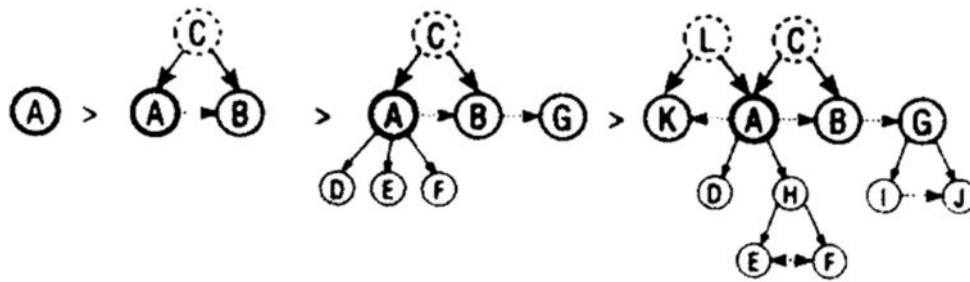

Slika 3

Osim opisa zna enjske mreže jedinice pomo u zrakastih mreža, u okviru kognitivne lingvistike razvio se i opis pomo u shematskih mreža koji je implicitno prisutan ve i u teoriji prototipa, ali je najeksplicitnije izražen u teoriji kognitivne gramatike (Langacker

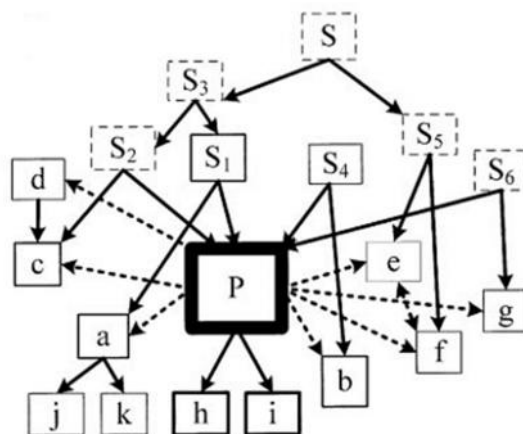
1987). Lewandowska-Tomaszczyk (2007) navodi kako se radi samo o drugačijem prikazu istoga fenomena, a koji u opis unosi različite razine apstrakcije pa unutar neke semantičke mreže značenja koja su odvojena na jednoj razini apstrakcije, mogu se na višoj razini apstrakcije svesti pod jedno sveobuhvatno značenje ili shemu.¹⁰³ Shematske mreže pridodaju modelu zrakastih mreža ideju da dinamika značenja može uključivati, osim horizontalnih, i vertikalne tj. taksonomske pomake (Geeraerts 2006b: 10). Shema se određuje kao nadređeni koncept koji sadrži zajednički obris nekolicine ili mnogih specifičnih koncepta, a nastaje kognitivnim procesom generalizacije. Za shemu se može reći da „apstrahira detalje, da je općenitije naravi, da je to mutna ili nejasna slika nekoga što tek treba detaljnije osmisliti itd.“ (Belaj 2008: 15). Specifični koncepti, koji se nazivaju varijante, razrade (en. *elaborations*), ostvaraji (en. *instantiations*) ili podslučajevi (en. *subcases*) sheme, ispunjavaju obris koji sadrži shema na različite, esto i suprotne načine (Tuggy 2007: 83). Prema Langackeru (1987) sposobnost generalizacije, tj. stvaranja shema jedna je od središnjih ljudskih kognitivnih sposobnosti, a odnosi shematičnosti osnovni su odnosi koji strukturiraju inventar konvencionalnih jezičnih jedinica, tj. gramatiku. Kao i u radikalnom modelu opisa značjske mreže i u shematskom modelu članovi značjske mreže međusobno su povezani. Shematski model razlikuje dvije vrste poveznice među članovima mreže – puna shematičnost ili specijalizacija (oprimjerenje) i djelomična shematičnost ili ekstenzija (proširenje). Odnos pune shematičnosti je odnos između u dvaju članova kategorije koji pretpostavlja da su ta dva značenja povezana preko zajedničke sheme te da samo naglašavaju različite informacije sadržane unutar te sheme, a odnos djelomične shematičnosti ili ekstenzije podrazumijeva odnos između u dvaju članova kategorije koji pretpostavlja da su ta dva značenja povezana preko zajedničke sheme, ali i da jedno od tih značenja sadrži informacije koje nisu sadržane unutar zajedničke sheme. Slika (4) (prema Sandra i Rice 1995: 97) prikazuje načina na koji se izgrađuje semantička mreža na osnovi shematizacije i odnosa pune i djelomične shematičnosti.

¹⁰³ Iako na prvi pogled djeluje da takvo poimanje semantičke mreže upućuje na isključivo monosemni pristup značenju, ta se pretpostavka mora odbaciti. U okviru kognitivne lingvistike monosemija se može shvatiti kao postojanje sheme koja na najvišoj razini obuhvaća sva značenja na nižim razinama, homonimija kao postojanje najniže razine na kojoj značenja nisu više uopće shematična, a polisemija kao razina između u tih dvaju polova. Hoće li se jezične jedinice opisati kao monosemne, polisemne ili homonimne ovisi o tome koliko je shema istaknuta (en. *salient*) te koliko je udaljena od najniže razine (Tuggy 2006). Razlikovanje različitih razina apstrakcije može se povezati i s postojanjem različitih konceptualnih razina pa se prema tome polisemija može povezati s osnovnom konceptualnom razinom (en. *basic level*). Svakako, potrebno je naglasiti da se radi o kontinuumu te da monosemija ne isključuje polisemiju i obratno.

Slika 4

Prema Tuggyju (2007: 90) kategorizacija prema shemama i kategorizacija prema prototipu nisu nekompatibilne, ve se prije mogu opisati kao razli ita ina ištavanja iste kompleksne kognitivne strukture. Prototip se u okviru shematskog prikaza semanti ke mreže može opisati kao onaj lan semanti ke mreže koji je potpuno ili djelomi no shemati an velikom broju drugih lanova kategorije te je u odnosu na ostale lanove kategorije najistaknutiji (en. *salient*). Iako se esto procesima generalizacije može do i do sheme koja ujedinjuje cijelu kategoriju ili do manjeg broja shema koje zajedni ki ujedinjuju kategoriju ta shema ili sheme nisu toliko istaknute kao prototip i time su kognitivno i lingvisti ki manje bitne. Slika (5) (prema Tuggy 2007: 90) prikazuje ostvaraj ideje da se zna enje jezi ne jedinice može opisati kao semanti ka mreža u kojoj se apstraktnije i specifi nije razine opisa pojavljuju istovremeno, a prototip je najistaknutiji lan te mreže.

Slika 5

Langacker (2007: 433), osvr u i se na upotrebu zna enjskih mreža kao na ina opisa zna enja, isti e da je mrežni model „samo metafora, ija se pogodnost [za opis] ne može uzeti zdravo za gotovo“, a osobitosti metafore koje sugeriraju da se semanti ka mreža

sastoji od odre enog broja lanova i veza me u njima ne mogu se izravno pripisati kognitivnom fenomenu koji metafora opisuje.¹⁰⁴

Poimanje zna enja jezi nih jedinica svih razina kao radijalnih kategorija bio je velik napredak u lingvistici budu i da je pružio mo an metodološki aparat za objašnjavanje svih mogu ih vrsta jezi nih pojavnosti. Kako Janda (2010: 13) isti e, lingvisti mogu vidjeti i drvo i šumu, mogu promatrati raznolikost zna enja jezi ne jedinice, ali i povezanost razli itih zna enja jezi ne jedinice budu i da se i najsloženija mreža zna enja može promatrati kao jedinstvena, iako kompleksna, kategorija. No zna enjske mreže kao model opisa konceptualne strukture, nakon po etnog oduševljenja, naišle su i na niz kritika i problema me u kojima se najviše isti e metodološka neodre enost (najuo lživija u odre ivanju broja zna enja i odre ivanju prototipnog zna enja), a koja može rezultirati proizvoljnoš u. Osnovni je problem opisa zna enjskih mreža u tome što se naj eš e uspostavljaju na osnovi nepokolebljiva povjerenja koje lingvisti imaju u svoju introspekciju. Budu i da ti lingvisti naj eš e ne pružaju i dokaze kojima podupiru svoje pristupe opisu zna enjskih mreža, može se re i da postoji toliko razli itih pristupa opisu zna enjskih mreža koliko i lingvista koji se njima bave (Tyler i Evans 2003: 43; Sandra i Rice 1995: 94). Rice (1996: 137-138) isti e kako su zna enjske mreže osobito ovisne o analiti kim vještinama ili subjektivnoj estetici pojedinih istraživa a te da nije dokazano da predstavljaju išta više od prikadnog na ina prikazivanja zna enjskih odnosa izme u „navodno razli itih zna enja“ jezi ne jedinice. Sandra i Rice (1995) pitaju se stoga odražavaju li semanti ke mreže um govornika ili lingvista.¹⁰⁵ Odgovor koji daju

¹⁰⁴ Langacker (2007: 433) predlaže opis semanti ke strukture temeljen na druga ijoj metafori. „An alternative metaphor, arguably less distorting, likens an expression’s range of meanings to a mountain range, which is continuous but very uneven due to rises, depressions, peaks, and valleys. Counting the senses of a lexical item is analogous to counting the peaks in a mountain range: how many there are depends on how salient they have to be before we count them; they appear discrete only if we ignore how they grade into one another at lower altitudes. The uncertainty often experienced in determining which particular sense an expression instantiates on a given occasion is thus to be expected. In terms of the metaphor, such uses correspond to points in a valley lying between two peaks. Whether we assign such points to one peak, to the other, to both, or to neither is essentially arbitrary.”

¹⁰⁵ Kritika koju su izložili Sandra i Rice (1995) najpoznatija je kritika semanti kih mreža, to nije semanti kih mreža prijedloga. Kao osnovni problem semanti kih mreža isti e se nedostatak eksplicitnosti koji je vidljiv na razli itim razinama. Sandra i Rice (1995: 90) navode: „First, no clear-cut methodology is offered for making distinctions between prepositional usages. Second, there is no consensus on the conventions employed for representing the results of the analysis. Third, there is a lot of vagueness regarding the nature of the represented reality, at both the linguistic and cognitive levels.“. Drugim rije ima, kao probleme semanti kih mreža Sandra i Rice (1995: 89) navode: „(i) a lack of clear methodological principles for the identification of distinct usage types; (ii) an overly wide range of representational variants of network models; (iii) a vagueness about whether the usage types correspond to semantic distinctions (different meanings of the word) or to referential distinctions (different contextualizations of a single meaning); and (iv) an uncertainty about what the correct cognitive interpretation of the networks should be.“

pretpostavlja da su sve analize semantičkih mreža donekle proizvoljne i da odražavaju istraživačke preferencije i imaginacije te se stoga zalažu za odbacivanje introspekcije¹⁰⁶ kao valjane metode prikupljanja podataka na osnovi kojih se oblikuje značajna mreža. Budući da introspekcija proizvodi nepouzdanu podatke „mora ju se tretirati s izrazitim oprezom“ (Sandra i Rice 1995: 94), a prednost uvijek treba davati empirijskim, psiholingvističkim istraživanjima. S druge strane, Zlatev (2007) ističe kako nije ispravno proglašavati prikaze semantičkih mreža kognitivno neutemeljenim zbog toga jer se ne temelje na psiholingvističkim istraživanjima. On tvrdi da semantičke mreže predstavljaju konceptualnu strukturu na jednoj razini jezika – stvarnosti i to onoj kolektivno-normativnoj, a koja je jednako kognitivna koliko i psihološko-individualna.¹⁰⁷ Poistovjetavanje kolektivno-normativne i psihološko-individualne razine jezika – stvarnosti po Zlatevu (2007: 340) generativno je nasljeđe kognitivne lingvistike te on ističe kako ono što vrijedi za jednu razinu ne mora vrijediti za drugu razinu i obratno. Ukoliko se razlikuju te dvije razine, semantičke mreže odražavaju i um govornika i um lingvističke budući da prikazuju konceptualnu strukturu na razini kolektivno-normativne jezika – stvarnosti. Budući da lingvistički često ne razlikuju te dvije stvarnosti, ne mogu ni dati izravan odgovor na pitanje pretpostavljaju li da su semantičke mreže izravan odraz psihološke stvarnosti govornika.¹⁰⁸

Pokušavajući izgraditi semantičku mrežu, neovisno o tome pretpostavljaju li da je ta mreža prikaz psihološke stvarnosti, kognitivni lingvisti susreću se s dvama osnovnim problemima, još uvijek neriješenim: (i) određivanjem središta značajne mreže, tj.

¹⁰⁶ Sandra i Rice (1995: 94) introspekciju određuju kao “an attempt to make the nature of one’s tacit knowledge explicit by reliance on one’s own subjective judgments of what constitute relevant units and relations.”

¹⁰⁷ Zlatev (2007: 322-323) navodi: „It can be argued that ever since the time of Pāṇini, linguistics has always been “cognitive” in the sense that its main method has consisted in describing, in as general a way as possible, one’s *intuitions* and those of informants about grammaticality and meaning. [...] crucial point is that these intuitions reflect *normative* knowledge: not knowledge about how one does in fact speak, or even less about what goes on in one’s head when one speaks, but intuitions about how one *should* speak. Having such intuitions of the *correctness* (often referred to with technical terms such as “grammaticality” and (semantic) “well-formedness”) of locutions is a human universal. [...] Since normative knowledge is by definition *conceptual*, it is by standard philosophical definitions neither (individual-) psychological nor empirical. It does not, however, thereby become “noncognitive,” nor its description “purely aesthetic” and “hocus-pocus.”

¹⁰⁸ Kako Rice (1996: 138) ističe, upotrebljavaju vrlo malo, ali potpuno neistraženu prostornu metaforu značajnih mreža za opisivanje semantičke i konceptualne strukture lingvistički ostavljaju zbunjen dojam toga što mrežni model treba predstavljati – odnos među značajnim jezika – stvarnosti u jeziku ili odnos među značajnim jezika – stvarnosti u umu govornika. Rice (1996: 138) navodi: „For example, do networks exhibit some sort of isomorphism with mental structure? Or should we presume no relationship between proposed model and mental representation? Also, cognitive linguists rarely acknowledge the inherent subjectivity of network model they propose. One is left with a confused impression of what network model are supposed to represent: (i) some sort of logical or historical arrangement of semantic senses associated with a lexical item *in the language* or (ii) a blueprint of the conceptual territory associated with that lexical item *in the mind of a speaker*. In short, do they represent something linguistic or something psychological?”

određivanjem prototipnog značenja i (ii) određivanjem broja članova značajne mreže, tj. određivanjem zasebnosti značenja i određivanjem uloge konteksta u određivanju zasebnosti značenja. Iako je velik broj istraživanja prijedloženih značenja i značajskih mreža već u potpunosti riješenja su tih dvaju problema još uvijek predmetom rasprava (usp. Gardon Anelo (2005), Van der Gucht, Willems i De Cuypere (2007) te Tyler i Evans (2003)).

1.9.2. O osnovnom značenju

Većina se analiza značenja prijedloga slaže da se različita značenja prijedloga mogu i moraju objasniti kao da proizlaze iz prototipa. Ipak, određivanje prototipa iz kojega se izvode sva ostala značenja prijedloga je „kontroverzno“ (Šarić 2008: 14) i predstavlja „trnovit problem“ (Tyler i Evans 2003: 45), iako se na probleme koji proizlaze iz metodološki neusustavljani pristupa prikupljanju podataka i određivanju prototipa i iz shvaćanja prototipa kao općeprijemljivog teorijskog konstrukta upozorava gotovo od samoga nastanka teorije. Iako se lingvisti ne slažu oko toga koje bi se značenje trebalo smatrati prototipnim značenjem prijedloga (primjerice Lakoff (1990) tvrdi da je prototipno značenje vezano uz prijedlog *over* predodžbena shema ABOVE AND ACROSS, a Tyler i Evans (2003) da je prototipno značenje toga prijedloga predodžbena shema ABOVE), a svoje stajalište iako izlažu u obliku same po sebi razumljive tvrdnje bez pružanja dokaza.

Pokušavajući i odrediti prototip pojedine jezične jedinice lingvisti su se služili različitim kriterijima (najčešće proizvoljno ih odabiru i nedosljedno primjenjuju ih). Jedan od kriterija koji se iako pojavljuje jest intuicija govornika (a time i intuicija i introspekcija lingvisti), a prema tome kriteriju prototipno je značenje ono koje se pojavljuje kao prva asocijacija na spomen jezične jedinice pri čemu se podrazumijeva da je to značenje i kognitivno najistaknutije.¹⁰⁹ Dijakronijski kriterij određivanja prototipa kao najranijeg

¹⁰⁹ Geeraerts (1988: 218) upućuje na opravdanost introspekcije i intuicije u određivanju prototipnog značenja: „In the first place, how trustworthy is the introspective methodology? The paradoxical fact of the matter is that it is exactly the unreliability of introspection that makes it interesting for our purposes. If introspection were able to yield a completely adequate picture of the facts of linguistic usage (which is doubtful), it would simply reduplicate the results reached [...] on the basis of a direct examination of linguistic usage. But given the presupposition that introspection yields only a partial insight into the semantic structure of the words that are investigated, we can also presuppose that it will be exactly the prototypical kinds of usage of those words, that reach the introspective consciousness of the language user. We can use the results of the introspective method as support for the prototypical hypothesis if we presuppose that prototypical kinds of usage (precisely because they are more salient than other applications) will more easily pass the threshold of conscious attention. Given this presupposition, the

potvr enog zna enja iz kojega su se razvila sva ostala zna enja uzima u obzir injenicu da je semanti ka mreža jezi ne jedinice posljedica njezine upotrebe tijekom vremena, tj. taj kriterij uzima u obzir injenicu da je jezik organizam koji se razvija, a „polisemija sinkronijskim odrazom dijakronijskih promjena“ (Raffaeli 2009: 55). U okviru takvoga pristupa prototip se naziva prvotno zna enje (en. *primary sense*) i/ili ishodišno zna enje (en. *origination sense*). Dijakronijski pristup odre ivanju prvotnog zna enja i uspostavi semanti kih mreža prijedloga pretpostavlja izradu dijakronijske studije upotrebe prijedloga kako bi se utvrdilo kojim su se redom zna enja razvijala. Guardon Anelo (2005: 18) tvrdi da nema sumnje u korisnost takvog pristupa, ali i da tvrdnje o razvoju zna enja treba mo i potvrditi, a što kod prijedloga nije mogu e sustavno obaviti budu i da do vremena kada su prvi prijedlozi zapisani, nekoliko je prijedložnih zna enja ve nastalo.¹¹⁰ Bortone (2010: 85) upozorava da to „što nam rekonstrukcija pretpovijesnih razdoblja govori je maglovito, fragmentarno i upitno“. Ipak, takav pristup odre ivanju prototipa posebice je prisutan u odre ivanju prototipnog zna enja prijedloga budu i da „za razliku od mnogih drugih vrsta rije i, najranije potvr eno zna enje mnogih prostornih estica [u koje se ubrajaju i prijedlozi] još uvijek je osnovna, aktivna komponenta sinkronijske semanti ke mreže svake estice“ (Tyler i Evans 2003: 48). Prototip se odre uje i kao objasnidbeno ishodište ostalih uporaba, a prema tome kriteriju „prototipno je zna enje ono koje služi kako objasnidbena struktura ostalim zna enjima, odnosno na temelju kojega se mogu odrediti mehanizmi koji su doveli do širenja polisemne strukture i nastanka novih zna enja“ (Raffaeli 2009: 65). U okviru tog pristupa prototip se naziva i središnje zna enje (en. *central sense*). Navedeni kriterij sli an je prethodnome¹¹¹ (pa se stoga oba mogu opisati

introspective judgments of native speakers may shed light on the question which kinds of usage are predominant within a certain concept.”

¹¹⁰ To tvrdi i Viggo Brøndal (u Bortone 2010: 85) kada odbacuje mogućnost da je prostorno zna enje prototipno zna enje prijedloga: „According to the historical thesis, a preposition’s original or oldest meaning should therefore be spatial. But what are we to take “original” to mean? Perhaps the oldest stage we can reach with our reconstructions? But these must inevitably get more uncertain the further back we search.“

¹¹¹ Ta dva kriterija pojavljuju se i kod Vandeloisea (2006) – primarno zna enje naziva se en. *historical impetus*, a objasnidbeno ishodište, kojemu se daje prednost na osnovi prouavanja usvajanja jezika, en. *logical impetus*. Proces nastanka polisemnih jezi nih jedinica naziva se en. *logical diachrony*. Vandeloise (2006: 151-152) navodi: „However, from a diachronic point of view, one may surmise that in the history of language, as well as in acquisition, the birth of each word begins with a single connection between its form and one corresponding meaning that I will call *impetus*. This ideal state might be found through etymology but the origins of language are too uncertain to provide much evidence. However, the historical development of words is submitted to many accidental changes that do not interest general linguistics. Therefore, although *historical impetus* – the prospective state of a word when it was first coined – may be useful, it cannot provide a linguistically significant answer. Language acquisition is another domain in which the birth and the development of words may be observed. [...] Therefore, children’s first contact with a word, which I will call *personal impetus*, can only provide indices toward

kao njem. *Grundbedeutung* pristup) i kod prijedloga se ta dva kriterija naj eš e podudaraju (Tyler i Evans 2003), no u praksi se odre ivanje prototipa prema kriteriju objasnidbenog ishodišta esto ne temelji na dijakronijskom istraživanju, ve na analizi sinkronijskih podataka pa i rezultati do kojih dovodi mogu biti „samo elegantan lingvisti ki konstrukt“ (Šari 2008: 14). Primjer pristupa prototipu prijedloga kao objasnidenom ishodištu ostalih zna enja nalazimo primjerice kod Brugman (1981) i Lakoffa (1987), a pristup prototipu prijedloga kao prvotnom zna enju koje je ishodište ostalih zna enja primjerice kod Tyler i Evansa 2003 i Šari (2012).¹¹² Prema spomenutome kriteriju estotnosti upotrebe prototipno zna enje je ono koje se u odre enom sinkronijskom trenutku naj eš e upotrebljava. Prototipno zna enje odre eno prema estotnosti moglo bi se nazvati i tipi no zna enje. No kako Janda (2010: 12) upozorava, prototipna zna enja uistinu imaju ve u estotnost od ostalih zna enja, ali se estotnost ne smije smatrati uzrokom prototipnosti, ve njezinom posljedicom (i to ne u potpunosti pouzdanom posljedicom prema kojoj se prototipno zna enje uvijek može raspoznati). Kao što je napomenuto, u istraživanjima je potrebno imati na umu da se dijakronijskim razvojem tipi no zna enje jezi ne jedince može mijenjati. Nadalje, prema kriteriju središnjosti i dominantnosti u zna enjskoj mreži prototipno je ono zna enje koje je sadržano u ve ini razli itih zna enja u mreži. Prema kriteriju uporabe u složenim oblicima prototipno zna enje je jedno od zna enja koje može sudjelovati u tvorbi složenih oblika, dok nesudjelovanje u tvorbi složenih oblika upu uje da zna enje nije prototipno. Jedan od kriterija je i rana potvr enost i velika frekvencija u ranim fazama usvajanja jezika.¹¹³

what I am looking for, its *logical impetus*. [...] I call *logical impetus* the use of a word from which the whole distribution of this word is easiest to derive in a systematic way. [...] The idea of *logical diachrony* should now be clear. Its purpose is to provide a set of uses providing *logical impetus* from which the distribution of words evolves according to systematic principles of development. Like the *radial categories* proposed by Lakoff for the description of *over*, logical diachrony represents words by a network of meanings. But, whereas in the former case the main meaning is a prototypical center [...], impetus is the origin of logical prospective developments. In contrast to the prototypical centers of radial categories, it is not claimed that logical impetus has a synchronic salience. Its purpose is not so much to explain *how* languages are structured as to explain *how it happens* that they are structured in such a way. In a very simplified way, one might say that logical diachrony attempts to capture the motivated part of the lexicon.”.

¹¹² Odre uju i prototip kao objasnidbeno ishodište i/ili prvotno zna enje mora se imati na umu da tijekom vremena može do i do promjena u semanti koj mreži koje mogu dovesti do toga da objasnidbeno ishodište i/ili prvotno zna enje postanu rubnim zna enjem ili ak ispadnu iz semanti ke mreže. Raffaelli (2009: 66) navodi primjer pridjeva *trudan* kojemu je objasnidbeno ishodište vidljivo u izrazu *trudne noge* potpuno potisnuto od sinkronijski najistaknutijeg, tj. naj eš eg zna enja prisutnog u izrazu *trudna žena*.

¹¹³ Odabir razli itih kriterija može dovesti do dodjeljivanja statusa prototipa razli itim zna enjima. Raffaelli (2009: 64) navodi da je kriterij intuicije govornika pokazao je da je prototipno zna enje pridjeva *ljut* ono vezano uz osje aje, dok bi prema na elu ishodišnosti to bilo ono vezano uz okus. Nadalje, prema na elu estotnosti metafori ka zna enja imenica *plod*, *korijen* i *grana* su prototipna za te lekseme, a što je u neskladu s „prirodnim znanjem i intuicijom govornika“ (Raffaelli 2009: 65), kao i kriterijem ishodišnosti.

Slijede i Tyler i Evansa (2003: 47) te Evansa (2005: 44), možemo se složiti kako ni jedan od navedenih dokaza prototipnosti nije dovoljan sam po sebi, ali zajedno pružaju osnovu razumnoj pretpostavci koja „upu uje na jedno zna enje me u mnogim razli itim zna enjima, koje je ono što Langacker naziva 'ograni avaju im' zna enjem [en. *sanctioning sense*], iz kojega su druga zna enja mogla biti izvedena.“ Predstavljaju i svoj model na elne polisemije (en. *principled polysemy*), koji je proizašao upravo iz potrebe da se metodološki ukrote opisi polisemnih jezi nih jedinica te da se zna enja engleskih prijedloga opišu na sustavan i dosljedan na in, a za koji pretpostavljaju da bi se mogao primijeniti i na ostalim vrstama rije i i na ostalim jezicima,¹¹⁴ Tyler i Evans (2003: 47) prototip prijedloga, tj. primarno zna enje kako ga oni nazivaju, odre uju kao ono zna enje prijedloga koje ispunjava najve i broj sljede ih lingvisti kih kriterija:¹¹⁵ (i) najranije potvr eno zna enje, (ii) dominantnost u zna enjskoj mreži, (iii) upotreba u složenim oblicima, (iv) odnos prema drugim prijedlozima¹¹⁶ i (v) gramati ka predvidljivost.¹¹⁷ U ovome radu prihva a se injenica koja je eksplicitno izražena u teoriji na elne polisemije, a odnosi se na injenicu da je opisu zna enja prijedloga potrebno pri i na objektivan, sustavan i dosljedan na in, no kriterijima za odre ivanje prototipnog zna enja koje predlažu Tyler i Evans (2003) pridodaju se, zbog razloga prethodno napominjanih (Geeraerts 2006c: 37-38; Zlatev 2007: 322-323; Sandra i Rice 1995: 94), govorni ka intuicija i introspekcija. Ukoliko se intuiciji i introspekciji pri e objektivno, i ona može biti pokazatelj prototipnosti zna enja (npr. prototipnost zna enja može se potvrditi testiranjem izvornih govornika s pretpostavkom da je ono zna enje koje je najve i broj govornika prvi spomenuo prototipno zna enje,¹¹⁸ ali prototipnost zna enja može se potvrditi i redosljedom kojim se zna enja navode u rje nicima s pretpostavkom da je ono zna enje koje se navodi na najve em broju rje nika na prvom mjestu ono koje je prototipno).

¹¹⁴ Mahpeykar i Tyler (2011) su uspješno primijenili opisni model na elne polisemije na analizu perzijskog prijedloga *be* 'prema, za, kod, u, protiv', Liamkina (2007) na opis njema kog prijedloga *über* 'nad, iznad, oko', a Lauraghi (2009) na opis talijanskog prijedloga *da* 'od'.

¹¹⁵ Do prototipnog zna enja može do i i preko empirijskih dokaza nastalih psiholingvisti kim istraživanjima. Za takav pristup posebice se zalažu Sandra i Rice (1995).

¹¹⁶ Tako npr. zna enje prijedloga *nad* ovisi i o odnosu s antonimnim prijedlogom *pod* i bliskozna nim *iznad*.

¹¹⁷ Gramati ka predvidljivost odnosi se na injenicu da se sva zna enja mogu povezati s prototipnim zna enjem kao njihovim ishodištem te da je mogu e prona i/rekonstruirati kontekst koji je podupro nastanak novog zna enja iz prototipnog zna enja (Tyler i Evans 2003: 49).

¹¹⁸ Sli noga je stajališta i Šari (2008: 14): "To check if a presupposed core, central or prototypical meaning of a preposition is only an elegant linguistic construct, testing native speaker's judgments about the centrality of certain uses is useful. If native speakers are asked to cite a representative example of the use of the Croatian preposition *u* 'in, at; to, ino', which, according to them, conveys a central image related to it, sentences with various spatial configurations are given. However, in all of them a TR is enclosed in a container-like LM (e.g., *Voda je u boci* 'There is water in the bottle', *Knjiga je u torbi* 'The book is in the bag.'). This is felt to be one of the central, most representative usage types of the preposition *u*."

Tako er, ve ovdje je potrebno naglasiti kako se prototipnim zna enjem prijedloga smatra njegovo prostorno zna enje, ak ako u suvremenom jeziku to zna enje i nije najistaknutije zna enje.

No prototip je potrebno osvijetliti iz još jednoga kuta. Prema Tayloru (1995: 59) dva su osnovna na ina na koja se može pri i pojmu prototipa. Prvi na in pretpostavlja da se prototipom smatra središnji ili skupina središnjih lanova kategorije. Taj je na in utemeljen na pretpostavci da je prototip konkretan lan kategorije koji ve ina govornika ocjenjuje kao najboljeg predstavnika kategorije. Kako Šari (2008: 16) isti e, takvu definiciju prototipa nije mogu e izravno primijeniti na sve jezi ne jedinice – mogu e ju je primijeniti na jezi ne jedinice koje se izravno referiraju na svijet (primjerice nije problemati no pokazati najboljeg predstavnika kategorije PTICA ukoliko su ispred nas fotografije goluba, pingvina i kokoši), ali ju je nemogu e primijeniti na jezi ne jedinice koje se referiraju na odnose i apstraktne su naravi, a takve su prijedlozi. Tomu je tako jer govornici nemaju jasnu ideju o tome koji je najbolji predstavnik neke kategorije prostornog odnosa izražene prijedlogom zbog toga jer ne susre u kategorije prostornih odnosa u stvarnosti na isti na in na koji susre u ptice. Prema Tayloru (1995: 59) drugi na in pristupa prototipu pretpostavlja da se prototip poima kao shematski prikaz konceptualne jezgre neke kategorije. Prema tome pristupu ne može se tvrditi da je neki konkretan lan kategorije njezin prototip, ve da je konkretan lan kategorije ostvaraj prototipa koji mu je prema ocjenama govornika obilježjima najslu ni. Dakle prema prvome poimanju prototipa ono podrazumijeva konkretnog lana kategorije, no takvo poimanje mora se prilagoditi opisu prototipnog zna enja prijedloga budu i da „samo apstraktan prostorni odnos može predstavljati središnji model prema kojemu je kategorija ustrojena“ (Šari 2001:16). Dakle me u razli itim prostornim zna enjima prijedloga *na* ni za jedno se ne može tvrditi da je prototip, ali se može tvrditi da je ostvaraj prototipa. U tome slu aju, prototip prijedloga *na* je „središnja ideja“ (Šari 2008: 16), a konkretne prostorne upotrebe samo su ostvaraji nastali razvijanjem te ideje (slijede i Šari (1998: 79) prototipno zna enje prijedloga *na* mogli bismo opisati kao ono koje se ostvaruje u prostornom odnosu u kojem neki objekt X dodiruje površinu nekog objekta Y ili je blizu površini objekta Y, a pritom taj objekt Y podupire objekt X). Tako shva en prototip može se poistovjetiti sa shemom i odrediti kao „relativno apstraktan mentalni prikaz koji okuplja klju ne attribute ili obilježja koja najbolje predstavljaju primjerke neke kategorije“ (Evans i Green 2006: 249).

1.9.3. Prostorno zna enje kao prototipno zna enje prijedloga

Pretpostavka da su prostorna zna enja u jeziku osnovnija od ostalih zna enja te da su prostorna zna enja temelj na osnovi kojega nastaju ostala zna enja prisutna je u lingvisti kim promišljanjima, eksplicitno ili implicitno, već dugi niz stoljeća (po evši od bizantskog skolasti ara Maksima Plaunda koji je u 13. stoljeću ukazivao na osnovna prostorna zna enja grčkih padeža).¹¹⁹ Ta je pretpostavka poznata pod nazivom lokalistička hipoteza i u svome najvrštem obliku pretpostavlja da su prostorna zna enja „temelj sve semantike“ (Bortone 2010: 48). Lokalistička pretpostavka primijenjena na prijedloge nije oduvijek jednoznačno prihvaćena,¹²⁰ no kako primjećuje Bortone (2010: 49-50) danas većina praktičnih gramatika pojedinih jezika počinje na lokalističkoj pretpostavci, pa čak i udžbenici tvrde da je osnovna uloga prijedloga označavanje prostornih zna enja. Tako je i u hrvatskim gramatikama (barem u toj jednoj koja se izravno i detaljnije bavi zna enjima prijedloga), pa Silić i Pranjković (2005: 245) pišu da su „prostorna zna enja prijedloga

¹¹⁹ Usmjerenost na proučavanje zna enja padeža zajednička je crta različitim teorijskim pristupima u osnovi kojih je lokalistička hipoteza (najpoznatija lokalistička analiza padeža svakako je ona Andersona (2006), pisana u okviru generativne tradicije). Kako Piper (2001: 15) primjećuje, u lingvističkim opisima i tumačenjima jezika njihova pojava koje se temelje, više ili manje, na lokalističkoj hipotezi predstavljaju „prilično difuzan pravac koji nema ni vrstno pojmovno-terminološko određenje.“ Naziv *lokalizam* kojim Piper (2001: 11) označava pristup koji se temelji na lokalističkoj hipotezi odnosi se „na sve vidove interpretacije jezika kojih fakata kao primarno prostornih i/ili formuliranih u terminima prostornih metafora nezavisno od toga da li je rečeno određenom teoriji, hipotezi, parcijalnoj deskripciji bez pretezanja na teorijska uopštavanja ili prosto o lokalističkoj formuliranom usputnom zapažanju.“

¹²⁰ Lokalistička hipoteza kao osnova opisa prijedloga dugo je poznata u lingvističkim razmišljanjima, a Bortone (2010) navodi nekoliko primjera koji se ovdje ponavljaju ponajprije kako bi se pretpostavka kognitivne lingvistike o prostornome zna enju prijedloga kao osnovnome zna enju lakše smjestila u kontekst povijesti lingvističkih razmišljanja. Tako primjerice Joseph Justus Scaliger 1540. godine piše: „Every entity either moves or is still... From this we draw the fundamental definition of prepositions... The nature of every thing consists either of motion or rest. And prepositions are the expression of these things“ (Scaliger u Bortone 2010: 50). Govoreći o analogiji između konkretnih i apstraktnih stvari Gottfried Leibniz 1769. godine piše: „It will be better understood by examining very common examples such as those afforded by the use of prepositions such as *to, with, of, in front of, in, outside, through, for on, towards*, which are all taken from space, distance and movement, and then transformed to all sorts of changes, orders, sequences, differences...“ (Leibniz u Bortone 2010: 50). Mladogramatičar Franz Wüllner godine 1827. piše: „Alle wahre Präpositionen haben das gemein, daß sie ursprünglich Raumanschauungen bezeichnen.“ (Wüllner u Bortone 2010: 51). Nekoliko godina kasnije, godine 1841., slično piše i Karl Ferdinand Becker: „Die Bezeichnung der Raumverhältnisse... macht die Grundbedeutung aller eigentlichen Präpositionen aus“ (Becker u Bortone 2010: 50). Najizvravnije je lokalističku hipotezu odbacio 1928. godine Viggo Brøndal: „Prepositions are in no respect – not even in the most abstract sense – local or spatial. In themselves, they have nothing to do with place, nor with motion or rest... whatever a preposition may otherwise indicate, it has no connection with space or time (it is on the contrary by using these abstract relations that the concept of space and time or “spatio-temporality” are developed)... it is only relations, not positions, that are expressed by prepositions.“ (Brøndal u Bortone 2010: 49-50). Mnogi lingvisti odbacuju lokalističku hipotezu na razini sinkronije, no smatraju ju opravdanom na dijakronskoj razini. Tako 1964. godine Jerzy Kuryłowicz izražava blaži stav (on govori o padežima, no prema njemu između padeža i prijedloga nema osim površinske razlike): „The so-called “localist” theory of cases may be justified from the *diachronic* point of view. From the *synchronic* one the expression of spatial relation generally represents one only of the possible functions of a given case-form.“ (Kuryłowicz u Bortone 2010: 52)

osnovna, primarna i naj eš a.“ Ipak, treba naglasiti kako prijedlozi nisu jedini na in izražavanja prostornih odnosa u hrvatskom jeziku, kao ni u ostalim jezicima, iako naj eš e jesu preferirani na in. Kako upozorava Levinson (2004: 63), pretpostavka da se dobar dojam o tome kako se nekim jezikom izražavaju prostorni odnosi može ste i tako da se usmjerimo samo na njegove prijedloge kao i daljnje izvla enje op ih zaklju aka o kategoriji prostora utemeljeno na analizi tih prijedloga po iva na tužnome zanemarivanju podataka poredbenih istraživanja. Naime kao što pokazuje i hrvatski jezik (Pranjкови 2009a; Belaj 2009; Belaj 2008; Stolac 2009; Matas Ivankovi 2009; Kuštovi 2009; Šari 2008), „prostorne informacije nisu ograni ene na jednu vrstu rije i, ve su uobi ajeno raspore ene širom re enice u mnogim razli itim vrstama morfema te prostorna razlikovanja unutar svake od tih vrsta mogu biti izuzetno detaljna i uistinu neokivana“ (Levinson 2004: 63).¹²¹ Kako Pranjкови (2009: 11) primje uje, injenica da se kategorija prostora u jezicima nije jednozna no morfologizirala, ne zna i da je ona manje važna, ve naprotiv, „[m]ože se smatrati u najmanju ruku vjerojatnim da je kategorija prostora najvažnija jezi na kategorija uop e“. Sli no isti e i Belaj (2009: 11) ukazuju i da je prostor „temeljna kognitivna domena prisutna, eksplicitno ili implicitno, konkretno ili metafori ki, gotovo u svakom jezi nom iskazu kao projekciji svijeta“ te da istraživanja „još nisu pokazala da postoji neki jezik koji na ovaj ili onaj na in, u manjoj ili ve oj mjeri, ne bi konkretizirao prostorne odnose“ (Belaj 2009: 43). Nadalje, jezici kodiraju samo ograni en broj prostornih odnosa pa jezi ne jedinice koje kodiraju prostorne odnose moraju mo i opisati i prenijeti informaciju o nevjerojatno raznolikim prostornim odnosima koji se pojavljuju u prirodi. To izravno dovodi do nastanka polisemije i zna enjskih mreža izgra enih oko prototipa koji je shematske naravi.¹²²

¹²¹ Levinson (2004: 98) navodi: „There is a prevalent misleading presumption, which has grown out of the study of European languages and can be found in many textbooks, that spatial notions are encoded primarily in just one word class, namely prepositions or postpositions. In fact, spatial information is typically distributed throughout a sentence and in many different word classes. This is true even in the focal cases, static description in the European languages, many of which encode important spatial distinctions in demonstrative adjectives, adverbs, spatial nominals, adpositions, cases and contrastive locative verbs. [...] What then are the form-classes in which spatial information is en-coded across languages, and can one say something about *what* kind of spatial information is encoded in *which* form-classes? Unfortunately, we are in no position to even begin to answer these questions authoritatively.“

¹²² Šari (2008: 22) precizira: „Instead of designating the multiplicity of relations by broadening the bounded set of prepositions, humans tend to classify geometrical and abstract relations in a concise manner, by ascribing the features of standard or most typical spatial relations of objects to non-standard situations that *resemble* the standard situations; that is, relations. Even the apparently prototypical meaning of a preposition or a typical prepositional usage in a concrete context departs from the ultimate idea ascribed to it [...] Various meaning shifts imply gradual differences regarding the distance, exact positions, and angle of the objects included in the prototypical image conveying central prepositional meaning.“

Navedena oprethva ena pretpostavka o primarnosti prostornog znaenja kada govorimo o znaenjima prijedloga temelji se na nizu injenica. Tijekom usvajanja jezika djeca prvo usvajaju prostorna znaenja prijedloga, a tek naknadno apstraktna (Vandeloise 2006). Primjerice ve i površnim pregledom snimljenih govora jednog djeteta, a koji su pohranjeni u korpusu CHILDES,¹²³ može se uvidjeti da prvi prijedlozi koje dijete koristi imaju prostorna znaenja. Govore i o razvojnoj prednosti prostornih znaenja nad vremenskima, Bortone (2010: 57) se poziva na Otta Jespersena i njegov primjer djevojice koja je zbunjena injenicom da se prijedlozi mogu koristiti i s prostornim i s vremenskim znaenjem pa na podatak da e biti okupana *in the moment* 'u trenu' ustvr uje da treba biti okupana *in the bath* 'u kadi'.¹²⁴ Tijekom procesa usvajanja drugoga jezika prostorna znaenja također imaju prednost, a što se lako može uoiti i u udžbenicima hrvatskog kao stranog jezika. Nadalje, istraživanja su pokazala kako su prostorna znaenja dijakronijski prva znaenja prijedloga te da se iz njih razvijaju ostala znaenja (iako je ta teza esto promatrana sumnjiavo¹²⁵ i opovrgavana injenicom da u vrijeme kad su prvi jezici zabilježeni, prijedlozi su ve imali nekoliko znaenja, tj. nijedan jezik nema toliko dovoljno duga ku pisanu povijest da bismo mogli svjedoiti raanju prijedložnoga sustava). ak i ako se sumnja da je dijakronijski dokaz dovoljan dokaz sinkronijske

¹²³ Korpus *Child Language Data Exchange System* dostupan je na adresi <http://chilides.psy.cmu.edu/>.

¹²⁴ Coventry i Garrod (2004: 153) sumiraju i niz istraživanja o usvajanju prostornih prijedloga u engleskome jeziku tvrde da djeca po inu koristiti prijedloge s prostornim znaenjem tijekom druge godine života, a razvoj prostornoga jezika traje sve do otprilike osme godine života. Redosljed prema kojemu se pojavljuju prijedlozi za u uju e je sli an u razli itim jezicima i nevjerojatno je podudaran s razvojem prostornih koncepata. Prvi prijedlozi pojavljuju se tijekom druge i tre e godine života. To su tzv. topološki prijedlozi koji ozna uju smještaj pojedinih objekata u nekoj cjelini, podru ju ili sustavu, npr. *in*, *on* i *under*. Tijekom etvrte godine života pojavljuju se prijedlozi kojima se ozna ava blizina, npr. *next to* i *beside*, a tijekom pete godine života javljaju se tzv. projekcijski prijedlozi koji ozna avaju položaj nekog objekta u odnosu na drugi, npr. *in front of* ili *in back of/behind*, i to samo u slu ajevima kada objekt o kojemu se radi ima jasne granice. Tek tijekom sljede ih nekoliko godina, upotreba se tih prijedloga širi na objekte kojima se granice moraju zamisliti. Posljednji prijedlozi koji se pojavljuju ozna avaju složenije prostorne odnose, npr. *between*, *over*, *above*, *left* i *right*.

¹²⁵ Primjerice raspravljaju i op enito o razvoju apstraktnih znaenja iz prostornih Piper (2001: 29) tvrdi: „Pitanje primarnosti prostornih lokalizacija u jeziku u odnosu na neprostorne lokalizacije ima i istorijsku dimenziju. Mada je takva primarnost posvedo ena mnogo puta i u više jezika, tu je obino u pitanju novija istorija jezika, istraživana prema spomenicima pismenosti, dok bi pretpostavljeni proces "spacijalizacije" jezika morao otpo eti u najdaljoj jezi koj istoriji. O tome se mogu stvarati odrene pretpostavke samo na osnovu indirektnih podataka, i/ili spekulativnim putem, a on ne bi vodio u prilog gornjoj tezi. Naime, verovatnije izgleda da proces formiranja sistema semanti kih kategorija u prirodnim jezicima nije išao sukcesivno i pravolinijski – od prostornih ka neprostornim znaenjima, nego da se odvijao i simultano – od sinkreti kog jezi kog modela vanjezi kog univerzuma ka diferencijaciji i specijalizaciji jezi kih sredstava i sadržaja i na paradigmatском i na sintagmatskom planu. Pri tome je jezi ka koncepcija prostora, zbog ekstralingvisti ke relevantnosti kategorije prostora, mogla služiti kao model za strukturiranje nekih neprostornih znaenja ne isklju uju i i paralelnost razvoja kategorije prostora i pojedinih prostornosno oblikovanih aspekata nekih drugih kategorija. Uzrok takvim, uzajamno neuslovljenim homologijama morao bi biti u samoj osnovi sistema ili možda još dalje – u prirodi ljudskog uma, šta je svakako predmet za interdisciplinarna istraživanja.“

prednosti prostornog značenja, mora se priznati kako potvrđuje tu pretpostavku. Dijakronijsku prednost prostornih značenja potvrđuju i istraživanja provedena unutar teorije gramatikalizacije koja pretpostavlja jednosmjernu metaforički razvoj od konkretnih prostornih prema apstraktnim značenjima (Heine 1997; Heine i Kuteva 2007; Lehmann 2002, da spomenemo samo neke). Dijakronijsku prednost prostornoga značenja u razvoju prijedložnih značenja konkretno je dokazao i Bortone (2010) analizirajući i prijedloge u grčkome jeziku od početaka njegove pismenosti oko 1200. pr. K. pa sve do današnjih dana.¹²⁶ Također, korpusne analize pokazale su da su prostorna značenja većine prijedloga sinkronijski češća. Intuicija govornika i introspekcija istraživača potvrđuju da je prostorno značenje osnovno. Šarić (2008: 14) navodi da će izvorni govornici hrvatskog jezika, ukoliko ih se zamoli da navedu reprezentativan primjer upotrebe prijedloga *u*, proizvesti niz rečenica u kojima će prijedlog *u* uvijek označavati prostorni odnos između dvaju predmeta i to takav prostorni odnos u kojem je jedan predmet sadržan unutar drugoga koji se poima kao neka vrsta spremnika (npr. *voda je u boci* ili *knjiga je u torbi*). Nadalje, dokaz prototipnosti prostornog značenja može se iščitati i iz činjenice da je pogoditi koji će prijedlog biti upotrijebljen mnogo jednostavnije kada se radi o kodiranju prostornih odnosa nego o kodiranju apstraktnih odnosa, tj. prostorna značenja su predvidljivija (primjerice jednostavno je pretpostaviti da će govornici engleskog situaciju u kojoj se jabuka nalazi na stolu opisati iskazom *the apple is on the table* 'jabuka je na stolu', no nije jednostavno pretpostaviti kojim će prijedlogom opisati da je jabuka različita od stola pa postoje iskazi *the apple is different from the table* 'jabuka je drugačija od stola', *the apple is different to the table* 'jabuka je drugačija naspram stola'). Bortone (2010) navodi i jedan *ex silentio* dokaz – mnoga izrazito važna neprostorna značenja nemaju isključivo svoj ostvaraj u jeziku, već se iskazuju jezičnim jedinicama koje su u osnovi prostornoga značenja.¹²⁷

¹²⁶ Bortone (2010: 302-303) dolazi do sljedećeg zaključka: „The picture that emerged was nonetheless clear. The earliest evidence attests a rich array of prepositions which have both spatial and non-spatial meaning; but in the course of the history of Greek prepositions there is a regular process of replacement whereby a number of new prepositions gradually takes over from the old ones. [...] Historically, the first meaning, in the overwhelming majority of instances, appears to have been spatial: spatial prepositions are born spatial. Non-spatial senses were subsequent developments, and may be regarded as metaphorical extensions of the original spatial sense. While an old preposition developed numerous figurative meanings, a new preposition with only spatial meaning was created; the old form was then either used exclusively in metaphorical senses, or was discarded altogether. In turn, the preposition more recently created (if it caught on) began to develop non-spatial meanings too, and the cycle was repeated.“

¹²⁷ Bortone (2010: 81) precizira: „To appreciate the spatial basis of the meaning of cases and adpositions, another simple fact can be considered. It is a fact that has always been under our eyes. Many non-spatial notions – including highly consequential ones – do not seem to have autonomous expression. They are rendered only through constructions (such as adpositions) that also have spatial sense. Thus, for example, agency is usually expressed by adpositions or cases indicating source (Modern Greek *από*, German *von*, Italian *da*, Romanian *de*, Latin *ab* [...]) or, less commonly, path movement (English *by*, French *par*,

U okviru kognitivne lingvistike lokalisti ka hipoteza zna enja prijedloga oslanja se na pretpostavku prema kojoj je zna enje utjelovljeno, tj. prema kojoj zna enje, konkretno i apstraktno, proizlazi iz tjelesnoga iskustva posredovanog našim perceptivnim sustavom (ta pretpostavka prisutna je i u misli mnogih filozofa, još otkako je gr ki filozof Protagora utvrdio da je uvijek mjera svih stvari). To zna i da su „habitat i lokacija našega tijela, njegove prostorne osobine (oblik i veli ina), njegovi na ini kretanja i, posebice, položaj i osobine naših organa percepcije svi odraženi u ljudskom jeziku“ (Bortone 2010: 54-55). Može se re i da je „[p]roblem prirode odnosa izme u jezika i prostora deo [...] problematike odnosa izme u oveka i prostora“ (Piper 2001: 11) ili „[d]rugim rije ima, i jezi ne kategorije i kategorija prostora, a onda i njihovo prožimanje, dva su nezaobilazna i možda najvažnija aspekta ljudskoga iskustva, mišljenja, spoznaje i kona no samoga bitka“ (Belaj 2009: 43). Primjerice kako doživljavamo prostor oko nas i narav našega tijela kojim percipiramo taj prostor odražava se izravno i u popisu prijedloga. Budu i da su ljudi „uspravne životinje“, veliku ve inu predmeta i odnosa me u predmetima promatraju s povišenoga položaja. Zbog toga se u ve ini jezika razlikuje nekoliko prijedloga koji izražavaju da je jedan predmet poviše drugoga predmeta, a koji se razlikuju prema tome postoji li izme u dvaju predmeta kontakt ili ne (npr. engleski *on* 'na' i *above* 'nad, iznad'). S druge strane, jezici obi no nemaju previše prijedloga kojima se izražava da je nešto ispod ne ega, a koji se razlikuju prema tome postoji li kontakt izme u predmeta ili ne budu i da nam je to s našega povišenoga gledišta naj eš e perceptivno nedostupan podatak, ili pak ako i imaju, u manjoj se mjeri koriste oni koji su odre eni prema tome postoji li kontakt ili ne (npr. engleski *under* 'pod, ispod', ali i *below* koji ozna ava da nema kontakta te *underneath* koji ozna ava kontakt). Nadalje, budu i da nam je podatak jesu li dva predmeta ispred ili iza nas u kontaktu naj eš e perceptivno nedostupan, jezici u pravilu nemaju razli ite prijedloge kojima se ozna ava prisutnost ili odsutnost kontakta izme u tih dvaju predmeta.

Coventry i Garrod (2004: 5) upozoravaju kako su se pokazali neuspješnima svi pokušaji unutar leksi ke semantike koji su zapo injali ponajprije teoretiziranjem u naslonja u te koji su pokušali opisati zna enje prostornih jedinica kakvi su prijedlozi „bez primjerenog uzimanja u obzir na koji se na in jezik i perceptivni sustav preslikavaju jedno

Dutch *door*, Spanish *por*). As de Boer [...] casually observed: “Although ... common in the world’s languages, there does not seem to be any specialized preposition for it in any language.” That such a common and basic notion should not have its own adposition or case (discounting rare languages in which an erstwhile spatial expression may have come to be used exclusively as an agency marker) can easily be explained localistically: the primary sense is spatial (while agency is a syntactic notion) and agency therefore cannot be the first meaning of a case or adposition.”

na drugo“. Kognitivna lingvistika zastupa stajalište prema kojemu je ljudsko tjelesno iskustvo, i to ponajprije iskustvo prostora, podloga izgradnji zna enja, tj. podloga konceptualnom sustavu. Koncepti nastaju preoblikom podataka o objektima percepcije ili perceptima, a koji su dostupni zahvaljuju i i pomo u osjetilno-perceptivnog sustava ljudskoga tijela.¹²⁸ Posljednja istraživanja kognitivnog razvoja dojen adi pokazuju da je proces izgradnje konceptualnog sustava na kojemu se temelji izgradnja jezika dostigao dovoljnu razinu složenosti ve u djece stare devet mjeseci (Mandler 2004: 508).

Temeljiti zna enje, tj. konceptualni sustav na percepciji podrazumijeva razumijevanje procesa percepcije (Coventry i Garrod 2004: 34). Prema Evansu (2010: 10) proces percepcije odvija se u tri stupnja: (i) osjet, (ii) organizacija osjeta u percept i (iii) identifikacija i prepoznavanje percepta. Prvi stupanj odnosi se na na in na koji se pojave vanjskoga svijeta kao što su primjerice svjetlost, toplina ili vibracije pretvaraju u osjetilne informacije koje mozak može prepoznati i obra ivati. Drugi stupanj odnosi se na na in na koji se osjetilne informacije organiziraju i oblikuju u percepte. Tre i stupanj odnosi se na dio procesa percepcije u kojemu se prošla iskustva i konceptualno znanje upošljavaju u

¹²⁸ Evans (2010) navodi i objašnjava kako u percepciji prostora sudjeluju sljede i podsustavi osjetilno-perceptivnog sustava: vidni sustav, sustav osjetila ravnoteže, slušni sustav i dodirno-osjetilni sustav. Vidni sustav sudjeluje u percepciji prostora pomo u osjetila oka koji pretvara svjetlost u neurološke signale koji putuju opti kim živcima do dijela moždane kore koji je odgovoran za obradu tih informacija, a koji se nalazi u zatiljnom moždanom režnju. Ta vidna kora mozga sastoji se od tridesetak me usobno povezanih podru ja od kojih je primarno nazvano V1. V1 šalje podatke ostalim dijelovima vidne kore mozga dvama razli itim putovima (ventralnim i dorzalnim) što dovodi do nastanka dviju razli itih informacija o objektu percepcije – prva je informacija o njegovu obliku i obilježjima toga oblika („što“ informacija), dok je druga informacija o njegovu položaju u odnosu na promatra a („gdje“ informacija). Dokaz postojanja tih dviju razli itih informacija fenomen je slijepoga vida koji omogu uje nekim slijepim ljudima da lokaliziraju objekt, a da ne znaju što je on, što zna i da ne dolazi do obrade informacija koje se šalju dorzalnim putem, ali ne i do informacija koje se šalju ventralnim putem. Istraživanja potvr uju da se razlikovanje tih dvaju tipova informacija o ituje i u jeziku – Landau i Jackendoff (1993) tvrde da se informacije koje proizlaze iz analize podataka prenesenih dorzalnim putem u jeziku kodiraju prijedlozima. Sustav osjetila ravnoteže prvi je sustav koji se u potpunosti razvija, ve šest mjeseci nakon za e a. Zadužen je za održavanje ravnoteže, a njegova primarna uloga je percepcija podataka o kretanju i orijentaciji u prostoru pomo u osjetila ravnoteže koje je smješteno u unutarnjem uhu, a sastoji se od receptora koji su osjetljivi na dvije vrste kretanja – rotaciju i linearno (horizontalno ili vertikalno) kretanje. Jedna od važnih funkcija sustava osjetila ravnoteže je koordinirati pokrete tijela s informacijama o kretanju koje pruža vidni sustav. Osjetilo sluha koje pruža osjetilne podatke auditivnom sustavu tako er je smješteno u unutarnjem uhu. Ono osjetilne podatke iz zraka prenosi prvo u teku inu, a zatim u elektri ne podatke koje šalje auditivnim živcima do dijela mozga koji se naziva kohlearna jezgra, a u kojemu se podaci dijele na one koje u podru jima mozga zaduženima za sluh proizvode informacije o smjeru iz kojega dolazi zvuk i one koje proizvode informacije o obilježjima zvuka. Dodirno-osjetilni sustav sudjeluje u percepciji prostora tako da analizira osjetilne podatke koji mogu biti eksteroceptivni (vanjski podražaji koji djeluju na kožu i rezultiraju osje ajem boli, pritiska ili temperature) i proprioceptivni (unutarnji podražaji u miši ima i zglobovima koji rezultiraju osje ajem za položaj i pokrete dijelova tijela). Od svih podsustava osjetilno-perceptivnog sustava najviše je istražena uloga vidnog sustava u percepciji prostora. Evans (2010) detaljnije pokazuje na koji na in vidni sustav sudjeluje u percepciji prostora na primjerima percepcije tekstura i objekata, oblika u prostoru, kretnji u prostoru i na primjeru izgradnje trodimenzionalnog prostora na osnovi dvodimenzionalnog podražaja (npr. zašto fotografiju doživljavamo kao prikaz trodimenzionalnog prostora).

interpretaciji (određivanju naravi, funkcije i važnosti) novonastalog percepta, tj. novonastali percept se identificira i kategorizira. Kategorizacija i identifikacija percepta oslanjaju se na podatke koji proizlaze iz procesa razlaganja percepta na sastavne dijelove tijekom procesa koji se naziva analizom prizora (en. *scene analysis*). Percepti proizlaze iz integracije različitih informacija koje pružaju različiti osjetilni sustavi, dostupni su svijesti i epizodi nisu, tj. oni su rezultat integracije različitih podražaja nastalih u konkretnom vremenu na konkretnome mjestu te stoga sadrže mnogo specifičnih informacija o tome konkretnome vremenu i konkretnome mjestu. Budući da su epizodi ne naravi, nisu dijelom dugotrajne memorije. Koncepti, kao što je rečeno, nastaju preoblikom informacija o perceptima. Taj proces podrazumijeva: (i) shematizaciju prizora, tj. uoči vanjske slike i odbacivanje različitosti u nizu podataka koji su postali dostupni razlaganjem većeg broja percepta na sastavne dijelove procesom analize prizora te (ii) analizu perceptivnog značenja (en. *perceptual meaning analysis*),¹²⁹ tj. uviđanje funkcionalnih posljedica koje proizlaze iz odnosa među sastavnim dijelovima shematiziranog prizora. Prema tome koncepti se razlikuju od percepta upravo prema tome što sadrže funkcionalnu informaciju. Tako nastali koncepti nisu statični, već su podložni promjenama koje proizlaze iz percepcije novih iskustava. Za razliku od percepta koji nisu dijelom dugotrajne memorije, koncepti su dostupni svijesti čak i kada percepti koji su podloga njihovome nastanku nisu prisutni. Nadalje, koncepti ne sadrže samo osjetilno dostupne informacije o nekome objektu, već i informacije o njegovoj naravi i funkciji te o odnosu prema drugim predmetima, tj. koncepti su teorijsko znanje o nekome objektu. Također, koncepti su međusobno povezani u mrežu koncepata koja se naziva konceptualnim sustavom.¹³⁰

¹²⁹ Jean M. Mandler koja je predložila naziv za taj proces (određivši ga kao proces kojime se perceptualno iskustvo pretvara u oblik koji omogućuje mišljenje), opisuje ga kao „mechanism well suited for preverbal redescription. I proposed this as a mechanism that extracts and summarizes incoming perceptual information, from which it creates a store of primitive meanings that can be combined to form accessible concepts [...]. These meanings are abstract descriptions of what is happening in the scenes infants observe; for example, an object might be described as ‘starts to move by itself’ and ‘interacts contingently with another object.’ Such meanings arise from attentive analysis of spatial information and differ in format from perceptual or motor schemas, in that they allow conscious thought. I suggested that the meanings created by perceptual meaning analysis are represented in the form of image-schemas. [...] Image-schemas are the abstract spatial representations used by cognitive linguists to represent the primitive meanings underlying language“ (Mandler 2004: 509).

¹³⁰ Odnos koncepta i percepta umnogome podsjeća na odnose označenoga (B) i predmeta (C) u Ogdenovu i Richardsovu, a kasnije i Ullmannovu semantičkom trokutu. Primjerice ukoliko govornik neki konkretan predmet (C) poveže s označenim (B), tada ga i može opisati riječju (A) s kojom je označeno povezano. Isto tako ukoliko govornik konkretne perceptive (C) nakon razlaganja na sastavne dijelove i analize prizora identificira i kategorizira kao određeni koncept (B), tada ih može označiti jezičnim izrazom (C) kojim se konvencionalno kodira taj koncept.

1.9.4. O prostornim prizorima

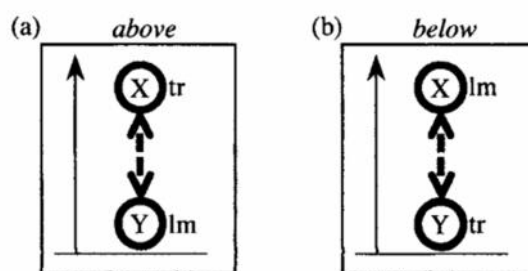
Klju ni su pojmovi koji se pojavljuju u analizi prostornih odnosa (time i u analizi prijedloga koji su primaran sustav za opisivanje prostornih odnosa u jezicima kao što su hrvatski ili engleski jezik) u okviru kognitivne lingvistike pojmovi trajektor, orijentir te prostorni prizor. Prostorni prizor (en. *spatial scene*) može se zamisliti kao svojevrsna karta ili mapa prostornog iskustva koja nastaje analizom prostornog percepta. Prostorni percepti analiziraju se i razlažu na sastavne dijelove (en. *scene analysis*), a zatim se sli nosti i razlike apstrahiraju tako da nastaje shematski prostorni prizor¹³¹ koji se sastoji od konfiguracijskih i funkcionalnih elemenata (Tyler i Evans 2003; Coventry i Garrod 2004),¹³² a koji su podloga izgradnji zna enja. Budu i da prostorni prizori, kako smo ih odredili, nastaju procesom apstrakcije konkretnog prostornog iskustva, oni se nazivaju i prostorne sheme (en. *spatial schemes*) te se odre uju kao „apstraktni neverbalni prikazi koji štedljivo oslikavaju prostorne odnose“ (Amorapanth et al. 2012: 226).

Ukoliko se prostorni prizor kodiran re enicom *jabuka je na stolu* pokuša razložiti na sastavne dijelove, uvidjet e se da se sastoji od dvaju elemenata, *jabuke* i *stola*, te da prijedlog *na* isti e/ozna va (en. *profile, profiling*) prostorni odnos izme u tih dvaju elemenata. Uvidjet e se i kako je prostorni položaj jednog elementa prostornog prizora, *jabuke*, odre en u odnosu na drugi element prostornog prizora, *stol*. U literaturi se

¹³¹ Struiksma, Noordzij i Postma (2009) pokazuju kako su prostorni prizori supramodalne naravi, tj. da se prostorni prizori izgra uju na osnovi podataka koje pruža ne samo jedan osjetilno-perceptivni podsustav (primjerice vizualni podsustav), ve da su cjelina koja nadilazi zbir podataka iz razli itih osjetilno-perceptivnih podsustava. To dokazuju time što i ljudi koji su od ro enja slijepi mogu izgraditi iste prostorne prizore kao i ljudi koji normalno vide, iako ne uvijek na isti na in što dokazuje da su prostorni prizori ipak uzajamno povezani s osjetilno-perceptivnim podsustavom na koji se najviše oslanjaju.

¹³² Prema Coventryju i Garrodu (2004: 40) radi se o znanju geometrije i znanju kako objekti me udjeluju u kontekstu. „We shall argue that the comprehension and production of spatial prepositions involves both geometric constraints [...] and extra-geometric constraints, including knowledge of the forces objects exert on each other over time.“ Oni svoj pristup prijedlozima nazivaju „functional geometric framework“ te ga opisuju: „The functional geometric framework aims to capture the representation of spatial relations not just in terms of how viewers see such relations, but also in terms of how they act on the world they see, and in terms of how objects meaningfully interact in that world. [...] The functional geometric framework involves two types of component, which, in combination, provide the material that enables the establishment of the situation-specific meaning of a range of spatial prepositions. [...] First, as in any other account, there is the geometry of the scene being described. Where objects are located in space is clearly central to the process of how one describes location using language. Indeed, earlier in the chapter we explored examples of ways of computing geometric relations using what we have termed geometric routines [...]. Second, there are various extra-geometric factors that enter into the meaning of spatial terms, which can come from two sources. One source of extra-geometric information is what we shall call dynamic-kinematic aspects of scenes, such as those involving location control. We will suggest that these extra-geometric properties can be captured by reference to dynamic-kinematic routines. Another source of extra-geometric information central to the comprehension and production of spatial prepositions is general knowledge of the functions of objects and how they usually interact with each other in particular situations.“ (Coventry i Garrod 2004: 54-55). Coventry i Garrod (2004: 73-125), analiziraju i razne prijedloge u engleskome jeziku, donose i niz empirijskih podataka kojima potvr uju svoje pretpostavke.

uvriježilo, slijede i Langackera (npr. Langacker (1987) ili Langacker (1991)), prvi od tih elemenata nazivati trajektor (en. *trajectory*), a drugi orijentir (en. *landmark*).¹³³ Prema tome, *jabuka* je trajektor (TR), *stol* orijentir (OR), a prijedlog *na* profilira odnos me u njima. Ovisno o razlikama u odnosu trajektora i orijentira razlikuju se i značenja različitih prijedloga. Slika (6) (prema Langacker 2008: 71) prikazuje razliku engleskih prijedloga *above* 'nad' i *below* 'pod'.

Slika 6

Trajektor se definira kao žarišni ili najistaknutiji element nekog prostornog prizora, dok je orijentir potisnut u pozadinu te „ima ulogu referencijske točke prema kojoj se vrednuje položaj, kretanje, veličina ili koje drugo svojstvo trajektora“ (Belaj 2008: 87). Trajektor, kao konceptualno istaknut element nekog prostornog prizora, donosi novu informaciju, za

¹³³ U literaturi na engleskom jeziku trajektor se označava i kao *located object*, *theme*, *figural object*, *figure*, *target*, *subject*, *focus element*, a orijentir kao *ground*, *anchor*, *reference object*, *secondary object*, *ground element* (usp. Retz-Schmidt 1988: 96 samo za pregled upotrebe različitih pojmova tijekom 80-ih godina prošloga stoljeća). U hrvatskoj literaturi uz posuđenicu *trajektor* i *landmark* koriste se još i nazivi *lik prvoga plana* i *lik drugoga plana* te, kao najčešći oblici, *trajektor* i *orijentir*. Belaj (2008: 37) opravdava upotrebu naziva trajektor i orijentir „u prvom redu zato što su jezično ekonomičniji. Također, što se trajektora tiče, korijen rije i uobičajen je u hrvatskom jeziku – usp. trajekt, trajektna luka itd. – a opravdanost upotrebe naziva trajektor tim je veća što u matematici i fizici postoji termin *trajektorija* – rije je jedno značenje 'krivulja u prostoru koju određuje točka kretanja čestice ili tijela u gibanju', a drugo je 'putanja kretanja nekoga tijela u prostoru' [...], pa nema nikakvog razloga da se isto tako *trajektor* ne prihvati kao lingvistički termin. Što se orijentira tiče, osim što je jezično ekonomičniji, osobno taj prijevod smatram boljim od *lika drugoga plana* s obzirom na njegovu definiciju kao referencijske orijentacijske točke.“ Nadalje, terminološki zbrku povećavaju i Sili i Pranjkovi (2005: 245) koji govore i o prostornim značenjima prijedloga koriste nazive objekt lokalizacije (OL) za „predmet kojemu treba odrediti mjesto“ i lokalizator (L) za „predmet uz pomoć kojega se objektu lokalizacije određuje mjesto“. Uz to, Pranjkovi (2009: 12) uvodi i pojam konkretizator ili orijentir za „element kojim se konkretizira mjesto OL u odnosu na L (on daje obavijest o tome je li OL unutar ili izvan L, je li mu s prednje ili s stražnje strane, je li s njegove gornje ili donje, s lijeve ili s desne strane, je li blizu njega ili nije itd.)“. U iskazima tipa *Knjiga je na stolu* *knjiga* je OL, *stol* L, a konkretizator je prijedlog *na*.“ Ista terminologija pojavljuje se i u srpskoj lingvistici, primjerice kod Pipera (2001). Govore i pak o vremenskim značenjima prijedloga Sili i Pranjkovi (2005: 247) dodatno usložnjavaju terminologiju govore i da je tu „riječ o odnosu između događaja (D) i vremenskog lokalizatora (VL), tj. jezično jedinice s vremenskim značenjem uz pomoć koje se precizira vrijeme događaja.“ U ovome radu koriste se nazivi *trajektor* (TR) i *orijentir* (OR). Autor ovoga rada donekle se slaže sa stajalištem Coventryja i Garroda (2004: 10) koji isti u kako nazivi *located object* i *reference object* najbolje odgovaraju tim dvama pojmovima budući da izbjegavaju konotacije gledanja koje su povezane s nazivima *figure* i *ground* te s konotacijama kretanja koje su povezane s nazivima *trajectory* i *orijentir*, no postoje u i uvriježenu hrvatsku terminologiju ipak nije opravdano dodatno usložnjavati novim terminima.

razliku od orijentira koji ponavlja znanu informaciju (Vandeloise 1991: 22; Šari 2001: 11). Nadalje, trajektor je obično manji i sposoban pokretati se, za razliku od orijentira koji je veći, nepokretan i stabilan (Vandeloise 1991: 22; Evans i Green 2006: 334).¹³⁴ Asimetričnost odnosa trajektora i orijentira konceptualna je naravi i posljedica je općenitijeg fenomena percepcije koji se odnosi na razlikovanje istaknutog od pozadine (en. *figure-ground distinction*), a ideju kojega je kognitivna lingvistika preuzela iz geštaltističke psihologije. Apstrakcijom utemeljenom na osnovi ovakvih zapažanja, prijedlozi se u okviru kognitivne lingvistike određuju kao jezične jedinice koje kodiraju (profiliraju) asimetričan odnos¹³⁵ između dva elementa nekog prostornog prizora.

Osim konfiguracijskih elemenata (trajektora, landamarka i prostornog odnosa među njima), prostorni prizor sadržava i funkcionalni element koji odražava interaktivan odnos između trajektora i orijentira.¹³⁶ Primjerice ljudi u svojoj percepciji svijeta i interakciji s njime nailaze na niz situacija u kojima se manji predmet nalazi okružen većim predmetom. Takav prostorni odnos između dva konkretna predmeta može se opisati kao odnos u kojemu orijentir okružuje trajektor. U svome svakodnevnom životu ljudi se susreću s nizom takvih prostornih odnosa. Primjerice ljudi se nalaze u sobama, u kućama i u autima, stolice se nalaze u omotima i u kutijama, knjige u ormarima i u torbama itd. Iskustvo je

¹³⁴ Talmy (2000: 315-316) donosi naj iscrpniji pregled obilježja trajektora i orijentira, a ponavlja ih i Belaj (2008). Trajektor određuje se kao objekt koji ima nepoznata prostorna ili vremenska svojstva koja treba utvrditi, a orijentir kao referentni objekt koji ima poznata svojstva koja mogu okarakterizirati trajektor. Trajektor je pokretniji, manji, geometrijski jednostavniji, često nalik na točku, kraće prisutan u svijesti, od već važnosti u prizoru, na početku slabije primjetan, kad se primijeti istaknutiji je u prizoru, konceptualno je zavisniji. Orijetir je trajnije prostorno smješten, veći, geometrijski složeniji, otprije prisutan u svijesti, manje bitan u prizoru, na početku vidljiviji, postaje dijelom pozadine prizora kada trajektor postane vidljiv, konceptualno je nezavisniji.

¹³⁵ Uz prijedloge, jezične jedinice koje profiliraju odnos između dva entiteta su glagoli, pridjevi i prilozi. Langacker (1987) razlikuje temporalne i atemporalne relacijske predikacije, tj. vremenski uvjetovana i vremenski neuvjetovana odnosa značenja. Temporalnim relacijskim predikacijama odgovaraju glagoli, a za njih je specifično da profiliraju odnos koji naglašava i vremensku domenu, tj. konceptualizacija glagolskih značenja uključuje uoči avangardne izmjene odnosa između trajektora i orijentira kroz slijed zasebnih vremenskih odsjeka. Pridjevi, prilozi i prijedlozi odgovaraju atemporalnim relacijskim predikacijama, a za njih je specifično da profiliraju odnos koji ne naglašava vremensku domenu, tj. pridjevska, priložna i prijedložna značenja upućuju na stati ne odnose između trajektora i orijentira. (Ovdje je potrebno napomenuti kako neka istraživanja, npr. Gehrke (2007), ukazuju da su neki prijedlozi ipak inherentno dinamični, a što nije u skladu s Langackerovim (1987) poimanjem prijedloga kao atemporalnih, tj. statičnih relacijskih predikacija).

¹³⁶ Uoči avangardne funkcionalnoga elementa prostornoga prizora velik je napredak u analizi prostornih prizora. Neumannje toga elementa Coventry i Garrod (2004: 33) smatraju najvažnim problemom Lakoffova (1987) pristupa: „[W]e can challenge whether Lakoff in his analysis of *over* actually delivers on the important embodiment arguments he presents in theory. [...] we can question Lakoff's focus on geometric space as the fundamental structuring tool for both spatial and non-spatial domains. What Brugman and Lakoff have done is to classify geometric relationships between objects in the world and map these directly onto individual image schemata. For example, Lakoff treats contact versus noncontact, and whether the reference object is extended or not, as two features of the world that characterise different senses of *over*. They are thus claiming that there is a one-to-one mapping between geometric relations in the world and spatial language. [...] In essence, this approach is no different to the simple definitional views“

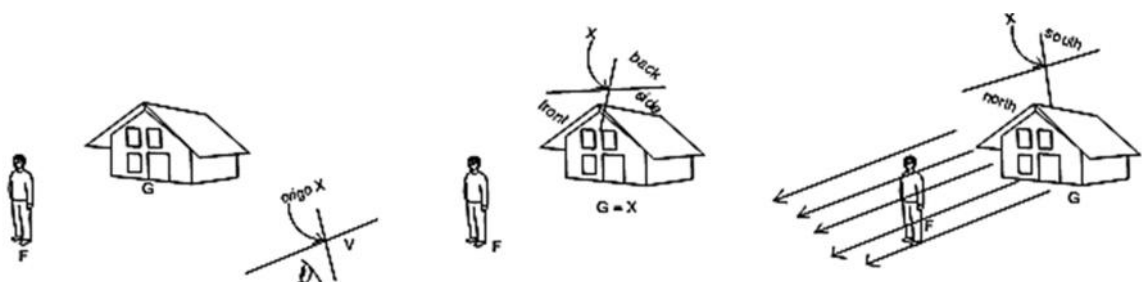
pokazalo da takav prostorni odnos nije beznačajan za trajektor i orijentir, već naprotiv da ima brojne posljedice za njih – primjerice orijentir esto zaklanja trajektor od pogleda ili utjecaja vanjskih sila, orijentir ograničava ili upravlja kretanjem trajektora, utječe na njegov oblik itd. Budući da takva prostorna interakcija trajektora i orijentir ima posljedice i te posljedice nisu trivijalne naravi, one su uključene u prostorni prizor kao njegov funkcionalni element. Funkcionalni element prostornog prizora proizlazi iz procesa analize perceptivnog značenja (en. *perceptual meaning analysis*), a u prethodnome primjeru funkcionalni element je koncept, tj. predodžbena shema SADRŽAVANJA¹³⁷ koji se u hrvatskome jeziku prototipno kodira prijedlogom *u*.

Kojim se prijedlogom kodirati neki odnos između u trajektora i orijentira u iskazu koji opisuju neki konkretan prostorni prizor ovisi i o tome s kojega se stajališta prizor promatra.¹³⁸ Primjerice u primjeru (41) i (42) objektivno jednoznačan prostorni prizor rezultirao je različitim i na prvi pogled kontradiktornim iskazima u kojima je odnos trajektora i orijentira kodiran dvama prijedlozima suprotnoga značenja. Ipak, ne treba odbaciti jedan od tih iskaza kao nevaljan, već treba uvažiti činjenicu da se radi o opisu istog prostornog prizora s različitih gledišta. U primjeru (41) govornik se nalazi s iste strane kuće kao i uvijek, dok se u primjeru (42) govornik nalazi sa suprotne strane kuće. Odabir prijedloga kojime se kodira neki prostorni prizor koji je temeljen na stajalištu

¹³⁷ Zanimljiv je i komentar Coventryja i Garroda (2004: 56) da bi dugogodišnji stanovnici nekog koloniziranog planeta na kojemu nema gravitacije vjerojatno razvili drugačiju upotrebu prijedloga ekvivalentnog prijedlogu *u* budući da bi koncept SADRŽAVANJA bio drugačije naravi jer nema gravitacije: „It might be expected that location control inferences for containment on the satellite would not be the same as on earth. Without gravity, location control is only guaranteed when there is full topological enclosure. For something to be *in* something on a satellite is therefore rather different than for it to be *in* something on earth. And it is not clear what it means for something to be *on* something in a satellite unless it is attached to another surface, because support inferences are no longer valid on the basis of contact alone. Hence, the geometry of the situation in itself does not determine the spatial inferences that arise from a functional geometric relation. Long-term satellite dwellers would soon come to adopt a somewhat different geometric definition for prepositions like *in* and *on*.“

¹³⁸ Odabir prijedloga ne mora biti uvjetovan samo stajalištem s kojega se neki prostorni prizor promatra te fizičkim karakteristikama trajektora i orijentira i odnosom između u njima – može biti uvjetovan i različitim subjektivnim ili pragmatičkim čimbenicima koji uvjetuju konceptualizaciju trajektora ili orijentira (tj. enciklopedijskim znanjem). Primjerice u slovačkom jeziku kada se govori o otocima država (radi se o pojednostavljenome objašnjenju) koristi se prijedlog *na* kao u primjeru *Ján bol na Islandu* 'Ján je bio na Islandu', dok se za ostale države koristi prijedlog *v* kao u primjeru *Ján bol v Nemecku* 'Ján je bio u Njemačkoj', no zanimljivo je primijetiti da se, kada se govori o Ukrajini, također koristi i prijedlog *na* kao u primjeru *Ján bol na Ukrajine* 'Ján je bio u Ukrajini'. Slično je i u švedskom jeziku gdje se također koriste različiti prijedlozi za otocima države koje su dio većih državnih jedinica od prijedloga koji se koristi za ostale države. Primjerice budući da je Island otok, govorilo se *på Island* 'na Islandu', no otkako se Island osamostalio, pitanje odabira prijedloga ostalo je osjetljiva tema pa je sada politički korektno upotrebljavati izraz *i Island* 'u Islandu' (prema Bortone 2010: 79). Može se pretpostaviti kako je politička korektnost određivati (ako već ne određuje, trebalo bi provjeriti) upotrebu tih prijedloga i kad se govori o Grenlandu koji posljednjih godina stremi sve većoj neovisnosti od Danske. Također, kao što je već pokazano, politička korektnost utjecala je i na upotrebu prijedloga *na*, *v* i *u*, *na* 'na' u ruskom jeziku nakon što je Ukrajina stekla neovisnost (Krivoruchko 2008).

govornika i njegovu odnosu prema trajektoru i orijentiru, a koji je tipičan za europske jezike, naziva se relativnim, egocentričnim, deiktikom ili antropocentričnim referentnim okvirom (en. *frame of reference*) (taj naziv, kao i njegova suvremena interpretacija, nastali su u okviru gestaltističke teorije percepcije (Levinson 2004: 24)). Ukoliko kao referentni okvir služi orijentir i njegova inherentna svojstva (npr. razlikovanje prednje ili stražnje strane), kao u primjeru (43), tada govorimo o unutarnjem referentnom okviru (en. *intrinsic*), a ukoliko kao referentni okvir služe neki nepromjenjivi kriteriji (npr. strane svijeta), kao u primjeru (44), govorimo o apsolutnom referentnom okviru (en. *absolute*) (detaljnije o referentnim okvirima i njihovim podjelama i nazivlju, ne samo u lingvistici već i u drugim znanostima, govori Levinson (2004)). Slika (7) (prema Levinson 2004: 40) prikazuje razlike između referentnih okvira. Prema tome, odabir određenog prijedloga u iskazu uvijek je semantički motiviran na inercijalnom na koji je konstruirano značenje koje se želi prenijeti iskazom.¹³⁹

Slika 7

- (41) *ovjek je ispred kuće.*
- (42) *ovjek je iza kuće.*
- (43) *ovjek je s prednje strane kuće.*
- (44) *ovjek je sjeverno od kuće.*

Percepcijom različitih prostornih odnosa između različitih trajektora i orijentira i oblikovanjem podataka u prostorne prikaze koji se sastoje od konfiguracijskih i funkcionalnih elemenata nastaju različiti koncepti koji se sustavno mogu proširiti i na

¹³⁹ Teško je utvrditi motivaciju odabira određenog prijedloga, posebice ukoliko se uspoređuje više jezika. Šari (2008: 4) ističe: „In some cases, we are confronted with intriguingly different ways of seeing spatial settings, of foregrounding and backgrounding their elements. Choices are always logical and explainable, although they may not be predictable.” Grammatical choices reflect conceptualization patterns conveying a particular image behind the form. The grammar imposes a particular perspective on a situation.”

označavanje odnosa u apstraktnim domenama.¹⁴⁰ Ljudi „redovito proširuju svoje shvaćanje fizičko-prostornih odnosa i entiteta na nefizičke domene; te proširene konceptualizacije redovito se odražavaju u jezičnom sustavu“ (Tyler i Evans 2003: 28), a „prostorna slika na kojoj se temelji apstraktan koncept dovoljno je providna da ne zahtijeva daljnje analize“ (Bortone 2010: 70). Primjerice govornicima hrvatskoga jezika logično je upotrebljavati prijedlog *u* i u situacijama u kojima orijentir nije neki konkretan fizički objekt, već je apstraktnije naravi, ali ima isti utjecaj na trajektor kao i konkretan fizički orijentir – ograničavajući i određujući njegovo ponašanje. Primjerice u iskazu u primjeru (45) orijentir *opasna vremena* apstraktnije naravi, ali utjecaj koji ima na trajektor *Marko* isti je kao i utjecaj koji ima konkretan orijentir *ladica* na trajektor *okolada* u primjeru (46). Upotreba prijedloga *u* ne čini se nimalo neobičnom budući da je opravdana funkcionalnim elementom prostornoga prizora.

(45) *Marko živi u opasnim vremenima.*

(46) *okolada je skrivena u ladici.*

(47) *John is in love.* 'John je zaljubljen', doslovno 'John je u ljubavi'

Slično je i u engleskome jeziku. Tyler i Evans (2003: 27) upozoravaju kako se stanja kao što su zaljubljenost ili depresija uvijek doživljavaju na nekome mjestu pa se može reći da se stanje i lokacija podudaraju i poistovjećuju. Nadalje, ukoliko uzmemo u obzir da koncept SADRŽAVANJA podrazumijeva da je položaj trajektora određen položajem orijentira te da orijentir utječe na ponašanje trajektora, sasvim je logično da govornici engleskoga koriste prijedlog *in* 'u' u iskazima kao što je iskaz u primjeru (47). Prema Tyler i Evansu (2003: 27) navedeni primjer pokazuje kako funkcionalna narav prostornih prizora može poticati nastanak neprostornih značenja jezičnih jedinica kakve su prijedlozi,¹⁴¹ ne samo u engleskome već i u ostalim jezicima.¹⁴²

¹⁴⁰ Langacker (1987) domene dijeli na temeljne i apstraktnije. Temeljne su one koje izravno proizlaze iz ljudskoga tjelesnog iskustva i interakcije s okolinom, univerzalne su te se nalaze najniže na ljestvici konceptualne složenosti. Unutar temeljnih domena Langacker (1987) izdvaja VRIJEME i PROSTOR kao primarne kognitivne domene. Iz temeljnih domena različitim kognitivnim procesnim nastaju složeni koncepti. Veza između složenog koncepta i temeljne domene najčešće nije izravna, već se uspostavlja nizom posrednih razina. Takve posredne razine nazivaju se apstraktnim domenama, tj. apstraktna domena je svaka domena koja nije temeljna, no može se svesti na temeljnu, a služi za konceptualizaciju složenijeg koncepta. Isto se stoga ono što Langacker (1987) naziva apstraktnom domenom naziva i bazom konceptualizacije. S druge strane, za razliku od Langackera (1987), u literaturi se pod pojmom apstraktno isto podrazumijeva sve ono što nije izravno perceptivno dostupno.

¹⁴¹ Tyler i Evans (2003: 27) dodaju: "In language after language, spatio-relational morphemes are regularly exploited to describe non-spatial relations and domains. In fact, spatial particles provide some of the clearest, most intriguing evidence of the complex interaction between human physical experience of the world, thought and language. Thus, these linguistic elements not only code the relational architecture of

1.9.5. Predodžbene sheme i prototipno zna enje prijedloga

Predodžbene sheme (en. *image schema*) teorijski su pojam kojime se označavaju prvotni koncepti koji proizlaze izravno iz analize percepcija (u obliku i apstrakcije konfiguracijskih i funkcionalnih elemenata konkretnih prostornih prizora).¹⁴³ Predodžbena shema određuje se kao relativno apstraktan koncept koji proizlazi izravno iz svakodnevne ljudske interakcije¹⁴⁴ sa svijetom i iz percepcije toga svijeta. Budući da proizlaze izravno iz osjetilnoga iskustva i to iskustvo izravno zrcali u umu, predstavljaju „sažetke *perceptivnih stanja* koji su zabilježeni u memoriji“ (Evans 2010: 44), tj. određuju se kao „ponavljaju i dinamični obrasci naših perceptivnih interakcija i kretnji koji pružaju jedinstvenost i strukturu našem iskustvu“ (Johnson 1987: xiv).¹⁴⁵ Kako proizlaze izravno iz tjelesnoga iskustva i analogno ga zrcali u umu, predodžbene sheme pretkonceptualnoga su podrijetla, a značenje im je inherentno (en. *inherently meaningful*).¹⁴⁶ „To znači da su predodžbene

physical space but also embed that rich spatial understanding into the very fabric of language and grammar. Their use and ubiquity are testimony to the far-reaching influence of the human experience of spatio-relational configurations on more complex conceptualization.”

¹⁴² Bortone (2010: 59) ustvrđuje kako „[e]xamples of how concrete spatial meanings can be extended to the temporal domain and to various grammatical domains could be multiplied endlessly.“ Primjerice isti prostorni prizor koji uključuje udaljavanje trajektora od orijentira u mnogim je jezicima rezultirao konceptom POSVOJNOSTI. Tako primjerice engleski prijedlog *of*, španjolski *de*, nizozemski *van*, njemački *von* ili hrvatski *od* osim prostornog ablativnog značenja (abstraktnost prema Sili i Pranjeković u (2005: 246)) imaju i apstraktno posesivno značenje. Važnost prostora kao temelja apstraktnog u jeziku može se razaznati i iz činjenice da prostorni odnosi kodirani glagolima mjesta i smjera čine osnovu itavog gramatičkog sustava američkog znakovnog jezika (Bortone 2010: 70).

¹⁴³ Evans (2004) te Tyler i Evans (2003) tvrde kako nije opravdana pretpostavka da svi koncepti proizlaze iz redeskripcije vanjskih iskustva, već smatraju da koncepti kao što su VRIJEME proizlaze iz redeskripcije unutarnjih iskustva. Prema tome shvaćaju vremenska značenja prijedloga nisu nastala od prostornih, već su nastala izravno iz iskustva, a time nisu ni apstraktna. Ipak, u literaturi ih se i dalje smatra apstraktnim i prostorno motiviranim značenjima. Belaj (privatna komunikacija) naglašava kako je prostorno poimanje vremenskih značenja, odnosno metaforičko, motivirano isključivo apstraktnošću u vremenskih koncepta pa se u tom smislu vrijeme ne razlikuje od bilo kojega drugog apstraktnog koncepta, koji se poima preko nekog konkretnijega, poput npr. emocija. U tom smislu apstraktnost vremena nema nikakve veze s time proizlazi li ono izravno iz iskustva, kako tvrdi Evans (2004), ili mi ne možemo uopće konceptualizirati vrijeme bez prostora, kako tvrde Lakoff i Johnson (1999). Postavke Lakoffa i Johnsona (1999) odbacuju se i dokazano je da nam ne treba prostor kako bismo izravno percipirali vrijeme, a razlog prostorno-vremenskih metafora isključivo je ekonomične naravi.

¹⁴⁴ Johnson (1987: 43) pokazuje kako predodžbena shema SILE proizlazi iz interakcije: „[F]orce is always experienced through interaction. We become aware of force as it affects us or some object in our perceptual field. When you enter an unfamiliar dark room and bump into the edge of the table, you are experiencing the interactional character of force. When you eat too much the ingested food presses outwards on your taughly stretched stomach. There is no schema for force that does not involve interaction or potential interaction.“

¹⁴⁵ U kontekstu predodžbenih shema svakako se mora spomenuti da je Lakoffova and Johnsonova (1980) teorija konceptualne metafore, a prema kojoj se cjelokupni ljudski metaforički ustrojen konceptualni sustav temelji na prostornim konceptima koji izravno proizlaze iz prostornog iskustva, *locus classicus* teorije predodžbenih shema.

¹⁴⁶ Evans i Green (2006: 183) detaljnije opisuju zbog čega je značenje svojstveno predodžbenoj shemi SADRŽAVANJA. „Because image schemas derive from interaction with the world, they are inherently meaningful. Embodied experience is inherently meaningful in the sense that embodied experiences have

sheme koncepti, ali posebne vrste: one su temelji konceptualnog sustava zato jer su prvi koncepti koji izranjaju u ljudskome umu i upravo zato jer su povezane s osjetilno-perceptivnim iskustvom, posebice su shemati ne. Ponekada je puno teže shvatiti ideju nekog predodžbeno shemati nog koncepta nego što je shvatiti ideju vrlo specifi nog koncepta kao što je MA KA ili KNJIGA“ (Evans i Green 2006: 180). Predodžbene sheme pojavljuju se tijekom prve godine života, prije i neovisno o jeziku, tj. predjezi ne su naravi (usp. Mandler (2004)). Budu i da su temelj konceptualnog sustava, one su osnova na kojoj se dalje izgra uju apstraktni koncepti. Kako predodžbene sheme proizlaze izravno iz iskustva u temeljnim domenama, a prostor je primarna domena ljudskoga iskustva,¹⁴⁷ one se nazivaju i „rudimentarni prostorni koncepti“ (Evans 2010: 23) ili „konceptualne prostorne invarijante“ (Coventry i Garrod 2004: 154), a odre uju se i kao „redeskripcija perceptivnog iskustva sažeta za potrebe preslikavanja prostorne strukture na konceptualnu strukturu“ (Oakley 2007: 215) Svojom ulogom temelja u izgradnji apstraktnih koncepata potvr uju pretpostavku da je prostorno zna enje temeljno zna enje iz kojega proizlaze ostala zna enja.¹⁴⁸ U literaturi je predložen niz predodžbenih shema, no još ne postoji kona an popis. Neke od naj eš e spominjanih u su GORE-DOLJE, ISPRED-IZA, BLIZU-DALEKO, SREDIŠTE-RUB, KONTAKT, SPREMNIK, UNUTAR-VAN, POVRŠINA, ISHODIŠTE-PUT-CILJ, UBRZANJE, OTPOR, OME ENI PROSTOR, OBJEKT, PROCES, SPAJANJE, RAZDVAJANJE, BROJIVO-ZBIRNO, itd.

Budu i da je konceptualna struktura osnova semanti ke strukture, jasno je da predodžbene sheme ine osnovu zna enja jezi nih jedinica, njihovo prototipno zna enje, a posebice su esto osnova prototipnog zna enja prijedloga.¹⁴⁹ Primjerice engleski prijedlozi

predictable consequences. Let's illustrate this point with another example. Imagine a cup of coffee in your hand. If you move the cup slowly up and down, or from side to side, you expect the coffee to move with it. This is because a consequence of containment, given that it is defined by boundaries, is that it constrains the location of any entity within these boundaries. In other words, the cup exerts force-dynamic control over the coffee. Of course, this seems rather obvious, but this kind of knowledge, which we take for granted, is acquired as a consequence of our interaction with our physical environment. For example, walking across a room holding a cup of coffee without spilling it actually involves highly sophisticated motor control that we also acquire from experience: we would be unlikely to ask a two-year-old to perform the same task. This experience gives rise to knowledge structures that enable us to make predictions: if we tip the coffee cup upside-down, the coffee will pour out.”

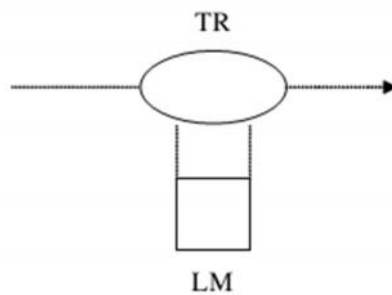
¹⁴⁷ Zanimljivo je kako ne postoji nijedan jezik na svijetu koji nema pitanje *gdje?* (Levinson 2004: 64)

¹⁴⁸ Šari (2012: 153) ih odre uje kao „basic spatial structures that have developed from our earliest spatial experiences and that provide a basis for metaphorical extensions of the central sense(s) to less central senses.“

¹⁴⁹ Budu i da su predodžbene sheme pretkonceptulanog karaktera i neovisne o jeziku, pretpostavlja se da su one „facilitatory level of representation that is intermediate between perception and language and thus aids the process of language acquisition. [...] It is [...] assumed that they become associated with lexical items through the process of language learning. [...]“ (Coventry i Garrod 2004: 154). Ipak, ne treba pretpostaviti da je proces u enja prijedloga samo proces koji obuhva a izravno lijepljenje zvu nog izraza

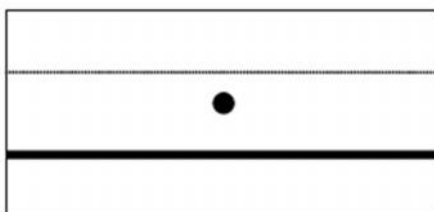
in, into, out, out of imaju u osnovi svoga značenja predodžbenu shemu, tj. koncept SADRŽAVANJA. Injenica da jedna predodžbena shema može biti u osnovi značenja različitih prijedloga pokazuje da predodžbene sheme mogu biti različiti razina shematičnosti i sadržavati više i manje detalja (tako da specifične nije predodžbene sheme proizlaze iz osnovnijih ili shematičnijih). Tako značenje prijedloga *into* sadrži specifičniju predodžbenu shemu od prijedloga *in* jer u osnovnu predodžbenu shemu SADRŽAVANJA koja nije specificirana po tome pitanju, uključuje i kretanje. Također, u osnovi značenja prijedloga može biti i skup međusobno povezanih predodžbenih shema koje čine složeniju predodžbenu shemu. Primjerice Lakoff (1997) tvrdi da je u osnovi prototipnog značenja prijedloga *over* predodžbena shema koja se sastoji od dviju predodžbenih shema – ABOVE i ACROSS. Ta središnja predodžbena shema, koja se sastoji od trajektora koji se kreće iznad i preko orijentira, prikazana je na slici (8) (prema Evans i Green 2006: 333).

na unaprijed postojeće koncepte budu i da dokazi upućuju na to da jezik utječe na in na koji se konceptualizira prostor i oblikuju prostorni koncepti kodirani prijedlozima (time se pretpostavlja to što slabe verzije Sapir-Whorfove hipoteze – više o tome utječe i li konceptualizacija prostora na jezik ili jezik na konceptualizaciju prostora govore Crawford, Regier i Huttenlocher (2000), Munnich, Landau i Doshier (2001), Levinson et al. (2002), McDonough, Choi i Mandler (2003), Kemmerer (2004) te Levinson (2004)). Primjerice pod utjecajem jezika, predodžbene sheme SPREMNIKA i PODUPIRANJA u španjolskome jeziku srastaju u jedan koncept kodiran prijedlogom *en* (što se temelji na injenici da oba koncepta imaju funkcionalni karakter određen položajem), dok u engleskom ostaju dvama zasebnim konceptima kodiranim dvama prijedlozima *in* i *on*. S druge pak strane, nizozemski razlikuje dva prijedloga *op* i *aan* koji se odnose na dva koncepta proizašla iz predodžbene sheme PODUPIRANJA, a isto je i u njemačkom koji ima prijedloge *an* i *auf*. Ipak, na in na koji se ustrojavaju prostorni koncepti kodirani prijedlozima nije u potpunosti arbitraran (npr. postojanje *op* i *aan* u nizozemskom nije hir, već je povezano s funkcionalnim elementom ODVAJANJA, a u njemačkom postojanje prijedloga *an* i *auf* s funkcionalnim elementom VEZANOSTI), već je ovisan o konfiguracijskim i funkcionalnim elementima pretkonceptualnih predodžbenih shema. „Although languages differ in the way in which geometric and extra-geometric routines might be packaged, fundamental constraints like gravity and the geometric and dynamic-kinematic routines associated with concepts like support and containment are in evidence across all languages.“ (Coventry i Garrod 2004: 164). Nadalje, Mandler (2004) upućuje kako je do vremena kada je kod dojenčadi jezik dovoljno izgrađen, različenje koncepta ima već i utjecaj na usvajanje jezika, nego što usvajanje jezika ima na različenje koncepta. Također, konceptualna struktura potrebna za razumijevanje jednostavnog jezika razvija se tijekom prve godine života iako su koncepti nešto širi nego značenja riječi kojima se označavaju u svakodnevnom govoru. „This mismatch between concept and word leads to the familiar phenomenon of overextension, in which early words have a broader extension for children than they do for adults. Even at age 2, as many as 30% of common nouns are still understood too broadly [...]. Similar phenomenon occurs with verbs. For example, young Korean learners use a single verb meaning *un-fit* for any act of separation, whereas Korean adults make several finer distinctions, and young English learners use the prepositions *off* and *out* to convey a similarly wide variety of acts of separation“ (Mandler 2004: 512). U konačnici, može se reći da i jezik i predodžbene sheme imaju ulogu u izgradnji prostornih koncepta: „Children must attend to and process the linguistic input in order to either identify the relevant concepts among possible ones or to construct the needed semantic category from the available stock of preverbal concepts. Thus, both language and preverbal conceptual readiness play important roles in developing language-specific semantic categories of space. More research is needed with preverbal infants as well as with children with differing levels of linguistic expertise in order to address further the issue of how semantic categories are acquired and when language begins to influence categorization of spatial relations.“ (McDonough, Choi i Mandler 2003: 254).

Slika 8

Kao što je već napomenuto, lingvisti se često ne slažu oko prototipnog značenja prijedloga. Tyler i Evans (2003) predodžbenu shemu koja je primarno, tj. prototipno značenje nekog prijedloga, nazivaju protoscenom. Oni tvrde, za razliku od Lakoffa (1987), kako je protoscena vezana uz prijedlog *over* jednostavnije naravi, tj. da se radi samo o predodžbenoj shemi ABOVE te da ju se može opisati kao prostorni prizor ili predodžbenu shemu koja se sastoji od dvaju konfiguracijskih elemenata, trajektora i orijentira, koji su u takvom prostornom odnosu da je trajektor poviše orijentira te da pod određenim uvjetima mogu doći u kontakt. Funkcionalni je element takvog prostornog odnosa da su trajektor i orijentir unutar međusobne sfere utjecaja. Slika (9) (prema Evans i Green 2006: 347) prikazuje takvo značenje predodžbenu shemu koja je prototipno značenje prijedloga *over*.

Slika 9

Iako je u okviru kognitivne lingvistike mnogo toga napisano o prostornim prizorima, tj. prostornim shemama, tj. predodžbenim shemama, gotovo ništa se ne zna o njihovoj mentalnoj stvarnosti. Nekoliko je empirijskih neuroloških istraživanja provedeno i, iako ih nema mnogo, sveukupna slika koja izranja iz literature o prijedlozima¹⁵⁰ i literature o prostornim odnosima snažno nam daje zaključak da je za procesuiranje leksikaliziranih koncepata koji proizlaze iz prostornih shema dominantno zadužena lijeva polutka mozga, dok je desna polutka mozga zadužena za neverbalno procesuiranje koncepata koji

¹⁵⁰ Primjerice Landau i Jackendoff (1993) dokazali su da prijedlozi kodiraju informacije koje se vidnom korom mozga od primarnog dijela vidne kore V1 prema ostalim dijelovima prenosi dorzalnim putem. O ostalim istraživanjima vidi u Amorapanth et al. (2012)

proizlaze iz prostornih shema.¹⁵¹ Žele i saznati kakva je neurološka stvarnost prostornih shema te koliko su prostorne sheme odvojene od jezika s jedne strane i percepcije s druge strane, Amorapanth et al. (2012: 227) provode istraživanje koje ukazuje na pretpostavku da desna polutka mozga ima posebnu ulogu u nastanku prostornih shema i koncepata na osnovi konkretnih percepcata (podaci nisu pokazali da lijeva polutka razlikuje prostorne sheme i konkretne percepte kao različite na inu analognog prikaza prostornih odnosa). Nadalje, činjenica da je desna polutka sposobna apstrahirati i pohraniti prostorne sheme neovisno o jeziku podupire pretpostavku da prostorne sheme predstavljaju osnovu iz koje djeca koja još ne govore razvijaju svoje prvotne koncepte (Coventry i Garrod (2004) donose kratki pregled empirijskih istraživanja koja se bave predverbalnim razvojem koncepata). Primjerice nekoliko mjeseci stara djeca apstrahiraju prostorne sheme i razumiju koncepte koji iz njih proizlaze (npr. SADRŽAVANJE, IZNAD ili ISPOD), a da ne znaju rije i kojima se ti koncepti označavaju. Saznanja koja proizlaze iz takvih istraživanja podupiru i pretpostavku da su verbalizacija, konceptualizacija i percepcija sustavi koji su povezani funkcionalno i anatomski – što je potvrda pretpostavke kognitivne lingvistike da je jezik samo jedna od ljudskih kognitivnih sposobnosti.

1.9.6. Kako prijedlozi dobivanju nova značenja ili kako nastaje značajna mreža?

Pravilan pristup polisemiji ne podrazumijeva samo opis različitih značenja u semantičkoj mreži već i pružanje odgovora na pitanje kako ta značenja nastaju te po čemu se razlikuju od kontekstualno izvedenih značenja koja nisu dijelom semantičke memorije. Kognitivna lingvistika pretpostavlja da značenja polisemne jezici ne jedinice kakva je prijedlog čine

¹⁵¹ Istraživanja koja su proveli Crawford, Regier i Huttenlocher (2000) ukazala su na mogućnost da između ovih dvaju koncepata postoji razlika: „[W]e find that non-linguistic spatial categories do *not* map isomorphically onto basic linguistic spatial categories. Instead, we find an inverse relation between linguistic and non-linguistic spatial categories; that is, the *prototypes* of linguistic spatial categories correspond to the *boundaries* between non-linguistic spatial categories. These findings indicate that, while a common underlying structure may influence both linguistic and non-linguistic categorizations of space, this structure plays different roles in these two types of categorization.“ (Crawford, Regier i Huttenlocher 2000: 210). Istraživanja koja su proveli Munnich, Landau i Doshier (2001) također potvrđuju tu činjenicu, ali i naglašavaju sličnosti: „Although there may be a universal base of properties for linguistic and non-linguistic tasks, a perfect isomorphism clearly does not exist between the two systems. [...]Whether searching for an object, picking it up, or talking about its location, certain structures – such as reference systems – and certain properties – such as contact and support – are likely to be important. From this observation, it might come as no surprise that the same properties are preserved by the two systems: the task of negotiating space is, after all, constrained by the physical space we live in, our perceptual capacities to detect spatial information, and common evolutionary demands.” Rasprava o odnosu jezika i nejezika koncepata rasprava je o Sapir-Whorfovoj hipotezi (Crawford, Regier i Huttenlocher 2000; Munnich, Landau i Doshier 2001; Levinson et al. 2002).

semanti ku mrežu izgrađenu od i oko prototipnog značenja koja se mijenja tijekom vremena kako se mijenja svijet oko nas. Ta semantička mreža nije posljedica slučajnosti, tj. ne može se pretpostaviti da su govornici kako bi komunicirali o nekom novom konceptu koji proizlazi iz analize iskustva u promjenjivome svijetu u svome umu potpuno proizvoljno i nasumično odabrali neku već postojeću jezičnu jedinicu, već je pretpostavka da su govornici pronašli poveznice između u već postojećeg značenja te jezične jedinice i novoga koncepta. Te poveznice motiviraju povezivanje novoga koncepta s postojećom jezičnom jedinicom te ne mogu biti proizvoljne, već moraju biti jasne i logične koliko govorniku toliko i sugovorniku kako bi komunikacija mogla biti uspješno uspostavljena (Tyler i Evans (2003: 32) rekli bi da semantička mreža proizlazi iz uoavanja „komunikacijski korisnih veza između u neprimarne upotrebe i primarnog značenja“). Znači, pridavanje novoga značenja nekoj već postojećoj jezičnoj jedinici temelji se na uoavanju poveznica između u već postojećeg značenja, tj. koncepta i nekog novoga koncepta koji nastaje analizom iskustva u promjenjivome svijetu.

Dva su osnovna načina uoavanja poveznica između u dvaju konceptata: (i) iskustvena korelacija i (ii) perceptivna sličnost. U literaturi se obično ta dva načina izgradnje konceptualnog sustava, a time i dva načina koja motiviraju proširivanje značenjskih mreža pojedinih jezičnih jedinica, obilježavaju zajedničkim nazivom konceptualna metafora. Konceptualna metafora u središtu je zanimanja kognitivne lingvistike još od njezinih početaka te se objašnjava kao ustaljen obrazac konceptualnog povezivanja dvaju iskustava ili znanja na takav način da se jedno shvaća i doživljava pomoću drugoga ili, drugim riječima, kognitivna lingvistika određuje metaforu kao postupak referiranja na jednu domenu s izrazima koji su uobičajeno povezani s drugom domenom. Tako shvaćena metafora nije samo jezični fenomen, već je obrazac mišljenja tj. konceptualni fenomen koji se može izraziti i nejezičnim putem kao što su geste ili slike (npr. istavanje dijagrama poivana konceptualnoj metafori (to nije rečeno iskustvenoj korelaciji) *VE A KOLINA JE VE A VISINA/VIŠE JE GORE*). Dakle konceptualna metafora jedan je od kognitivnih procesa konstruiranja značenja na temelju kojeg prema ustaljenom obrascu povezujemo dvije konceptualne domene: izvornu domenu (en. *source domain*) i ciljnu domenu (en. *target domain*) prema načelu *CILJNA DOMENA JE IZVORNA DOMENA*. Proces povezivanja dviju domena obilježava se nazivom preslikavanje (en. *mapping*). Taj prvotno matematički pojam odnosi se na podudarnosti između u dviju domena, tj. riječ je o skupu naših znanja o tome što se preslikava na što. Svrha preslikavanja je strukturiranje ciljne domene pomoću strukture izvorne domene i time lakše njezino konceptualiziranje.

Primjeri (48) - (52) (prema Stanojevi 2009: 341) pokazuju kako se koncept JAVNI DOGA AJ konceptualizira (mogli bismo re i da se time unosi smisao i struktura me u njegove raznovrsne ostvaraje) pomo u koncepta KAZALIŠNA PREDSTAVA na takav na in da se sastavni elementi koncepta KAZALIŠNA PREDSTAVA (npr. glumci, inovi, pozornica, spuštanje zastora), koji je u tom slu aju izvorišna domena, preslikavaju na elemente koncepta JAVNI DOGA AJ (npr. sudionici javnog doga aja, dijelovi javnog doga aja, mjesto održavanja javnog doga aja, kraj javnog doga aja) koji je ciljna domena. Ta konceptualna metafora naziva se JAVNI DOGA AJ JE KAZALIŠNA PREDSTAVA.

(48) *Njih su dvojica odigrali klju nu ulogu u uhi enju zlo inaca.*

(49) *Nepoznanica je što se sve doga alo iza kulisa teniskog turnira.*

(50) *Tako je završio prvi in diskusije o tom pitanju.*

(51) *Nedjelja daje odgovor, i spušta se zastor nad nogometnim prvenstvom.*

(52) *Vrbnik i grad Krk bit e pozornica zbivanja te zanimljive fešte.*

Kao što je napomenuto, postoje dvije osnovne vrste konceptualne metafore (Evans i Green 2006; Grady 2007; Stanojevi 2009; Tyler i Evans 2003): (i) iskustvena korelacija i (ii) perceptivna sli nost. Iskustvena korelacija naziva se još i korelacijska metafora ili primarna metafora. Naziv primarna metafora uvodi Grady (1997) u svojoj doktorskoj disertaciji nazvanoj *Foundations of meaning: primary metaphors and primary scenes*, a danas je taj pojam jedan od klju nih u suvremenoj teoriji konceptualne metafore. Grady (2007: 192) primarne metafore odre uje kao jednostavne obrasce koji preslikavaju temeljne perceptivne koncepte na koncepte jednako temeljne, ali ne izravno perceptivne. Primarne metafore proizlaze izravno iz iskustva, a jednosmjernost je preslikavanja s perceptivnih koncepata na neperceptivne beziznimna. Dakle primarna metafora, tj. iskustvena korelacija, jedan je od najjasnijih primjera na ina na koji iskustvo svijeta oko nas, iskustvo prostora i sila u tome prostoru, motivira nastanak novih zna enja, a time i pridodavanje novih zna enja jezi nim jedinicama. Primjerice iskustvo koje se vrlo esto ponavlja u prirodi iskustvo je recipro nosti izme u pove anja visine i pove anja koli ine. Tako e etiri knjige položene jedna na drugu biti više od dvije knjige položene jedna na drugu (pretpostavimo da se u oba slu aja radi o potpuno identi nim knjigama), a razina e mlijeka u aši rasti kako dolijevamo više mlijeka. Budu i da su takve pojave u prirodi iznimno este i nerazdvojivo povezane, u našem umu koncepti KOLI INE i VISINE

neizbježno se povezuju (koreliraju) pa je mogu e pove anje koli ine konceptulizirati i izraziti kao pove anje visine kao što pokazuju primjeri (53) - (55).¹⁵²

(53) *Cijene benzina su opet otišle gore.*

(54) *Imao je najviše bodova na ispitu.*

(55) *Broj stanovnika je narastao.*

Tyler i Evans (2003: 34) ustvr uju da je korelacija iskustava neizbježna posljedica naravi naših tijela i interakcije sa svijetom koji nas okružuje. Mi nesvjesno organiziramo iskustva i izgra ujemo konceptualni sustav koji je podloga mišljenju i jeziku. Tijekom toga procesa izgradnje konceptualnog sustava zna ajno smo pod utjecajem upravo tog istog prostornog i fizi kog iskustva koje organiziramo. Prema tome, iskustva prostora i fizi kih sila me u najprimitivnijima su i najranije se pojavljuju te se na njima temelji naš konceptualni sustav, a posljedi no, budu i da je konceptualna struktura odražena u semanti koj strukturi, na iskustvu prostora i fizi kih sila u njemu temelji se i zna enje u jeziku. Budu i da svi ljudi dijele iste temeljne obrasce percepcije i ista tjelesna iskustva, primarne metafore koje po ivaju na tim obrascima i iskustvima pojavljuju se u svim jezicima, tj. univerzalne su i nisu kulturološki uvjetovane. Grady (2007: 194) oprimjeruje metaforom VELIKO JE VAŽNO koja se pojavljuje u velikom broju genetski nepovezanih i prostorno udaljenih jezika – havajski *nui*, turski *büyük*, engleski *big* ili hrvatski *velik* upotrebljavaju se i za izricanje fizi kih obilježja predmeta, ali i za izricanje važnosti, npr. u re enicama *kamen je velik* i *danas je velik dan za tvrtku*. Grady (2007: 194) kao univerzalne navodi i primarne metafore BLIZINA JE INTIMNOST, BLIZINA JE POZNATOST ili VRU E JE UZRUJANOST. Ipak, u literaturi još ne postoji usuglašenost oko kona nog popisa univerzalnih metafora.¹⁵³

Drugi na in na koji dva koncepta postaju povezana, tj. drugi na in koji motivira pridodavanje novoga zna enja postoje o j jezi noj jedinici je uo avanje perceptivne sli nost (metafore sli nosti). Povezivanje dvaju konceptata u umu pomo u perceptivne sli nosti, za razliku od iskustvene korelacije, ne temelji se na izravnim i nesvjesnim

¹⁵² Tyler, Mueller i Ho (2011: 186-187) navode „Humans regularly observe the recurrent co-occurrence of two distinct phenomena. With repeated exposures, the two distinct but co-occurring phenomena become strongly associated in memory such that we conceptualize and talk about one in terms of the other. For example, beginning in infancy, the child experiences a sense of well being when she is held and fed. Thus, physical proximity becomes associated with love and intimacy. Later, people who are good friends or important family members are often in close physical proximity. The result is that we form cognitive associations between two the separate phenomena such that we can use language about physical proximity to describe emotional intimacy, as in: *My sister and I are very close.*“

¹⁵³ Kövecses (2010) donosi pregled pojmova teorije konceptualne metafore, njezina razvoja u nekoliko posljednjih desetlje a kao i pitanja na koja teorija mora odgovorit donosi.

iskustvenim injenicama, ve se temelji na svjesnome uo avanju/percepciji sli nosti izme u dvaju koncepata u ve organiziranome konceptualnome sustavu nekoga govornika. Konceptualna metafora JAVNI DOGA AJ JE KAZALIŠNA PREDSTAVA primjer je metafore sli nosti. Nadalje, iskustvena korelacija povezuje dva koncepta razli ite vrste, što zna i da se u njihovoj percepciji i shva anju rabe sasvim razli ite spoznajne sposobnosti, dok perceptivna sli nost nema ta ograni enja pa se osim koncepata koji pripadaju razli itim domenama mogu povezivati i sli ni ili istovrsni koncepti (Stanojevi 2009: 349). Tako er, kao što je ve re eno, korelacijske metafore, budu i da se temelje na ljudskome iskustvu koje je jednako i govornicima engleskog i govornicima kineskog jezika, univerzalne su naravi, dok su metafore sli nosti, budu i da se ne temelje izravno na tjelesnome iskustvu, ve samo na perceptivnim sposobnostima, puno ograni enije naravi i esto kulturološki uvjetovane. Budu i da prijedlozi, kao što je pokazalo prethodno poglavlje, prvotno ozna uju prostorne odnose, korelacijske metafore kao iskustveno motiviran na in povezivanja dviju razli itih domena od temeljne su važnosti za izgradnju semanti kih mreža prijedloga. Ipak, kako upozorava Šari (2008: 13) na umu treba imati i da odgovor na pitanje može li prostorna semantika objasniti sve neprostorne upotrebe prijedloga ne mora biti potvrđan pod svaku cijenu.

Dakle konceptualna metafora, tj. implikacije koje proizlaze iz iskustvene povezanosti i perceptivne sli nosti motiviraju pripisivanje novog zna enja nekoj poste oj jezi noj jedinici te izgradnju njezine semanti ke mreže. Pitanje je kako to novo zna enje postaje stalnim dijelom semanti ke mreže neke jezi ne jedinice, tj. pitanje je na koji na in novo zna enje postaje trajno povezano kao zasebno zna enje te jezi ne jedinice u mentalnom leksikonu te dostupno kao konvencionalno znanje svim govornicima nekoga jezika. Odgovor na to pitanje proizlazi iz pretpostavke kognitivne lingvistike da je jezik ponajprije uporabno utemeljen pa je prema tome i izgradnja semanti kih mreža proces koji je uvjetovan uporabom jezi nih jedinica u odre enom kontekstu. Prema toj pretpostavci do pridruživanja novoga zna enja semanti koj mreži neke jezi ne jedinice dolazi pomo u kontinuirane upotrebe te jezi ne jedinice prvotno u kontekstu koji naglašava konceptualnu metaforu koja je motivirala pripisivanje (ili ak nastanak) novog zna enja i time opravdava takvu upotrebu (budu i da naglašenost konceptualne metafore omogu uje sugovorniku lakše dekodiranje novoga zna enja pripisanog jezi noj jedinici). Kontinuiranom upotrebom novo zna enje postaje konvencionalno povezano s tom jezi nom jedinicom i može ga se koristiti i izvan konteksta koji naglašava motivaciju njegove upotrebe. Prema tome, novo zna enje proizlazi iz konvencionalizacije implikacije, rutinizacijom i

o vršivanjem upotrebnih obrazaca. U literaturi, posebice onoj koja se bavi teorijom gramatikalizacije, takav proces naziva se pragmatičko ojačavanje (en. *pragmatic strengthening*), pragmatičko zaključivanje (en. *pragmatic inferencing*), pragmatičko obogaćivanje (en. *pragmatic enrichment*), kontekstualno potaknuta reinterpetacija (en. *context-induced reinterpetation*), razgovorne implikacije (en. *conversational implicatures*) i kontekstualno proširenje (en. *context generalization*). Primjerice Heine i Kuteva (2007) govore i o ekstenziji značenja, kako oni nazivaju proces tijekom kojega jezična jedinica zadobiva nova značenja, ustvari uju da je to složen proces koji po inje sociolingvisti kiminom inovacije kojim pojedinac ili skupina pojedinaca počinju koristiti jezičnu jedinicu ili konstrukciju u novom kontekstu (takva je upotreba motivirana konceptualnom metaforom), a takvu upotrebu zatim prihvaćaju ostali govornici i šire ju unutar jezične zajednice. Upotreba u novom kontekstu širi se i na ostale kontekste te dolazi do promjene značajne mreže jezične jedinice ili konstrukcije. Takav sociolingvistički, pragmatički i semantički proces naziva se kontekstualno potaknuta reinterpetacija. Heine i Kuteva (2007) opisuju proces kontekstualne reinterpetacije u četiri stupnja. Na prvom etnome stupnju jezična jedinica koristi u svom osnovnom značenju neovisno o kontekstu. Na drugome stupnju (en. *bridging context*) novi kontekst motivira pojavu novog značenja, no to značenje, iako istaknuto, još uvijek je moguće odbaciti, tj. nije dijelom semantičke mreže. Primjerice u iskazu u primjeru (56) prijedlog *in* 'u, zna, na, po, pri, prema, kroz' ima prototipno prostorno značenje dok u primjeru (57) prijedlog *in* također ima prototipno prostorno značenje, no kontekst, tj. enciklopedijsko znanje o suvremenoj povijesti kao i iskustvena korelacija odlaska u rat i smrti može potaknuti zaključak da je prostor izražen prijedlogom uzročno odgovoran za događaj opisan glagolom, no taj zaključak uvijek se može odbaciti.

(56) *John died in London.* 'John je umro u Londonu.'

(57) *John died in Iraq.* 'John je umro u Iraku.'

(58) *John died in a car accident.* 'John je umro u prometnoj nesreći.'

Na trećem stupnju (en. *switch context*) osnovno značenje jezične jedinice nespojivo je s novim kontekstom te je potisnuto, a novo značenje obično nije moguće odbaciti. Heine i Kuteva (2007) ponovno donose primjer engleskog prijedloga *in*. U primjeru (57) prijedlog *in* koristi se u prototipnoj ulozi prostornog prijedloga, no u kontekstu primjera (58) prijedlog *in* više se ne može koristiti u prototipnom značenju prostornoga prijedloga, ve

njegovo značenje mora postati općenitije tj. mora mu se pripisati novo apstraktnije značenje. Na četvrtome stupnju (en. *conventionalization*) novome značenju više nije potreban kontekst kako bi ga se pravilno upotrebljavalo. Kada novome značenju više nije potreban kontekst, ono je zasebno značenje unutar semantičke mreže polisemne jezične jedinice. Sličan uporabno utemeljen pristup izgradnji semantičkih mreža imaju i Hopper i Traugott (2003). Prema njima semantička promjena, tj. pripisivanje novoga značenja jezičnoj jedinici i izgradnja semantičke mreže, kao i kognitivni procesi koji ju motiviraju, izravno su vezani uz proces koji nazivaju pragmatičko zaključivanje. Pragmatičko zaključivanje može biti razgovorno (en. *conversational*) i konvencionalno (en. *conventional*). Razgovorno zaključivanje može oprijemiti rečenica u primjeru (59). U toj se rečenici vezniku *i* može pridodati značenje uzročnosti, no to je značenje moguće odbaciti (Heine i Kuteva (2007) nazivaju to en. *bridging context*). Konvencionalno zaključivanje je pak nepredvidljivo i proizvoljno, odnosno mora se naučiti kao dio polisemnog značenja jezične jedinice te ga nije moguće odbaciti, a odgovarajuća interpretacija jezične jedinice proizlazi iz konteksta. Primjerice engleski veznik *since* 'otkad, budu i da' ima vremensko značenje u primjeru (60) te uzročno značenje u primjeru (61). Razgovorno zaključivanje, ukoliko se ponavlja dovoljno često, često postaje konvencionalno, odnosno semantizira se kao dio polisemnog značenja jezične jedinice.

(59) *Potres je bio u 8.00 sati i četiri automobila su se sudarila.*

(60) *I have done quite a bit writing since we last got together.* 'Dosta sam napisao otkada smo se zadnji puta vidjeli.'

(61) *Since I have a final exam tomorrow, I won't be able to go out tonight.* 'Budu i da imam završni ispit sutra, neću moći ići van.'

Ukratko, izgradnju semantičkih mreža motiviraju kognitivni procesi iskustvene korelacije i perceptivne sličnosti, a omogućuju i podupiru rutinizacija i konvencionalizacija upotrebe.

1.9.7. Koliko značenja ima prijedlog?

Pokušavajući izgraditi semantičku mrežu lingvisti se susreću s dvama problemima: (i) odreivanjem središta značenjske mreže, tj. odreivanjem prototipnog značenja i (ii) odreivanjem broja članova značenjske mreže, tj. odreivanjem zasebnosti značenja. Sandra i Rice (1995: 95) ističu kako je temeljni nedostatak metodologije koja se koristi

upravo nepostojanje eksplicitnih kriterija pomoću u kojih se razlikuju zasebna značenja pa u konačnici dva lingvisti mogu razlikovati zasebna značenja prema različitim kriterijima i predložiti različite semantičke mreže za isti prijedlog.

Pokušavaju i izgraditi semantičke mreže pojedinih prijedloga, lingvisti su često pretjerivali u broju zasebnih značenja koja se pripisuju pojedinome prijedlogu, a zanemaruju i ulogu konteksta (znanja o svijetu) u izgradnji značenja. Primjerice Lakoff (1987) kao središnje značenje jezične jedinice *over* ističe ABOVE-ACROSS shemu, kao u rečenici u primjeru (62).

(62) *The plane flew over.* 'Avion je preletio.'

(63) *The bird flew over the yard.* 'Avion je preletio dvorište.'

(64) *The plane flew over the hill.* 'Avion je preletio brdo.'

Odnos između u trajektoru i orijentira takav je da se trajektor kreće iznad neodređenoga orijentira. U rečenicama u primjeru (63) i (64) orijentir više nije neodređen, već je konkretiziran imenicama *yard* 'dvorište' i *hill* 'brdo'. Dvorište predstavlja horizontalno izdužen orijentir, a brdo vertikalno izdužen orijentir. Budući da se radi o dvama različitim orijentirima, Lakoff (1987), a slijede i Brugman (1981), pretpostavlja da u tome slučaju možemo govoriti o dvama različitim značenjima prijedloga *over*. Takav pristup polisemiji i opisu značenjskih mreža može se nazvati radikalna polisemija.¹⁵⁴ U okviru radikalne polisemije, pobrojavanje različitih značenja prijedloga, tj. značenjska mreža prijedloga može se širiti na elno beskonačno, dokle god se perceptivna razlika, primjerice između različitih vrsta orijentira, smatra važnom. Takva analiza prijedloga *over* potaknula je niz drugih analiza toga prijedloga ili prijedloga sličnim značenjem u drugim jezicima. Te analize nisu nudile ništa novo, već su se zasnivale na Brugmaninu (1981) i Lakoffovu (1987) pristupu, tek ga malo modificiraju i kako bi ga prilagodile drugim jezicima, tj. sve su problematizirane budući da pate od niza problema. Kao dva najvažnija problema ističu se, prema Evansu i Greenu (2006: 340-342): (i) zanemarivanje uloge konteksta i (ii) neukrotenost metodologije koja dovodi do polisemijske zablude (en. *polysemy fallacy*). Prvi problem odnosi se na nemogućnost razlikovanja polisemije od neodređenosti. Jezična jedinica je neodređeno značenje prije nego li je polisemna ukoliko kontekst, a ne informacije pohranjene u semantičkoj memoriji, pruža smislene detalje o pojmu označenome tom jezičnom jedinicom. Primjerice prema Lakoffu (1987) prijedlog *over* u

¹⁵⁴ Van der Gucht, Willems i De Cuypere (2007) govore o *radical polysemy hypothesis*, a Evans i Green (2006), Tyler i Evans (2003), Evans (2004) te Evans (2007) koriste naziv *full-specification approach*.

primjerima (65) i (66) ima dva različita značenja budući da u (65) postoji kontakt između trajektorije i orijentira, dok u (66) između trajektorije i orijentira kontakta nema. Tyler i Evans (2003) smatraju da je takav pristup zabluda te da informacija o tome jesu li trajektorija i orijentir u kontaktu nije dijelom zapisa prijedloga *over* u semantičkoj memoriji, već da informacija o tome jesu li trajektorija i orijentir u kontaktu proizlazi iz konteksta i enciklopedijskog znanja o svijetu, a prijedlog *over* neodređen je po tome pitanju.

(65) *The bird flew over the wall.* 'Ptica je preletjela preko zida.'

(66) *Sam climbed over wall.* 'Sam se popeo preko zida.'

Drugi problem radikalne polisemije vezan je uz neukroćenost metodologije, tj. nepostojanja jasnih kriterija po kojima se jednoznačno odrediti koje značenje je zasebno i samostalan dio semantičke mreže, a koje je kontekstualno uvjetovano. Tvrditi da su sva kontekstualno uvjetovana značenja jezične jedinice u biti pokazatelj polisemije znači upasti u polisemijsku zabludu. Samo zbog toga što je neka jezična jedinica polisemna, ne znači da su sva upotrebljena značenja povezana s tom jezičnom jedinicom automatski ostvaraj polisemije. Primjerice prema Brugman (1981) i Lakoffu (1987) dokle god se perceptivna razlika između različitih orijentira smatra bitnom moguće je specificiranje novih značenja. No pitanje je kako odlučiti što to znači da je razlika perceptivno bitna. Brugman (1981) i Lakoff (1987) ne pružaju nikakve kriterije za to. Uzimajući u obzir probleme radikalnog pristupa polisemiji, Tyler i Evans (2003) u okviru svoga pristupa, nazvanog na elna polisemija, pružaju niz dokaza protiv radikalne polisemije i takvoga pristupa opisu značenske mreže te razvijaju model tzv. umjerene polisemije (Van der Gucht, Willems u De Cuypere 2007). Model umjerene polisemije ponajprije se zasniva na (jasnom) razlikovanju kontekstualno uvjetovanih značenja prijedloga, tj. značenja koja proizlaze iz konteksta, i značenja koja su zasebna te su dijelom semantičke mreže prijedloga. Primjerice Tyler i Evans (2003) smatraju kako je pogrešno uzimati u obzir različite oblike orijentira kao kriterij po kojemu se razlikuju zasebna značenja prijedloga, budući da te informacije ne moraju biti dijelom značenja prijedloga, već se kontekstualno mogu izvesti iz znanja o svijetu. Primjerice u primjeru (63) i (64) informacija o tome je li trajektorija iznad horizontalno ili vertikalno izduženog orijentira nije dijelom značenja prijedloga *over*, već proizlazi iz konteksta i enciklopedijskog znanja o dvorištima kao horizontalno izduženim orijentirima i brdima kao vertikalno izduženim orijentirima. Tvrditi da se u primjeru (63) i (64) radi o dvama različitim značenjima prijedloga znači upasti u polisemijsku zabludu.

Predstavljaju i svoj model na elne polisemije, Tyler i Evans (2003) razvijaju dva kriterija koja omogu uju razlikovanje zasebnog zna enja od kontekstualno uvjetovanog zna enja. Prema prvome kriteriju, da bi neko zna enje prijedloga bilo zasebno, ono mora sadržavati dodatne informacije koje nisu o igledne ni u jednome drugome zna enju povezanome s tim prijedlogom. Prema tome, zasebno zna enje mora biti neprostorne naravi i/ili sadržavati druga iji prostorni odnos izme u trajektora i orijentira nego što je onaj u prototipnome zna enju. Prema drugome kriteriju, zna enje je zasebno kada postoji situacija u kojoj njegova upotreba nije ovisna o kontekstu, tj. kada ga se ne može protuma iti kao zna enje koje proizlazi iz nekog drugog zna enja i konteksta u kojemu se ono upotrebljava. Kako bi se pokazalo na koji na in se primjenjuju ti kriteriji, treba uzeti u obzir re enice u primjerima (67) - (71) (prema Evans i Green 2006: 343).

(67) *The hummingbird is hovering over the flower.* 'Kolibri lebdi iznad cvijeta.'

(68) *The hlicopter is hovering over the city.* 'Helikopter lebdi nad gradom.'

(69) *The tablecloth is over the table.* 'Stolnjak je preko stola.'

(70) *Joan nailed a board over the hole in the wall.* 'Joan je zakucala dasku preko rupe u zidu.'

(71) *Joan nailed a board over the hole in the ceiling.* 'Joan je zakucala dasku preko rupe na stropu.'

U primjerima (67) i (68) radi se o istom prostornome odnosu izme u trajektora i orijentira u kojem se trajektor nalazi iznad orijentira – takav prostorni odnos ujedno je i prototipno zna enje prijedloga *over* (budu i da se radi o dvama razli itim orijentirima, Brugman (1981) i Lakoff (1987) tvrdili bi da se radi i o dvama razli itim zna enjima prijedloga *over*). Tako er, u primjerima (67) i (68) ne može se govoriti o neprostornoj interpretaciji zna enja prijedloga. Prema tome ta dva primjera ne zadovoljavaju prvi kriterij za uspostavu zasebnih zna enja pa nije mogu e govoriti o dvama razli itim zna enjima. Ukoliko ta dva primjera usporedimo s primjerom (69) vidjet emo da nije došlo do promjene u prostornome odnosu pa se trajektor i dalje nalazi iznad orijentira, ali dolazi i do neprostorne interpretacije budu i da se iskaz može interpretirati i tako da trajektor prekriva orijentir i time ga u potpunosti ili djelomi no sakriva od pogleda. Takva interpretacija nije moguća u primjerima (67) i (68). Budu i da u primjeru (69) postoji neprostona interpretacija, on zadovoljava prvi uvjet za identifikaciju zasebnoga zna enja prijedloga. Prema drugome kriteriju da bismo mogli tvrditi da se uistinu radi o zasebnome zna enju to

zna enje mora biti kontekstualno neovisno, tj. mora postojati situacija u kojoj to zna enje ne proizlazi iz znanja o svijetu. U primjeru (69) interpretacija prekrivanja proizlazi iz našega znanja o svijetu u kojemu su stolnjaci obično veći od stolova te prekrivaju cijelu njihovu plohu s kojom se funkcionalno poistovjeđuje pojam stola. Također, u interpretaciju je uključena činjenica da takav prostorni prizor obično promatramo s položaja koji je viši od površine stola. Prema tome, u primjeru (69) zna enje prekrivanja može se proizvesti iz osnovnoga zna enja koje je prisutno u primjeru (67) i (68) te enciklopedijskoga znanja. Ipak, u primjeru (70) u kojem trajektor zaklanja orijentir od pogleda u potpunosti ili djelomično, kao što to čini i u primjeru (69), zna enje pokrivanja ne može se kontekstualno proizvesti. Došlo je do promjene odnosa između trajektora i orijentira tako da trajektor više nije iznad orijentira već je ispod njega (taj bi prostorni odnos bilo logički nije kodirati prijedlogom *below* 'ispod'). Ipak, odabir prijedloga *over* sa zna enjem pokrivanja u takvoj situaciji pokazuje da je zna enje prekrivanja pohranjeno kao konvencionalno zna enje povezano s tim prijedlogom. To potvrđuje i upotreba prijedloga *over* u primjeru (71). Zaključimo, budući da je prijedlog *over* sa zna enjem pokrivanja pojavljuje u situacijama u kojima nije moguće takvo zna enje proizvesti iz spoja prototipnog zna enja i znanja o svijetu, to zna enje mora biti zasebno zna enje toga prijedloga i dijelom njegove semantičke mreže. Također, potrebno je imati na umu da prema Tyler i Evansu (2003) uсталa upotreba prijedloga *over* u primjerima kao što je (70) tijekom vremena dovodi do toga da kontekstualno zna enje postane konvencionalno i upotrebljivo i izvan konteksta koji ga omogućuje. Time, kao što se prethodno pokazalo, uporabna utemeljenost jezika dolazi u prvi plan pri izgradnji semantičkih mreža.

Ipak, metodologija koju predlažu Tyler i Evans (2003) nikako nije nepogrešiva (kako primjerice pokazuju Van der Gucht, Willems i De Cuypere (2007) kada pokazuju da nije potrebno zna enje pokrivanja smatrati zasebnim zna enjem prijedloga *over*). Također, nije ni jasno što zna i pojam neprostorene interpretacije, što zna i da je neka interpretacija u potpunosti kontekstualno neovisna i slična. Kao jedan od velikih propusta njihovog pristupa treba istaknuti da, osim kada se radi o prijedlogu *over*, donose samo opise odabranih prijedloga i to samo odabranih njihovih zna enja, a time svakako ne ostavljaju dojam cjelovitosti svoga pristupa (ostavljaju dojam kako su „tjerali vodu na svoj mlin“). U svakom slučaju, Tyler i Evans (2003) ukazali su na niz problema u opisu prijedloga pomoću semantičkih mreža na koje svakako treba obratiti pozornost pri opisu prijedloga, no nisu uspjeli predstaviti potpuno jednoznačna i u potpunosti prihvatljiva rješenja. Nažalost, taj zadatak još uvijek ostaje neriješen.

1.9.8. Sažetak teorijskih pretpostavki

- Prijedlozi su višezna ne jezi ne jedinice.
- Razli ita zasebna zna enja nekoga prijedloga me usobno su povezana u zna enjsku mrežu.
- U središtu je zna enjske mreže prototipno zna enje.
- Prototipno zna enje prijedloga prostorne je naravi i proizlazi izravno iz percepcije i tjelesnog iskustva svijeta.
- Prototipno zna enje prijedloga shematske je naravi, tj. ono je shematski prostorni prizor koji se sastoji od konfiguracijskih i funkcionalnih elemenata.
- Razli ita zasebna zna enja prijedloga proizlaze izravno ili neizravno iz prototipnog zna enja prijedloga, no sva zna enja uvijek se mogu povezati u cjelinu (uo avanjem zna enjskih lanaca ili uo avanjem zajedni ke sheme).
- Nastanak zasebnih zna enja prijedloga motiviran je kognitivnim procesima koji uklju uju iskustveno koreliranje i uo avanje perceptivne sli nosti.
- Zna enje se smatra zasebnim ako je neprostorne naravi i/ili izražava potpuno druga ije prostorne odnose izme u konfiguracijskih elemenata prostornog prizora nego što izražava prototipni prostorni prizor te ako je kontekstualno neovisno.
- Zasebna zna enja postaju stalnim dijelom zna enjske mreže procesima pragmatikog o vrš ivanja.

2. ZNA ENJSKI OPIS HRVATSKIH PRIJEDLOGA

U ovome poglavlju opisuju se uporaba i zna enja odabranih prijedloga u hrvatskom jeziku. Kao što je u uvodnom dijelu napomenuto i obrazloženo, zbog objektivnih razloga odustalo se od prvotne nakane i zna enjski utemeljenog opisivanja upotrebe svih prvotnih prijedloga, no popisu prijedloga odabranih za opis pridruženi su osnovni orijentacijski prijedlozi. Dakle u ovome poglavlju opisuju se zna enja prijedloga *po, s, iz, bez, do, o, za, pod, pred i nad*.

Iscrpan pregled temeljnih teorijskih i metodoloških postavki dan je u prethodnom poglavlju, no potrebno je navesti još nekoliko pojašnjenja metodološke naravi. Budu i da je kognitivna lingvistika prije svega model jezi noga opisa koji se temelji na upotrebi, opisi zna enjskih mreža navedenih prijedloga, kao i zaklju ci o odnosima me u zna enjima koja su dijelom tih mreža, temelje se ponajprije na velikom broju stvarnih upotrebnih ostvaraja. U opisu zna enja prijedloga u ovome radu koristilo se primjerima prikupljenima iz razli itih izvora, a od kojih su najzastupljeniji ra unalni korpusi hrvatskog jezika – *Hrvatska jezi na riznica*, *Hrvatski nacionalni korpus* te korpus *hrWaC*. Korpus *hrWaC* javno je dostupan obilježeni korpus suvremenog hrvatskog jezika koji se sastoji od 1.2 milijarde pojavnica prikupljenih s internetskih stranica koje pripadaju .hr domeni. Korpus je temeljen na konceptu *Web as Corpus* 'internet kao korpus', a može ga se pretraživati na internetskoj adresi <http://nl.ijs.si/noske/wacs.cgi/first?corpname=hrwac>. Više informacija o korpusu donose Ljubeši i Erjavec (2011). *Hrvatska jezi na riznica* javno je dostupan neobilježeni korpus koji obasiže više od 100 milijuna pojavnica, a može ga se pretraživati na internetskoj stranici <http://riznica.ihjj.hr/>. *Hrvatski nacionalni korpus* u verziji 2.5 tako er je neobilježen, izuzev manjeg potkorpusa. Internetska adresa *Hrvatskog nacionalnog korpusa* je <http://www.hnk.ffzg.hr/>, no korpus nije u potpunosti javan budu i da se pretraživanju može pristupiti isklju ivo preko Carnetove infrastrukture. *Hrvatski nacionalni korpus* u verziji 3.0 javno je dostupan obilježeni korpus, a može ga se pretraživati na internetskoj adresi http://filip.ffzg.hr/bonito2/run.cgi/first_form. Korpus trenutno obasiže 101,3 milijuna pojavnica. Korpusima su prema potrebi pridruženi i dodatni primjeri iz raznih izvora, a od kojih je potrebno izdvojiti tražilicu *Google*, nekoliko rje nika hrvatskog jezika (Ani et al. 2004; Bujas 1999; Ivekovi i Broz 1901a; Ivekovi i Broz 1901b; Skok 1988a; Skok 1988b; Skok 1988c; Šonje 2000; Gluhak 1993) te nekoliko gramatika hrvatskog jezika (Alexander 2006; Babi et al. 1991; Bari et al. 1997; Brown i

Alt 2004; Raguž 1997; Sili i Pranjkovi 2005). Također, do određenog broja primjera došlo se anketiranjem 200 nasumično odabranih izvornih govornika hrvatskog jezika. Anketa je provedena preko interneta, a koncipirana je tako da su ispitanici zamoljeni da napišu prvu rečenicu koja im padne na pamet, a sadrži traženi prijedlog. Za svaki prijedlog ispitanik je trebao proizvesti samo jednu rečenicu. Time se htjelo uvidjeti koje je značenje prijedloga kognitivno najistaknutije. Cilj ovoga rada nije bio skupiti i popisati sva moguća i upotreba značenja pojedinog prijedloga u svim mogućim kontekstima, to je nemoguće, već u skladu s metodologijom uočiti i popisati vrste, tj. skupine značenja pojedinog prijedloga. Prikupljanje i usustavljanje primjera pristupilo se imajući na umu tako određeni cilj. Na kraju ovih metodoloških pojašnjenja potrebno je pridodati i da zbog jednostavnosti i preglednosti numeriranje primjera i slika u svakome poglavlju kreće iznova. Ukoliko se u tekstu poziva na primjer ili sliku koja nije unutar poglavlja, to je posebno naznačeno. Ta napomena odnosi se na rad u cijelosti.

Prije samog značajnog opisa odabranih prijedloga potrebno je samo ukratko reći i nekoliko riječi o postojećim kognitivno utemeljenim opisima prvotnih prijedloga u hrvatskom jeziku, a koji su uvjetovali isključivanje opisa upotrebe tih prijedloga iz ovoga rada. U literaturi su opisani prijedlozi *u* (Šari 2006a; Šari 2008; Šari 2003), *na* (Šari 2003; Šari 2008), *k* (Šari 2008), *pri* (Šari 2008; Šari 2006b), *uz* (Šari 2012) i *od* (Belaj 2010; Brala-Vukanović i Memišević 2012). Djelomično su opisani i prijedlozi *o* (Brala-Vukanović 2011), *do* (Šari 2008; Brala-Vukanović i Memišević 2012) i *nad* (Šari 2003). Budući da bi detaljnije sažimanje navedenih opisa uistinu previše opteretilo ovaj rad, a i većina navedenih tekstova dostupna je za slobodno preuzimanje preko interneta, dovoljno je samo kratko osvrnuti se na razlike u metodologiji kojom pojedini autori pristupaju opisu tih prijedloga. Brala-Vukanović (2011) te Brala-Vukanović i Memišević (2012) u svojim opisima prijedloga većinom se usmjeravaju na prostorna značenja te u načelu ne posvećuju znatniju pozornost neprostornim značenjima, a time ni strukturu značajne mreže ne opisuju detaljnije. Šari (2003; 2006a; 2006b; 2008; 2012) u svojim analizama slijedi uobičajeni kognitivnolingvistički pristup opisima prijedloga, a kakav je detaljno prikazan u prethodnom poglavlju te na temelju ishodišta ima prije svega u Brugmaninu (1981) i Lakoffovu (1987) pristupu značenju prijedloga.¹⁵⁵ Kao što je rečeno, takav opis svodi se na utvrđivanje prototipnog značenja pojedinog prijedloga te detaljno utvrđivanje značajnih lanaca koji povezuju različita značenja koja se razvijaju od i oko

¹⁵⁵ Belaj (2010: 16) lingvisti koji na takav način pristupaju značenju prijedloga i ostalih jezičnih jedinica kojima se izražavaju prostorni odnosi naziva „središnjom strujom“ unutar kognitivne lingvistike.

tog prototipnog značenja prostorne naravi. To znači i da uvijek postoji određena značajna veza između različitih značenja prijedloga, no i da sva značenja nisu izravno međusobno povezana. Drugim riječima, ne pokušava se uspostaviti zajednički okvir koji na okupu drži cjelokupnu značajnu mrežu prijedloga, već se slijede grananja prototipnog značenja, ma koliko god kompleksna bila. Šarić (2003; 2006a; 2006b; 2008; 2012) opisuje odabrane prijedloge vrlo detaljno i sustavno te uviđa brojne pojedinosti njihove upotrebe koje prethodno u literaturi ili nisu spominjane ili nisu primjereno opisane. Posebice je potrebno istaknuti i da uspoređuje upotrebu hrvatskih prijedloga s upotrebom srodnih prijedloga u drugim slavenskim jezicima pridajući i na taj način svojim opisima i kontrastivnu nijansu. Belaj (2010: 17) pak značenja prijedloga tumači na „jednoj višoj, superschematičnoj značajnoj razini koja apstrahira obilježja svih specifičnih značajnih skupina (elaboracija ili varijanata) opskrbljujući ih relevantnim i jedinstvenim značenjem.“ Belaj (2008) na isti način pristupa i opisu značenja glagolskih prefiksa u hrvatskom jeziku. Takav pristup, ponajprije potaknut Langackerovim (1987) pristupom značenju, u uobičajeni opis značajnih mreža uključuje i različite razine shematičnosti, a o čemu je tako već govoreno u prethodnom poglavlju. Drugim riječima, usredotočivši se na temeljno nadznačenje, Belaj (2010) čini djelomičan otklon od uobičajenog kognitivnolingvističkog pristupa opisu značenja prijedloga, a značajnim lancima pridaje (tek) ulogu vršnih poveznica među pojedinih ostvarajima temeljnog nadznačenja, tj. u takvom opisu uloga je značajnih lanaca dodatno objasniti unutarkategorijalne značajne veze, a ne utjecati na njihovo oblikovanje.¹⁵⁶ Belaj (privatna komunikacija) takav pristup opravdava time što smatra da značajne mreže nisu dovoljna metoda uspostave polisemnih odnosa, već da se utvrđivanjem jednog apstraktnog značenja značenju višeznačne jezične jedinice daje kompaktnost kudikamo više od samih mreža koje su ustrojene po načelu značajnih lanaca odnosno kojima se značenje tek neizravno povezuju. Belaj (privatna komunikacija) ističe kako je osobno dubokog uvjerenja da je potraga i objašnjavanje jednoga jedinstvenog zajedničkog značenja vrlo ozbiljan zadatak koji, doduše, nije mogući u svim slučajevima, ali u većini jest, a pri tome se poziva i na Romana Jakobsona koji je potragu za invarijantnim značenjima smatrao najvažnijim zadatkom lingvиста. Naravno, kao što je istaknuto i u prethodnom poglavlju, ta dva načina opisa značenja prijedloga –

¹⁵⁶ Belaj (2010: 17) objašnjava: „Drugim riječima, na primjeru hrvatskoga prijedložno-padežnog izraza *od + genitiv* pokazat će se da se značajno jedinstvo među specifičnim značenjima kao što su npr. uzročnost, kvalitativnost, tvarnost, eksplikativnost itd. ne temelji na neizravnim značajnim vezama proizašlim iz značajnih lanaca, već se može uspostaviti jedna puno vršna, izravna značajna veza preko jednoga superschematičnoga prostornog značenja zajedničkoga svim specifičnim ostvarajima.“

usredotočenost na značenjske lance ili na temeljno nadznačenje – ne isključuju se, već istu pojavu osvijetljavaju na različite načine, a pri tome istu u različite vidove povezanosti među različitim značenjima višeznačne jedinice.

U ovom radu predložima se pristup na način koji nije na kojih ih opisuje Belaj (2010). Na način značenjima genitiva, dativa, akuzativa, lokativa i instrumental u hrvatskom jeziku pristupa i Tanacković Faletar (2010) – uočava se jedno temeljno značenje koje povezuje sva ostala značenja u kompaktnu cjelinu značenjske mreže (konkretnije rečeno, genitiv se povezuje s konceptom ISHODIŠTA, dativ s konceptom USMJERENOSTI, akuzativ s konceptom CILJA, a instrumental s konceptom PARALELIZMA). Budući da težište u ovom radu nije postavljeno na značenjske lance, ni značenjska mreža predloga ne prikazuje se grafički. Potrebno je istaknuti i da se značenjska mreža predloga ne prikazuje grafički i zbog dubokog uvjerenja autora ovoga rada kako je takav grafički prikaz samo arbitraran način nametanja formalne strukture na konceptualne odnose¹⁵⁷ te da takav način prikaza boluje od velikog broja nedostataka (u skladu s onime što je o različitim pristupima značenjskim mrežama rečeno u prethodnim poglavljima). Ipak, grafički prikaz nikako ne treba beziznimno odbacivati, no potrebno je uvijek imati na umu s kojim ciljem se grafički prikaz značenjske mreže izražuje – svakako prikaz značenjske mreže primjerice predloga *u* ne može izgledati isto ukoliko je namijenjen po etnicima u jeziku hrvatskog jezika ili ukoliko je namijenjen studentima završnih godina studija kroatistike koji cijeli semestar proučavaju predložno-padežne izraze. U svakom slučaju, grafički prikaz značenjskih mreža izvrsno je mnemotehničko sredstvo koje, ukoliko je dobro izraženo, uvelike može pomoći u otkrivanju odnosa među različitim upotrebnim ostvarajima predloga. Također, u skladu s time, potrebno je reći i kako riječnik opis predloga ovisi o tome komu je riječnik namijenjen – tek u velikim jednojezičnim rječnicima može se očekivati da će opis značenjske mreže biti dovoljno detaljan, dok se to od školskih ili džepnih rječnika, posebice dvojezičnih ili višejezičnih, nikako ne može očekivati. Ipak, a to nije moguće dovoljno naglasiti, prostorno značenje predloga mora biti pravilno opisano! Također, još je jednom prije samog značenjskog opisa odabranih predloga potrebno naglasiti da se u ovom radu, a u skladu s pretpostavkama navedenim u teorijskom dijelu, smatra da značenje predložno-padežnog izraza može nadilaziti, tj. može biti više od zbroja značenja predloga i značenja padeža. Isto tako budući da se predložici uvijek pojavljuju u konstrukcijama, nije ih moguće

¹⁵⁷ Usp. različite grafičke pristupe oblikovanju značenjskih mreža prikazane u prilogu (8).

promatrati potpuno neovisno o jezi nim jedinicama s kojima ine konstrukciju, tj. pri zna enjskom opisu prijedloga potrebno je uzimati u obzir i zna enjska obilježja jezi nih jedinica izme u kojih prijedlog uspostavlja odnos. Ipak, potrebno je još jednom izrijekom naglasiti i kako pri zna enjskom opisu konstrukcija u kojima se nalaze prijedlozi pozornost treba, koliko god je mogu e, usmjeravati na uo avanje zna enja kojim prijedlog doprinosi zna enju konstrukcije te na uo avanje onih zna enjskih obilježja prijedloga koja mu omogu uju da se na e u konstrukciji s odre enim tipom jezi nih jedinica. Drugim rije ima, potrebno je pokušati dati odgovor na pitanje što je to u zna enju prijedloga što mu omogu uje kombiniranje s odre enim padežom ili padežima, tj. koji su (minimalni) uvjeti zna enjske kompatibilnosti me u lanovima neke konstrukcije, a koji im omogu uju da ine tu konstrukciju. U nastavku slijede zna enjski utemeljeni opisi upotrebe prijedloga *po*, *s*, *iz*, *bez*, *do*, *o*, *za*, *pod*, *pred* i *nad*.

2.1. Prijedlog *po*

U ovome poglavlju raspravlja se o zna enju prijedloga *po* te se nastoji dokazati tri osnovne pretpostavke.

- i. Sva se specifi nija zna enja prijedloga *po* uz lokativ na predodžbenoj razini, izravno ili neizravno, mogu povezati s pretpostavljenom supershemati nom predodžbenom shemom nazvanom POVRŠINA KAO PUT, tj. svim konkretnim upotrebnim ostvarajima prijedloga *po* uz lokativ inherentan je neki od aspekata supershemati nog zna enja, a koje bismo, u skladu s nazivljem u literaturi, mogli nazvati supralokalnom perlativnoš u ili supraperlativnoš u.¹⁵⁸
- ii. Sva se specifi na zna enja prijedloga *po* uz akuzativ na predodžbenoj razini, izravno ili neizravno, mogu povezati s pretpostavljenom supershemati nom predodžbenom shemom nazvanom POVRŠINA KAO CILJ, tj. svim konkretnim upotrebnim ostvarajima prijedloga *po* uz akuzativ inherentan je neki od aspekata

¹⁵⁸ Navedeni pojam ne pojavljuje se u literaturi prou enoj za potrebe rada, a što i ne iznena uje budu i da ne postoji više ili manje izravan ekvivalent tog prijedloga u prou avanijim indoeuropskim jezicima kao što su engleski ili njema ki, no opravdanost mu potvr uje Hagège (2010) koji govore i o kompleksnim semanti kim funkcijama adpozicija u dagestanskim jezicima koristi nazive *subablative*, *mediablative*, *prox-terminative* i sl.

tog supershemati nog zna enja, a koje bismo, u skladu s nazivljem u literaturi, mogli nazvati supralokalnom adlativnoš u ili supraadlativnoš u.¹⁵⁹

- iii. Mogu nost kombiniranja prijedloga *po* s lokativom i akuzativom motivirana je zna enjskim potencijalom toga prijedloga, tj. izme u konstrukcije *po + lokativ* i *po + akuzativ* mogu se uspostaviti poveznice.

Poglavlje je strukturirano u skladu s navedenim pretpostavkama – nakon uvodnih napomena o posebnostima sintakti ke upotrebe jezi ne jedinice *po* slijedi zna enjski opis upotrebe konstrukcija *po + lokativ* i *po + akuzativ*, a u završnome dijelu poglavlja nastoji se istaknuti koja su to zna enjska obilježja prijedloga *po* koja mu omogu uju kombiniranje upravo s tim dvama padežima.

Opisi se zna enja prijedloga *po* u hrvatskim gramatikama (Sili i Pranjкови 2005; Raguž 1997) i rje nicima (Ani et al. 2004; Šonje 2000) znatno razlikuju, tj. može se re i kako se u navedenim rje nicima i gramatikama identificiraju razli ite to ke unutar semanti kog kontinuuma prijedloga *po* ili se pak koriste razli iti nazivi kako bi se imenovale iste to ke unutar semanti kog kontinuuma prijedloga *po*, a što u kona nici rezultira poprili nom zbunjenoš u korisnika navedenih priručnika (posebice onih koji slabije vladaju jezikom). Naravno, a što je u skladu s tradicionalnim pristupima, nijedan od navedenih opisa ne uspostavlja poveznice me u identificiranim to kama semanti kog kontinuuma prijedloga *po*, bilo povezuju i ih u semanti ke lance bilo uspostavljaju i zajedni ku supershemati nu predodžbenu shemu kao „vezivno tkivo“. Opis hrvatskog prijedloga *po* u okviru kognitivne lingvistike, a koji bi se bavio upravo uspostavljanjem poveznica me u razli itim zna enjima toga prijedloga, ne postoji, a prijedlogu *po*, op enito gledano, ni kognitivna slavistika nije posvetila znatniju pozornosti – jedina je iznimka opis poljskog prijedloga *po* (Bacz 1999; Bacz 2002). Potrebno je spomenuti i kao se prijedlogom *po* u srpskom jeziku metodologijom kognitivne lingvistike bavi Klikovac (2000), no ona mu pozornost pridaje u okviru šire studije koja se bavi konceptom SADRŽAVANJA u engleskom i srpskom jeziku.¹⁶⁰ Na elno bi se moglo re i kako

¹⁵⁹ U ovome radu služit e se takvim novosloženim nazivima kako bi se to nije odredilo zna enje pojedinih prijedloga – prvi dio naziva odnosi e se na prostornu narav orijentira, a drugi na odnos trajektora i orijentira. Ukoliko prostorna narav orijentira nije istaknuto obilježje pojedinog zna enja, tada naziv toga zna enja upu uje samo na odnos trajektora i orijentira.

¹⁶⁰ Klikovac (2000: 242) ukratko objašnjava zašto prijedlog *po* (uz lokativ) smatra prijedlogom koji se veže uz koncept SPREMNIKA: „Upotrebom predloga *po* lokalizator se ne proglašava sadržavateljem; drugim re ima, u njegovoj strukturi zna enje sadržavanja nije centralno, nego jedno od marginalnih. Protitipi ni lokalizator u slu aju ovog predloga je 2-d prostor, a SO [sadržani objekt] je entitet koji se kre e u razli itim pravcima ili ve i broj entiteta koji se nalaze na razli itim mestima tog prostora. Lokalizatori koji su u isto vreme i sadržavatelji jesu: ograni eni 2-d prostor, netipi na MATERIJU (sa zna enjem

nezastupljenost kognitivnih opisa prijedloga *po* neposredno upućuje na njegovu značajnu složenost. Kao što je već najavljeno, u ovome poglavlju pokušat će se dokazati povezanost svih značajki prijedloga *po*, a kao polazišni okvir, tj. kao svojevrsna odskočna daska, poslužit će značajki opisa prijedloga *po* u gramatici Silića i Pranjkovića (2005) budući da se u toj gramatici inače naj iscrpnije govori o značajkama prijedloga, a i napominje se, iako ne i objašnjava detaljnije, da je prostorno značajka poveznica među svim ostalim značajkama.

Prijedlog *po* kombinira se u suvremenom hrvatskom jeziku s lokativom i akuzativom, a prototipni primjeri tih konstrukcija prikazani su u primjerima (1) i (2). Lokativne su konstrukcije prototipnije te, posljedično, znatno češće,¹⁶¹ a to potvrđuje i anketa provedena za potrebe ovoga rada. Ukupno 200 ispitanika, nasumično izabranih izvornih govornika hrvatskog jezika, zamoljeno je da zapišu prvu rečenicu s prijedlogom *po* koja im padne na pamet – među dobivenim je rečenicama ukupno 141 rečenica sadržavala lokativnu konstrukciju, tj. 70,5% rečenica. Slično potvrđuje i kratka pretraga korpusa *Hrvatska jezična riznica* – od 800 analiziranih primjera njih 664, tj. 83%, sadržavalo je lokativnu konstrukciju.¹⁶² Pretraga *hrWaC* korpusa pokazala je da je *po* obilježen kao lokativni prijedlog u 1461200 primjera, a kao akuzativni u 252571 primjera, tj. da lokativne konstrukcije čine ukupno 85,26% primjera, a što samo dodatno potvrđuje znatno veću ustalost lokativnih konstrukcija. Govoreći o etimologiji prijedloga *po*, Skok (1988b: 692) navodi kako se uz lokativne i akuzativne konstrukcije pojavljuju i konstrukcije s dativom,¹⁶³ no ne navodi primjer. Takva upotreba prijedloga *po* svakako nije više živa pojava u suvremenom hrvatskom jeziku (niti na elno moguće zbog sinkretizma lokativa i dativa, tj. specijalizacije lokativa kao prijedložnog padeža s jedne strane i dativne težnje besprijedložnosti s druge strane), no stariji tekstovi pokazuju da je bila živa u hrvatskoj redakciji staroslavenskog te da su se njome iskazivala raznolika značajka (npr. Vince (2010: 804-805) spominje značajka puta, slijeda i distributivnosti).¹⁶⁴

okolnosti, obično vremenskih) i ograničeni 3-d prostori. U ovom posljednjem slučaju SO mora biti MATERIJALNA ili takva putanja jednog entiteta koja može ispuniti 3-d prostor.“

¹⁶¹ Uvijek treba imati na umu da je u ustalost posljedica prototipnosti, a ne njezin uzrok.

¹⁶² U *Hrvatskoj jezičnoj riznici* jezične jedinice nisu morfološki obilježene pa se do ovih podataka došlo ručnim usustavljanjem sustavno odabranih primjera koji su prikupljeni iz književnih i publicističkih djela te udžbenika isključivo objavljenih nakon 2000. godine.

¹⁶³ Značajka prijedloga *po* u konstrukcijama s dativom Skok (1988b: 692) parafrazira njemački kim prijedlozi *überhin* 'preko' i *längs* 'uz, uzduž'.

¹⁶⁴ Bac (1999) upravo ta tri značajka isti će kao osnovne imbenike prisutne u značajki prijedloga *po*, a koji mu omogućuju kompatibilnost s trima različitim padežima u poljskom (lokativom, dativom i akuzativom).

Tako er, takva upotreba prijedloga *po* prisutna je i danas me u zapadnim i isto nim slavenskim jezicima, npr. u poljskom i ruskom (usp. Janda i Clancy 2002: 107-109).

- (1) *Ma ka hoda po krovu.*
- (2) *Idem po kruh.*
- (3) *Svako jutro dolazio bi po mlijeka.*
- (4) *Pred vratima zaustavi se eta, a na kraju svake ulice namjesti se po jedan konjanik.*
- (5) *Jedno su se vrijeme Hrvati i Nijemci izmjenjivali u vodstvu po s jednim pogotkom prednosti.*
- (6) *Jer dogodilo se ono ega su se svi pribojavali, da Oscari budu razdijeljeni svakomu po malo, nikomu previše.*
- (7) *Svaki dan pro ita po jednu knjigu.*

Daljnja pretraga korpusa pokazala je da se jezi na jedinica *po* pojavljuje i u drugim konstrukcijama – u primjeru (3) uz genitiv, u primjeru (4) uz nominativ, u primjeru (5) uz instrumentalni prijedložno-padežni izraz te u primjeru (6) uz prilog. Takve upotrebe ne spominju se u suvremenim hrvatskim gramatikama i rje nicima pa im je potrebno posvetiti dodatnu pozornost.¹⁶⁵

U primjeru (3) genitivno ozna ena imenica i prijedlog *po* ine prijedložno-padežni izraz koji ima ulogu priložne oznake uzroka (namjere). Nadalje, može se re i kako se u primjeru (3) radi o dijelom genitivu, a njegova upotreba motivirana je potrebom naglašavanja injenice da se radnja koju izvodi trajektor ne odnosi na orijentir u njegovoj ukupnosti, ve samo na njegov dio. Primjerice, u primjeru (3) osoba koja dolazi po mlijeko nije došla po sve mlijeko, ve samo po dio mlijeka. Sli no je i u primjerima *idi kod susjede po še era* ili *došla sam po kave*. Bitno je primijetiti i kako je u navedenim primjerima mogu e ispred genitivno kodiranog orijentira upotrijebiti koli inski izraz, npr. *malo, kilogram, litra* i sl. Ukoliko je promjenjiv, koli inski izraz bit e akuzativno kodiran, npr. *svako jutro dolazio bi po litru mlijeka*. Tako er, koli inski izraz uvijek zahtijeva dopunu u genitivu pa se u tom smislu može pretpostaviti da su navedeni primjeri elipti ne naravi te da se tu u osnovi radi o akuzativnoj upotrebi prijedloga *po*.¹⁶⁶

¹⁶⁵ Jedino Sili i Pranjakovi (2005: 227) govore i o prijedlogu *po* uz akuzativ napominju da se on može nalaziti i ispred brojeva te nesklonjivih koli inskih izraza.

¹⁶⁶ Svakako, potrebno je napraviti dodatna istraživanja kojima bi se prou ila u estalost navedene konstrukcije te okolnosti u kojima se pojavljuje.

Za razliku od prijedloga *po* u primjeru (3), u primjerima (4) - (6) jezi na jedinica *po* može se ispustiti, a da iskaz ostane prihvatljiv pa čak i semantički (donekle) neizmijenjen, a što upućuje na to da se u tim primjerima jezi na jedinicu *po* ne treba smatrati prijedlogom. Autor ovoga rada smatra kako u tim slučajevima jezi na jedinicu *po* potrebno smatrati esticom budući da služi izražavanju/naglašavanju (dodatne) nijanse značenja – u navedenim primjerima *po* naglašava ravnomjernu raspoređenost (razadržanost), tj. pravilnu distributivnost. Upravo zbog pojma pravilnosti koji uz sebe vezuje, estica *po* pojavljuje se gotovo u pravilu uz brojeve, a što potvrđuju i navedeni primjeri. U primjeru (4) estica *po* naglašava da se to nije jedan konjanik nalazi na kraju ulice,¹⁶⁷ a u primjeru (5) da se rezultat utakmice pravilno izmjenjivao naizmjenično povećanjem broja postignutih pogodaka to nije za jedan. Kao što je napomenuto, u tim je primjerima pravilnost distribucije naglašena ne samo esticom *po* već i eksplicitno naznačenim brojem (koji je također moguće ispustiti iz iskaza budući da tu informaciju donose nominativni i instrumentalni nastavak). Slično, u primjeru (6) estica *po* naglašava pravilnu distributivnost radnje izražene glagolom u količinama izraženim količinski prilogom. Budući da se upotreba jezi na jedinice *po* prikazana u primjerima (4) - (6) ne spominje u suvremenim rječnicima i gramatikama, u kojima je *po*, moglo bi se reći i nepravilno, određeno isključivo kao prijedlog. Kratak pogled u stariju literaturu kao i u gramatike pisane izvan Hrvatske ipak malo drugačije osvjetljava problem. Primjerice Iveković i Broz (1901b: 51) razlikuju dvije homonimne jezi na jedinice *po* – prvo je *po* prijedlog uz lokativ i akuzativ, dok je drugo *po* prilog¹⁶⁸ koji „dodaje značenje distributivno riječi ima koje drugoga značenja radi već stoje u kojem padežu.“ Slično objašnjenje o distributivnom značenju koje *po* pridodaje riječi ima neovisno o padežu kojim su obilježene donosi i Alexander (2006),¹⁶⁹ s

¹⁶⁷ Da se kod estice *po* radi o toj određenoj, pravilnoj distributivnosti, upućuje činjenica da se riječ koja ju slijedi ne može nalaziti u množini. Naime, jedina upućuje na to određeni broj jedinica, dok je množina količinski rastezljiv pojam. U skladu s rečenim, bilo bi zanimljivo proučiti pojavljuje li se distributivna estica *po* u staroslavenskom ili u suvremenom slovenskom uz nominativ dvojine. Ukoliko se pojavljuje uz nominativ dvojine, a ne pojavljuje uz nominativ množine to bi bio još jedan dokaz kako se esticom *po* naglašava pravilnost distribucije.

¹⁶⁸ *Po* u navedenim primjerima nikako nije opravdano smatrati prilogom budući da ne može stajati samostalno, bez dopune. Također, Silić i Pranjković (2005: 40) kao dokaz nesamostalnosti, kada govore u esticama, navode da se uz spoj *estica + prilog* postavlja jedinstveno pitanje *kako?*. Ukoliko tu napomenu primijenimo na primjer (6) u kojemu se *po* nalazi ispred količinskog priloga *malo* vidjet ćemo da se *po* prema tom kriteriju može smatrati esticom. Iveković i Broz (1901b) najvjerojatnije esticu *po* smatraju prilogom zato što se privedlozi, a posebice prvotni privedlozi kakav je prijedlog *po*, kao jezi na jedinice ograničavaju distribucije, razvijaju ponajprije od priloga.

¹⁶⁹ Alexander (2006: 79) navodi: „The idea of distribution is expressed by the preposition *po*, whose object identifies the metric of distribution. English translations often use the words *per*, *each* or *apiece*; the precise translation depends on the context of any one expression. The idea of succession (as in English *one by one*) is also expressed by this preposition. What is unique to both these usages is that the preposition does not require a specific case. Rather, the case of the following noun is determined by the

napomenom kako su u takvim slu ajevima naj eš e nominativne i akuzativne konstrukcije. Nadalje, imaju i na umu navedene napomene o mogu nosti pojave distributivnog *po* ispred bilo kojeg padeža, uvidjelo se da je jezi nu jedinicu *po* mogu e ispustiti i ispred nekih akuzativnih konstrukcija, tj. da se i u tim slu ajevima radi o estici *po*, a ne prijedlogu *po*.¹⁷⁰ To je vidljivo u primjeru (7) gdje estica *po* tako er naglašava to no odre enu koli inu, tj. pravilnu distribuiranost rezultata radnje *po* vremenskim segmentima (pravilnost distribucije naglašena je i brojem koji se tako er može ispustiti iz iskaza).¹⁷¹ Naravno, *po* se ispred lokativa u suvremenom hrvatskom jeziku nikako ne može ispustiti budu i da tada više ne bi bilo rije o lokativu ve o dativu, tj. došlo bi do potpune promjene zna enja, no, kao što e se pokazati u nastavku, distributivno zna enje izri e se i konstrukcijom *po + lokativ*. Budu i da konstrukcija *po + lokativ* i sama *po* sebi može izražavati distributivnost, nije iznena uju e što u korpusu nije prona en nijedan primjer estice *po* ispred lokativnog prijedložno-padežnog izraza.¹⁷² Imaju i u vidu i prototipnost

structure of the sentence in which it occurs. Normally, either the nominative or the accusative case follows *po* in these two meanings.”

¹⁷⁰ Na pitanje u estalosti distribucije jezi ne jedinice *po* uz akuzativ teško je dati konkretan odgovor budu i da je prije svega potrebno obratiti pozornost govori li se o u estalosti akuzativa uz prijedlog *po* ili uz esticu *po*. Ukoliko je *po* mogu e ispustiti radi se o estici, a ukoliko ga nije mogu e ispustiti radi se o prijedlogu. Ipak, primjer *hodali su jedan po jedan* baca sjenu sumnje na predloženi model razlikovanja prijedloga *po* od estice *po*. Naime, s jedne je strane injenica da u tome primjeru nije mogu e ispustiti *po* pa bi ono trebalo biti prijedlog, no s druge je strane injenica da se radi o nominativu pa bi *po* trebalo biti estica. Nadalje, primjeri poput *ispitivale su jedna po jedna* i *ispitivale su jednu po jednu* upu uje na to da se u konstrukciji *x po x* može pojaviti i nominativ i akuzativ, ovisno kakva se informacija želi prenijeti iskazom (naravno, alternacija je mogu a samo uz prijelazne glagole). Može se primijetiti kako je variranje nominativa i akuzativa omogu eno samo uz imenice koje ozna avaju nešto živo, dok se kod imenica koje ozna avaju nešto neživo uvijek radi o akuzativu, npr. *vozili su auto po auto* ne može zna iti da su automobili vozili, ve da je netko vozio automobile (osim, naravno, ako se ne radi o pripisivanju obilježja živosti automobilima). Kada se govori o estici *po* uz akuzativ onda je potrebno istaknuti kako se ona nalazi i u primjerima kao što je *ra unala su po tisu u kuna*. Ukoliko se tu radi o estici, kao što se u ovome radu pretpostavlja, tada je potrebno napomenuti i kako se u navedenom primjeru radi o imenskom predikatu u akuzativu, a što je pojava koja se ne spominje u suvremenim gramatikama. Još jednu zanimljivost treba spomenuti u vezi s konstrukcijom *x po x*. Naime, ona može biti i dativno kodirana pa se posljedi no može govoriti o pojavi dativa uz *po*, npr. *pisao je jednom po jednom odvjetniku*.

¹⁷¹ Ovdje bi se mogao uputiti prigovor kako se u izrazu kao što je primjerice *svaki dan pro ita po nekoliko knjiga* ne radi o pravilnoj distribuciji budu i da *nekoliko* ozna ava neodre eni broj. Ipak, ovdje informacija o pravilnosti proizlazi iz injenice da *nekoliko* uvijek i bez iznimke zna i broj ve i od jedan pa se i u tom pogledu može govoriti o pravilnosti distribucije, iako ne tako eksplicitnoj kakva je izražena brojevima.

¹⁷² Pretraga korpusa pokazala je vrlo ograni enu distribuciju estice *po* ispred prijedložno-padežnih izraza – estica je *po* ispred konstrukcije *s + instrumental* u estala, dok za ostale konstrukcije nije bilo potvrde (Ivekovi i Broz (1901b: 52) navode još primjere *privežem svaki kraj po za jednu granu, globi Turke i raju jednako, i još Turke po na jednoga više, jer su bogatiji te ima paša po od dva tuga*, no ti bi se primjeri teško mogli pripisati suvremenom hrvatskom jeziku (možda tek prvi, a to potvr uje i kratka pretraga interneta, npr. *s tim da se mi eš po za jednu to ku udesno*). Prijedlog *po* relativno u estalo pak dolazi ispred akuzativnih i lokativnih prijedložno-padežnih izraza, npr. *otišao sam ku i po na sitno nasjeckanu slaninu* ili *kao svinja valjao sam se po u salvete umotanim sendvi ima*. Potrebno je naglasiti kako se tu radi o akuzativnom ili lokativnom prijedložno-padežnom izrazu koji je u atributnoj ulozi

konstrukcije *po + lokativ* može se pretpostaviti da je njezina implikacija distributivnosti motivirala nastanak estice *po*. Nadalje, distributivno zna enje, osim što je vidljivo kod estice *po* i prijedloga *po*, svojstveno je i glagolskom prefiksu *po-* (Sili i Pranjkovi 2005: 148; Bari et al. 1997: 382), a može se pretpostaviti kako je motivacija njegova distributivnog zna enja identična onoj konstrukcije *po + lokativ*.¹⁷³ Dokazivanje ili opovrgavanje navedenih pretpostavke izlazi izvan okvira teme ovoga rada.

U nastavku rada govori se samo o prijedlogu *po* i njegovim zna enjima, no zna enja prijedloga *po*, estice *po* i prefiksa *po-* mogu e je, dakako, povezati u jednu zajedničku zna enjsku mrežu budu i da su se razvili od istog adverbijalnog morfema prostornog zna enja. Ta napomena odnosi se i na sve ostale prijedloge koji se analiziraju u radu.

2.1.1. Prijedlog *po* uz lokativ

Perlativnost, tj. kretanje prostorom koji se povezuje s konceptom *PUTA* u temeljima je zna enja prijedloga *po* uz lokativ,¹⁷⁴ a primjer (9) pokazuje najuobičajeniju upotrebu te

uba en u prijedložno-padežni izraz *po + akuzativ* ili *po + lokativ* te samo na prvi pogled rastavlja prijedlog *po* od imenskog izraza.

¹⁷³ Budu i da je distributivnost svojstvena i prijedlogu *po* i estici *po* i prefiksu *po-* može se postaviti pitanje ne bi li upravo koncept *DISTRIBUTIVNOSTI* mogao biti superschematični koncept na kojem se temelje sva specifična zna enja tih jezičnih jedinica. Dakako, takva je pretpostavka moguća i logična, no ne i dokaziva budu i da nisu moguća dijakronijska istraživanja tih razmjera, a nije ni vjerojatna ponajprije zbog toga što je kretanje prisutno u najuobičajenijim primjerima konstrukcije *po + lokativ* (npr. *hodam po livadi, trčim po igralištu*) konceptualno istaknutije od stativnosti prisutne u manje uobičajenim primjerima (npr. *igra ke leže po podu, brašno je po stolu*) – tijelo u pokretu istaknutije je od tijela koje miruje. U konačnici, distributivnost je moguća objasniti preko kretanja, tj. kao njezinu posljedicu, kao što e se pokazati, dok kretanje nije mogu e objasniti kao posljedicu distributivnosti.

¹⁷⁴ Perlativnost se, zajedno s lokalnošću, ablativnošću i adlativnošću, smatra jednim od četiriju temeljnih prostornih zna enja, a koja se dalje dijele na specifična podzna enja, npr. supralokalnost, translokalnost, ekstralokalnost itd. Lokalnost je vezana uz stativnost, dok su ablativnost i adlativnost povezane sa smjerom, a perlativnost s pravcem kretanja. Hagège (2010: 285) primjećuje kako humanistički obrazovani ljudi povezuju ta četiri temeljna prostorna zna enja s četirima pitanjima koja na latinskom glase *ubi? quo? unde? i qua?*, a na engleskom *where?, whither?, whence? i wherethrough?* Hrvatski prijevod tih pitanja glasi *gdje?, kamo?, odakle? i kuda?* Na temelju tih četiriju zna enja uspostavljena su i usustavljena prijedložna zna enja o kojima se govori u uvodnom teorijskom dijelu rada, a temelj su i analize u ovome radu. Naravno, potrebno je napomenuti da se nazivlje koji lingvisti koriste često značajno međusobno razlikovati, a što ponekada može otežavati razumijevanje (npr. već je napomenuto da Hagège (2010) donosi vlastito nazivlje, tj. donekle modificira postojeće nazivlje kako bi naglasio sustavnost te povezanost padežnih i prijedložnih zna enja). O različitom inventaru naziva govori i Belaj (2009: 46). Ni o hrvatskom nazivlju nema jednoznačnog dogovora – npr. Belaj (2008) koristi naziv ekstralokativnost kao naziv za jedno od podzna enja ablativnosti, a Belaj (2009) za isto to podzna enje koristi naziv ekstralokalnost. Slično tomu, Pranjkovi (1992) koristi za to zna enje naziv ekstralokativnost, a Sili i Pranjkovi (2005) koriste nazive izvanmjesnost te ekstralokalnost. Belaj (privatna komunikacija) sugerira da je u kontekstu prostornih mjesnih odnosa naziv lokalnost opravdaniji budu i da lokativnost upućuje na padež lokativ. Autor ovoga rada slaže se s tim stajalištem te koristi naziv lokalnost. Na ovome mjestu svakako je potrebno naglasiti kako je usustavljivanje nazivlja, posebice u okviru kognitivne kroatistike, cilj kojemu svakako treba težiti.

konstrukcije. Lokativ konkretizira prostor kretanja kroz koncept POVRŠINE te ga određuje kao MJESTO u granicama kojega trajektor ostvaruje svoj PUT, tj. kao prostor unutar kojega se trajektor kreće. Budući da se radi o POVRŠINI, trajektor se kreće tako da uspostavlja KONTAKT s tom POVRŠINOM i to s njezine gornje strane (u prototipnim situacijama radi se o horizontalnoj površini, no kako pokazuje primjer (10) upotreba prijedloga *po* moguće je i u situacijama u kojima se ne radi o horizontalnom orijentiru).¹⁷⁵ Drugim riječima, može se reći i kako konstrukcija *po + lokativ* ima perlativno i supralokalno značenje, tj. radi se o supralokalnoj perlativnosti ili supraperlativnosti. U nastavku će se pokušati ukazati na to da su perlativnost i supralokalnost zajednički prostorni značajski temelj svih specifičnih lokativnih padežnih izraza s prijedlogom *po*. Naravno, pojedine specifične konstrukcije naglašavaju ili perlativnost ili supralokalnost, no konstrukcije koje naglašavaju (stati) nužnu supralokalnost rjeđe su i slabije razrađene budući da to značajsko polje prekriva konstrukcija lokativa s prijedlogom *na*.¹⁷⁶ U literaturi se stoga i navodi kako je prijedlog *po* dinamički ekvivalent stati nog prijedloga *na*, a što zorno pokazuje i usporedba primjera (8) i (9). Potrebno je napomenuti i kako je prijedlog *po* jedini od lokativnih prijedloga koji je dinamički naravi (*prema* je potrebno smatrati dativnim prijedlogom). Statičnost i dinamičnost prijedloga *na* i *po* u primjerima (8) i (9) izravno je povezana i s glagolima koji se mogu pojaviti u takvim kontekstima – uz prijedlog *na* na elno se pojavljuju statični glagoli, dok se uz prijedlog *po* pojavljuju glagoli kretanja (kada se govori o prototipnom značenju).¹⁷⁷ Ipak, kao što pokazuje primjer (11), uz prijedlog *na* moguće je upotrijebiti i

¹⁷⁵ Konstrukcija *po + lokativ* zamjenjiva je konstrukcijom *uz + akuzativ* u situacijama u kojima se radi o vertikalnom orijentiru. Ta je zamjenjivost opravdana činjenicom da je prijedlog *uz* također povezan s konceptom POVRŠINE (iako se to u literaturi zanemaruje te se prijedlogu *uz* pristupa isključivo kao prijedlogu blizine (Šarić 2012)). Također, koncept POVRŠINE povezan je s funkcionalno uvjetovanim konceptima KONTAKTA i PODUPIRANJA – naime površina kojim se trajektor kreće kako bi s nižeg položaja došao na viši, i obrnuto, omogućava to kretanje, a da bi površina mogla omogućiti kretanje, trajektor mora biti s njom u kontaktu (gledano sa stajališta fizike – da bi se neki predmet kretao, izmeću njega i površine po kojoj se kreće mora postojati trenje).

¹⁷⁶ Prijedlozi *na* i *po* komplementarno su raspoređeni – prijedlog *na* uz koncept POVRŠINE vezuje statičnost dok prijedlog *po* uz koncept POVRŠINE vezuje dinamičnost. Kada se govori o dinamičnosti i statičnosti trajektora u unutrašnjosti orijentira koji se vezuje uz koncept SPREMNIKA prijedlog *u* pokriva obje upotrebe. Nepostojanje dvaju prijedloga koji bi izražavali razliku između statičnosti i dinamičnosti trajektora smještenog unutar SPREMNIKA logična je posljedica toga što su trajektor smješteni unutar SPREMNIKA isto perceptivno nedostupni, a i SPREMNIK je taj koji utječe na njihovo gibanje, tj. određuje im položaj. S druge strane trajektor koji su smješteni na POVRŠINI perceptivno dostupni, a najčešće se mogu i kretati neovisno o toj POVRŠINI, a to je bitan podatak. Npr. svejedno je trčati tigar *u* kavezu ili sjediti *u* kavezu budući da ne predstavlja opasnost jer se nalazi u SPREMNIKU koji djeluje na njega, kontrolira ga, no razlika između tigre koji trči *po* kavezu i tigre koji sjedi *na* kavezu je bitna, budući da kod dinamične situacije mora i porasti spremnost promatrača na bijeg ili obranu. Ipak, mogućnost percepcije sigurno je od presudne važnosti.

¹⁷⁷ U rijetkim se situacijama uz prijedlog *po* u prototipnom značenju supralokalne perlativnosti upotrebljavaju i svršeni glagoli, npr. *uspjeti se po zidu* ili *prije i cestu po zebri*. Upotreba prefigiranih svršenih glagola upućuje na to da prizor treba promatrati sumarno, a ne sekvencijalno.

glagol kretanja, iako bi se takvi primjeri mogli smatrati i donekle obilježenim, no potrebno je primijetiti kako je značenje navedene konstrukcije vezano uz određivanje mjesta na kojemu se nalazi trajektor, tj. njegove smještenosti u prostoru, a ne uz isticanje stati ne ili dinami ne naravi radnje koju trajektor obavlja. Drugim riječi ima, može se reći i da je opreka stati ne-dinami ne neutralizirana, tj. konceptualno potisnuta, a lokativni koncept SMJEŠTENOSTI istaknut.

(8) *Ma ka sjedi na krovu.*

(9) *Ma ka hoda po krovu.*

(10) *Puž se penje po zidu.*

(11) *Gdje je Marko? Marko trči na igralištu.*

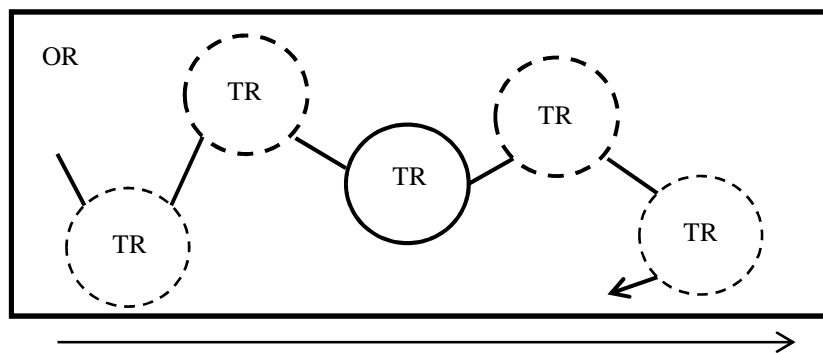
Kada se govori u prototipnim ostvarajima konstrukcije *po + lokativ* potrebno je napomenuti i da su one na elno zamjenjive besprijedložnim prostornim instrumentalom kao što pokazuju primjeri (12) i (13). U literaturi, npr. Stolac (2009), tvrdi se kako se u navedenim primjerima radi o potpunoj sintakti koj sinonimiji, no to nije ispravno budući da se konstrukcija *po + lokativ* razlikuje od besprijedložnog prostornog instrumentala upravo po tome što se prostor kojim se kreće trajektor specificira preko koncepta POVRŠINE, dok se kod besprijedložnog prostornog instrumentala radi o generičkom prostoru koji je lišen atributa dimenzionalnosti. Nadalje, u primjeru (14) pokazuje se kako je besprijedložni prostorni instrumental zamjenjiv i konstrukcijom *kroz + akuzativ*. Ta konstrukcija specificira generički prostor kojim se trajektor kreće preko koncepta SPREMNIKA (uz činjenicu da naglašava i dostizanje granice/a tog prostora, a što je vezano uz akuzativni koncept CILJA). Posljedično, logično bi bilo da se konstrukcije *po + lokativ* i *kroz + akuzativ* ne mogu koristiti uz iste orijentire, no ukoliko imamo na umu ljudsku sposobnost poimanja različitih orijentira i POVRŠINOM i SPREMNIKOM, ovisno o perspektivi iz koje se prostorni prizor promatra, funkcionalnim posljedicama odnosa te informaciji koju se želi prenijeti, primjeri (12) i (14) ne predstavljaju problem značenjskom opisu prijedloga. Dakle ovisno o konceptualnoj važnosti obilježja prostora kojim se trajektor kreće kao i o percepciji tog prostora, za opisivanje istog prostornog prizora može se upotrijebiti iskaz koji sadrži besprijedložni prostorni instrumental, *po + lokativ* ili *kroz + akuzativ*. Navedene primjere možemo smatrati i izravnim te vrlo zornim dokazom kako procesom gramatikalizacije, a padežni afiksi gramatikalizirani su od adpozicija, jezične jedinice postaju apstraktnije, tj. značenjski manje specificirane.

(12) *Tr ati po šumi.*

(13) *Tr ati šumom.*

(14) *Tr ati kroz šumu.*

Slika (1) shematski prikazuje ostvaraj zna enja supraperlativnosti u prototipnom primjeru (9). Orijehtir, povezan s konceptom POVRŠINE, mjesto je kojim se kre e trajektor prelaze i neki PUT. Koncept PUTA naglašen je iscrtkanim trajektorima s lijeve i desne strane trajektora ozna enog punom linijom, a koji predstavlja trajektor u trenutku iskaza. Iscrtkani trajektor simboliziraju položaje u kojima se trajektor nalazio u trenucima prije iskaza i u kojima bi se trebao nalaziti nakon iskaza. Što je iscrtkani trajektor udaljeniji od trajektora u trenutku iskaza, to je ozna en tanjim linijama, a što simbolizira konceptualnu neistaknutost ISHODIŠTA i CILJA kretanja, a naglašava trajanje kretanja. Trajanje, u skladu s konvencijama kognitivne lingvistike, naglašeno je i strelicom smještenom ispod orijentira.

Slika 1

U prototipnim situacijama, npr. primjer (9), kretanje trajektora nije usmjereno, on se kre e slobodno površinom orijentira u svim mogu im smjerovima (naravno, ne odvađa se od orijentira niti u njega ponire – takvi odnosi zahtijevali bi kodiranje drugim prijedlozima). Ukoliko je pak smjer trajektorova kretanja mogu e utvrditi, tada taj podatak proizlazi iz zna enja imenice koja obilježava orijentir, tj. izravno proizlazi iz enciklopedijskog znanja o prostornim obilježjima orijentira. U primjeru (15) trajektor se kre e površinom izduženog orijentira. Budu i da je površina tra nica izdužena i uska, ona omogu ava tramvaju kretanje samo u jednom smjeru – uzduž tra nica (to nije re eno, radi se o dvama mogu im smjerovima kretanja, naprijed ili nazad, no ta detaljnija specifikacija kretanja mora biti eksplicitno nazna ena drugim jezi nim jedinicama). Dakle u primjeru (15) radi se u inherentno usmjerenom orijentiru koji uvjetuje obilježja PUTA, tj. orijentir postaje usmjereni PUT kojim se trajektor kre e. Sli no je i u primjeru (16) u kojemu je

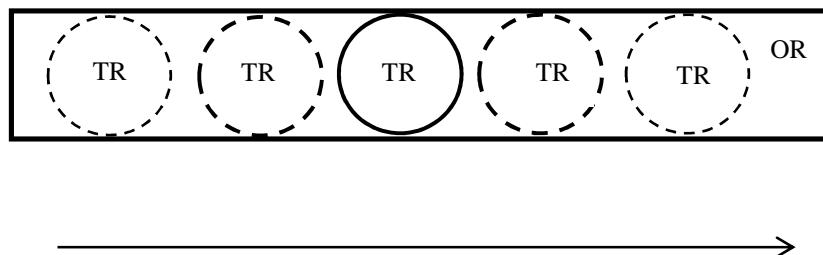
kretanje trajektora određeno prostornim obilježjima orijentira (ljestve su uvijek u vertikalnom položaju, da bi bile funkcionalne, te se trajektor može kretati samo vertikalno (detaljnija specifikacija kretanja eksplicitno je naznačena priložima *gore* i *dolje*)). U primjeru (17) radi se o visokoshematičnom orijentiru, svedenom samo na liniju, a koji je PUT kojim se kreće trajektor. U navedenim primjerima naglašena je perlativnost.

(15) *Tramvaj vozi po tračnicama.*

(16) *Po lojtrici gore pa po lojtrici dolje.*

(17) *Objekt se jednoliko kreće po kružnici.*

Slika (2) shematski prikazuje ostvaravanje supraperlativnosti u primjerima u kojima orijentir svojim prostornim osobinama uvjetuje kretanje trajektora.¹⁷⁸ Smjer kretanja nije naznačen (kao što je napomenuto, strelica ispod orijentira označuje trajanje) budući da postoje dva moguća smjera.

Slika 2

Poimanje orijentira kao PUTA kojim se trajektor kreće motivira i upotrebu konstrukcije *po + lokativ* za izricanje naznačena, a koja je prisutna u primjerima (18) - (23). Belaj (2009:7) navodi kako se „kategorija naznačena općenito [...] u kognitivnoj lingvistici promatra kao kategorija utemeljena na predodžbenoj shemi PUTA, budući da se svaki naznačen može konceptualizirati kao apstraktan put koji se prelazi prilikom provođenja neke radnje.“ Konkretizirano navedenim primjerima, možemo reći i kako u primjeru (18) orijentir označen imenicom *abeceda* služi kao put kojim se kreće apstraktni trajektor, nazovimo ga

¹⁷⁸ Bac (2002) u svojim primjerima u poljskom jeziku govori o tome kako trajektor slijedi obilježja orijentira, tj. govori o konceptu SLIJE ENJA, a koji smatra temeljnim konceptom prisutnim u svim specifičnim upotrebama prijedloga *po* u poljskom. Mišljenje je autora ovoga rada kako se tu ipak ne radi o konceptu SLIJE ENJA, već o uvjetovanom kretanju, a sliječenje je samo dojam koji proizlazi iz takvog kretanja. Koncept SLIJE ENJA tipičan je pak za prijedlog *za*, a o čemu će biti više riječi u zasebnom poglavlju.

posloženost, i to tako da je na in trajektorova kretanja uvjetovan inherentnim obilježjima orijentira. Drugim riječi ima, posloženost kao kona an rezultat (da se radi o kona nom rezultatu implicira odabir svršenog glagola) uvjetovana je obilježjima orijentira *abeceda* na isti na in na koji je kretanje trajektora u primjeru (15) uvjetovano obilježjima orijentira. Implicitno je u navedenim primjerima prisutan i koncept PODUPIRANJA, povezan s konceptom POVRŠINE, budu i da se može re i kako ne samo da orijentir upravlja kona nim rezultatom radnje izražene glagolom *ve i omogu* ava da do njega uop e i do e. Primjerice u primjeru (20) orijentir ozna en imenicom *pravila* ne samo da uvjetuje na in na koji se radnja iskazana glagolom *igrati* odvija *ve i na neki na in omogu* ava da se ta radnja ozna i tim glagolom (tj. da nema pravila ne bismo uop e mogli govorit o igri te iskoristiti glagol *igrati*). U primjeru (21) trajektor, nazovimo ga prepoznavanje, ne samo što do svijesti govornika dolazi prelaze i apstraktan put ozna en imenicom *hod* *ve taj orijentir uop e i omogu* uje da trajektor do e do svijesti govornika. U primjeru (22) orijentir ozna en imenicom *alkohol* konceptualno je teže poimati kao put, no svakako se radi o tome da orijentir omogu uje i usmjerava kona an rezultat, tj. dolazak trajektora, nazovimo ga smrad, do nosa govornika. Ovdje je prisutna i implikacija uzro nosti, a koja je uvijek povezana s konceptom PUTA preko koncepta ABLATIVNOSTI (ISHODIŠTE je sastavni dio svakog PUTA, ak i ako nije istaknuto). Belaj (2010: 22) objašnjava da se „uzroci, AGENTIVNI AKTANTI, preko koncepta odnosno predodžbene sheme PUTA poimaju kao IZVORI iz kojih proizlaze njihovi EFEKTI prelaze i odre eni put do CILJA odnosno ciljne domene i pri tom zahva aju i nekakav uže ili šire shva eni PACIJENS.“ Eksplicitnije je zna enje uzroka prisutno u primjeru (23) gdje se orijentir ozna en imenicom *naredba* poima kao nešto što se obavezno povezuje s konceptom ISHODIŠTA. Ipak, potrebno je napomenuti kako je izricanje uzroka konstrukcijom *po + lokativ* poprili no ograni eno (Sili i Pranjкови (2005: 232) isti u u stalost imenica tipa *posao*, *zadatak* i sl. u takvim kontekstima – u svakom slu aju radi se o ne emu što se može poimati kao da dolazi od nekog izvora, kao nametnuto).

(18) *Poslagat u prezimena po abecedi.*

(19) *Po planu sutra letim zrakoplovom za Kanadu.*

(20) *Mnogi ne igraju po pravilima.*

(21) *Prepoznajem ga po hodu.*

(22) *Ušao je unutra i cijela soba zasmrdjela je po alkoholu.*

(23) *Cijelu no pjevala je po naredbi.*

U primjerima (24) - (26) konstrukcijom *po + lokativ* označava se sredstvo. Tu se radi o istoj situaciji kao u prethodnim primjerima (18) - (23) – orijentir je put kojim se trajektor kreće – s tom razlikom da se radi o živim orijentirima (obavezno se koristi besprijedložni instrumental u slučajevima kada se radi o neživim orijentirima budući da je temeljno značenje besprijedložnog instrumentala upravo izricanje sredstva). U primjeru (26) nema glagola kretanja, no tu se radi o elipsi. Naime, navedeni je primjer moguće parafrazirati iskazom *evan elje koje je poslano po Marku*. U primjeru (25) trajektor označen imenicom *ime* kreće se zamišljenim granama obiteljskog stabla prelazeći i apstraktan put preko oca do kćeri. U primjeru (24) trajektor označen imenicom *banane* kreće se između govornika i sugovornika prelazeći, tj. koristeći se apstraktnim putem označenim imenicom *sestra*. Kao što pokazuju navedeni primjeri, a primjeruju i Silić i Pranjković (2005: 232), konstrukcija *po + lokativ* označava sredstvo uz glagole *slati* ili *poslati*, no, po mišljenju autora ovoga rada, svakako je potrebno naglasiti i važnost kategorije živosti. Nadalje, kao što pokazuje primjer (27), a koji je parafraza primjera (24), konstrukcija *po + lokativ* pojavljuje se i u pasivnim konstrukcijama (to nije bi bilo reći da je bila uobičajena u starijim tekstovima, dok je danas normativno nepreporučljiva). U pasivnim konstrukcijama također možemo govoriti o značenju sredstva.

(24) *Poslati su ti banane po sestri.*

(25) *Dobila je ime po ocu.*

(26) *Evan elje po Marku.*

(27) *Banane su mi poslane po sestri.*

Ukoliko se vratimo prostornim značenjima, može se primijetiti da primjeri (28) i (29) pokazuju kako se prijedlog *po* uz lokativ može koristiti i uz glagole koji primarno ne označavaju kretanje, tj. moglo bi se reći kako u tim slučajevima konstrukcija *po + lokativ* izražava značenje aktivnosti na površini (naglašena supralokalnost, a potisnuta perlativnost). Ipak, ukoliko pozornije promotrimo značenja upotrijebljenih glagola, vidjet ćemo da impliciraju neku vrstu kretanja. Primjerice glagol *crtati* podrazumijeva kretanje vrha olovke, kista ili sličnog alata po površini papira dok glagol *igrati se* podrazumijeva kretanje djece površinom ulice (uobičajena se djeca sasvim sigurno ne igraju sjedeći).

(28) *Crtam po papiru.*

(29) *Djeca se igraju po ulici.*

(30) *Cijelu noć vozio je po kiši i magli.*

(31) *Utakmica se ne može igrati po takvom pljusku.*

(32) *Više ne izlazim van po jakom suncu.*

Navedenim primjerima sli ni su i primjeri (30) i (31) u kojima orijentir osim prostornog ima i temporalnu interpretaciju (Sili i Pranjkovi (2005: 232) govore o stapanju prostornog i vremenskog značenja, a koje je uočljivo i kod prijedloga *na*). Podudaranje prostora i vremena, tj. sposobnost, pa i nužnost, poimanja vremena preko prostora odavno je poznata u lingvistici. U primjeru (30) aktivnost označena glagolom *voziti*, a što je jedan vid kretanja, odvija se unutar granica nekog razdoblja označenog imenicama. Iako imenice *kiša* i *magla* nemaju izravno vremensko značenje, o čemu je da se prirodne pojave koje one označavaju odvijaju u nekom vremenskom razdoblju (riječ je o metonimiji DOGA ZA VRIJEME). Vrijeme se metaforički poima kao linija, a linija se može poimati i kao jednodimenzionalna POVRŠINA, odnosno, kiša i magla kao vremenske pojave mogu se poimati kao dio te linije, tj. kao POVRŠINA, a sukladno tomu i primjer (30) označava supralokalnu perspektivnost. U primjeru (31), slično kao u primjerima (28) i (29), kretanje je implicitno naznačeno, a pljusak se poima kao POVRŠINA preko poimanja vremena kao linije. Zanimljivo je primijetiti kako je kombiniranje prijedloga *po* s imenicama koje imaju i vremensku interpretaciju ograničeno na imenice koje označavaju prirodne pojave (barem kada se radi o prikupljenim primjerima – i orijentir u primjeru (32), označen imenskim izrazom *jako sunce*, treba smatrati prirodnom pojavom budući da ima sposobnost utjecaja na trajektor).¹⁷⁹ Također, u navedenim primjerima konstrukcija *po + lokativ* zamjenjiva je prijedlogom *tijekom* koji prije svega izražava vremensku istodobnost.¹⁸⁰ Prijedlog *tijekom* gramatikalizirani je instrumentalni oblik, a što još jednom upućuje na mogućnost zamjene prijedloga *po* uz lokativ besprijedložnim prostornim instrumentalom, tj. na konceptualnu povezanost vremena i prostora. Kada se govori o prostorno-vremenskom preklapanju prisutnom u upotrebi prijedloga *po* i prijedloga *na*, potrebno je naglasiti i kako ono iskazuje i svojevrsnu socijativnost, udruženost ili komitativnost. Ta socijativnost proizlazi, tj. temelji se na prostornom odnosu trajektora i orijentira. Naime, izmeđ u trajektora, pokretnog kada se radi o prijedlogu *po* i nepokretnog kada se radi o prijedlogu *na*, i orijentira koji je konkretiziran kao POVRŠINA postoji KONTAKT, a upravo iz koncepta KONTAKTA razvija se značenje socijativnosti (to se se pokazati značajnim i pri

¹⁷⁹ Vjerojatno je tomu tako zbog toga što se prirodne pojave obavezno događaju u nekom prostoru i to u perceptivno dostupnom prostoru koji se vezuje uz koncept POVRŠINE (ako prirodnu pojavu ne vidimo, ne možemo ju ni imenovati), a ne u perceptivno nedostupnom prostoru koji se veže uz koncept SPREMNIKA.

¹⁸⁰ Ovdje je bitno istaknuti i kako se kod značenja istodobnosti radi o konceptu KONTAKTA, a koji je povezanom s konceptom POVRŠINE.

objašnjavanju zna enja instrumentala s prijedlogom *s*, a i pri objašnjenju akuzativa s prijedlogom *uz*).¹⁸¹

U skupinu u estalijih elaboracija shemati nog zna enja perlativnosti i supralokalnosti ubrajamo i zna enje razastrtosti po površini, tj. distributivnosti, a koje je izravno uvjetovano prototipnim zna enjem. Povezanost tih dvaju zna enja najlakše je objasniti primjerima. Tako i primjer (33) označava kretanje po površini, no tu se ne radi o jedinstvenoj površini, već o površini koja se poima kao skup istovrsnih manjih površina koje tijekom svog kretanja trajektor posjeću, a što je izraženo množinskim lokativnim oblikom imenice *trgovina* koja označava orijentir. U primjeru (34), slika u primjerima (28) i (29), više se ne radi o eksplicitnom kretanju, a koncept POVRŠINE također je razdijeljen na niz manjih jednakih dijelova (što je implicirano množinskim oblicima imenica *kuća*, *razvod*, *sprovod* i *svadba*). Kretanje trajektora od jednog do drugog istovrsnog orijentira proizvodi dojam da se on postupno razastire ili distribuira površinom (skup istovrsnih manjih površina može se poimati kao jedna velika površina, a dolazi i do sumarnog vizualiziranja svih uzastopnih prostornih položaja trajektora u pokretu, npr. takav bismo dojam dobili kada bismo sve trajektore u slici (1) prikazali punom linijom). Dojam razastrtosti površinom povezan je dakle s mogućnošću u segmentnog poimanja kretanja.¹⁸² U iskazima u kojima nema glagola kretanja segmentnost se naglašava bilo množinskim oblikom imenice koja označava orijentir, bilo množinskim oblikom imenice koja označava trajektor, kao u primjeru (35).¹⁸³ Svakako, supralokalnost je naglašena u situacijama u kojima se ne radi o kretanju. Iako na prvi pogled primjer (36) odudara od pravila o

¹⁸¹ Bortone (2010: 43-44) navodi kako je povezanost lokativnih i komitativnih prijedloga i padeža vidljiva u velikom broju jezika (no u literaturi je često zanemarena) te navodi sljedeće primjere: „Although the comitative is not usually cited as a local case, its logical spatial basis has long been clear to philosophy [...] and we do not need to look too far for philological evidence: the Modern English comitative preposition *with* in Old English was a locative, essentially adessive (*ad-esse* “be close”) preposition, indicating proximity, while comitative and instrumental meanings were expressed by the preposition *mid*. The cognate of English *with* in Old Norse had the same adessive sense, and that local sense is fully preserved to this day in Scandinavian languages [...] In Sumerian too, the comitative marker *-da/-da₅* (*-dè*) comes from a locational noun meaning “side”. The semantic closeness of comitative and locative is also evident in Ancient Greek: there, by a reverse process, the old instrumental-comitative had been ousted by the locative. By the same token, Umbrian used as a locative the postposition *-co(m)*, cognate of the Latin comitative preposition *cum* “with” (also attested in Latin as a postpositional suffix in forms like *vobis-cum* “with you”). [...] The comitative Catalan preposition *amb* may also fit this pattern, as it probably derives from the locational Latin preposition *apud* “at, near.”

¹⁸² Problemi koji proizlaze iz takvog poimanja kretanja poznati su u filozofiji još od Aristotela i njegove rasprave o Zenonovim paradoksima. Aristotel u svojoj *Fizici* govori o trima Zenonovim paradoksima, tj. o trima Zenonovim argumentima protiv kretanja, a koji svi proizlaze iz segmentnog poimanja kretanja. Zenonovi argumenti protiv kretanja poznati su pod nazivom paradoks dihotomije, paradoks Ahileja i kornjače te paradoks strijele.

¹⁸³ U primjeru (35) implikacija kretanja prisutna je i kroz pasivnu konstrukciju, ali i kroz glagolski prefiks *raz-*.

nužnosti postojanja segmentnosti u konstrukcijama kojima se izriče razasrtost po površini, detaljnije razmatranje naravi trajektora označenog imenicom *brašno* pokazuje da se sastoji od velikog broja istovrsnih estica, tj. da je i njega moguće poimati segmentno. U tom slučaju razlika između primjera (36) i (37) svodi se na različito konceptualiziranje istovrsnog objekta – u primjeru (36) poima se kao skup istovrsnih jedinica, dok se u primjeru (37) poima kao jedinstvena cjelina. Iz navedenih primjera može se zaključiti kako je razlikovanje diskretnih, funkcionalno nedjeljivih objekata s jedne strane i neograničene, homogene mase s druge strane od presudne važnosti za distribuciju prijedloga *po* i *na* uz lokativ (radi se o stativnim kontekstima, u dinamiziranim kontekstima uvijek se koristi prijedlog *po*). Prijedlog *na* koristi se u slučajevima kada se radi o nedjeljivim objektima, dok se prijedlog *po* koristi kada se radi o nekakvoj homogenoj masi, a najuobičajeniji primjeri bili bi *brašno*, *kava*, *lišće*, *osip* i sl. Naravno, kao što pokazuju primjeri (36) i (37) kompaktnost i diskretnost nisu inherentno obilježje nekog predmeta, već su obilježje koje ovisi o našem poimanju predmeta u trenutku iskaza. Slika (3) shematski je prikaz iskaza u primjeru (36), dok je slika (4) shematski prikaz iskaza u primjeru (37). Važnost kompaktnosti u poimanju trajektora naglašena je u slici (4) istaknutom punom linijom koja predstavlja granicu između trajektora i prostora koji ga okružuje, dok je homogenost trajektora na slici (3) naglašena punom linijom koja odjeljuje svaku od pojedinih estica koje zajedno čine trajektor. Ukoliko zamislimo da između pojedina tih dijelova trajektora postoji strelica koja ih povezuje te simbolizira kretanje, povezanost s prototipnim značenjem prikazanim slikom (1) postaje očigledno jasna.

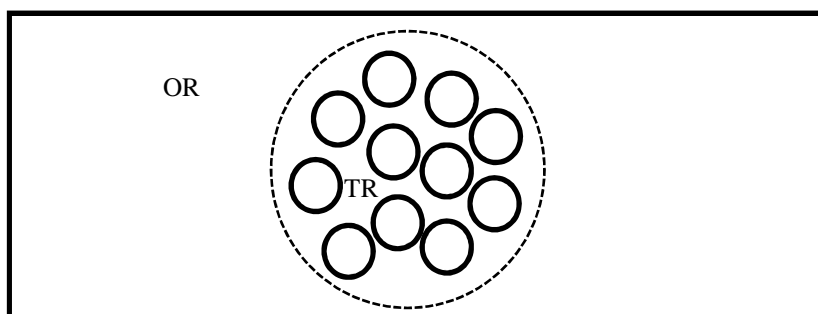
(33) *Trčao sam po trgovinama cijeli dan.*

(34) *Sviramo po kućama, svadbama, razvodima i sprovodima.*

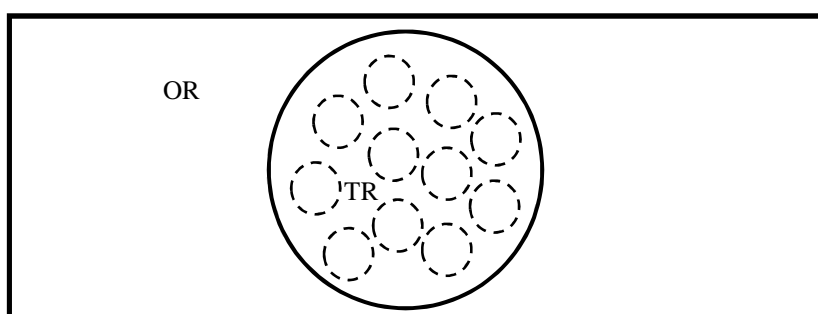
(35) *Igračke su razbacane po podu.*

(36) *Brašno je po cijelom stolu.*

(37) *Brašno je na stolu.*

Slika 3

Slika 4

Kao što je prethodno pokazano, orijentir osim što može uvjetovati oblik trajektorova kretanja, izravno ga i omogućava, a što je povezano s konceptom PODUPIRANJA koji proizlazi iz funkcionalnog odnosa trajektora s orijentirima koji je povezan s konceptom POVRŠINE. Ukoliko se podsjetimo ranijih primjera, možemo vidjeti da orijentir ne samo što usmjerava trajektor već i PODUPIRE njegovo kretanje, omogućava ga. Koncepti PODUPIRANJA i PUTA, kao što je već pokazano, prisutni su u velikom broju primjera konstrukcije *po + lokativ*. U situacijama kada je koncept PODUPIRANJA naglašen (potisnuta perlativnost), kao u primjerima (38) i (39), konstrukciju *po + lokativ* moguće je zamijeniti konstrukcijom *prema + dativ*. U primjeru (38) orijentir označen imenicom *ocjene* je ono što omogućava ili podupire trajektorovo izdvajanje od ostalih njemu sličnih, a ujedno orijentir možemo predložiti i kao put koji trajektor prelazi kako bi se izdvojio. U primjeru (39) orijentir označen imenicom *smrad* podupire ili omogućava zaključak koji govornik donosi. Norma ne preporuča zamjenu prijedloga *po* prijedlogom *prema*, a razloge tomu mogli bismo pronaći u činjenici da prijedlog *prema* nije izravno vezan uz koncept POVRŠINE, a koji pak omogućuje nastanak koncepta PODUPIRANJA.

(38) *Po ocjenama je najbolji, ali po ponašanju baš i nije.*

(39) *Po smradu bi se reklo da ovdje žive svinje, a ne ljudi.*

Jedno od značenja konstrukcije *po + lokativ*, a koje se spominje u svim gramatikama i rječnicima uz izričitu napomenu kako se radi o nepreporu ljuvoj upotrebi, značenje je poslijevremenosti. To značenje, rijetko u suvremenom hrvatskom jeziku, prisutno je u primjerima (40) - (42).

(40) *Dolazim po Uskrsu.*

(41) *Po svršetku rata bilo je teško.*

(42) *Sigurno je da po povratku u Zagreb spava nemirnije.*

U navedenim primjerima neka radnja slijedi u vremenu neki događaj označen imenicom u lokativu. Ukoliko slijedimo ideju koju u opisu poljskog prijedloga *po* iznosi Bacž (1999) i Bacž (2002), upotreba konstrukcije *po + lokativ* za izražavanje poslijevremenosti motivirana je konceptom SLIJEENJA koji je prisutan i u prostornim upotrebama konstrukcije *po + lokativ*, npr. u primjeru (15) trajektor slijedi prostorna obilježja orijentira. Naravno, slijediti nešto u vremenu, znači do i poslije ili nakon. Takvo objašnjenje prihvatljivo je, no autor ovoga rada misli kako je značenje poslijevremenosti u navedenim primjerima motivirano i konceptom PODUPIRANJA i to tako da se PODUPIRANJE u prostoru preslikava na PODUPIRANJE u vremenu. Naravno, PODUPIRATI nešto u vremenu znači prethoditi tomu. U tom smislu implikacija poslijevremenosti vidljiva je i u situacijama u kojima se konstrukcijom *po + lokativ* izričite uzročnost, npr. primjer (23). U svakom slučaju, značenje poslijevremenosti izražava se izrazito rijetko u suvremenom hrvatskom jeziku konstrukcijom *po + lokativ*, a i kada se izražava, (gotovo)¹⁸⁴ redovito radi se o konstrukcijama u kojima prijedlog *po* slijedi imenica koja je povezana s konceptom KRAJA, kao u primjeru (41). U takvim slučajevima prijedlog *po* zajedno s tom imenicom čini složeni prijedlog koji obavezno slijedi imenica u genitivu (navode i prijedložno-padežne izraze koje smatraju proizvedenim prijedlozima, Silić i Pranjeković (2005), nepravедno, ne navode nijedan koji se sastoji od prijedloga *po* i imenice koja znači 'kraj'). Zanimljivo je primijetiti kako su i druga tri prijedloga kojima se u hrvatskom izražava poslijevremenost, prijedlozi *nakon*, *poslije* i *iza*, također složeni prijedlozi te da su također povezani s konceptima POVRŠINE, PODUPIRANJA i KRAJA. U svakom slučaju, može

¹⁸⁴ Upotrebe u kojima se ne radi o takvoj konstrukciji suvremeni govornici hrvatskog smatraju obilježenima.

se primijetiti kao se poslijevremenost u suvremenom hrvatskom jeziku iskazuje samo složenim prijedlozima.¹⁸⁵

2.1.2. Prijedlog *po* uz akuzativ

Adlativnost, tj. kretanje u smjeru cilja temeljno je superschematično značenje prijedloga *po* uz akuzativ, a primjer (43) pokazuje najučestaliju i najuobičajeniju upotrebu te konstrukcije. Kao što je prethodno napomenuto, konstrukcije prijedloga *po* uz akuzativ znatno su rjeđe i semantički slabije razvedene od konstrukcija prijedloga *po* uz lokativ. Primjeri (44) - (47) pokazuju druge dvije upotrebe konstrukcije *po* + akuzativ, a koje bismo mogli imenovati značenjem utjecaja i značenjem cijene.¹⁸⁶ Injenica da je u primjerima (44) - (47) prijedlog *po* zamjenjiv prijedlogom *za*, a norma tu zamjenu i preporu uje, upu uje, osim na injenicu da se znaenjske mreže tih dvaju prijedloga djelomično poklapaju, i na konceptualnu udaljenost tih dvaju značenja od prototipnijih ostvaraja značenja adlativnosti.¹⁸⁷

Kao jedan od osnovnih razloga smanjene učestalosti i znaenjske nerazvedenosti konstrukcije *po* + akuzativ može se uzeti znaenjsko nepodudaranje prijedloga *po*, kao prijedloga koji na elementarno označava kretanje bez jasno naglašene početne i završne točke (što je više nego očigledno u mnogim dinamičnim upotrebama prijedloga *po* uz lokativ), i akuzativa budući da koncept CILJA koji se povezuje s akuzativom upravo naglašava da je imenica obilježena akuzativnim nastavkom konačno na točkanekog kretanja. Ipak, implicitna prisutnost CILJA kao sastavnog dijela svakog PUTA omogućava kombiniranje prijedloga *po* s akuzativom (implicitna prisutnost ISHODIŠTA kao sastavnog dijela svakog PUTA može se

¹⁸⁵ Izuzetak je, dakako, prijedlog *po* uz lokativ, no upotreba je takve konstrukcije, kako je napomenuto, ograničena. Nadalje, prijedlog *po* u konstrukcijama kojima se izričite poslijevremenost može se smatrati i skraćanim prijedlogom *poslije*, no autor ovoga rada smatra da to nije opravdano budući da se prijedlogom *po* poslijevremenost ističe i u ostalim slavenskim jezicima (možda se takva upotreba u hrvatskom razvila upravo pod utjecajem ostalih slavenskih jezika). Potrebna su dijakronijska istraživanja koja bi potvrdila ili opovrgla pretpostavku o kraćenju prijedloga *poslije* u prijedlog *po*.

¹⁸⁶ Kao što je napomenuto u uvodnom dijelu poglavlja, primjeri poput *spavao je po cijeli dan* ili *popili smo po dva oštra pića i malo smo govorili*, u kojima je *po* moguće ispustiti bez značajne promjene u značenju iskaza, smatraju se primjerima upotrebe estice *po* te ih se stoga ne uzima u obzir u znaenjskoj analizi prijedloga *po*. No, u svakom slučaju i distributivnu esticu *po* lako je povezati sa značenjem adlativnosti – vrijednost naznačena značenjem akuzativno kodiranog orijentira (ili brojem ili količinski prilogom) poima se kao ciljane vrijednost.

¹⁸⁷ Bac (2002) pretpostavlja kako su sva značenja prijedloga *po* u poljskome jeziku motivirana konceptom SLIJE ENJA, a kao što je pokazano u znaenjskom opisu konstrukcije *po* + lokativ koncept SLIJE ENJA pojavljuje se i u analizi hrvatskog prijedloga *po*. Nadalje, temeljno je prostorno značenje prijedloga *za* uz akuzativ smještanje sa strane, nali ne strane, iza nečega, a ukoliko to preslikamo u domenu kretanja, možemo reći da prijedlog *za* također upu uje na koncept SLIJE ENJA. U tome smjeru treba promatrati i zamjenjivost konstrukcije *po* + akuzativ konstrukcijom *za* + akuzativ.

povezati s upotrebom dijelnog genitiva uz prijedlog *po* budu i da je temeljno zna enje genitiva vezano upravo uz koncept ISHODIŠTA).

U primjeru (43) pokretni ljudski trajektor kre e se u smjeru nepokretnog orijentira, a koji je ujedno i cilj ili svrha njegova kretanja. Konstrukcija implicira da je svrha trajektorova kretanja ovladavanje orijentirima, a to potvr uje i injenica da se u takvim konstrukcijama uvijek pojavljuje orijentir koji je manji, slabiji, nepokretan i sl. (ili se takvim percipira). Tu se treba povu i i poveznica s lokativnim upotrebama prijedloga *po* pa pretpostaviti kako se implikacija ovladavanja razvija iz injenice da trajektor, došavši do orijentira, ne zadire u njegovu unutrašnjost, ve se na neki na in distribuira njegovom POVRŠINOM i na taj na in njime ovladava, npr. *i i po kruh* implicira staviti svoje ruke *po kruhu* kako bi ga se uzelo, tj. njime se ovladalo.¹⁸⁸ Upravo je zbog toga supershema koja uokviruje sve konstrukcije prijedloga *po* uz akuzativ nazvana POVRŠINA KAO CILJ, a temeljno zna enje prijedloga *po* zna enje supraadlativnosti.

Zbog ve napomenute injenice da prijedlog *po* naglašava trajanje, tj. nezavršenost kretanja, primjer (43) ostavlja i dojam kako postizanje cilja ozna enog akuzativno kodiranom imenicom nije i sam kraj njegova kretanja, ve da trajektor, ovladavši orijentirima, nastavlja kretanje, a naj eš e se radi o povratku na mjesto s kojega je i krenuo (ta informacija proizlazi iz znanja o svijetu).

(43) *Marko ide po kruh.*

(44) *...kaznenih djela sklapanja po Jadroplov štetnih ugovora...*

(45) *Upozoravaju na štetnost aluminijske zdravlje.*

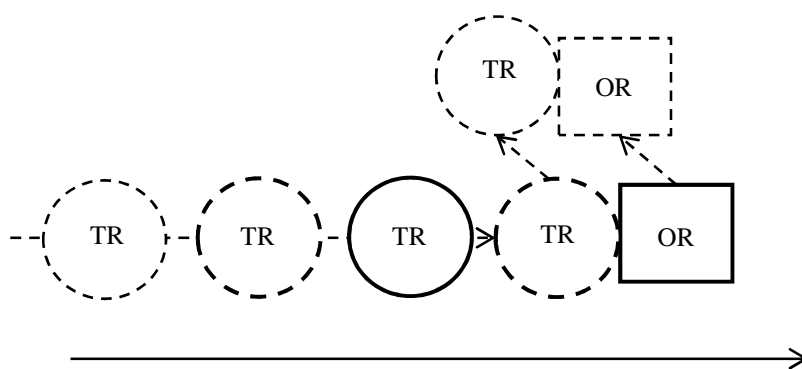
(46) *To bolje po nas u Hrvatskoj.*

(47) *...na crno [su se] ulaznice prodavale po tisu u njema kih maraka.*

Slika (5) pokazuje ostvaraj shemati nog zna enja adlativnosti u prototipnim primjerima kakav je primjer (43). Trajektor i orijentir prikazani su punim linijama što predstavlja njihov položaj u trenutku iskaza. Dinami nost iskaza, iskazana kako glagolom *i i* tako i

¹⁸⁸ Imaju i to na umu možemo vidjeti kako i prijedlog *po* slijedi usporednost lokativnih i akuzativnih konstrukcija kakva je vidljiva kod prijedloga *u* ili *na*, iako ne toliko o igledno. Kod prijedloga *u* uz lokativ koncept SPREMNIKA služi kao MJESTO u kojem je smješten trajektor (*sjedim u sobi*) dok je kod prijedloga *u* uz akuzativ koncept SPREMNIKA CILJ u kojemu trajektor završava svoje kretanje (*idem u sobu*); kod prijedloga *na* uz lokativ koncept POVRŠINE povezan je s MJESTOM na kojem se trajektor nalazi (*sjedim na podu*) dok je kod prijedloga *na* uz akuzativ POVRŠINA CILJ trajektorova kretanja (*padam na pod*). Kod prijedloga *po* uz lokativ koncept POVRŠINE je povezan uz MJESTO po kojemu se trajektor kre e (*hodam po livadi*), dok je kod prijedloga *po* uz akuzativ koncept POVRŠINE povezan uz CILJ distribucije, a koja je pak posljedica kretanja (*idem po kruh*).

prijedlogom *po*, naglašena je iscrtkanim trajektorom (što upu uje na njegov položaj prije trenutka iskaza kao i na položaj nakon trenutka iskaza), a i strelicama koje upu uju na kretanje. Poimanje orijentira kao kona nog CILJA i POVRŠINE implicirano je kontaktom trajektora i orijentira u završnoj fazi trajektorova kretanja, a kona na premo trajektora nad orijentirrom implicirana je promjenom položaja orijentira koji slijedi nakon što trajektor ostvari s njime KONTAKT i njime ovlada (distribuiraju i mu se po površini).

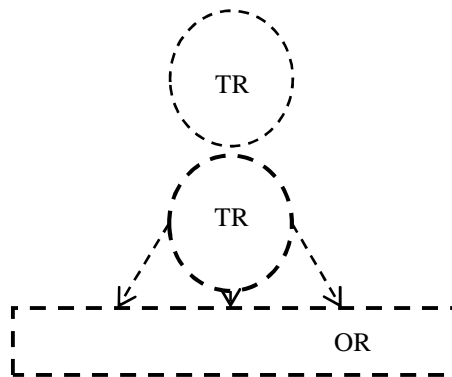
Slika 5

Kada se govori o ostvaraju supershemati nog zna enja adlativnosti konstrukcije *po* + *akuzativ* u primjerima (44) - (46), a koje smo nazvali ostvarajima zna enja utjecaja, možemo re i kako se akuzativno ozna en orijentir poima kao krajnji cilj POVRŠINOM kojega se distribuira kona ni pozitivan ili negativan u inak nekog djelovanja. U osnovi radi se o rubnim ostvarajima prototipnog zna enja, a koje je teže konceptualizirati kao adlativnost budu i da u navedenim primjerima nema glagola koji bi eksplicitno naglašavao kretanje, kao što je to u prototipnim primjerima.¹⁸⁹ Tako er, koncept UTJECAJA trajektora na orijentir, a koji je prisutan u prototipnim primjerima, dodatno je naglašen. Slika (6) shematski prikazuje ostvaraj zna enja adlativnosti u primjeru (45). Orijentir je prikazan horizontalno kako bi se naglasilo koncept POVRŠINE, ali i UTJECAJA ili sile kojom trajektor utje e na njega.¹⁹⁰ Trajektor i orijentir prikazani su isprekidanim linijama kako bi se naglasila njihova apstraktnost. Koncept UTJECAJA dodatno je naglašen i isprekidanim strelicama koje vode od trajektora do orijentira. Tanje iscrtkani orijentir podsje a na

¹⁸⁹ Belaj (privatna komunikacija) naglašava kako se u navedenim primjerima može govoriti o posljedici koja u temelju ima adlativnost. Uzročnost se objašnjava preko ablativnosti, a posljedica proizlazi iz uzroka, npr. u primjeru (44) štetni ugovori su prouzročili (ablativnost) da nekakva šteta dođe do Jadroplova (adlativnost) i na njega izvrši određeni negativni utjecaj. U tom smislu može se govoriti o vezi između posljedice i adlativnosti.

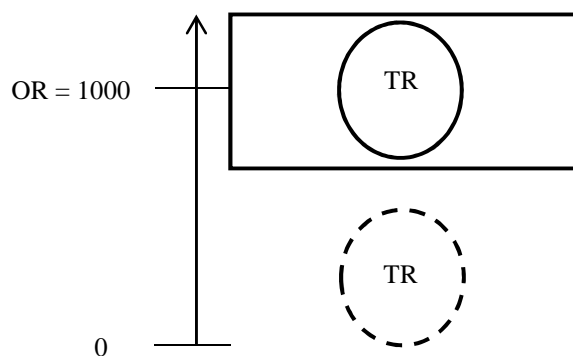
¹⁹⁰ Sve što se nalazi s gornje strane nekog predmeta utječe na njega silom, a što je neizbježna posljedica gravitacije.

koncept PUTA koji je povezan s prijedlogom *po*, no nije eksplicitno prisutan u navedenom primjeru.

Slika 6

Primjer (47) pak zna enje adlativnosti elaborira kao postizanje željene ili najve e mogu e cijene. U primjeru (47) cijena koju postižu ulaznice kre e od neke minimalne pretpostavljene vrijednosti ili od nule pa sve do tisu u njema kih maraka¹⁹¹ što je kona ni cilj koji je kretanje cijene postiglo (slikovito možemo re i da su ulaznice zauzele položaj, tj. distribuirale se po površini koju na vrijednosnoj skali predstavlja cijena od tisu u njema kih maraka). Slika (7) shematski prikazuje ostvaraj zna enja adlativnosti u primjeru (47). Orijentir je podru je ili POVRŠINA na vrijednosnoj skali, a iscrtkani trajektor ukazuje na kretanje koje trajektor prelazi prije nego li se na e na CILJU.

Slika 7

¹⁹¹ Kretanje *od-do* u estali je na in izražavanja distributivnosti parnim prijedlozima (Kova evi i Matas Ivankovi 2007), a još jedan je dokaz kako distributivnost proizlazi iz kretanja te, posljedi no, da distributivnost ne treba smatrati temeljnim zna enjem prijedloga *po*, ve zna enjem koje proizlazi iz njegove dinamike naravi.

2.1.3. Temelji zna enja prijedloga *po*

Prijedlog *po* ponajprije je prijedlog dinami nog zna enja što se o ituje i u konstrukcijama s lokativom i u konstrukcijama s akuzativom, a budu i da su lokativne konstrukcije prototipnije, potrebno je od njih i krenuti pri traženju semanti kih temelja prijedloga *po*.

Imaju i to na umu, jednom bi se re enicom supersupershemati no zna enje prijedloga *po*, a koje bi moglo, recimo to tako, pokriti i lokativne i akuzativne konstrukcije, moglo opisati kao prostorni odnos izme u trajektora i orijentira u kojemu je orijentir povezan s konceptom POVRŠINE, a pokretni trajektor s konceptom PUTA. Lokativ i akuzativ, ovisno o svojim shemati nim zna enjima, razli ito konkretiziraju koncept POVRŠINE – lokativ ga aktualizira kao koncept MJESTA, a akuzativ kao koncept CILJA. Budu i da konkretizacija koncepta POVRŠINE ovisi o padežu uz koji je prijedlog *po* upotrijebljen, objedinjuju u prostornu shemu nije mogu e jednozna no grafi ki prikazati. Što se ti e funkcionalnih odnosa izme u trajektora i orijentira, prije svega potrebno je izdvojiti PODUPIRANJE i KONTAKT kao bitne imbenike u motivaciji nastanka specifi njih upotrebnih zna enja (ta su dva koncepta prisutna u izgradnji semanti kih mreža svih prijedloga koji su povezani s konceptom POVRŠINE). Koncept PUTA, i to defokusiranog PUTA (bez naglašenog CILJA i ISHODIŠTA), vidljiv je u svim upotrebama prijedloga *po*.

2.2. Prijedlog *s*

U ovome poglavlju raspravlja se o zna enju prijedloga *s* te se nastoji dokazati tri osnovne pretpostavke.

- i. Sva se specifi nija zna enja prijedloga *s* uz genitiv na predodžbenoj razini, izravno ili neizravno, mogu povezati s pretpostavljenom supershemati nom predodžbenom shemom nazvanom POVRŠINA KAO ISHODIŠTE, tj. svim konkretnim upotrebnim ostvarajima prijedloga *s* uz genitiv inherentan je neki od aspekata supershemati nog zna enja, a koje bismo, u skladu s nazivljem u literaturi, mogli nazvati supralokalnom ablativnoš u ili supraablativnoš u.
- ii. Sva se specifi na zna enja prijedloga *s* uz instrumental na predodžbenoj razini, izravno ili neizravno, mogu povezati s pretpostavljenom supershemati nom predodžbenom shemom nazvanom ZDRUŽENOST, tj. svim konkretnim upotrebnim ostvarajima prijedloga *s* uz instrumental inherentan je neki od aspekata tog

supershemati nog zna enja, a koje bismo, u skladu s nazivljem u literaturi, mogli nazvati komitativnoš u¹⁹² ili, detaljnije, socijativnoš u.

- iii. Mogu nost kombiniranja prijedloga *s* uz genitiv i akuzativ motivirana je zna enjskim potencijalom toga prijedloga, tj. izme u konstrukcije *s + genitiv* i *s + instrumental* mogu se uspostaviti poveznice.

Poglavlje je strukturirano u skladu s navedenim pretpostavkama – nakon uvodnih napomena o posebnostima sintakti ke upotrebe prijedloga *s* slijedi zna enjski opis upotrebe konstrukcija *s + genitiv* i *s + instrumental*, a u završnome dijelu poglavlja nastoji se istaknuti koja su to zna enjska obilježja prijedloga *s* koja mu omogu uju kombiniranje upravo s tim dvama padežima.

Ukoliko kao polaznu to ku usporedbe uzmemo opis prijedloga *po* u hrvatskim rje nicima i gramatikama (Raguž 1997; Sili i Pranjkovi 2005; Šonje 2000; Ani et al. 2004), možemo primijetiti kako su navedene gramatike i rje nici znatno složniji i ujedna eniji kada se radi o opisu upotrebe prijedloga *s*. Naravno, u skladu s tradicionalisti kim pristupima, ni jedna gramatika ili rje nik ne bave se pitanjem me usobne povezanosti razli itih zna enja prijedloga *s*. Nadalje, u okvirima kognitivne lingvistike oblikovan opis upotrebe prijedloga *s* u hrvatskom jeziku ne postoji, a tim se prijedlogom ni u širim okvirima kognitivne slavistike nitko nije detaljnije bavio.¹⁹³ Imaju i na umu izrazitu u estalost prijedloga *s* u hrvatskom jeziku¹⁹⁴ te pretpostavljaju i jednak ili barem sli an stupanj u estalosti i u ostalim slavenskim jezicima, uistinu za u uje što tom prijedlogu nije, do sada, posve ena odgovaraju a pozornost. Kao što je i najavljeno, u ovome e se poglavlju pokušati metodologijom kognitivne lingvistike dokazati me usobnu zna enjsku povezanost svih upotreba prijedloga *s*.

Prijedlog *s* kombinira se u suvremenom hrvatskom jeziku s genitivom i instrumentalom, a prototipni primjeri tih konstrukcija prikazani su u primjerima (1) i (2).

¹⁹² Haspelmath (2008: 513) napominje kako se naziv komitativnost u literaturi rijetko upotrebljava budu i da ni jedan od starijih indoeuropskih jezika nema padež komitativ. Posljedi no, u literaturi na engleskom jeziku esto se koriste i drugi nazivi kao što su *associative*, *sociative* ili *accompanitive*. U hrvatskim gramatikama govori se isklju ivo o zna enju društva ili o socijativnom zna enju, no, kao što e se objasniti, taj naziv ne odgovara u potpunosti nazivu komitativ budu i da je opsegom nešto uži.

¹⁹³ Metodologijom kognitivne lingvistike prijedložno-padežnim izrazom *s + instrumental* i *s + genitiv* u ruskom jeziku bave se Janda (1993) te Janda i Clancy (2002), a te dvije konstrukcije u svome kognitivno utemeljenom opisu sustava nesamostalnih padeža u hrvatskom jeziku doti e i Tanackovi Faletar (2010). Ipak, navedeni opisi usmjereni su prije svega na opisivanje prijedložno-padežnih izraza sa stajališta padeža, tj. usmjereni su na ukazivanje zna enjske povezanosti svih upotreba pojedinog padeža, besprijedložnih i prijedložnih. Imaju i to na umu, može se re i da se Tanackovi Faletar (2010) te Janda i Clancy (2002) posredno bave i ostalim hrvatskim i ruskim prijedlozima.

¹⁹⁴ Prema Mogušu, Bratani i Tadi u (1999) prijedlog *s* dvanaesta je rije po u estalosti u suvremenom hrvatskom jeziku te etvrti prijedlog *po* u estalosti (od njega su u estaliji *u*, *na* i *za*).

(1) *Ma ka je sišla s krova.*

(2) *Marko pri a s Ivanom.*

Što se ti e u estalosti prijedloga *s* uz instrumental i genitiv, potrebno je istaknuti kako su instrumentalne konstrukcije izrazito eš e od genitivnih, a to zorno potvr uje i anketa provedena za potrebe ovoga rada.¹⁹⁵ Od 200 analiziranih re enica, a koje je spontano proizvelo isto toliko nasumi no izabranih izvornih govornika hrvatskog jezika, njih 189, tj. 94,5%, sadržavalo je instrumentalnu konstrukciju. Budu i da se radi o izrazitom nerazmjeru u u estalosti upotrebe, podatak je bilo potrebno provjeriti i kratkom pretragom *Hrvatskog nacionalnog korpusa*.¹⁹⁶ Pretraga je pokazala da je instrumentalna konstrukcija upotrijebljena u 716 primjera, tj. u 85,03% analiziranih primjera, a što potvr uje njezinu izrazito ve u u estalost. Tako er, pretraga je pokazala kako *hrWaC* korpus sadrži 5915802 instrumentalnih konstrukcija te 1356318 genitivnih konstrukcija, tj. da instrumentalne konstrukcije ine 81,34% primjera.

Govore i o etimologiji prijedloga *s*, Skok (1988c) navodi kako se prijedlog *s* kombinira i s akuzativom te navodi primjer (3) te primjer (4). Primjer (3), koji bi trebalo parafrazirati kao 'svladati, biti ja i', svakako ne pripada suvremenom hrvatskom jeziku, a Skok (1988c: 179) ga preuzima od Marka Maruli a (vjerojatno je to i jedina potvrda tog primjera). Što se ti e primjera (4),¹⁹⁷ tu se uistinu radi o upotrebi prijedloga *s* uz akuzativ i ne može se re i kako se radi o upotrebi koja ne pripada suvremenom hrvatskom jeziku.

¹⁹⁵ Genitiv teži „specijalizaciji“ prijedloga, tj. tomu da se prijedlozi koji se povezuju uz njega ne pojavljuju uz druge padeže i obratno. U gramatikama se, npr. Raguž (1997: 122), navodi kako se u suvremenom hrvatskom uz genitiv i neki od drugih padeža pojavljuju samo etiri prijedloga – *s*, *mimo*, *u*, *za* (navedenim prijedlozima ipak treba priklju iti i prijedloge *nadohvat*, *nadomak*, *nasuprot*, *unato*, *usprkos*, *usuprot* i *u prilog* koji su ponajprije dativni prijedlozi, no pokazuju kolebanje u upotrebi te se ponekad upotrebljavaju i uz genitiv). Raguž (1997: 141) te Sili i Pranjкови (2005: 227) navode za prijedlog *mimo* kako se u suvremenom hrvatskom danas obi nije i eš e upotrebljava uz akuzativ nego uz genitiv te navode primjere kao što je *upravo su prošli mimo naš vo njak* ili *prolazi mimo nju kao mimo tursko groblje*, a Bari et al. (1997:279) nadodaju i kako izme u akuzativne i genitivne upotrebe nema zna enjske razlike, no prema autoru ovoga rada, a što potvr uje i pretraga *hrWaC* korpusa, takva se upotreba više ne pojavljuje u suvremenom hrvatskom jeziku te je prijedlog *mimo* isklju ivo genitivni prijedlog. Što se ti e prijedloga *u*, uz genitiv se upotrebljava sve rje e, samo u zna enju neotu ive posvojnosti te ga potiskuje prijedlog *kod*. Tako er, prijedlog *u* koji se vezuje uz genitiv porijeklom je druga iji od prijedloga *u* koji se vezuje uz akuzativ i lokativ (Derksen 2008; Šari 2008). Prijedlog *za* upotrebljava se uz genitiv samo za izražavanje istodobnosti te se tu ne radi o pravoj upotrebi prijedloga *za*, ve o redukciji konstrukcije *za vrijeme x*. Imaju i sve navedeno na umu, postaje o igledno kako je prijedlog *s* jedini od prijedloga koji se živo upotrebljava uz genitiv te neki od drugih padeža, no, kao što pokazuju rezultati istraživanja, i tu se o ituje izrazita nerazmjernost upotrebe te su genitivne konstrukcije prijedloga *s* znatno rje e od instrumentalnih.

¹⁹⁶ U *Hrvatskom nacionalnom korpusu* u verziji 2.5 jezi ne jedinice nisu morfološki obilježene. Izuzetak je tek manji potkorpus te je on i upotrijebljen u ovoj pretrazi.

¹⁹⁷ Skok (1988c: 179) zna enje prijedloga *s* uz akuzativ parafrazira njema kim prijedlogom *jenseits* 'preko, s druge strane', tj. zna enje konstrukcije u navedenom primjeru odre uje kao 'pravac kretanja od subjekta dalje'.

Primjerice pojavljuje se čak i u gramatici – Babić et al. (1991: 728) govore i o zastarjelom prijedlogu *onkraj* navode da je čest u izrazu *onkraj brave*, a koji parafraziraju izrazom 's onu stranu brave, u zatvoru'. Nadalje, pretraga korpusa *Hrvatske jezične riznice* pokazala je da se konstrukcija *s onu stranu x* pojavljuje ukupno 288 puta – najstarija potvrda je iz 1886. godine, a posljednja iz 2008. godine (taj podatak upućuje na to da se radi o novijoj i živoj pojavi). Također, i pretraga interneta pokazala je iznenađujuću uсталu upotrebu konstrukcije *s onu stranu x*. Ipak, dodatne pretrage korpusa i interneta pokazale su da se prijedlog *s* ne pojavljuje uz akuzativ ni u jednoj drugoj konstrukciji. Dakle nikako se ne može govoriti o sustavnoj upotrebi prijedloga *s* uz akuzativ u hrvatskom jeziku, već samo o ustaljenoj konstrukciji. Također, na umu treba imati i da je u navedenom primjeru akuzativ zamjenjiv genitivom, a mišljenje je autora ovoga rada da je upravo u toj činjenici i potrebno tražiti opravdanje ili motivaciju upotrebe prijedloga *s* uz akuzativ. Naime, u slučajevima kada je moguć izbor između akuzativa ili genitiva (radi se o odabiru izravnog objekta u akuzativu, slavenskom ili dijelnom genitivu), obično se konačan odabir povezuje s namjerom isticanja određenosti. Npr. u primjeru *dodaj mi okolade* podrazumijeva se da se radi o bilo kojoj okoladi ili o bilo kojem dijelu okolade, dok se u izrazu *dodaj mi okoladu* radi o točno određenoj okoladi ili točno određenom dijelu okolade, tj. uz genitiv se veže neodređenost, a uz akuzativ određenost. Ukoliko razlikovanje određenosti i neodređenosti preslikamo i na primjer (4), a autor ovoga rada pretpostavlja da je upravo takvo preslikavanje uvjetovalo nastanak navedenog primjera, možemo zaključiti da se akuzativom htjelo naglasiti o kakvoj se točno bravi radi. Da je u primjeru (4) upotrijebljen genitivni oblik, moglo bi se pretpostaviti kako je osoba o kojoj se govori napustila neki prostor te se sada nalazi sa suprotne strane neke brave koja fizički ili metaforički odjeljuje prostor u kojem se ta osoba prvotno nalazila od onoga u kojem se sad nalazi, no akuzativno kodiranje naglašava da se radi o točno određenoj bravi, onoj zatvorskoj.

- (3) *Biti sa nj.*
- (4) *Otišao je s onu stranu brave.*
- (5) *Došao je s pet prijatelja.*
- (6) *I ove godine u Opatiji će se 'sudariti' glazbenici različitih kultura s pet kontinenta.*
- (7) *Cibalia pregovara s nekolikoiskusnih igrača.*
- (8) *Studenti s nekoliko kontinenata učestvuju u hrvatski jezik.*

Primjeri (5) i (6) pokazuju kako se prijedlog *s* upotrebljava i uz glavne brojeve, dok primjeri (7) i (8) pokazuju upotrebu uz koli inske priloge.¹⁹⁸ Takve upotrebe spomenute su u rje nicima i gramatikama tek usputno, u pravilu nepotpuno, a ponekad čak i neto no. Primjerice Ani et al. (2004) upotrebu prijedloga *s* uz brojeve opisuju isključivo kao pojavu uz genitiv, vode i se, vjerojatno, genitivnim oblikom koji slijedi nakon broja, no da takvo objašnjenje nije ispravno te da se radi o instrumentalu, tj. instrumentalnom zna enju, isti u ve i parafraze koje se navode uz primjere, npr. primjer *ore s dva/tri/ etiri pluga* parafraziran je kao *ore s dvama/trima/ etirima plugovima*. Sili i Pranjkovi (2005: 236) upotrebu prijedloga *s* uz brojeve i koli inske priloge spominju samo kao pojavu vezanu uz instrumental („ako me utim umjesto instrumentala s prijedlogom *s(a)* dolaze nesklonjive rije i (obi no glavni brojevi i koli inski prilozima), onda takav instrumental u pravilu ima zna enje sredstva (prijedlog *s(a)* tada „instrumentalizira“ nesklonjive rije i“). I Raguž (1997: 154) govori u upotrebi prijedloga *s* uz brojeve i koli inske priloge samo kad govori o instrumentalu (sredstva). Ipak, ukoliko se pozornije promotre primjeri (5) - (8), može se primijetiti kako prijedlog *s* brojevima i koli inskim prilozima pridružuje ne samo instrumental, ve i genitiv, tj. prijedlog *s* ih „instrumentalizira“ i „genitivizira“. To je najlakše uo ljiivo ukoliko nesklonjivi broj u primjerima (5) i (6) zamijenimo nekim od sklonjivih brojeva te ga postavimo u odgovaraju i padež ili ukoliko isto to u inimo s koli inskim prilogom u primjerima (7) i (8). Tada se jasno vidi da se u primjerima (5) i (7) radi o instrumentalu, a u primjerima (6) i (8) o genitivu. Tom je informacijom potrebno osvježiti opise prijedloga *s* u rje nicima i gramatikama.

2.2.1. Prijedlog *s* uz genitiv

Ablativnost, tj. kretanje prostorom koje upu uje na udaljavanje trajektora od orijentira temeljno je zna enje prijedloga *s* uz genitiv, a primjer (1) pokazuje najuobi ajeniju i naju estaliju upotrebu te konstrukcije. Od ostalih prvotnih prijedloga koji uz genitiv izri u ablativno zna enje, prijedloga *od* i *iz*, prijedlog *s* razlikuje se po tome što konkretizira

¹⁹⁸ Prijedlog *s* pojavljuje se i ispred prijedložno-padežnih izraza, npr. *poznati lutak drvodjelje Geppeta nalazi se na plakatu, sa za laganje karakteristi nim velikim nosom ili kako li e se do skora spružiti na divan s na novo zapaljenom tanjom cigaretom*. Potrebno je naglasiti kako se u navedenim primjerima radi o prijedložno-padežnim izrazima koji su u atributnoj ulozi uba en u prijedložno-padežni izraz *s + instrumental* te samo na prvi pogled rastavljaju prijedlog *s* od imenskog izraza. U primjeru *tijekom druge godine javljaju se prve re enice s po dvije ili tri rije i* u konstrukciju *s + instrumental* umetnuta je estica *po*, a takvi primjeri znatno su eš i od primjera u kojima je u konstrukciju *s + instrumental* umetnut atribut.

genitivni koncept ISHODIŠTA preko koncepta POVRŠINE. To znači da se genitivno kodirani orijentir u prototipnim prostornim upotrebama konstrukcije *s + genitiv* bitni imenica koja označava neku površinu.¹⁹⁹ U prototipnim prostornim situacijama trajektor napušta svoj prvobitni položaj na POVRŠINI orijentira, prekida postojanje i KONTAKT s njime i kreće se u smjeru od njega, tj. od njega se udaljava. Dugim riječima, može se reći kako konstrukcija *s + genitiv* ima ablativno značenje koje je dodatno specificirano (po etnim) supralokalnim značenjem. U nastavku će se pokušati dokazati kako je ablativnost zajednički prostorni temelj svih specifičnih genitivnih padežnih izraza s prijedlogom *s*.

Budući da je prijedlog *s* dinamičnog značenja, uz njega se, kada govorimo o prototipnom značenju, pojavljuju glagoli koji označuju kakvo kretanje. Glagoli koji se pojavljuju uz prijedlog *s* uz genitiv mogu biti i svršeni i nesvršeni, ovisno o tome je li trajektor završio svoje kretanje, npr. *sići s broda* i *silaziti s broda*, a mogu označavati i početak, i sredinu i kraj kretanja trajektora, npr. *krenuti s posla*, *ići s posla* i *doći s posla*. Kako primjećujemo uju gramatike i riječnici, prijedlog *s* često se upotrebljava u kontekstima u kojima se označava kretanje trajektora od orijentira koji je smješten na nekom povišenom položaju. Tijekom svog kretanja trajektor dolazi na niži položaj, npr. kao u primjeru (1). Sličnu kombinaciju kretanja s višeg položaja prema nižem u kombinaciji s konceptom POVRŠINE nalazimo i kod prijedloga *niz* uz akuzativ. No ta konstrukcija ne može zamjenjivati konstrukciju *s + genitiv*, tj. njihove semantičke mreže ne poklapaju budući da prijedlog *niz* povezuje koncept POVRŠINE s konceptom PUTA i POTPORE (orijentir je sredstvo koje omogućuje kretanje trajektora), a prijedlog *s* samo s konceptom ISHODIŠTA (orijentir ne potiče i ne omogućava kretanje trajektora). Međutim mišljenje je autora ovoga rada kako informacija da se radi o kretanju s višeg na niži položaj nije dijelom značenja prijedloga *s*, već da ona proizlazi iz znanja o naravi trajektora i orijentira, a često je i izravno naglašena glagolom. Tako u primjeru (1) trajektor označen imenicom *mačka* napušta, tj. udaljava se od orijentira označenog imenicom *krov*, a uobičajena interpretacija toga iskaza pretpostavlja da je mačka s krova sišla na zemlju, tj. da je s povišenog položaja

¹⁹⁹ U prototipnim slučajevima radi se o horizontalnoj površini, no prijedlog *s* može se koristiti i kada se ne radi o horizontalnoj površini, kao u primjeru *kako ukloniti stare tapete sa zidova?*. Smještenost s gornje strane horizontalne površine orijentira istaknutija je budući da je povezana s ljudskim iskustvom. Npr. ljudi ne mogu samostalno, bez pomoći, biti smješteni na vertikalnim površinama pa se iskaz *Marko je skočio sa zida* uvijek interpretirati tako da se pretpostavi da je trajektor *Marko* bio smješten na vrhu orijentira *zid*, njegovoj horizontalnoj površini (iako je to manji i nefunkcionalni dio orijentira). S druge pak strane, iskaz *leptir je odletio sa zida* u pravilu će se interpretirati tako da se pretpostavi da je trajektor *leptir* stajao na vertikalnoj površini orijentira *zid*, imajući na umu takvu sposobnost leptira, iako ništa ne onemogućava pretpostavku da se nalazio na vrhu zida. Također, smještenost na horizontalnoj površini istaknutija je i zbog toga što ne potiskuje koncept PODUPIRANJA, a koji je nerazdvojno povezan s konceptom POVRŠINE.

došla na niži, no ta informacija izrečena je isključivo glagolom *si i*. Da je u navedenom primjeru upotrijebljen neki drugi glagol, npr. *sko iti, do i* ili sl., informacija o kretanju s višeg na niži položaj proizlazila bi isključivo iz znanja o krovovima, ma kama i njihovu kretanju. Slično je i u primjeru (9) u kojem apstraktan trajektor, pogled, putuje u smjeru govornika od orijentira obilježenog imenicom *balkon* (to nije rečeno, osoba koja je ishodište pogleda smještena je na balkonu). Uobičajena interpretacija navedenog primjera pretpostavlja da govornika neka druga osoba promatra s nekog povišenog položaja, no to je samo informacija koja proizlazi iz znanja o balkonima i njihovom položaju, no nije nigdje navedena u iskazu (navedeni je iskaz primjerice jednako valjan i u situacijama u kojima jedan susjed promatra drugog, a balkoni su im podjednako visoki).

(9) *Promatra me s balkona.*

(10) *Dolazim s ulice. Dolazim iz ulice.*

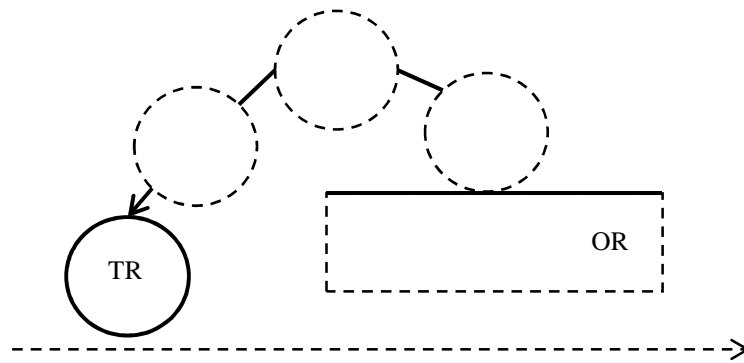
(11) *Ja sam na ulici. Ja sam u ulici.*

(12) *Idem na ulicu. Idem u ulicu.*

Prijedlog *s*, konkretiziraju i genitivni koncept ISHODIŠTA preko koncepta POVRŠINE, u komplementarnoj je distribuciji s prijedlogom *iz* koji genitivni koncept ISHODIŠTA konkretizira preko koncepta SPREMNIKA. Budući da je semantički opis prijedloga *iz* također dio ovoga rada, o odnosu prijedloga *s* i *iz* govorit će se naknadno. Također, konstrukcija *s* + *genitiv* suprotnog je značenja od konstrukcije *na* + *akuzativ* (tom konstrukcijom izražava se adlativno kretanje, tj. kretanje trajektora u smjeru orijentira, a koji je povezan s konceptom POVRŠINE i konceptom CILJA – radi se o supershematičnoj predodžbenoj shemi koju bismo mogli nazvati POVRŠINA KAO CILJ). Drugim riječima, distribucija prijedloga *s* i *iz* uz genitiv usporedna je distribuciji prijedloga *na* i *u* uz akuzativ budući da je konstrukcija *iz* + *genitiv* značajski suprotna konstrukciji *u* + *akuzativ* (tom konstrukcijom izražava se adlativno kretanje, tj. kretanje trajektora u smjeru orijentira, a koji je povezan s konceptom SPREMNIKA i konceptom CILJA – radi se o supershematičnoj predodžbenoj shemi koju bismo mogli nazvati SPREMNIK KAO CILJ). Navedenom je potrebno pridodati i kako se distribucija prijedloga *na* i *u* uz akuzativ sustavno preslikava i u distribuciji prijedloga *na* i *u* uz lokativ (tim konstrukcijama izražava se statičan odnos između trajektora i orijentira – prijedlog *u* konkretizira lokativno kodiran orijentir preko koncepta SPREMNIKA, a prijedlog *na* preko koncepta POVRŠINE, tj. radi se o supershematičnim predodžbenim shemama SPREMNIK KAO MJESTO i POVRŠINA KAO MJESTO). Iz navedenoga se

može vidjeti kako se u hrvatskom jeziku razlikovanje POVRŠINE i SPREMNIKA sustavno izražava, i u stati nim i u dinami nim kontekstima. Potrebno je napomenuti kako se razlikovanje POVRŠINE i SPREMNIKA, osim u dinami nim kontekstima ablativnosti i adlativnosti, preslikava i u dinami nom kontekstu perlativnosti – konstrukcija *po + lokativ* označava kretanje POVRŠINOM, dok *kroz + akuzativ* označava kretanje SPREMNIKOM. Ta sustavnost razlikovanja tih dvaju koncepata svakako je u vezi s izuzetnom njihovom važnošću u ljudskom iskustvu. Naravno, potrebno je nadodati i kako se pojedini orijentiri mogu poimati i kao POVRŠINA i kao SPREMNIK, kao što to pokazuju primjeri (10) - (12), ovisno o tome koja se informacija iskazom želi prenijeti. Odabir konceptualizacije orijentira kao SPREMNIKA, tj. kodiranje prijedlozima *iz* ili *u*, a ne prijedlozima *s* i *na*, naglašava orijentirov (mogući) utjecaj na trajektor, npr. orijentir može skrivati trajektor od pogleda, ograničavati mu kretanje, štiti ga od vanjskih utjecaja i sl. Budući da se odabirom prijedloga specificira značenje, između rečenica u navedenim primjerima stavljen je znak razlikovanja.

Slika (1) shematski prikazuje ostvaranje značenja ablativnosti u prototipnom primjeru (1). Budući da je u tome primjeru kretanje trajektora izraženo glagolom *sići*, a taj glagol označava kretanje s višeg na niži položaj, završni položaj trajektora prikazan je niže od položaja orijentira, iako to ne mora biti tako u drugim slučajevima, kao što je objašnjeno na primjeru (9). Također, budući da je glagol *sići* svršen, trajektor je u posljednjoj točki svoga kretanja prikazan ispunjenom linijom, dok su prethodni položaj trajektora tijekom kretanja prikazani iscrtano. Također, budući da se radi o svršenom glagolu, strelica koja upućuje na vrijeme prikazana je iscrtano. Trajektor i orijentir tijekom trajektorova kretanja nisu u kontaktu, a time se simbolično upućuje na to da orijentir nije sredstvo koje trajektoru omogućuje kretanje. Samo gornja površina trajektora je istaknuta, što upućuje na njezinu konceptualnu istaknutost, a naglašena je i strelica koja upućuje na kretanje, tj. ablativnost.

Slika 1

Kao što je pokazano, u prototipnim primjerima trajektor se kreće u smjeru od orijentira, no u primjerima (13) - (16), a koji su primjeri upotrebe konstrukcije *s + genitiv* za izricanje potjecanja, nema glagola koji bi upućivao na takvo kretanje. Ipak, i u tim primjerima radi se o ablativnosti, samo je implicitno prisutna, a to je najjednostavnije uvidjeti ukoliko se navedeni primjeri parafraziraju tako da se u njih ubaci koji od glagola kretanja, npr. *dolaziti* ili *stizati*. Konstrukcija *s + genitiv* kojom se ističe potjecanje trajektora najčešće ima ulogu atributa – trajektor se opisuje, kvalificira, određuje mjestom s kojeg potječe. Ta konstrukcija može se pojavljivati kao atribut, tj. kao adnominalna dopuna, upravo zbog toga što je koncept kretanja potisnut, bitna je samo veza između trajektora i orijentira, pa nije nužan glagol. Atributivno značenje moguće je izraziti i drugim ablativnim prvotnim prijedlozima uz genitiv, prijedlogom *iz* i *od*, a odabir konkretnog prijedloga ovisi o poimanju orijentira, tj. odabir prijedloga *iz* ili prijedloga *s* ovisi o poimanju orijentira kao SPREMNIKA ili POVRŠINE (odabir prijedloga *od* motiviran je poimanjem orijentira kao TOČKE, a o čemu će biti više rečeno u poglavljima koja se bave prijedlozima *do* i *o*). O ablativnosti kao temelju mnogobrojnih značenja konstrukcije *od + genitiv*, a u kontekstu isticanja potjecanja,²⁰⁰ detaljno govori Belaj (2010: 23-28). O povezanosti značenja potjecanja i ablativnosti govorit će se i pri opisu značenja prijedloga *iz* uz genitiv.

(13) *On ti je s Marsa.*

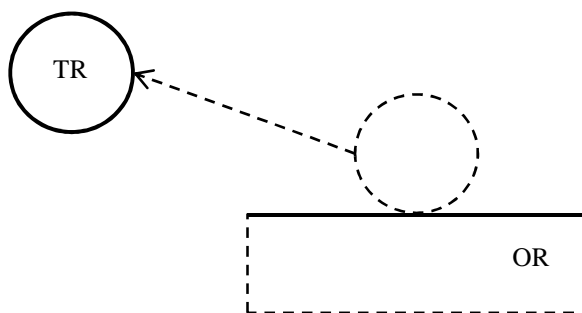
(14) *Dukat obustavio otkup mlijeka s istoka Hrvatske.*

(15) *Pogled s vrha najviše granevine na svijetu.*

(16) *Pretvaram vodu u vino i više cijenim onu s izvora.*

²⁰⁰ Belaj (2010: 23) govori „o ablativnosti s istaknutijom ili manje istaknutom referencijom na pripadnost“, a što odgovara značenju potjecanja. Jedan od mogućih naziva toga značenja je i značenje identifikacije, no taj naziv ne ističe toliko prostornu utemeljenost tog značenja koliko naziv potjecanje (i prefiks *po-* i glagol *te i*, od kojih je nastao taj naziv, upućuju na kretanje).

Slika (2) shematski prikazuje ostvaraj zna enja ablativnosti u primjeru (13). Budu i da se radi o stati nom kontekstu, strelica koja upu uje na (implicitno prisutno) kretanje trajektora od po etnog položaja do trenutnog položaja, tj. strelica koja upu uje na ablativnost, prikazana je iscrtkano. Tako er, ta strelica upu uje na povezanost trajektora s orijentirrom, a upravo je ta povezanost temelj atributne upotrebe. Izrazita sli nost slike (2) i slike (1) zorno upu uje na prostornu motiviranost zna enja potjecanja.

Slika 2

Konstrukcijom *s + genitiv* ne izražava se mnogo razli itih neprostornih zna enja, tj. semanti ka mreža te konstrukcije nije razgranata, a što je u izravnoj vezi i s njezinom neu estaloš u (u usporedbi s konstrukcijom *s + instrumental*). Nadalje, neprostorne upotrebe te konstrukcije esto su ograni enih uporabnih mogu nosti, a mnogi primjeri su i neprihvatljivi u suvremenom hrvatskom jeziku. Jedna od upotreba koje spominju Sili i Pranjкови (2005: 207) vezana je uz orijentire koji ozna uju kakvo vremensko razdoblje, kao u primjerima (17) i (18). Prema mišljenju autora ovoga rada u primjeru (17) ne radi se o izricanju zasebnog vremenskog zna enja, ve o prethodno opisanom zna enju potjecanja (radi se o podvrsti potjecanja, tj. orijentir se opisuje, kvalificira i odre uje vremenom iz kojeg poti e).²⁰¹ Ipak, potrebno je napomenuti kako je takva upotreba ograni ena, tek uz imenice *po etak*, *kraj* i *sredina*,²⁰² dok nije mogu a uz druge imenice koje ozna uju vremenska razdoblja, npr. **roman s renesanse* ili **pri a s ju er*. U tim situacijama

²⁰¹ I primjer (17) mogu e je parafrazirati tako da se iskoristi neki od glagola kretanja te se time naglasi ablativnost kao temelj takve upotrebe, npr. *to je lik koji dolazi s po etka pri e*. Takve parafraze naglašavaju utemeljenost takve upotrebe na konceptualnim metaforama VREMENSKA ABLATIVNOST JE PROSTORNA ABLATIVNOST te KRETANJE KROZ VRIJEME JE KRETANJE KROZ PROSTOR.

²⁰² Potrebno je naglasiti i kako se izrazi *s po etka*, *s kraja* ili *sa sredine* mogu opisati i kao prijedložno-padežni izrazi koji funkcioniraju kao složeni prijedlozi. Da je tomu tako, potvr uje i obaveznost genitivne dopune koja slijedi te izraze, ali i primjerice nemogu nosti postavljanja tih izraza u množinu, npr. **roman sa sredina stolje a*. Imenice *po etak*, *kraj* i *sredina* po naravi su takve da zna enje konkretiziraju tek u kontekstu, tj. ne postoji *po etak*, *kraj* ili *sredina per se*. Stoga su i mogle biti gramatikalizirane u nekoliko prijedloga – *po etkom*, *sredinom*, *krajem*, *kraj*, *pokraj*, *nakraj*, *potkraj*, *na kraju* i *po sredini*.

uobi ajena je upotreba drugih prijedloga koji uz genitiv izri u ablativnost, prijedloga *iz* ili *od*, npr. *roman iz renesanse* ili *pri a od ju er*. U primjeru pak (18) genitivno kodirani orijentir ozna uje vremensko razdoblje. Poimanje vremenskog razdoblja kao POVRŠINE od koje se kre e neki orijentir motivirana je poimanjem vremena kao linije. U primjeru (18) orijentir, lijep osje aj, dolazi do govornika kre u i se od vremenskog odsje ka izraženog orijentirrom. Sili i Pranjkovi (2005: 208) navode kako je ovakvim upotrebama svojstvena i nijansa socijativnosti, npr. „kad se nešto doga a s *prolje a*, doga a se ili se po inje doga ati (zajedno) s dolaskom, s pojavom prolje a“. Svakako, socijativnost je mogu e objasniti utjecajem konstrukcije *s + instrumental*, a u navedenom primjeru utjecaj konstrukcije *s + instrumental* još je i dodatno izražen budu i da imenice i-vrste morfološki (na elno) ne razlikuju genitiv od instrumentala. No, mogu e je, a i opravdanije, još jedno objašnjenje – naime zna enje socijativnosti proizlazi iz KONTAKTA izme u trajektora i orijentira koji je povezan s konceptom POVRŠINE (to je vidljivo kod prijedloga *po*, kao što je objašnjeno, ali i kod prijedloga *na*, *uz* i dr.), a takvu situaciju imamo i kod prijedloga *s*. Još jedna injenica upu uje na opravdanost takvog objašnjenja, a to je mogu nost zamijene prijedloga *s* u primjeru (18) prijedlogom *tijekom*, a koji prije svega izražava vremensku istodobnost, tj. KONTAKT u vremenu (naravno, KONTAKT i tu implicira socijativnost, a što upu uje na prostornu utemeljenost zna enja socijativnosti). U svakom slu aju, takve vremenske upotrebe prijedloga *s* uz genitiv rijetke su i prosje ni govornik hrvatskog jezika najvjerojatnije bi ih, bez previše promišljanja, opisao kao obilježene i neprihvatljive.²⁰³

(17) *To je lik s po etka pri e.*

(18) *Izi e na prostranu terasu, na kojoj je zacijelo moralo biti lijepo u prolje e ili s jeseni.*

Kao što pokazuju i primjeri (19) - (24), prijedlog *s* uz genitiv izražava i na in. U navedenim primjerima koncept ABLATIVNOSTI naglašava put koji orijentir prelazi kre u i se od orijentira. Koncept PUTA nije naglašen u prototipnim ostvarajima konstrukcije *s + genitiv* budu i da genitiv isti e koncept ISHODIŠTA. Ipak, koncept ISHODIŠTA i koncept PUTA neraskidivo su povezani – svaki PUT u sebi, kao svoj sastavni dio, sadrži i koncept

²⁰³ Izuzev Sili a i Pranjkovi a (2005), takvu upotrebu suvremeni rje nici i gramatike ne spominju, a da takva upotreba ni u prošlosti nije bila znatno u estalija, potvr uje i injenica da Ivekovi i Broz (1901b: 365) navode samo tri primjera. No u drugim je slavenskim jezicima takva upotreba znatno manje ograni ena, npr. Janda i Clancy (2002: 116) navode kako je u ruskom jeziku upotreba prijedloga *s* uz orijentire koji ozna avaju mjesec u godini ili razdoblja najuobi ajenija od upotreba u kojima *s + genitiv* ima vremensku interpretaciju. Navedeni primjeri potvr uju kako se zna enjske mreže jezi nih jedinica koje srodni jezici dijele, iako imaju isti potencijal, ne moraju jednako razviti.

ISHODIŠTA.²⁰⁴ Budu i da se svaki na in može konceptualizirati kao PUT koji se prelazi tijekom provo enja neke radnje, ne za u uju e što se i konstrukcijom *s + genitiv* može izražavati na in.²⁰⁵ U primjeru (19) apstraktan trajektor, obra anje, prelazi PUT kre u i se od apstraktnog orijentira ozna enog imenicom *visina* sve do govornika, a narav tog PUTA odre ena je njegovim ISHODIŠTEM. Tako je i u primjeru (21). U primjeru (20) apstraktan trajektor, napad, kre e se od orijentira ozna enog imenicom *le a*, a konkretna narav kretanja, tj. PUTA odre ena je ishodištem. U primjerima (22) - (24) koncept PUTA koji motivira zna enja na ina dodatno je naglašen kombiniranjem ablativne konstrukcije *s + genitiv*, a koja naglašava ISHODIŠTE, s adlativnom konstrukcijom *na + akuzativ*, a koja naglašava CILJ. U primjeru (22) apstraktni orijentir, prijevod, prelazi put kre u i se od apstraktnog ishodišta kodiranog imenskim izrazom *talijanski jezik* do apstraktnog cilja kodiranog imenskim izrazom *hrvatski jezik*. Na taj na in potrebno je shvatiti i primjere (22) i (23), no u njima su i ishodište i cilj kodirani istim imenicama, a što dovodi i do razvijanja zna enja ponavljanja i distributivnosti²⁰⁶

(19) *Zašto mi se uvijek obra aš s visine?*

(20) *Ubojica ga je podmuklo napao s le a.*

²⁰⁴ esto se puta u literaturi govori o predodžbenoj shemi, tj. konceptu PUTA, a koji se zatim razlaže na tri sastavna dijela – ISHODIŠTE, CILJ i sam PUT. Bez detaljnijeg objašnjenja nije uvijek jednostavno pogoditi na što je pojedini lingvisti mislio, na PUT kao cjelinu ili na PUT kao jedan dio kompleksnijeg koncepta.

²⁰⁵ U suvremenom hrvatskom znatan broj konstrukcija *s + genitiv* kojima se u prošlosti izražavao na in u potpunosti je zastario te se ne upotrebljava. Sili i Pranjekovi (2005: 208) navode primjere *sunce odsko ilo s koplja te praštam joj sa svega srca*, a njima bi trebalo pridružiti i primjer *kaže da joj to nije s ruke*. U navedenim je primjerima potrebno primijetiti i da je prijedlog *s* mogu e zamijeniti prijedlogom *od*, a da iskaz bude primjeren i u suvremenom hrvatskom jeziku. Budu i da se i prijedlogom *od* izražava ablativnost, mogli bismo pretpostaviti, op enito gledano i imaju i na umu prethodno iznesene podatke o estotnosti konstrukcije *s + genitiv*, kako se prijedlog *s* specijalizira za izražavanje socijativnosti (u konstrukciji *s + instrumental*) dok njegovu ulogu izražavanja ablativnosti preuzimaju drugi prijedlozi, *od* i *iz*. Zbog toga i konstrukcija *s + genitiv* u suvremenom hrvatskom nema mnogo neprostornih zna enja, a i ta koja ima rijetko se upotrebljavaju te im konkuriraju konstrukcije s drugim prijedlozima, kao što je ve nekoliko puta istaknuto. Ipak, zbog važnosti razlikovanja koncepta POVRŠINE i SPREMNIKA nije vjerojatno da e prijedlog *s* uz genitiv u dogledno prestati izražavati prostornu ablativnost. Nadalje, osim na ina, konstrukcijom *s + genitiv* izražavala se i uzro nost, no takva upotreba nikako ne pripada suvremenom hrvatskom jeziku. Raguž (1997: 133) navodi primjer *s mnogo razloga bolje je ne govoriti ništa*, Sili i Pranjekovi (2005: 208) primjere *postao je slavan sa svoga junaštva te pati s nekog jada golemoga*. Šonje (2000) i Ani et al. (2004) takvu upotrebu uop e ne spominju. Ivekovi i Broz (1901b: 365) navode znatno više primjera što potvr uje da je upotreba u to vrijeme bila živa, a kao sinonime navode zastarjelicu *cije*, *radi*, *poradi*, *zaradi* i *zbog*. Da je upotreba bila živa, potvr uje i prilog *stoga* koji je nastao gramatikaliziranjem prijedložno-padežnog izraz *s toga*, a izri e upravo uzro nost (u gramatikama koje me u nezavisnosloženim re enicama razlikuju i uzro ne re enice, *stoga* je jedan od veznika tih re enica). Tako er, i složeni prijedlog *zbog*, koji ozna ava „uzrok koji obi no nema izravan fizi ki dodir sa subjektom“ nastao je od prijedloga *s* i genitivnog oblika imenice *bog* (Ani et al. 2004).

²⁰⁶ Distributivnost se može izražavati i drugim parovima suprotnih prijedloga, npr. *cijeli dan hodao je od trgovine do trgovine*, *išla je iz veze u vezu* i sl. (usp. Kova evi i Matas Ivankovi (2007).

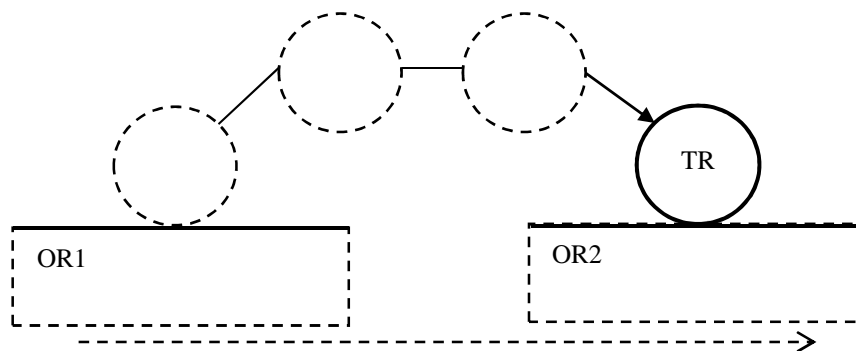
(21) *Ja kad ne želim pametovati i govoriti s visoka ne koristim re enice tipa „smatram to budalaštinom“.*

(22) *Prevesti s talijanskog jezika na hrvatski jezik.*

(23) *Hodao je s noge na nogu.*

(24) *S vremena na vrijeme popijem pivo ili dva.*

Slika (3) shematski prikazuje ostvaraj zna enja ablativnosti u primjeru (22). Dva orijentira, talijanski i hrvatski jezik, povezani su s konceptima ISHODIŠTA i CILJA, dok trajektor prelazi PUT izme u njih. U tome je primjeru kretanje i izravno naglašeno glagolom *prevesti* kojemu je osnovno zna enje upravo prostorne naravi („vode i koga prije i, do i na drugu stranu“ (Ani et al. 2004)). Stoga je strelica koja povezuje po etnu to ku trajektorova kretanja i završnu to ku njegova kretanja, tj. strelica koja simbolizira ablativnost i adlativnost, prikazana punom linijom, no ipak nešto tanjom linijom budu i da se ne radi o konkretnom prostornom zna enju. Tako er, imaju i na umu da se radi o svršenom glagolu, istaknut je samo trajektor u završnoj to ki kretanja, tj. kad ostvaruje kontakt s orijentirrom povezanim s konceptom CILJA. Svršenost glagola naglašena je i iscrtanom linijom koja upu uje na vrijeme.

Slika 3

2.2.2. Prijedlog s uz instrumental

Kada se govori o prijedlogu *s*, ponajprije je potrebno napomenuti kako se taj prijedlog uz instrumental pojavljuje znatno eš e od ostalih prijedloga (ostali instrumentalni prijedlozi su *pred*, *nad*, *pod*, *za* i *me u*, tj. može se re i da je instrumental prije svega padež orijentacijskih prijedloga,²⁰⁷ a što ne iznena uje ukoliko na umu imamo injenicu da se

²⁰⁷ Uz napomenu da prijedlog *me u* ne pripada orijentacijskim prijedlozima, a o emu e više rije i biti u poglavlju koje se bavi orijentacijskim prijedlozima.

instrumentalom izražava generi ki prostor – taj generi ki prostor orijentacijski prijedlozi specificiraju). Ta u estalost može se povezati s neizravnijom prostornom naravi njegova zna enja (drugim rije ima re eno, što je konstrukcija gramatikaliziranija, ona je apstraktnijeg i neizravnije uo lživog prostornog zna enja, a gramatikaliziranost je proporcionalna u estalosti).

Socijativnost, a slijede i hrvatske gramatike mogli bismo iskoristiti i nazive udruženost, društvo, zajedništvo ili pratnja, temeljno je supershemati no zna enje prijedloga *s* uz instrumental, a primjer (25) pokazuje naju estaliju i najuobi ajeniju upotrebu takve konstrukcije. To je zna enje prije svega prostorno uvjetovano – u prototipnom primjeru, npr. primjer (25), trajektor i orijentir nalaze se istovremeno u nekom prostoru, prostorno i vremenski se preklapaju, esto su i u kontaktu, te zajedno obavljaju radnju izraženu glagolom, tj. njihov odnos povezuje se uz koncept ZDRUŽENOSTI.²⁰⁸ U prototipnim primjerima trajektor i orijentir imaju obilježja živosti te su zasebni, me usobno neovisni entiteti (zajedni ko, koordinirano obavljanje radnje podrazumijeva svijest). Budu i da prijedlog *s* u prototipnim primjerima ozna ava zajedništvo dvaju entiteta koji obavljaju neku radnju, mogu a je parafraza takvih iskaza pomo u sastavnog veznika *i* ili, rje e, pomo u sastavnog veznika *te*, kao što pokazuje primjer (26).²⁰⁹ Razlika izme u konstrukcije s prijedlogom *s* i konstrukcije s veznikom *i* je u tome što prijedlog *s* upu uje na to da je jedan entitet, trajektor, konceptualno istaknutiji od drugoga, orijentira, dok veznik *i* upu uje na to da dva entiteta treba smatrati ravnopravnima (iako, implicitno, njihov redoslijed djelomi no može upu ivati i na razli itu konceptualnu istaknutost – entitet spomenut na prvom mjestu je konceptualno istaknutiji,²¹⁰ a ukoliko se radi u nizanju, prvi i posljednji entitet konceptualno su istaknutiji od ostalih entiteta). Nadalje, konstrukciju *s* + *instrumental* mogu e je ispustiti iz iskaza, a da on i dalje bude cjelovit i

²⁰⁸ Iako se radi o zajedništvu trajektora i orijentira, tj. o logi koj množini, oblik glagolskog oblika kojim se izražava radnja koju zajedni ki obavljaju trajektor i orijentir ovisi samo trajektoru pa e, kao u primjeru (25), glagolski oblik biti u jednini ako je trajektor imenica u jednini. Drugim rije ima, iako zajedno obavljaju radnju, entitet obilježen kao trajektor konceptualno je istaknutiji.

²⁰⁹ Hagège (2010: 309) isti e kako je komitativnost esto usko povezana s jezi nima jedinicama koje izražavaju koordinaciju, tj. povezuju dva izraza koja imaju istu funkciju. Drugim rije ima, to zna enje primjerenije je konjukturima nego adpozicijama.

²¹⁰ Imaju i tu injenicu na umu, ne za u uje kako re enice u kojima je jedan od sudionika neke radnje ujedno i govornik po inju naj eš e konstrukcijom *ja i x*, tj. ne za u uje injenica da je govornik na istaknutome prvome mjestu budu i da je ljudsko iskustvo prije svega egocentri no, a time je i govornik konceptualno istaknutiji sudionik. Naravno, pod utjecajem kulture, u normiranom jeziku, i to ne samo u hrvatskom, ve i u drugim europskim jezicima, takve konstrukcije proglašavaju se neprimjerenima, a pod utjecajem standarda esto govornici i u potpunosti zamijene konstrukciju *ja i x* konstrukcijom *x i ja*. Navedeno je dokaz kako je jezik uvjetovan cjelokupnim ljudskim iskustvom, i tjelesnim i kulturološkim, te da kulturološko iskustvo može, takore i, nadja ati tjelesno.

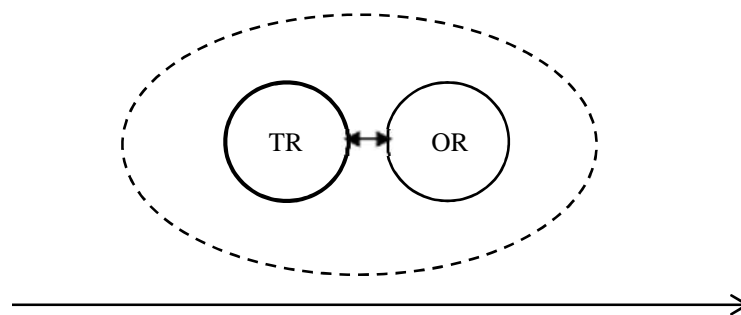
ispravan, i sadržajno i gramatički, dok ispuštanje jednog lanka konstrukcije x i y nije moguće bez promjena u iskazu. To je potvrda da orijentir u konstrukciji $s + instrumental$ treba smatrati neovisnim o trajektoru, a ne njegovim sastavnim dijelom, tj. radi se o potvrdi zasebnosti trajektora i orijentira te potvrdi konceptualne istaknutosti trajektora. Nadalje, potrebno je napomenuti i kako je konstrukcija $s + instrumental$ značajno suprotna konstrukciji $bez + genitiv$, a kojom se izriče da trajektor i orijentir nisu smješteni u istom prostoru, tj. da se prostorno i vremenski ne podudaraju, nego, budući da se o značenju prijedloga bez uz genitiv govori u zasebnom poglavlju, na ovom mjestu, uz primjer (27) koji potvrđuje navedeno, nije potrebno donositi detaljnija objašnjenja.

(25) *Marko igra košarku s prijateljem.*

(26) *Marko i prijatelj igraju košarku.*

(27) *Želite li pizzu s maslinama ili bez?*

Slika (4) shematski prikazuje ostvarenje značenja socijalnosti u prototipnom primjeru (25), tj. prikazuje predodžbenu shemu nazvanu ZDRUŽENOST. Prikaz je izuzetno jednostavan – zajedništvo trajektora i orijentira simbolizirano je njihovim položajem unutar prostora simboliziranog iscrtkanom linijom. Između trajektora i orijentira ne postoje poveznice što upućuje na to da su oni samostalni entiteti, a trajektor je prikazan nešto debljom linijom od orijentira, što upućuje na njegovu konceptualnu istaknutost. Linija koja simbolizira vrijeme upućuje na to da trajektor i orijentir zajedno obavljaju neku radnju. Interakcija trajektora i orijentira simbolizirana je dvostranom strelicom među njima.

Slika 4

Budući da prijedlog s u prototipnim primjerima upućuje prije svega na prostornu bliskost trajektora i orijentira, tj. njihovo prostorno-vremensko podudaranje, on je blizak i tzv. prijedlozima blizine (Šarić 2008; Šarić 2012). Toj skupini pripadaju prijedlozi *uz*, *kod*,

kraj, pokraj, pored, blizu, u blizini, do i pri,²¹¹ no prijedlog *s* od navedenih se prijedloga razlikuje po tome što uspostavlja zajedništvo izme u trajektora i orijentira, što ih povezuje u funkcionalnu cjelinu koja djeluje jedinstveno, dok prijedlozi blizine samo određuju položaj trajektora u odnosu na orijentir ne donose i izravno informaciju o njihovom funkcionalnom odnosu. Drugim riječi, prijedlog *s* nije moguće iskoristiti u iskazu kojim bi se prenijela isključivo informacija da se trajektor i orijentir nalaze jedan blizu drugoga, a prijedloge blizine nije moguće iskoristiti kako bi se izravno prenijela informacija da trajektor i orijentir zajedno djeluju. Na ovome mjestu potrebno je još jednom navesti kako se u literaturi znaenije kojim se isti e prostorno-vremensko podudaranje trajektora i orijentira naziva komitativnost. U velikom se broju europskih jezika komitativnost izražava upravo prijedlozima, npr. u njemačkom *mit*, engleskom *with*, francuskom *avec*, portugalskom *com*, španjolskom *con*,²¹² no neki jezici komitativnost izražavaju i padežnim nastavcima, npr. finski.²¹³ Kako se u hrvatskom jeziku razlikuje prostorno-vremensko preklapanje funkcionalno povezanih i funkcionalno nepovezanih trajektora i orijentira, potrebno je imati na umu da je komitativnost pojam nadređene socijativnosti, tj. svaka socijativnost podrazumijeva komitativnost, no svaka komitativnost ne podrazumijeva socijativnost. No, mora se domisliti i da je u hrvatskom jeziku socijativnost prototipni vid komitativnosti.

Ukoliko bismo razliku izme u prijedloga *s* i prijedloga blizine prikazivali grafički, slika koja bi shematski prikazivala prototipni znaenja prijedloga blizine razlikovala bi se od prikaza prototipnog znaenja prijedloga *s* prikazanog na slici (4) po tome što trajektor i orijentir ne bi bili povezani u cjelinu, a što je simbolizirano njihovim smještajem unutar

²¹¹ Tom popisu potrebno je pridodati i prijedloge *bliže, nadohvat, nadomak, nedaleko, nedaleko od* (usp. Matas Ivanković (2009)). Šari (2008: 125) prijedloge blizine određuje kao one koji eksplicitno označuju prostorni odnos (relativne) blizine predmeta, ako taj odnos u sebi ne implicira kontakt objekta s površinom drugog objekta ni lokaciju objekta u unutrašnjosti drugog objekta niti implicira odnos koji se može opisati kao kontrast is(pod)-iz(nad). Oni „uspostavljaju odnos opisiv u okvirima 'relativne blizine' dvaju objekata, ne referiraju i se na njihov oblik ni na to an njihov položaj u odnosu jednog prema drugom, kao što to čine *na, u, nad i pod*, ni na njihov matematički položaj u odnosu jednog prema drugom, kao što izrazi poput *tri metra od* izražavaju“ (Šari 2008: 125). Šari (2008) tako naglašava kako bi iz skupine prijedloga blizine isključio prijedloge *u i na*, no prema tom određivanju ni prijedlog *uz* ne bi jednoznačno pripadao skupini prijedloga blizine (prototipno taj prijedlog označuje uspinjanje trajektora površinom orijentira, tj. označuje to an položaj trajektora smještaju i ga na površinu orijentira). Zbog toga bi navedeno određivanje prijedloga blizine trebalo prilagoditi. Nadalje, potrebno je reći i kako Šari (2008) kada govori o prijedlozima blizine, govori o odnosu blizine u užem smislu. Prema širem pojmu blizine prijedlozima blizine svakako bi se mogli smatrati i prijedlozi *u, na, nad i pod*, no kod njih je odnos blizine potisnut, tj. oni primarno izražavaju druge odnose.

²¹² Svi ti prijedlozi najčešće se prevode prijedlogom *s*.

²¹³ Vince (2010) navodi kako se u hrvatskom crkvenoslavenskom komitativnost izražavala prijedlogom *s* uz instrumental, te je to uobičajeno na in izražavanja komitativnosti, ali i prijedlogom *pri* uz lokativ, *u* uz genitiv te *v* uz lokativ. Vince (2010) pod pojmom komitativnost podrazumijeva socijativnost.

prostora simboliziranog iscrtkanom linijom. Ipak, kod prijedloga *uz*, a koji od svih prijedloga blizine izražava najve u mogu u bliskost izme u trajektora i orijentira,²¹⁴ blizina trajektora i orijentira implicira i socijativnost. Primjerice iskaz u primjeru (30) izražava ne samo da e se trajektor nalaziti u blizini orijentira, ve i implicira da e zajedno s njim sudjelovati u doga ajima (pružati podršku).²¹⁵ U prostornom odnosu koji je kodiran prijedlogom *uz* trajektor i orijentir su u kontaktu ili na vrlo maloj udaljenosti jedan od drugoga, a na osnovi iskustva, dva objekta koja su u kontaktu ili koja su blizu jedan drugom percipiraju se kao da su jedan drugom pratnja, društvo ili dodatak, tj. iskustveno su koncepti KONTAKTA i BLIZINE usko povezani sa zna enjem socijativnost i konceptom ZDRUŽENOSTI. Imaju i na umu izneseno, može se pretpostaviti kako upravo koncept KONTAKTA motivira nastanak zna enja socijativnosti.²¹⁶ Ipak, kada se radi o zna enju socijativnosti koja se izri e prijedlogom *s uz* instrumental, potrebo je napomenuti kako se naj eš e više uop e ne radi o fizi kom KONTAKTU ili fizi koj BLIZINI trajektora i orijentira, iako ta mogu nost nije isklju ena, ve se ti koncepti preslikavaju u neku vrstu posredovanog KONTAKTA ili metafori ke BLIZINE. Primjerice u primjeru (28) ne radi se o fizi kom kontaktu ili blizini trajektora i orijentira, no oni zajedno sudjeluju o obavljanju radnje izre ene glagolom *dopisivati se*, a prijedlogom *prema* upu uje se na sredstvo koje omogu uje to zajedništvo. U primjeru (29) nije mogu fizi ki kontakt izme u trajektora i orijentira budu i da je trajektor duhovne naravi, no radi se o metafori koj blizini i kontaktu.

²¹⁴ Tako er, prijedlog se *uz*, kao i prijedlog *do*, od ostalih prijedloga blizine razlikuje i po tome što mu zna enje blizine nije prvotno zna enje, ve zna enje koje tek proizlazi iz prvotnog dinami nog prostornog zna enja. Prvotno je prostorno zna enje prijedloga *uz* kretanje površinom s nižeg na viši položaj, a to zna enje, preko koncepta KONTAKTA povezanog s konceptom POVRŠINE, motivira nastanak zna enja neposredne blizine. Raspravljaju i o prijedlogu *uz* i nastanku zna enja neposredne blizine, Šari (2012: 171) naglašava antropocentri nu narav jezika: „[H]uman motion is central in people’s understanding of all motion events, and in people’s upward motion the feet, the body, or a body part are typically in contact with the vertical object or surface. Thus, the upward motion in typical spatial settings implies that the moving figure is not only very close to the surface of a vertical or steep object in all temporal segments of the motion event, but also in contact with it. [...] I assume that typical spatial settings related to human upward motion – that is, contexts in which a trajector moves upward along a vertical path and is at the same time in contact with the landmark and close to it – have given rise to the proximity sense of the spatial particle that is observable in static prepositional usages because the original meaning of upward motion blends with proximity and contact meanings.”

²¹⁵ U konstrukcijama u kojima se pojavljuje prijedlog *uz* s glagolima *biti* i *stajati* moglo bi se govoriti o zasebnom zna enju podupiranja ili podrške. Zna enje podrške, kao i implikacija socijativnosti, proizlazi iz koncepata BLIZINE i KONTAKTA – trajektor svojom blizinom i kontaktom s orijentirima pomaže orijentiru da izdrži utjecaje nekih vanjskih sila, podupire ga. Nadalje, Šari (2012: 164-165) govori kako prijedlog *uz* uz žive orijentire, kao u primjeru *uz prijatelja*, upu uje na uzajamnu emocionalnu bliskost, lojalnost i posve enost, a što je opet mogu e povezati sa socijativnoš u.

²¹⁶ Na to da se radi o konceptu KONTAKTA, a ne o konceptu BLIZINE, kada se govori o izvoru socijativnosti, upu uje i injenica da ostali prijedlozi blizine, a koji ne izražavaju KONTAKT izme u trajektora i orijentira, ne mogu izražavati socijativnost.

(28) *Svaki se dan preko neta dopisujem s prijateljicom u Turskoj.*

(29) *Njezin duh je s njim i uva ga od problema.*

Nadalje, ne za u uje da se zna enje socijativnosti povezuje sa svim prijedlozima koji izražavaju odnos između u trajektora i orijentira povezanim s konceptom POVRŠINE, npr. *po*, *na*, *uz* ili *s*, budu i da je koncept POVRŠINE neraskidivo povezan s konceptom KONTAKTA. Tako er, ne za u uje ni to što se zna enje socijativnosti ne povezuje s prijedlozima koji upu uju na poimanje orijentira kao SPREMNIKA. Naime, socijativnost, koja proizlazi iz situacije u kojoj dva objekta zauzimaju isti prostor u istome trenutku te između u njih postoji KONTAKT i ZDRUŽENOST, ne može biti povezana s orijentirima koji se poimaju kao SPREMNICI upravo zbog njihovih prostornih obilježja (ukoliko je trajektor smješten u unutrašnjosti SPREMNIKA, on je sakriven od pogleda, ne može biti u kontaktu s drugim predmetima, a ako je trajektor u unutrašnjosti orijentira i u kontaktu s nekim drugim objektima, ta je informacija perceptivno nedostupna i sl. – ne postoje uvjeti koji bi doveli do razvoja zna enja socijativnosti, tj. ne postoji uvjeti koji podupiru povezivanje koncepta KONTAKTA s takvim prijedlozima).

Budu i da se semanti ke mreže prijedloga *s* i *uz* djelomi no preklapaju, a što potvr uje i primjer (31) koji je parafraza primjera (30), potrebno je vidjeti što utje e na odabir pojedinog prijedloga u konkretnom iskazu. U primjeru (32) prijedlog *uz* nije mogu e zamijeniti prijedlogom *s*, dok je to mogu e u primjeru (33). Iz navedenih primjera proizlazi da je mogu nost zamjene ograni ena naravlj u orijentira – ukoliko je orijentir upotrijebljen uz prijedlog *uz* nešto neživo, ne može se raditi o implikaciji socijativnosti te nije mogu a zamjena prijedloga *uz* prijedlogom *s*. Ukoliko u nekom iskazu postoji mogu nost upotrebe obaju prijedloga, odabir ovisi o tome što se želi izre i – odabirom prijedloga *uz* naglašava se prostorna blizina trajektora i orijentira, dok se prijedlogom *s* naglašava udruženost trajektora i orijentira. Budu i da se prijedlogom *s* ne može izricati prostorna blizina bez udruženosti, dok se to može prijedlogom *uz*, odabirom prijedloga *uz* naglašava se da između u trajektora i orijentira ne postoji zajedništvo, npr. u primjeru (34). U tom primjeru može se re i da konstrukcije *uz + akuzativ* i *s + instrumental* imaju suprotna zna enja potencirana suprotnim veznikom *ali*.

(30) *Bit u uz njega tijekom su enja.*

(31) *Bit u s njim tijekom su enja.*

(32) *Tr im uz tramvaj.*

(33) *Tr im uz Marka.*

(34) *Tr im uz zatvorenike, ali ne i sa zatvorenicima.*

Kada se u literaturi govori o zna enju komitativnosti, a socijativnost je posebna vrsta komitativnosti koja se temelji na konceptu ZDRUŽENOSTI, navodi se kako je to zna enje u pravilu povezano sa zna enjima na ina i sredstva, a tako je i u hrvatskom jeziku. U primjerima (35) - (37) konstrukcijom *s + instrumental* izri e se zna enje sredstva, dok se u primjerima (38) - (41) konstrukcijom *s + instrumental* izražava zna enje na ina.

(35) *Moja baka hoda sa štapom.*

(36) *Sitna slova teško itam i s nao alama.*

(37) *Vozim se s tramvajem.*

(38) *O ekujem poziv suca za prekršaj gdje u sa zadovoljstvom braniti prvi projekt mojih 12 i pol godina u gradu Zagrebu.*

(39) *Svi su ih ispratili s podsmjehom i skepsom, a de ki ipak osvojili medalju.*

(40) *No s ushi enjem je krenula prema njemu.*

(41) *Ovo se radi s tolikim žarom.*

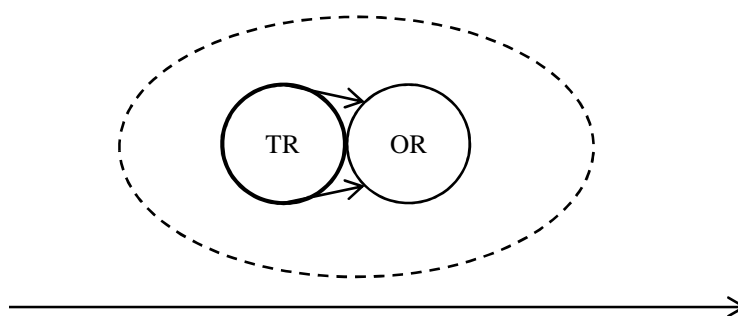
Razlika izme u socijativnog zna enja i zna enja sredstva je u tome što kod socijativnog zna enja trajektor i orijentir zajedno sudjeluju u obavljanju radnje, zajedni ki ulažu energiju te oboje imaju obilježje živosti,²¹⁷ dok kod zna enja sredstva trajektor i orijentir tako er zajedno sudjeluju u obavljanju radnje, no orijentir, za razliku od trajektora, ima obilježje neživosti te u obavljanju radnje, budu i da je neživ, ne sudjeluje svjesno i dobrovoljno te ne ulaže energiju.²¹⁸ Kod zna enja socijativnosti dva sudionika neke radnje obavljaju istu radnju, dok kod zna enja sredstva jedan sudionik služi kao oru e drugome sudioniku koji obavlja radnju. Dakle kod zna enja sredstva orijentir je samo oru e koje omogu uje trajektoru da obavi neku radnju,²¹⁹ no orijentir je tijekom obavljanja radnje

²¹⁷ Koncept živosti iznimno je važan za zna enje socijativnost, a to se o ituje i u gramatikalizacijskim osnovama jezi nih jedinica kojima se u nekim jezicima izražava to zna enje. Hagège (2010: 309) navodi kako su finski poslijelag *kanassa 's'* i arhai ni estonski *kaas 's'* gramatikalizirani oblik imenice koja zna i 'ljudi', a saamijski *guimm 's'* dolazi od imenice koja zna i 'kolega, prijatelj'.

²¹⁸ Na ovome mjestu potrebno je napomenuti kako postoje primjeri poput *do i u s gitarom*. U navedenom primjeru orijentir nije sredstvo koje omogu ava trajektoru da negdje do e ili nešto obavi, ali ne radi se ni o orijentiru koji ima obilježje živosti pa zna enje socijativnosti ne bi trebalo biti mogu e. Ipak, u navedenome se primjeru radi o zna enju socijativnosti, a orijentiru se, koriste i ga u takvoj konstrukciji, naglašava važnosti. Ukoliko zamislimo da je govornik takvu re enicu izrekao prilikom dogovora za neku proslavu, pridavanjem važnosti gitari koriste i ju u konstrukciji kojom se izri e socijativnost, on samo naglašava njezinu važnost – gitara je na proslavama jednako važna kao i neki od sudionika.

²¹⁹ U svim primjerima prijedlog *s* zamjenjiv je prijedlogom *pomo u*, a koji izravnije naglašava da orijentir podupire, tj. potpomaže trajektorovo obavljanje radnje.

povezan s trajektorom u cjelinu pa op i shematski prikaz takve situacije izrazito nalikuje shematskom prikazu socijativnosti. Vidljivo je to ukoliko sliku (5), a na kojoj je shematski prikazan ostvaraj zna enja sredstva u primjeru (35), usporedimo sa slikom (4) koja shematski prikazuje ostvaraj zna enja socijativnosti u prototipnom primjeru (25). Slike su gotovo istovjetne, razlika je tek u tome što su na slici (5) trajektor i orijentir u kontaktu. Naime, KONTAKT je osnovni preduvjet za upotrebu nekog objekta kao oru a za obavljanje radnje. Tako er, trajektor upravlja orijentir, a to je nazna eno strelicama.

Slika 5

U hrvatskom je jeziku prototipna in izražavanja sredstva besprijedložni instrumental, no, kao što pokazuje primjer (37), esto se u upotrebi griješi te se umjesto besprijedložnog instrumentala koristi konstrukcija *s + instrumental* (takva se upotreba normativno sankcionira budu i da predmetima pripisuje obilježje živosti). Imaju i na umu sli nost socijativnosti i zna enja sredstva, to ne za u uje. Ta izrazita povezanost instrumentala i komitativa vidljiva je i u mnogim drugim jezicima pa se u literaturi tako može pro itati kako se komitativ i instrumental esto smatraju dvjema stranama istoga nov i a (Stolz, Stroh i Urdze 2006). Ukoliko u obzir uzmemo samo prijedloge i to samo u europskim jezicima, ve emo bez problema na i velik niz potvrda povezanosti komitativnosti i instrumentalnosti, npr. engleski *with*, njema ki *mit*, francuski *avec*, portugalski *com* itd.²²⁰

injenicu da se u engleskom istim prijedlogom izražava i komitativnost i instrumentalnost, a sli no je i u velikom broju drugih jezika, Lakoff i Johnson (1980: 135) objašnjavaju konceptualnom metaforom SREDSTVO JE PRATNJA.²²¹ Kao što je ve napomenuto, hrvatski

²²⁰ Svi ti prijedlozi naj eš e se prevode prijedlogom *s*.

²²¹ Lakoff i Johnson (1980: 135) navode: „[...] our conceptual system is structured by the metaphor an instrument is a companion. It is a *systematic*, not an *accidental*, fact about English that the same word that indicates accompaniment also indicates instrumentality [...] As it happens, this is not merely a fact about English. With few exceptions, the following principle holds in all the languages of the world: The word or grammatical device that indicates accompaniment also indicates instrumentality. Since the experiences

jezik ne pripada skupini jezika u kojima se instrumentalnost i komitativnost izražavaju istim jezičnim sredstvom,²²² no preklapanja postoje. Ipak, zanimljivo je uočiti kako se svaki besprijedložni instrumental kojim se izražava sredstvo može zamijeniti konstrukcijom *s + instrumental*, iako nepreporučljivo prema normama hrvatskog standardnog jezika, dok se svaka konstrukcija *s + instrumental* kojom se izriče sredstvo ne može zamijeniti besprijedložnim instrumentalom.²²³ Primjerice u primjeru (35) nije moguće izraz *sa štapom* zamijeniti izrazom *štapom*, u primjeru (36) izraz *s naočalima* nije moguće zamijeniti izrazom *naočalima*, dok se u primjeru (37) izraz *s tramvajem* može (i mora) zamijeniti izrazom *tramvajem*. Pitanje me usobne zamjenjivosti besprijedložnog instrumentala i konstrukcije *s + instrumental* u službi izricanja sredstva vjerojatno je povezano s neizbježnošću u kontaktu između u trajektoru i orijentira, tj. moguće u trajektorova samostalnog obavljanja radnje. Naime, u primjeru (35) kontakt trajektora i orijentira je neraskidiv – orijentir je na neki način postao neodvojiv dio trajektora, gibanje trajektora više nije moguće zamisliti bez orijentira, za obavljanje radnje neizbježan je kontakt trajektora i orijentira. S druge strane, iako su u primjeru (36) trajektor i orijentir također povezani, trajektor je i dalje na neki način sposoban obavljati radnju i bez orijentira. U primjeru (37) orijentir je samo jedan od mogućih sredstava pomoću kojih orijentir obavlja radnju.

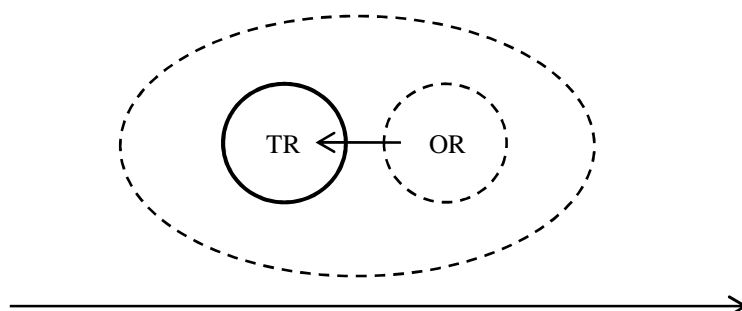
Kada se radi o izricanju na neki način, ono je povezano uz konstrukciju *s + instrumental* kao daljnja specijalizacija temeljnog značenja socijativnosti. Naime, u primjerima (38) - (41) trajektor obavlja nekakvu radnju izraženu glagolom, no, za razliku od uobičajenih

on which the metaphor an instrument is a companion are based are likely to be universal, it is natural that this grammatical principle holds in most languages. Those languages where the principle holds are coherent with the metaphor; those languages where the principle does not hold are not coherent with this metaphor. Where the instrument is a companion coherence does not appear in a language, it is common for some other conceptual coherence to appear in its place.”

²²² Hagège (2010: 312) navodi kako pretpostavka o univerzalnosti konceptualne metafore SREDSTVO JE PRATNJA te izražavanju komitativnosti i instrumentalnosti jednim jezičnim sredstvom, a koju isti u Lakoff i Johnson (1980) te preuzimaju brojni lingvisti, nije održiva te proizlazi iz zapadnoeuropocentričnosti pristupa. Hagège (2010: 313) navodi rezultate istraživanja te zaključuje: „It results from the foregoing that Lakoff and Johnson’s approach cited above is strongly west-Eurocentric, since in Europe as a whole the coherent type of language is far from being the exclusive one. Given the world-wide extension of the incoherent type, it appears that a thorough comparative study of the way the instrumentive and comitative functions are marked in languages results in showing that in this respect as in many others, west-European languages are fairly exotic.“

²²³ Odabirom konstrukcije *s + instrumental* moguće je implicitno izraziti stajalište (ta činjenica proizlazi iz toga da se prijedložno-padežnim izrazom izdržava manji stupanj kontrole i utjecaja trajektora na orijentir nego li se to izražava padežnim izrazom). Primjerice u izrazima *šetam psa* i *šetam sa psom* očituje se i stav govornika prema životinji – u prvom izrazu pas je samo objekt radnje koju obavlja govornik, tj. između govornika i psa postoji svojevrсна emocionalna udaljenost, dok u drugom izrazu upotrebom konstrukcije *s + instrumental* govornik naglašava povezanost sebe i psa, tj. naglašava emocionalnu povezanost.

situacija socijativnost, ne obavlja ju zajedno s nekim drugim živim sudionikom, već mu svojevrsno društvo pravi nekakav apstraktan koncept, a najčešće se radi o osjećaju ili stavu. Slika (6) shematski prikazuje ostvaraj značenja na ina u primjeru (38). Razlika u odnosu na prototipno značenje socijativnosti, a koje je prikazano slikom (4), jako je mala, tek je orijentir, označen u iskazu imenicom *zadovoljstvo*, prikazan iscrtkano ime se upućuje na njegovu apstraktnu narav. Također, orijentir je dio trajektora te se stoga trajektoru u primjeru (38) i pripisuje uloga doživljavanja (na to se upućuje strelicom koja upućuje na to da je orijentir dio trajektora).

Slika 6

Kada se govori o upotrebi konstrukcije *s + instrumental* za izricanje na ina potrebno je upozoriti i na upotrebu imenica i-vrste u takvim konstrukcijama. Naime, hrvatske gramatike, kada detaljnije govore o instrumentalu imenica i-vrste, isti u kako je izbor instrumentalnog nastavka *-i* ili *-(j)u* povezan ili sa stilskim razlozima (Bari et al. 1997) ili s pojavom pridjeva, zamjenice ili prijedloga ispred imenice (Sili i Pranjkovi 2005; Težak i Babi 2000) ili uporabnom esto om određene riječi i tradicijom ili pak glasovnim skupom na kraju osnove (Babi et al. 1991). Ni jedna gramatika ne upućuje na značajsku uvjetovanost upotrebe pojedinog instrumentalnog padežnog nastavka, tj. prema gramatikama oba nastavka izražavaju isto značenje. Ipak, ukoliko se pažljivije promotre primjeri (42) - (45), može se uočiti kako je značenje konstrukcija *s + instrumental*, a u kojima je upotrijebljen nastavak *-ju*, tj. u primjerima (42) i (44), na insko, dok je s druge strane u primjerima (43) i (45) prisutna vrlo snažna implikacija prema kojoj imenica ne označava apstraktan pojam, već kao ime ili nadimak označava neku osobu (stoga je u primjerima i zapisana velikim slovom). U tim primjerima radi se o istom značenju socijativnosti. Drugim riječi ima, odabir instrumentalnog nastavka imenica i-vrste nije

potpuno slobodan te je uvjetovan zna enjem. Tu informaciju trebalo bi unijeti u hrvatske gramatike.²²⁴

(42) *Gledam film s ljubavlju.*

(43) *Gledam film s Ljubavi.*

(44) *Govorio je s mudroš u.*

(45) *Govorio je s Mudrosti.*

O zna enju socijativnosti prisutnom u upotrebi prijedloga *s* uz imenice koje označavaju vremensko zna enje²²⁵ govoreno je već u poglavlju u kojem se obrađuje upotreba prijedloga *s* uz genitiv te je naglašena prostorna utemeljenost takve upotrebe. Ipak, potrebno je nadodati kako su, za razliku od konstrukcija *s* genitivom, konstrukcije prijedloga *s* uz instrumental imenica koje označavaju vremensko razdoblje znatno rjeđe te ih govornici ne smatraju stilski obilježenima. Sili i Pranjkovi (2005) napominju kako je takvim primjerima, npr. (46) i (47), blisko i zna enje istodobnosti, no potrebno je primijetiti kako navedeni primjeri impliciraju i na inisko zna enje, posebice primjer (48).

(46) *S proljeće stiže i proljetni umor.*

(47) *S vremenom će biti bolje.*

(48) *U skladu s proljećem ponašaju se i moji starci.*

Jedna od specijalizacija socijativnog zna enja konstrukcije *s* + *instrumental* je i tzv. atributivni ili kvalitativni instrumental, a takva upotreba prisutna je u primjerima (49) i (50). Takva upotreba izrazito je uočljiva. Za razliku od prototipnog socijativnog zna enja u kojem trajektor i orijentir zajednički obavljaju nekakvu radnju, kod atributnog instrumentala ne radi se o obavljanju neke radnje, već su trajektor i orijentir nerazdvojni te čine cjelinu, tj. orijentir je neotuđivo svojstvo trajektora ili dijela trajektora (stoga je i zamjenjivo tzv. kvalitativnim genitivom ili genitivom svojstva).²²⁶ Budući da se radi o

²²⁴ O razlikama u upotrebi nastavaka *-i* i *-(j)u* raspravljalo se do sada samo u okviru normative problematike, npr. Ham (1996).

²²⁵ Sili i Pranjkovi (2005: 248) to zna enje nazivaju socijativna temporalnost – događaj se odvija zajedno, udružen je, s vremenskim odsjekom označenim imenicom.

²²⁶ U slučaju ajevima u kojima se radi samo o dva povezana objekta, s tim da jedan nije dio drugoga i nije njegovo neotuđivo svojstvo, upotrebljava se prijedlog *uz* (radi se o istoj komitativnosti bez nadgradnje socijativnosti). Tako primjerice iskaz *kupio sam kavu s mlijekom* znači da je govornik kupio kavu koja sadrži mlijeko, a iskaz *kupio sam kavu uz mlijeko* znači da je govornik kupio i kavu i mlijeko te da su ta dva objekta zasebna. Ipak, u upotrebi tih dviju konstrukcija se i griješi pa se tako na internetu mogu pronaći primjeri kao što je iskaz *tu kod mene isto prodaju knjige s novinama*, a koji implicira da su novine dio knjiga, tj. da se prodaju knjige koje sadrže i nekakve novine.

trajnom svojstvu, a ne obavljanju kakve radnje, u takvim upotrebama nema glagola, a ukoliko bismo i pokušali preoblikom uvrstiti glagol, to bi bio glagol *biti* ili *imati*.

(49) *Kupio sam košulju s velikom kragnom.*

(50) *Za doručak sam pojeo kruh sa žitaricama i popio kavu s mlijekom.*

2.2.3. Temelji značenja prijedloga *s*

U potrazi zajedni koga genitivnoj i instrumentalnoj upotrebi prijedloga *s* logično bi bilo krenuti od uсталije instrumentalne upotrebe, iako ona nije o igledno prostorne naravi. U takvoj upotrebi prijedlog *s* upućuje na statičan odnos trajektora i orijentira (statičan u smislu da se ne mijenja, iako oni mogu biti u usporednom pokretu) te, u osnovi, donosi vrlo malo informacija o samom prostornom odnosu koji motivira upotrebu. Ipak, s druge strane upotreba prijedloga *s* uz genitiv znatno izravnije prostorne naravi te upravo iz nje, iako to možda na prvi pogled i nije logično, treba iščitati osnovu značenja prijedloga *s*.

Imaju li to na umu, jednom bi se rečenicom superschematično značenja prijedloga *s*, a koje bi moglo, recimo to tako, pokriti i genitivne i instrumentalne konstrukcije, moglo opisati kao prostorni odnos trajektora i orijentira u kojemu su trajektor i orijentir u kontaktu, a zatim se u genitivnim konstrukcijama ta prostorna slika specificira tako da se trajektor udaljava od orijentira koji se povezuje s konceptom ISHODIŠTA, dok se u instrumentalnim konstrukcijama naglašava KONTAKT i njegove posljedice, tj. naglašava se funkcionalna povezanost trajektora i orijentira koja motivira nastanak koncepta ZDRUŽENOSTI. Dakle što se tiče funkcionalnih odnosa između trajektora i orijentira to je prije svega koncept KONTAKTA koji motivira daljnju izgradnju i specifikaciju značenja i instrumentalne i genitivne upotrebe prijedloga *s*. Također, potrebno je napomenuti kako je koncept POVRŠINE prisutan i u genitivnoj upotrebi, gdje se povezuje s konceptom ISHODIŠTA, kao i u instrumentalnoj upotrebi, doduše ne toliko o igledno, gdje se povezuje s konceptualnom zasebnošću trajektora i orijentira koji svojim površinama, barem jednim dijelom, ostvaruju kontakt koji motivira nastanak koncepta ZDRUŽENOSTI. Dakle ablativnost kao temeljno značenje konstrukcije *s* + *genitiv* i socijativnost kao temeljno značenje konstrukcije *s* + *instrumental* u osnovi imaju zajedničku prostornu sliku koja upućuje na KONTAKT i POVRŠINU, no ta slika razvija se u različitim smjerovima, a što je prije svega utjecaj značenja padeža. Stoga tu zajedničku prostornu sliku i nije moguće jednoznačno grafički prikazati.

2.3. Prijedlog *iz*

U ovome poglavlju raspravlja se o značenju prijedloga *iz*²²⁷ te se nastoji dokazati osnovnu pretpostavku da se sva specifična značenja prijedloga *iz* na predodžbenoj razini, izravno ili neizravno, mogu povezati s pretpostavljenom supershematičnom predodžbenom shemom nazvanom SPREMNIK KAO ISHODIŠTE, tj. nastoji se dokazati da je svim konkretnim ostvarajima prijedloga *iz* inherentan neki od aspekata supershematičnog značenja, a koje bismo, u skladu s nazivljem u literaturi mogli nazvati intralokalnom ablativnošću u ili intraablativnošću u. Poglavlje je strukturirano tako da kratke uvodne napomene o posebnostima sintaktičke upotrebe prijedloga *iz* slijedi značenjski opis njegove upotrebe.

Prema informacijama dostupnim u trenutku pisanja ovoga rada, ne postoji opis upotrebe prijedloga *iz* u hrvatskom jeziku utemeljen na pretpostavkama kognitivne lingvistike, no potrebno je napomenuti da se opisom srodnog glagolskog prefiksa *iz-* bavio Belaj (2008), kao i Belaj (2011). Također, u okviru kognitivno usmjerene slavistike prijedlogu *iz* nije posvećena posebna pozornost, uz iznimku prijedloga *iz* u srpskom jeziku kojim se, a u okviru šire studije u kojoj se proučavaju ostvaraji koncepta SPREMNIKA u srpskom i engleskom jeziku, bavi Klikovac (2000). Što se tiče tradicionalne literature, može se samo napomenuti kako se u proučenicima gramatika i rječnicima hrvatskog jezika ne ukazuje na međusobnu povezanost zasebnih značenja prijedloga *iz*, no, kao što je već i prethodno objašnjavano, ta primjedba odnosi se na sve opise prijedloga u rječnicima i gramatikama.

U hrvatskom jeziku prijedlog *iz* slaže se isključivo s genitivom, a prototipni primjer takve konstrukcije prikazan je u primjerima (1) i (2). Prijedlog *iz* ne pojavljuje se uz druge padeže ni u ustaljenim izrazima, kao što to primjerice čini prijedlog *s*, niti se u prošlosti pojavljivao uz neki drugi padež, tako da se o posebnostima njegove sintaktičke upotrebe i ne može govoriti.

²²⁷ Iako se u ovome radu ne obrađuje posebna pozornost na to da pojedini prijedlozi mijenjaju oblik, tj. da dobivaju navezak u određenim situacijama, budući da takva promjena ne utječe na značenje prijedloga, potrebno je naglasiti kako kod prijedloga *iz* dodavanje naveska može dovesti do komunikacijskih poteškoća. Naime, prijedlogu *iz* navezak se može dodati ukoliko sljedeća riječ počinje glasovima *s*, *š*, ili *ž* te u tom slučaju prijedlog *iz* ima oblik *iza*. No taj oblik identičan je drugome prijedlogu, tj. prijedlogu *iza*, a što može dovesti do komunikacijskih poteškoća. Primjerice izraz *iza sna* bez šireg konteksta nije moguće jednoznačno interpretirati. Stoga je i upotreba oblika prijedloga *iz* s naveskom izrazito rijetka, tek u književnim tekstovima (npr. u poeziji zbog broja slogova u stihu). Korpus *hrWaC*, kao i *Hrvatski nacionalni korpus 3.0*, nema ni jednu potvrdu oblika *iza* (potrebno je napomenuti kako postoji mogućnost da se radi o pogrešci pri obilježavanju, tj. da program ne razlikuje *iz-a* od *iza*).

- (1) *Djeca su morala razbijati prozore da bi izašla iz autobusa.*
- (2) *Izvadio je jabuku iz košare.*

Za razliku od ostalih prvotnih prijedloga, prijedlog *iz* sustavno sudjeluje u tvorbi složenih prijedloga – dodaje se prijedlozima *nad*, *pod*, *pred* i *za* te s njima tvori složene prijedloge *iznad*, *ispod*, *ispred* i *iza*. Prijedloge *nad*, *pod*, *pred* i *za* nazivamo orijentacijskim prijedlozima i o njima se više bitno govori u nastavku rada.²²⁸ Prijedlog *iz* pridodaje se i prijedlogu *me u*. Osnovno značenje prijedloga *me u* prije svega je određivanje položaja nekog predmeta u odnosu na druge (istovrsne) predmete. Isto tako prijedlog *iz* spaja se i s prijedlogom *van*, a kojim se određuje položaj nekog predmeta u odnosu na njegovu smještenost unutar nekog prostora. No prijedlozi *me u* i *van*, kao i složeni prijedlozi *izme u* i *izvan*, nisu orijentacijski prijedlozi u užem smislu budući da ne određuju položaj jednog predmeta u odnosu na drugi predmet pomoću zamišljenog koordinatnog sustava kojemu je ishodište u predmetu koji služi kao referentna točka, tj. u orijentiru (bilo da usmjerenost osi tog koordinatnog sustava proizlazi iz inherentnih svojstava orijentira, bilo da su ta svojstva orijentiru pripisana ili pak bilo da usmjerenost osi tog koordinatnog sustava ovisi o položaju govornika). Također, oni su mlađi postankom te je njihova imenika gramatikalizacijska osnova još uvijek izravno vidljiva.

Ablativnost, tj. kretanje prostorom u smjeru udaljavanja od početne točke kretanja temeljno je značenje prijedloga *iz*, a primjeri (1) i (2) pokazuju takvu najuobičajeniju i najuobičajeniju upotrebu konstrukcije *iz* + *genitiv*. No, kao što je već napomenuto u prethodnom poglavlju, ablativnost se u suvremenom hrvatskom jeziku izražava trima prvotnim prijedlozima – *iz*, *s* i *od*.²²⁹ U literaturi se može pročitati kako je od tih triju prijedloga najuobičajeniji, a prema tome i najčešći, upravo prijedlog *iz* (Alexander 2006: 53), no kratka pretraga korpusa ne potvrđuje takve pretpostavke. U *Hrvatskoj jezičnoj riznici* prijedlog *od* ima 614995 pojavnica, dok prijedlog *iz* ima 328174 pojavnice.²³⁰ U

²²⁸ Sustavnost sudjelovanja u tvorbi drugotnih prijedloga nije obilježje prijedloga *iz* u svim slavenskim jezicima. Npr. u ruskom prijedlog *iz* tvori samo dva složena prijedloga – 'od iza' i – 'od ispod' (Janda i Clancy 2002: 114-115). Također, ruski prijedlozi razlikuju se od hrvatskih po tome što primarno izražavaju ablativnost, a to je značajan doprinos prijedloga *iz*, dok hrvatski orijentacijski prijedlozi izvedeni pomoću prijedloga *iz* primarno ne izražavaju ablativnost, tj. značajan doprinos prijedloga *iz* je donekle potisnut.

²²⁹ Vince (2010: 817) navodi kako je u hrvatskoj redakciji crkvenoslavenskog značenja ablativnosti uz *genitiv* izražavao i prijedlog *u*, kao i, čak i u većoj mjeri, srodan prefiks *u-*, no i da je već u tom razdoblju ulogu tog prijedloga preuzimao prijedlog *od*.

²³⁰ Imaju li na umu novu ustalost upotrebe prijedloga *s* uz *genitiv*, a o kojoj se govorilo u prethodnome poglavlju, kao i napomenuta ograničenja u pretragama korpusa, nije se provjeravala u ustalost toga prijedloga.

hrWaC korpusu prijedlog *od* ima 6142790 pojava, dok prijedlog *iz* ima 3038806, a ve u u stalost prijedloga *od* potvrđuju i Moguš, Bratani i Tadi (1999).²³¹ Prema navedenom svakako je potrebno zaključiti kako se ablativnost u hrvatskom jeziku, kada se govori o prvotnim prijedlozima, najčešće izražava prijedlogom *od*. No, ukoliko se govori isključivo o prostornome značenju, tj. prostornoj ablativnosti, a iz analize se isključuje preslikavanje ablativnosti na apstraktne odnose, rezultati su ipak malo drugačiji. Od 200 ispitanika koji su za potrebe ankete spontano proizveli isto toliko rečenica u kojima su upotrijebili prijedlog *iz* i prijedlog *od*, konstrukcija *iz* + *genitiv* u 140 primjera, tj. u 70% primjera izražavala je prostornu ablativnost, dok je konstrukcija *od* + *genitiv* izražavala prostornu ablativnost samo u 53 primjera, tj. u 26,5% primjera. Navedeni rezultati ukazuju da prijedlog *iz* ipak je najuobičajeniji način izražavanja prostorne ablativnosti prijedlozima.²³²

Na predodžbenoj se razini tri ablativna prijedloga koja se pojavljuju uz *genitiv*, prijedlozi *iz*, *s* i *od*, razlikuju po konceptualizaciji po etne točke kretanja, tj. razlikuju se po specifikaciji genitivnog koncepta ISHODIŠTA. Već je u prethodnom poglavlju napomenuto da se kod prijedloga *s* radi o konkretiziranju koncepta ISHODIŠTA preko koncepta POVRŠINE, a kod prijedloga *iz* o konkretiziranju koncepta ISHODIŠTA preko koncepta SPREMNIKA, a tome je potrebno nadodati kako se kod prijedloga *od* radi o konkretiziranju koncepta ISHODIŠTA preko koncepta TOČKE, tj. o svođenju trodimenzionalnog i dvodimenzionalnog objekta na jednu dimenziju ili, drugim riječima, radi se o

²³¹ Prema Mogušu, Bratani i Tadi u (1999) prijedlog *od* je 17., a prijedlog *iz* 23. najčešća riječ u hrvatskom jeziku.

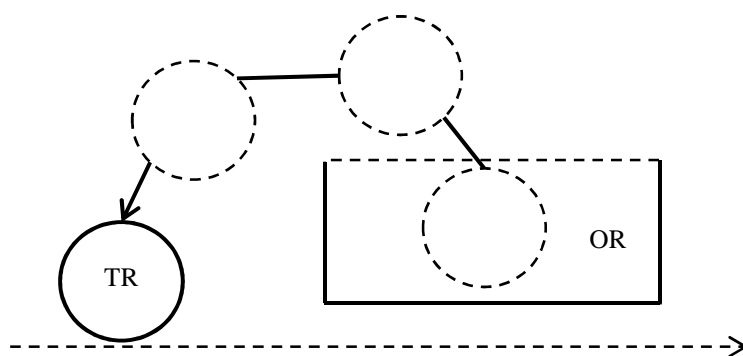
²³² Budući da se prijedlozi koji izražavaju ablativnost u prototipnim ostvarajima ablativnosti pojavljuju redovito uz glagole koji označavaju neku vrstu kretanja, no u neprototipnim ostvarajima ablativnosti mogu se pojaviti i uz glagole koji ne označavaju kretanje, može se postaviti pitanje je li dinamičnost sastavnim dijelom značenja prijedloga ili informacija o dinamičnosti prizora proizlazi iz značenja upotrijebljenog glagola. Drugim riječima, može se postaviti pitanje je li prijedlog neodređen po pitanju dinamičnosti i statičnosti, tj. direktivnosti i lokalnosti. Prema Šari (2008) i Šari (2012) dinamičnost ili statičnost nisu sastavnim dijelom značenja nekoga prijedloga, tj. prijedlog ne pridonosi informaciji treba li prostorni prizor kodiran nekom konstrukcijom interpretirati kao statičan ili dinamičan, već statičnost ili dinamičnost značenja proizlazi iz drugih elemenata konstrukcije (primjerice dinamičnost na interpretaciji primjera *i* i *iz trgovine* proizlazi iz značenja glagola *i*). Ipak, nakon dodatnih analiza, Šari (2012) zaključuje da činjenica da je prototipno značenje nekog prijedloga neraskidivo povezano s dinamičnim kontekstima snažno upućuje na činjenicu da je moguće da su prijedložna značenja prvotno statična ili dinamična. Nadalje, Gehrke (2007) dokazuje na primjerima engleskih prijedloga *in*, *on*, *under* i *behind* te njihovih ekvivalenata u nizozemskom i njemačkom kako ti prijedlozi uistinu jesu ili inherentno dinamični tj. direktivni ili inherentno statični, tj. lokacijski. Uz napomenu kako su još neka pitanja neodgovorena, zaključuje kako dinamičnost na interpretaciji statičnih prijedloga i statičnost na interpretaciji dinamičnih prijedloga nije znak njihove ambivalentnosti u odnosu na distinkciju statičnosti i dinamičnosti, već takva interpretacija proizlazi iz drugih elemenata konstrukcije u kojoj se prijedlog pojavljuje. Gehrke (2007: 118) zaključuje: „[T]he prepositions under discussion are not ambiguous between a directional and a locative reading. Rather there are purely locative prepositions or purely directional prepositions. In cases where PlacePs can be associated with directionality and thus with some path, this additional Path structure has to be licensed by movement, case, additional lexical item or the like.” Autor ovoga rada slaže se s takvim stajalištem.

umanjivanju važnosti ili negiranju konkretnih prostornih obilježja orijentira svode i ga (samo) na informaciju o postojanju u prostoru (o tako odre enom konceptu TO KE više e se govoriti u analizi prijedloga *do*, a koji je zna enjski suprotan prijedlogu *od*). Slika (1) shematski prikazuje ostvaraj zna enja ablativnosti u primjeru (2), a koji je primjer prototipne upotrebe konstrukcije *iz* + *genitiv*. Ukoliko se ta slika usporedi sa slikom koja shematski prikazuje ostvaraj zna enja ablativnosti u konstrukciji *s* + *genitiv*, vrlo je lako zorno uvidjeti da se razlika svodi na razliku u prostornim obilježjima orijentira, tj. na razlikovanje POVRŠINE i SPREMNIKA. U prototipnim prostornim situacijama kodiranim prijedlogom *s* trajektor napušta svoj prvobitni položaj na POVRŠINI orijentira, prekida postoje i KONTAKT s njime i kre e se u smjeru od njega, tj. od njega se udaljava, a u prototipnim prostornim situacijama kodiranim prijedlogom *iz* trajektor²³³ napušta svoj prvobitni položaj u unutrašnjosti orijentira, tj. izme u trajektora i orijentira prekida se odnos SADRŽAVANJA²³⁴ te se trajektor kre e se u smjeru udaljavanja od orijentira. Budu i da je kretanje trajektora u primjeru (2) završilo, a ta je informacija izre ena odabirom svršenog glagola, trajektor je tek u posljednjoj to ki svoga kretanja prikazan ispunjenom linijom, a na završenost kretanja upu uje i iscrtkana linija koja ozna ava vrijeme. U slu ajevima kada je kretanje trajektora završilo te se trajektor u potpunosti nalazi izvan orijentira, radi se o zna enju ekstralokalnosti (to zna enje smatra se jednim od podzna enja

²³³ Trajektori koji se pojavljuju uz prijedlog *iz* prototipno su manji predmeti ili živa bi a, npr. *baciti kamen iz ruke* i *zatvorenik je pobjegao iz zatvora*. No prostorne osobine trajektora, isto kao one orijentira, mogu izrazito varirati, pa tako trajektor može biti i teku ina, npr. *sipati vodu iz aše*, ili zvuk, npr. *zvuk dolazi iz susjedne sobe*. Konceptualne metafore omogu uju da trajektori budu i apstraktnije naravi, npr. *ljubav je izlazila iz njezinih usta*.

²³⁴ Da bi se u nekom iskazu mogao upotrijebiti prijedlog *iz*, trajektor s orijentiranjem prvotno mora biti u takvom prostornom odnosu koji pretpostavlja da se nalazi u njegovoj unutrašnjosti. Dakle orijentir mora imati mogućnost SADRŽAVANJA trajektora. To SADRŽAVANJE može biti potpuno, tj. trajektor je sa svih strana okružen orijentiranjem, npr. *izvaditi ribu iz mora*, ili nepotpuno kad je trajektor samo s nekih strana, u ve oji ili manjoj mjeri, okružen orijentiranjem, npr. *izvaditi ribu iz lonca* ili *izvaditi cvije e iz vaze*. Da bi se prijedlog *iz* mogao koristiti uz orijentire koji nepotpuno SADRŽAVAJU trajektore, nužno je da nepotpuno sadržavanje ima neke odlike potpunog SADRŽAVANJA, npr. orijentir sakriva trajektor od vanjskih utjecaja, orijentir određuje položaja trajektora i upravlja njegovim kretanjem i sl. Perceptivne odlike orijentira koji nepotpuno SADRŽI trajektor mogu se mijenjati gotovo do u nedogled pa postoje i primjeri kao što su *dolaziti iz ravnice* i *iza i iz dvorišta* u kojima orijentir više nema odlike tipičnog SPREMNIKA, a to je prije svega trodimenzionalnost. Mijenjanje perceptivnih odlika orijentira na elno je mogu e dokle god funkcionalne odlike prostornog odnosa orijentira i trajektora ostaju iste. Funkcionalne odlike koje se vezuju uz SPREMNIKE ve su spomenute mogućnosti orijentira da sakrije trajektor, da ga zaštiti, da mu odredi položaj i sl. Govore i o konceptu SPREMNIKA u srpskom i engleskom, Klikovac (2000: 74) naglašava da je perceptivno odudaranje orijentira i trajektora od prototipnog ostvaraja recipro no povezano s naglašenoš u funkcionalnih posljedica koje proizlaze iz njihova prostornog odnosa. Nadalje, budu i da funkcionalno djeluju poput prototipnih SPREMNIKA, osje aji, stanja te ostali apstraktniji orijentiri, mogu se poimati kao SPREMNICI. Tu se radi o konceptualnim metaforama pa se tako u primjeru *izašao je iz depresije* orijentir *depresija*, iako je u potpunosti neprostorne naravi, konceptualnom metaforom STANJA SU SPREMNICI poima kao SPREMNIK. U primjeru *izbacio je to iz sebe* radi se o konceptualnoj metafori OSOBE SU SPREMNICI, dok se u primjerima *iza i iz mraka* i *putovati iz daljine* radi o konceptualnoj metafori APSTRAKTI POJMOVI SU SPREMNICI.

ablativnosti, usp. Belaj (2008)).²³⁵ Genitivno kodiran orijentir prikazan je kao SPREMNIK, tj. ima sva temeljna obilježja SPREMNIKA (unutrašnjost, granice i izvanjski prostor),²³⁶ no na slici (1) samo su tri stranice SPREMNIKA prikazane punom linijom dok je četvrta, gornja, prikazana iscrtkano. Ta iscrtkana stranica upućuje na to da trajektor u navedenom primjeru nije u potpunosti okružen orijentirima i pod njegovom kontrolom, već da je trajektor dostupan agensu koji njime može manipulirati i time uzrokovati ablativno kretanje.

Slika 1

²³⁵ Je li trajektor u potpunosti završio proces napuštanja unutrašnjosti orijentira nije informacija koju donosi prijedlog *iz*, već se iskazuje odabirom svršenog ili nesvršenog glagola. Tako se u primjeru *bježao sam iz središta grada* ne zna je li trajektor uistinu i završio proces napuštanja orijentira, dok se u primjeru *pobjegao sam iz središta grada* sa sigurnošću se može utvrditi da je trajektor završio proces napuštanja orijentira te se više ne nalazi unutar njegovih granica. Kako bi se naglasilo da je trajektor u potpunosti napustio područje orijentira, često se prijedlog *iz* koristi u konstrukcijama sa svršenim glagolima prefigiranim srodnim prefiksom *iz-*. Brala-Vukanović i Rubini (2011) navode rezultate istraživanja koji pokazuju da su u konstrukcijama koje se sastoje od prefigiranog glagola kretanja i prijedložnog izraza (pri čemu prefiks i prijedlog imaju isti leksički oblik) prostorni elementi leksikalizirani upravo u prijedlogu, dok su elementi prostornoga značenja u najmanjoj mjeri izraženi prefiksom. Konstrukcija u kojoj se uz prijedlog *iz* pojavljuje glagol prefigiran prefiksom *iz-* pojavljuje se čak 55 puta u anketi provedenoj za potrebe ovoga rada, tj. u 27,5% primjera, a što potvrđuje iznimnu ujednostojnost te konstrukcije. Prema Belaju (2008) osnovno je značenje tog prefiksa značenje ekstralokalnosti, tj. značenje prema kojemu se trajektor nalazi ili kreće izvan granica omeđenog orijentira, a to je krajnja posljedica procesa kretanja u smjeru od orijentira, tj. krajnja posljedica ablativnosti. Prema tome može se zaključiti kako glagoli prefigirani prefiksom *iz-* u konstrukciji s prijedložnim izrazom u kojem se nalazi prijedlog *iz* pridonose značenju informacijom da je proces udaljavanja trajektora u smjeru od unutrašnjosti orijentira, a koji je kodiran upravo prijedlogom *iz*, došao do posljednjeg stupnja u kojemu se trajektor u potpunosti nalazi izvan područja unutrašnjosti orijentira. Primjerice u primjeru *sipati mlijeko iz aše* trajektor *mlijeko* napušta područje unutrašnjosti orijentira *aša*, no nema informacije kolika je količina trajektora napustila područje unutrašnjosti orijentira, a s druge pak strane u primjeru *isipati mlijeko iz aše* upravo prefiks *iz-* donosi informaciju da je trajektor u potpunosti okončao proces napuštanja unutrašnjosti orijentira. Prema tome, informaciju je li trajektor napustio područje omeđenog orijentira u cijelosti, samo djelomično ili nimalo ne donosi prijedlog *iz*. Također, potrebno je primijetiti da situacija u kojima se glagolom izražava da je trajektor u potpunosti napustio orijentir ne znači i da izmeđuje trajektora i orijentira nema nikakvog kontakta (iako to najčešće nije slučaj), npr. trajektor je u kontaktu s granicom orijentira u primjeru *drvo je izraslo iz zemlje*, a u primjeru *tulipan je izrastao iz lukovice* jedan dio trajektora i dalje se nalazi u orijentiru.

²³⁶ Prototipni su SPREMNICI trodimenzionalni predmeti poput *kutija*, *soba* ili *automobila*. U primjerima prikupljenima u anketi kao SPREMNICI posebice često pojavljuju se imenice kao što su *kuća*, *soba* i *škola*. Budući da te imenice označavaju orijentire koji mogu sadržavati ljude, može se zaključiti kako je osobno iskustvo prostora istaknutije od iskustva prostornih odnosa među predmetima, tj. ta informacija potvrđuje antropocentričnu narav jezika.

Kao i prijedlog *s*, i prijedlog *iz* ne donosi informaciju o određenom smjeru kretanja kojim se trajektor udaljava od orijentira, no za razliku od prijedloga *s* kod kojega se u velikom broju slučajeva radi o kretanju trajektora s višeg na niži položaj, kod prijedloga *iz* ne može se govoriti o nekom u estalijem smjeru kretanja. Dakle smjer kojim se trajektor udaljava od orijentira nije dijelom značenja prijedloga, već je informacija koja proizlazi iz znanja o obilježjima trajektora i orijentira, tj. iz znanja o svijetu. U primjeru (3) znamo da se trajektor udaljavao od orijentira prema jednoj od njegovih strana, a ne u smjeru iznad ili ispod njega, no ta informacija proizlazi iz našeg znanja o automobilima i načinu na koji ljudi iz njih izlaze. No bitno je primijetiti kako je u specifičnim kontekstima moguće i značenje u kojemu se ljudski trajektor kreće tako da napušta automobil i dolazi na položaj iznad njega, kao primjerice pri izlasku kroz krovni prozor. Konkretna načina kretanja trajektora koji se udaljava od orijentira također nije dijelom značenja prijedloga, već je dijelom našeg znanja o trajektoru i orijentiru, a često je izravno izražen glagolom, kao u primjeru (4).

(3) *Vozač je izašao iz automobila.*

(4) *Vozač je neozbiljno iz zapaljenog automobila ispuzao kroz prtljažnik.*

Prilikom analize prijedloga *s* naglašeno je kako je on u komplementarnoj distribuciji s prijedlogom *iz*, tj. da se orijentiri u načelu povezuju ili s konceptom POVRŠINE ili konceptom SPREMNIKA, a o čemu, posljedično, i ovisi odabir prijedloga (naravno, u obzir treba uzeti i da se orijentiri mogu poimati kao TOČKE, a ablativnost se u tom slučaju izražava prijedlogom *od*). No, na čemu je potrebno imati i jedno od temeljnih ljudskih kognitivnih obilježja, a o kojem je govoreno i u teorijskom dijelu rada, a to je sposobnost različitog poimanja istog predmeta ili odnosa, ovisno o situaciji. Drugim riječima, konkretan orijentir, npr. *ulica* u primjerima (5) - (8), može se poimati i kao SPREMNIK, npr. u primjerima (7) i (8), i kao POVRŠINA, npr. u primjerima (5) i (6), a interpretacija informacije koja se prenosi izravno ovisi o poimanju orijentira.²³⁷

(5) *Marko se igra na ulici.*

(6) *Marko dolazi s ulice.*

(7) *Marko se igra u ulici.*

(8) *Marko je izašao iz ulice.*

²³⁷ Vrlo detaljno o interferenciji prostornih koncepata POVRŠINE i SPREMNIKA te utjecaju te interferencije na upotrebu prijedloga *na* i *u* govori i Šari (2008: 107-123).

Temeljno pitanje, a na koje se u nastavku pokušati dati odgovor, odnosi se na razliku između u dvaju izraza u kojima je isti orijentir povezan s dvama različitim konceptima, tj., konkretnije, potrebno je odgovoriti na pitanje koja je razlika između u izrazima *na ulici* i *u ulici*. U primjeru (7) trajektor kodiran imenicom *Marko* nalazi se unutar orijentira označenog imenicom *ulica*. Injenica da se trajektor nalazi u unutrašnjosti orijentira donosi informaciju i da je trajektor pod utjecajem orijentira – orijentir određuje položaj trajektora, štiti ga od vanjskih utjecaja i sl. S druge pak strane, u primjeru (5) isti trajektor nalazi se na površini orijentira označenog imenicom *ulica*. Takav orijentir ne može utjecati na trajektor – ne može ga zadržati, ne može ga zaštititi i sl. Dakle razlika između u tih dvaju izraza je u djelovanju orijentira na trajektor i u posljedicama koje proizlaze iz takvog odnosa. No, postoje i dodatne razlike – izrazi *na ulici* i *s ulice* neodređeni su naravi, a što je izravna posljedica injenice da orijentiri poimani kao POVRŠINE ne mogu na specifične djelovati na trajektore koji se na njima nalaze, dok su konstrukcije *iz ulice* i *u ulici* specifične i konkretnije, a što proizlazi iz injenice da orijentiri poimani kao SPREMNICI specifično djeluju na trajektore koji se u njima nalaze. Primjerice ukoliko se netko zapita gdje se nalazi netko dijete i dobije odgovor da se dijete igra u ulici taj se odgovor interpretirati tako da se pretpostavi da je dijete na sigurnom i da je zaštićeno, a ukoliko je odgovor da je dijete na ulici, takav odgovor interpretirati se tako da se pretpostavi da je dijete zanemareno i nezaštićeno od raznoraznih utjecaja. Injenica da je dijete na sigurnom i da je zaštićeno konkretnija je od injenice da je dijete izloženo raznoraznim utjecajima. S druge strane, specifičnost SPREMNIKA nasuprot nespecifičnosti POVRŠINA očituje se i u tome da je u izrazima *u ulici* i *iz ulice* moguće uključiti i attribute, npr. *igra se u mojoj ulici* ili *dolazi iz njezine ulice*, dok to nije moguće s izrazima *na ulici* ili *s ulice*, npr. **igra se na mojoj ulici* ili **dolazi s njezine ulice*. Drugim riječima, moglo bi se reći da se razlika između u prijedloga *s* i *na* s jedne strane te prijedloga *iz* i *u* s druge strane može svesti na razlikovanje neodređenosti i određenosti. Možemo navesti još jedan primjer koji to potvrđuje – ukoliko netko kaže da *ide na selo*, time izriče samo informaciju o svom budućem mjestu boravka, a s druge pak strane izrazom *idem u selo* izriče informaciju da ide u to neodređeno selo.²³⁸ Potrebno je detaljnije uvidjeti kako se takvo iskazivanje

²³⁸ Razlika u primjerima *idem u vlak* i *idem na vlak* može se objasniti tako da se navede da se prijedlogom *u* označava odlazak u unutrašnjost većeg objekta, dok se prijedlogom *na* označava obavljanje neke radnje na površini tog objekta ili obavljanje neke radnje vezane uz taj objekt. Dakle kažemo *idemo na ručak* i *idemo na vlak* zato što idemo obavljati neku radnju vezanu uz ručak ili vlak, tj. idemo ručakati ili voziti se (potrebno je primijetiti i da je često *na* + akuzativ zamjenjivo infinitivom). Na pitanje zbog čega se prijedlogom *na* kodira obavljanje radnje može se dati odgovor da se prijedlog *na* povezuje s površinom, a da u situacijama kad netko nešto radi na nekoj površini, mi tada možemo vidjeti da ta osoba obavlja

odre enosti i neodre enosti uklapa u sustav odre enosti i neodre enosti u hrvatskom jeziku, a bilo bi zanimljivo i vidjeti, posebice za potrebe prevoditelja, kakav je odnos takvog izricanja odre enosti i neodre enost prema izricanju odre enosti i neodre enosti u jezicima koji te odnose izražavaju lanovima, npr. engleski ili njema ki, no takvo istraživanje prelazi okvire ovoga rada.

Kao posebice esta vrsta orijentira uz prijedlog *iz* pojavljuju se zemljopisni pojmovi kao što su nazivi država, gradova, sela, pokrajina, regija i sl. Svi ti orijentiri primjer su dvodimenzionalnog orijentira, tj. POVRŠINE, ali POVRŠINE jasno ome ene granicama, a poimanje takvog orijentira kao SPREMNIKA uvjetovano je odabirom perspektive.²³⁹ No zanimljivo je da se otoci, koji su po svojoj definiciji ome eni morem sa svih svojih strana, u hrvatskom jeziku ne poimaju kao SPREMNICI pa je primjer (9) neprihvatljiv. U tom je slu aju nužno upotrijebiti prijedlog *s*, a što upu uje da se otoci poimaju kao POVRŠINE. Imaju i navedeno na umu potrebno je pokušati odgovoriti na pitanje zašto se otoci poimaju kao POVRŠINE, a ne kao SPREMNICI.

(9) **Došao je iz Ugljana.*

(10) **Došao je iz Islanda.*

(11) *...dok je jedan poslovni ovjek iz Novog Zelanda teško ranjen.*

(12) *Valja istaknuti da je dolazak ragbijaša s Novog Zelanda i Francuske ve urodio dobrim plodom.*

(13) *U to vrijeme tiskara seli iz Tvr e u Gornji grad.*

nekakvu radnju. Ukoliko netko radi nešto unutar nekog prostora, mi tada ne vidimo da ta osoba nešto radi. Prema tome, prijedlog *u* nije pogodan za upotrebu kada se želi izre i da netko obavlja nekakvu radnju budu i da spremnici onemogu avaju percepciju, dok je prijedlog *na* pogodan za izricanje aktivnosti budu i da površine omogu uju percepciju. Autoru ovoga rada takav se na in objašnjavanja upotrebe prijedloga *na* i *u* pokazao posebice uspješan u pou avanju hrvatskog kao stranog jezika.

²³⁹ Klikovac (2000: 79) objašnjava da SPREMNIK „može biti ne samo trodimenzionalan nego i dvodimenzionalan – kada dimenzije nema ili nije relevantna. Šta omogu ava ovaj pojmovni prijelaz sa tri na dve dimenzije? Taj prijelaz se može naslanjati i na perceptivni i na funkcionalni aspekt prototipi nog slu aja sadržavanja. Što se prvoga ti e, mogli bismo re i da je dvodimenzionalni sadržatelj trodimenzionalni, samo gledan pod odre enim uglom. Naime, kad se protitipi ni S – koji je, podsetimo se, otvoren sa gornje strane – gleda odozgo, dobija se utisak ravni, i SO se tada nalazi u ograni enom 2-d prostoru. Utisak dvodimenzionalnosti se, dakle, može dobiti promenom stajališta ili rotiranjem predmeta. S druge strane, SO se, ak i kad se nalazi u 3-d S tipa kutije/posude, nalazi, zapravo, na njegovom *dnu*, dakle na *površini*; kad takav S ne služi za prenošenje ili držanje SO, visina njegovih bo nih strana više nije relevantna i može se zanemariti.“ Šari (2012: 153) generalizira te navodi kako „[c]ognitive linguistics has also drawn particular attention to various conceptualizations or construals [...] of events: it is possible to conceptualize one single spatial scene from several different perspectives, and a language may choose to emphasize one perspective among several possible ones and neglect the others. In a single language, a spatial scene may be construed differently, depending on the speaker’s viewpoint and demands of communicative situations.“

- (14) *I danas se živo sje a toga jutra, kad su s Filipovice krenuli u Rosinja u na izvršenje smjene.*
- (15) *U blizini tramvajske stanice u Retfali su tad bili kiosci-trgovinice.*
- (16) *Manje poteško a s fasadama nemaju ni stanari na Sjenjaku, Jugu 2 ili pak Vijencu Ivana Meštrovi a.*
- (17) *Pronašli su ga i uhitili u utorak u parku na Trešnjevci.*

Tanackovi Faletar (privatna komunikacija) objašnjava da e se pojedino podru je poimati kao POVRŠINA, odnosno kao SPREMNIK, ovisno o tome je li strukturirano, tj. sastoji se od jasno uo ljivih dijelova kao što su središte, rubna podru ja, granice i sl. Ukoliko neko podru je ima sva ta obilježja, poimat e se kao SPREMNIK, a ukoliko mu nedostaje strukturiranost, poimat e se kao POVRŠINA. Primjerice države se poimaju kao SPREMNICI te se uz njih koriste prijedlozi *u* i *iz* budu i da imaju jasno odre eno središte, naj eš e je to glavni grad kao politi ko i ekonomsko središte, imaju jasno uo ljive pokrajine i regije s gradovima, op inama i mjestima, imaju jasno odre ene granice i sl. Tome svakako treba pridodati da su države samostalne i, na elno, samodostatne jedinice.²⁴⁰ S druge pak strane otoci u pravilu nemaju ta obilježja, a ponajprije se tu radi o nedostajanju obilježja samodostatnosti. Drugim rije ima re eno, ono što se smatra samostalnom cjelinom poima se kao SPREMNIK, a ono što se ne smatra samostalnom cjelinom smatra se POVRŠINOM. Slikovito re eno, površina je uvijek samo jedan dio nekog ve eg objekta. Imaju i navedeno na umu ne za u uje što se kaže *iz Istre*, ali *s Pelješca*, iako se u oba slu aja radi o poluotocima. Istru govornici hrvatskog jezika smatraju samostalnom i samodostatnom cjelinom, ona ima i administrativno središte i granice, tj. smatra se SPREMNIKOM. Pelješac se ne poima kao samostalna i samodostatna cjelina, nema administrativno središte i jasno uo ljivu strukturu pa se u skladu s time i smatra POVRŠINOM. Ipak, primjer (10) upu uje da nije sve uvijek tako jednostavno te da se ponekada uz ime države koriste i prijedlozi *s* i *na*. Naravno, uvijek se radi o oto nim državama. U tim se slu ajevima u pravilu radi o državama koje su tek nedavno stekle samostalnost, npr. Island je neovisnost od Danske stekao tek u prošlom stolje u, 1. prosinca 1918. Tako er, prijedlozi *s* i *na* koriste se i uz imena oto kih država koje su govornicima hrvatskog jezika relativno nepoznate, tj. koje govornicima hrvatskog jezika nisu dio svakodnevnog iskustva, npr. *s Kube*, *s Filipina*, *s Madagaskara* itd. Budu i da su prosje nom govorniku hrvatskog jezika te države relativno

²⁴⁰ Prigodno je ovdje podsjetiti i na tzv. rat prijedloga (Krivoruchko 2008). Tako er, o politi kim konotacijama koje upotreba prijedloga nosi, posebice kada se radi o oto nim državama, ve je bilo govora (npr. upotreba prijedloga *på* i *i* u švedskom jeziku).

nepoznate, tj. ne zna se dovoljno o njihovoj strukturiranosti (glavni grad, ostali gradovi, regije...), one se poimaju kao POVRŠINE. S druge strane, oto ne države koje su prosje nom govorniku hrvatskog jezika poznate, poimaju se kao SPREMNICI, npr. *iz Japana*. Zanimljivi su i primjeri (11) i (12) u kojima je orijentir oto na država Novi Zeland. injenica da se radi o državi motivira upotrebu prijedloga *iz*, no injenica da se radi o državi koja se sastoji od dvaju otoka, motivira upotrebu prijedloga *s*. Upotreba prijedloga *s* motivirana je i injenicom da je ta oto na država u pravilu nedovoljno poznata prosje nom govorniku hrvatskog jezika. Kratka pretraga *hrWaC* korpusa pokazala je da je eš a upotreba prijedloga *s* u takvim izrazima – prona eno je 412 potvrda s prijedlogom *s* te 211 s prijedlogom *iz*.²⁴¹ Zanimljiva pojava vidljiva je i u upotrebi naziva gradskih etvrti kao orijentira pa tako imamo primjere s prijedlozima *iz* i *u*, npr. primjeri (13) i (15), i primjere s prijedlozima *s* i *na*, npr. primjeri (14) i (16). Upotreba prijedloga *s* upu uje da se odre ene gradske etvrti poimaju kao POVRŠINE. O igledno je da tako poimanje nije motivirano fizi kim izgledom, budu i da se radi i o gradskim etvrtima u kojima ima puno nebodera i ostalih visokih gra evina koji svakako doprinose trodimenzionalnosti i motiviraju poimanje kao SPREMNIKA, no budu i da se naj eš e radi o novoizgra enim etvrtima koje su još do nedavno bile poljane, a time i POVRŠINE, upotreba prijedloga *s* ne iznena uje. Tako er, te novije etvrti u pravilu još nemaju jasnu strukturiranost niti se smatraju samodostatnima. Motivacija koja podupire upotrebu prijedloga *s* naj eš e više nije razvidna današnjim govornicima, a posebice je problem onima koji u e hrvatski kao strani jezik. U na elu moglo bi se re i kako se uz nazive za novije gradske etvrti koriste prijedlozi *na* i *s*, dok se za one starije koriste prijedlozi *iz* i *u* (ipak, potrebno je napraviti temeljitije istraživanje budu i da postoji mnogo iznimaka, npr. primjer (17)).

U primjerima (18) - (20) zna enje ablativnosti nije izravno izraženo budu i da se u njima ne pojavljuje glagol koji upu uje na kretanje, no ablativnost, tj. kretanje trajektora od orijentira implicitno je prisutno te je temelj takve upotrebe prijedloga *iz*. Kao i u sli nim primjerima s prijedlogom *s*, a tako je i s prijedlogom *od*, a o emu detaljno govori Belaj (2010), u navedenim se primjerima radi o zna enju potjecanja, a konstrukcije kojima se to

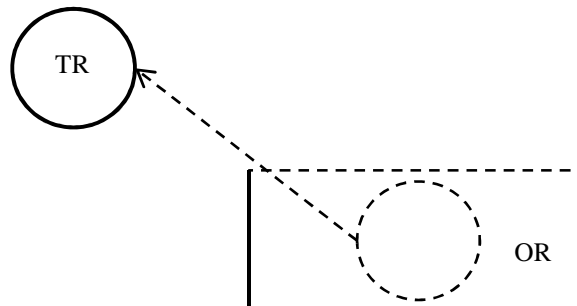
²⁴¹ Zanimljiv je i primjer s kontinentima koji su poput otoka ome eni sa svih strana vodom (ukoliko Euroaziju smatramo jednim kontinentom), no ipak se poimaju kao SPREMNICI, npr. *pobje i iz Europe*. Jedina je iznimka je kontinent Antartika koja se poima kao POVRŠINA, poput otoka, npr. *došao je s Antarktike*. Može se pretpostaviti kako upotrebu prijedloga *s* motivira injenica da je Antartika novootkriveni i nenaseljen kontinent, odnosno da se znatno razlikuje od ostalih kontinenata te da je sli nija otocima, a posebice pustim i nenaseljenim otocima.

zna enje izražava obično imaju ulogu atributa.²⁴² Takva upotreba izrazito je u estala – u anketi provedenoj za potrebe ovoga rada pojavljuje se u 49 od 200 primjera, tj. u 24,5% slučaja.²⁴³ Kada se govori o zna enju potjecanja i objašnjenju njegove ablativne utemeljenosti, najbolje je poslužiti se slikovitom usporedbom. Kreće se u smjeru od orijentira, a u slučaju prijedloga *iz* radi se o udaljavanju od unutrašnjosti SPREMNIKA, trajektor prelazi određeni put, a taj put može se poimati kao zamišljena linija koja povezuje trajektor s orijentirrom. U svijetu koji nas okružuje postoji mnoštvo objekata s kojima se svaki dan susrećemo, a većina tih objekata u nekome trenutku svoga postojanja bili su u unutrašnjosti nekoga orijentira. Za svaki od tih objekata, nakon što su napustili orijentir u kojemu su se nalazili i prešli određeni put, možemo pretpostaviti kako postoji zamišljena linija koja prati taj put i koja ga povezuje s orijentirrom u kojemu se nalazio. Ukoliko imamo više objekata, možemo ih međusobno razlikovati tako da za svaki od njih probamo popratiti tu zamišljenu liniju i povezati ih s jedinstvenim orijentirrom u unutrašnjosti kojega su se nekada nalazili. Time što utvrdimo koji objekt je povezan s kojim orijentirrom, dobili smo mogućnost njihova razlikovanja i identificiranja prema njihovom ISHODIŠTU. Identificirati pak objekt prema njegovu ISHODIŠTU znači i kvalificirati ga, pripisati mu obilježje koje ga razlikuje od drugih objekata. U postupku identificiranja, tj. određivanja podrijetla više nije bitna činjenica da se trajektor kreće u smjeru udaljavanja od orijentira (nije bitno koliko je trajektor udaljen od orijentira budući da će uvijek biti s njime povezan zamišljenom linijom koja simbolizira put koji je prešao ili prelazi), a to se, kao što je već napomenuto, preslikava i u jezičnim konstrukcijama. Naime, kada izražava potjecanje, konstrukcija *iz* + *genitiv* ne upotrebljava se uz glagole kretanja, kao što je to u slučaju prototipne upotrebe te konstrukcije, već uz glagol *biti* (imenski predikat) ili bez glagola (atribut), iako je izraz na engleskom moguće parafrazirati tako da se u njih ubaci i koji od glagola kretanja, npr. *dolaziti* ili *stizati*. Izraz *prijatelj Peng iz Kine* u primjeru (18) mogao bi se parafrazirati kao *prijatelj Peng koji dolazi iz Kine* ili *prijatelj Peng koji stiže iz Kine*. Parafraze izravno upućuju na prostornu uvjetovanost i ablativnu utemeljenost zna enja potjecanja.

²⁴² Iveković i Broz (1901a: 428) slikovito opisuju to zna enje naglašavajući i njegovu ablativnu utemeljenost: „mjesto prijedlogom *iz* iskazano može ostati i onda kad se misli da je micanje već prošlo pa se mjesto njega drugo što o stvari kazuje (n.p. izvor, zavijaj, itd.)“.

²⁴³ Tom broju može se pridružiti i dodatnih 20 primjera kod kojih se pojavljuje glagol *dolaziti* budući da se ti primjeri mogu shvatiti dvojako – i kao zna enje prostorne ablativnosti i kao parafrazirano zna enje potjecanja. Budući da je za pravilnu interpretaciju potreban širi kontekst te da se zna enje potjecanja u pravilu pojavljuje bez glagola ili uz glagol *biti*, ti primjeri nisu pridruženi zna enju potjecanja.

- (18) *Ju er me je posjetio prijatelj Peng iz Kine.*
 (19) *Pismom nam se javila Jasna iz Stuttgarta.*
 (20) *Ta knjiga je iz knjižnice pa pripazi malo na nju!*

Slika 2

Slika (2) shematski prikazuje ostvaraj zna enja potjecanja u primjeru (18) te zorno ukazuje na ablativnost kao temelj zna enja potjecanja. Budu i da se radi o stati nom kontekstu, tj. o adnominalnoj upotrebi konstrukcije *iz + genitiv*, strelica koja upu uje na (implicitno prisutno) kretanje trajektora od po etnog položaja u unutrašnjosti orijentira do trenutnog položaja, tj. strelica koja upu uje na ablativnost, prikazana je iscrtkano. Tako er, ta strelica upu uje na povezanost trajektora s orijentirrom, a upravo je ta povezanost temelj atributne upotrebe. I izrazita sli nost slike (2) i slike (1) zorno upu uje na ablativnu prostornu motiviranost zna enja potjecanja. Tako er, ukoliko se slika (2) usporedi sa slikom koja shematski prikazuje upotrebu prijedloga *s* za izricanje potjecanja, ponovno e se vrlo lako uvidjeti kako je upotreba tih dvaju prijedloga uvjetovana obilježjima orijentira, tj. razlikovanjem SPREMNIKA i POVRŠINE.

U primjerima (18) - (20) trajektor se opisuje, kvalificira, odre uje mjestom iz kojeg potje e, no, kao što pokazuju primjeri (21) - (27), kada se radi o zna enju potjecanja, orijentir ne mora uvijek biti imenica koja ima prostorno zna enje. Tako je u primjerima (21) i (22) orijentir imenica koja ozna ava vremensko razdoblje, a prema Sili u i Pranjkuvi u (2005) u navedenom primjeru radilo bi se o zasebnom zna enju prijedloga *iz*, tj. o ablativnoj temporalnosti ili abtemporalnosti. Mišljenje je autora ovoga rada kako se u navedenom primjeru ne radi o zasebnom zna enju prijedloga *iz*, ve samo o specijalizaciji zna enja potjecanja, a takva je pretpostavka iznesena i za prijedlog *s*. Naravno, i u navedenim primjerima mogu e je parafraziranjem pomo u glagola kretanja naglasiti prostornu ablativnost kao temelj takve upotrebe, tj. mogu e je izravnije ukazati na

konceptualne metafore VREMENSKA ABLATIVNOST JE PROSTORNA ABLATIVNOST te KRETANJE KROZ VRIJEME JE KRETANJE KROZ PROSTOR, a koje su kognitivna podloga takve upotrebe. Za razliku od prijedloga *s*, a kod kojega je, kao što je u prethodnome poglavlju objašnjeno, upotreba uz imenice koje označuju vremenska razdoblja izrazito ograničena, prijedlog *iz* može se kombinirati uz znatno veći broj takvih imenica, tj. može se reći i kako na elno ograničena ni ne postoje.²⁴⁴ Moguće je tako prijedlog *iz* kombinirati čak i uz imenice koje označavaju razdoblja koja nemaju granice, tj. nemaju tipična obilježja SPREMNIKA, npr. u primjeru (23).

(21) *Ponovno okupljanje kult benda iz devedesetih.*

(22) *Nedavno je na prodaju ponuđen dvorac iz 15. stoljeća a koji se nalazi u regiji Dordogne, na jugozapadu Francuske.*

(23) *Bijeg iz vječnosti.*

(24) *Gospodo iz oporbe, pazite što govorite jer ćemo vam vratiti.*

(25) *Thom Yorke iz Radioheada skladao je tri pjesme za dokumentarac.*

(26) *Za pokušaj kaznenog djela iz stavka 1. ovoga članka počinjenog se kazniti.*

(27) *Mama, mama, dobio sam jedinicu iz matematike. Jupiii!*

Naravno, osim što orijentir koji se povezuje s konceptom SPREMNIKA i uvjetuje upotrebu prijedloga *iz* može biti imenica koja označava kakav prostorni pojam ili vremensko razdoblje, on može biti i imenica koja označava bilo koji drugi pojam, a ukoliko taj pojam ima obilježja SPREMNIKA te na trajektor djeluje kao SPREMNIK (radi se o funkcionalnom odnosu SADRŽAVANJA i posljedicama koje iz takvog odnosa trajektora i orijentira

²⁴⁴ Izuzetak od pravila bili bi nazivi za dane u tjednu ili nazivi za točno određene dane (događaji, blagdani, praznici), npr. **uspomena iz petka*, **uspomena iz krštenja*, **uspomena iz Božića*, **uspomena iz prvog maja*. U takvim primjerima uobičajenija je upotreba prijedloga *od*. Šarić (2008: 29) ispravno uočava kako orijentiri koji se pojavljuju uz prijedlog *iz* obično označavaju duža vremenska razdoblja, npr. *djetinjstvo*, *ljetovanje*, *siječanj*, *stoljeće*, no ne primjećuje da se u osnovi radi o mogućnosti poimanja vremenskog razdoblja kao SPREMNIKA. Naime, duža vremenska razdoblja poimaju se kao spremnik budući da imaju granice, početak i kraj, i prostor među tim GRANICAMA, a taj prostor unutrašnjost je SPREMNIKA. S druge strane dani u tjednu, blagdani i praznici ne mogu se poimati kao SPREMNICI budući da kratko traju, tj. ne mogu se poimati kao da imaju unutrašnjost. Stoga se dani u tjednu, praznici i blagdani poimaju kao TOČKE, a uz njih se koristi prijedlog *od* (o konceptu TOČKE više se govori u poglavljima koja se bave prijedlozima *do* i *o*). Ipak, potrebno je napomenuti kako se dani u tjednu, blagdani i praznici mogu ponekada poimati i kao SPREMNICI i kao POVRŠINE i kao TOČKE. Radi se o situacijama u kojima su takvi orijentiri CILJ vremenske adlativnosti npr. *dolazim u utorak*, *rođendan mi pada na utorak*, *dođite i do utoraka* ili *dođite o Božiću*. Mogućnost različitog poimanja orijentira povezanih sa konceptom CILJA moguće je povezati i s iskustvenom činjenicom da nam je često nepoznato ono što je ispred nas, a poznato ono što je iza nas. Zbog toga je i vremenske orijentire u slučajevima kada su ISHODIŠTE moguće kodirati samo jednim prijedlogom, ovisno kako se poimaju.

proizlaze).²⁴⁵ Tako se u primjerima (24) i (25) trajektor opisuje, kvalificira i odre uje pripadnoš u odre enim skupinama, a u primjeru (26) pripadnoš u odre enom dijelu teksta. Izrazito se esto kao orijentiri koji opisuju, kvalificiraju i odre uju trajektor pojavljuju imenice koje oznaavaju kakvo područje djelatnost, npr. primjer (27).

Kada se govori o zna enju isključivo prostornog potjecanja, tj. porijekla i atributnoj upotrebi ablativno motiviranih konstrukcija *s + genitiv*, *iz + genitiv* i *od + genitiv*, može se primijetiti kako one nisu jednako u estale.²⁴⁶ Naime, konstrukcija *od + genitiv*, a koja implicira da se orijentir poima preko koncepta TO KE, tj. da se njegove prostorne osobine zanemaruju i te se sve svodi samo na informaciju o postojanju u prostoru, izrazito je neustalate se u suvremenom hrvatskom smatra obilježenom i zastarjelom, npr. primjer (30). Ta se pojava može vrlo lako objasniti – naime konkretni prostorni orijentiri koji oznaavaju mjesto na kojemu je nešto nastalo, odakle nešto vu e porijeklo, npr. gradovi, sela ili države, imaju svoja prostorna obilježja te je informacija o postojanju tih obilježja konceptualno bitna budu i da naglašava uvjetovanost trajektorova ponašanja mjestom nastanka. Drugim riječi ima re eno, prijedlog *od* potiskuje prostorna obilježja orijentira te time potiskuje i važnost utjecaj orijentira na oblikovanje trajektora, tj. potiskuje samu svrhu identificiranja neega porijeklom. Konstrukcije *s* i *iz* koriste se u suvremenom hrvatskom jeziku za izražavanje porijekla bez ikakvih ograni enja, a odabir konkretnog prijedloga, naravno, ovisi o tome poima li se konkretni orijentir kao SPREMNIK ili POVRŠINA. Primjeri (28) i (29) prikazuju upotrebu navedenih konstrukcija za izražavanje porijekla osobe.²⁴⁷

²⁴⁵ Govore i o prijedlogu *iz* u srpskom jeziku, to nije o njegovu zna enju potjecanja, Klikovac (2000: 214-215) napominje kako je u slu ajevima kada je trajektor ovjek, mjesto nastanka, tj. orijentir u prototipnom slu aju mjesto ro enja (grad, područje, država) ili skupina u kojoj je ovjek nastao (obitelj ili narod). Nadalje, uz ovjeka kao trajektor orijentir može biti i mjesto na kojem je netko prvi put vi en ili upoznat, a što se može smatrati posebnom vrstom nastanka budu i da se može re i kako nešto za nas nastaje onoga trena kada za to saznamo. Tako er, uz ovjeka kao trajektor orijentir može biti mjesto stanovanja i prebivanja ili institucija kojoj ovjek pripada, s napomenom kako se u slu aju kada je orijentir institucija ne radi o odnosu potjecanja, ve su trajektor i orijentir povezani na „relevantan na in, tako da se onaj prvi može pomo u drugoga identifikovati.“ U slu ajevima kada je trajektor predmet ili pojava, mjesto kojim se oni identificiraju može biti mjesto nastanka ili, eš e, mjesto na kojem smo prvi put za predmet ili pojavu saznali. Uz predmete i pojave kao trajektore, orijentir može biti i mjesto na kojem se predmet ili pojava uobi ajeno nalaze ili kome pripadaju.

²⁴⁶ Belaj (2010) o konstrukciji *od + genitiv* i zna enju porijekla govori kao o jednoj od kategorija ablativnog genitiva s referencijom na pripadnost. Za razliku od drugih ablativnih zna enja konstrukcije *od + genitiv*, a koja se referiraju na pripadnost, a to su genitiv izdvajanja, posvojni genitiv, tvarni genitiv, kvalitativni genitiv te eksplikativni genitiv, genitiv porijekla je najneue ustaliji.

²⁴⁷ Potrebno je napomenuto, a to primje uje i Belaj (2010: 24), da se, u situacijama u kojima se konstrukcije *iz + genitiv*, *od + genitiv* i *s + genitiv* koriste za izražavanje porijekla, parafraza pomo u glagola kretanja ne može perfektivizirati, a da i dalje izražava zna enje porijekla. Primjerice izrazi *pisac koji dolazi s otoka*, *heroína koja dolazi iz Vinkovaca* i *otac koji dolazi iz Vinkovaca*, a koji su parafraze zna enja porijekla u primjerima (15) - (17), poprimaju druga ije zna enje u slu aju perfektivizacije. Izrazi *pisac*

(28) ... *iznosi Tin Kolumbi , rado itani pisac s Otoka sunca...*

(29) *Heroina iz Vinkovaca: Dala otkaz kako bi kolegica s djecom i kreditom mogla ostati raditi.*

(30) *Otac mu je od Vinkovaca.*

Kao sasvim rubni ostvaraj zna enja potjecanja, a time i temeljnog zna enja ablativnosti, potrebno je spomenuti i tvarno zna enje konstrukcije *iz + genitiv*, a koje je prikazano u primjerima (31) i (32). U navedenim primjerima, a to je upravo i specifi nost tvarnog zna enja, trajektor proizlazi iz orijentira, tj. trajektor i orijentir isti su predmet, a ablativnost, tj. put koji prelazi trajektor kre u i se od orijentira povezuje se s procesom preobrazbe orijentira u trajektor.²⁴⁸ U podlozi takve upotrebe prijedloga *iz* konceptualne su metafore MATERIJ JE SPREMNIK te OBLIKOVANJE PREDMETA OD MATERIJ JE IZLAŽENJE PREDMETA IZ MATERIJ (Lakoff i Johnson 1980: 72-75). Vrlo esto proces prelaska orijentira u trajektor, tj. proces prelaska trajektora iz intralokalnog u ekstralokalno stanje, iskazan je upravo glagolima prefigiranima prefiksom *iz-*, a koji dodatno naglašavaju ablativnu utemeljenost procesa, npr. u primjeru (31).²⁴⁹

(31) *Sjedala isklesana iz kamena sigurno ne pomažu udobnosti. I to ne mislim da su kao isklesana iz kamena, nego stvarno i jesu od kamena.*

(32) *Je li netko probao jednostavno iz drveta napraviti kalup za lijevanje?*

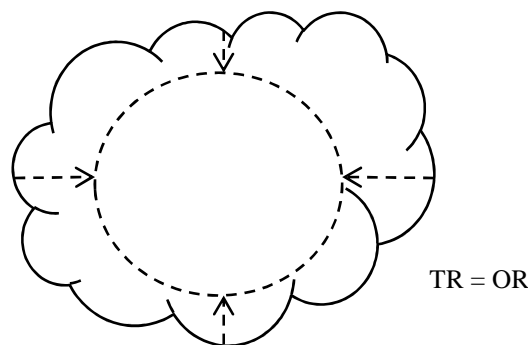
Iako se u literaturi (Sili i Pranjkovi 2005: 207) napominje da upotreba konstrukcije *iz + genitiv* u takvim kontekstima u suvremenom hrvatskom jeziku nije preporučljiva te da prednost treba dati konstrukciji *od + genitiv*, ipak treba imati na umu kako ta zamjena nije opravdana u svakom pojedina nom slu aju. Naime, u situacijama u kojima se želi izraziti od ega je nešto napravljeno ili od ega je nešto sastavljeno, tj. kada orijentir i trajektor nisu isti objekti, svakako je potrebno upotrebljavati prijedlog *od*, no u situacijama u kojima se radi o transformaciji orijentira u trajektor, tj. o preoblikovanju sirove gra e u neki predmet, nije opravdano koristiti prijedlog *od* budu i da on povezuje orijentir s konceptom TO KE, tj. odbacuje informaciju o njegovoj unutrašnjosti, a to nije u skladu s procesom

koji je došao s otoka, heroina koja je došla iz Vinkovaca ili otac koji je došao iz Vinkovaca više ne izražavaju porijeklo tih osoba, ve (samo) upu uju samo na njihovo kretanje.

²⁴⁸ Ivekovi i Broz (1901a: 428) slikovito opisuju: „kad se što promijeni te postane druga ili druk ija stvar, može se u prenesenom smislu uzeti da je izašlo iz onoga što je bilo prije promjene ili iz njegova obli ja.“

²⁴⁹ Raspravljaju i o prefiksu *iz-* i glagolima koji izražavaju radnju koja uvjetuje prelazak orijentira u trajektor, Belaj (2008) tako er naglašava rubnost takvih zna enja u odnosu na temeljno zna enje ablativnosti.

preoblikovanja i proizlaženjem trajektora iz unutrašnjosti orijentira. Posebice nije opravdano zamjenjivati prijedlog *iz* prijedlogom *od* u konstrukcijama u kojima se koriste glagoli koji upu uju na to da je neki agens zadirao u unutrašnjost orijentira rukama ili nekim oru em, a da bi iz njega proizveo trajektor, npr. *isklesati* ili *izdubiti*. Detaljno o glagolima tvorenim prefiksom *iz-* te konceptu prelaska iz intralokalno u ekstralokalno stanje govori Belaj (2008: 108-114). Slika (3) shematski prikazuje ostvaraj zna enja ablativnosti u primjeru (32). Orijentir, koji je amorfna materija, potencijalno sadržava u svojoj unutrašnjosti orijentir koji procesom izraženim glagolom *napraviti* prelazi iz intralokalnog u ekstralokalno stanje (radi se o metafori kom izlasku). Ablativnost, kao temelj tog procesa simbolizirana je strelicama, a koje su prikazane iscrtano upu uju i na metafori nost procesa izlaska. Budu i da orijentir tek potencijalno sadrži trajektor (mogu e od orijentira napraviti i neki drugi objekt, tj. iz orijentira metafori ki može iza i i neki drugi objekt), trajektor je tako er prikazan iscrtano.

Slika 3

Ve govore i o prijedlogu *po* naglašeno je kako se uzro nost, tj. kategorija uzroka kao koncept apstraktnije naravi vrlo esto konkretizira i ostvaruje preko prostornih zna enja, i to u prvom redu preko ablativnih prostornih zna enja²⁵⁰ (ta je pretpostavka jedna od temeljnih pretpostavki lokalisti kih teorija).²⁵¹ Od ablativnih prijedloga, jedino se prijedlogom *s*, kao što je napomenuto, rijetko izražava uzrok, dok se, s druge pak strane, prijedlogom *od* iznimno u estalo izražava uzrok (Belaj 2010: 22), a relativno je u estalo i

²⁵⁰ Šari (2008: 23-26) navodi i oprimjeruje kako je u hrvatskom jeziku konkretizacija uzro nosti mogu a i preko koncepata CILJA, PUTA i SMJEŠTENOSTI, tj. i preko adlativnih prostornih zna enja (*biti bijesan na njega*), perlativnih prostornih zna enja (*do toga je došao kroz nepromišljene postupke*) te lokacijskih prostornih zna enja (*udario ga je u bijesu*). Ipak, moglo bi se re i kako je ablativnost prototipan na in konkretiziranja zna enja uzro nosti.

²⁵¹ Belaj (2010: 22) navodi kako se u kognitivnoj gramatici „na kategoriju uzroka kao apstraktnijeg koncepta drugog reda i gleda kao na vid ablativnosti jer se uzroci, AGENTIVNI AKTANTI, preko koncepta odnosno predodžbene sheme PUTA poimaju kao IZVORI iz kojih proizlaze njihovi EFEKTI prelaze i odre eni put do CILJA odnosno ciljne domene i pri tom zahvaaju i nekakav uže ili šire shva eni PACIENS.“

izražavanje uzroka prijedlogom *iz*, npr. primjeri (33) - (35). Ipak, kada se radi o izražavanju uzroka prijedlogom *iz* potrebno je napomenuti da je takva upotreba izrazito vezana uz izricanje uzroka koji su psihičke naravi, tj. određeno djelovanje ili rezultat djelovanja uzrokovani su nekim osjećajem ili stavom. Drugim riječima, neko djelovanje, a koje je trajektor, kreće se u smjeru napuštanja unutrašnjosti orijentira, a orijentir su osjećaji i psihička stanja.²⁵² Takva je upotreba izravno temeljena na općoj konceptualnoj metafori UZROCI SU SILE kojoj se pridružuje konceptualna metafora OSJEĆAJI SU SILE, a koja je temeljna metafora koja se odnosi na sve emocije. Značenje uzroka mogli bismo dodatno protumačiti i tako da se u obzir uzme ljudsko iskustvo prema kojemu je izlazak nekoga trajektora iz orijentira nešto prouzročeno silama koje djeluju u njemu i na koje trajektor ne može djelovati, npr. voda izlazi iz lonca ukoliko je podvrgnuta grijanju i sl. Prema konceptualnoj metafori OSJEĆAJI SU SILE, uz konceptualnu metaforu OSOBE SU SPREMNICI, lako je objasniti kako osjećaji koji se nalaze unutar neke osobe mogu potaknuti da iz nje proizide neko djelovanje. Takvo objašnjenje u bliskoj je vezi i sa značenjem na inačicu, budući da sile koje djeluju na trajektor, osim što uzrokuju njegov izlazak iz orijentira, nešto svojim svojstvima određuju i na inčicu na koji trajektor izlazi iz orijentira. Potrebno je napomenuti kako se značenje uzroka nešto iskazuje frezeologiziranim izrazom *iz razloga*, npr. u primjerima (36) i (37). U takvim primjerima imenica *razlog* poima se kao apstraktna sila koja uzrokuje i opravdava određeno djelovanje.

(33) *Molimo iz straha.*

(34) *Niste vi ovaj grad razorili iz sadističkog zadovoljstva, nego iz osjećaja da radite ono što morate.*

(35) *Bombu na Trgu osumnjičeni su postavili iz obijesti.*

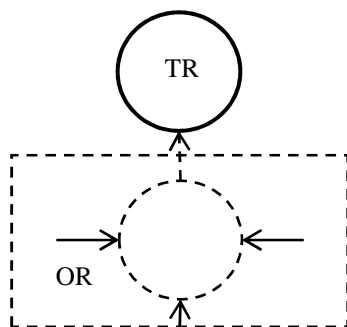
(36) *A to je napravio iz razloga, što misli da lažem i da to radim namjerno.*

(37) *Razlike u plaćama se smanjuju, ali ne iz pravih razloga.*

Slika (4) shematski prikazuje ablativnu utemeljenost značenja uzroka u primjeru (33). Apstraktan orijentir, označen imenicom *strah*, djeluje na trajektor poput nekakve snažne sile, a što je označeno strelicama. Apstraktnost orijentira naglašena je njegovim iscrtkanim

²⁵² Silić i Pranjković (2005: 249) govore u takvim slučajevima o „uzroku motiva“, a, imaju li na umu navedeno, mogli bismo nadodati da se radi o unutrašnjem uzroku (tu je bitan koncept SPREMNIKA koji se povezuje uz prijedlog *iz*). S druge pak strane, kada se radi o prijedlogu *od*, radi se o djelatnom uzroku, tj. uzroku koji dolazi izvana. Također, Raguž (1997: 124) navodi da norma preporuča da se prijedlog *iz* zamijeni prijedlogom *zbog* u slučajevima kada se izriču uzroci negativne naravi, npr. strah ili mržnja (nije jasna opravdanost te zamjene – time se vjerojatno implicira da ljudi nisu zli sami po sebi, već postaju zli pod utjecajem vanjskih sila).

prikazom. Trajektor, označen glagolom *molimo*, pod utjecajem sile kojom orijentir djeluje izlazi, tj. ostvaruje se. Drugim riječi ima, ablativnosti, tj. izlazak trajektora iz orijentira u stvari je ostvarivanje određene radnje. Da kojim slučajem sila kojom orijentir djeluje nije bila dovoljno jaka, ni radnja koja se poima kao orijentir ne bi se ostvarila – uzrok nije dovoljno jak.

Slika 4

U primjerima (38) i (39) konstrukcijom *iz + genitiv* izričite se na insko znaenje. U okviru lokalističkih teorija, a time i u okviru kognitivnih pristupa, znaenje na ina povezuje se s konceptom PUTA, a ta je pretpostavka već je i iznesena u poglavlju u kojemu se raspravlja o upotrebi konstrukcije *po + lokativ* (a pokazat će se bitnom kod analize znaenja gotovo svakog prijedloga).²⁵³ Dakle svaki je na in u osnovi PUT koji se prelazi prilikom izvoenja neke radnje. Budući da se prijedlogom *iz* izražava ablativno znaenje, tj. kretanje trajektora od unutrašnjosti orijentira, a tijekom kojega, naravno, trajektor prelazi nekakav PUT, upotreba konstrukcije *iz + genitiv* za izražavanje na ina ne iznenaduje (te se u potpunosti uklapa u teorijske pretpostavke). Ipak, kada se radi o genitivno kodiranim orijentirima, oni ne upućuju izravno na koncept PUTA budući da se genitiv povezuje s konceptom ISHODIŠTA. No, kao što je prethodno već naglašeno, koncept ISHODIŠTA, uz koncept CILJA, sastavni je dio svakoga PUTA,²⁵⁴ pa u slučaju genitivno kodiranih orijentira možemo reći da se radi o metonimiji ISHODIŠTE ZA PUT. Drugim riječi ima, ISHODIŠTE, kao dio PUTA, metonimijski označava na in. Konkretizirano navedenim primjerima, možemo reći kako u primjeru (38) genitivno kodirani orijentir

²⁵³ Kada se govori o različitim ostvarajima znaenja na ina, svakako je potrebno spomenuti da se tom temom detaljnije bavio Pali (2007).

²⁵⁴ Primjerice u rečenicama u kojima se izražava kretanje nekog trajektora moguće je upotrijebiti prijedloge koji opisuju sva tri sastavna dijela kretanja, npr. *Marko je došao iz Zagreba preko Zadra do Iža*. Može se primijetiti kako su koncepti CILJA i ISHODIŠTA konceptualno suprotni, no u isto vrijeme podređeni konceptu PUTA koji je baza, u Langackerovu (1987) smislu, koja omogućuje njihovo poimanje.

ozna en imenicom *grlo*, a koji je SPREMNIK i ISHODIŠTE, upu uje na PUT koji trajektor, ozna en glagolom *vikati*, prelazi udaljavaju i se od unutrašnjosti orijentira. Tako er, budu i da PUT trajektor zapo inje u unutrašnjosti orijentira, orijentir svojim obilježjima i na inom djelovanja na trajektor bitno utje e i na na in na koji e trajektor prelaziti svoj PUT, a što je još jedna motivacija upotrebi konstrukcije *iz + genitiv* za izricanje na ina. Nadalje, potrebno je napomenuti kako se, kao i kod ve ine drugih konstrukcija kojima se izri e na in, u velikom broju konkretnih ostvaraja konstrukcije *iz + genitiv* za izricanje na ina radi o izrazima ve eg ili manjeg stupnja ustaljenosti i frazeologiziranosti. Ustaljenost i frazeologiziranost izraza kojima se izri e na in obavljanja neke radnje izravna je posljedica uvjetovanosti jezika osobinama i sposobnostima ljudskog tijela. Naime, ne postoji neograni en broj na ina na koji se odre ena radnja može obaviti (neograni en broj putova kojima se može sti i do cilja), a i u slu ajevima kada se neka radnja može obaviti na nekoliko na ina, obi no je jedan od tih na ina naju inkovitiji, zahtijeva najmanje truda i najmanje energije. U ustalost obavljanja odre enih radnji na odre en na in dovodi i do pove anja u ustalosti izraza kojima se upu uje na obavljanje radnje na takav na in, a time i do ustaljenosti i frazeologiziranja izraza. Tako er, vrlo su esti primjeri u kojima se konstrukcija *iz + genitiv* povezuje s esticom *kao*, npr. u primjerima (40) i (41), a da bi se dodatno naglasilo na insko zna enje konstrukcije.

(38) *Vi i iz sveg grla, ne suspeži se!*

(39) *estice brže od svjetlosti mogle bi iz temelja promijeniti fiziku.*

(40) *Kako sipati podatke kao iz rukava.*

(41) *Obi na vidra zabija koševе kao iz šale.*

Sili i Pranjkovi (2005: 250) navode kako se konstrukcijom *iz + genitiv* može izražavati i zna enje sredstva te donose primjer *iz puške pucati*. Primjer s glagolom *pucati* navodi i Raguž (1997: 124), a prisutan je i u primjeru (42). Da je zna enja sredstva prisutno u navedenom primjeru, potvr uje injenica da je u tom kontekstu konstrukcija *iz + genitiv* zamjenjiva besprijedložnim instrumentalom. S druge pak strane, opisuju i prijedlog *iz rje nici* (Ivekovi i Broz 1901a; Šonje 2000; Anić et al. 2004) uop e ne spominju zna enje sredstva, a što upu uje na to da se radi ili o izrazito neu ustalom zna enju ili o zna enju koje se pojavljuje isklju ivo u odre enoj konstrukciji, konkretno u konstrukciji s glagolom *pucati*. Ipak, da se ne radi o zna enju koje se pojavljuje isklju ivo u konstrukciji s glagolom *pucati* pokazuje primjer (43). I u tome primjeru pretpostavku da

se radi o zna enju sredstva potvr uje mogu nost parafraze konstrukcije *iz + genitiv* besprijedložnim instrumentalom. Dodatna kratka pretraga interneta potvrdila je iznimnu neustalost i ograni enost tog zna enja prijedloga *iz* (prona eno je tek nekoliko potvrda uz glagole kao što su *nadzirati, nadgledati, ustrijeliti*).

(42) *Pijan pucao iz pištolja i usmrtio sedam, a ranio šest osoba.*

(43) *Kako bi ti prihvatio da se na novim autocestama brzine ograni e na 80 km/h i da na svakih 100 metara stoji patrola s laserima ili da te ak i iz aviona nadgledaju?*

2.4. Prijedlog *bez*

U ovome poglavlju raspravlja se o zna enju prijedloga *bez* te se nastoji dokazati osnovnu pretpostavku da se sva specifi nija zna enja prijedloga *bez* na predodžbenoj razni, izravno ili neizravno, mogu povezati s pretpostavljenom supershemati nom predodžbenom shemom nazvanom ODSUTNOST, tj. nastoji se dokazati da je svim konkretnim ostvarajima prijedloga *bez* inherentan neki od aspekata supershemati nog zna enja, a koje bismo, u skladu s nazivljem u literaturi mogli nazvati antikomitativnoš u.²⁵⁵ Poglavlje je strukturirano tako da kratke uvodne napomene o posebnostima sintakti ke upotrebe prijedloga *bez* slijedi zna enjski utemeljen opis njegove upotrebe.

Kada se govori o dosadašnjim opisima upotrebe prijedloga *bez*, mora se naglasiti kako je taj prijedlog, barem prema podacima dostupnim autoru ovoga rada, u potpunosti zanemaren u okviru kognitivne lingvistike – kako u okviru kognitivne kroatistike, tako i u

²⁵⁵ Hagège (2010: 307) i Haspelmath (2008: 513) navode kako se u literaturi na engleskom jeziku koriste i nazivi *exceptive, privative, deprivative* te *caritive* (od latinskog *careo* 'nedostajati'). U jezicima koji imaju specijalizirani padežni afiks kojim se iskazuje to zna enje, npr. uralski jezici kao što su finski ili ma arski, takav padež naziva se abesiv. Sli no, Sili i Pranjkovi (2005: 250) koriste naziv ekskluzivnost ili zna enje izuzimanja, npr. *bez predsjednika po eti sjednicu*, no taj naziv nije u potpunosti odgovaraju i budu i da ozna uje da je nešto izdvojeno iz cjeline, a time se pretpostavlja i da izdvojeno ujedno i pripada toj cjelini – no zna enje je prijedloga *bez* u hrvatskom jeziku šire, kao što e se pokazati (zna enje izuzimanja svojstveno je prije svega prijedlogu *osim*). U tom smislu engleski naziv *exclusive* i njegov hrvatski ekvivalent ekskluzivnost suprotan je engleskom nazivu *propriative*, a koji ozna ava da nešto posjeduje nešto. Hagège (2010: 307) navodi: „*Propriative, exclusive, exceptive, and comitative* [...] belong to the semantic subdomain "beingwith/without". As for "being with", when one is somewhere with someone or something, the semantic function is *comitative*, while when one possesses something or someone, the semantic function is *propriative*. As for the opposite meanings, one corresponds to the semantic function *exceptive*, and the second to the semantic function *exclusive*. The exceptive function is sometimes expressly marked as the semantic opposite of the comitative. This is the case of English *with-out*. Some languages have a rich array of exceptive markers.“

okvirima cjelokupne kognitivno usmjerene slavistike.²⁵⁶ Tako er, prijedlogu *bez* i u tradicionalnoj se literaturi ne posve uje posebna pozornost, a gramatike i rje nici zadovoljavaju se navo enjem pojedina nih zna enja bez uspostavljanja veza me u njima (broj zna enja koja se pripisuju prijedlogu *bez* kre e se od jednog (Raguž 1997; Ivekovi i Broz 1901a) do ak sedam (Ani et al. 2004)).

U suvremenom hrvatskom jeziku prijedlog *bez* slaže se isklju ivo s genitivom, a takva konstrukcija prikazana je u primjerima (1) i (2).

(1) *Mogu li dobiti limunadu bez leda?*

(2) *Otišao je u školu bez torbe.*

Prijedlog *bez* ne pojavljuje se uz druge padeže ni u ustaljenim izrazima, kao što to primjerice ini prijedlog *s*, niti se u prošlosti pojavljivao uz neki drugi padež tako da se o izrazitim posebnostima njegove sintakti ke upotrebe i ne može govoriti.²⁵⁷ Ipak, potrebno je napomenuti kako je prijedlog *bez* jedini od prvotnih prijedloga koji nema (potpuno) usporedni istozvni i istozna ni glagolski prefiks (kao što e se u nastavku pokazati, ta je odlika prijedloga *bez* uvjetovana njegovim zna enjem). Odnosno, prefiks *bez-* pojavljuje se samo u imeni kim i pridjevnim složenicama, npr. *bespolnost*, *bezbroy*, *bezakonje* ili *bezobrazan*. Ipak, *bez* se nalazi u nekim glagolima, no radi se o glagolima koji nastaju prefiksarno-sufiksarnom tvorbom od pridjeva koji su tvoreni prefiksom *bez-*, npr. *obezobraziti se* od pridjeva *bezobrazan* ili *obezglaviti* od pridjeva *bezglav*. U primjerima *obeshrabriti*, *obeznaniti* i *obezvrijediti* Bari et al. (1997: 387) navode kako se radi o tvorbi glagola od imenica prefiksom *obez-*, a tvorbu od imenica spominje i Skok (1988b: 143). S druge pak strane Ani et al. (2004) navode kako se radi o tvorbi prefiksom *obez-* od pridjeva ili od glagola, a prefiks *obez-* odre uju kao spoj „dva prijedloga (o + bez) koji u funkciji prefiksa ozna avaju lišavanje onoga što osnovna rije zna i.“ Sili i Pranjkovi (2005: 149) tako er navode prefiks *obez-* kao jedan od glagolskih prefiksa, doduše tek kad govore o zna enjima glagolskih prefiksa (ne navode ga u po etnom popisu glagolskih prefiksa). Babi (1991), kao i Bari et al. (1997), ne spominje glagolski prefiks *obez-*, ve govori o slabo plodnoj prefiksarno-sufiksnoj tvorbi glagola od imenica u kojoj sudjeluju

²⁵⁶ Primjerice govore i o genitivu u ruskom Janda i Clancy (2002) tek napominju da se može slagati i s prijedlogom 'bez' te donose samo jedan primjer.

²⁵⁷ Može se tek napomenuti da norma zahtijeva da se prijedlog *bez* ne upotrebljava s neodre enim zamjenicama koje su tvorene prefiksom *ni-* (iako hrvatskom jeziku nisu strane višestruke negacije). U takvom slu aju prefiks *ni-* treba zamijeniti prefiksom *i-*. Tako er, prijedlog *bez* ne rastavlja prefiks *i-* od osnove, a što drugi prijedlozi ine.

dva prefiksa te o prefiksno-sufiksnoj tvorbi glagola od pridjeva složenim prefiksom *obez-*. Drugim rije ima, Babi (1991: 513) govori ili o duploj prefiksaciji ili o složenom prefiksu, no svakako odbacuje *obez-* kao glagolski prefiks. Letimi an pregled literature ukazuje kako je status prefiksa *obez-* u literaturi dvojben te da je potrebno provesti daljnja istraživanja, no to svakako izlazi izvan okvira ovoga rada.

Nadalje, kada se govori o specifi nostima sintakti ke upotrebe jezi ne jedinice *bez* svakako je potrebno napomenuti da ona nije uvijek prijedlog, ve da može biti i dijelom konstrukcije *bez da*. U takvoj konstrukciji *bez* nije prijedlog budu i da ga ne slijedi genitivni oblik, ve kao dopunu ima cijelu (na insku) re enicu, tj. radi se o složenom vezniku. Ipak, takva re enica zamjenjiva je u nekim slu ajevima genitivnim odlikom, npr. u primjerima (3) i (4), ali ne i uvijek, npr. u primjerima (5) i (6).²⁵⁸ Zamjenjivost re enice genitivnom sintagmom ovisi o njezinoj složenosti. Konstrukcija *bez da* ušla je u upotrebu tek u drugoj polovici 19. stolje a, a nastala je pod utjecajem njema kog jezika kao izravan prijevod konstrukcija *ohne zu* ili *ohne dass*. Hrvatske gramatike, npr. Bari et al. (1997) i Sili i Pranjkovi (2005), ne spominju tu konstrukciju me u veznicima, iako su potvrde u korpusima brojne²⁵⁹ (potrebno je dometnuti kako norma nalaže njezino izbjegavanje).²⁶⁰

- (3) *Mislim da oni to mogu bez da znaju itati note.*
- (4) *Izgleda da se neke novine ne mogu prodati bez da su Janica Kosteli ili Igor Štimac na naslovnici.*
- (5) *Za vrijeme kiša nemogu e je i i pješke bez da vas obilatato ne poliju prolaze i automobili.*
- (6) *Želim ulaziti u sudnicu bez da prije pro itam ili ujem kakvo bi su enje trebalo biti i što bi trebalo presuditi*

²⁵⁸ Belaj (privatna komunikacija) ispravno upozorava kako je genitivna parafraza ipak mogu a, npr. *Za vrijeme kiša nemogu e je i i pješke bez obilatoga polijevanja od strane prolaze ih automobila* ili *Želim ulaziti u sudnicu bez prethodnoga itanja kakvo bi su enje trebalo biti*. Ipak, u tim parafrazama dolazi do znatne promjene sintakti kog ustrojstva, dok takve promjene nema u parafrazama primjera (3) i (4).

²⁵⁹ U *Hrvatskoj jezi noj riznici* prona eno je 355 pojavnica, a u *hrWaC* korpusu 14411 pojavica (radi se o u estalosti od 14.8 na milijun).

²⁶⁰ Od rje nika, konstrukciju *bez da* spominju tek Ani et al. (2004), no neispravno ju odre uju kao kombinaciju prijedloga *bez* i estice *da*. Opisom sugeriraju da konstrukcija *bez da* ima funkciju estice koja nije e re eni no zna enje.

Antikomitivnost, tj. odsutnost nekog predmeta unutar granica prostora u kojem se nalazi neki drugi predmet, a što rezultira njihovom nepovezanošću, temeljno je značenje prijedloga *bez*.²⁶¹ Prototipni primjeri takve upotrebe prikazani su u primjerima (7) - (10).

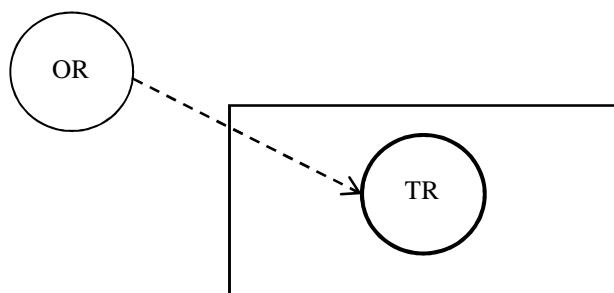
- (7) *Svi njeni posjetitelji kao po nekom prešutnom dogovoru piju kavu bez šećera, ali ne iz zdravstvenih razloga.*
- (8) *Košulja bez kravate može biti i kratkih rukava.*
- (9) *Ja sam bez novca.*
- (10) *Ona je bez prošlosti.*

U literaturi se prijedlog *bez* ne smatra prijedlogom koji ima prostorno značenje, npr. govore i o prostornim prijedlozima u hrvatskom crkvenoslavenskom Vince (2010) uopće ne spominje prijedlog *bez*. Ipak, antikomitivnost je prije svega prostorno utemeljeno značenje – prijedlog *bez* označuje prostornu nepovezanost, tj. odsutnost genitivno označenog orijentira s područja na kojemu se nalazi trajektor.²⁶² Drugim riječima, orijentir nije prisutan u prostoru koji je konceptualno bitan za oblikovanje iskaza. Budući da prijedlog *bez* izražava svojevrsnu prostornu negaciju genitivno kodiranog orijentira (Sili i Pranjкови (2005: 215) i nazivaju prijedlog *bez* prijedloznom negacijom), nije za očekivati da će što ne može imati ulogu glagolskog prefiksa. Već je napomenuto kako je ta njegova posebnost uvjetovana prije svega njegovim značenjem. Naime, nije moguće konceptualizirati neku radnju koja bi se odvijala u negativnom prostoru ili djelovala na nešto što se nalazi u negativnom prostoru, tj. nije moguće zamisliti djelovanje trajektora i orijentira koje se ne bi odvijalo u prostoru u kojemu se oba nalaze.

²⁶¹ Govore i o genitivu s prijedlozima *bez* i *osim*, Tanacković Faletar (2010: 147) govori o predodžbenoj shemi UDALJENOSTI kao motivaciji takvih potreba: „Odnos koji se profilira konstrukcijama tipa *bez* + *genitiv* obično se ostvaruje u scenarijima lišenosti i s obzirom na to uključuje aktualnu prostornu ili kakav vid metaforičke udaljenosti trajektora od genitivnoga orijentira (*ruka bez mesa, soba bez prozora, uvijek bez mane, osoba bez zlih namjera*). Orijetir se u tom smislu nalazi izvan granica trajektora, a budući da je sam trajektor konceptualno istaknutiji u okviru kodiranoga scenarija, njegov se odnos prema orijentiru konceptualizira kao odnos udaljenosti, što, u skladu s prirodom ishodišne sheme, otvara prostor genitivnom kodiranju samoga orijentira.“ Ipak, predodžbena shema UDALJENOSTI možda i nije najbolje rješenje budući da udaljenost ne implicira uvijek da dva predmeta nisu i povezana. S druge strane, sam pojam udaljenosti teško je odrediti isto kao što je pri opisu prijedloga blizine teško odrediti što znači da su dva predmeta blizu (Šarić 2008). Prema tome, smještenosti orijentira izvana granica prostora u kojem se nalazi trajektor bitnija je od njihove udaljenosti.

²⁶² Značenje komitativnosti motivirano je konceptom KONTAKTA. Već je napomenuto da se zbog toga značenje komitativnosti javlja kod prijedloga koji kodiraju odnos između trajektora i orijentira koji se povezuje s konceptom POVRŠINE, a značenje komitativnosti pojavljuje se zbog toga i kod prijedloga koji upućuju na izrazitu blizinu trajektora i orijentira. Posljedično, značenje antikomitivnosti podrazumijeva nepostojanje KONTAKTA između trajektora i orijentira.

U primjeru (7) trajektor označena imenicom *kava* pojavljuje se odvojeno od orijentira označenog imenicom *še er*, tj. orijentir *še er* prostorno je odsutan (no ne i konceptualno). Slika (1) shematski prikazuje ostvaraj značenja antikomitativnosti u tom primjeru – orijentir se nalazi izvan granica prostora na kojem se nalazi trajektor, a to je naglašeno smještajem trajektora unutar kvadrata. Bitno je primijetiti da odvojenost i nepovezanost trajektora i orijentira, tj. odsutnost orijentira na prostoru koji zauzima trajektor ne znači, a ni ne implicira, da orijentir ne postoji. Iako dapače, upravo naglašavanjem odsutnosti orijentira ističe se njegovo postojanje, a trajektor se kvalificira nepovezanošću s odsutnim orijentirrom. Zbog toga konstrukcija *bez + genitiv* ima ulogu atributa, npr. u primjerima (7) i (8), ili ima ulogu dijela imenskog predikata, npr. u primjerima (9) i (10). Budući da orijentir svojom odsutnošću kvalificira trajektor, na slici (1) uspostavljena je među njima poveznica. Ta poveznica prikazana je iscrtkanom strelicom koja ide u smjeru od orijentira prema trajektoru, a što upućuje na to da orijentir kvalificira trajektor. Potrebno je istaknuti da ta strelica nikako ne upućuje na kretanje orijentira u smjeru trajektora (iako, kako se pokazati, kretanje je implicitno prisutno preko genitivnog koncepta ISHODIŠTA). Također, orijentir je prikazan tanjom linijom, a što upućuje na konceptualnu istaknutost trajektora – drugim riječima, u primjeru (7) moguće je reći da je kava bez šeera, no nije moguće napraviti zamjenu i reći da je šeer bez kave. Naravno, potrebno je nadodati, orijentir koji odsustvom kvalificira trajektor može biti i neprostrorne naravi, tj. može biti neka od imenica koje označuju vremensko razdoblje ili nekakav apstraktan pojam kao što su osjećaji, npr. *ovjek bez prošlosti*, *ubojica bez milosti*. U navedenim primjerima radi se o konceptualnim metaforama VRIJEME JE OBJEKT i OSJEĆAJ JE OBJEKT, no temeljna konceptualna metafora APSTRAKTNO JE KONKRETNO omogućuje da ulogu orijentira preuzme bilo koja apstraktna imenica, npr. *jednadžba bez nepoznanica*, *život bez smisla* ili *studiranje bez potpore*.

Slika 1

Zna enjem antikomitativnosti konstrukcija *bez + genitiv* suprotna je konstrukciji *s + instrumental*, no ni u kojem sluaju ne radi se o potpunoj sintakti koj antonimiji. Nije mogu e u svakom primjeru *s + instrumental* zamijeniti konstrukcijom *bez + genitiv* kako bi se izreklo suprotno zna enje. Primjerice izraz *kava sa še erom* mogu e je pretvoriti u izraz *kava bez še era*, no izraz *osmijeh sa zubima*, kao izraz suprotan izrazu *osmijeh bez zuba*, nije prihvatljiv budu i da je zalihostan – naime sve ljudi imaju zube pa isticati tu injenicu nije potrebno. To je potrebno povezati s injenicom da je zamjena konstrukcije *bez + genitiv* konstrukcijom *s + instrumental* mogu a u slu ajevima u kojima su trajektor i orijentir samostalni i me usobno neovisni entiteti, dok nije mogu a u slu ajevima u kojima se jedan ne može konceptualizirati bez drugoga. Lanackerovom (1987) terminologijom re eno, prijedlog *bez* mogu e je zamijeniti prijedlogom *s* ukoliko i trajektor i orijentir imaju status baze, no nije mogu e ukoliko je jedan od njih profil, a drugi baza koja omogu uje poimanje tog profila. Govore i o prijedlogu *s* uz *instrumental* i zna enju socijativnosti kao podvrsti zna enja komitativnosti, napomenuto je da se komitativnost u hrvatskim jeziku izražava i konstrukcijom *uz + akuzativ*. Posljedi no, konstrukcija *uz + akuzativ*, u situacijama kad izražava komitativnost, trebala bi biti zna enjski suprotna konstrukciji *bez + genitiv*. Izraz *ve era uz svije e i vino* tako poprima suprotno zna enje ukoliko prijedlog *uz* zamijenimo prijedlogom *bez*. Zna enje komitativnosti kod prijedloga *uz* razvija se iz prostornog zna enja neposredne blizine, a koje se pak razvija iz prototipnog zna enja koje opisuje prostornu situaciju u kojoj se trajektor kre e uzduž površine orijentira tako da s nižeg položaja dolazi na viši (radi se o konceptima PUTA, POVRŠINE²⁶³ i

²⁶³ Analiziraju i zna enja prijedloga *uz* Šari (2012) propušta uvidjeti važnost koncepta POVRŠINE i njegovu ulogu u omogu avanju trajektorova gibanja, tj. koncept POTPORE. Da je pojam POVRŠINE klju an za prototipno zna enje prijedloga *uz*, potvr uje i injenica da je u tom zna enju prijedlog *uz* blizak zna enju prijedloga *po* uz lokativ, a koji ozna uje kretanje po površini. Tako je izraz *penjati se uz ljestve* u odre enim kontekstima mogu e zamijeniti izrazom *penjati se po ljestvama* ili izraz *puzati uza zid* izrazom *puzati po zidu*. Tako er, Šari (2012) kao zasebno prostorno zna enje prijedloga *uz* izdvaja kretanje uz horizontalno izdužen orijentir, npr. u izrazu *hodati uz obalu*. Šari (2012) navodi kako je poveznica toga podzna enja i prototipnog zna enja izduženost orijentira te da do nastanka tog novog podzna enja dolazi transformacijom prototipne prostorne sheme. Pretpostavku da se radi o zasebnome zna enju može poduprijeti i injenica da kretanje trajektora uz horizontalni orijentir nije usmjereno, dok je kretanje uz vertikalni orijentir, a kakav je prisutan u prototipnom zna enju, uvijek u smjeru od dolje prema gore. Ipak, zna enje kretanja uz horizontalno izduženi orijentir, prema mišljenju autora ovoga rada, možda i nije potrebno izdvajati kao zasebno budu i da se može tvrditi da se radi o ostvaraju zna enja neposredne blizine. Tu pretpostavku potvr uje i injenica da je u izrazu *hodati uz obalu* prijedlog *uz* zamjenjiv drugim prijedlozima blizine primjerice prijedlogom *pokraj*. Zbog toga je opravdano poimati podzna enje kretanja uz horizontalno izdužen orijentir dijelom zna enja neposredne blizine (vjerojatno onim dijelom koji je i potaknuo njegov razvoj – upotreba glagola kretanja koji ne donose informaciju o vertikalnoj usmjerenosti kretanja uz prijedlog *uz*, kao u primjeru *hodati uz brdo*, omogu avala je i upotrebu horizontalno izduženih orijentira uz te glagole, kao u primjeru *hodati uz obalu*, a jednom kada je konvencionalizirana, upotreba horizontalno izduženih orijentira uz glagole kretanja mogla je biti proširena i na glagole koji ne izražavaju kretanje). Isto tako upravo na temelju funkcionalnog elementa

KONTAKTA). Zna enje komitativnosti kod prijedloga *uz* iznimno je teško razlučiti od njegova prostorna značenja neposredne blizine, posebice kada se radi o ljudskom orijentiru i trajektoru.²⁶⁴ U svakom slučaju, prijedlog *uz* moguće je zamijeniti prijedlogom *bez* samo u slučaju kada se njime izražava i komitativnost, dok zamjena u slučaju kada se radi isključivo o značenju neposredne blizine nije moguća, npr. nije moguće prijedlog *uz* zamijeniti prijedlogom *bez* u iskazu *stajati uz ogradu*. Također, komitativnost je temelj drugih značenja prijedloga *uz*, npr. značenja okolnosti u primjeru *sjediti uz kavu* ili značenja načina u primjeru *studirati uz potporu*. U svim takvim upotrebama utemeljenima na značenju komitativnosti zamjena prijedloga *uz* prijedlogom *bez* dovodi do nastanka suprotnog značenja.

U poglavljima u kojima se govorilo o prijedlogu *s* uz instrumental istaknuto je kako hrvatski jezik ne pripada skupini jezika u kojima se instrumentalno značenje i komitativno značenje izražavaju istim sredstvom (iako su preklapanja moguća), tj. istaknuto je da se hrvatski jezik ne uklapa u Lakoffovu i Johnsonovu (1980: 135) pretpostavku o univerzalnosti konceptualne metafore SREDSTVO JE PRATNJA.²⁶⁵ Ipak, činjenica da se instrumentalno značenje, kao i značenje komitativnosti (socijativnosti), negira konstrukcijom *bez* + *genitiv* neizravno upućuje na povezanost tih dvaju značenja u hrvatskom jeziku. Primjerice izrazu *preseliti se autom* suprotan je izraz *preseliti se bez*

blizine moguća je upotreba prijedloga *uz* i u primjeru *padati uz liticu* gdje se također radi o kretanju uz izduženi orijentir, no ovaj puta u suprotnome smjeru od onoga koji je prisutan u prototipnom prostornom značenju. Na ovome mjestu potrebno je uputiti i na izraze *i u vodu*, *plivati uz vodu/uzvodno*. U tim slučajevima na prvi pogled radi se o kretanju uz horizontalno izdužen orijentir, no vidljivo je i da se ne radi o značenju neposredne blizine kao u izrazu *hodati uz rijeku* (prijedlog *uz* nije zamjenjiv nekim od prijedloga blizine). Naime, tu se radi o ne toliko o iglednom ostvaraju prototipnog značenja, tj. i u navedenim primjerima radi se o kretanju površinom od niže prema višoj razini, a što postaje razvidnije kada se u obzir uzme enciklopedijsko znanje o rijekama i njihovom gibanju. Gibanje vode u koritu rijeke uzrokovano je padom vode, a prema tome kretanje uzvodno je i kretanje od niže prema višoj razini. Šari (2012: 164) pretpostavlja kako je upravo takav kontekst doveo do razvijanja značenja suprotstavljanja kao u primjeru *i u vjetar*, a što se može parafrazirati kao *i u suprotno vjetru*.

²⁶⁴ Primjerice u izrazu *sjedim uz Marko* teško je reći i radi li se o samo izražavanju prostornog odnosa neposredne blizine ili o izražavanju značenja komitativnosti (budući da se radi o ljudskom orijentiru i trajektoru to nije je reći i da se radi o socijativnosti). Da se radi o izražavanju socijativnosti, može uputiti činjenica da je prijedlog *uz* u takvim konstrukcijama isto zamjenjiv prijedlogom *s* uz instrumental. Ukoliko se u navedenom izrazu radi isključivo o prostornom značenju neposredne blizine, tada je parafraza *sjedim s Markom* bitno neprihvatljiva, dok je u slučaju da se radi o socijativnosti ona bitno prihvatljiva. Ipak, najčešće je potpuno nemoguće razdvojiti i identificirati o kojemu značenju se radi. Šari (2012: 186) tvrdi kako se kod prijedloga *uz* prostorno značenje prelijeva u komitativno značenje te navodi: „The spatial proximity of humans and certain inanimate objects, according to common experience, implies that humans use these objects, whereas the spatial vicinity of humans and other humans typically implies their social interaction. Thus, in many contexts, the proximity meaning blends with the comitative and accompaniment meanings. It is only sometimes possible to identify contexts in which one of these meanings is clearly foregrounded.“

²⁶⁵ Kao što je već navedeno, istraživanja pobijaju takvu pretpostavku te upućuju na to da jezici u pravilu instrumentalnost i komitativnost izražavaju različitim sredstvima (Hagège 2010: 312-315).

auta, a izrazu *studirati s prijateljima* suprotan je izraz *studirati bez prijatelja*. Potrebno je primijetiti kako je u navedenim primjerima konstrukciji *bez + genitiv* svojstveno na insko zna enje, a o kojemu e biti više re eno u nastavku.

Primjeri zamijene prijedloga *uz* prijedlogom *bez* pokazali su kako se prijedlog *bez* može koristiti i uz glagole. Tada konstrukcija *bez + genitiv* poprima na insko zna enje, npr. u primjerima (11) - (15). Zanimljivo je primijetiti da gramatike (Raguž 1997; Sili i Pranjkovi 2005) i rje nici (Ivekovi i Broz 1901a; Šonje 2000; Ani et al. 2004) na elno ne govore o na inskom zna enju²⁶⁶ (govore tek o tome kako konstrukcija *bez + genitiv* uz neke imenice ima zna enje nije nog glagolskog priloga sadašnjeg onoga glagola od kojega je izvedena imenica). Kao što je ve nekoliko puta napomenuto, zna enja na ina u lokalisti kim se teorijama povezuje s konceptom PUTA. Kada se govori o zna enju antikomitivnosti, koncept PUTA nije njegov sastavni dio budu i da se ne radi o dinami nom zna enju – trajektor se ne kre e u smjeru orijentira ili od njega, a ne kre e se ni po orijentiru ili kroz njega. Ipak, budu i da je orijentir genitivno kodiran, a uz genitiv se veže koncept ISHODIŠTA, PUT je implicitno prisutan. Naime, svaki PUT pretpostavlja i nekako ISHODIŠTE kao svoj sastavni dio. No zna enje na ina motivirano je i iskustveno – kao što odsustvo orijentira kvalificira trajektor, tako i odsustvo orijentira može izravno utjecati i na na in na koji trajektor obavlja neku radnju, tj. odsustvo orijentira kvalificira radnju. Primjerice iz svakodnevnog iskustva jasno je da je radnja koju obavlja trajektor u primjeru (15) u potpunosti odre ena odsustvom orijentira, isto kao što je prethodno bila odre ena njegovom prisutnoš u. Kao što prisutnost nekog predmeta utje e na obavljanje radnje, jednako može utjecati i njegova odsutnost (posebice ukoliko je taj predmet sredstvo koji omogu uje obavljanje radnje).

(11) *Potajno, bez pitanja i preko no i Facebook je vašu e-mail adresu na profilu zamijenio svojom internom adresom.*

(12) *Pri ao je o svemu bez razmišljanja o posljedicama.*

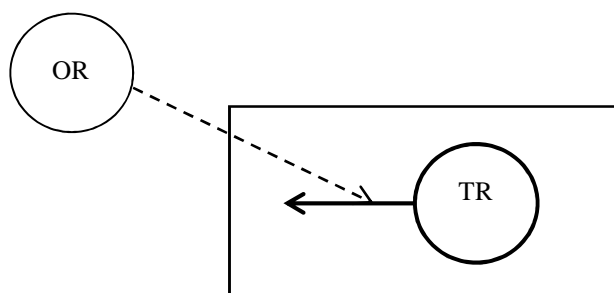
(13) *Sino sam spavala bez arapa.*

(14) *Bez ikakvih problema riješila sam zadani zadatak.*

(15) *Nakon dvanaest godina ponovo hodam bez štapa!*

²⁶⁶ Iznimka su donekle samo Sili i Pranjkovi (2005), no oni na insko zna enje uop e ne spominju kada govore o upotrebi genitiva uz prijedlog *bez*, ve samo prilikom nabiranja nedimenzionalnih zna enja prijedloga uz zna enje na ina donose i primjer s prijedlogom *bez*. Sli no tome ne spominju ni atributnu ulogu konstrukcije *bez + genitiv*, tek nabrajaju i nedimenzionalna zna enja prijedloga uz zna enje kakvo e donose primjer s prijedlogom *bez*. Budu i da se sli ne neuskla enosti javljaju i kod nekih drugih prijedloga, može se re i kako je potrebno dodatno uskladiti dva poglavlja koja se bave prijedlozima.

Slika (2) shematski prikazuje ostvaraj zna enja na ina u primjeru (15). Radnja koju obavlja trajektor, izražena glagolom *hodati*, simbolizirana je strelicom koja upu uje na trajektorovo kretanje. Prostorno odsutni orijentir, ozna en imenicom *štap*, prikazan je izvan prostora u kojem trajektor obavlja svoju radnju, a utjecaj koji orijentir ima na trajektorovo obavljanje radnje simboliziran je iscrtkanom strelicom. Ukoliko se slika (2) usporedi sa slikom (1), zorno postaje jasna utemeljenost zna enja na ina na zna enju antikomitativnosti.

Slika 2

U literaturi (Ani et al. 2004; Sili i Pranjkovi 2005) navodi se kako prijedlog *bez* ima i zna enje izuzimanja, npr. u primjerima (16) i (17). To zna enje pretpostavlja da orijentir i trajektor ine cjelinu te da trajektor obavlja radnju tako da u nju nije uklju en orijentir (budi i da je prostorno odsutan). Budu i da se u osnovi radi o tome da orijentir svojom odsutnoš u utje e na na in na koji trajektor obavlja radnju, autor ovoga rada ne vidi razloga zbog ega bi se to zna enje izdvajalo iz zna enja na ina.

(16) *Išli su na izlet bez bolesnih.*

(17) *Bez predsjednika po eti sjednicu.*

Kao zasebno zna enje može se izdvojiti i zna enje uvjeta. To je zna enje prisutno u primjerima (18) - (19), no ukoliko se pozornije promotre navedeni primjeri, uvidjet e se da ne radi o zasebnom zna enju konstrukcije *bez + genitiv*, ve da se radi o zna enju koje proizlazi iz spoja na inskog zna enja konstrukcije *bez + genitiv* i negacije. Drugim rije ima, radi se o složenoj konstrukciji. U takvoj konstrukciji *bez + genitiv* može se zamijeniti uvjetnom re enicom, npr. primjer (19) može se parafrazirati kao *ako nema muke, nema nauke*. Negacija koja je dijelom složene konstrukcije kojom se izri e uvjet

može biti izre ena negiranim glagolskim oblikom, npr. u primjerima (18) i (21), ili imenskim predikatom negativnog zna enja, npr. u primjerima (22) i (23).

(18) *Kreativno pisanje nije mogu e bez dobrog poznavanja jezika na kojemu se piše.*

(19) *Bez muke nema nauke.*

(20) *Ne možeš putovati bez dozvole roditelja.*

(21) *Ne mogu živjeti bez tebe.*

(22) *Teško je živjeti bez prijatelja.*

(23) *Dosadno mi je bez treninga.*

2.5. Prijedlog *do*

U ovome poglavlju raspravlja se o zna enju prijedloga *do* te se nastoji dokazati osnovnu pretpostavku da se sva specifi nija zna enja prijedloga *do* na predodžbenoj razni, izravno ili neizravno, mogu povezati s pretpostavljenom supershemati nom predodžbenom shemom nazvanom TO KA KAO CILJ,²⁶⁷ tj. nastoji se dokazati da je svim konkretnim ostvarajima prijedloga *do* inherentan neki od aspekata supershemati nog zna enja, a koje bismo, u skladu s nazivljem u literaturi mogli nazvati punktualnom adlativnoš u. Poglavlje je strukturirano tako da uvodne napomene o posebnostima sintakti ke upotrebe prijedloga *do* slijedi na zna enju utemeljen opis njegove upotrebe.

Prema informacijama dostupnim u trenutku pisanja ovoga rada, ne postoji cjeloviti opis upotrebe prijedloga *do* u hrvatskom jeziku utemeljen na pretpostavkama kognitivne lingvistike, no zna enjem se toga prijedloga u svojim analizama djelomi no bave Brala-Vukanovi i Memiševi (2012) te Šari (2008). U okviru kognitivne slavistike tako er ne postoji sveobuhvatan opis upotrebe prijedloga *do* u nekom od slavenskih jezika, no o zna enju tog prijedloga dosta esto govori se u raspravama o genitivu, posebice u

²⁶⁷ U analizama se prijedloga na prethodnim stranicama genitiv, a prijedlog *do* kombinira se isklju ivo s tim padežom, povezivao samo s konceptom ISHODIŠTA, no sada se genitivu pridružuje i koncept CILJA. U literaturi, npr. Matas Ivankovi (2009) ili Šari (2008), navodi se da se genitiv u hrvatskom jeziku povezuje se s konceptima ISHODIŠTA, PUTA i CILJA, a što bismo mogli oprimjeriti izrazima *cesta vodi iz grada*, *cesta vodi pokraj grada* ili *cesta vodi do grada*. Ipak, Tanackovi Faletar (2010) ide korak dalje te pokazuje kako se ta tri koncepta, kada se radi o genitivu, mogu podvesti pod zajedni ki koncept ISHODIŠTA (to je i u skladu s injenicom da je genitiv jedini padež kojim se izražava ablativnost). Budu i da semantika padeža nije tema ovoga rada, nije potrebno dublje ulaziti u analizu odnosa me u genitivnim zna enjima.

kontekstu antonimije konstrukcija *od + genitiv* i *do + genitiv*.²⁶⁸ Brala-Vukanovi i Memiševići (2012: 43) primjećuju kako je, općenito gledano, u slavistici kojoj literaturi znatno više pozornosti pridano prijedlogu *do* i srodnom prefiksu *do-* nego što je pridano prijedlogu *od* i prefiksu *od-*, a sliče joj i s bliskoznačnim jezicima u drugim jezicima, te povezuju tu činjenicu sa značenjem tih jezika i njihovih jedinica, ili, to nije rečeno, utemeljenost u značenju na ljudskom iskustvu, a što je u skladu s pretpostavkama kognitivne lingvistike. Konkretnije rečeno, prijedlogu *do* i prefiksu *do-* posvećeno je u literaturi više pozornosti budući da imaju jasno razgraničena, lako shvatljiva i jasno obavijesna značenja, a što im naspram prijedloga *od* i prefiksa *od-* daje prednost pri analizama, tj. jednostavnije ih je analizirati pa se stoga češće i analiziraju. Ta njihova obilježja povezana su s činjenicom da su ljudi bitna koja gledaju naprijed i kreću se naprijed, a time i kretanje prema, tj. približavanje, a koje je u temelju značenja prijedloga *do* i prefiksa *do-*, ima kognitivnu prednost nad udaljavanjem, a koje je u temelju značenja prijedloga *od* i prefiksa *od-*.²⁶⁹ Što se tiče tradicionalne literature, naravno, ne može se govoriti o ujednaenom pristupu te pravilnom uočenju odnosa među različitim značenjima toga prijedloga.

U hrvatskom jeziku prijedlog *do* slaže se samo s genitivom, a prototipni primjer takve konstrukcije prikazan je u primjerima (1) i (2). Prijedlog *do* ne pojavljuje se uz druge padeže (osim uz akuzativ mjere, npr. *brojati do tisuća*, a zanimljivo je uočiti i da se takav akuzativ pojavljuje i uz neke druge neakuzativne prijedloge, no opis njegove upotrebe prelazi okvire ovoga rada), tako da se o posebnostima njegove sintaktičke upotrebe i ne može govoriti.

- (1) *Sutra idem do Zagreba.*
- (2) *Došli smo do kraja rive.*
- (3) *Film je bio dobar sve do pred sam kraj.*
- (4) *Pratit ćete do na kraj svijeta.*

Ipak, potrebno je napomenuti da se prijedlog *do* može upotrebljavati ispred drugih prijedloga, npr. u primjeru (3) i (4). U navedenim primjerima prijedlog *do* upravlja drugim

²⁶⁸ Kao što je već napominjano, ta dva prijedloga, kao i prijedlozi *s* i *na* te *iz* i *u*, nazivaju se parnim prijedlozima (Kovačević i Matas Ivanković 2007), a Brala-Vukanovi i Memiševići (2012) koriste i naziv minimalni par. Prijedlozi *od* i *do* najčešće su upotrebljavani parni prijedlozi, a Kovačević i Matas Ivanković (2007) donose detaljan pregled njihove zajedničke upotrebe (kao i upotrebe ostalih parnih prijedloga).

²⁶⁹ Brala-Vukanovi i Memiševići (2012) koriste naziv „goal-over-source bias“ te govore o „pragmatic primacy of goal“.

prijedložnim izrazom,²⁷⁰ tj. ne radi se o nesro nom atributu koji razdvaja prijedlog od imenice, a što je slu aj kod ve ine drugih prijedloga kada se na u ispred drugog prijedloga, npr. *ugurati u za to predvi en prostor* ili *otišao sam ku i po na sitno nasjeckanu slaninu*. Ivekovi i Broz (1901a: 223) navode kako „*do* pred drugim prijedlozima dopunja im zna enje“, a Sili i Pranjkovi (2005: 205), iako izrije kom ne kre u od pretpostavke kognitivne lingvistike prema kojoj je sintaksa uvjetovana semantikom, ispravno uo avaju kako je to svojstvo prijedloga *do* izravno uvjetovano njegovim zna enjem. Raguž (1997: 123) samo napominje da takva upotreba postoji, bez dodatnih objašnjenja, a Šonje (2000) i Ani et al. (2004) takvu upotrebu uop e ne spominju. Tako er, prijedlog *do* upotrebljava se i uz nepromjenjive rije i, npr. uz priloge u primjerima (5) - (7). Kada se govori o upotrebi uz priloge, potrebno je napomenuti da je takva upotreba prijedloga *do* mogu a samo uz priloge vremenskog i mjesnog zna enja, i to ne sve, a iznimno ograni eno mogu a je upotreba i uz priloge koli inskog zna enja. Ve na ovome mjestu može se napomenuti kako se radi o tome da se mjesto, vrijeme i koli ina lako mogu konceptualizirati kao TO KA i CILJ, dok se primjerice na in povezuje s konceptom PUTA, a o emu je ve mnogo puta govoreno, pa stoga ni priloz i na inskog zna enja nisu kompatibilni s prijedlogom *do* te se ne upotrebljavaju zajedno (uz obaveznu napomenu da to nikako ne zna i da konstrukcija *do + genitiv* ne može imati na insko zna enje, npr. *tr ao je do iznemoglosti*). Tako er, zbog istih se razloga prijedlog *do* može upotrebljavati s prijedložno-padežnim izrazima kojima se izražava mjesto ili vrijeme, npr. u primjeru (3) i (4). Nadalje, kada se govori o upotrebi prijedloga *do* uz nepromjenjive rije i, potrebno je spomenuti kako se upotrebljava i uz nepromjenjive brojeve,²⁷¹ npr. u primjeru (8).

(5) *Nema šanse da to stigneš napraviti do sutra.*

(6) *Otišao sam do tamo, a da pojma nisam imao što me eka.*

²⁷⁰ Taj prijedložni izraz može imati ili mjesno ili vremensko zna enje.

²⁷¹ Kada se govori o upotrebi uz brojeve, potrebno je napomenuti, slijede i Ivekovi a i Broza (1901a) te Sili a i Pranjkovi a (2005), da se ponekada uz njih *do* koristi ne kao prijedlog, ve kao estica. Ivekovi i Broz (1901a: 222) navode da „kadšto stoji osobito u pjesmi *do* bez potrebe“, a Sili i Pranjkovi (2005: 206) navode primjere *on ponese do tri vre e blaga i susre u ga do dva pobratima* te objašnjavaju: „Kao osobitost usmenog narodnog stvaralaštva (epskog pjesništva) obilježeni su prijedložno-padežni izrazi s prijedlogom *do* uz brojeve (obi no *dva* ili *tri*). U njima taj prijedlog zapravo funkcionira kao neka vrsta poja ajne estice (itenzifikatora).“ Navedeni primjeri svakako ne pripadaju suvremenom hrvatskom jeziku, no pitanje je i radi li se tu uistinu o estici ili je *do* i u navedenim primjerima ipak prijedlog. Ukoliko primijenimo isti kriterij kao i za *po*, tada je *do* estica ukoliko se iz iskaza može ispustiti, a da iskaz ostane gramati ki prihvatljiv. To je uistinu mogu e i prema tome kriteriju *do* je u navedenim primjerima estica. Ipak, potrebno je napomenuti kako suvremeni govornici hrvatskog jezika u navedenim primjerima *do* nikako ne bi opisali kao esticu koja poja ava informaciju iznesenu brojem, ve da bi *do + broj* interpretirali kao informaciju o gornjoj granici neke radnje, tj. interpretirali bi *do* kao prijedlog. U svakom slu aj u, upotreba *do* kao estice nije prisutna u suvremenom hrvatskom.

(7) *Do triput je potrebno nanositi novi sloj boje.*

(8) *Nau io je brojati do sto.*

Ani et al. (2004) razlikuju se od sve ostale prou ene literature po tome što govore i o *do* govore o dvjema homonimnim jezi nim jedinicama – prijedlogu *do* i prilogu *do*.²⁷² Prijedlogu *do* pripisuju samo prostorna zna enja, dok su sva neprostorna zna enja pripisana prilogu *do* – to su zna enje izuzimanja, uzroka i približnosti.²⁷³ Ivekovi i Broz (1901a: 222) tako er napominju da se „*do* pokazuju i izuzimanje upotrebljava i kao adverb“, no ne izdvajaju takvu upotrebu kao zasebnu jezi nu jedinicu. Kao što je nazna eno, ostala literatura *do* opisuje isklju ivo kao prijedlog, a ukoliko se i spominju zna enja koja se u prethodno navedenoj literaturi pripisuju prilogu *do*, onda ih se opisuje kao stilski obilježenu i/ili zastarjelu upotrebu prijedloga *do* (Sili i Pranjkovi 2005: 206; Raguž 1997: 123). U primjeru (9) prikazana je upotreba jezi ne jedinice *do* sa zna enjem izuzimanja, a u primjeru (10) sa zna enjem uzroka. Budu i da se *do* nikada ne može upotrebljavati samostalno bez dopune, svakako nije opravdano smatrati ga prilogom. Potrebno je primijetiti i da se *do* u primjeru (9) može zamijeniti prijedlogom *osim*, a koji je prototipan na in izražavanja izuzimanja u hrvatskom jeziku. U primjeru (10) prijedlog *do* zamjenjiv je pak prijedlogom *od*,²⁷⁴ a kojemu je tako er svojstveno izricanje uzroka. Zanimljivo je da Ani et al. (2004) zna enje izuzimanja priloga *do* oprimjeruju donekle dvojbenim izrazom *nitko do ja*. Budu i da se li na zamjenica nalazi u nominativu, možemo se složiti da se u navedenom primjeru nikako ne radi o prijedlogu *do*, no upitno je i

²⁷² Može se ipak nadodati kako i Bari et al. (1997: 276) *do*, kao i *po* i *osim*, smatraju i prilogom, no ne donose dodatna objašnjenja, ve samo navode sljede e: „Kao prilozu uzimaju se i rije i *do*, *po*, *osim*, koje se mnogo eš e upotrebljavaju kao prijedlozi, npr. *Od zgrade ne osta do temelj. Vratit e se do nekoliko dana. Po nekoliko dana nije dolazio ku i. Išao je korak po korak. Morao sam tovariti vre u po vre u.*

²⁷³ Ani et al. (2004) kao primjer zna enja približnosti priloga *do* navode primjer *do dva metra* te parafraziraju kao *oko, otprilike*. Ipak, u suvremenom hrvatskom jeziku upitno je može li se to zna enje pripisati prijedlogu *do*, budu i da bi suvremeni govornici interpretirali navedeni primjer ne kao ‘oko dva metra’, ve kao ‘najviše dva metra’. Navedenu pretpostavku potvrdila je kratka anketa provedena me u studentima kroatistike.

²⁷⁴ Zanimljivo je primijeniti kako se apstraktno zna enje uzroka izražava dvama prijedlozima koji su u osnovi suprotnoga prostornog zna enja (ta specifi nost prijedložne semantike spomenuta je ve i u teorijskome dijelu rada te uop e nije rijetka pojava). Zna enje uzroka povezano s prijedlogom *od*, a koji ozna ava ablativno kretanje trajektora od orijentira, jednostavno je za shvatiti – orijentir svojim svojstvima uvjetuje, tj. uzrokuje kretanje trajektora. Kod prijedloga *do* zna enje uzroka nije izravno povezano s adlativnim kretanjem trajektora prema orijentiru, a što je temeljno prostorno zna enje prijedloga *do*, ve je izvedeno od zna enja blizine, a koje se razvija od prototipnog adlativnog zna enja. Zna enje uzroka jednostavno je objasniti ukoliko na pameti imamo zna enje blizine – ukoliko je neki objekt, trajektor, blizu drugoga, a taj drugi je ve i, snažniji i sl., a to su obilježja orijentira, takav objekt svojim svojstvom utje e na trajektor, tj. uzrokuje neku reakciju trajektora. Budu i da je zna enje blizine kod prijedloga *od* povezano sa stati nim zna enjem blizine, i reakcija koju uzrokuje orijentir nije kretanje trajektora, kao što je to slu aj kod prijedloga *od*, ve je ta reakcija druga ije naravi, npr. u primjeru (10) radi se o ispuštanju neugodnog mirisa.

možemo li govoriti i o prilogu *do* budu i da je li na zamjenica kao dopuna obavezna. Tako er, pretrage korpusa ne potvr uju ovjerenost tog primjera (mogu e da se radi tek o specifi noj upotrebi nekog od autora rje nika). Prema mišljenju autora ovoga rada u primjeru (9) o ituje se po etak gramatikalizacije prijedloga *do* u veznik,²⁷⁵ a sli an proces vidljiv je i kod prijedloga *osim*.²⁷⁶ Da prijedlog *do* u primjeru (9) ima ulogu svojevrsnog veznika, potvr uje i injenica da je zamjenjiv suprotnim veznicima *nego* i *ve* , naravno uz promjenu padeža imenskog izraza kojim prijedlog *do* upravlja. Kao i kod veznika *nego* i *ve* , i kod prijedloga *do* u ulozi svojevrsnog veznika radi se o izražavanju zna enjskog odnosa korekture, a koji je poseban tip suprotnosti koji se ostvaruje u situacijama kada se drugom re enicom ispravlja tvrdnja izre ena prvom sure enicom, a pri tome je prva sure enica obavezno nije na (Sili i Pranjkovi 2005: 326).²⁷⁷ Tako er, injenicu da se radi o svojevrsnom suprotnom vezniku potvr uje i injenica da se *do* esto slaže i s esticom *li*, a što je u estalo obilježje veznika kojima se spajaju re enice kako bi se izreklo suprotno zna enje, npr. *negoli, kadli, kamoli* i sl.²⁷⁸

(9) *Nije mi ostalo ništa do ove prazne aše.*

(10) *Taj udan miris, nije ti to do hrane u hladnjaku.*

(11) *Još sam mlada, a nisam kušala od života do li gorkost njegovu.*

Adlativnost, tj. kretanje trajektora u smjeru orijentira temeljno je zna enje prijedloga *do*, a primjeri (1) i (2) pokazuju takvu najuobi ajeniju i naju estaliju upotrebu konstrukcije *do* + *genitiv*. Kretanje trajektora povezuje se s konceptom PUTA, a genitivno kodirani

²⁷⁵ Ipak, taj gramatikalizacijski proces zaustavljen je *ve* na po etku budu i da upotreba prijedloga *do* sa zna enjem izuzimanja, a koja motivira proces gramatikalizacije, nije bila dovoljno u estala, a u suvremenom hrvatskom ak nije više ni dijelom stilski neobilježene upotrebe prijedloga *do*.

²⁷⁶ Sili i Pranjkovi (2005: 216) tako navode: „Prijedlog *osim* može se povezivati i s drugim padežima, prijedložno-padežnim izrazima, nesklonjivim rije ima, pa i sure enicama zavisnosloženih re enica, npr. *Rekao si to svima osim prijatelju, Uživaju u svim sportovima osim u boksu, Radili smo to svaki dan osim ju er, Ne e se odazvati osim ako ga prisile.*“

²⁷⁷ Zna enje izuzimanja kod prijedloga *do* ne temelji se na prototipnom zna enju ablativnog kretanja, *ve* na iz njega izvedenom zna enju blizine. Zna enje blizine podrazumijeva da su trajektor i orijentir na maloj prostornoj udaljenosti, a time i da se percipiraju kao cjelina. Ukoliko je prisutnost trajektora zanijekana, implicira se njegovo izuzimanje iz cjeline, tj. prijedlog *do* razvija zna enje izuzimanja. Sasvim je logi no da orijentir ne može biti zanijekan budu i da je on *ve* i objekt na osnovi kojega se cjelina i odre uje, a zbog toga uvijek mora biti zanijekana prva sure enica (trajektor se uvijek nalazi ispred orijentira budu i da hrvatski jezik ima prijedloge). Dugim rije ima, i ovdje je vidljivo kako semanti ka struktura uvjetuje sintakti ku.

²⁷⁸ *Ve* je re eno da se kod vezni ke upotrebe prijedloga *do*, kao i kod veznika *nego* i *ve* , u prvoj sure enici obavezno radi o negaciji, no u korpusu su prona eni i primjeri koji na prvi pogled proturje e tome, npr. *da šta su i softe drugo, do li mladi hodže?, što ima starost do li svoje uspomene? te a uz to bio je svjestan da su Mle ani nešto drugo nego on i njegovi zemljaci*. U navedenim primjerima ne radi se o izravnoj negaciji, no ona je implicirana bilo rije ju *drugo* (drugost kao negacija, tj. nešto može bili ili A ili drugo od A) ili upitnom konstrukcijom s glagolom *imati* (upitnost posjedovanja implicira neposjedovanje).

orijentir povezuje se s konceptom CILJA. Povezivanje orijentira s konceptom CILJA zna i da ablativno kretanje trajektora završava tako da trajektor dostiže orijentir. Svojim temeljnim prostornim zna enjem prijedlog *do* potpuno je suprotan temeljnom prostornom zna enju prijedloga *od* (o ablativnosti kao temelju svih zna enja prijedloga *od* detaljno govori Belaj (2010)), a na elno je suprotan i ablativnim prijedlozima *iz* i *s*.²⁷⁹ Razlika me u ablativnostima koje kodiraju prijedlozi *od*, *iz* i *s* proizlazi iz razli itog poimanja orijentira – prijedlog *iz* povezuje se uz orijentire koji su SPREMNICI, a *s* uz orijentire koji su POVRŠINE, te su zbog toga ti prijedlozi samo dijelom suprotni prijedlogu *do*. Prijedlog *od* povezuje se uz orijentire iste naravi kao i *do* pa se radi o potpunoj suprotnosti. U literaturi se, npr. Šari (2007) ili Sili i Pranjkovi (2005), u pravilu govori kako je kretanje trajektora kodirano prijedlogom *do* takve naravi da je granica toga kretanja poznata²⁸⁰ te da je granica kretanja trajektora ujedno granica unutrašnjosti samog orijentira prema prostoru koji ga okružuje. Prema tome, trajektor se kre e tako da dostiže orijentir, ali ne uzlazi u prostor koji orijentir zauzima. Primjerice govore i o odnosu genitiva s prijedlogom *do* i akuzativa s prijedlogom *u* Šari (2007: 261) donosi primjer *išli smo do šume* te objašnjava kako se u tom primjeru naglašava „put kojim se kretalo, i dolaženje do granica šume, pri emu šuma nije cilj kretanja“ te da „konstrukcija s genitivom – s obzirom na zna enje prijedloga *do* – nužno ne uklju uje ulazak TR u prostor LM, ve naglašava put do cilja, podatak o prelaženju puta da bi se došlo do cilja.“ Ipak, Šari (2007) u nastavku napominje kako je mogu a interpretacija prema kojoj trajektor prelazi granicu te ulazi u orijentir, no takvu interpretaciju pripisuje odlikama razgovornog jezika.

Mišljenje je autora ovoga rada kako se ne radi o tome da je orijentir granica kretanja trajektora, ve se radi o tome da se orijentir poima preko koncepta TO KE, a tek kao posljedica takvog poimanja proizlazi interpretacija orijentira kao granice. Koncept TO KE možemo shvatiti kao koncept koji proizlazi iz svo enja prostornih objekata na jednu dimenziju, tj. kao koncept koji proizlazi iz odbacivanja informacija o konkretnim prostornim obilježjima objekata i donošenja informacije samo o njihovom postojanju. Budu i da TO KA nema uobi ajena prostorna obilježja, i trajektor koji se kre e tako da mu je ta TO KA kona an cilj ne može u kona nici do i u takav položaj da se nalazi u unutrašnjosti TO KE (stoga orijentir i može biti granica kretanja trajektora). Ipak, informacija da je neki objekt sveden na koncept TO KE, da samo postoji u prostoru, ne ozna uje da on prostorna obilježja nema, ve da ona za prenošenje konkretne informacije

²⁷⁹ Naravno, radi se samo o prijedlogu *s* u konstrukciji *s* + *genitiv*.

²⁸⁰ Sili i Pranjkovi (2005) govore o grani noj direktivnosti.

nisu bitna. Naravno, ukoliko su prostorna obilježja bitna te ukoliko je bitno ho e li se trajektor na kraju svoga kretanja na i u SPREMNIKU ili na POVRŠINI, upotrijebit e se i odgovaraju i prijedlog. Zbog toga je mogu e konstrukciju *do + genitiv* u izrazima *idem do trgovine* i *idem do igrališta* zamijeniti konstrukcijama prijedloga *u* i *na* s akuzativom²⁸¹ – *idem u trgovinu* i *idem na igralište*.²⁸² Drugim rije ima, kretanje trajektora takve je naravi da završava KONTAKTOM trajektora i orijentira, a budu i da je orijentir konceptualno sveden samo na TO KU u prostoru, on je i granica kretanja trajektora, tj. drugim rije ima re eno, nije mogu e u i u TO KU ili na njoj boraviti. Ipak, kako svi objekti koji nas okružuju ipak imaju prostorna obilježja i to nije jednostavno zanemariti, esto je u konstrukciji *do + genitiv* sadržana implikacija da trajektor ulazi u orijentir i ondje se kratkotrajno zadržava, npr. *idem (nakratko) do kafi a*, *idem (nakratko) do grada*. Kao što je ve napomenuto, u literaturi se, npr. Šari (2007), takva interpretacija pripisuje prije svega razgovornom jeziku. Ukoliko pretpostavimo da je orijentir sveden na jednu dimenziju, situacija u kojoj se konstrukciju *do + genitiv* interpretira tako da trajektor prelazi granice orijentira na elno ne bi trebala biti mogu a, no imaju i na umu injenicu da jednodimenzionalni, tj. punktualni objekti ne postoje u stvarnosti te da jezik proizlazi prije svega iz iskustva i interakcije s objektima oko nas, takva interpretacija ne za u uje. Takva interpretacija omogu uje da se konstrukcija *do + genitiv* upotrebljava sve eš e na mjestima na kojima bi se trebala upotrebljavati konstrukcija *u + akuzativ* ili *na + akuzativ*, a time prijedlog *do* sve više preuzima ulogu op eg prijedloga smjera (posebice u govornom jeziku).²⁸³ Ipak, u situacijama u kojima orijentir nalikuje jednodimenzionalnom objektu,

²⁸¹ Sli no je i u engleskom jeziku – engleski prijedlog *at* povezan je s konceptom TO KE i u trenucima kada prostorna obilježja orijentira nisu bitna, taj se prijedlog može upotrijebiti u kontekstima u kojima bi upotreba prijedloga POVRŠINE ili SPREMNIKA, tj. prijedloga *on* ili *in* bila o ekivana, npr. *they are at/in the supermarket* ili *the bird flew from our fouse to the next house, stopping at/on the fence*.

²⁸² Imaju i navedeno na umu, za pretpostavit je da bi trebalo biti mogu e i ablativne konstrukcije *s + genitiv* i *iz + genitiv* zamijeniti konstrukcijom *od + genitiv*, no to nije potvr eno (osim stilskih obilježenih na ina izražavanja porijekla, npr. *dolazim od Imotskog*, no tu se ionako ne radi o osnovnoj prostornoj ablativnosti). Primjerice izraze *do i s otoka* ili *do i iz grada* nije mogu e parafrazirati kao **do i od otoka* ili **do i od grada*. Tu injenicu možemo povezati i s time da adlativno kretanje, tj. kretanje prema CILJU, a kakvo kodiraju konstrukcije *do + genitiv*, *u + akuzativ* ili *na + akuzativ*, ne podrazumijeva da je taj CILJ u potpunosti i poznat pa je mogu e da i ne znamo radi li se o SPREMNIKU ili POVRŠINI, dok s druge strane ablativno kretanje, tj. kretanje od ISHODIŠTA podrazumijeva da smo u ISHODIŠTU ve bili i da su nam njegova obilježja i poznati te se stoga moraju i pravilno kodirati. Posljedi no, adlativne konstrukcije *u + akuzativ* i *na + akuzativ* zamjenjive su adlativnom konstrukcijom *do + genitiv*, a ablativne konstrukcije *s + genitiv* i *iz + genitiv* nisu zamjenjive ablativnom konstrukcijom *od + genitiv*.

²⁸³ Sli no uo ava i Šari (2008: 103), no razliku izme u prijedloga *na* i *u* te prijedloga *do* ne vidi u razli itom konceptualiziranju orijentira, ve u naglašenosti koncepta CILJA u konstrukcijama prijedloga *na* i *u* uz akuzativ te koncepta PUTA u konstrukciji prijedloga *do* uz genitiv. „Contexts employing containment prepositions in dynamic context focus the form of the object at the end-point of the motion, whereas context employing generalised directional prepositions do not focus the characteristics of that object, but the motion instead.”

mogu a je samo upotreba konstrukcije *do + genitiv*. Primjerice u izrazu *idem do zida* orijentir ima obilježja linije, tj. nema unutrašnjost, te ne postoji implikacija i nije mogu a interpretacija prema kojoj bi trajektor pa i najmanje ulazio u orijentir i ondje se kratkotrajno zadržavao (Šari (2008) takvu upotrebu smatra temeljnim zna enjem konstrukcije *do + genitiv*).

Ve je prethodno naglašeno da je konstrukcija *do + genitiv* zamjenjiva konstrukcijama *na + akuzativ* i *u + akuzativ* u situacijama kada se želi naglasiti o kakvim orijentirima se radi – ukoliko je orijentir POVRŠINA, upotrijebit e se konstrukcija *na + akuzativ*, a ukoliko orijentir ima obilježja SPREMNIKA te izme u trajektora i orijentira postoji odnos SADRŽAVANJA, upotrijebit e se konstrukcija *u + akuzativ*. Naravno, poimanje konkretnog orijentira kao POVRŠINE ili SPREMNIKA ne ovisi samo o njegovim prostornim obilježjima, ve i o nizu drugih imbenika, a o kojima se prethodno ve govorilo pa ih nema potrebe ponavljati. No osim navedenim dvjema konstrukcijama, konstrukcija *do + genitiv* bliskozna na je i adlativnim konstrukcijama *u + genitiv*,²⁸⁴ *kod + genitiv*, *prema + dativ*, *k + dativ* te besprijedložnom dativu.²⁸⁵ Suprotno konstrukcijama *na + akuzativ* te *u + akuzativ*, a koje adlativnost izražavaju na elno samo uz orijentire koji imaju obilježje neživosti, navedene konstrukcije izražavaju adlativnost na elno uz orijentire koji imaju obilježja živosti. Izuzetak su *prema + dativ* te *do + genitiv*. Primjerice nije mogu e re i **idem u u iteljicu* ili **idem na u iteljicu*²⁸⁶ s jedne strane ili **idem u fakulteta*, **idem kod fakulteta*, **idem k fakultetu*²⁸⁷ te **idem fakultetu* s druge strane. No

²⁸⁴ Adlativno zna enje konstrukcije *u + genitiv*, npr. *idem u Petra*, sve se rje e pojavljuje u suvremenom hrvatskom jeziku, tj. može se re i da je takva upotreba prije svega regionalno ograni ena (prije svega prisutna je u Dalmaciji i zale u). Izrazito je regionalno obilježena i tek donekle eš a upotreba takvih konstrukcija pri kojima je orijentir ime mjesta na kojemu se obavlja nekakva djelatnost, npr. *idem u Keruma*, *idem u Šime*, a što treba interpretirati kao *idem u Kerumovu trgovinu* ili *idem u Šiminu konobu*. U tim primjerima radi se o metonimiji VLASNIK ZA DJELATNOST. Na taj na in se i u primjerima *idem u Konzuma* ili *idem u DM-a* djelatnostima koje ne nose naziv po ovjeku po na elu sustavnosti ipak pripisuje obilježje životi. Nešto je eš a i slabije regionalno bilježena upotreba konstrukcije *u + genitiv* sa zna enjem neotu ive posvojnosti, npr. *u njega je prazna glava*. U suvremenom hrvatskom ulogu konstrukcije *u + genitiv* preuzima konstrukcija *kod + genitiv*. Budu i da je prijedlog *kod* prije svega prijedlog koji upu uje na to da se dva objekta, trajektor i orijentir, nalaze u blizini, može se zaklju iti da je zna enje blizine i u osnovi zna enja konstrukcije *u + genitiv*. Iz zna enja se blizine vrlo lako razvija zna enje posvojnosti – dva objekta koja su blizu, a jedan je ve i i uo lživiji, a drugi manji i ovisan o ve em, percipiraju se tako da se manji objekt poima kao vlasništvo ve eg objekta. Zna enje blizine razvija se iz adlativnosti, a o tome e više biti rije uz objašnjenje zna enja blizine kod prijedloga *od*.

²⁸⁵ U hrvatskom jeziku zna enje usmjerenosti se ne izražava samo prijedlozima, ve i padežima i glagolima.

²⁸⁶ Upotreba prijedloga *na* uz glagole kretanja te orijentire s obilježjem živosti donekle je mogu a, npr. *išao je (nožem) na njega*. Takve konstrukcije prenose informaciju da trajektor nasilno djeluje na orijentir te stoga i donekle impliciraju da trajektor poima orijentir kao neživi objekt (da trajektor poima orijentir kao ravnopravno živo bi e, ne bi nasilno djelovao prema njemu). Sli no je i s prijedlogom *u*, npr. *u i kateterom u pacijenta*.

²⁸⁷ U suvremenom hrvatskom jeziku prototipni orijentiri koji se pojavljuju uz prijedlog *k* ozna uju nešto živo, i to naj eš e ljude. Prostorno zna enje adlativng kretanja ostvareno u kontekstu s ljudima kao

kod prijedloga *prema*²⁸⁸ i *do* je druga ije – mogu e je re i *idem prema u iteljici* i *idem prema fakultetu* te *idem do u iteljice* te *idem do fakulteta*. Drugim rije ima, konstrukcije *do + genitiv* te *prema + dativ* specijalizirale su se kao op i iskaziva i smjera, a razlika me u njima leži u tome da je u konstrukciji *prema + dativ* dativno kodiran orijentir samo smjer kretanja trajektora, no ne i njegov kona an cilj,²⁸⁹ dok je kod konstrukcije *do + genitiv* genitivno kodirani orijentir ujedno i smjer i kona ni cilj kretanja trajektora.²⁹⁰

odredištima može se smatrati središnjim prostornim zna enjem prijedloga *k*. To potvr uje i provedena anketa – orijentir koji ozna va osobu upotrijebljen je 192 puta. Naj eš i orijentiri li ne su zamjenice, npr. zamjenica *ja* javlja se u 37 primjera, zamjenica *ti* u 40 primjera, a zamjenica *on* u 15 primjera. Od ostalih orijentira osobito su este imenice koje ozna uju bliske osobe – imenica *prijatelj* pojavljuje se 8 puta, imenica *mama* 8 puta, a imenica *baka* 12 puta. Ipak, potrebno je napomenuti kako se prijedlog *k* pojavljuje i uz nežive orijentire, npr. *okrenuti se k televizoru* ili *pošli su obali*, no uz ve inu neživih orijentira prijedlog *k* govornicima je hrvatskog jezika neprihvatljiv, npr. **idem k trgovini*. Prema mišljenju autora ovoga rada, razlog tomu treba potražiti ponajprije u dativnom kodiranju orijentira, tj. u semantici dativa, a koji se ponajprije vezuje uz koncept osobne sfere, a koji je svojstven prije svega živim orijentirima (D browska 1997; Pali 2006; Šari 2008). Dativno kodiranje neživih orijentira može se u tom slu aju objasniti personifikacijom. Ipak, u objašnjenje dativne upotrebe isklju ivo preko koncepta osobne sfere ne uklapanja se prostorna upotreba dativa, npr. *krenuti ku i*. Potrebno je stoga napomenuti kako ve ina kognitivnih lingvista kada govori o dativu ne stavlja prostorno zna enje adlativnosti u središte zna enjske mreže, a što donekle odudara od temeljnih pretpostavki kognitivne lingvistike, te o povezanosti prostornog zna enja adlativnosti i zna enja dativa koja se povezuju s pojmom osobne sfere govore samo u kontekstu neizravne povezanosti preko zna enjskih lanaca. Jedina iznimka je Tanackovi Faletar (2010) koji dokazuje kako se sva zna enja dativa mogu podvesti pod zajedni ku supershemu USMJERENOSTI. Nadalje, kada se govori o sli nosti prijedloga *do* i prijedloga *k* potrebno je napomenuti kako se u literaturi za oba napominje kako ozna avaju kretanje do granice, tj. da se trajektor kre e samo do orijentira, no u njega ne zadire. To obilježje prijedloga *do* može se objasniti preko koncepta TO KE, a isto obilježje prijedloga *k* Šari (2008: 229) objašnjava obilježjima dativnih referenata koji, kao što je navedeno, u pravilu imaju obilježje živosti i naj eš e su ljudski. Naime, kada dolazimo do ljudi, ne ulazimo ili psihi ki zadiremo u njih, ve jednostavno prilazimo bliže granici osobne sfere te osobe, a to je tijelo te osobe ili mjesto koje ono zauzima. Drugim rije ima, i pojam osobne sfere može se shvatiti kao i koncept TO KE – negiranje važnosti prostornih obilježja i svo enje na informaciju o postojanju.

²⁸⁸ Prijedlog *prema* može se koristiti s neživim orijentirima bez ograni enja, iako su dativno kodirani, upravo zbog toga što naglašava samo usmjerenost, a ne i dostizanje cilja. Kao što je re eno, dativno kodirani orijentir povezuje se s postojanjem osobne sfere i, posljedi no, s konceptom živosti, no kako prijedlogom *prema* nije mogu e izraziti dostizanje orijentira, nije ni bitno ima li orijentir osobnu sferu ili ne, tj. mogu e je prijedlog *prema* bez ograni enja koristiti i s neživim orijentirima.

²⁸⁹ U skladu s time, Šari (2008: 227) isti e da se prijedlog *prema* može koristiti s glagolima koji ozna uju po etak kretanja (en. *source-oriented verbs*) i trajanje kretanja (en. *path-oriented verbs*), no ne može se koristiti s glagolima kretanja koji naglašavaju završetak kretanja (en. *goal-oriented verbs*). Tu primjedbu možemo oprimjeriti i potvrditi izrazima *krenuti prema autu*, *i i prema autu*, ali **do i prema autu*.

²⁹⁰ Nadogra uju i se na prethodno, može se naglasiti kako se prijedlog *do* može pak koristiti s glagolima koji naglašavaju bilo koju fazu usmjerena kretanja, npr. *krenuti do auta*, *i i do auta*, *do i do auta*. Time je prijedlog *do* sli an prijedlogu *k*. Naime, i prijedlog *k* razlikuje se od prijedloga *prema* po tome što naglašava injenicu da je orijentir ujedno i kona no odredište kretanja trajektora te se stoga može koristiti s glagolima koji naglašavaju bilo koju fazu usmjerena kretanja. Razlika izme u prijedloga *do* i prijedloga *k* je u tome što se *k* na elno vezuje uz žive orijentire. Kada se prijedlozi *do* i *k* upotrebljavaju uz glagole koji naglašavaju posljednju fazu usmjerena kretanja, tj. uz svršene glagole koji ozna avaju da je trajektor dostigao cilj, a esto se radi upravo o glagolima koji svršeni oblik dobivaju prefigiranjem prefiksom *do-*, npr. *do i k majci* ili *do i do auta*, tada prijedlozi *do* i *k* zna enjem postaju bliski prijedlozima blizine, npr. zamjenjivi su prijedlozima *blizu* ili *pokraj*. O zna enju blizine koje je sastavni dio zna enjske mreže prijedloga *do* govori se detaljnije u nastavku, no zbog sli nosti s prijedlogom *k* potrebno je ve sad napomenuti kako je zna enje blizine motivirano KONTAKTOM trajektora i orijentira u situaciji kada trajektor stigne na cilj svoga usmjerenog kretanja (postizanje cilja signalizirano je svršenim glagolom). Da se u navedenoj situaciji prijedlog *k* približava zna enjem prijedlozima blizine, primje uje i Šari

Drugim rije ima, ukoliko se želi istaknuti da je orijentir određite kretanja trajektora, prijedlog *prema* nije mogu e koristiti. Može se re i kako *prema* izražava istu usmjerenost, a *do*, kao i ostali navedeni na ini izražavanja adlativnost, usmjerenost na cilj.²⁹¹ Nadalje, što se ti e razlike adlativnih zna enja konstrukcija *do + genitiv*, *k + dativ* i istog dativa, npr. *otr ao je do profesora*, *otr ao je k profesoru* i *otr ao je profesoru*, potrebno je napomenuti kako izraz s istim dativom i dativom uz prijedlog *k* implicira da je orijentir ne samo smjer i cilj kretanja trajektora ve i da trajektor nakon dostizanja cilja ima mogu nost sudjelovanja u nekoj vrsti interakcije s orijentirrom, tj. da mogu zajedno djelovati (u tom smislu dativno kodirani orijentir je neizravni objekt, tj. recipijens posljedica kretanja koji obavlja trajektor).²⁹² U konstrukciji *do + genitiv* genitivno kodirani orijentir tako er je i smjer i cilj kretanja trajektora, ali konstrukcija ne zna i da orijentir nakon dostizanja cilja uspostavlja jedinstvo s orijentirrom i s njim zajedni ki djeluje (u tom smislu konstrukcija *do + genitiv* ima ulogu priložne oznake, tj. popratnih okolnosti kretanja koje obavlja trajektor). Naravno, o bliskozna nosti konstrukcija *do + genitiv*, *k + dativ*²⁹³ i

(2008: 229) te navodi kako se radi o djelomi nom neutraliziranju dinami nog i direktivnog zna enja prijedloga *k*. U tim slu ajevima Šari (2008) koristi i naziv slaba direktivnost. Kao dokaz slabljenja direktivnog zna enja prijedloga *k* Šari (2008: 231) navodi i injenicu da se u suvremenom hrvatskom jeziku u kontekstima kada se radi o emocionalnoj ili intelektualnoj usmjerenosti trajektora prema orijentiru rabi isklju ivo prijedlog *prema*, dok je u prošlosti bila mogu a i upotreba prijedloga *k*, npr. *ljubav k domovini*.

²⁹¹ Napomenuto je da se na takav na in razlikuju i prijedlozi *prema* i *k – prema* izražava istu usmjerenost, a *k* donosi informaciju da je orijentir i smjer i cilj. Imaju i to na umu, potrebno je napomenuti jednu nelogi nost u gramatici Sili a i Pranjkovi a (2005). Naime, Sili i Pranjkovi (2005: 221) ispravno navode kako „prijedlog *prema* ima zna enje okrenutosti ili kretanja prema emu, ali da se ne može upotrijebiti kad se o ekuje i realizacija kakva kretanja. Zato se umjesto *Svra ali su k nama* ne može re i **Svra ali su prema nama*, a *Ide k prijatelju* ima druga ije zna enje nego *Ide prema prijatelju*.“ No to je donekle u suprotnosti s napomenom Sili a i Pranjkovi a (2005: 219) da „kada se kaže *i i šumi* ili *k šumi*, to ne mora pretpostavljati da e se u šumu doista i do i.“ Navedena dva citata dovode do nedoumica budu i da ispada da se prijedlogom *k* izražava kretanje kada se o ekuje realizacija s jedne strane te kretanje koje može i ne mora imati realizaciju s druge strane. Ipak, potrebno je napomenuti kao je u nekim primjerima s neživim orijentirima konstrukciju *k + dativ* mogu e interpretirati kao da izražava smo smjer, a ne i cilj kretanja, npr. *idi ka šumi*, *ali skreni prema potoku nakon 500 metara*, no u tom slu aju radi se ipak o interpretacije složene re enice, a informacija da je šuma samo oznaka smjera, a ne i cilja proizlazi iz informacije koju donosi druga sure enica. Dvije sure enice u odnosu su suprotnosti, a ta suprotnost dviju re enica temelji se upravo na tomu da nije o ekivano da orijentir nije ujedno i smjer i cilj kretanja trajektora.

²⁹² U tom smislu, govore i o temeljima zna enja dativa, Brala-Vukanovi i Memiševi (2012: 64) zaklju uju kako je dativ prije svega povezan s utjecajem posljedica trajektorove radnje: „Summing up, it should be noted that the key to interpreting the dative, in all its usages, including the spatial ones, is the issue of the affectedness of the dative referent by the event; that is, if the referent can suffer, absorb, receive, or be impacted by (the outcome of) the event expressed. Crucially, as shown above, this affectedness need not necessarily be physical; it can also be psychological.“

²⁹³ Kao što je ve re eno, prijedlog *k* ozna ava kretanje usmjereno prema odre enom cilju, a to zna enje svojstveno je i dativu uz koji se prijedlog *k* pojavljuje. Budu i da prijedlog *k* i dativ u nekim kontekstima izrazu pridonose istim zna enjem, prijedlog *k* može se u tim kontekstima izostaviti. Tako er, prijedlog *k* zamjenjiv je prijedlogom *prema* uz glagole koji naglašavaju po etak kretanja ili trajanje kretanja. Posljedi no, u nekim su kontekstima isti dativ, dativ s prijedlogom *prema* i dativ s prijedlogom *k* jednako prihvatljivi. Kako upozorava i Šari (2008), prema hrvatskim gramatikama ini se kako je

besprijedložnom dativu mogu e je govoriti samo ukoliko se radi o orijentirima koji imaju obilježje živosti. Ukoliko orijentiri imaju obilježje neživosti, konstrukcije s dativom (na elno) nisu mogu e, npr. *otr ao je k trgovini, *otr ao je trgovini, ali otr ao je do trgovine. Nadalje, konstrukcija do + genitiv, npr. idem do profesora, idem do prijatelja, idem do trgovine ili idem do knjižnice, označava da se trajektor nakon što je dostigao cilj tamo kratkotrajno zadržava te nakon toga nastavlja kretanje. To je lako objasniti ukoliko na umu imamo da je genitivno kodirani orijentir povezan s konceptom TO KE, a taj koncept podrazumijeva da orijentir nema prostorna obilježja (tj. ona su potisnuta). Ukoliko orijentir nema prostorna obilježja, ni trajektor se ne može zadržavati u unutrašnjosti ili na površini orijentira. No, kao što je već rečeno, implikacija mogućnosti zadržavanja u unutrašnjosti orijentira poimanog kao TO KA proizlazi iz činjenice da u stvarnom materijalnom svijetu takvi objekti ne postoje. Ipak, zadržavanje u unutrašnjosti orijentira poimanog kao TO KA ne može biti dugotrajno – u tom slučaju nužno bi bilo koristiti prijedloge u ili na uz akuzativ, a koji bi preciznije opisali prostornu situaciju i posljedice koje iz nje nužno

prijedlog *k* u potpunosti zamjenjiv prijedlogom *prema* ili istim dativom, ovisno u kojem kontekstu se pojavljuje. Šari (2008: 262) ipak ističe kako bi bilo neobično „imati zalihosan prijedlog koji pripada osnovnom popisu prijedloga u slavenskim jezicima, a u jeziku koji dopušta i naginje proširenju postojećeg popisa prijedloga novim sekundarnim prijedlozima“ te dodaje kako ističanje da je prijedlog *k* zamjenjiv istim dativom u obzir ne uzima svu kompleksnost značenjske mreže dativa. Primjerice prijedlog *k* važan je za ispravnu interpretaciju u izrazima u kojima su moguće različita shvaćanja istog dativa. U iskazu *Mariji je došla sestra* dativ može označavati direktivnost i posvojnost, a jedina mogućnost naglašavanja direktivnosti upotreba je prijedloga *k* (prema Šari (2008: 263)). Također, zamjenjivanje prijedloga *k* istim dativom u kontekstima s neživim orijentirima, esto rezultira neprihvatljivim iskazima, npr. **šetaju Konzumu*. No Brala-Vukanović i Memiševići (2012) naglašavaju kako je u literaturi propušteno uočiti i da neke upotrebe istog dativa mogu imati suprotne prostorne interpretacije, npr. interpretacija primjera *Marko bježi Petru* može biti adlativna i ablativna. Prema Brala-Vukanović i Memiševići (2012) glagoli uz koje je moguće takva suprotna prostorna interpretacija istog dativa su *baciti, bježati, gurnuti, odbaciti, odbjeći, odlutati, odmagliti, odnijeti, odšetati, odvesti, odvući, okrenuti, otići, otpuhati, otpuzati, otrati, pobjeći, pobrati, pogurati, prebjeći, prenijeti, preseliti, tjerati, umati, uteći i zbrisati*. Također, suprotna interpretacija moguća je i kod nekih neprostornih glagola, npr. *kupiti, prodati, otkupiti, ukrasti, pobrati, preuzeti, ugrabiti i uzeti*. Imaju li to na umu, možemo zaključiti kako zamjena istog dativa konstrukcijom *k + dativ* može uputiti ne samo na pravilnu direktivnu ili posvojnu interpretaciju istog dativa, a o kojoj govori Šari (2008), već i na adlativnu interpretaciju istog dativa u slučaju kada ga je moguće interpretirati adlativno i ablativno. U slučaju adlativne interpretacije takav isti dativ zamjenjiv je i konstrukcijom *do + genitiv*, a u slučaju ablativne interpretacije zamjenjiv je konstrukcijom *od + genitiv*. Ipak, potrebno je primijetiti i da su navedene zamjene istog dativa moguće samo kada se radi o prostornim glagolima, a uz neprostorne glagole moguće je zamjena samo konstrukcijom *od + genitiv*. Navedena mogućnost dvostruke prostorne interpretacije istog dativa primjer je još jedne situacije u kojoj prijedlog *k* nije zalihostan, tj. isti dativ i konstrukcija *k + dativ* nisu istoznačne, iako se tako sugerira u nekim gramatikama (npr. Raguž (1997: 138) navodi kako prijedlog *k* „označava smjer i kretanje do cilja (ali se on može uvijek izostaviti bez posljedica za razumijevanje teksta ili za prihvatljivost konstrukcije)“, a Silić i Pranjković (2005: 221) navode da prijedlog *k* „ponavlja uglavnom osnovna značenja dativa [...] pa je taj prijedlog uz dativ zališan“). Navedeni primjeri upućuju i na to da upotreba dativa u hrvatskom jeziku još uvijek nije u potpunosti opisana, no daljnje bavljenje tom problematikom prelazi okvire ovoga rada.

proizlaze²⁹⁴ (prijedlog *do* osim što ne prenosi informacije o prostornim obilježjima orijentira ne donosi ni informacije o na inu na koji orijentir utje e na trajektor).²⁹⁵ Kao što je nazna eno, konstrukcija *do + genitiv* bliskozna na je i konstrukciji *kod + genitiv*. Konstrukcija *kod + genitiv* naj eš e se upotrebljava za izražavanje stati nog odnosa trajektora i orijentira koji se nalaze jedan blizu drugoga, npr. *cijeli dan proveo je kod lije nika*, tj. prijedlog *kod* jedan je od prijedloga blizine, a upotrebu u dinami nim kontekstima, npr. u primjeru *idem kod prijatelja*, norma neopravdano opisuje kao nepravilnu i neprihvatljivu. Šari (2008: 163) detaljno raspravlja o upotrebi prijedloga *kod* u dinami nim kontekstima, ukazuje na njihovu semanti ku opravdanost te naglašava kako se takva upotreba javlja u svim razdobljima jezi nog razvoja te u svim registrima, od govornog jezika preko jezika medija do jezika tzv. uzornih književnika, a time ukazuje i da je normativno odbacivanje takve upotrebe neutemeljeno. Upotreba prijedloga *kod* u dinami nim kontekstima razvija se iz stati nog zna enja blizine te je potaknuta zna enjem drugih lanova konstrukcije, ponajprije glagolima koji upu uju na cilj te zna enjem genitiva.²⁹⁶ Kada se radi o ograni enjima zamjene konstrukcije *do + genitiv* konstrukcijom *kod + genitiv*, Šari (2008: 180) napominje kako se *kod* ograni eno upotrebljava uz glagole koji detaljno upu uju na narav puta koji trajektor prelazi i na na in na koji se trajektor kre e, npr. **oni su otplesali kod Marije* – u tim slu ajevima prihvatljivija je konstrukcija *do + genitiv*. Kao što je ve nazna eno, navedenom se može nadodati, a to naglašava i Šari (2008: 177), kako se upotreba konstrukcija *do + genitiv* i *kod + genitiv* preklapa u na elu samo kada se radi o orijentirima koji imaju obilježje živosti, npr. *sjesti do njega* i *sjesti kod njega* ili *i i kod prijatelja* ili *i i do prijatelja*, dok je upotreba konstrukcije *kod +*

²⁹⁴ Naravno, kada se radi o živim, a posebice ljudskim orijentirima, upotreba prijedloga *na* i *u* nije uobi ajena, ve se informacija da se trajektor duže vremena zadržao u unutrašnjosti orijentira izražava dativom, a pod unutrašnjosti orijentira tada se podrazumijeva osobna sfera orijentira. Primjerice *Marko je otišao do majke* zna i da se Marko kratkotrajno planira zadržati kod majke, a *Marko je otišao majci* može ozna avati da se Marko tamo planira i duže zadržati. Duže zadržavanje trajektora unutar osobne sfere živog orijentira može se izraziti i prijedlogom *kod*, npr. *Marko je otišao kod majke*. Ostali prijedlozi blizine ne povezuju se s poimanjem genitivno kodiranog orijentira kao cilja kretanja.

²⁹⁵ Drugim rije ima, da se trajektor duže zadržava u unutrašnjosti orijentira, orijentir bi na njega nekako djelovao, a to bi imalo bitne posljedice na trajektor te bi se takav odnos orijentira i trajektora morao izraziti prijedlogom koji ga detaljnije opisuje.

²⁹⁶ Prou avaju i direktivno zna enje prvotno stati nog prijedloga *kod* Šari (2008: 187-188) zaklju uje kako se prije svega radi o zna enju cijele konstrukcije: „I argued that prototypical spatial usages of *kod*-genitives realized in static context give rise to their dynamic (i.e. directional) usages. For this meaning to be realized, other elements in constructions with *kod*-genitives must be activated: first of all, the meaning of the motion verb that explicitly puts emphasis on the goal of the motion. Even if a verb does not focus on the goal of the motion the emphasis of a construction as a whole still an lie on the goal, triggering *kod*-genitives instead *k*-datives or other directional constructions. Therefore, the dynamic nature of *kod*-genitives can be understood as a result of the interplay of different constructional factors; that is, as a part of the constructional meaning as a whole.“

genitiv uz nežive orijentire u na elu neprihvatljiva, npr. **idem kod grada* ili **voda je došla kod grla*.²⁹⁷ O adlativnom zna enju prijedloga *kod* potrebno je još re i da se razvilo na na in suprotan razvoju zna enja blizine prijedloga *do*, a o kojem se detaljnije govori o nastavku.

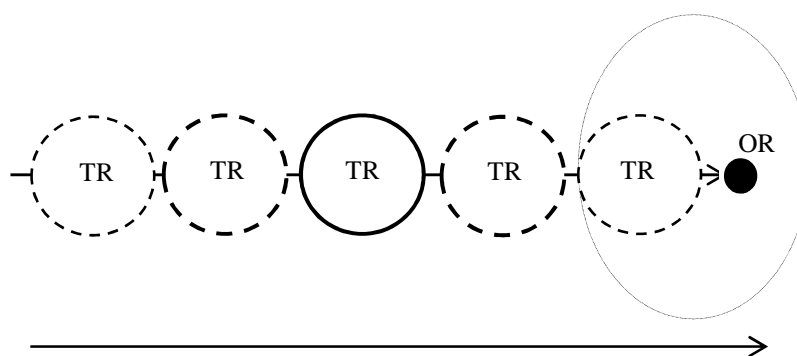
Kao što je ve nazna eno, prototipno adlativno zna enje prijedloga *do* ostvaruje se uz glagole kretanja, svršene i nesvršene, a takva upotreba prikazana je u primjerima (12) - (15). Slika (1) shematski prikazuje ostvaraj zna enja adlativnost u primjeru (12). Trajektor, kre u i se u smjeru genitivno kodiranog orijentira, a koji je ujedno i CILJ njegova kretanja, prelazi PUT ozna en strelicom. PUT i kretanje trajektora naglašeni su i iscrtkanim obrisima trajektora – ti iscrtkani trajektor i simboliziraju položaj trajektora u trenucima prije i nakon iskaza. Orijentir je prikazan kao TO KA, ali to ne zna i da je on manji ili kognitivno potisnutiji od trajektora, ve da njegove stvarne prostorne osobine nisu bitne za interpretaciju konkretnog iskaza. Ipak, njegove stvarne prostorne osobine nazna ene su tankom iscrtkanom linijom, a što upu uje na njihovu potisnutost (zbog toga je u navedenom primjeru konstrukciju *do + genitiv* mogu e zamijeniti konstrukcijom *u + akuzativ*).

(12) *Upravo vozim do Splita. Vidimo se uskoro.*

(13) *Otišla je do prijateljice na kavu.*

(14) *Glas o njegovu povratku došao je do nje.*

(15) *Proveo je dan hodaju i od trgovine do trgovine.*

Slika 1

²⁹⁷ U nekim slu ajevima, naj eš e u razgovornom jeziku, mogu a je upotreba prijedloga *kod* za izricanje adlativnosti i uz orijentire koji ozna avaju nešto neživo, npr. *sjedni kod vatre*, *idi kod zvu nika*. Tu pojavu mogli bismo objasniti injenicom da navedeni orijentiri svojim ponašanjem donekle imitiraju obilježja živosti.

Osobito esto prijedlog *do* koristi se u konstrukciji s glagolom prefigiranim prefiksom *do-*, npr. u primjeru (14).²⁹⁸ Takvi glagoli, ukoliko se radi o svršenim glagolima, naglašavaju da je trajektor završio kretanje te da se nalazi u blizini orijentira (time stvaraju implikaciju koja motivira nastanak značenja blizine). Zanimljivo je primijetiti kako u situacijama u kojima se orijentir smatra teško dostupnim, bilo prostorno ili metafori ki, konstrukcija svršenog glagola prefigiranog prefiksom *do-* i prijedloga *do* uz genitiv označava uspjeh, npr. *u svojim putovanjima dogurao je i do Tibeta* ili *dospio je do ministarstva*. S druge strane, ukoliko se prijedlog *do* koristi u konstrukciji s glagolom prefigiranim prefiksom *od-*, npr. u primjeru (13), ta konstrukcija naglašava PUT (možemo mentalno pratiti put koji trajektor prelazi – ISHODIŠTE puta implicirano je značenjem glagolskog prefiksa *od-*, svršenim oblikom glagola naznačeno je da je trajektor napustio ISHODIŠTE, CILJ je izražen genitivom, a prijedlogom *do* izričito se PUT ima i implikaciju rasprostiranja, npr. primjer (15).²⁹⁹ Ukoliko su orijentiri prijedloga *od* i prijedloga *do* u konstrukciji *od x do y* isti, tada je ta konstrukcija zamjenjiva konstrukcijom prijedloga *po* i množinskog lokativnog oblika imenice kojom je kodiran orijentir (oznaju rasprostiranja detaljnije je bilo riječi pri analizi prijedloga *po*). Kada se radi o upotrebi prijedloga *do* uz glagole koji ne izražavaju kretanje, genitivno kodirani orijentir označuje mjeru do koje trajektor obavlja radnju označenu glagolom, a esto takva konstrukcija može imati i na inisku interpretaciju (o na inskoj interpretaciji konstrukcije *do*

²⁹⁸ Uzorak korištenja prefigiranog glagola iza kojeg slijedi prijedlog istovjetan prefiksu u estala je pojava u slavenskim jezicima, no nažalost, kako primjeću Pranjčković (2009) te Brala-Vukanović i Rubini (2011), u hrvatskom je jeziku nedovoljno proučena (a vjerojatno je i u ostalim slavenskim jezicima tako). Brala-Vukanović i Rubini (2011) navode rezultate istraživanja koji pokazuju da su u takvim konstrukcijama prostorni elementi leksikalizirani upravo u prijedlogu, dok su elementi prostornoga značenja u najmanjoj mjeri izrečeni prefiksom. Pranjčković (2009: 15) napominje da se općenito može reći i da se pojava odgovarajućeg prijedloga bitno puno rjeđe a uz prijelazne glagole (uključujući i glagole kretanja koji prefiksacijom postaju prijelazni). Za prijedlog *do* Pranjčković (2009: 15) navodi kako slijedi glagol prefigiran prefiksom *do-* gotovo u pravilu ukoliko se radi o glagolu kretanja (*do i do, došetati do*), rjeđe ukoliko se radi o prijelaznom glagolu (*dogurati ormar do zida*), no da takva upotreba „uglavnom ne dolazi u obzir“ ukoliko prefiks *do-* zajedno s glagolom označuje kakvu dodatnu radnju (*dozidati, dodati*) ili kad označuje obavljanje kakve radnje do kraja (*dokraj iti, do itati*). Drugim riječima, u takvoj konstrukciji mogu sudjelovati samo glagoli u kojima prefiks *do-* ima prototipno prostorno značenje adlativnosti, dok ograničenost upotrebe raste udaljavanjem značenja prefiksa *do-* od tog prototipnog prostornog značenja. U svakom slučaju, potrebno je složiti se s Pranjčkovićem (2009) te Brala-Vukanovićem i Rubini (2011) kako navedena problematika zaslužuje znatno više pozornosti.

²⁹⁹ Konstrukcija *od x do y* pojavljuje se i uz trajektore koji se ne kreću. Takvi izrazi prije svega označavaju granice, ponajprije prostorne, a zatim i vremenske te sve ostale, npr. *od Zagreba do Frankfurta nisam otišao, radni tjedan je od ponedjeljka do petka* ili *film je zanimljiv od početka do kraja*. Belaj (2010: 18) napominje kako se i takvim primjerima radi o prelaženju puta: „Ovdje treba istaknuti da iako nije riječ o kretanju trajektora, razumijevanje određene putanje konkretizirane prijedložnim izrazima *od-do* na konceptualnoj razini zahtijeva fiktivno etapno prelaženje te putanje kognitivnom operacijom sekvencijalnog skeniranja.“

+ *genitiv* bit e rije u nastavku). Takva upotreba prikazana je u primjerima (16) - (18). Naravno, kao i kod konstrukcije *od x do y* i u navedenim primjerima radi se o prelaženju mentalnog PUTA – koli ina obavljenosti radnje je trajektor koji se kre e prilaze i CILJU, tj. mjeri izraženoj genitivno kodiranim orijentir. Budu i da se orijentir poima kao TO KA, takav trajektor u na elu ne može u i u CILJ i time ga obuhvatiti pa je takva konstrukcija u prošlosti imala zna enje izuzimanja (posebice uz negirane glagole, npr. *nismo jeli ništa do kruha i vode*). Ipak, kao što je re eno, danas je sasvim uobi ajena interpretacija konstrukcije *do + genitiv* takva da trajektor kratkotrajno ulazi u orijentir, a time ga i obuhva a svojim djelovanjem. Stoga primjerice izraz *popiti do zadnje kapi* ne zna i ostaviti zadnju kap za poslije, ve zna i i nju popiti. esto je uklju enost orijentira u radnju koju obavlja trajektor i eksplicitno naglašena, npr. *smijao se sve do kraja* ili *potrošio je sve do zadnje kune*. Na isti na in i prijedlog *od* ozna va uklju enost ISHODIŠTA, a koje se tako er poima preko koncepta TO KE, u djelovanje trajektora, npr. primjer *za zada u riješite zadatke od pete do sedme stranice* u enici trebaju interpretirati tako da riješe zadatke i na petoj i na sedmoj stranici.

(16) *Drvo je sad ve naraslo do visine tre eg kata.*

(17) *Poja ao je zvu nike do kraja, ali još uvijek je pretiho.*

(18) *Spiskao sam sve do zadnje forinte.*

Orijentir koji ozna va mjeru do koje se odvija neka radnja može imati i vremensko zna enje, npr. u primjerima (19) - (22). Kada se prijedlog *do* koristi uz takve orijentire, može se govoriti o zna enju vremenske adlativnosti – trajektor se kre e tako da prelazi odre eni PUT, a prelazak PUTA povezuje se s trajanjem u vremenu.³⁰⁰ U podlozi takve upotrebe su konceptualne metafore VREMENSKA ADLATIVNOST JE PROSTORNA ADLATIVNOST te KRETANJE KROZ VRIJEME JE KRETANJE KROZ PROSTOR. Takva upotreba dosta je u estala – u provedenom istraživanju primjeri u kojima je konstrukcija *do + genitiv* upotrijebljena za izricanje vremenske adlativnosti ine ukupno 35% primjera, tj. od 200 primjera njih 70 je izražavalo vremensku adlativnost (prostornu adlativnost izražavalo je 27% primjera, tj. od 200 primjera njih 61 izražavalo je prostornu adlativnost). Kada se govori o vremenskoj adlativnosti na umu treba imati da se radi o poimanju vremena kao linije, a trajektor se kre e tom zamišljenom linijom do odre ene TO KE, tj. do orijentira, npr. u primjeru (19) trajektor obavlja radnju izraženu glagolom, a obavljanje radnje proteže

³⁰⁰ Kao što je ve napomenuto, vremensko zna enje može imati i konstrukcija *od x do y*, npr. *radim k'o konj od jutra do mraka, od ponedjeljka do petka, a nemam ni za popit' pivo.*

se vremenski do TO KE određene genitivno kodiranim orijentirima. U određenim slučajevima *do* ima i značenje prijevremenosti i zamjenjivo je prijedlogom *prije*, npr. u primjeru (20). Razlika između konstrukcije *prije* + *genitiv* i *do* + *genitiv* je u tome da se prijedlogom *do* naglašava konačnost na TO KA do koje se radnja obavlja,³⁰¹ dok se prijedlogom *prije* naglašava samo da radnja prethodi nekoj TO KI u vremenu, no ne i da se radnja nužno obavlja do te TO KE.

(19) *Subotom radim do 16 sati.*

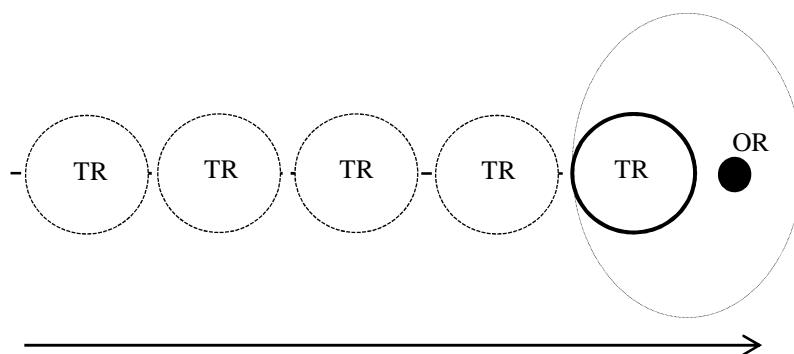
(20) *Radove treba predati do kraja lipnja*

(21) *Vidjet ćemo kako ste prošli, a do tada...*

(22) *Do sutra u 15 sati moram napisati esej.*

Kao zasebno značenje prijedloga *do* izdvaja se značenje blizine, a koje je prikazano u primjerima (23) - (26). Značenje blizine razvija se iz prototipnog značenja adlativnosti, a potaknuto je upotrebom uz glagole koji označavaju da je trajektor završio kretanje te dostigao svoj cilj, tj. da je dostigao genitivno kodirani orijentir. Primjerice u izrazu *Marko je došao do Ivana* svršeni glagol *do* i označava da je trajektor završio svoje kretanje, genitivno kodiranje orijentira označeno imenicom *Ivan* označava da je orijentir CILJ kretanja označeno glagolom, a prijedlog *do* označava da se trajektor kretao u smjeru prema orijentiru. Ipak, budući da glagol označava da je kretanje završeno, tj. da je trajektor dostigao svoj CILJ, dinamika značenja prijedloga *do* slabi, a razvija se značenje blizine. To značenje blizine potaknuto je iskustvenom činjenicom da objekti koji se kreću prema drugim objektima svoje kretanje završavaju tako da se nalaze pokraj njih, a često i s njima u kontaktu. Slika (2) shematski prikazuje upotrebu koja je potaknula razvoj značenja blizine. Ukoliko se slika (2) uspoređi sa slikom (1) može se uočiti kako se ta dva shematska prikaza razlikuju samo po tome što je na slici (2) kretanje trajektora potisnuto, a profiliran je završni položaj trajektora u blizini orijentira.

³⁰¹ Kada se govori o vremenskoj značenju konstrukcije *do* + *genitiv*, svakako je potrebno naglasiti kako je njezina interpretacija ponekada problematična, tj. poneki takvi izrazi mogu izazvati nedoumice. Primjerice često nije jasno značenje izraz *seminare treba predati do petka* da je seminare moguće predati i u petak ili da je četvrtak zadnji dan kada je to moguće (često je to potrebno eksplicitno naglasiti). Najčešća interpretacija je takva da se seminari mogu predati i u petak. Tu činjenicu treba povezati s poimanjem dana u tjednu kao TO AKA (o tome je već govoreno u poglavlju koje se bavi prijedlogom *iz*). Ipak, ukoliko je orijentir duže vremensko razdoblje, interpretacija konstrukcije *do* + *genitiv* bit će takva da je po etak toga vremenskog razdoblja to ka do koje se radnja može obavljati, npr. izraz *seminare je potrebno predati do veljače* interpretira se tako da je 31. siječnja posljednji dan kada je seminare moguće predati. To je stoga što se mjeseci, kao i ostala duža vremenska razdoblja, poimaju kao SPREMNICI. Budući da konstrukcija *do* + *genitiv* može dovesti do nedoumica, npr. u pravnim tekstovima ili slično, potrebno je normativno odrediti kada ona označuju da je orijentir uključen u vremenski okvir u kojem se radnja odvija, a kada nije.

Slika 2

Upotreba prijedloga *do* za izricanje zna enja blizine trajektora i orijentira uz glagole koji profiliraju završetak kretanja preslikala se i na kontekste i situacije u kojima se ne radi o glagolima kretanja (ipak, uz glagole kretanja zna enje blizine ostaje potisnuto u odnosu na zna enje adlativnosti, dok kod glagola koji ne oznaavaju kretanje, zna enje blizine je istaknuto). Danas se prijedlog *do* za izricanje blizine bez ograni enja koristi s glagolima koji ne izražavaju kretanje, npr. u primjerima (23) - (25). Ipak, kao što pokazuju primjeri (26) i (27) prijedlog *do* sa zna enjem blizine može se upotrebljavati i uz glagole koji oznaavaju kretanje, no potrebno je naglasiti kako se u tim primjerima radi o druga ijem tipu kretanja nego što je ono prisutno u prototipnim upotrebama prijedloga *do*. Naime, u prototipnim upotrebama s glagolima kretanja zna enje prijedloga *do* je adlativno, tj. prijedlogom *do* kodira se kretanje trajektora prema orijentiru. Nasuprot tome u primjerima (26) i (27) glagolom se izražava kretanje trajektora koje je takvo da se PUT kojim trajektor prolazi nalazi blizu orijentira ili da taj PUT usporedan i blizu PUTA kojom se kre e orijentir – stoga je i upotreba prijedloga *do* sa zna enjem blizine opravdana. Nadalje, kada se govori o zna enju blizine, potrebno je napomenuti kako je prijedlog *do* u na elu zamjenjiv svim ostalim prijedlozima blizine, osim prijedlogom *pri*, npr. *sjedni do mene, sjedni kod mene, sjedni kraj mene, sjedni pokraj mene, sjedni pored mene, sjedni blizu mene, sjedni u blizini mene*, ali **sjedni pri meni*. Razloge tomu treba tražiti u injenici da je upotreba prijedloga *pri* za izricanje prostornog zna enja u hrvatskom jeziku iznimno ograni ena, a što je vjerojatno posljedica toga što je temeljno prostorno zna enje prijedloga *pri* vrlo blisko temeljnom prostornom zna enju lokativa.³⁰² Tako er, kada se govori o zna enju blizine i

³⁰² Prijedlog *pri* u svim svojim zna enjima pojavljuje se samo uz lokativ te je on jedini od primarnih prijedloga koji se slažu isključivo s tim padežom. Na osnovi ove injenice može se pretpostaviti kako je zna enje lokativa vrlo blisko zna enju prijedloga *pri*. Isto tako tu pretpostavku podupire i visoka kompatibilnost zna enja dativa i zna enja prijedloga *k* kao jedinog prijedloga koji se nedvojbeno pojavljuje samo uz dativ. Osim u gramatikama i rje nicima, informacije o zna enju prijedloga *pri*, i to u

okviru kognitivne gramatike, iznosi Šari (2006a; 2008), a zna enjem srodnoga prefiksa *pri-* bavi se Belaj (2008). Prototipno zna enja prijedloga *pri* ono je koje se pojavljuje u kontekstima u kojima se opisuje prostorna situacija u kojoj je odnos izme u trajektora i orijentira takav da se trajektor nalazi u blizini orijentira, npr. *Ana pri telefonu* ili *ta je knjiga pri vrhu police*. Budu i da prijedlog *pri* pripada skupini prijedloga blizine, ni on ne donosi mnogo informacija o karakteristikama objekata te to nijoj naravi njihova odnosa u prostornoj slici koju kodira. Prostorni prijedlozi donose samo „rudimentarne prostorne informacije“ koje obavještavaju da „dva objekta dijele zajedni ku lokaciju u trenutku iskaza“, a ne obavještavaju „o veli ini te lokacije ili o to nom položaju trajektora u odnosu na orijentir ili o stvarnoj fizi koj udaljenosti izme u objekata“ (Šari 2008: 125). Prijedlog *pri* tako ne specificira u blizini koje strane orijentira se trajektor nalazi ni koliko je od njega udaljen. Prema svojem prototipnom prostornom zna enju prijedlog *pri* pripada skupini lokacijskih prijedloga, tj. povezuje se uz stati ne kontekste (kao naj eš i glagoli pojavljuju se glagol *biti* i *nalaziti se*). Kao što je re eno, prostorno zna enje prijedloga *pri* u suvremenom hrvatskom jeziku nije naj eš e zna enje toga prijedloga, no ono je ishodište svih ostalih zna enja. Ta se odlika prijedloga *pri* izravno napominje i u gramatikama hrvatskog jezika (Sili i Pranjkovi 2005; Raguž 1997). Ne estotonost pojavljivanja prijedloga *pri* u prostornom zna enju u izravnoj je vezi i s ograni enoš u popisa mogu ih orijentira koji se uz njega pojavljuju. Šari (2008: 190) kao osobito este orijentire navodi imenice *vrh* i *dno*, no potrebno je primijetiti kako te imenice nemaju konkretno zna enje, ve su i same relacijske naravi (iz njih se razvijaju i sekundarni prijedlozi, a i konstrukcije *pri vrhu* i *pri dnu* mogu se shvatiti kako sekundarni prijedlozi). est orijentir uz prijedlog *pri* su i (relacijske) imenice *kraj* i *konac*, no ve inom se radi o kontekstima u kojima te imenice imaju vremensko zna enje. Šari (2008: 191) navodi kako su konteksti u kojima se prijedlog *pri* koristi uz imenice *kraj* i *konac* s prostornim zna enjima u prošlosti bili eš i. Tako er, Šari (2008: 191) navodi i kako se kao razmjerno est orijentir uz prijedlog *pri* s prostornim zna enjem pojavljuje apstraktna imenica *posao*. Imenica *posao* uz prijedlog *pri* ozna va objekt na kojemu se ili s kojim se nešto radi. Prema tomu, nalaziti se u blizini objekta s kojim se nešto radi zna i biti pri poslu. Šari (2008: 192) navodi kako u takvoj upotrebi prijedlog *pri* naglašava osim prostorne blizine i mentalnu blizinu osobe i aktivnosti koju obavlja. Upotreba imenica koje ozna uju konkretne prostorne orijentire uz prijedlog *pri* izrazito je ograni ena te ve inom rezultira iskazom koji bi govornici hrvatskog ozna ili neprihvatljivim, npr. **stolica je pri stolu* ili **ku a je pri moru*. U tim slu ajevima upotrebljava se neki od ostalih prijedloga blizine. U kratkoj anketi nekoliko neizvornih govornika hrvatskog jezika navelo je nekoliko primjera u kojima su prijedlog *pri* upotrijebili u prostornom zna enju, npr. *ekam pri vratima*, *Hrvatska je pri Ma arske i Slovenije* ili *bila sam pri Ani*, ali te primjere izvorni govornici na elno bi opisali neprihvatljivim (ipak, zanimljivo je primijetiti kako su i izvorni govornici naveli nekoliko neobi nih primjera kao što su *selo pri planini*, *klju se nalazi pri krevet*u, *vrt je tamo pri ogradi*). injenica da neizvorni govornici proizvode takve primjere upu uje na to da poimaju prostorno zna enje primarnim zna enjem prijedloga *pri*, a što potvr uje pretpostavku o primarnosti prostornih zna enja. Od neprostornih zna enja prijedloga *pri* treba izdvojiti komitativnost, istovremenost te zna enja okolnosti i ovisnosti. Kao što je ve napomenuto pri analizi prijedloga *s*, prostorno zna enje blizine povezano je izrazito snažno sa zna enjem komitativnosti. Zna enje komitativnosti pretpostavlja da se dva predmeta, dva objekta pojavljuju zajedno, jedan uz drugog, da su jedan s drugim povezani, da ine cjelinu. Takav je primjer *biti pri novcima*, a gdje su trajektor i orijentir prostorno blizu te povezani u cjelinu. injenica da se trajektor, tj. osoba pojavljuje uz orijentir, tj. novac, omogu uje toj osobi da raspolaže tim novcem. Pojavljivanje živih trajektora s neživim orijentirima sugerira da trajektor posjeduje orijentir, da njime može slobodno upravljati. Zbog toga se u literaturi navodi i da je komitativno zna enje prijedloga *pri* vezano uz i implicira zna enje posjedovanja te se u takvim kontekstima prijedlog *pri* može zamijeniti glagolom *imati*. Zna enje komitativnosti kod prijedloga *pri*, teško je razlu iti od njegova prostorna zna enja neposredne blizine. Budu i da prostorno zna enje prijedloga *pri* u suvremenom hrvatskom jeziku više nije u estalo te je njegova upotreba izrazito ograni ena, ni upotreba prijedloga *pri* sa zna enjem komitativnosti više nije produktivna. U tom zna enju prijedlog *pri* pojavljuje se tek u nekim ustaljenim izrazima kao što su *imati pri sebi*, *biti pri sebi*, *biti pri svijesti*, *biti pri zdravoj pameti*, *biti pri ruci*, *ostati pri svom mišljenju* i sl. Zna enje istodobnosti razvija se u kontekstima u kojima je orijentir imenica koja ozna va neku radnju ili aktivnost, npr. *dosa ivati se pri ve eri*, *biti oprezan pri sastavljanju*. U navedenim primjerima radi o specifi nom ostvaraju zna enja komitativnosti, a koje naglašava vremensku dimenziju. Sasvim osnovno prostorno-vremensko iskustvo govori da se dva predmeta koja se zajedno pojavljuju u prostoru, moraju se u tom prostoru na i u isto vrijeme. Zna enje prostorne blizine i komitativnosti tako se preslikava na zna enje vremenske blizine ili istodobnosti. Prijedlog *pri* sa zna enjem istodobnosti razmjerno se esto pojavljuje, a esto je u tim kontekstima zamjenjiv prijedlogom *tijekom* te vremenskom zavisnom re enicom. Tako se primjer *dosa ivati se pri ve eri* može parafrazirati kao *dosa ivati se tijekom ve ere*, *dosa ivati se kad ve eram* i *dosa ivati se dok*

prijedlogu *do* potrebno je naglasiti da takva upotreba uz orijentire koji označavaju nešto živo rezultira implikacijom socijativnosti, npr. primjer (27) mogu e je interpretirati i tako da se pretpostavi da su trajektor i orijentir jedno drugome pravili društvo tijekom tr anja. O odnosu socijativnosti i prijedloga blizine više je bilo rije i u poglavlju koje se bavi zna enjima prijedloga s.

(23) *Volim sjediti do prozora u sredstvima javnog prijevoza.*

(24) *Kako se zove osoba koja je ju er na misi stajala do tebe?*

(25) *Tik do hladnjaka nalazi se sudoper.*

(26) *Cesta prolazi tik do ku e.*

(27) *Tr ali smo jedan do drugoga*

Prijedlog *do* sa zna enjem blizine u konstrukciji s dativno kodiranim trajektorom i glagolima *biti* i *stati* izražava emotivan odnos dativno ozna enog trajektora prema

ve eram. Nadalje, upotreba prijedloga *pri* kako bi se ozna ila popratna okolnost razmjerno je u estala pojava u suvremenom hrvatskom jeziku, a trajektor i orijentir koji se pojavljuju u takvim izrazima prototipno ozna uju doga aje (Šari 2008: 199), npr. *itati pri slabom svjetlu no ne lampe*. Posljedi no, zna enje okolnosti usko je povezano sa zna enjem istodobnosti – u prethodnome primjeru radnja itanja doga a se u isto vrijeme na istom mjestu na kojemu i no na lampa svijetli. Šari (2008: 199) naglašava kako je u mnogim primjerima mogu a istodobna vremenska i okolnosna interpretacija iskaza te da odabir interpretacije ovisi o tome jesu li orijentir i trajektor jednako istaknuti ili je trajektor istaknut, a orijentir potisnut. Ukoliko su u primjeru *pri ati pri ve eri* trajektor i orijentir podjednako istaknuti, iskaz je potrebno protuma iti u okviru istodobnosti, a ukoliko je orijentir potisnut, tj. manje bitan, onda je iskaz potrebno protuma iti u okviru izražavanja okolnosti. Na razini shematskog prikaza ta bi se razlika prikazala debljinama linija kojima se prikazuje trajektor i orijentir – ako se radi o zna enju istodobnosti i trajektor i orijentir bili bi prikazani linijom iste debljine, a ako se radi o zna enju okolnosti, orijentir bi bio prikazan tanjom linijom nego što je prikazan trajektor. Šari (2008: 200) napominje i kako okolnosti koje se izražavaju konstrukcijama prijedloga *pri* i lokativa mogu biti poželjne, nepoželjne ili neutralne te da mogu biti znatno fizi ki i mentalno utjecajne ili njihov utjecaj može biti u potpunosti zanemariv. Ipak, potrebno je istaknuti kako u slu aju da se radi o nezanemarivom utjecaju orijentira na trajektor, više nije mogu e tvrditi da se radi o nefunkcionalnoj povezanosti trajektora i orijentira. Budu i da orijentir bitno utje e na trajektor, on i odre uje njegovo ponašanje. U tom slu aju treba govoriti o zna enju na ina. Tako iskaz *itati pri svjetlu svije e* može ozna avati ne samo istodobnost dviju radnji, itanja i gorenja svije e, i okolnost u kojoj se radnja odvija, itanje koje se odvija uz gorenje svije e, kako se sugerira u literaturi, ve i na in na koji se obavlja radnja (budu i da je itanje uz svije u svakako druga ije od itanja uz primjerice danje svjetlo ili uz glazbu). Nadalje, posebno zna enje prijedloga *pri* koje proizlazi iz zna enja blizine trajektora i orijentira vezano je uz narav njihova odnosa. Prema ljudskom iskustvu posebice esto dva predmeta ili dva bi a koja su blizu vezana su na poseban na in i to tako da je manji predmet ili manje bi e ovisno o ve em predmetu ili ve em bi u. Možda najbolji primjer za to je odnos majke i djeteta, a to je svakako jedno od najistaknutijih ljudskih iskustava. Zna enje ovisnosti preslikava se i na apstraktniju razinu kao što prikazuju primjeri *Odjel za slavistiku i kroatistiku pri Sveu ilištu u Zadru* ili *zaposlen pri Ministarstvu*. U navedenim primjerima radi se o trajektoru koji je manji od orijentira te funkcioniranje ili postojanje trajektora izravno ovisi o orijentiru, tj. orijentir ima sposobnost izravno utjecati na trajektor. Takva upotreba prijedloga *pri* osobito je esta uz orijentire koji ozna avaju institucije i organizacije te trajektore koji ozna avaju manje organizacijske jedinice unutar tih institucija i organizacija ili manje organizacijske jedinice koje pripadaju tim institucijama i organizacijama. Tako er, Sili i Pranjkovi (2005) kao zasebno zna enje prijedloga *pri* navode i zna enje uvjetnosti te navode primjere *pri jaku vjetru ne ide se na pu inu* i *taj se posao može raditi samo pri punoj koncentraciji*. Implikacija uvjetnosti postoji, no ona se ostvaruje samo u specifi nim kontekstima, tj. proizlazi iz zna enja okolnosti i specifi nog znanja o pojedinim trajektorima i orijentirima te njihovom odnosu.

genitivno označenom orijentiru. Takva upotreba prikazana je u primjerima (28) i (29). Također, u istoj konstrukciji uz glagol *držati* trajektor može biti i nominativno kodiran, a i dalje se izražava emotivna prisnost trajektora i orijentira, npr. primjer (30). Ipak, ne može se govoriti o posebnom značenju prijedloga *do*, već o značenju koje se pojavljuje isključivo na razini konstrukcije, a motivirano je značenjem blizine (ukoliko je netko svojevrijem blizu nekoga, a u ovoj konstrukciji uvijek se radi o živim trajektorima ili trajektorima kojima se pridodaju obilježja živosti, onda se može pretpostaviti i da je prema tomu emotivno privržen, u suprotnom bi se odmaknuo). Iz konstrukcije prijedloga *do* sa značenjem blizine i glagola *biti* može se razviti i pogodbeno značenje, no ono se ostvaruje samo na razini složene rečenice. Silić i Pranjković (2005: 206) smatraju takvu upotrebu posebnim značenjem prijedloga *do* te donose primjere *da je do tvoje keri, ona bi se ve bila udala* i *pokušali smo sve što je do nas*.

(28) *Pusti me na miru, uopće mi nije do nekog razgovora sad.*

(29) *Stalo im je do toga da kupci budu zadovoljni.*

(30) *Marija drži do sebe.*

Među primjerima koji su anketom prikupljeni za potrebe ovoga rada pojavilo se i četiri primjera u kojima je konstrukcija *do + genitiv* upotrijebljena kao atribut. To su primjeri (31) - (33). Zanimljivo je da ni jedna gramatika ili riječnik hrvatskog jezika proučeni za potrebe ovoga rada ne spominju takvu mogućnost upotrebe konstrukcije *do + genitiv*. Ipak, činjenica da nekoliko govornika proizvede takve primjere kao prve koji im padaju na pamet kada se radi o prijedlogu *do* upućuje na to da je atributna upotreba konstrukcije *do + genitiv* nepravедno izostavljena iz dosadašnjih opisa. U primjerima (31) do (33) lako je uvidjeti i da se takva upotreba prijedloga *do* temelji na prototipnom značenju adlativnosti. Naime, imenice *poplava* i *put* nastale su od glagola *(po)plaviti* i *putovati*, a budući da su glagolskog porijekla, sugeriraju širenje radnje do točke koju predstavlja genitivno kodirana imenica. Drugim riječima, i u primjeru (31) radi se o adlativnom kretanju trajektora, razine vode, do orijentira, tj. do koljena, a u primjerima (32) i (33) radi se o adlativnom kretanju koje trajektor prelazi kroz i se do koje. Također, u navedenim primjerima adlativnost kao temelj takve upotrebe moguće je naglasiti i parafrazom pomoću kojeg od glagola kretanja, npr. *poplava koja se penje do koljena* ili *put koji ide do koje*. Takve parafraze moguće su i kod atributne upotrebe prijedložno-padežnih izraza koji označavaju ablativno kretanje, *iz + genitiv*, *s + genitiv* ili *od + genitiv*, a o tome je već i govoreno. Ipak, kada se radi o

prijedlogu *do*, primjer (34) upu uje na to da se atributna upotreba razvija i iz zna enja blizine. Sli no je i kod ostalih prijedloga blizine, npr. *kupio sam knjigu u knjižnici kod fakulteta, radim u kafi u (po)kraj fontane, radim u kiosku pored knjižnice, imam ku u blizu rijeke, tražio sam apartman u blizini plaže, maštala je o zaposlenju pri nekom institutu* i sl. O atributnoj upotrebi prijedložno-padežnih izraza koji sadrže prijedloge blizine u literaturi se u na elu ne govori.

(31) *Bila je poplava do koljena.*

(32) *Na putu do ku e.*

(33) *Dug je put do ku e.*

(34) *Ku a do moje je prazna.*

Kao zasebno zna enje konstrukcije *do + genitiv* svakako treba izdvojiti na insko zna enje. Kao i kod ostalih prijedloga koji izražavaju kretanje, i kod prijedloga *do* na inska interpretacija motivirana je konceptom PUTA koji se povezuje s kretanjem trajektora (naravno, kod prijedloga *do* radi se o PUTU koji trajektor prelazi približavaju i se orijentiru). Naime, ve je nekoliko puta napomenuto da se u okviru kognitivne lingvistike, a i šire u okvirima lokalisti kih pristupa zna enju, svaki PUT poima kao na in, tj. svaki na in može se poimati kao PUT koji se prelazi prilikom provo enja neke radnje.³⁰³ Upotreba konstrukcije *do + genitiv* za izricanje na ina prikazana je u primjerima (35) - (38). Potrebno je dodatno naglasiti kako se posebice esto na insko zna enje razvija u frazeologiziranoj konstrukciji *od x do y*, npr. *živjeti od danas do sutra, mirisati od glave do pete* i sl.³⁰⁴

³⁰³ Belaj (2009: 49) napominje kako se u nekim jezicima utemeljenost semanti ke kategorije na ina na konceptu puta i eksplicitno nazna uje: „[U] jezicima [se] takvi temelji semanti ke kategorije na ina esto i eksplicitno o ituju (npr. *napraviti nešto drugim putem, biti na krivom putu* u rješavanju recimo nekoga zadatka odnosno raditi nešto na pogrešan na in itd. ili u engleskom gdje je metafori ko izricanje na ina preko temeljne predodžbene sheme PUTA posebno plodno, npr. *to have one's own way, the way of the world* i sl.).“

³⁰⁴ Belaj (2010: 20) tu konstrukciju opisuje sa stajališta prijedloga *od*, no govori samo o njezinu prostornom zna enju, a samo napominje da ta konstrukcija može imati i druga zna enja: „*Frazeologizirani genitiv* tipa *Prljav je od glave do pete, Potuca se od nemila do nedraga, Imao je osmjeh od uha do uha* može imati razli ite sintakti ke uloge – od razli itih priložnih oznaka do atributa – a tako er pripada skupini prototipnijih ostvaraja shemati nog zna enja ablativnosti jer je u takvim izrazima naj eš e rije o zahva enosti manje ili ve e prostorne domene bilo kretanjem trajektora (*Potuca se od nemila do nedraga*) bilo njegovom stati nom rasprostranjenoš u nekom to no odre enom prostornom domenom (*Prljav je od glave do pete*) Takvi genitivni izrazi s prijedlogom *od* uvijek dolaze u paru s adlativnim parnjakom *do* neophodnim za definiranje prostornih granica orijentira. Važno je istaknuti da se formalno, jezi no definirane prostorne granice u takvim izrazima ne moraju, i naj eš e se ne poklapaju, s izvanjezi nim stanjem gdje uglavnom nije rije o potpunoj zahva enosti orijentira, ve o njegovu ve em dijelu što je u izravnoj vezi s frazemskom naravi takvih genitiva.“

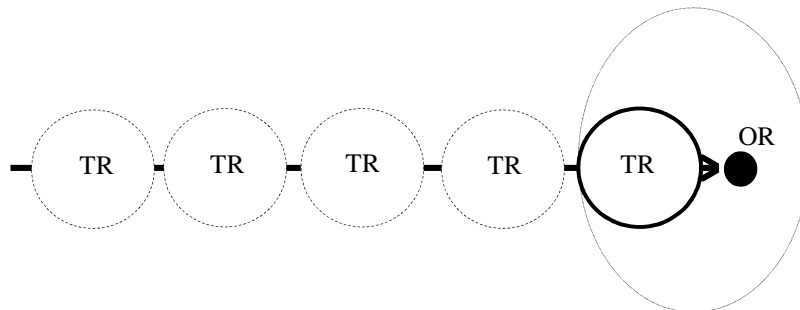
(35) *Idemo do kraja ili barem do idu ih izbora.*

(36) *Napio sam se do besvijesti.*

(37) *Radila je svaki dan od jutra do mraka.*

(38) *Poštar ide od vrata do vrata.*

Slika (3) shematski prikazuje ablativnu utemeljenost na inskog zna enja u premjeru (36). Orijentir ozna en imenicom *besvijest* CILJ je kretanja trajektora, a koji je u navedenom primjeru razina opijenosti osobe koja govori. Budu i da je upotrijebljen svršeni glagol *napiti se*, konstrukcija ozna va da je trajektor ve dostigao svoj CILJ. PUT koji je trajektor prelazio kre u i se do kona nog CILJA na in je na koji je taj kona ni CILJ dostignut pa je zbog toga i PUT koji trajektor prelazi na slici (3) istaknut debljom linijom. Ipak, budu i da je upotrijebljen svršeni glagol, trajektor je prikazan debljom linijom samo na kraju svoga kretanja, tj. kada se nalazi u blizini orijentira. Kao što je re eno, konstrukcija *do + genitiv* podrazumijeva kona nu povezanost trajektora i genitivno kodiranog orijentira, tj. govornik nije prestao piti prije nego je postigao stanje besvijesti, ve je i stanje besvijesti kao kona ni CILJ uklju eno u kretanje. Zbog toga je trajektor na kraju svog kretanja prikazan unutar tanko iscrtanog kruga zajedno s orijentirrom, a što predstavlja njihovo zajedništvo.

Slika 3

2.6. Prijedlog *o*

U ovome poglavlju raspravlja se o zna enju prijedloga *o* te se nastoji dokazati tri osnovne pretpostavke.

- i. Sva se specifi na zna enja prijedloga *o* uz lokativ na predodžbenoj razini, izravno ili neizravno, mogu povezati s pretpostavljenom supershemati nom predodžbenom shemom nazvanom TO KA KAO MJESTO, tj. svim konkretnim upotrebnim ostvarajima prijedloga *o* uz akuzativ inherentan je neki od aspekata

supershemati nog zna enja, a koje bismo, u skladu s nazivljem u literaturi, mogli nazvati punktualnom lokalnoš u.

- ii. Sva se specifi nija zna enja prijedloga *o* uz akuzativ na predodžbenoj razini, izravno ili neizravno, mogu povezati s pretpostavljenom supershemati nom predodžbenom shemom nazvanom TO KA KAO CILJ, tj. svim konkretnim upotrebnim ostvarajima prijedloga *o* uz akuzativ inherentan je neki od aspekata supershemati nog zna enja, a koje bismo, u skladu s nazivljem u literaturi, mogli nazvati punktualnom adlativnoš u.
- iii. Mogu nost kombiniranja prijedloga *o* uz akuzativ i lokativ motivirana je zna enjskim potencijalom toga prijedloga, tj. izme u konstrukcije *o* + *lokativ* i *o* + *akuzativ* mogu se uspostaviti poveznice.

Poglavlje je strukturirano u skladu s navedenim pretpostavkama – nakon uvodnih napomena o posebnostima sintakti ke upotrebe jezi ne jedinice *o* slijedi zna enjski opis upotrebe konstrukcija *o* + *akuzativ* i *o* + *lokativ*, a u završnome dijelu poglavlja nastoji se istaknuti koja su to zna enjska obilježja prijedloga *o* koja mu omogu uju kombiniranje upravo s tim dvama padežima.

Opisi se zna enja prijedloga *o* u suvremenim hrvatskim gramatikama (Sili i Pranjkovi 2005; Raguž 1997) i rje nicima (Ani et al. 2004; Šonje 2000) poprili no razlikuju, a može se i re i kako je opis prijedloga *o* u navedenim rje nicima i gramatikama tek djelomi an (to se, kao što e se pokazati, posebice odnosi na prostorna zna enja toga prijedloga). U skladu s time, Brala-Vukanovi (2011: 93) navodi da trenutno dostupni opisi hrvatskog prijedloga *o* nude više fragmentarne (a ponekada i suprotne) podatke i pretpostavke nego kona ne zaklju ke te zaklju uje kako je ta injenica „vrlo problemati na“ posebice stoga što je prijedlog *o* izrazito u estala jezi na jedinica.³⁰⁵ Naravno, a što je u skladu s tradicionalnim pristupima, nijedan od navedenih opisa ne uspostavlja poveznice me u identificiranim to kama semanti kog kontinuuma prijedloga *o*, ve se zadovoljavaju samo jednostavnim pobrojavanjem razli itih mogu nosti upotrebe. Tako er, potrebno je napomenuti kako neizvornim govornicima opisi prijedloga *o* u jednojezi nim gramatikama i rje nicima, a sli no je i s dvojezi nim rje nicima i

³⁰⁵ Brala-Vukanovi (2011: 93) navodi kako je prijedlog *o* etrnaesta naj eš a rije u hrvatskom jeziku te se pri tome poziva na *Hrvatski nacionalni korpus*, tj. listu u estalosti pojavnica koju je prema tom korpusu usustavio Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje (konkretan izvor se ne navodi u literaturi). Ipak, rje nik Moguša, Bratani a i Tadi a (1999), a koji je tako er nastao na temelju podataka iz *Hrvatskog nacionalnog korpusa*, upu uje da je estotnost prijedloga *o* ipak manja. Prema tom rje niku prijedlog *o* 26. je naju estalija jezi na jedinica u hrvatskom jeziku.

priru nicima kao i udžbenicima za poučavanje hrvatskog kao stranog jezika, uistinu nisu od velike pomoći, posebice stoga što prijedlog *o* često u drugim jezicima, npr. engleski ili njemački, nema (bliskih) usporednica. Što se tiče kognitivno utemeljenog opisa prijedloga *o*, potrebno je napomenuti kako mu tom metodologijom pristupa jedino Brala-Vukanović (2011),³⁰⁶ no pri tome se usmjerava samo na upotrebu prijedloga *o* u konkretnim prostornim kontekstima, dok apstraktnije upotrebe ostavlja po strani upućujući i tek na njihovu prostornu motiviranost.³⁰⁷ Ni u okviru kognitivne slavistike prijedlogu *o* nije posvećena znatnija pažnja – na elno ga se spominje tek u okviru opisa padežnog sustava, npr. Janda i Clancy (2002) ili Tanacković Faletar (2010). Sličeći je moguće zaključiti i kada se govori o glagolskom prefiksu *o-*.

Prijedlog *o* kombinira se u suvremenom hrvatskom jeziku s lokativom i akuzativom, a prototipni primjeri tih konstrukcija prikazani su u primjerima (1) i (2). Lokativne konstrukcije znatno su rjeđe, a to potvrđuje i anketa provedena za potrebe ovoga rada. Od 200 ispitanika njih 12 kao prvu rečenicu koja im je pala na pamet, a sadrži prijedlog *o*, navelo je rečenicu u kojoj je prijedlog *o* upotrijebljen uz akuzativ (od čega se 4 puta radi o frazeologizmu *obiti o glavu*). Drugim riječima, u samo 6% primjera prijedlog *o* upotrijebljen je uz akuzativ. Korpusi potvrđuju navedeno, no i upućuju na to da je udio akuzativnih konstrukcija znatno manji. Primjerice u *Hrvatskom nacionalnom korpusu* u verziji 3.0 kao lokativni prijedlog *o* je obilježen u 1266213 primjera, dok je kao akuzativni prijedlog obilježen u samo 439 primjera, tj. upotreba uz lokativ čini 99,96% primjera.³⁰⁸ Slično je i u *Hrvatskom nacionalnom korpusu* u verziji 2.5 gdje se unutar obilježenog potkorpusa prijedlog *o* pojavljuje uz lokativ 664 puta, a uz akuzativ samo 3 puta, tj. upotreba uz lokativ čini 99,55% primjera. Budući da je nerazmjerno lokativne i akuzativne upotrebe prijedloga *o* izniman, zahtijeva se ujednaženica da se taj podatak propušta napomenuti u suvremenim hrvatskim gramatikama ili rječnicima.

(1) *Volim prići ti o knjigama.*

(2) *Udarilo je šakom o stol.*

³⁰⁶ Brala-Vukanović (2011: 92) opis prijedloga *o* temelji na sili kojom trajektor utječe na orijentir, na sili kojom orijentir uzvraća kao i na svojstvima trajektora i orijentira: „The account is aimed at showing that experientialist, bodily based notions such as force, more specifically its direction and intensity, together with ‘point of contact’ (attachment, or rather ‘point of action-reaction’) – all inherent in the notion of vector – represent solid basis for the categorization of rather explication of the meaning(s) of *o*.“

³⁰⁷ Brala-Vukanović (2009) također raspravlja o značenju prijedloga *o*, no nažalost taj rad autoru ovoga rada u trenutku pisanja nije bio dostupan. Prema sažetku može se pretpostaviti kako se temelji na istim postavkama kao i noviji rad (Brala-Vukanović 2011).

³⁰⁸ Ukupno 7283 primjera označena su kao lokativne i akuzativne konstrukcije. Radi se o primjerima u kojima *o* nije prijedlog već je dio kratice ili inicijal.

Govore i o etimologiji, Skok (1988b: 533) i Derksen (2008: 361) navode kako je prijedlog *o* u prošlosti imao i oblik *ob*. Sli no, raspravljaju i o prostornim prijedložno-padežnim izrazima u hrvatskom crkvenoslavenskom, Vince (2010) navodi kako su oblici *o* i *ob* jedan prijedlog (uz potvr ene oblike *ob* i *oba*). Oblik *ob* nije se zadržao u suvremenom hrvatskom jeziku u potpunosti, tek u složenicama i kao glagolski prefiks.³⁰⁹ Kao što primje uje i Belaj (2008: 11), hrvatske gramatike ne slažu se potpuno o broju glagolskih prefiksa u suvremenom hrvatskom jeziku, a jedan od problema su, uz prefiks *obez-* o kojem je ve i govoreno u poglavlju o prijedlogu *bez*, i prefiksi *o-* i *ob-*. Naime, Sili i Pranjkovi (2005: 148) smatraju ih dvama razli itim glagolskim prefiksima, dok ih Bari et al. (1997: 381) smatraju razli itim oblicima istog prefiksa. Dvama razli itim prefiksima smatra ih i Babi (1991: 598). Belaj (2008: 11) dodaje kako status tih dvaju glagolskih prefiksa nije problemati an samo u hrvatskim gramatikama, ve i u opisima ostalih slavenskih jezika. Imaju i na umu etimologiju prefiksa *o-* i *ob-* potrebno je pretpostaviti kako se radi o jednoj jezi noj jedinici, no ija se zna enjska mreža tijekom vremena toliko razvila da se izme u zna enja koja u suvremenom jeziku pripadaju obliku *o-* i onih koja pripadaju obliku *ob-* teško uspostavljaju poveznice.³¹⁰ Ipak, to ne zna i da te poveznice ne postoje. S prakti ne pak strane, odluka o tome ho e li se *o-* i *ob-* opisati kao dvije jezi ne jedinice ili kao jedna treba biti jasno povezana sa svrhom samog opisa (naravno, opis namijenjen školskoj upotrebi ili po etnicima u u enju jezika treba ih smatrati dvama

³⁰⁹ Sukladno tomu, prijedlog *ob* ne spominje se u suvremenim hrvatskim rje nicima. Ipak, u rje niku je Ivekovi a i Broza (1901a: 825) još uvijek naveden, no upotreba mu je ograni ena samo uz imenice *dan* i *no*, npr. *ob dan po Gružu i Rijeci*, *ob no po Pelinah i Prijeci*. Savi (1999: 64) navodi kako je takva upotreba za ozna vanje trajanja vremena normirana upotreba prijedloga *ob* u svim slovnicama 19. stolje a, no nadodaje i da je upotreba prijedloga *ob* u 19. stolje u bila mogu a i u izrazima koji nemaju vremensko zna enje. U suvremenom hrvatskom takva upotreba više nije mogu a, a sukladno tome Sili i Pranjkovi (2005), Težak i Babi (2000), Ham (2002) te Raguž (1997) prijedlog *ob* ne spominju u svojim gramatikama. Bari et al. (1997) prijedlog *ob* spominju, no uop e ne spominju da se radi o prijedlogu koji se više ne koristi (iako to implicitno nazna uju tako da ga ne spominju kada govore o tome koji se prijedlog slaže s kojim padežom). Prijedlog *ob* spominju i Babi et al. (2007: 728), no informacije koje donose pomalo su nedosljedne. Na jednom mjestu za prijedlog *ob* zajedno s prijedlozima *izim*, *izmed*, *mješte*, *naproti*, *naprotiv*, *nuz*, *okrom*, *polag*, *razi*, *sprem*, *spro u* i *supro* navode da „ne samo što su rijetki po upotrebi, nego i takve naravi da se može re i da su i zastarjeli“, a na drugom mjestu, samo nekoliko redaka niže, navode da „prijedlog *ob* u zna enju „o“ upotrebljavao se još na prijelomu stolje a (Šenoa, Jagi , Marti , alski...) pa se može na i i u suvremenoj upotrebi, ali kao stilski posebno obilježen. Govori se i danas *sjedni mi ob desnu* pa u toj upotrebi ima i pisanih potvrda.“ U svakom slu aju, pretrage korpusa pokazale su da se prijedlog *ob* u suvremenom hrvatskom jeziku više ne koristi. Kada se radi o prijedlogu *ob*, zanimljivo je primijetiti kako je u navedenom primjeru *sjedni mi ob desnu* zamjenjiv prijedlogom *s* uz genitiv. Tako er, i injenica da je u slovenskom nazivu *Oto ec ob Krki* prijedlog *ob* zamjenjiv prijedlogom *na* upu uje da je prijedlog *ob*, a time i prijedlog *o*, zna enjski blizak prijedlozima koji orijentir povezuju s konceptom POVRŠINE.

³¹⁰ U tom smislu potrebno je napomenuti da primjerice Brala-Vukanovi i Rubini (2011) prefiks *ob-* smatraju bližim prijedlogu *oko* nego prijedlogu *o*, npr. primjere *obletjeti oko ku e* i *Britanac je prvi opter ao oko svijeta* opisuju kao primjere konstrukcija u kojima su glagolski prefiks i prijedlog istovjetni, tj. kao i primjere *dotr ati do majke* ili *nagaziti na morskog ježinca*.

prefiksima, dok bi temeljito napisane gramatike hrvatskog jezika trebale naznačiti kako se radi o povezanim prefiksima).

Nadalje, kada se govori o posebitostima sintaktičke upotrebe prijedloga *o*, potrebno je naglasiti kako se on i u prošlosti upotrebljavao isključivo s akuzativom i lokativom te da se uz neki drugi padež ne pojavljuje ni u ustaljenim izrazima (kao što to primjerice ine prijedlog *s* ili (dvojbena) prijedlog *do*). Ipak, potrebno je naglasiti kako je u ustalosti upotrebe prijedloga *o* znatno porasla tijekom 19. stoljeća a usporedno s rastom u ustalosti upotrebe konstrukcije *o* + *lokativ* uz glagole govorenja i mišljenja. Takva je upotreba „na velika vrata u hrvatski jezik ušla“ (Rišner 2006: 91) uz pomoć ilirskih slovnih araha koji su ju u svojim gramatikama normirali naučivši konstrukciju *od* + *genitiv*,³¹¹ a koja se do 18. stoljeća gotovo isključivo upotrebljavala u takvim kontekstima (upotreba *od* + *genitiv* odbacena je pri prelasku na štokavski kao osnovicu standardnog jezika jer se neopravdano smatrala samo kajkavskim obilježjem ili arhaizmom).³¹² U suvremenom hrvatskom upotreba konstrukcije *o* + *lokativ* uz glagole govorenja i mišljenja najčešća je upotreba te konstrukcije³¹³ te mnogim govornicima prva pada na pamet kada trebaju proizvesti rečenicu koja sadrži prijedlog *o*.³¹⁴ Tako je većina od 200 izvornih govornika anketiranih za potrebu ovoga rada upotrijebila upravo takvu konstrukciju, npr. konstrukcija *o* + *lokativ* upotrijebljena je, između ostalog, uz glagol *pričati* 66 puta, uz glagol *govoriti* 21 puta, uz glagol *razgovarati* 16 puta, uz glagol *razmišljati* 11 puta, uz glagol *znati* 7, a uz glagol

³¹¹ Zanimljivo je primijetiti i kako su ablativne konstrukcije i konstrukcije s orijentacijskim prijedlozima poprilično este ukoliko se gleda kako se u europskim jezicima izražava objekt govorenja i mišljenja, npr. na njemačkom *sprechen über* 'govoriti nad', na talijanskom *parlare di* 'govoriti od', na irskom *ag caint faoi* 'govoriti pod', na finskom *puhua-sta* 'govoriti iz', a na islandskom *segja frá* 'govoriti od' (prema Bortone 2010: 36-37). U engleskom se kaže *talk about* 'govoriti oko', a što je zanimljivo za primijetiti budući da se značajna mreža prijedloga *o* i *oko*, a kojem odgovara engleski prijedlog *about*, dijelom preklapaju.

³¹² Posebice je u ustalosti bila u nazivima književnih dijela, npr. Marko Marulić napisao je *Spovid koludric od sedam smrtnih grihova*, a česti nazivi književnih djela bili su *Od oholosti*, *Od lakomosti* i sl. Upotreba *od* + *genitiv* u takvim kontekstima smatrala se utjecajem mjesnih govora, ali i stranih jezika. Rišner (2006) detaljno govori o upotrebi prijedloga *od* uz glagole i imenice koje znače govorenje i mišljenje te zamijeni te konstrukcije konstrukcijom *o* + *lokativ*.

³¹³ Tako je bilo već i u staroslavenskom (Thomason 2006: 126). U suvremenom ruskom jeziku takva upotreba jedina je upotreba konstrukcije *o* + *lokativ*. Primjerice Janda i Clancy (2002: 150-151) uz takvu upotrebu konstrukcije *o* + *lokativ* u ruskom navode jedino još upotrebu te konstrukcije za izražavanje komitativnosti, uz napomenu da se takva upotreba pojavljuje samo u frazeologiziranim izrazima. Prema tome, može se zaključiti kako je konstrukcija *o* + *lokativ* u ruskom jeziku u potpunosti specijalizirana za označavanje objekata mišljenja i govorenja. Janda i Townsend (2000) navode kako je i u češkom najčešća uloga konstrukcije *o* + *lokativ* upućivanje na objekt mišljenja ili govorenja. Iz navedenog, može se zaključiti kako se prijedlog *o* u slavenskim jezicima toliko gramatikalizirao i specijalizirao za izražavanje objekta, tj. predmeta mišljenja ili govorenja, da je izgubio prostornu značajku, npr. u ruskom, ili naginje gubljenju prostornog značenja, npr. u hrvatskom ili češkom.

³¹⁴ Stoga Brala-Vukanović (2011) s pravom primjećuje kako su prostorna značenja prijedloga *o* ostala na margini svih trenutno dostupnih analiza tog prijedloga, a neke analize ga uopće i ne spominju.

misлити 4 puta. Pretraga *Hrvatskog nacionalnog korpusa* u verziji 3.0 pokazala je kako je glagol *govoriti* glagol koji se naj eš e upotrebljava uz prijedlog *o*.³¹⁵ Nadalje, potrebno je spomenuti da se prijedlog *o* upotrebljava i uz nepromjenjive rije i, npr. *pri a o tri praš i a* ili *mislio je o malo odmora* te ih pri tome „lokativizira“. Prijedlog *o*, za razliku od nekih drugih prijedloga, ne može upravljati drugim prijedložno-padežnim izrazima.³¹⁶

2.6.1. Prijedlog *o* uz lokativ

Lokalnost, a mogli bismo upotrijebiti i naziv (stati na) smještenost, temeljno je zna enje prijedloga *o* uz lokativ. Lokativni koncept SMJEŠTENOSTI prijedlog *o* specificira povezuju i ga s konceptom TO KE.³¹⁷ Time se zna enje prijedloga *o* razlikuje od zna enja dvaju prototipnih lokativnih prijedloga – od prijedloga *na* koji lokativni koncept SMJEŠTENOSTI specificira povezuju i ga s konceptom POVRŠINE te od prijedloga *u* koji lokativni koncept SMJEŠTENOSTI specificira povezuju i ga s konceptom SPREMNIKA. Upotreba prijedloga *o* uz lokativ za izražavanje prostorne smještenosti prikazana je u primjerima (3) - (6). Kao što je ve re eno u uvodnome dijelu, upotreba prijedloga *o* uz lokativ za izražavanje prostornog odnosa izme u trajektora i orijentira nije naj eš a upotreba te konstrukcije, a tu tvrdnju

³¹⁵ Glagol *govoriti* (24402 pojava) s više nego dvostruko manje pojava slijede glagoli *odlu ivati* (10883 pojava), *ovisiti* (8544 pojava), *odlu iti* (6716 pojava), *razmišljati* (5533 pojava), *razgovarati* (4324 pojava) te *raspravljati* (4270 pojava), *ra unati* (3637 pojava), *brinuti* (3588 pojava) te *pisati* (2557 pojava). Rije koja se naj eš e pojavljuje ispred prijedloga *o* je *zakon* (200816 pojava), a slijede je *odlu ka* (70078 pojava) i *pravilnik* (48297 pojava). Navedeno upu uje da je upotreba prijedloga *o* velikim dijelom vezana uz administrativni stil.

³¹⁶ O prijedlozima kao rije ima koje upravljaju drugim prijedložno-padežnim rije ima ve je bilo govora. Matas Ivankovi (2009) navodi kako takvu upotrebu mogu imati samo prijedlozi *do*, *za*, *s*, *na*, *u*, no potrebno je dodati kako se u takvim konstrukcijama upotrebljava i prijedlog *od*, npr. *ispuzao je od ispod kreveta*. Tako er, uvjetno i složene prijedloge *iza*, *ispred*, *iznad*, *ispod*, *izme u* i *izvan* možemo opisati kao upotrebu prijedloga *iz* uz prijedložno-padežne izraze, a injenicu da se radi o složenim prijedlozima opravdati višim stupnjem gramatikalizacije. Ipak, autor ovoga rada mišljenja je da to nije opravdano budu i da se radi o druga ijem zna enju – naime kod prijedloga *do*, *od*, *za*, *s*, *na* i *u* prijedložno-padežni izraz koji ih slijedi kao cjelina ima ulogu orijentira. S druge strane, ukoliko bismo složeni prijedlog *ispred* pisali *iz pred*, u primjeru *hoda o je iz pred prijatelja*, prijedložno-padežni izraz *pred prijatelja* ne bismo spremno opisali kao orijentir prijedloga *iz* (ablativno zna enje prijedloga *iz* potpuno je potisnuto). U svakom slu aju, može se zamijetiti kako mogu nost upotrebe uz prijedložno-padežne izraze imaju samo najgramatikaliziraniji, a time i naju estaliji prijedlozi u hrvatskom jeziku (ipak, potrebno je napomenuti kako Bari et al. (1997: 280) ispravno primje uju da takvu upotrebu može imati i izvedeni prijedlog *mjesto* (ali ne spominju složene prijedloge *umjesto* ili *namjesto*), npr. *sje o je u krivi vlak pa je mjesto prema Rijeci krenuo prema Splitu*). Naravno, znatno ve i broj prijedloga može se upotrebljavati tako da iza njih slijedi prijedložno-padežni izrazu u slu aju kada je taj prijedložno-padežni izraz nesro an atribut koji rastavlja prijedlog od imenice kojom upravlja, npr. *hoda o je unutar u bijelo obojenog hodnika, izgledala je poput u ženu laka morala prerušene djevoj ice, zaspao je tijekom do boli dosadnog predavanja* i sl. esto je takva upotreba stilski obilježena, a ponekad bi ju govornici opisali i neprihvatljivom. O mogu nosti da se nesro nim atributom rastavlja prijedlog i jezi na jedinica kojom upravlja u okviru hrvatskog jezikoslovlja još nitko nije pisao.

³¹⁷ Tanackovi Faletar (2010: 216) primje uje sli no te govori o fiksiranosti trajektora u odnosu na stalan položaj punktualnog orijentira.

dodatno potvrđuje i anketa provedena za potrebe ovoga rada – od 188 lokativnih konstrukcija samo njih 9 izražavalo je prostorni odnos između u trajektoru i orijentira. Po tome je prijedlog *o* sličan prijedlogu *pri* (jedinom isključivo lokativnom prijedlogu). Naime, prijedlozi *pri* i *o* razlikuju se od ostalih lokativnih prijedloga, tj. od prijedloga *na*, *u* i *po*,³¹⁸ po tomu što im prostorna upotreba nije primarna. To je samo naoko udna pojava koja je u proturječju s pretpostavkama o primarnosti prostornog značenja, a o kojima se govori u teorijskom dijelu rada, no radi se samo o višem stupnju gramatikalizacije i specijalizaciji upotrebe prijedloga. Također, ta dva prijedloga više naglašavaju koncepte BLIZINE i KONTAKTA nego prototipni lokativni koncept SMJEŠTENOSTI. Ipak, kako i Šari (2008) primjećuje, to ne utječe na poimanje prototipnog značenja lokativnih konstrukcija kao konstrukcija kojima se izražava statična smještenost. Drugim riječima, po tom svojstvu prijedlozi *pri* i *o* nisu prototipni lokativni prijedlozi. Prototipni lokativni prijedlozi ponajprije su prijedlozi *u* i *na*, a koji lokativni koncept statične SMJEŠTENOSTI povezuju s konceptom SPREMNIKA i konceptom POVRŠINE. Nešto je udaljeniji od prototipa, no ipak bliži mu nego prijedlozi *pri* i *o*, i prijedlog *po*, a koji uz lokativni koncept SMJEŠTENOSTI povezuje kretanje POVRŠINOM (no zadržavaju i to kretanje unutar granica POVRŠINE koncept SMJEŠTENOSTI i dalje ostaje naglašen).

Dakle prijedlog *o* lokativni koncept SMJEŠTENOSTI specificira preko koncepta TOČKE – orijentir se poima kao TOČKA s kojom je trajektor u KONTAKTU te pomoću koje mu se određuje položaj (kada se radi o lokacijskom značenju, ono je tijekom vremena sve više slabilo, tj. njegovu ulogu preuzeli su prijedlozi koji to nije određuju položaj trajektora, prije svega prijedlog *na*, a prostorna upotreba prijedloga *o* počela se sve više ograničavati na akuzativno kodiranje i označavanje mjesta kontakta trajektora i orijentira). Kao što je rečeno u poglavlju o prijedlogu *do*, koncept TOČKE nikako ne znači da orijentir nema konkretna prostorna obilježja, već da ona za prenošenje informacije nisu od presudne važnosti, tj. potisnuta su. Naime, za prijedlog *o* bitan je koncept KONTAKTA između u trajektoru i orijentira, a da bi se reklo da su dva objekta u kontaktu, dovoljno je da se dodiruju u samo jednoj točki. Upravo zbog toga što je potrebno da se trajektor i orijentir dodiruju samo u jednoj točki, nije ni bitno koja konkretna prostorna obilježja ima orijentir, tj. može ga se konceptualno svesti samo na TOČKU. Važnost koncepta KONTAKTA³¹⁹ za

³¹⁸ Iako hrvatske gramatike nisu suglasne oko tog pitanja, prijedlog *prema* opravdano je smatrati isključivo dativnim prijedlogom.

³¹⁹ Koncept KONTAKTA omogućio je da se prijedlogom *o* u staroslavenskim moglo izražavati i značenje komitativnosti. Primjerice Vince (2010: 803) navodi da je primjer *sam o sebi sedi* moguće interpretirati upravo kao izražavanje komitativnosti (prema tome moglo bi ga se parafrazirati kao *sjedi sam sa sobom*).

zna enje prijedloga *o* vidljiva je i po tome što prijedlog *o* nije mogu e upotrijebiti za opis prostorne situacije u kojoj nema kontakta izme u trajektora i orijentira.³²⁰ Budu i da se konstrukcija *o* + *lokativ* u suvremenom hrvatskom jeziku rijetko upotrebljava za izražavanje prostornih odnosa, takve upotrebe esto su i frazeologizirane, npr. primjer (4). Brala-Vukanovi (2011) navodi i kako ve ina govornika prostornu upotrebu prijedloga *o* smatra snažno obilježenom te prije svega obilježjem arhai nog jezika. U suvremenom hrvatskom jeziku upotreba prijedloga *o* u prostornom zna enju živa je (donekle) samo još uz glagole koji ozna avaju da je trajektor u kontaktu s orijentirrom na takav na in da je obješen o njega, npr. u primjerima (3) - (5).³²¹ Kontaktom s orijentirrom trajektoru je omogu eno da zadrži položaj, tj. orijentir odre uje položaj trajektora i pruža mu potporu. Koncept POTPORE (u pravilu povezan s konceptom POVRŠINE) omogu ava i razvoj metafori ke interpretacije upotrebe glagola *visiti* prefigiranog prefiksom *-o* uz prijedlog *o*, npr. u primjerima (7) - (10). Konstrukcijom *ovisiti o x* naglašava se trajektorova ovisnost o potpori koju pruža orijentir. Moglo bi se re i kako se tu radi i o svojevrsnom uvjetnom zna enju – ukoliko nema orijentira, ne može biti ni trajektora. Konstrukcija *ovisiti o x* prili no je u estala u suvremenom hrvatskom jeziku. U anketi provedenoj za potrebe ovoga rada pojavila se ak 14 puta, tj. ini 7,4% od 188 lokativnih konstrukcija.

- (3) *Lan i joj je visio o vratu.*
- (4) *Gledaj pogodbu našega otkupa: Krist visi o drvu, gledaj za koliku je cijenu kupio...*
- (5) *Ispod Gospina plašta, izvorne slike iz XV. stolje a, poklekli su likovi Dubrov ana iz XV. stolje a, a me u njima i bratimi s kukuljicama na kojima je križ i o pasu bi .*
- (6) *Nepoznati po initelj je na Kalelargi iz torbice tridesetdevetogodišnjakinje, koju je nosila o ramenu, otu io nov anik s novcem i dokumentima.*

³²⁰ Da se zna enju konstrukcije *o* + *lokativ* treba prilaziti preko koncepata TO KE i KONTAKTA, potvr uje i Tanackovi Faletar (2010: 215): „Poput prijedloga *na*, i prijedlog *o* dolazi u kombinacijama s akuzativom i lokativom, a ako je temeljni konceptualnosemanti ki doprinos prijedloga *na* predodžba orijentira kao dvodimenzionalne površine u kontaktu s trajektorom, tada za prijedlog *o* na sli an na in možemo ustvrditi da profilira punktualni kontakt trajektora i orijentira. U konstrukcijama s lokativom i prijedlogom *o* orijentiri su konkretni fizi ki ili apstraktni, metafori ki izvedeni entiteti koji fiksiraju svoje trajektore odnosno odre uju granice njihova potencijalnoga fizi koga ili metafori koga kretanja (usp. *Kopa ke mu ve dugo vise o klinu*, *Život joj visi o koncu*, *Ovisan je o heroinu* itd.), ali ovaj put ne kao ome eni dvodimenzionalni prostori unutar kojih su trajektor i smješteni, ve kao punktualni objekti uz koje su trajektor i vrsto vezani.“ Tako er, i Sili i Pranjakovi (2005: 231) navode da prijedlog *o* s lokativom „ozna uje da su dva predmeta u dodiru jedan s drugim, da su povezani u nekoj to ci“.

³²¹ I u primjeru (6) podrazumijeva se da je trajektor obješen o orijentir, no to nije nigdje izravno kodirano, ve takva interpretacija proizlazi iz znanja o svijetu.

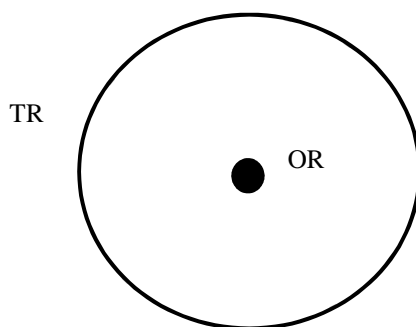
- (7) *Život mu ovisi o putovanju.*
- (8) *Naš uspjeh ovisi o našem trudu.*
- (9) *O tome ovisi cijela povijest spasenja.*
- (10) *Ovisi o tome ho u li sti i na taj vlak.*

Zanimljivo je primijetiti kako je prijedlog *o* u primjerima (3) - (6) zamjenjiv prijedlogom *na*. Zamjena je moguća budući da u stvarnosti ne postoje orijentiri koji bi bili TO KA, već u stvarnosti svi orijentiri posjeduju određena prostorna obilježja (o tome je već govoreno u poglavlju koje se bavi značenjem prijedloga *do*). No može se postaviti pitanje zbog čega nije moguće prijedlog *o* zamijeniti prijedlogom *u*, a koji još detaljnije opisuje orijentir, tj. zbog čega je prijedlog *o* bliži konceptu POVRŠINE nego konceptu SPREMNIKA.³²² Prijedlog *o* bliži je konceptu POVRŠINE budući da je njegovo značenje povezano s konceptom KONTAKTA, a koncept KONTAKTA povezan je i s konceptom POVRŠINE, dok s konceptom SPREMNIKA nije povezan. Ta činjenica proizlazi iz prostornih obilježja orijentira i posljedica koje ta obilježja imaju na trajektor. Naime, kada je neki trajektor unutar orijentira koji se poima kao SPREMNIK, on nam često perceptivno nije dostupan, a prema tome nije nam dostupna ni informacija je li trajektor u kontaktu s orijentirrom. S druge strane, ukoliko se trajektor nalazi smješten s gornje strane orijentira koji se poima kao POVRŠINA, on je s njime zbog gravitacije i nužno u kontaktu. Također, to je i perceptivno dostupna informacija budući da orijentir poiman kao POVRŠINA, za razliku od orijentira poimanog kao SPREMNIK, nema mogućnost skrivanja trajektora od pogleda. Nadalje, u primjeru (3) prijedlog *o* zamjenjiv je i prijedlogom *oko*,³²³ a ta mogućnost posljedica je toga što se i prijedlog *oko* povezuje s konceptom TO KE. Osnovno prostorno značenje prijedloga *oko*, kao i njegova dužeg oblika *okolo* (koji se u suvremenom hrvatskom ipak najčešće upotrebljava kao prilog), pretpostavlja takav odnos trajektora i

³²² Da se značenje prijedloga *o* povezuje s konceptom POVRŠINE, primjećuju i Iveković i Broz (1901a: 825). Za upotrebu uz lokativ objašnjavaju: „S ovim prijedlogom riječ u sedmom padežu pokazuje, da je ono što sama znači, *mjesto na kome se što tako bavi da se* obuzimaju i ga gornjim dijelom svojim *drži da ne padne*.“ Za upotrebu s akuzativom objašnjavaju: „S ovim prijedlogom riječ u estarom padežu pokazuje, *da je k onome* što sama znači, *primicanje* upravljeno tako, *da ga obuhvati pa se* u tome sastavši se s njim *ustavlja na njemu*; ili se mjesto obuhvatanja pokazuje samo *prostiranje*.“ Potrebno je primijetiti da je koncept POVRŠINE, preko s njime povezanoga koncepta POTPORE, omogućio pojavu primjera poput *ide o štapu*. Danas takva upotreba nije više prihvatljiva. No koncept POTPORE, kao što je već objašnjeno, pojavljuje se u konstrukciji *ovisiti o x*, npr. u primjerima (7) - (10).

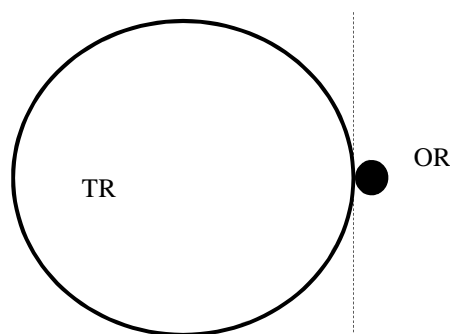
³²³ Brala-Vukanović (2011: 108) navodi kako je prijedlog *o* izveden od prijedloga *oko* te da su zbog toga prijedlozi ta dva prijedloga u mnogim slučajevima međusobno zamjenjivi. Ipak, literatura (Skok 1988b; Derksen 2008) ne potvrđuje takvu pretpostavku. Kao što je navedeno i u uvodnome dijelu, prijedlog *oko* složen je prijedlog koji je nastao je spajanjem jednostavnog prijedloga *o* i imenice *kolo* u lokativu, dalje se novonastali oblik *okoli* razvio u prijedlog *oko* i u suvremenom jeziku *okolo* (Gluhak 1993: 329; Skok 1988b: 127).

orijentira u kojem se trajektor kružno kreće u blizini orijentira i to tako da je orijentir središte kružnice koju trajektor svojim kretanjem opisuje.³²⁴ Kada se radi o prijedlogu *o*, orijentir koji se poima kao TO KA podrazumijeva da se trajektor ne može nalaziti u njemu, već da je s njim, tj. njegovom vanjskom stranom, u kontaktu. Budući da je orijentir TO KA, trajektor može biti u kontaktu s bilo kojom stranom te TO KE, a to znači da takav prostorni odnos možemo konceptualizirati i kao da trajektor, takoreći, oko te TO KE kruži – upravo je u tome poveznica prijedloga *o* i prijedloga *oko*. Ipak, razlika je u tome da prijedlog *o* pretpostavlja KONTAKT između trajektora i orijentira, dok prijedlog *oko* to ne pretpostavlja. U primjeru (3) kruženje oko orijentira naglašeno je i samom prostornom naravi trajektora. Slika (1) shematski prikazuje ostvaraj značenja lokativnosti, tj. stani smještenosti, u primjeru (3) – trajektor je smješten tako da okružuje orijentir. Ipak, taj prikaz donekle je problematičan budući da ne prikazuje pravu naravu značenja lokalnosti (posljedica je to toga što se ne radi o tipičnom orijentiru, već o orijentiru koji je po svojoj naravi kružnog oblika). Također, nije bilo moguće prikazati kontakt između trajektora i orijentira, a koji je nužan kada se radi o prijedlogu *o*. Stoga slika (2) prikazuje pravu naravu značenja lokalnosti – orijentir sveden na TO KU u kontaktu je s trajektorom. Naravno, orijentir u stvarnosti ima prostorna obilježja te se često povezuje i s konceptom površine (a na što upućuje zamjenjivost prijedlogom *na*) – to obilježje orijentira implicirano je tanko iscrtanom linijom. Slika (2) shematski je prikaz ostvaraja značenja lokalnosti u primjeru (4).

Slika 1

³²⁴ Takvo prostorno značenje preslikava se i na vremenske odnose pa prijedlog *oko* označava da se neki događaj odvija u blizini, tj. kruži oko nekog trenutka u vremenu. Kruženje događaja oko nekog trenutka u vremenu znači da mu nije moguće točno odrediti položaj, tj. točno izraziti vrijeme u koje se odvija.

Slika 2

Konstrukcija *o + lokativ* može imati i vremensku interpretaciju uz imenice koje označuju kakve vremenske odsjeke, npr. u primjerima (11) - (13). Tom konstrukcijom izražava se smještenost nekog događaja u vremenu, no budući da se orijentir poima kao TO KA,³²⁵ trajektor se može nalaziti s bilo koje strane te TO KE (tu injenu možemo povezati i s time da TO KA nema funkcionalno istaknutu stranu, tj. sve strane to ke jednake su i sa svima se na jednak način ulazi u interakciju). Drugim riječima, položaj trajektora određen je u prostoru samo po tome što je trajektor u kontaktu s orijentirrom, no može se nalaziti i ispred i iza orijentira, tj. smještenost mu je određena samo djelomično.³²⁶ Preslikano na vremenske odnose, konstrukcijom *o + lokativ* vrijeme nekog događaja određuje se tek

³²⁵ Vremenski orijentiri u hrvatskom jeziku mogu se poimati kao TO KE, POVRŠINE i SPREMNICI, npr. *do i u ti u posjet nekad o Boži u, roendan mi pada na petak* ili *roen sam u subotu*. I Radden (2011: 3-4) isto primjećuje za engleski: „As noted above, we think of the passage of time as linear, i.e. as being unidimensional. However, in measuring units of time, we can exploit the whole range of dimensions distinguished in physical space. Events and units of time are “located” on a time-line but may internally be conceived of as zero-, one-, two- or three-dimensional. English is a language that makes systematic use of these dimensional possibilities, especially in its use of prepositions. Points in time are, like points in space, described by using the zero-dimensional preposition *at*, as in *at this moment*, and periods of time are described by *on* and *in* or *within*. The one- and two-dimensional preposition *on* is mainly used with days, as in *on my birthday*. The temporal use of *on* is motivated by its two-dimensional spatial sense of “supporting contact”. In the same way that book shelves support the books that are shelved on them, days are the most prominent periods of time on which our routine activities are organized. The temporal uses of *in* and *within* are also motivated by their property of boundedness: in the same way that spatial *in* refers to bounded regions, temporal *in* refers to bounded units of time. Prototypical bounded regions are containers that are bounded at all sides, but spatial regions can also be bounded at two sides, as in *wait in a line*. Likewise, units of time can be bounded at two sides of the time-line, as in *I’ll see you in the afternoon*. This is in fact the normal situation of viewing periods of time other than days: they are, irrespective of their length, expressed by the prepositions *in* or *within*, as in *in the third millennium* or *within a second*.”

³²⁶ Možda bi i u toj injenici trebalo tražiti razloge neučestalosti upotrebe prijedloga *o* za izražavanje prostornih odnosa – naime konstrukcija *o + lokativ* nije dovoljno precizna, tj. obavijesna (kao što je rečeno, već a je upotreba tek uz glagole tipa *visjeti*, a koji jasno određuju da se trajektor nalazi ispod orijentira)

približno.³²⁷ Može se primijetiti i kako se takva upotreba prijedloga *o* u na elu vezuje uz orijentire koji su to no odre eni kra i vremenski odsje ci, npr. u primjerima (11) i (14) radi se o blagdanu, dok se u primjerima (12) i (13) radi o to no odre enom dijelu dana.³²⁸ Takvi vremenski odsje ci lako se mogu konceptualizirati kao TO KE. S druge strane, upotreba konstrukcije *o* + *lokativ* nije mogu a uz imenice koje ozna uju duža vremenska razdoblja budu i da se takve imenice prije svega poimaju kao spremnici. Tako er, budu i da se esto vezuje uz blagdane i praznike, takva upotreba konstrukcije *o* + *lokativ* vezuje se uz prigodnost, a mogli bismo re i i da se radi o implikaciji uzro nosti, npr. primjer (11) možemo parafrazirati kao *posjetiti u roditelje jer je Boži*. U gramatikama hrvatskog jezika, npr. Raguž (1997: 149) ili Sili i Pranjkovi (2005: 231), navodi se da se u suvremenom hrvatskom jeziku vremenska upotreba prijedloga *o* uz *lokativ*³²⁹ u pravilu smatra obilježenom i zastarjelom te se navodi kako je u tome zna enju obi nija upotreba prijedloga *oko*.³³⁰ Ukoliko imamo na umu da su vremenska zna enja preslika prostornih zna enja (radi se o temeljnoj konceptualnoj metafori VRIJEME JE PROSTOR), tu injenicu može se povezati i s neu estaloš u prostornog zna enja prijedloga *o*.³³¹

(11) *Posjetiti u roditelje o Boži u.*

(12) *Draga nam je kad je na sve anim skupovima zanosno pjevamo, draga kada o pono i preko radija slušamo njezine smirene zvukove.*

(13) *Lijegao je o pono i, dizao se okasno, prigledao sluzi što radi, pitao se sluginim naukama: kako treba s curama postupati, kako ih zamamljivati i drugim prakti nim stvarima te vrsti.*

³²⁷ Ipak, moglo bi se re i da je to vremensko odre ivanje nešto preciznije nego vremensko odre ivanje doga aja konstrukcijom *oko* + *genitiv* budu i da prijedlog *o* podrazumijeva kontakt izme u trajektora i orijentira, dok prijedlog *oko* to ne podrazumijeva.

³²⁸ U anketi je prikupljen primjer *tog dana, o tre oj uri, prolomi se bljesak*. I u tome primjeru radi se o to no odre enom vremenskom odsje ku, a na što upu uje redni broj.

³²⁹ Pretraga korpusa pokazala je da se vremensko zna enje izri e i konstrukcijom *o* + *akuzativ*, npr. *...najja i zemljotres u posljednjih 40 godina pao o Boži*; *kad o Boži i Novoj godini vidimo u izlozima...*; *obe ali su i da emo „o Boži bit u Vukovaru“*; *zvona obi no pozivaju na ovu molitvu ujutro, o podne i nave er*; *a kad je o podne sve završeno, nastala je op a jurnjava*. Upotreba je izrazito ograni ena, npr. nema potvrda za **o pono*, **o Uskrs*, **o ru ak*. Potrebno je napraviti detaljnije pretrage korpusa kako bi se uo ila i opisala ograni enja upotrebe.

³³⁰ Kao što je ve re eno, osnovno prostorno zna enje prijedloga *oko* pretpostavlja takav odnos trajektora i orijentira u kojem se trajektor kružno kre e u blizini orijentira, a orijentir je središte kružnice koju trajektor svojim kretanjem opisuje. Takvo prostorno zna enje preslikava se i na vremenske odnose pa prijedlog *oko* ozna va da se neki doga aj odvija u blizini, tj. kruži oko nekog trenutka u vremenu. Kruženje doga aja oko nekog trenutka u vremenu zna i da mu nije mogu e to no odrediti položaj, tj. to no izraziti vrijeme u koje se odvija.

³³¹ Ipak, sumnju na takav zaklju ak baca injenica da se prijedlog *pri*, a kojem, kao i prijedlogu *o*, izricanje prostornih zna enja nije naj eš a upotreba, ipak relativno u estalo upotrebljava za kodiranje vremenskih odnosa, npr. *dosa ivati se pri ve eri, biti oprezan pri sastavljanju*.

(14) *Nalik na one zapadne bogatune koji se o Boži u 'velikodušno' odri u novca.*

Kao što je već nekoliko puta navedeno, daleko je najčešća upotreba konstrukcije *o + lokativ* uz glagole govorenja i mišljenja, tj. za označavanje teme razgovora ili predmeta, apstraktnog ili konkretnog, o kojem se misli, npr. u primjerima (15) - (20). U tim primjerima lokativno kodirana imenica neizravno je objekt radnje označene glagolom. Takva upotreba temelji se na osnovnom prostornom značenju stati ne smještenosti, no posebno naglašava kontakt trajektora i orijentira. Primjerice u primjeru (15) izriče se da je osoba koja obavlja radnju označenu glagolom u apstraktnom kontaktu s objektom te radnje, tj. prijedlogom *o* naglašava se kontakt između subjekta radnje i objekta. Drugim riječima, kako primjećuje Šarić (2008: 206), prijedlogom *o* izriče se na vrlo apstraktnoj razini da se orijentir nalazi unutar istog mentalnog prostora kao i rečenici subjekt. Konstrukcija *o + lokativ* toliko se gramatikalizirala, tj. specijalizirala za takvu upotrebu da su moguće čak i eliptične konstrukcije u kojima je izostavljen glagol govorenja ili mišljenja, npr. u primjerima (22) i (23).

(15) *Mogla je satima pričati o svojim putovanjima.*

(16) *O rodama više ne želim razgovarati.*

(17) *Razmišljam o sebi, o svom životu.*

(18) *Svi su pisali samo o snijegu u Splitu.*

(19) *Ne volim tražiti o drugima.*

(20) *Što misliš o igri hrvatske nogometne reprezentacije?*

(21) *Vrhovni majmun je znao sve mračne tajne o crnim karakterima i nedjelima svojih prijatelja majmuna.*

(22) *O mrtvima sve najbolje.*

(23) *Tko o tebi, a Marko o pišću i ženama.*

U literaturi se navodi kako konstrukcija *o + lokativ* može imati i značenje uzroka, npr. *nemojte brinuti o mojim postupcima*, ili značenje sredstva, npr. *putovati o svome trošku* ili *živjeti o kruhu i vodi*. Autor ovoga rada ne smatra kako se radi o zasebnim značenjima konstrukcije *o + lokativ*, a tu činjenicu potvrđuje i pretraga korpusa tijekom koje se nije pronašao nijedan dodatan primjer u kojem bi se moglo utvrditi ta značenja. Također, sve gramatike i rječnici donose samo ta tri primjera kada govore o tim značenjima (s tim da samo Silić i Pranjković (2005) spominju značenje uzroka). To dovodi do pretpostavke kako se radi o frazeologizmima, a posebice se to odnosi na posljednja dva primjera (kod ta

dva primjera potrebno je primijetiti i kako je prijedlog *o* zamjenjiv prijedlogom *na*, a što upu uje da je za interpretaciju bitan i koncept POTPORE, tj. da ih je mogu e parafrazirati kao *putovati na svoj trošak* ili *živjeti na kruhu i vodi*). Što se ti e prvog primjera, tu se ipak radi samo o upotrebi konstrukcije *o + lokativ* za ozna vanje objekta mišljenja, a interpretacija uzroka proizlazi prije svega iz znanja o svijetu. Tako er, konstrukcija *o + lokativ* ima i atributnu upotrebu, no o tome se u gramatikama i rje nicima hrvatskog jezika ne govori,³³² npr. u primjerima (24) - (28). I atributna upotreba temelji se na temeljnom zna enju stati ne smještenosti, s time da naglašava kontakt izme u trajektora i orijentira. Naime, utvr ivanjem kontakta izme u trajektora i to no odre enog orijentira, njihovim povezivanjem u cjelinu, trajektor se identificira i kvalificira. Kao i kod upotrebe konstrukcije *o + lokativ* uz glagole mišljenja i govorenja i ovdje se radi o uspostavljanju kontakta izme u trajektora i orijentira na apstraktnoj razini, tj. radi se o njihovu smještanju u isti mentalni prostor (s time da se trajektor smješta u mentalni prostor u kojem se nalazi orijentir pa se trajektor i identificira i kvalificira pomo u orijentira).

(24) *Ovisnost o heroinu.*

(25) *Gledala sam film o muškarcima koji ne vole žene.*

(26) *Održao je prezentaciju o globalnom zatopljenju.*

(27) *Pogledao sam ju er genijalan dokumentarac o Davidu Ickeu.*

(28) *Imam dobro mišljenje o tvojim prijateljicama, ali one o meni baš i ne.*

2.6.2. Prijedlog *o* uz akuzativ

Adlativnost, tj. kretanje u smjeru cilja temeljno je supershemati no zna enje prijedloga *o* uz akuzativ, a primjeri (29) - (40) pokazuju naju estaliju i najuobi ajeniju upotrebu te konstrukcije. Prijedlog *o* akuzativni koncept CILJA specificira kao TO KU, tj. prijedlogom *o* ozna ava se takav tip adlativnosti koji rezultira KONTAKTOM trajektora i orijentira poimanog kao TO KA (naravno, kao što je ve nekoliko puta napomenuto, to ne zna i da orijentir nema prostorna obilježja, ve da su ona potisnuta jer nisu relevantna za prenošenje informacije).³³³ Tanackovi Faletar (2010: 203) sli no objašnjava kada navodi da

³³² To je još jedna potvrda Hagègeve (2010) primjedbe da je takva upotrebe prijedložno-padežnih izraza zapostavljena u literaturi.

³³³ Ipak, na umu treba imati ono što je re eno i za prijedlog *o* uz lokativ, a to ja da je zna enjem bliži prijedlogu *na* nego prijedlogu *u*, tj. da je blizak poimaju orijentira kao površine te da se stoga može i povezivati s konceptom POTPORE, npr. u primjerima (34) i (36). Sli no primje uju i Janda i Clancy (2002: 206) za prijedlog *o* uz akuzativ u ruskom: „The prepositional particle *o*, like *o*, treats the accusative object as

konstrukcija *o* + *akuzativ* „u prototipnim prostornim scenarijima [...] označava direktivnost koja za rezultat ima kontakt punktualne naravi.“³³⁴ Slika (3) shematski prikazuje ostvaraj adlativnosti u primjeru (29). Kretanje trajektora označeno imenicom *šaka* završava tako da uspostavlja kontakt s orijentirima označenim imenicom *stol*. Da je trajektor dostigao svoj cilj, kodirano je odabirom svršenog glagola. Kretanje trajektora naznačeno je iscrtkanim trajektorima te strelicom iznad tih trajektora. Injenica da je trajektor dostigao cilj označena je deblje iscrtkanim trajektorom, tj. time je profiliran završni trenutak kretanja.

(29) *Udariti šakom o stol.*

(30) *Nitko ne voli udariti glavom o zid.*

(31) *Nasloni se o zid.*

(32) *Odbilo ti se o glavu.*

(33) *Zapela sam o stol.*

(34) *Možeš to objesiti mačku o rep.*

(35) *O ešala si se o svježe obojen zid.*

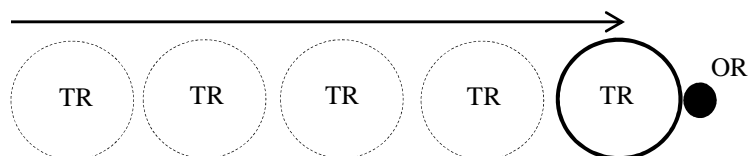
(36) *Smolko je tužan jer se prije dva dana njegova žena objesila o krušku.*

(37) *Valovi su se razbijali o stijene.*

(38) *Ogriješiti se o zakon.*

(39) *Obrisao je ruke o hlače.*

(40) *Nit ona omotala o tanku strijelju.*

Slika 3

surface, but it requires that contact be made and that there be some kind of force or pressure, usually involving leaning on or striking the object.“

³³⁴ I Sili i Pranjakovi (2005: 227) naglašavaju kretanje te kontakt trajektora i orijentira kao cilj toga kretanja: „S prijedlogom *o* dolazi akuzativ imenica koje označuju predmet na kojem završava kakvo kretanje ili druga aktivnost, na kojem dolazi do dodira dvaju predmeta (obično u jednoj točki).“

Kao što je prethodno napomenuto, konstrukcije prijedloga *o* uz akuzativ znatno su rjeđe, a posljedično i semantički slabije razvedene od konstrukcija prijedloga *o* uz lokativ. Zanimljivo je primijetiti da je isto vidljivo i kod prijedloga *po*. Kod prijedloga *po* kao jedan od osnovnih razloga smanjene uсталosti i značajne nerazvedenosti konstrukcije *po* + *akuzativ* navedeno je značajno nepodudaranje prijedloga *po* i akuzativa. Naime, prijedlog *po* na elno označava kretanje bez jasno naglašene početne i završne točke (što je više nego očigledno u mnogim dinamičnim upotrebama prijedloga *po* uz lokativ), dok koncept CILJA koji se povezuje s akuzativom upravo naglašava da je imenica obilježena akuzativnim nastavkom konačanost kretanja. I kada se govori o prijedlogu *o*, može se utvrditi kako su njegova smanjena uсталost i semantička nerazvedenost povezani sa značajnim nepodudaranjem s akuzativom. Naime, prijedlog *o* povezuje orijentir s konceptom TO KE, a TO KA, budući da nema konkretna prostorna obilježja, ili, bolje rečeno, ona su potisnuta, ne može biti konačanost kretanja. Drugim riječima, trajektor se ne može konačno zaustaviti na ili u akuzativno kodiranom orijentiru budući da se on poima kao TO KA. Upravo zbog toga konstrukcije *o* + *akuzativ* implicitno označuju da se trajektor nakon dostizanja orijentira i uspostavljanja kontakta s njime nastavlja dalje kretati, tj. postoji implikacija kratkotrajnosti.³³⁵ Ta implikacija kratkotrajnosti posebice je naglašena ukoliko je upotrijebljen glagol prefigiran prefiksom *o-*, npr. *o ešati se o svježe obojen zid* ili *ogriješiti se o zakon* (naravno, u primjeru *ogriješiti se o zakon* više se ne radi o konkretnom prostornom kretanju koje rezultira kratkotrajnim kontaktom trajektora i orijentira, već se radi o metaforičkom kretanju, a koje možemo predložiti kao neprihvatljivo ponašanje pojedinca koje tijekom svog razvijanja u vremenu, tj. kretanja, kratkotrajno uspostavlja kontakt sa zakonom koji ga sankcionira). Kada se govori o upotrebi konstrukcije *o* + *akuzativ* uz prefigirane glagole (a gotovo u pravilu se upotrebljava uz takve glagole), potrebno je primijetiti kako će pri takvim upotrebama prijedlog *o* redovito biti zamjenjiv prijedlogom koji je isti kao i upotrijebljeni prefiks. Tako je primjerice u

³³⁵ Slično primjećuje i Tanacković Faletar (2010: 203): „Upotreba prijedloga *o* motivirana je punktualnošću u orijentira s kojim trajektor dolazi u kontakt, a akuzativno kodiranje utemeljeno je upravo na komponenti završne kontaktnosti trajektora i orijentira koja proizlazi iz prethodnoga kretanja. No završni kontakt trajektora i orijentira kodiran konstrukcijom *o* + *akuzativ* ne mora biti trajan [...]. On je i u tim slučajevima punktualan, [...], ali je, za razliku od njega, vrlo kratkoga trajanja, a nakon njega slijedi ponovno udaljšavanje trajektora od orijentira, tj. njegovo odbijanje. [...] Punktualnost kontakta koja je imanentna značajna konstrukcije *o* + *akuzativ* omogućiće i nijansiranje neprostornih glagolskih značajna s obzirom na intenzitet odvijanja označenih procesa. Budući da je kontakt trajektora i orijentira označen takvom konstrukcijom kraćega trajanja i zahvaća manju površinu orijentira od kontakta označenog konstrukcijom *u* + *akuzativ* [...] i njegov je intenzitet znatno slabiji, a upravo je to očigledno u metaforičkim ekstenzijama opisanoga odnosa u primjerima tipa *ogriješiti se o zakon*, *o ešati se o nečiju privatnost* itd.“

primjerima (29) i (30) konstrukcija *o + akuzativ* upotrijebljena uz glagol prefigiran prefiksom *u-* te je u tim primjerima mogu a parafraza pomo u konstrukcije *u + akuzativ*, tj. mogu e je re i *udariti šakom u stol* te *nitko ne voli udariti glavom u zid*. Sli no tome, primjer (31), a u kojem je upotrijebljen glagol prefigiran prefiksom *na-*, mogu e je parafrazirati kao *nasloniti se na zid*, primjer (32), a u kojem je upotrijebljen glagol prefigiran prefiksom *od-*, kao *odbilo ti se od glave* (iako takva parafraza nije vjerojatna budu i da se radi o frazemu), a primjer (33), u kojem je upotrijebljen glagol prefigiran prefiksom *za-*, kao *zapela sam za stol*. Što se ti e primjera (34) - (40), isklju uju i primjer (37), a u kojima su upotrijebljeni glagoli prefigirani prefiksom *o-* i *ob-*, može se primijetiti da prijedlog *o* ili nije zamjenjiv nekim drugim prijedlogom, u primjerima (35), (38) i (39), ili je pak zamjenjiv prijedlozima *na*, *za* ili *oko*. Ukoliko pozornije promotrimo primjere, može se uo iti da prijedlog *o* nije zamjenjiv nekim drugim prijedlogom u situacijama u kojima se izri e kratkotrajan kontakt trajektora i orijentira (bilo da se radi o konkretnom ili da se radi o metafori kim kontaktu). Tako er, potrebno je napomenuti kako se u primjeru (37) ne može govoriti o mogu nosti zamjene prijedloga *o* prijedlogom koji bi odgovarao prefiksu u upotrijebljenom prefigiranom glagolu budu i da prefiks *raz-* u suvremenom hrvatskom nema odgovaraju i usporedni prijedlog.

Ukoliko se vratimo na primjer (29) i (30) te na mogu nost zamjene konstrukcije *o + akuzativ* konstrukcijom *u + akuzativ*, potrebno je napomenuti kako Šari (2008: 102) primje uje da konstrukcije s prijedlogom *u* impliciraju trajektorov namjerni kontakt s orijentirrom, dok konstrukcije s prijedlogom *o* impliciraju slu ajan kontakt trajektora i orijentira. U tom smislu potrebno je promatrati i injenicu da je u parafrazi primjera (29) upotrijebljen prijedlog *u* iako je orijentir takvih prostornih obilježja da bi bilo logi nije da se poima kao POVRŠINA. Tako er, ukoliko je orijentir dio ljudskog tijela, ne može se koristiti prijedlog *o*, npr. *udario ga je u glavu*, ali **udario ga je o glavu*. No možemo i i i korak dalje te pretpostaviti da je nemogu nost kombiniranja prijedloga *o* s orijentirima koji ozna avaju dijelove tijela povezana s iskustvom da se osje aj koji proizlazi iz kontakta trajektora s orijentirrom, u navedenim primjerima to je osje aj boli, širi unutrašnjoš u tog orijentira, tj. dijelovi tijela poimaju se kao SPREMNICI (poimanje tijela kao SPREMNIKA vrlo je esta kognitivna metafora). Ipak, navedena opaska nije u potpunosti to na. Naime, ukoliko se radi o povratnim glagolima, ali kada je jasno nazna eno da orijentir nije dijelom trajektora, upotreba prijedloga *o* je ne samo mogu a ve i obavezna, npr. *o ešati se o ne ije rame*, *trljati se o ne iju pozadinu*, ali **udariti se o glavu* (budu i da je orijentir dio trajektora). U tim slu ajevima povratnim glagolom naglašava se usredoto enost na

trajektor, tj. više nije bitno je li orijentir SPREMNIK. Odabirom prijedloga *o* i kodiranjem orijentira kao TO KE, dakle kao ne ega bez unutrašnjosti, a time i bez osje aja, još više se naglašava usredoto enost konstrukcije na trajektor.

Prema Sili u i Pranjkovi u (2005) te Šonji (2000) primjeri (41) - (43) pokazuju drugu mogu u upotrebu konstrukcije *o* + *akuzativ*, a koju bismo mogli nazvati zna enjem cilja, uzroka ili svrhe. U ostaloj literaturi takva upotreba ne izdvaja se kao zasebno zna enje konstrukcije *o* + *akuzativ*. Potrebno je napomenuti kako injenica da je u primjerima (41) - (43) prijedlog *o* zamjenjiv prijedlogom *za* upu uje, osim na injenicu da se zna enjske mreže tih dvaju prijedloga djelomi no poklapaju, i na injenicu da prijedlog *za* sve više preuzima uloge drugih akuzativnih prijedloga (kada se radi o neprostornoj upotrebi).³³⁶ Naime, kao što je utvr eno u poglavlju koje se bavi prijedlogom *po*, i taj je prijedlog uz akuzativ, ako je upotrijebljen u neprostornom zna enju, zamjenjiv prijedlogom *za*. O prijedlogu *za* više e biti rije i u sljede em poglavlju. Neprostorne upotrebe konstrukcije *o* + *akuzativ* iznimno su rijetke, npr. od 12 akuzativnih konstrukcija prikupljenih u anketi nijedna nije imala neprostorno zna enje, a što zna i da bi konstrukcije koje izdržavaju svrhu trebale biti iznimno rijetke. Nadalje, u literaturi se napominje i kako se zna enje svrhe pojavljuje samo uz glagole koje ozna avaju sva u, sukob, rat, raspravu ili neko drugo neprijateljsko ponašanje jednog trajektora prema drugome. Stoga autor ovoga rada smatra kako je opravdano ne smatrati zna enje svrhe zasebnim zna enjem konstrukcije *o* + *akuzativ*, ve da se radi o zna enju koje je uvjetovano drugim elementima konstrukcije, ponajprije glagolom. Cilj neprijateljskog ponašanja dvaju trajektora, a koje je kodirano glagolom, naravno uvijek u množinskom obliku, uspostavljanje je vlasništva nad orijentirrom, tj. uspostavljanje kontakta s akuzativno kodiranim orijentirrom. Poimanje orijentira preko koncepta TO KE primjereno je budu i da TO KA, kao što je ve re eno, nema funkcionalnu stranu, tj. nije usmjerena te se time ozna uje neuklju enost orijentira u sukob dvaju trajektora, tj. to nije re eno, implicira se na orijentirovu nemo , pasivnost i objektiviziranost u sukobu dvaju trajektora. Tako er, potrebno je naglasiti kako se u konstrukciji ni im ne daje do znanja je li orijentir uzrokovao sukob ili je samo povod sukobu. To se o ituje i u injenici da se to zna enje razli ito naziva u literaturi. Šonje (2000) govori o izricanju svrhe, a Sili i Pranjkovi (2005) o izricanju uzroka i cilja.

³³⁶ Zamjena prijedloga *o* prijedlogom *za* mogu a je i u slu ajevima kada se radi o prostornoj upotrebi, npr. *objesiti se o gredu* ili *objesiti se za gredu*, no samo u takvoj prostornoj upotrebi koja implicira i koncept POTPORE.

(41) *Otimaju se o plijen kao neke životinje*

(42) *Otimati se o kost.*

(43) *Boriti se o ženu.*

2.6.3. Temelji zna enja prijedloga *o*

Prijedlog *o* ponajprije je prijedlog stativnog ili lokacijskog zna enja, a što utje e na to da se znatno eš e upotrebljava uz lokativ nego što se upotrebljava uz akuzativ, tj. prijedlog *o* zna enjem je komatibilniji s lokativnim konceptom SMJEŠTENOSTI nego što je s akuzativnim konceptom CILJA. Budu i da su lokativne konstrukcije prototipnije, potrebno je od njih i krenuti pri traženju semanti kih temelja prijedloga *o*.

Imaju i to na umu, jednom bi se re enicom supersuperschemati no zna enje prijedloga *o*, a koje bi moglo, recimo to tako, pokriti i lokativne i akuzativne konstrukcije, moglo opisati kao prostorni odnos izme u trajektora i orijentira u kojemu je orijentir povezan s konceptom TO KE s kojom je orijentir u kontaktu. Lokativ i akuzativ, ovisno o svojim shemati nim zna enjima, razli ito konkretiziraju koncept TO KE – lokativ ga aktualizira kao koncept MJESTA, a akuzativ kao koncept CILJA. Budu i da konkretizacija koncepta TO KE ovisi o padežu uz koji je prijedlog *o* upotrijebljen, objedinjuju u prostornu shemu nije mogu e jednozna no grafi ki prikazati. Što se ti e funkcionalnih odnosa izme u trajektora i orijentira, prije svega potrebno je izdvojiti KONTAKT kao bitan imbenik u motivaciji nastanka specifi njih upotrebnih zna enja.

2.7. Prijedlozi *nad, pod, pred* i *za*

U ovome poglavlju raspravlja se o zna enju prijedloga *pod, nad, pred* i *za* te se nastoji dokazati tri osnovne pretpostavke.

- i. Sva se specifi nija zna enja prijedloga *pod, nad, pred* i *za* uz instrumental na predodžbenoj razini, izravno ili neizravno, mogu povezati s pretpostavljenim superschemati nim predodžbenim shemama nazvanim SMJEŠTENOST S GORNJE, DONJE, PREDNJE i STRAŽNJE STRANE, tj. svim konkretnim upotrebnim ostvarajima prijedloga *pod, nad, pred* i *za* uz instrumental inherentan je neki od aspekata

- supershemati njih značenja, a koja bismo, u skladu s nazivljem u literaturi, mogli nazvati sublokalnošću, supralokalnošću, predlokalnošću³³⁷ i postlokalnošću.
- ii. Sva se specifična značenja prijedloga *pod*, *nad*, *pred* i *za* uz akuzativ na predodžbenoj razini, izravno ili neizravno, mogu povezati s pretpostavljenim supershematičnim predodžbenim shemama nazvanim GORNJA, DONJA, PREDNJA i STRAŽNJA STRANA KAO CILJ, tj. svim konkretnim upotrebnim ostvarajima prijedloga *pod*, *nad*, *pred* i *za* uz instrumental inherentan je neki od aspekata supershematičnih značenja, a koja bismo, u skladu s nazivljem u literaturi, mogli nazvati sublokalnom adlativnošću, supralokalnom adlativnošću, predlokalnom adlativnošću i postlokalnom adlativnošću.
 - iii. Mogu nost kombiniranja prijedloga *pod*, *nad*, *pred* i *za* uz instrumental i akuzativ motivirana je značenjskim potencijalom tih prijedloga, tj. izmeđ u konstrukcija *pod/nad/pred/za* + akuzativ i *pod/nad/pred/za* + instrumental mogu se uspostaviti poveznice.

Odmah na početku potrebno je pojasniti – za razliku od prethodnih prijedloga, prijedlozi *pod*, *nad*, *pred* i *za* obrađuju se kao cjelina budući da, kao što je već nekoliko puta napomenuto, čine temelj sustava orijentacijskih prijedloga u hrvatskom jeziku. Ipak, potrebno je dodati i da prijedlozi *pod*, *nad*, *pred* i *za* nisu jedini orijentacijski prijedlozi u hrvatskom jeziku. Budući da se u literaturi koja se bavi hrvatskim jezikom uopće ne posvećuje pažnja specifičnim upotreba te skupine prijedloga, a sliče i kada se govori o ostalim južnoslavenskim, ali i općenito slavenskim jezicima, u nastavku ovoga rada pozornost je usmjerena i na opća upotreba obilježja skupine orijentacijskih prijedloga. U cjelini, poglavlje je strukturirano u skladu s prethodno navedenim – nakon uvodnih napomena o posebnostima sintaktičke upotrebe prijedloga *pod*, *nad*, *pred* i *za* slijede opće napomene o sustavu orijentacijskih prijedloga u hrvatskom jeziku, a zatim se pozornost usmjerava na značenjski opis upotrebe konstrukcija *pod/nad/pred/za* + instrumental i *pod/nad/pred/za* + akuzativ.

Kada se govori o dosadašnjim opisima upotrebe prijedloga *pod*, *nad*, *pred* i *za*, mora se naglasiti kako im u okviru kognitivne lingvistike, tj. kognitivne slavistike nikako nije posvećena jednaka pozornost – prijedlog *nad* est je predmet kognitivnolingvističkih istraživanja, dok se za prijedloge *za* i *pod* može utvrditi kako su znatno manje analizirani, a

³³⁷ U skladu s dosadašnjim nazivljem, naziv bi mogao biti *oblokalnost* (prema latinskom *ob* 'ispred, za'). U skladu s time, Hagège (2010) koristi naziv *obessive*, a opravdani nazivi mogli bi biti i *antelokalnost* i *prelokalnost*.

prijedlog *pred* u potpunosti je zanemaren.³³⁸ Injenica da je prijedlogu *nad* posve en znatno ve i broj stranica nego ostalim prijedlozima u izravnoj je vezi i s injenicom da prijedlog *nad* dijelom zna enjski odgovara engleskom prijedlogu *over*, a koji je, kao što je ve nekoliko puta napominjano, kamen temeljac i uzor kada se radi o kognitivnolingivstici utemeljenim analizama prijedloga.³³⁹ Prijedlogom *nad* u hrvatskom jeziku bavila se Šari (2003) te Šari (2008), a poseban je naglasak u njezinim radovima stavljen na odnos prijedloga *nad* i *na*. Bugarski prijedlog *nad* i prefiks *nad-*, kao i prijedlog *pod* i prefiks *pod-*, metodologijom kognitivne lingvistike opisuje Tchizmarova (2012), a širi prikaz upotrebe prijedloga *nad* i prefiksa *nad-* u južnoslavenskim jezicima, s posebnim naglaskom na makedonskom jeziku, daju Mitkovska i Bužarovska (2012). Poljskim prijedlozima *pod* i *nad*, kao i zna enjskim razlikama tih prijedloga u odnosu na srpske prijedloge *pod*, *nad*, *ispod* i *iznad*, bave se Skiba i Skiba (2011). Prijedlogom *nad* u hrvatskom jeziku djelomično se bavila i Brala (2005), a u njezinu radu poseban naglasak je na odnosu prijedloga *nad* i *iznad*. Nadalje, kao što je rečeno, u okvirima kognitivne kroatistike prijedlogu *za* nije posve ena pozornost, a isto se u na elu može reći i za srodni prefiks *za-*.³⁴⁰ Ni u okvirima kognitivne slavistike broj stranica posve enih analizi upotrebe prijedloga *za* nije proporcionalan u estalosti njegove upotrebe i složenosti njegove zna enjske mreže – može se izdvojiti tek da se prijedlogom *za* u poljskom jeziku detaljnije bavi Bac (2003). Posredno, prijedlozima *nad*, *pod*, *pred* i *za* bavi se znatan broj radova

³³⁸ Op enito se može primijetiti, ne samo u kognitivnoj slavistici, kako su prijedlozi koji se odnose na vertikalnu smještenost trajektora u odnosu na orijentir znatno eš e prou avani, npr. Evans i Tyler (2005) te Tyler i Evans (2003) pozornost posve uju samo tim engleskim prijedlozima, dok se horizontalnim odnosima orijentira i trajektora ne bave. U nastavku e se pokazati kako vertikalni odnosi imaju istaknut položaj u odnosu na horizontalne odnose te da se može zaključiti kako se ta injenica preslikava i na zastupljenost opisa tzv. vertikalnih prijedloga u odnosu na zastupljenost opisa tzv. horizontalnih prijedloga. Tako er, potrebno je spomenuti i kako je u nastavku spomenuto samo nekoliko radova koji se bave prijedlogom *nad* i prefiksom *nad-*, a izabrani su stoga što su nastali u nekoliko posljednjih godina. Popis radova koji se bave prijedlogom *nad* i prefiksom *nad-* u slavenskim jezicima, i op enito odnosima vertikalne smještenosti, znatno je obilniji. Zanimljivo je primijetiti i kako je potpuna zanemarenost prijedloga *pred* u analizama pomalo u suprotnosti s pretpostavkom koju iznese Brala-Vukanovi i Memiševi (2012), a odnosi se na u estalost analize odre enih prijedloga s istaknutosti onoga što se nalazi s prednje strane u odnosu na ono što se nalazi sa stražnje strane (o tome govore kada objašnjavaju zbog ega je prijedlog *do* prou avaniji od prijedloga *od*, tj. kada govore o „goal-over-source bias“ te o „pragmatic primacy of goal“).

³³⁹ Prema Mugušu, Bratani i Tadi u (1999) prijedlog *za* tre i je prijedlog po u estalosti upotrebe u hrvatskom jeziku, od njega su u estaliji tek prijedlozi *na* i *u*, te je 9. naju estalija rije u hrvatskom jeziku. Ostali orijentacijski prijedlozi znatno se slabije upotrebljavaju – prijedlog *pod* zauzima 84. mjesto na popisu rije po u estalosti, prijedlog *pred* 91., a prijedlog *nad* 143. Prijedlog *nad* tek je 22. prijedlog po u estalosti u hrvatskom jeziku. Upravo iz toga jasno je da koli ina stranica posve enih semanti kim analizama prijedloga *nad* ne proizlazi toliko iz u estalosti njegove upotrebe, ve je ponajviše uvjetovana lingvisti kim tradicijom i ugledanjem na lingvisti ke analize u drugim jezicima.

³⁴⁰ Belaj (2008) analizira hrvatske prefikse *nad-*, *pod-* i *pred-*. U okviru kognitivne slavistike, zna enjem prefiksa *za-* u ruskom bavi se Janda (1986), a u poljskom Bac (2005). U okviru kognitivne kroatistike prefiksom *za-* bavio se samo Budja (2008).

posve enih prije svega padežnim zna enjima, npr. Janda (1993), Janda i Clancy (2002) ili Tanackovi Faletar (2010). Nadalje, ni u okvirima tradicionalne lingvistike prijedlozima *nad*, *pod*, *pred* i *za* nije posve ena jednaka koli ina pozornosti, no za razliku od kognitivne lingvistike, tradicionalna hrvatska lingvistika, posebice normativistika, najviše pozornosti pridaje prijedlogu *za*, a što je izravna posljedica specifi nosti njegove upotrebe o kojoj e se više govoriti u nastavku. Naravno, tradicionalni rje ni ki, udžbeni ki i gramati ki opisi prijedloga *nad*, *pod*, *pred* i *za* svode se na neujedna eno nabranje pojedinih uporabnih mogu nosti bez ikakvog uspostavljanja veza me u njima.

Prijedlozi *nad*, *pod*, *pred* i *za* kombiniraju se u suvremenom hrvatskom jeziku s instrumentalom i akuzativom, a prototipni primjeri prostorne upotrebe tih konstrukcija prikazani su u primjerima (1) - (8).³⁴¹ Kada se radi o u estalosti pojedinih konstrukcija, pretrage korpusa pokazale su da su konstrukcije s instrumentalom eš e nego konstrukcije s akuzativom kod prijedloga *pod*, *nad* i *pred*, dok je kod prijedloga *za* obratno.³⁴² Konkretno, pretraga *hrWaC* korpusa pokazala je da je prijedlog *pod* upotrijebljen 398267 puta kao instrumentalni, a 63500 puta kao akuzativni prijedlog, tj. u 13,75% upotrijebljen je uz akuzativ. Prijedlog *nad* upotrijebljen je 140357 puta uz instrumental, a 4420 puta uz akuzativ, tj. u samo 3,05% slu ajeva prijedlog *nad* je akuzativni prijedlog. Prijedlog *pred* upotrijebljen je 214641 puta uz instrumental, a 83111 puta uz akuzativ, tj. prijedlog *pred* je u 27,91% slu ajeva akuzativni prijedlog. Prijedlog *za* pokazuje druga ije upotrebne obrasce – kao akuzativni prijedlog pojavljuje se 7886171 puta, dok je instrumentalni prijedlog u 261786 primjera. O igledno odudaranje u estalosti akuzativne upotrebe prijedloga *za* naspram akuzativne upotrebe prijedloga *pod*, *nad* i *pred* upu uje na to da se konstrukcija *za* + *akuzativ* gramatikalizirala, tj. specijalizirala za izricanje vrlo u estalog

³⁴¹ Vince (2010: 806) navodi primjer upotrebe prijedloga *nad* uz lokativ u hrvatskom crkvenoslavenskom jeziku, no kod tog primjera radi se u biti o prijedlogu *na* uz lokativ, dok je *-d* pridodano prijedlogu *pod* utjecajem okolnih rije i. Treba dometnuti kako se može raditi i o pogreški prepisiva a. Na sli an na in se pojavljuju primjeri upotrebe prijedloga *na* uz instrumental.

³⁴² U estalost upotrebe instrumentala uz prijedloge *pod*, *nad* i *pred*, uz iznimku prijedloga *za* (no ta je iznimka objašnjiva), upu uje na to da su ti prijedlozi ponajprije instrumentalni prijedlozi, tj. da je upotreba instrumentala uz njih neobilježena, dok je upotreba akuzativa obilježena. Sli no vrijedi i za upotrebu lokativa i akuzativa uz prijedloge *u*, *na*, *po* i *o* – akuzativna upotreba je obilježena, a lokativna neobilježena i stoga eš a. To svakako treba povezati sa zna enjem padeža – akuzativ je padež koji je specifi nijeg zna enja nego što su to instrumental i lokativ. Naime, on prostornu informaciju dodano specificira povezuju i ju s konceptom CILJA (time se na elno ograni ava na dinami ne kontekste, dok se lokativ i instrumental mogu pojavljivati i u stati nim i u dinami nim kontekstima). Da su prijedlozi *pod*, *nad* i *pred* ponajprije instrumentalni prijedlozi, može se iš itati i iz rje nika, npr. Šonje (2000) zna enja prijedloga *nad* opisuje samo primjerima s instrumentalom, dok akuzativnu upotrebu uop e ne spominje (naravno, prije svega tu se radi o još jednom primjeru lošeg opisa prijedloga u hrvatskim rje nicima).

odnosa u jeziku (kao što se primjerice konstrukcija *o* + *lokativ* specijalizirala za označavanje predmeta mišljenja ili govorenja).³⁴³

- (1) *U velikoj posudi prokuhajte čaj od kamilice, nagnite se nad posudu, prekrijte glavu ručnikom i ostanite tako nekoliko minuta.*
- (2) *Nije mi dovoljno samo imati krov nad glavom.*
- (3) *Sanjao je o tome kako će krajem lipnja zaleći pod maslinu i neće se micati sve do početka rujna.*
- (4) *To bi bilo divno, supruga Saša i ja na kakvoj plaži, pod tropskim suncem.*
- (5) *Britanska policija traži parom koji je prošle srijede nakon večere vrijedne 5000 kuna izašao pred restoran L' Autre Pied u centru Londona te pobjegao.*
- (6) *Dodala je kako nije ni odlazila na kemoterapije već bi vrijeme provodila pred bolnicom.*
- (7) *Ondje su kuće nad kućom, kao dogovorom razmaknute da jedna drugoj ne zaklanjaju sunce, koje ovu dolinu pohodi u kasno jutro i zalazi za brdom u rano predvečerje.*
- (8) *Došao održati predavanje studentima pa zaspaao za katedrom.*

No prijedlog *za* razlikuje se od prijedloga *pod*, *nad* i *pred* i po tome što se osim uz instrumental i akuzativ, pojavljuje i uz genitiv, npr. u primjeru (9), ali i uz infinitiv, npr. u primjeru (10). U *hrWaC* korpusu kao genitivni prijedlog *za* je označen 42635 puta, dok se konstrukcija s infinitivom pojavljuje 90397 puta. Ukoliko uzmemo u obzir navedene podatke, o upotrebi prijedloga *za* možemo zaključiti sljedeće – u 1,09% slučajeva radi se u upotrebi uz infinitiv, u 0,51% slučajeva radi se o konstrukciji *za* + *genitiv*, u 3,16% slučajeva radi se o konstrukciji *za* + *instrumental*, dok se u 95,24% slučajeva radi o konstrukciji *za* + *akuzativ*. I u anketi provedenoj za potrebe ovoga rada potvrđuje se iznimna učestalost konstrukcije *za* + *akuzativ*. Naime, od 200 anketiranih izvornih govornika hrvatskog jezika njih 182, tj. 91% je kao prvu rečenicu koja im pada na pamet, a sadrži prijedlog *za*, navelo rečenicu u kojoj je upotrijebljena konstrukcija *za* + *akuzativ*. Ni

³⁴³ Naravno, kao i kod prijedloga *o*, i kod prijedloga *za* radi se o neprostornom značenju. Dakle neprostorna ili apstraktna značenja prijedloga *za* znatno su češća nego ona prostorna. Tako je ne samo u hrvatskom jeziku već i u svim ostalim slavenskim jezicima. U skladu s time, Vince (2010: 807) primjećuje: „U slavenskim jezicima s osiromašenom sklonidbom to je [tj. *za*], uz *na* i *ot*, „najzaposleniji“ prijedlog u gramatici koj služi.“ Naravno, u skladu s apstraktnošću je i u učestalosti upotrebe (gramatikaliziranost je uvijek proporcionalna apstraktnosti značenja i učestalosti) – prijedlog *na* drugi je najčešće upotrebljavani prijedlog u hrvatskom jeziku, prijedlog *za* je treći, a prijedlog *od* peti je po učestalosti (Moguš, Bratanić, i Tadić 1999).

jedan ispitanik nije upotrijebio konstrukciju *za + infinitiv* ili *za + genitiv*, a što upu uje na njihovu udaljenost od prototipne upotrebe tog prijedloga.

(9) *Jedan od posljednjih književnih nastupa Simo je imao za proljetnog sajma knjiga u Leipzigu.*

(10) *Ovo je zbilja bilo žalosno za itati, žalosno.*

O konstrukciji *za + infinitiv* naj eš e se govorilo u normativnoj literaturi. Naime, dugi niz godina takve su konstrukcije proglašavane „uvezenim, tu im, barbarskim, neobi no grubim sintakti kim pogreškama i sl.“ (Pranjкови 2002: 36). Ipak, višestoljetna prisutnosti te konstrukcije u jeziku, njezina u estalosti i odolijevanje normativisti kim osporavanjima opravdano su doveli do toga da se danas o njoj više ne govori na takav na in, iako joj još uvijek nije posve ena odgovaraju a pozornost u gramatikama i rje nicima.³⁴⁴ U ovome radu ne e biti posve ena znatnija pozornost tzv. problemati nosti konstrukcije *za + infinitiv*, dovoljno e biti objasniti njezinu zna enjsku povezanost s ostalim upotrebama prijedloga *za* (ipak, potrebno je uputiti prije svega na Pranjкови a (2002), koji donosi iscrpan pregled problematike vezane uz tu konstrukciju, obavijestan rad na tu temu napisala je i Rišner (2007), a tom temom u okviru analize upotrebe infinitiva bavila se i Melvinger (1980)). Što se pak ti e konstrukcije *za + genitiv* potrebno je navesti kako ona ima isklju ivo vremensko zna enje istodobnosti te da se tu u biti uop e ni ne radi o upotrebi prijedloga *za* uz genitiv, ve o skra ivanju složenog prijedloga *za vrijeme* (Sili i Pranjкови 2005: 210; Tanackovi Faletar 2010: 134).³⁴⁵ Primjerice u

³⁴⁴ Uvažavanje konstrukcije *za + infinitiv* podrazumijeva i mijenjanje tradicionalne definicije prijedloga kao rije i koje se pojavljuju ispred sklonidbenih rije i (o tome je govoreno i u teorijskom dijelu rada). No, nije samo konstrukcija *za + infinitiv* ta koja osporava tu tradicionalnu definiciju. Naime, ve je mnogo puta u radu pokazano kako prijedlozi upravljaju, tradicionalnim rje nikom re eno, i drugim jezi nim jedinicama, npr. priložima, prijedložno-padežnim izrazima i dr.

³⁴⁵ Kratak pogled u gramatike ostalih slavenskih jezika pokazale su da se prijedlog *za* ne pojavljuje uz genitiv u ukrajinskom i ruskom, a pojavljuje u poljskom, eškom i slova kom (i u tim jezicima, kao i u hrvatskom, ima isklju ivo zna enje istodobnosti). inisi se kako je pojavljivanje prijedloga *za* uz genitiv odlika južnih i zapadnih slavenskih jezika, no potrebno je provjeriti i gramatike ostalih jezika. Tako er, injenica da konstrukcija *za + genitiv* ima u svim prou enim jezicima isklju ivo zna enje istovremenosti upu uje manjim dijelom na injenicu da se radi o relativno mladoj jezi noj pojavi (zna enje joj se još nije stiglo razviti), a ve im dijelom na injenicu da je semanti ki potencijal te konstrukcije znatno ograni en. Tu ograni enost zna enjskog potencijala treba prije svega tražiti u injenici da zna enje konstrukcije *za + genitiv* nema temelje u prostornom odnosu (konstrukcija je nastala kra enjem složenog vremenskog prijedloga). Time se još jednom potvr uje primarnost prostornih zna enja – prostorna zna enja mogu motivirati neprostorna zna enja, ali neprostorna zna enja ne mogu se razviti iz neprostornih zna enja. Ipak, potrebno je napomenuti kako Bacž (2003: 7) navodi da je pronašla jedan primjer apstraktne upotrebe prijedloga *za* uz genitiv u poljskome jeziku, no i njemu se može pripisati vremenska interpretacija: „In my corpus of the *za*-data I have found no spatial examples of *za*-phrases with the genitive, and I have identified only one figurative use in idiomatic expression *za wie ej pami ci* ‘while it is still fresh in the mind / before it leaves the memory’ [...]. This example, in fact, can also be given a

primjeru (9) izraz *za proljetnog sajma knjiga* skraćeni je oblik izraza *za vrijeme proljetnog sajma knjiga*. Drugim riječi ima, genitivni oblik imenskog izraza nije uvjetovan prijedlogom *za*, već složenim prijedlogom *za vrijeme* (u teorijskome dijelu rada objašnjeno je kako je genitivno kodiranje orijentira uz složene prijedloge nastale gramatikalizacijom imenice najprije uvjetovano odnosom posvojnosti između imenice koja se gramatikalizirala u prijedlog i imenice kojom taj prijedlog upravlja, tj. u navedenom primjeru genitivno kodiranje uvjetovano je odnosom posvojnosti između imenice *vrijeme* i imenice *sajam*). Ipak, činjenica da se u sinonimnom prijedlogu *u vrijeme* imenica *vrijeme* ne može ispustiti, npr. *u vrijeme proljetnog sajma knjiga* i **u proljetnog sajma knjiga*, dok je to moguće u prijedlogu *za vrijeme*, upućuje na činjenicu i da je prijedlog *za* značajski kompatibilan s genitivom (dok prijedlog *u* to nije).³⁴⁶ Naime, ukoliko temeljno značenje prijedloga *za*, a u nastavku rada objasniti ćemo da je to smještenost sa stražnje strane orijentira, pokušamo potražiti u primjerima *za ove vlade neke su stvari ipak krenule naprijed* ili *za ljetnih kiša nisu rijetke ni poplave*, uvidjet ćemo da u tim primjerima prijedlog *za* ne označava samo istodobnost dviju pojava, već implicira i ovisnost jedne o drugoj, tj. posljedica – da bi došlo do poplava, prvo mora padati kiša ili da bi stvari krenule naprijed, mora prvo doći i vlada – drugim riječi ima, posljedica slijedi uzrok, tj. nalazi se s njezine stražnje strane. Također, genitiv je preko koncepta ISHODIŠTA u potpunosti pogodan za kodiranje uzroka.

Zanimljivo je primijetiti kako se u suvremenom hrvatskom jeziku samo dva prijedloga mogu pojavljivati uz tri padeža – prijedlog *za* uz instrumental, akuzativ i genitiv te prijedlog *u* uz lokativ, akuzativ i genitiv – no ta činjenica nije izravna posljedica njihovih semantičkih potencijala, već je posljedica utjecaja jezika kao sustava. Naime, kao što je pokazano, upotreba prijedloga *za* uz genitiv posljedica je redukcije složenog prijedloga *za vrijeme*, a kada se radi o prijedlogu *u* mora se na umu imati da prijedlog *u* uz

temporal interpretation if the noun *memory* is treated as a time-limited capability for holding information.” Nadalje, raspravljaju i o upotrebi prijedloga *za* uz genitiv, Bacž (2003: 7) navodi kako nema objašnjenja zbog čega se ta konstrukcija ne pojavljuje u prostornim kontekstima (ne uzima u obzir da se radi o kraćem složenom prijedlogu) te navodi kako je nepostojanje prostornih temelja konstrukcije *za + genitiv* zanimljiva iznimka od općeprihvaćenog načela kognitivne lingvistike prema kojem prostorna značenja motiviraju neprostorne upotrebe (pri tome kako još jedan prijedlog koji nema prostorno značenje navodi engleski prijedlog *for*). Bacž (2003: 7-8) vremensko značenje konstrukcije *za + genitiv* objašnjava isključivo preko značenja genitiva, a time indirektno upućuje kako prijedlog *za* ne pridonosi značenjem: „I have no immediate explanation why the *za + genitive* phrases do not occur in the domain of space; at this moment I can only hypothesize that one meaning of this case (the most abstract one but relevant to the use under discussion), which is that of reference [...] is most suitable for expressing in temporal relationship under discussion.”

³⁴⁶ Naime, prijedlog *u* pojavljuje se uz genitiv i označava drugačiji odnos. Reduciranjem složenog prijedloga *u vrijeme* ne bi bilo više jasno koji odnos prijedlog *u* označava, pa takva redukcija i nije moguća.

genitiv etimološki gledano nije ista jezi na jedinica kao prijedlog *u* uz lokativ i akuzativ.³⁴⁷ Drugim rije ima re eno, može se zaklju iti kako semanti ki potencijal prijedloga u hrvatskom jeziku ne poti e njihovo kombiniranje s više od dva padeža. Tako er, može se zaklju iti i kako sinkronijska upotreba pojedinih prijedloga ne mora biti motivirana samo njihovim zna enjem, ve može biti motivirana i drugim imbenicima. To je još jedna potvrda pretpostavke kognitivne lingvistike, kao i funkcionalnih pristupa jeziku op enito, a koja se odnosi na negiranje jake i isticanje slabe antonimije gramatike. Drugim rije ima, kognitivna lingvistika odbacuje generativisti ku pretpostavku da je sva gramatika, tj. sintaksa u potpunosti neovisna o zna enju, ve tvrdi da su gramatika i zna enje neraskidivo povezani, tj. ine kontinuum. Ipak, kognitivna lingvistika ne tvrdi da sva gramatika, tj. sva sintaksa proizlazi izravno iz semantike, ve i da njome motivirana (stoga se u okviru kognitivne lingvistike govori o slaboj autonomiji sintakse).³⁴⁸

Nadalje, kada se govori o upotrebi prijedloga *za* potrebno je dometnuti kako se on upotrebljava i uz nepromjenjive jezi ne jedinice, npr. uz vremenski prilog u primjeru (11), uz broj u primjeru (12), uz koli inski izraz u primjeru (13) te uz drugi prijedložno-padežni izraz u primjeru (14). U navedenim primjerima prijedlog *za* „akuzativizira“ navedene jezi ne jedinice te takve konstrukcije imaju tipi na zna enja konstrukcije *za + akuzativ – zna enje* mjere u primjerima (11) - (13) ili zna enje namjene u primjeru (14). Imaju i na umu injenicu da je konstrukcija *za + genitiv* nastala kra enjem složenog prijedloga *za vrijeme*, možemo zaklju iti kako i u njoj prijedlog *za* na neki na in „akuzativizira“

³⁴⁷ Prijedlog *u* u suvremenom hrvatskim jeziku nastao je kao posljedica fonološkog razvoja štokavskog koji je doveo do spajanja/preklapanja dvaju prijedloga koji su označavali dva različita koncepta – SADRŽAVANJE i BLIZINU. Naime, štokavski prijedlog *u* i prefiks *u-*, a time i prijedlog *u* i prefiks *u-* u hrvatskom standardnom jeziku, nastali su dijelom razvojem praslavenske jezi ne jedinice **u*, a drugim dijelom razvojem praslavenske jezi ne jedinice **v (n)*, a koja je primjerice u kajkavskom dala prijedlog *v* i prefiks *v-*. Odnosno, u štokavskom je došlo do srastanja tih dviju jezi nih jedinica u jednu jezi nu jedinicu. Prema Derksenu (2008: 530) praslavenska jezi na jedinica **v (n)* ima zna enje koje se može parafrazirati engleskim prijedlozima *in* i *into*, a tako er prema Derksenu (2008: 506), zna enje praslavenske jezi ne jedinice **u* može se parafrazirati engleskim prijedlozima *from*, *by*, *at*, *away*, s time da se zna enje *away* odnosi samo na prefiks *u-*.

³⁴⁸ Branimir Belaj navodi i objašnjava: „Slaba’ autonomija odnosi se na injenicu da se formalna struktura jezika ne može u potpunosti predvidjeti iz semanti kih i pragmati kih imbenika te da jednom oblikovana gramatika odrasloga pripadnika neke jezi ne zajednice, sastavljena od konvencionaliziranih strukturnih obrazaca, na elno nije više podložna promjenama, a i nije ju mogu e pretvoriti u nekakav semanti ki ili pragmati ki kodni algoritam. [...] S druge strane ’jaka’ autonomija pretpostavlja da sintaksa predstavlja zasebnu jezi noopisnu razinu odvojenju i od semantike i od pragmatike, a iji opis zahtijeva skup nedjeljivih gramati kih primitiva strukturiranih po uro enim na elima i parametrima, neovisno o bilo kakvim izvanjezi nim imbenicima. [...] Nadalje, treba tako er razlikovati pojmove izvodivosti forme iz zna enja ili komunikacijskih faktora od motiviranosti zna enjem. Teza o ’jakoju’ autonomiji ta dva pojma vrlo slabo razlikuje. Izvodivost, kako je ve re eno, razumijeva mogu nost potpune derivacije sintakti kih struktura iz semanti kih i pragmati kih imbenika, dok motiviranost zna i dopuštanje ve ega ili manjega utjecaja semanti ko-pragmati kih imbenika na formu odnosno motiviranost signalizira ’oslabljenu’ izvodivost.“ (Branimir Belaj u Tanackovi Faletar 2010: 279).

genitivno označuju imenicu. Budući da se o značenjima konstrukcije *za* + akuzativ detaljnije govori u nastavku, na ovom mjestu nije potrebno zalaziti u detaljnije objašnjavanje. S druge pak strane, upotreba prijedloga *nad*, *pod* i *pred* znatno je ograničena – ti prijedlozi javljaju se u pravilu uz akuzativ i instrumental, a tek rjeđe uz nesklonjive izraze, npr. u primjerima (15) - (17), a ta činjenica svakako upućuje na njihovu slabiju gramatikaliziranost u odnosu na gramatikaliziranost prijedloga *za*. U navedenim primjerima prijedlozi *pred*, *nad* i *pod* nesklonjive izraze ne „akuzativiziraju“, već ih „instrumentaliziraju“, a da se radi o „instrumentalizaciji“ potvrđuju primjeri upotrebe tih prijedloga uz brojeve *dva*, *tri* i *etiri*, npr. *otvaranje ste ajnog procesa nad tri banke* i *otvaranje ste ajnog postupka nad trima bankama*. Također, i prijedlog *za* može „instrumentalizirati“, npr. *zasad intenzivno tragamo za tri osobe* i *zasad intenzivno tragamo za trima osobama*.³⁴⁹

(11) *Bilo bi dosta za danas.*

(12) *Prodat u ti to za 15 kuna i osmijeh.*

(13) *Prodao si se za nekoliko piva.*

(14) *Ma on ti je veća za u školu!*

(15) *Ako ga ne nađe, izvršit u samoubojstvo nad pet sarmi.*

(16) *Oku nica im je i dalje pod nekoliko metara snijega.*

(17) *Hajduk je pred pet tisuća a gledatelja u Parku mladeži igrao protiv Splita te slavio sa 2: 1.*

Veća gramatikaliziranost prijedloga *za* u odnosu na gramatikaliziranost prijedloga *nad*, *pod* i *pred* može se povezati i s njegovim kraćim oblikom. Naime, gramatikaliziranost je u pravilu proporcionalna u stalosti, a u stalost motivira kratko u fonetskog oblika kako bi se zadovoljilo na našem jeziku ne ekonomičnosti. Ipak, prema mišljenju autora ovoga rada kratkoća prijedloga *za* u odnosu na prijedloge *nad*, *pod* i *pred* nije posljedica njegove veće gramatikaliziranosti. U poglavlju koje se bavi nastankom prijedloga navedeno je da se prijedlozima nastalim slaganjem jednostavnog prijedloga i imenice mogu smatrati i

³⁴⁹ Ipak, brojevi se *dva*, *tri* i *etiri* uz prijedloge *pod*, *nad*, *pred* i *za* znatno češće upotrebljavaju u nesklonjivom obliku. Primjerice u *hrWaC* korpusu pronađeno je 13 potvrda izraza *za trima* te 12529 potvrda izraza *za tri*. Nadalje, pronađeno je 3 potvrde izraza *pod trima* te 115 potvrda izraza *pod tri*. Izraz *nad trima* potvrđen je 14 puta, a izraz *nad tri* 102 puta. Izraz *pred trima* potvrđen je 6 puta, a izraz *pred tri* 333 puta. Potrebno je još napomenuti da izrazi u kojima su brojevi upotrijebljeni u instrumentalnom obliku odreda dolaze s većih internetskih portala koji vijesti ili lektoriraju ili već lektorirane vijesti preuzimaju iz drugih izvora, tj. može se pretpostaviti da instrumentalna upotreba brojeva *dva*, *tri* i *etiri* uz prijedloge *pod*, *nad*, *pred* i *za* zrcali isključivo normativne propise, a ne stvarnu upotrebu.

prijedlozi *nad*, *pod* i *pred*. Naravno, sa sinkronijske razine tim prijedlozima sasvim sigurno ne može se proniknuti u imeni ko podrijetlo, no u literaturi se navodi kako se radi o spoju jednostavnih prijedloga *na*, *po* i *pre* (sa uvan u suvremenom hrvatskom jeziku samo u obliku prefiksa *pre-*) s imenicom nastalom od glagola koji zna i 'postaviti', 'uiniti' (Matasovi 2008; Derksen 2008). To zna enje vidljivo je primjerice u staroslavenskom glagolu *d ti*, u kajkavskom glagolu *delati* te imenici *djelo* u hrvatskom standardnom jeziku. Imaju i to na umu, može se pretpostaviti kako je u prošlosti postojao i prijedlog *zad*, a koji je nastao spajanjem jednostavnog prijedloga *za* i te imenice. I uistinu, na tu pretpostavku upu uju potvrde imenice *zad* u staroslavenskom (Vince 2010: 807), arhai ni prilozu *zad* i *zada* (Ivekovi i Broz 1901b: 766) te neke današnje rije i, npr. *nazad*, *zadnjica*, *zadnji*, *zadak* i sl. Iz prihva anja ili neprihva anja pretpostavke da je postojao prijedlog *zad* mogu proiza i dva suprotna zaklju ka: (i) prijedlog *za* u suvremenom hrvatskom jeziku nastao je isklju ivo iz jednostavnog prijedloga *za* (a koji je pak imeni kog porijekla (Matasovi 2008: 246)), a oblik *zad* nikada se nije razvio kao samostalan prijedlog, ili (ii) oblik *zad* razvio se kao samostalan prijedlog, no tijekom vremena zbog primjerice izrazite u estalosti reducirao je oblik te se spojio s prijedlogom *za* u jedinstven prijedlog (upravo time mogla bi se elegantno objasniti i iznimna kompleksnost zna enjske mreže prijedloga *za* u suvremenom hrvatskom jeziku). Autor ovoga rada skloniji je prvoj pretpostavci iz dvaju razloga – prvi razlog je injenica da se u literaturi nigdje ne navodi primjer upotrebe oblika *zad* kao prijedloga, ve isklju ivo kao priloga ili imenice, a drugi je razlog iskustvene naravi. Naime, uvjerljiva je pretpostavka da se prijedlog *zad* nije razvio budu i da nije bilo iskustveno motivirane potrebe razlikovanja odnosa kakva primjerice postoji kod prijedloga *na*, *nad* i *iznad*.³⁵⁰ Ta potreba za

³⁵⁰ Odnos prijedloga *na* i *nad* svodi se na odnos punog kontakta i blizine (Pranjкови (2001: 8) govori o odnosu kontaktnosti i distaktnosti, a Vince (2010: 805) o odnosu inkluzivnosti i ekskluzivnosti). Govore i o odnosu prijedloga *na* i *nad* u hrvatskom crkvenoslavenskom jeziku, a isto vrijedi i za suvremeni hrvatski jezik, Vince (2010: 805-806) navodi: „Neki HCS ekskluzivni prijedlozi svojim oblikom svjedo e o tvorbenoj povezanosti s inkluzivnima, iako nisu pravi parnjaci. Na samom je po etku me u prefiksima koji nisu i prijedlozi spomenut prefiks *prê*. Pribrojimo li mu i prefikse/prijedloge *po* i *na*, pa im dodamo sufiks *-d-*, dobit emo prefikse/prijedloge *pod*, *prêd* i *nad*. Ovaj posljednji ulazi u osobit odnos s prijedlogom/prefiksom *na*: zajedni ko im je to što oba ukazuju na gornju plohu kao na mjesto radnje. Pritom je objekt lokalizacije izražen s pomo u prijedloga *na* i lokativa neposredno uklju en u lokalizator, a prijedložni izraz *nad* + instrumental tek posredno. Otuda i nazivi inkluzivno i ekskluzivno.“ No, budu i da oba prijedloga upu uju na odnos blizine izme u trajektora i orijentira, zna enjske mreže im se dijelom i preklapaju, a što je dovelo do razli ite upotrebe tih prijedloga u razli itim slavenskim jezicima. Primjerice u hrvatskom se kaže *grad na rijeci*, dok se u poljskom u takvom izrazu upotrebljava prijedlog *nad*, tj. u hrvatskom je bitan kontakt izme u trajektora i orijentira, dok poljski naglasak stavlja na vertikalne odnose trajektora i orijentira. Šari (2003) detaljno govori o razlikama u distribuciji upotrebe prijedloga *na* i *nad* u razli itim slavenskim jezicima. Nadalje, potrebno je spomenuti i kako se jezici prema tome koliko prijedloga upošljavaju za izricanje odnosa smještenosti s gornje strane mogu podijeliti na (i) jezike koje jednim prijedlogom kodiraju smještenosti trajektora s gornje strane orijentira, neovisno

nerazlikovanjem odnosa proizlazi iz naravi ljudskih organizama i usmjerenosti ljudske percepcije, tj. iz nemogućnosti to ne percepcije onoga što se nalazi iza nas. Drugim riječi ima, perceptivno su nam nedostupne informacije o složenosti prostornih odnosa objekata smještenih iza naših leđa pa stoga nije ni moguće klasificirati/imenovati te odnose različitim prijedlozima (moguće je tek utvrditi jesmo li u kontaktu s tim objektom). Također, kako primjećuju Grabowski i Miller (2000), govornici im ne pokušavaju koncipirati i klasificirati te različite odnose s objektima iza svojih leđa; ako ih ti odnosi posebno zanimaju tada se jednostavno okrenuti, a objekti će tada biti ispred njih/pred njima.

U teorijskome dijelu rada navedeno je da se prostorna značenja prijedloga okvirno mogu podijeliti u dvije velike skupine, a to su statična ili lokacijska značenja s jedne strane te dinamična ili direktivna značenja s druge strane. Lokacijska značenja ona su koja opisuju položaj jednog objekta u odnosu na drugi, a direktivna su značenja ona koja opisuju promjenu položaja ili smjer u kojemu se objekt nalazi (Coventry i Garrod 2004: 7). U skladu s time, prema prototipnome svome značenju i prijedlozi se u literaturi dijele na lokacijske prijedloge (en. *locative prepositions*) i na direktivne prijedloge (en. *directional prepositions*). Lokacijski prijedlozi nazivaju se i odnosnim (en. *relational prepositions*) budući da, kao što je rečeno, opisuju položaj jednog objekta u odnosu na drugi. Kao što se navodi u literaturi, npr. Gehrke (2007), a i analize na prethodnim stranicama pokazale su, prijedlozi su ili inherentno dinamični ili inherentno statični značenja (no, dakako, to ne znači da se dinamični prijedlozi ne mogu pojavljivati u statičnim kontekstima i obratno, npr. *sjedim na livadi* i *trčim na livadi*).³⁵¹ Od prijedloga kojima se do sada bavilo u ovom radu inherentno direktivnog značenja su *iz*, *s*, *do* i *po*, dok su *bez* i *o* inherentno lokacijskog značenja. Lokacijski se prijedlozi dalje dijele na mjesne prijedloge (en. *topological prepositions*) i na projekcijske prijedloge (en. *projective prepositions*). Mjesni prijedlozi

o tome ima li među njima kontakta ili ne, npr. japanski, korejski ili turski i (ii) jezike koji različitim prijedlogom/prijedlozima kodiraju situaciju u kojoj kontakta ima, a različitim prijedlogom/prijedlozima situaciju u kojoj kontakta nema, npr. hrvatski, engleski, njemački (usp. Brala (2005)).

³⁵¹ Problem inherentne statičnosti ili dinamičnosti prijedloga već je spominjan. Primjerice Šari (2008) smatra da su prijedlozi nespecificirani po pitanju statičnosti i dinamičnosti, tj. smatra da ta informacija proizlazi iz konteksta, ali Šari (2012) naglašava kako je ipak moguće da su neki prijedlozi inherentno dinamični. Gehrke (2007) dokazuje da činjenica da statični prijedlozi mogu imati dinamičnu interpretaciju ne znači da oni inherentno nisu dinamični. Stajalište autora ovoga rada je da su prijedlozi inherentno ili statični ili dinamični, no da se tijekom vremena, kako se razvija njihova značajna mreža, prototipna interpretacija može i mijenjati (tj. prototip shvaćen kao objasnišbeno ishodište značajne mreže te najužestalije, tj. tipično značenje ne mora se nužno poklapati s prototipom shvaćenim kao prvotno značenje – dobar primjer takve situacije prijedlog je *uz* kod kojega prvotno dinamično značenje kretanja površinom prema višem položaju biva u suvremenom hrvatskom jeziku potisnuto, a prototipnim značenjem, u smislu najužestalijeg i najistaknutijeg značenja, sve više se smatra značenjem blizine).

mogu označavati jednostavne mjesne odnose, npr. prijedlozi *u* ili *na*,³⁵² ili odnose blizine, npr. prijedlozi *pri* ili *kod*. Sustavan prikaz podjele prijedloga nalazi se u prilogu (6). Projekcijski pak prijedlozi oni su koji donose informaciju o odnosima u trodimenzionalnom prostoru tako da određuju smjer u kojem se jedan objekt, trajektor, nalazi u odnosu na drugi objekt, orijentir,³⁵³ tj. to su prijedlozi koji prije svega pomažu u određivanju položaja objekata u prostoru, a time i orijentiranju – zbog toga se u ovom radu ti prijedlozi nazivaju orijentacijski prijedlozi³⁵⁴ (osim naziva projekcijski prijedlozi, u literaturi se mogu pronaći i nazivi dimenzijski prijedlozi (en. *dimensional prepositions*) te prijedlozi smjera (en. *directional prepositions* ili njem. *Richtungspräpositionen*)). No da bi se u nekom izrazu iskoristio orijentacijski prijedlog te time utvrdio položaj trajektora u odnosu na orijentir ili prenijela informacija o položaju trajektora u odnosu na orijentir, govornik mora utvrditi kako je orijentir usmjeren, tj. odrediti mu prednju, stražnju, gornju, donju, lijevu i desnu stranu, a položaj trajektora određuje se zatim u odnosu na te strane orijentira (trajektor može biti s prednje, stražnje, gornje, donje, lijeve ili desne strane). Da bi odredio usmjerenost orijentira, govornik mora odabrati referentni okvir, tj. odrediti kriterij na osnovi kojega određuje prednju, stražnju, gornju, donju, lijevu i desnu stranu orijentira. U teorijskom dijelu rada naznačeno je kako postoje tri moguća referentna okvira – relativni referentni okvir, unutarnji referentni okvir i apsolutni referentni okvir (usp. Levinson (2004) za detaljan opis referentnih okvira i njihovih upotreba u jezicima svijeta). Relativni referentni okvir pretpostavlja da se prostorni odnos između trajektora i orijentira određuje sa stajališta govornika (usmjerenost orijentira određuje se prema stajalištu govornika), unutarnji referentni okvir pretpostavlja da se prostorni odnos trajektora i orijentira određuje prema svojstvima orijentira (perceptivna i funkcionalna svojstva orijentira određuju njegovu usmjerenost), dok apsolutni referentni okvir pretpostavlja da se

³⁵² Prema Grabowskom i Weissu (1996: 20) engleski prijedlog *on*, a stoga i hrvatski prijedlog *na*, nije prijedlog koji je samo mjesne naravi, već on obuhvaća i mjesno i projekcijsko (dimenzijsko) značenje: „There are also prepositions that combine topological and dimensional features, like *on* which is semantically defined by the conjunction of *contact* (topological) and *above* (dimensional).“ Sli no možemo reći i za hrvatski prijedlog *na* – protivna upotreba prijedloga *na* ona je u kojoj se opisuje prostorna situacija u kojoj se trajektor nalazi smješten s gornje strane orijentira s kojim je u kontaktu. Dodatna potvrda toga da prijedlog *na* dijelom ima mjesno, a dijelom projekcijsko značenje je i djelomično preklapanje značenja mreža prijedloga *na* i *nad* (usp. Šari 2003). Ipak, projekcijsko značenje prijedloga *na* nije njegovo dominantno značenje te se taj prijedlog u literaturi smatra mjesnim prijedlogom.

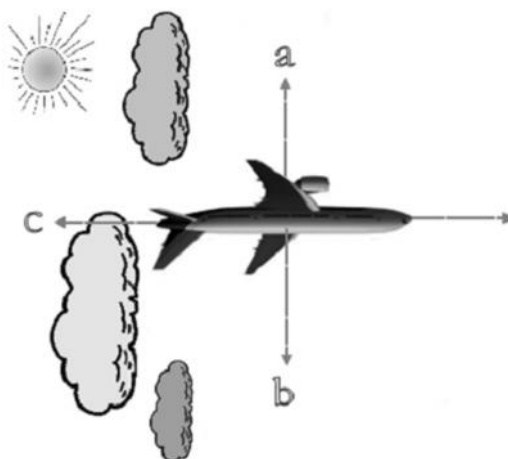
³⁵³ I direktivni prijedlozi, npr. *iz*, *prema* ili *k*, ukazuju na smjer, no oni se od orijentacijskih prijedloga razlikuju osim po svojoj inherentnoj dinamici i po tome što se uvijek interpretiraju na jednak način, tj. interpretacija im ne ovisi o odabiru referentnog okvira.

³⁵⁴ Kao što je u već naznačeno, ti su prijedlozi u hrvatskom jeziku, a tako je i u ostalim slavenskim jezicima koji su zadržali sklonidbu, pojavljuju najčešće uz instrumental. U tom smislu Milka Ivi instrumental naziva „orijentacioni padež“ (Vince 2010: 806).

prostorni odnos izme u trajektora i orijentira odre uje prema nekim vanjskim, zadanim kriterijima (usmjerenost orijentira odre uje se u odnosu na neke zadane, apsolutne vrijednosti). Za europske jezike karakteristi an je prije svega relativni referenti okvir, tj. za europske jezike karakteristi no je da se orijentiru pripisuje usmjerenost na osnovi govornikova stajališta (stoga se taj referentni okvir i naziva egocentri nim), dok su druga dva referentna okvira manje zastupljena (posebice apsolutni referentni okvir).³⁵⁵ Primjerice izraz *lopta je pred autom* u dekontekstualiziranoj situaciji u pravilu se ne e interpretirati tako da se pretpostavi da se lopta nalazi s prednje strane automobila (gdje se u ve ini slu ajeva nalazi motor), a to bi bio unutarnji referentni okvir, ili tako da se pretpostavi da se lopta nalazi s one strane automobila u smjeru koje se on kre e (automobili mogu voziti i unatrag), a to bi bio apsolutni referenti okvir, ve e se naj eš e pretpostaviti da se lopta nalazi izme u govornika i automobila, a to je primjer relativnog referentnog okvira. Ipak, u odre enim situacijama, sva tri referentna okvira mogu biti upotrijebljena, a što može dovesti i do nesporazuma u interpretaciji izraza. Primjerice na slici (1), a na toj slici avion ponire prema tlu koje je smješteno na neobilježenoj osi koordinatnog sustava, gornja strana orijentira može biti pridružena oznaci *a* ukoliko se radi o relativnom referentnom okviru, oznaci *b* ukoliko se radi o unutarnjem referentnom okviru te oznaci *c* ukoliko se radi o apsolutnom referentnom okviru.³⁵⁶ Odnosno, ovisno o odabiru referentnog okvira, položaj oznake *a* može se opisati izrazima *a je iznad aviona*, *a je ispod aviona* i *a je desno od aviona*. Kao što je re eno, za indoeuropske jezika, pa time i za hrvatski, tipi na je upotreba relativnog referentnog okvira, tj. izraz *a je iznad aviona*.

³⁵⁵ Europski jezici koriste dakle sva tri referentna okvira, dok neki jezici koriste samo jedan ili dva referentna sustava, npr. jezik guugu yimithirr koristi samo apsolutni sustav, jezik mopan samo unutarnji referentni okvir, dok jezik tsetzal koristi apsolutni i unutarnji, no ne i relativni (Hörberg 2006; Levinson 2004).

³⁵⁶ Primjer i slika preuzeti su od Hörberga (2006: 7): „...imagine viewing a plane diving towards the ground at a perfect vertical angle while tilting your head 90 degrees to the right. The view would be similar to the illustration in figure. In such a situation, the three frames of reference are in conflict. That is, the assignment of directions to the half axes varies, depending on the frame of reference adopted. In the perspective of the viewer, the half axis labelled *a* in the figure is the *up* axis. On the other hand, the *b* half axis is the *up* axis with respect to the intrinsic top of the plane. Finally, the *c* axis can be assigned the *up* direction, as it is opposite to the direction of the force of gravity. That is, the *up* direction is assigned to axis *a* according to the relative frame of reference, to axis *b* in accordance with intrinsic frame of reference or to axis *c* with respect to the absolute frame of reference.“

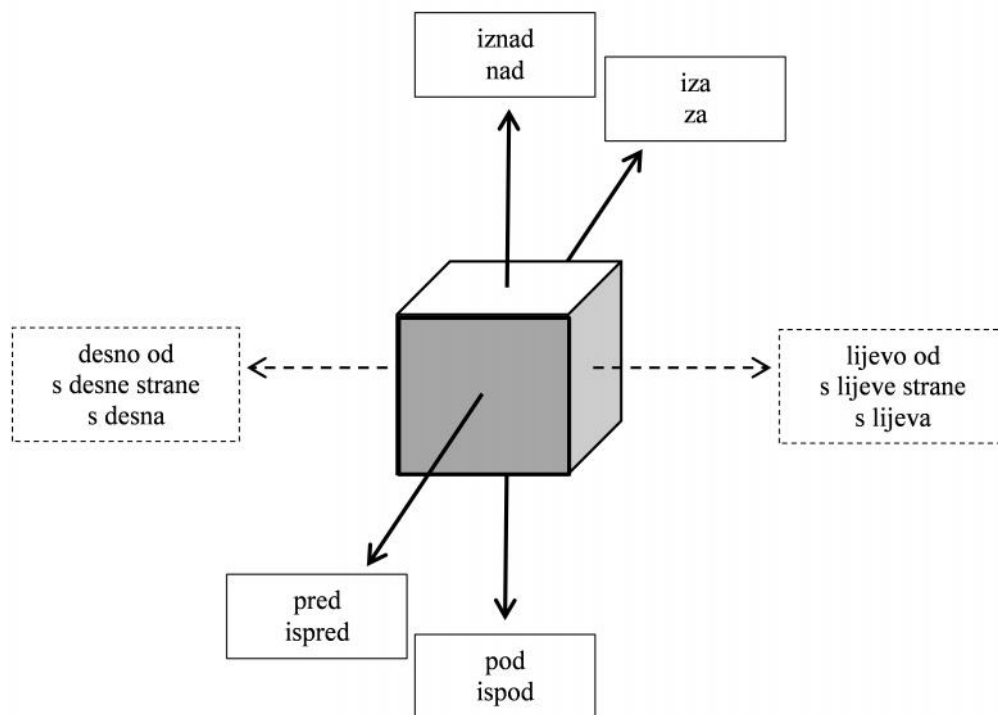

Slika 1

Prijedlozi kojima upotreba tj. interpretacija ovisi o odabiru referentnog okvira nazivaju se dakle orijentacijski prijedlozi, a ovisno o tome koji je referentni okvir odabran za njihovu interpretaciju – relativni, unutarnji ili apsolutni – razlikuje se deikti ka, unutarnja (intrinzi na) te vanjska (ekstrinzi na) upotreba tih prijedloga. Osnovnu skupinu orijentacijskih prijedloga u hrvatskom jeziku ine prijedlozi *nad*, *pod*, *pred* i *za* te iz njih izvedeni prijedlozi *iznad*, *ispod*, *ispred* i *iza* (tim prijedlozima u okviru šire shva ene odredbe orijentacijskih prijedloga mogu se pridružiti i neke druge jezi ne jedinice, no o tomu, kao i o odnosu osnovnih i izvedenih orijentacijskih prijedloga, više e rije i biti u nastavku). Prijedlozima *pred* ili *ispred* kodira se odnos orijentira i trajektora koji se nalazi s prednje strane orijentira, prijedlozi *za* i *iza* bit e iskorišteni ukoliko se trajektor nalazi sa stražnje strane orijentira, *pod* i *ispod* ukoliko se trajektor nalazi s donje strane orijentira te *nad* i *iznad* ukoliko se trajektor nalazi s gornje strane orijentira (potrebno je napomenuti da izme u trajektora i orijentira u pravilu nema kontakta, iako prijedlog *s* u konstrukciji *s x strane*, u nedostatku bolje parafraze, to sugerira). Kao što je re eno, ukoliko su obilježja orijentira iskorištena za odre ivanje položaja trajektora, tj. ukoliko je orijentiru usmjerenost odre ena prema njegovim fizi kim i perceptivnim obilježjima, tada se radi o unutarnjoj upotrebi orijentacijskih prijedloga. Slika (2) prikazuje raspored orijentacijskih prijedloga u hrvatskom jeziku prema koordinatnim osima na koje se odnose³⁵⁷ (svaka

³⁵⁷ Povezanost prijedloga s odre enom osi inherentna je njegovu osnovnom zna enju. Pozivaju i se na Talmyja (2000) i Langackera (1987), sli no zaklju uju i Tyler i Evans (2003: 110): „So, while the English spatial particles *over*, *under*, *above* and *below* regularly prompt for a spatial configuration in which the TR is located along the vertical axis in relation to the LM, either in a ‘higher-than’ or ‘lower-than’ position, particles such as *in* and *out of* appear not to reference any axis. Whether or not a particular spatial particle references a vertical or horizontal axis is part of its basic lexical entry.“

koordinatna os odgovara, tj. prolazi dvjema suprotnim stranama orijentira koje služe kao osnova za određivanje položaja trajektora).³⁵⁸ Na toj slici radi se o unutarnjoj upotrebi prijedloga budu i da su osi koordinatnog sustava orijentirane prema unutarnjim svojstvima orijentira (to je naglašeno time što je prednja ploha orijentira zasjenjena, a ime se sugerira da je to njegova prednja strana). Također, izrazi *desno od, s desna, s desne strane, lijevo od, s lijeva, s lijeve strane* prikazani su u iscrtanim kvadratima budu i da je njihov status prijedloga nepotvrđen u literaturi, a, kao što će se pokazati u nastavku, i njihova značenja najniže su na hijerarhiji orijentacijskih značenja, a što je izravno povezano s hijerarhijom koordinatnih osi.

Slika 2

Ukoliko orijentir nema funkcionalna i perceptivna obilježja na osnovi kojih mu se može pripisati usmjerenost ili usmjerenost koja proizlazi iz funkcionalnih i perceptivnih obilježja orijentira u određenom kontekstu nije bitna, tada se odabir referentnog sustava podređuje drugim imbenicima koji su prisutni u prostornom prizoru, tj. usmjerenost orijentira, dakle određivanje njegove prednje, stražnje, gornje, donje, lijeve i desne strane, ovisi o

³⁵⁸ U tom smislu Hörberg (2006: 6) referentni okvir određuje: „A frame of reference is thus the kind of perspective in terms of a coordinate system that is adopted in the process of imposing or orienting and directing an axial structure on the reference object.”

kontekstu. Ukoliko je taj kontekst povezan sa stajalištem govornika³⁵⁹ (ili sugovornika ili negovornika),³⁶⁰ tada se radi o deikti noj upotrebi prijedloga, a ukoliko je povezan s nekim vanjskim, zadanim imbenicima, npr. Zemljinom gravitacijom ili nekim drugim istaknutim obilježjem globalnog ili lokalnog okruženja, tada se radi o vanjskoj upotrebi prijedloga. Ukoliko je govornik taj na osnovi kojega se orijentiru pripisuje odre ena usmjerenost, tada e se prijedlozima *pred* i *ispred* kodirati prostorni odnos koji podrazumijeva da se trajektor nalazi izme u govornika i orijentira, a prijedlozima *za* i *iza* kodirat e se prostorni odnos koji podrazumijeva da se orijentir nalazi izme u govornika i trajektora.³⁶¹ Slika (3) prikazuje razliku izme u deikti ke i unutarnje upotrebe prijedloga *pred*, *ispred*, *za* i *iza* (prilago eno prema Grabowski i Weiss (1996: 23)). Lijevi kvadrat prikazuje deikti nu upotrebu u kojoj se usmjerenost orijentiru pripisuje na osnovi govornika, a desni kvadrat prikazuje unutarnju upotrebu u kojoj je usmjerenost orijentira odre ena prema njegovim perceptivnim ili funkcionalnim obilježjima. Potrebno je naglasiti kako e u situacijama u kojima se usmjerenost orijentiru pripisuje na osnovi govornikova stajališta prednja strana orijentira uvijek biti ona koja je usmjerena prema govorniku.³⁶² Doduše, tako je u hrvatskom jeziku, kao i u ostalim indoeuropskim jezicima, no u mnogim drugim jezicima prednja strana orijentira je ona koja je usmjerena kao i prednja strana govornika. U skladu s time, razlikuju se jezici su eljavanja (en. *facing languages*) i jezici poravnanja (en.

³⁵⁹ Može se raditi o fizi kom stajalištu ili o zamišljenom stajalištu, npr. *s ovog mjesta, iz Vinkovaca, Beli Manastir je iza Osijeka, no ako zamislim da putujem iz Budimpešte, tada je ispred Osijeka.*

³⁶⁰ Naj eš e se radi o stajalištu govornika, npr. *meni izgleda da je lopta ispred auta*, nešto rje e o stajalištu sugovornika, npr. *tebi izgleda da je lopta iza auta*, a sasvim je rijetko da se radi o nekoj drugoj lokaciji kao stajalištu s kojega se promatra neki prizor, npr. *gledano s terase, lopta je iza auta*. Zbog toga se u ovome radu govori samo o stajalištu govornika (pod time se podrazumijevaju sva mogu a stajališta). Situacije u kojima kao stajalište služi neka druga to ka, a ne mjesto na kojemu se nalazi govornik ili sugovornik, eš e su tek u uputama za kretanje, npr. *Da biste došli do ljekarne, idite do trga, od tamo pratite tramvajsku prugu do poštanskog ureda i tada bi ljekarna trebala biti s vaše desne strane*. Retz-Schmidt (1988: 96) u svome ve spominjanom pregledu upotrebe naziva za trajektor i orijentir donosi i kratak pregled naziva kojima se ozna valo stajalište kao bitan imbenik u interpretaciji prostornog prizora – to su engleski nazivi *reference point*, *origo*, *perspective*, *point of view*, *reference point*, *point of observation*, *secondary reference object*, *point of reference*, (*consciously taken on*) or (*virtual*) *viewpoint* (*unconsciously taken on the speaker*). Hrvatska literatura zanemaruje injenicu da je interpretacija orijentacijskih prijedloga povezana s odabirom referentnog okvira pa ni ne posve uje pozornost pojmu stajališta. Primjerice objašnjenje da „prijedlog *pred(a)* s instrumentalom ozna uje da se predmet nalazi ili doga aj odvija s prednje strane drugoga predmeta“ (Sili i Pranjkovi 2005: 237) donekle implicira da taj prijedlog uvijek ima unutarnje zna enje, tj. da se u hrvatskom jeziku uvijek radi o unutarnjem referentnom okviru (svim objektima jednozna no se može odrediti prednja strana). Ukoliko bi se u obzir uzela injenica da upotreba prijedloga ovisi o referentnom okviru, objašnjenje bi trebalo prepraviti tako da se naglasi da se prijedlogom *pred* uz instrumental ozna uje da se predmet nalazi ili doga aj odvija s one strane predmeta koja se u odre enom kontekstu smatra prednjom stranom toga predmeta.

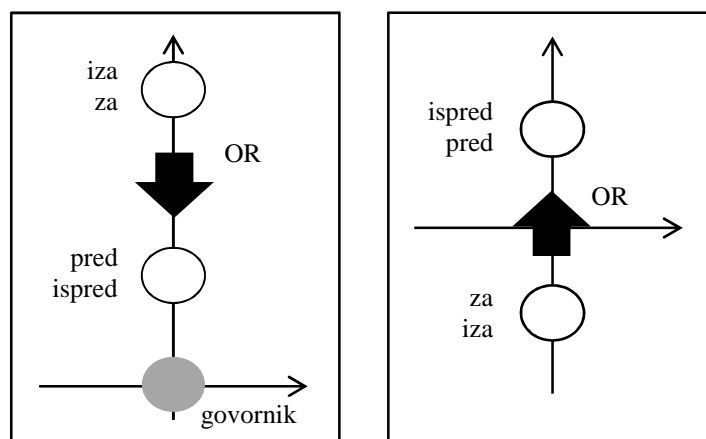
³⁶¹ Ukoliko je govornik ujedno i orijentir, tada se preklapaju unutarnja i deikti ka upotreba, npr. *Marija je ispred mene*.

³⁶² Ukoliko se radi o usmjerenosti prednje strane orijentira prema prednjoj strani govornika, tada se može razviti implikacija su eljavanja, npr. *izašao je pred optužitelje*.

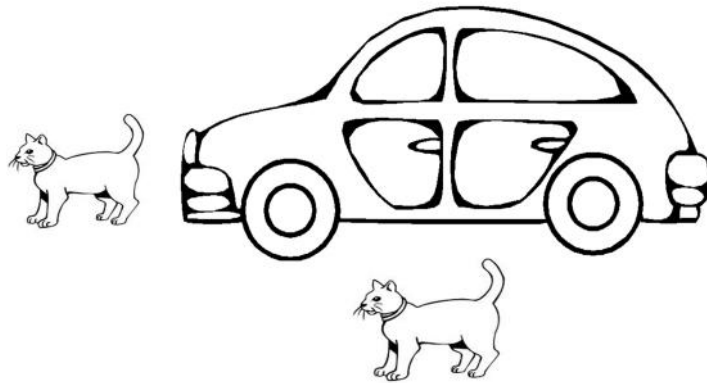
aligning languages) (Retz-Schmidt 1988: 99). Nedoumice mogu nastati u situacijama u kojima govornik orijentiru pripisuje jednu vrstu usmjerenosti, a obilježja orijentira izrazito snažno upućuju na drugu njegovu usmjerenost. Primjerice ukoliko zamislimo situaciju u kojoj govornik promatra nefunkcionalnu stranu televizora i izmeću njega i nefunkcionalne strane televizora se nalazi stolica, izraz *stolica je ispred televizora* (taj izraz podrazumijeva relativni referentni okvir koji označava da je prednja strana orijentira ona koje je usmjerena prema govorniku) može izazvati nesporazum budući da su televizori izrazito usmjereni orijentiri (u pravilu kontaktiramo samo s njihovom funkcionalnom stranom pa je unutarnji referentni okvir logički odabir). U navedenoj situaciji može doći do nesporazuma, tj. sugovornik bi mogao krivo protumačiti informaciju, budući da se relativni referentni okvir koji je govornik odabrao za kodiranje prostorne situacije ne podudara s automatizmom unutarnjeg referentnog okvira, a koji proizlazi iz svakodnevnog iskustva s orijentiranjem. Slično tomu, izraz *ma ka je pred autom* može se iskoristiti da se opišu položaji objekata na slici (4), ovisno o odabiru referentnog okvira (prema Grabowski i Weiss (1996: 24)). Što je usmjerenost orijentira istaknutija, to su veće mogući pojavljivanja komunikacijskih nedoumica pri upotrebi relativnog referentnog okvira. Retz-Schmidt (1988) i Hörberg (2006) navode kako se u literaturi tvrdi da je u takvim situacijama unutarnja upotreba (tj. unutarnji referentni okvir) dominantna te da se odabir deiktik ne upotrebe mora naglasiti posebnim jezičnim sredstvima, npr. *s ovog mjesta, s moga stajališta* i sl., no takvo stajalište nije općeprihvaćeno.³⁶³ Zanimljivo je i primijetiti da se unutarnja upotreba nikada ne naglašava posebnim jezičnim sredstvima (Grabowski i Miller 2000: 521), npr. unutarnja interpretacija slike (4) ne može se naglašavati izrazima kao što je **sa stajališta automobila, ma ka je ispred i lijevo od njega*. Nadalje, određivanje usmjerenosti orijentira, a u pravilu to znači i identificiranje prednje strane orijentira (nakon toga je dedukcijom lako zaključiti koja je strana lijeva, a koja desna, dok su gornja i donja strana (u pravilu) određene Zemljinom gravitacijom), uvjetovano je znanjem o načinu na

³⁶³ Grabowski i Weiss (1996) donose pregled različitih pristupa koji pokušavaju dati odgovor na dva pitanja: (i) na pitanje što utječe na odabir jednog od dvaju mogućih referentnih okvira, unutarnjeg ili deiktikog, te (ii) na pitanje što utječe na to da sugovornik interpretira izraz na određeni način. Odgovori na ta pitanja povezuju poznavanje unutarnje usmjerenosti orijentira sa širim kontekstom unutar kojega se izraz pojavljuje, razlikovanjem statične i dinamične lokalizacije trajektora pa čak i individualnim stilovima izražavanja. Ipak, odgovori na ta pitanja još uvijek nisu konačni. To pokazuju i Grabowski i Weiss (1996) koji donose i rezultate istraživanja koji pokazuju da unutarnja i deiktika interpretacija prijedloga ovisi i o sociološkom kontekstu: "In an institutionalized and formal situation, people in our culture prefer a neutral reference point, an embedding of the spatial relation that is not blurred to the unstable position of the interlocutors, i.e., they prefer the intrinsic frame of reference and they expect, in the role of the hearer, the intrinsic frame to be used. In an informal situation, people prefer one of the involved individuals to be the reference point, i.e., they prefer the deictic system."

koji se orijentir kreće, tj. o dijelu orijentira koji se pojavljuje prvi kada se orijentir kreće (npr. pri određivanju usmjerenosti metka ili torpeda), znanjem o tome gdje se nalaze perceptivni organi orijentira (npr. pri određivanju usmjerenosti ljudi, životinja, robota ili kamera), znanjem o tome koja je strana orijentira tipično usmjerena prema promatraču (npr. pri određivanju usmjerenosti televizora ili ogledala). Također, usmjerenost orijentira može biti i *ad hoc* određena, ovisno o specifičnoj situaciji. Nekim orijentirima ne može se utvrditi prednja strana (takvi su objekti primjerice drvo, zvijezda ili lopta), no i njima se može pripisati prednja strana ovisno o kontekstu, tj. objektima koji ih okružuju. Grabowski i Miller (2000: 521) naglašavaju kako usmjerenost orijentira nije fizička činjenica, već psihološka, te da orijentiri sami po sebi nemaju prednju stranu, već im to obilježje pripisuju ljudi. Navedeni kriteriji za određivanje prednje strane orijentira su općeprihvaćeni, no ponekada se spominju i dodatni kriteriji, npr. simetrija, konvencija i sl. Što se tiče lijeve i desne strane orijentira, one se identificiraju u odnosu na prednju stranu orijentira i u odnosu na to promatra li se trajektor iz orijentira ili s položaja izvan orijentira. U slučaju kada je moguće promatrati trajektor iz orijentira i s položaja izvan orijentira, npr. automobili, zgrade ili osobe (poistovjeđivanje govornika s orijentirima), može doći do nesporazuma, no u prototipnim slučajevima orijentir se promatra izvana ukoliko je i trajektor izvan orijentira, a ukoliko se radi u neprototipnoj upotrebi, tada se eksplicitno mora naglasiti stajalište, npr. *s tvoje desne strane, tebi s desna* i sl.

Slika 3

Slika 4

Položaj trajektora u odnosu na orijentir određuje se u trodimenzionalnom prostoru, tj. na trima osima koordinatnog sustava koje prolaze središtem orijentira. Potrebno je istaknuti i da u stvarnosti orijentir i trajektor često nisu potpuno poravnati duž jedne od osi koordinatnog sustava. O tome jesu li i koliko su trajektor i orijentir poravnati duž jedne od osi ovisi i prihvatljivost kodiranja prostornog izraza određenim prijedlogom. Tako er, odklon od poravnanja može biti toliki da vertikalna i horizontalna os mogu po eti konkurirati (u nazivima strana svijeta vidimo da u takvim slučajevima vertikalna os ima prednost, npr. reči *Zadar je jugozapadno od Zagreba*, a ne **Zadar je zapadojužno od Zagreba*). U slučajevima u kojima su trajektor i orijentir potpuno poravnati duž osi koordinatnog sustava radi se o prototipnoj upotrebi prijedloga. Primjerice ukoliko su slika i televizor poravnati duž vertikalne osi koordinatnog sustava kojemu je središte u televizoru, izraz *slika je iznad televizora* potpuno je prihvatljiv. S druge pak strane, prihvatljivost tog izraza opada tim više što je veći odklon slike od te vertikalne osi (bilo u lijevo ili u desno). Kao i kod mjesnih prijedloga, a kakvi su primjerice *u* i *na*, prihvatljivost kodiranja određenog prostornog odnosa ne ovisi isključivo o istim geometrijskim odnosima već i o funkcionalnom elementu tog prostornog odnosa. Funkcionalan element posebice je bitan kod prijedloga kojima se kodira odnos duž vertikalne osi, npr. prijedlog *nad*, budući da ima jasno izražen funkcionalni element, tolerira veća odstupanja u poravnanju trajektora i orijentira duž vertikalne osi nego što to tolerira prijedlog *iznad* (drugim riječima, kod prijedloga *nad* bitna su funkcionalna obilježja trajektora i orijentira i funkcionalne posljedice koje iz toga proizlaze, a kod prijedloga *iznad* bitna su njihova prostorna, tj. geometrijska obilježja). Tako je i s prijedlozima *pod* i *ispod*. Nadalje, ta pojava duž vertikalne osi vidljiva je i u drugim jezicima koji imaju bliskoznačne prijedloge, npr. kod

engleskih prijedloga *over, above, under, below* ili kod švedskih *över, ovanför, nedaför* i *under* (usp. Hörberg (2006)). Tako er, potrebno je naglasiti, a to je nekoliko puta ve i spomenuto, da pri odre ivanju prihvatljivosti upotrebe odre enog prijedloga, i to se odnosi na sve prijedloge, a ne samo na orijentacijske, bitnu ulogu ima ne samo znanje o prostornim i funkcionalnim obilježjima orijentira ve i znanje o prostornim i funkcionalnim obilježjima trajektora. Primjerice važnost funkcionalnog obilježja orijentira naglašena je u izrazu *jabuka je u zdjeli*, a kada je prostorni prikaz takav da se jabuka nalazi položena na druge jabuke te je cijela izvan zdjele. Važnost funkcionalnog obilježja trajektora naglašena je u primjeru *krumpir raste u zemlji*, a kada je prostorni prizor takav da se ve i dio biljke nalazi iznad, tj. izvan zemlje. Kod projekcijskih prijedloga važnost funkcionalnih obilježja trajektora može se prikazati na primjeru *stavi bocu iznad krpe da ne kaplje dok sipaš* – u tom se primjeru *iznad* odnosi na vertikalno poravnanje krpe i grla boce, a koje je funkcionalni dio boce iz kojega izlazi teku ina, dok je ve i dio tijela boce nepravat s krpom (u tom smislu možemo re i da je grlo boce aktivna zona koja metonimijom predstavlja cijelu bocu). U tom smislu treba naglasiti da se u literaturi, a o tome detaljnije govori Hörberg (2006), esto navodi kako se kod orijentacijskih prijedloga radi o reduciranju prostornih obilježja trajektora i njegovom svo enju na to ku koja odgovara središtu njegove mase, no navedeni primjer pokazuje kako su bitna i funkcionalna svojstva trajektora.

Tri prostorne osi ili tri dimenzije, a koje ishodište imaju u orijentiru i duž kojih se odre uje položaj trajektora u odnosu na orijentir, nisu me usobno jednake, a ta nejednakost proizlazi iz percepcije svijeta i prostornog iskustva. Naime, kako Retz-Schmidt (1988: 97) isti e, mnogi lingvisti naglašavaju da vertikalna dimenzija, tj. okomita koordinatna os, ima istaknut status budu i da je kretanje njome odre eno Zemljinom gravitacijom,³⁶⁴ dok se u dvjema horizontalnim dimenzijama, tj. vodoravnim koordinatnim osima, ljudi mogu slobodno kretati. Prema tome vertikalna se dimenzija može smatrati primarnom. No, ljudsko je tijelo nesimetri no, perceptivno i funkcionalno, po pitanju prednje strane i stražnje strane, a što omogu uje znatno lakše poimanje koncepata

³⁶⁴ Budu i da je Zemljina gravitacija neizbježna, sveprisutna sila, nju esto ni ne doživljavamo, no upravo ona ima iznimne posljedice na organiziranje konceptualnog sustava – osim s odnosima duž vertikalne osi, ona je primjerice povezana s konceptom POVRŠINE i POTPORE. Tyler i Evans (2003: 135) zaklju uju: „Moreover, in terms of our environment, the vertical axis is also asymmetric, as gravity provides a natural direction, which can be established at any location on the Earth. Hence, spatial orientation in the vertical axis is inherently meaningful, by virtue of the seemingly unremarkable fact that we interact with our environment. Yet, what may appear to be nothing more than a truism is anything but trivial, as it has the most profound consequences for conceptual structure and the development of a semantic (and hence linguistic) representational system.“

NAPRIJED i NAZAD nego koncepata LIJEVO i DESNO. Posljedno, horizontalna dimenzija koja se povezuje s konceptima NAPRIJED i NAZAD istaknutija je i smatra se sekundarnom dimenzijom, dok je horizontalna dimenzija koja se povezuje s konceptima LIJEVO i DESNO tercijarna dimenzija. U literaturi su prisutni i drugi nazivi dimenzija. Primjerice kada govore o sekundarnoj i tercijarnoj dimenziji, Grabowski i Weiss (1996: 20) koriste nazive primarna horizontalna os ili sagitalna os te sekundarna horizontalna os ili transverzalna os, a primarnu dimenziju nazivaju vertikalnom osi. Također, potrebno je napomenuti kako se kao opći naziv za projekcijske prijedloge koristi i naziv sekundarna prostorna deiksa (primarnom prostornom deiksom smatraju se odnosi iskazani priložima, npr. *ovdje, tu, ondje*). Konceptualna hijerarhiziranost dimenzija, sasvim u skladu s pretpostavkom da je konceptualna struktura istovjetna semantičkoj strukturi, otkriva se naravno i u jezicima, pa tako i u hrvatskom jeziku – u popisu orijentacijskih prijedloga lako se može primijetiti kako je tercijarna dimenzija (transverzalna os) zapostavljena te da se izrazi kojima se izražavaju koncepti LIJEVO i DESNO nisu znatnije gramatikalizirali. Nadalje, istaknuta odrednost vertikalne dimenzije (vertikalne osi) Zemljinom gravitacijom ima još jednu posljednicu, a ta je da se prijedlozi koji označavaju odnose u toj dimenziji ne mogu deiktiki koristiti, tj. trajektor je *nad/iznad* ili *pod/ispod* orijentira neovisno o tome odakle se prostorni prizor promatra (gornja i donja strana orijentira ne mijenjaju se kako se govornik kreće). Drugim riječima, kod vertikalne dimenzije uvijek radi o apsolutnom referentnom okviru, tj. o vanjskoj upotrebi.³⁶⁵ Ipak, kako primjećuje Retz-Schmidt (1988: 97) na osnovi jasnog perceptivnog i funkcionalnog razlikovanja vrha i dna orijentira postoji i mogućnost projekcije unutarnjeg referentnog okvira na neke orijentire (najčešće posebno izdužene orijentire). U takvim slučajevima, ukoliko je inače uspravan orijentir položen vodoravno, može doći i do dvoznosti, npr. *muha se nalazila nekoliko centimetara iznad njezina koljena*. Retz-Schmidt (1988: 97) poziva se na istraživanja te navodi kako interpretacija koja upošljava apsolutni referentni okvir uvijek ima prednost nad interpretacijom koja se oslanja na unutarnji referentni okvir. U hrvatskom jeziku postoji nekoliko prijedloga

³⁶⁵ U skladu s time Tyler i Evans (2003) orijentacijskim prijedlozima ne smatraju engleske prijedloge *over, under, above* i *below* (te prijedloge nazivaju prijedlozima vertikalnosti). Orijentacijskim prijedlozima, to nije rečeno orijentacijskim prostornim determinatorima, smatraju pak one jezične jedinice koje značenje uvijek ovisi o usmjerenosti bilo orijentira bilo trajektora. O usmjerenosti orijentira ovisi jezične jedinice *in front of* 'ispred' *before* 'pred, prije', *behind* 'iza' i *after* 'za, poslije', a o usmjerenosti trajektora ovisi jezične jedinice *up* '(prema) gore', *down* '(prema) dolje', *to* '(prema) i' *for* 'za'. Budući da u obzir uzimaju usmjerenost trajektora, pristup Tyler i Evansa (2003) razlikuje se od ostalih pristupa. Također, oni ne uzimaju u obzir statičnu i dinamičnu narav prijedloga (prijedlozi koji su povezani s usmjerenošću u trajektora u osnovi su dinamični prijedlozi, a prema tome oni ne mogu biti orijentacijski). Ukoliko bismo prihvatili njihov pristup, tada bi se orijentacijskim prijedlozima u hrvatskom jeziku mogli smatrati i prijedlozi *prema* i *k*.

kojima se naglašava vertikalnost temeljena na unutarnjem referentnom okviru. To su prijedlog *dno* i njegove izvedenice *podno, nadno, udno*, prijedlog *vrh* i njegove izvedenice *povrh, navrh, uvrh* i *zavrh*, prijedlog *elo* i prijedlog *nakraj*. Ti su prijedlozi iznimno rijetko u upotrebi, a to se može objasniti činjenicom da u situacijama u kojima je moguće a vanjska i unutarnja upotreba prijedloga *pod, ispod, nad* i *iznad* kontekst i znanje o svijetu razrješavaju moguće dvoznačnosti i pogreške u interpretaciji. Također, navedeni prijedlozi nisu često u upotrebi, a posljedno nisu se ni gramatikalizirali (njihova imenička osnova zorno je vidljiva i semantički izuzetno providna) i zato što je u situacijama kada je uspravni usmjereni orijentir položen vodoravno, horizontalna dimenzija istaknutija od vertikalne te potiče upotrebu prijedloga sekundarne ili tercijarne dimenzije. Na ovom mjestu potrebno je napomenuti kako u skupinu prijedloga vertikalne dimenzije pripadaju i prijedlozi *više, poviše, ponad*,³⁶⁶ *niže* i *poniže*³⁶⁷ te da i oni mogu imati samo vanjsku i unutarnju interpretaciju. I ti prijedlozi rijetko su u upotrebi. Također, i prijedlog *preko* ponekada se opisuje kao prijedlog vertikalne dimenzije, npr. Brala (2005).³⁶⁸

³⁶⁶ Sili i Pranjaković (2005) u svom popisu prijedloga ne spominju prijedlog *ponad*, no ostale gramatike ga spominju (Raguž 1997; Barić et al. 1997; Babić et al. 1991). Potvrde tog prijedloga nije teško pronaći u korpusima suvremenog hrvatskog jezika, a u korpusu *Hrvatska jezična riznica* može se vidjeti da se potvrde upotrebe tog prijedloga mogu pronaći i u *Planinama* Petra Zoranić a s početka 16. stoljeća. Anić et al. (2004) uz prijedlog *ponad* navode da je stilski obilježen, da se upotrebljava u književnim tekstovima u ekspresivne i retoričke svrhe (pretraga korpusa upućuje da se prijedlog *ponad* ipak ne koristi samo u stilski obilježenim tekstovima, iako se primjećuje da je nešto češća upotreba u opisima krajolika). Prijedlog *ponad* koristi se gotovo beziznimno samo za označavanje prostornih odnosa smještenosti trajektora s gornje strane orijentira. Neprostrorna upotreba vidljiva je u konstrukciji *biti ponad svega x* koju treba interpretirati kao konstrukciju kojom se ističe bitnost nečega u odnosu na ostale stvari koje su najčešće u javnosti, npr. *na nama je da budemo pametni i ponad svega korektni* ili *etos nije samo etički, nego prije i ponad svega ontološka stvar*. Ta interpretacija temelji se na konceptualnoj metafori, tj. iskustvenoj korelaciji VEŠTAČINA JE VEŠTAČINA.

³⁶⁷ Hrvatski riječnici i gramatike ne spominju prijedlog *poniže*, no pretraga interneta potvrđuje da se i on koristi, no izrazito rijetko (nešto češće *poniže* koristi kao prilog), npr. *ruse kose poniže pojasa, pojasa / uvat u za prosijeda dragana; poru uju da je "Fond dao Slavoniji preko 700 milijuna kuna", a poniže toga "razvaljuje" se i kako je Fond sklopio šest novih ugovora; sad se nalaze u Zagreba koj poniže bolnice, izgrađena je 1947. godine, a poniže nje nalazi se suda ki toranj odakle se mjerila dužina skoka; nestabilnost bi mogao riješiti tako da ili fiksiram male profilirane površine iza i poniže elevatora kao fowler zakrilca (=ve i uzgon repa), ili stavim nešto malo olova u nos*.

³⁶⁸ Prijedlog *preko* bliži je prijedlogu *na* nego orijentacijskim prijedlozima. On je prije svega prijedlog kojim se opisuje prostorni odnos u kojem se trajektor proteže od jedne strane orijentira do suprotne strane orijentira, npr. *most preko rijeke Drave*, ili prostorni odnos u kojem se trajektor kreće od jedne strane orijentira do suprotne strane orijentira, npr. *prešli smo preko mosta*. Trajektor je u pravilu u kontaktu s orijentirima, npr. *prelaziti preko ulice* (ali i ne mora biti, npr. *baciti preko ograde*). Ukoliko su trajektor i orijentir u kontaktu, tada je orijentir POVRŠINA koja pruža POTPORU i omogući uje trajektorovo kretanje. Iskustvo s objektima koji se protežu s jedne strane objekta na drugu stranu objekta ili se kreću tako (a putanja koju opisuje kretanje s jedne strane objekta na suprotnu stranu objekta može se poimati kao objekt koji se proteže s jedne strane na drugu stranu) takvo je iskustvo koje govori da se takvi objekti obično nalaze s gornje, površinske strane drugog objekta. Zbog toga se prijedlog *preko* povezuje s vertikalnom dimenzijom i konceptom PUTA. Budući da je povezan s konceptom PUTA, prijedlogom *preko* može se označavati i način, npr. *poslat u ti to preko pošte*. U takvim kontekstima prijedlog *preko* često je zamjenjiv prijedlogom *po* uz lokativ, a koji također označava smještaj s gornje strane.

Prethodni odlomak dovodi nas i do pitanja popisa orijentacijskih prijedloga. U skladu s navedenim, orijentacijskim prijedlozima u širem smislu možemo smatrati spomenuti prijedlog *dno* i njegove izvedenice *podno*, *nadno* i *udno*, prijedlog *vrh* i njegove izvedenice *povrh*, *navrh*, *uvrh* i *zavrh* te prijedloge *elo* i *nakraj*. Tako er, toj skupini svakako pripadaju i prijedlozi *više*, *poviše*, *ponad*, *niže*, *poniže* i *preko*. Orijentacijskim prijedlozima u širem smislu možemo smatrati i prijedloge koji izražavaju tzv. frontalnu lokalnost ili prostornu su eljenost (Pranjekovi 2001; Sili i Pranjekovi 2005). Ti prijedlozi, budu i da ozna avaju su eljenost prednjih strana trajektora i orijentira, prije svega podrazumijevaju i odre ivanje tih prednjih strana (stoga se i mogu smatrati orijentacijskim prijedlozima u širem smislu). To su prijedlozi *nasuprot*, *preko puta*, *vis-à-vis*.³⁶⁹ Tako er, orijentacijskim prijedlozima u širem smislu mogli bismo smatrati i prijedloge kojima se izražava lateralna lokalnost ili bo na prostornost (Pranjekovi 2001; Sili i Pranjekovi 2005) budu i da i ti prijedlozi podrazumijevanju odre ivanje usmjerenosti orijentira. To su prijedlozi *bo no od* i *s bo ne stane*. Potrebno je napomenuti i kako je konstrukcija *s x strane* vrlo plodan na in nastanaka orijentacijskih prijedloga, npr. ve spomenuti prijedlozi *s lijeve strane*, *s desne strane* i *s bo ne strane*, ali i prijedlozi *s gornje strane*, *s donje strane*, *s prednje strane*, *sa stražnje strane*, *s moje strane*, *s tvoje strane*, itd. Nadalje, orijentacijskim prijedlozima u širem smislu možemo smatrati i prijedloge *prije* i *poslije*. Temeljno zna enje tih dvaju prijedloga u suvremenom hrvatskom jeziku vremenske je naravi, tj. njihova prototipna upotreba vezana je uz izražavanje prijevremenosti i poslijevremenosti. Ipak, na umu trebamo imati da su prema op o j konceptualnoj metafori VRIJEME JE PROSTOR koncepti PRIJEVREMENOSTI i POSLIJEVREMENOSTI povezani s konceptima NAPRIJED i NAZAD. Prijedlozi *prije* i *poslije* vezani su uz sekundarnu dimenziju budu i da je za hrvatski jezik karakteristi no poimanje vremena kao horizontalne linije, a budu nost je ono što se nalazi ispred ovjeka, s njegove prednje strane, dok je prošlost ono što se nalazi s njegove stražnje strane.³⁷⁰ Tako er, da zna enje prijedloga *prije* i *poslije* ima poveznice s

³⁶⁹ Tu možemo pribrojati i prijedloge *spram* i *usuprot*, no oni su stilski obilježeni te se rijetko upotrebljavaju. I prijedlog *protiv* ozna uje suprotnost me u dvama predmetima, no ne upotrebljava se za izražavanje prostorne su eljenosti.

³⁷⁰ Druga dimenzija, tj. sagitalna os, najpogodnija je za konceptualiziranje vremena budu i da prostorno iskustvo duž te dimenzije najviše odgovara iskustvu vremena. Radden (2011: 4) navodi: „Of the three geometrical axes, the horizontal axis with its front-back orientation captures our experience of time better than either the vertical or the lateral axis. The frontal axis conforms with our frontal vision when standing upright and moving forward. Its motivation for notions of time derives from the unbounded nature of passing time: the time-line we trace in front of us and behind us is infinite. The vertical axis, with its up down orientation, is determined by the force of gravity toward the earth. Vertical motion is therefore bounded by the surface of the earth and hence is less suited to express the infinity of passing time. The lateral axis is defined relative to the frontal axis and has no independent properties of its own: it is

prostornim odnosima, pokazuju i prostorne upotrebe tih prijedloga u primjerima (18) - (21).³⁷¹ Ipak, u navedenim primjerima mogu e je, ako ne i nužno, re i i da se radi o vremenskoj interpretaciji, npr. u primjeru (18) prijedlog *prije* odnosi se kako na mjesto koje se nalazi ispred ljekarne, tako i na to da radnja skretanja vremenski treba prethoditi radnji stizanja do ljekarne i time ju onemogu iti. Na isti na in možemo re i da se kao orijentacijski prijedlog u širem smislu može shvatiti i prijedlog *nakon*, npr. u primjeru (22).³⁷²

therefore hardly made use of in expressing notions of time.” Ipak, potrebno je napomenuti da se navedeno odnosi na tzv. zapadne jezike, primjerice na hrvatski, engleski ili njema ki, dok je za velik broj isto noazijskih jezika, primjerice kineski, korejski ili japanski, tipi no vertikalno poimanje vremena.

³⁷¹ Na sli an na in može se govoriti i o engleskim prijedlozima *before* 'prije' i *after* 'poslije'. I oni se naj eš e koriste za izražavanje vremenskih odnosa, dok je prostorna upotreba iznimno ograni ena. Tyler i Evans (2003: 156) tvrde da se radi o tome da su primarno prostorni prijedlozi *before* i *after* razvili vremensku upotrebu, a pojavom novijih jezi nih jedinica, tj. pojavom prijedloga *in front of* 'ispred' i *behind* 'iza', i specijalizirali samo za tu vremensku upotrebu, dok su prostornu upotrebu preuzele te novije jezi ne jedinice. Tyler i Evans (2003: 156) navode: „We will also argue that in the case of *before*, its historically broad semantic territory has been partially taken over by *in front of*, a more recent arrival into English. A consequence is that the sense associated with *before* has become more specialized (used in more restricted contexts) than it was historically; concomitantly, the sequential/temporal meaning has become the clearly predominant use. This analysis allows us to account for [...] observation concerning the rather unusual restrictions on [...] the 'locational' use of *before*. In addition, while *before* and *after* have primarily come to denote a Sequential Sense, *in front of* and *behind* have not developed a Sequential Sense.“

³⁷² Prijedlog *uo i*, a koji s prijedlozima *prije*, *poslije* i *nakon* ini sustav, ne pojavljuje se u takvim prostorno-vremenskim kontekstima, tj. njegova je upotreba vezana isklju ivo uz vremenske kontekste. Zanimljivo je primijetiti i da se odnosi *pred/ispred* preslikavaju na odnose *uo i/prije*, a odnosi *za/iza* na odnose *nakon/poslije*, tj. prvi lan para uvijek upu uje na ve u povezanost trajektora i orijentira. Ukoliko se ima na umu da se prijedlozima koji ozna avaju prostorne odnose u pravilu izražavaju i vremenski odnosi (na temelju op e konceptualne metafore VRIJEME JE PROSTOR), može se postaviti pitanje zbog ega onda uop e u hrvatskom jeziku postoje posebni prijedlozi samo s vremenskim zna enjem, tj. zbog ega se vremenska zna enja jednostavno ne izražavaju prijedlozima *pred/ispred* i *za/iza*. Kako primje uju Grabowski i Weiss (1996), to ne bi bilo neobi no, takav je primjerice bio latinski jezik (*ante* i *post* ozna avaju i prostorne i vremenske odnose). Grabowski i Weiss (1996) za njema ki i nizozemski navode kako istim prijedlogom ozna avaju smještenost ispred u prostoru i u vremenu, dok za smještenost iza u prostoru imaju jedan prijedlog, a za smještenost iza u vremenu imaju drugi prijedlog (u njema kom su to prijedlozi *vor* 'pred/ispred, prije' te *hinter* 'za/iza' i *nach* 'poslije', dok su u nizozemskom to prijedlozi *voor* 'pred/ispred, prije' te *achter* 'za/iza' i *na* 'na'). Hrvatski jezik pripada skupini jezika kojoj pripadaju i engleski, francuski i talijanski, a koji razlikuju prijedloge kojima se izražava prostorno ispred od onih kojima se izražava vremensko ispred (engleski prijedlozi *in front of* i *behind*, francuski *devant* i *derrière* te talijanski *davanti* i *deitero* odgovaraju hrvatskim prijedlozima *ispred/pred* i *za/iza*, a engleski prijedlozi *before* i *after*, francuski *avant* i *après* te talijanski *prima* i *dopo* odgovaraju hrvatskim prijedlozima *prije* i *poslije*). Zanimljivo je da se hrvatski jezik od navedenih razlikuje po tome što dodatno usložnjava – *ispred/pred*, *iza/za*, *prije/uo i* te *poslije/nakon* (o odnosu osnovnih i izvedenih orijentacijskih prijedloga bit e više rije i u nastavku). Grabowski i Weiss (1996) te Grabowski i Miller (2000) pokazuju kako odabir deikti ne ili unutarnje interpretacije prijedloga u situacijama kada su mogu e obje, a usmjerenost orijentira proizvodi nedoumice, ovisi i o tome izražava li se u jeziku odnos vremenske i prostorne smještenosti trajektora ispred orijentira jednim prijedlogom ili razli itim prijedlozima (u tom slu aju može se re i da poimanje vremena utje e na prostorne odnose: „For German the following question arises: Could it be that part of the observed ambiguity does not reflect a conflict between the deictic and instinct frame of reference used for interpretation but – as far the use of *vor* is concerned – reflects the conflict between the temporal and the spatial interpretation“ (Grabowski i Weiss 1996: 30)). Drugim rije ima, može se pretpostaviti da se u hrvatskom jeziku, a i u ostalim sli nim jezicima, sustav prijedloga koji su namijenjeni samo orijentaciji u vremenu, a ne i u prostoru, razvio upravo zbog toga što koncept

(18) *Prije ljekarne moraš skrenuti desno, ina e eš završiti na krivom mjestu.*

(19) *Ako ideš tom cestom, Novaki su prije Orešca.*

(20) *Poslije trgova kog centra skreni desno prema izlazu s obilaznice.*

(21) *Tübingen je dvadesetak kilometara poslije Reutlingena.*

(22) *Nakon kružnog samo vozi ravno.*

Orijentacijskim prijedlozima u užem smislu smatraju se u ovome radu sljede i prijedlozi:

(i) prijedlozi primarne dimenzije (vertikalna os) – *nad, iznad, pod, ispod*, (ii) prijedlozi sekundarne dimenzije (sagitalna os) – *pred, ispred, za, iza* te (iii) prijedlozi tercijarne dimenzije (transverzalna os) – *desno od, s desna, s desne strane, lijevo od, s lijeva, s lijeve strane*.³⁷³

2.7.1. Prijedlozi *nad, pod, pred* i *za* uz instrumental

Lokalnost, tj. smještenost trajektora s jedne od strana orijentira temeljno je zna enje prijedloga *nad, pod, pred* i *za* uz instrumental. Prijedlogom *nad* ozna va se smještenost trajektora s gornje strane orijentira, a prijedlogom *pod* ozna va se smještenost trajektora s donje strane orijentira. Kao što je re eno, utvr ivanje gornje i donje strane orijentira nije podložno kontekstualnim varijacijama budu i da je izravno uvjetovano gravitacijom.³⁷⁴

Prijedlogom *pred* ozna va se smještenost trajektora s one strane orijentira koja se u

VREMENA, za razliku od prostornih koncepata, nije podložan deikti noj upotrebi, tj. vrijeme je uvijek usmjereno (može se re i kako se tu na neki na in radi o vanjskoj upotrebi, tj. da se tu radi o svojevrsnom apsolutnom referentnom okviru (vrijeme je uvijek ispred), no taj apsolutni okvir posebne je naravi budu i da je kulturološki odre en, a ne prirodno i objektivno zadan).

³⁷³ Ti se izrazi u hrvatskim gramatikama ne smatraju prijedlozima, a u skladu s time da se prijedložno-padežni izrazi u hrvatskim gramatikama op enito ne smatraju prijedlozima. Kao što je ve nekoliko puta napomenuto, jedina iznimka su Sili i Pranjkovi (2005), no ni oni u svojem popisu prijedloga ne navode izraze *desno od, s desna, s desne strane, lijevo od, s lijeva, s lijeve strane*. Mišljenje je autora ovoga rada da su ti prijedložno-padežni izrazi svakako zapo eli proces gramatikalizacije te da imaju funkciju prijedloga. Tako er, pretragom interneta prona eni su primjeri, doduše rijetki, u kojima *lijevo* i *desno* funkcioniraju kao prijedlozi, npr. *a jedino mjesto odakle sam mogao fotkati barku samu - bez da se desno i lijevo nje vide ostale usidrene...; ...na i razli ite videe, a kad odabereš, tj. kad ti se bude odvijao video, lijevo toga se nalaze kodovi pa prepishi URL u box, gdje želiš da ti bude; a desno toga grebena nižu se više manje ošumljeni vrhunci oko Risnjaka*.

³⁷⁴ To ne zna i da se rotacijom prostornog prikaza ne može do i do situacije u kojoj gornja i donja strana orijentira ne odgovaraju vertikalnoj osi gravitacije. Primjerice ukoliko postavljamo stol tada emo za ašu re i da je iznad tanjura. Tu se radi o rotaciji prostornog prikaza u kojemu su trajektor i orijentir postavljeni na zajedni ku površinu koja im oboma pruža potporu. U prototipnim situacijama površina koja pruža potporu je vertikalna, npr. u slu aju slike na zidu, a u slu aju postavljanja stola radi se o poistovje ivanju s prototipnom situacijom. Isto tako bitno je re i da prostorni odnosi kodirani prijedlozima *nad* i *pod* na fotografijama ili slikama odgovaraju vertikalnoj osi kakva je sadržana na toj fotografiji i slici, a ne ovise o tome kako je fotografija postavljena (leži li primjerice na stolu ili je obješena na zidu). Drugim rije ima, govornik se postavlja u fotografiju ili sliku.

određenom kontekstu smatra prednjom stranom, a prijedlogom *za* označava se smještenost trajektora s one strane orijentira koja se u određenom kontekstu smatra stražnjom stranom orijentira. Kao što je rečeno, utvrđivanje prednje i stražnje strane orijentira podložno je kontekstualnim varijacijama. Ukratko rečeno, prijedlogom *nad* izražava se supralokalnost, prijedlogom *pod* izražava se sublokalnost, prijedlogom *pred* predlokalnost i prijedlogom *za* postlokalnost.³⁷⁵ Primjeri (23) - (26) pokazuju prototipnu upotrebu konstrukcija *nad/pod/pred/za + instrumental*.

(23) *Letjelica je neko vrijeme lebdjela nad gradom, bez najmanjeg šuma.*

(24) *Dokazi su skriveni u kutiji pod krevetom.*

(25) *Pred kućom se nalazi veliko stablo.*

(26) *Za brijegom je maleni zaseok.*³⁷⁶

Orijentacijski prijedlozi *nad*, *pod*, *pred* i *za* specificiraju prostornu informaciju koju donosi instrumental (osim orijentacijskih prijedloga uz instrumental se pojavljuju i prijedlozi *s* i *me u*).³⁷⁷ Prema Siliću i Pranjkoviću (2005: 235) temeljno je prostorno

³⁷⁵ U literaturi se za ta značenja koriste i nazivi nadmjesnost, podmjesnost, predmjesnost i izamjesnost (Silić i Pranjković 2005).

³⁷⁶ Prijedlog *za* upotrebljava se toliko rijetko s instrumentalom da se u udžbenicima za poučavanje hrvatskog kao stranog jezika, npr. Čilaš-Mikulić et al. (2011), čak ni ne spominje takva upotreba, već samo upotreba instrumentala s prijedlozima *pod*, *nad*, *pred* i *me u*.

³⁷⁷ Prijedlog *me u* (kombinira se s instrumentalom i akuzativom), kako i izvedeni prijedlog *izme u* (slaže se s genitivom) ne pripadaju skupini orijentacijskih prijedloga budući da njihova interpretacija ne zahtijeva utvrđivanje prednje, stražnje, gornje, donje, lijeve i desne strane orijentira. Drugim riječima, položaj trajektora u odnosu na strane orijentira nije dijelom informacije koju prenose prijedlozi *me u* i *izme u*, već ti prijedlozi podrazumijevaju da se položaj trajektora određuje u odnosu na položaj orijentira, i to u odnosu na položaj najmanje dvaju orijentira. Kognitivno previše zahtjevan posao bio bi utvrđivati položaj trajektora i na osnovi usmjerenosti dvaju orijentira i jednog referentnog okvira, a kamoli na osnovi usmjerenosti nekoliko različitih orijentira te nekoliko mogu ih referentnih okvira (takve kognitivne operacije previše su zahtjevne, a ista informacija, ukoliko je potrebno, može se prenijeti utvrđivanjem položaja trajektora u odnosu na svaki od pojedina njih orijentira). Prijedlog *me u* uz instrumental koristi se za kodiranje prostorne situacije u kojoj se trajektor nalazi okružen dvama ili većim brojem orijentira (stoga instrumentalno kodirana imenica uvijek označava semantičku množinu, no ne mora se uvijek raditi i o morfološkoj množini, npr. *me u bagrom nema poštenja*). U slučaju upotrebe prijedloga *me u* uz akuzativ, prostor označen akuzativno kodiranom imenicom cilj je kretanja trajektora (akuzativno kodirana imenica također nužno označuje semantičku množinu, no ne mora nužno biti i morfološki označena kao množina, npr. *pobjegao je me u rulju*). Budući da se kod prijedloga *me u* radi o većem broju orijentira, on se naziva i skupnim interesivom. Prostor unutar kojega se trajektor nalazi, ako se radi o instrumentalnoj konstrukciji, ili unutar kojega će se trajektor nalaziti, ukoliko se radi o akuzativnoj konstrukciji, prijedlog *me u* samo naznačuje u obrisima. Naime, množinski oblik akuzativa ili instrumentala (ili jedninski oblik akuzativa ili instrumentala semantički množinske imenice) ništa ne govori o to nom broju orijentira pa nikako nije moguće detaljno zamisliti prostor unutar kojega se trajektor nalazi. Tako je i u slučajevima kada je točan broj orijentira i izrečen, npr. *trajektor se nalazi me u trima orijentirima*, budući da ni tada detaljne informacije o smještenosti trajektora nisu dostupne (iz značenja prijedloga *me u* ništa nije poznato o rasporedu tih orijentira ni o njihovoj udaljenosti od trajektora, može se tek zaključiti da je udaljenost orijentira od trajektora jednaka ili manja od najveće udaljenosti koja se još uvijek smatra bitnom za određivanje položaja trajektora). Prijedlogom *izme u* u najvećem broju slučajeva prenosi se donekle detaljnija informacija o prostornoj smještenosti trajektora

zna enje besprijedložnog instrumentala, tzv. prosekutiva, označava mjesto "na/po kojem se odvija kakovo kretanje ili kakva druga sli na radnja, npr. *šetati lijevom stranom ulice, letjeti zrakom, proći i podzemnim prolazom, ploviti sredinom uvala*." Potrebno je primijetiti kako navedena odredba prostornog instrumentala ne opisuje njegovu znaenja na najbolji mogu i na in budu i da sugerira da se radi o kretanju gornjom stranom kakva objekta, tj. definicija upu je na to da se uz prostorni instrumental povezuje koncept POVRŠINE. Autor ovoga rada mišljenja je kako besprijedložni instrumental označava kretanje nespecificiranim prostorom, moglo bi se reći i prostorom *per se*. Ukoliko prihvatimo takvu pretpostavku, može se uočiti i zaključiti kako su gramatikaliziranost i

budu i da se, za razliku od prijedloga *me u*, taj prijedlog u suvremenom hrvatskom bez ograničenja koristi u situacijama kada se želi naglasiti da se trajektor nalazi između dva orijentira (npr. *lopta je između u stola i stolice*, ali ne i **lopta je među stolom i stolicom*). U tom slučaju genitivno kodirani orijentiri su u jedнини. Prijedlog *između u* naziva se stoga i linearni interesiv – u idealnim situacijama podrazumijeva da se trajektor nalazi smješten na sredini zamišljene linije koja povezuje dva orijentira (zanimljivo pitanje, a pronalaženje odgovora na to pitanje izlazi izvan okvira ovoga rada, odnosi se na utvrđivanje mogući kodiranja prostornog prizora prijedlogom *između u* u odnosu na najveću udaljenost trajektora od zamišljene linije koja povezuje orijentire i u odnosu na funkcionalna obilježja trajektora i orijentira). Prijedlog *između u* koristi se poput prijedloga *me u* i u situacijama kad se radi o više od dvaju orijentira, npr. *između u nas je sve gotovo, između u tih prijedloga praktično nema razlike, ima propuh između u zuba* (prema Siliću i Pranjkoviću u 2005: 217). Takva je upotreba relativno rijetka budući da normativni zahtjevi upućuju na specijalizaciju prijedloga *između u* kao prijedloga koji označava položaj objekta između u samo dvaju orijentira, a prijedloga *me u* kao prijedloga koji označava položaj trajektora u odnosu na više orijentira. Prijedlog *me u* može biti i zamijenjen prijedlogom *u* uz genitiv ili prijedlogom *kod* uz genitiv, npr. *u pripadnika te populacije nema degenerativnih bolesti, kod pripadnika te populacije nema degenerativnih bolesti* ili *me u pripadnicima te populacije nema degenerativnih bolesti*. U tom slučaju okruženost trajektora orijentirima povezuje se s konceptom kontakta, a taj je koncept prisutan i u znaenju prijedloga *u* i *kod*, ali i s konceptom spremnika. Koncept spremnika motivira i parafrazu prijedlogom *unutar* uz genitiv – *unutar pripadnika te populacije nema degenerativnih bolesti* (uz napomenu da je prihvatljivija parafraza *unutar skupine pripadnika te populacije nema degenerativnih bolesti*). Također, može se reći da konstrukcije *u + lokativ* i *me u + instrumental* na neki način imaju i usporedno znaenje – prijedlogom *u* se označava smještenost trajektora u spremniku koji je orijentir, dok se prijedlogom *me u* označava smještenost u spremniku koji se sastoji od više orijentira (uz *u* orijentir je spremnik, dok uz *me u* orijentiri su spremnik). U tom smislu može se reći da se u primjeru *plijen je razdijeljen među u državama* ne izražava smještenost trajektora među u orijentirima, već smještenost dijelova trajektora unutar (ili pokraj) pojedinog orijentira (tu je od presudne važnosti semantika prefiksa *raz-*, a o kojoj detaljno govori Belaj (2008)). Nadalje, potrebno je reći kako prijedlog *me u* uz instrumental ima i ablativno znaenje, npr. *me u cvijeće najljepše su ruže*. U tom slučaju konstrukcija *me u + instrumental* zamjenjiva je konstrukcijom *od + genitiv*, npr. *od cvijeća najljepše su ruže*, no ne i drugim ablativnim genitivnim prijedložnim konstrukcijama, a to su *s + genitiv* ili *iz + genitiv*, npr. **s cvijeća najljepše su ruže* ili **iz cvijeća najljepše su ruže*. Tu činjenicu treba povezati s činjenicom da prijedlozi *s* i *iz* konkretiziraju orijentir kao površinu ili kao spremnik, a takvi orijentiri svojim obilježjima utječu na trajektor (radi se o konceptima sadržavanja, podupiranja i sl.), dok s druge strane prijedlog *od* povezuje orijentir s konceptom toke koji nema nikakav utjecaj na trajektor. Budući da se u konstrukciji *me u + instrumental* trajektor udaljava od orijentira zbog vlastitih osobina, a ne utjecaja orijentira, konstrukcije *s + genitiv* i *iz + genitiv* ne mogu parafrazirati konstrukciju *me u + instrumental*. Dakle ablativno znaenje konstrukcije *me u + instrumental* posljedica je perceptivnih osobina trajektora i orijentira – trajektor je perceptivno istaknut i stoga brže uočljiv, on kao da je istupio iz skupine orijentira. Bitno je napomenuti da se kod ablativnog znaenja konstrukcije *me u + instrumental* uvijek radi o orijentirima koji su međusobno različiti, ali pripadaju istoj vrsti. I trajektor pripada toj vrsti, tj. trajektor je samo jedan od orijentira, no on se prema nekim svojstvima izdvaja iz vrste, može se reći da istupa naprijed (perceptivno je istaknut), a to motivira nastanak znaenja ablativnosti.

dimenzionalnost obrnuto proporcionalne – gramatikaliziraniji instrumentalni nastavak donosi manje informacija o prostoru nego što to ine prijedlozi. Kao što se na prijašnjim stranicama već pokazalo, i kod prijedloga je gramatikaliziranost to veća a što su prostorne informacije koje prijedlog prenosi manje detaljne, npr. prijedlog *o* koji se vezuje uz koncept TO KE gramatikaliziraniji je, tj. kodira apstraktnije odnose, nego prijedlozi koji se povezuju s konceptom POVRŠINE ili SPREMNIKA, a slika se može reći i za ablativne prijedloge *od*, *s* i *iz* uz genitiv. Budući da instrumentalni nastavak donosi samo informaciju o generičkom prostoru, moguće je njime kodirati i orijentire koji imaju obilježja spremnika i one koji imaju obilježje površine, npr. *hodam livadom* i *prolazim tunelom*. Drugim riječima, prostorni besprijedložni instrumental zamjenjiv je konstrukcijama s prijedlozima *kroz*, *po*³⁷⁸ i *na*. Prostornim instrumentalom određuje se položaj pokretnih trajektora, tj. prostorni instrumental pojavljuje se u dinamičnim konstrukcijama. Mišljenje je autora ovoga rada da je instrumental ponajprije statičan padež, stoga se i može kombinirati s inherentno statičnim orijentacijskim prijedlozima, a dinamičnija interpretacija izraza u kojem se nalazi prostorni instrumental proizlazi iz drugih elementa konstrukcije, npr. iz značenja glagola. U slučajevima s besprijedložnim prostornim instrumentalom prostor kojim se kreće trajektor povezuje se s konceptom PUTA.³⁷⁹ Šari (2007: 262) ističe da je instrumental „dosljedno vezan s predodžbom puta, kako u prijedložnim, tako i u drugim prostornim izrazima crtaju i mentalni put koji vodi do LM“ (ovdje je potrebno napomenuti kako LM, tj. orijentir, ipak nije CILJ, već CILJ u izrazu koji sadrži prostorni instrumental mora biti kodiran nekom drugom konstrukcijom, primjerice konstrukcijom *do* + *genitiv* u primjeru *do Zadra smo se vozili autocestom*). Ukoliko prihvatimo tvrdnju da je instrumental dosljedno povezan s konceptom PUTA, možemo se zapitati kako to da se primjeri (23) - (26) ne uklapaju u tu pretpostavku.³⁸⁰ Mišljenje je autora ovoga rada kako

³⁷⁸ Već u poglavlju koje se bavi prijedlogom *po* naznačeno je da se konstrukcija *po* + *lokativ* razlikuje od besprijedložnog prostornog instrumentala upravo po tome što se prostor kojim se kreće trajektor specificira preko koncepta POVRŠINE, dok se kod besprijedložnog prostornog instrumentala radi o generičkom prostoru koji je lišen atributa dimenzionalnosti.

³⁷⁹ Vrlo često na koncept PUTA upućuju i sama prostorna i funkcionalna obilježja orijentira. Tanackovi Faletar (2010: 231) primjećuje: „Možemo stoga zaključiti da takvi dvodimenzionalni i trodimenzionalni orijentiri, iako su po prirodi statični, posjeduju na konceptualnoj razini jasno izraženo obilježje putanje. Konceptualna istaknutost toga inherentnoga obilježja nedvojbeno proizlazi iz samoga znanja da se njima mogu kretati različiti trajektor, a vrlo su često instrumentalni referenti prosekutivne skupine upravo objekti namijenjeni kretanju i nesmetanom protjecanju prometa (ceste, tuneli, prolazi, kanali itd.). Kada se pak dinamični trajektor (pješači, vozila i sl.) zaista pravocrtno kreće u duž tih statičnih orijentira, putanja njihova kretanja preklapa se s opisanom inherentnom putanjom orijentira.“

³⁸⁰ Prema Šari (2007: 262) instrumental je i u primjerima poput *knjiga je pod stolom* povezan s konceptom PUTA. Šari (2007: 262) objašnjava: „...moglo bi se pretpostaviti da instrumental u primjeru [*knjiga je pod stolom*] naznačuje zamišljenu sliku koja se kreće oko objekta ili iznad njega da bi otkrila to ku na

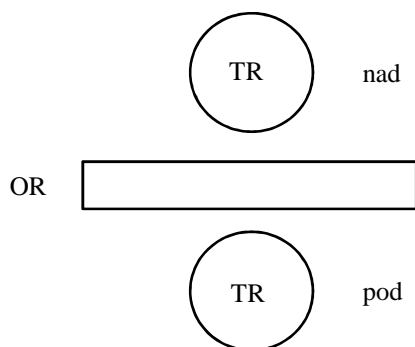
svaki instrumental nije neraskidivo povezan s konceptom PUTA, ve da instrumental ima mogućnost povezivanja s tim konceptom. To je upravo zbog toga jer instrumental označava generički prostor, a svaki takav prostor može biti i PUT kojim se trajektor kreće. Dakle u situacijama u kojima se trajektor kreće, on će svojim kretanjem, a koje je naznačeno glagolom ili proizlazi iz znanja o naravi trajektora i orijentira, utjecati na to da se generički prostor specificira kao PUT. Ukoliko se trajektor ne kreće, tada neće biti motivacije za povezivanje orijentira s konceptom PUTA. Drugim riječi ima, koncept PUTA nije u temeljima značenja instrumentala, ali mu se taj koncept može pripisati na osnovi značenja drugih jezičnih jedinica uz koje se nalazi ili na osnovi znanja o svijetu (budući da se prostorni instrumental pojavljuje isključivo uz glagole kretanja,³⁸¹ onda se može reći da je prostorni instrumental neraskidivo povezan s konceptom PUTA). Budući da tema ovoga rada nije značenje padeža, instrumentalom se neće detaljnije baviti, već se pretpostavlja da on označava generički prostor. Taj generički prostor specificira se prijedlozima koji podrazumijevaju utvrđivanje usmjerenosti tog prostora s obzirom na osi koordinatnog sustava koji ishodište ima u središtu tog prostora.

Slika (5) i slika (6) shematski su prikaz prototipnih značenja prijedloga *nad*, *pod*, *pred* i *za*. Bitna razlika između u tih dviju slika je u tome što je na slici (6) jedna strana orijentira istaknuta (radi se o prednjoj strani orijentira), a što upućuje na to da je interpretacija prijedloga *pred* i *za* ovisna o kontekstu, tj. o tome koja se strana orijentira smatra prednjom. Na slici (5) nije bitno koja je strana orijentira prednja, tj. kao što je već nekoliko puta naglašeno, prijedlozi vertikalne osi ne mogu se koristiti deiktiki. U svojim prototipnim prostornim značenjima prijedlozi *pod* i *nad* zrcalni su par, kao i prijedlozi *pred* i *za*. Zbog toga se u nastavku ne govori zasebno o prostornim značenjima svakog od četiriju orijentacijskih prijedloga, već se izneseno odnosi na sve njih kao sustav. Na ovom mjestu može se napomenuti i da se u literaturi, npr. Tyler i Evans (2003), prijedlozi koji su značajski povezani tako da označavaju suprotne prostorne odnose nazivaju kontrastni

koju se referira instrumentalom, tj. da je u slici sadržan mentalni put koji je TR prešao, ili put kojim prelazi pogled promatrača koji otkriva knjigu.“

³⁸¹ Može se postaviti pitanje zbog čega se prostorni instrumental pojavljuje samo uz glagole kretanja. Može se pretpostaviti da je tako zbog toga što instrumental označava generički prostor, tj. nespecificirani prostor, a obavijest o tome da se neki objekt nalazi statično smješten u nekom nespecificiranom prostoru jednostavno nije dovoljno obavijesna (već i samim time što znamo da predmet postoji, znamo da je smješten u nekom prostoru pa to nema potrebe ponavljati i padežnim oblikom). No kod objekata koji se kreću u informacija o prostoru je bitna budući da taj prostor može biti ono što omogućava, usmjerava ili na neki drugi način uvjetuje to kretanje (informacija na koji način prostor utječe na kretanje trajektora nije kodirana u instrumentalnom nastavku, već je dijelom značenja imenice kojom se kodira prostor)

partneri (en. *contrast partners*),³⁸² npr. *nad* i *pod*, *pred* i *za*, *iznad* i *ispod*, *od* i *do*, *u* i *iz* itd.³⁸³ Naravno, o zrcalno suprotnim zna enjima može se govoriti samo na razini prototipnih prostornih zna enja, dok apstraktna zna enja nikada nisu potpuno zrcalno ustrojena zbog razli itih funkcionalnih posljedica vezanih uz prostorne odnose.³⁸⁴ U tom smislu, može se re i kako slika (5) i slika (6) shematski prikazuju kontrastne partnere duž vertikalne i sagitalne horizontalne osi.

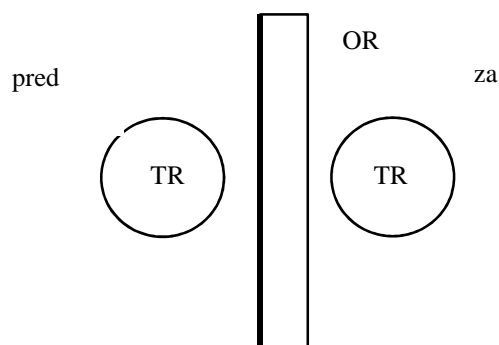

Slika 5

³⁸² Tyler i Evans (2003: 109) objašnjavaju: „Accordingly, we posit that spatial particles make up a particular *contrast set*. As we understand it, a contrast set relates two (or more) spatial particles, such that in some respects they may form a system of meanings that are understood (and have developed) in terms of other members of the contrast set. However, from this it does not follow that *contrast partners* can be considered to be straightforwardly or simplistically oppositional. For instance, although the majority of uses seem to pair *above* with *below* and *over* with *under*, there are instances in which the conventional pairing is *above* and *under* (as in *keeping one’s head above water* versus *going under water*). Our focus is to establish the systematicity to be found in the non-spatial uses of spatial particles, and our analysis shows that there is a good deal; nevertheless, an accurate model of language must also recognize the complexity and semi-systematicity as well.“

³⁸³ Kontrastni partneri razlikuju se od parnih prijedloga (Kova evi i Matas Ivankovi 2007) po tome što se parni prijedlozi, osim što ozna uju suprotne prostorne odnose, esto i pojavljuju zajedno, a konstrukcije u kojima se ti prijedlozi pojavljuju zajedno razvijaju specifi na zna enja. Moglo bi se re i da su parni prijedlozi podskupina prijedloga unutar skupine prijedloga koji se pojavljuju kao kontrastni partneri.

³⁸⁴ Tyler i Evans (2003: 108) pojašnjavaju: „The meaning of each particle is simultaneously semi-autonomous from and semi-dependent upon the conceptual space labelled by other spatial particles in the language. This is because while, on the one hand, the division of space by language is partially oppositional – in English a TR can be coded as being either in an enclosed relationship, vis-à-vis the LM, *in*, or not enclosed, *out* – on the other hand, the functional consequences of each particular spatial configuration are unique. For instance, if we consider the simplest representation of the spatial configurations between the TR and LM coded by *over* and *under*, they appear to form an oppositional pair, and indeed they have traditionally been characterized as opposites (or antonyms).“

Slika 6

Kao što je naznačeno već i u slikama (5) i (6), u prototipnim upotrebama orijentacijskih prijedloga trajektor je manji od orijentira (doduše, ta primjedba odnosi se i na sve prijedloge, ali i na sve situacije u kojima se radi o odnosu trajektora i orijentira). Naravno, postoje i obrnute situacije, npr. u primjerima (27) - (30), no one nisu uobičajene (naime orijentacijski prijedlozi *nad*, *pod*, *pred* i *za* povezani su s mogućnošću utjecaja orijentira na trajektor i trajektora na orijentir,³⁸⁵ a nisu uobičajene situacije u kojima manji objekt utječe na veći).

(27) *Ne dijelim zvjezdano nebo nad nama!*

(28) *Slon je drhtao pred malim mišem.*

(29) *To je kao da pokušao sakriti slona za drvetom.*

(30) *Pod barkom ljuljalo se tamnoplavo more.*

(31) *Bumbar je cijeli dan letao nad cvijetnjakom.*

(32) *Uživao je trčati pod mirisnim krošnjama tek rascvalih lipa.*

(33) *Bježao je pred policijom.*

(34) *Trčao je za tramvajem, ali nije ga stigao.*

U prototipnoj situaciji radi se o statičnom prostornom prizoru, npr. u primjerima (23) - (26),³⁸⁶ no moguće su situacije u kojima se radi o pokretnom trajektoru, npr. u primjerima

³⁸⁵ Kod prijedloga *pod*, *za* i *pred* orijentir je taj koji utječe na trajektor, dok je kod prijedloga *nad* situacija obrnuta pa trajektor utječe na orijentir. To je zbog toga što je na vertikalnoj koordinatnoj osi utjecaj gravitacije neizbježan, pa je objekt koji se nalazi iznad uvijek utjecati na onaj koji se nalazi ispod.

³⁸⁶ Stati nost je inherentna orijentacijskim prijedlozima. Primjerice da je prijedlog *nad* inherentno statičan potvrđuje činjenica da ne postoji jezik u kojem se taj prijedlog koristi samo u dinamičnim kontekstima, dok postoje jezici u kojima se upotrebljava samo u statičnim kontekstima, npr. ruski (Šarić 2003: 193). Ipak, prema nekim autorima orijentacijski prijedlozi neodređeni su po pitanju statičnosti i dinamičnosti. Primjerice Mitkova i Bužarova (2012: 116) tvrde: „*Nad* is neutral with respect to oriented motion; it is the semantics of a motion verb associated with *nad* that conveys movement of the figure object along a path above the ground object. Thus the basic schema can be construed with Path or without it.“ Već je

(31) - (34). Potrebno je primijetiti kako smjer kojim se trajektor u takvim situacijama kreće i nikako ne može biti od ili prema orijentiru, već smjer kretanja trajektora mora biti ili usporedan s inherentnom usmjerenošću u orijentira, npr. u primjeru (32) radi se o drvoredu lipa, a koji je usporedan s kretanjem trajektora, ili mora biti usporedan s putanjom kojom se kreće orijentir. Drugim riječima, ukoliko se radi o pokretnom trajektoru, tada njegova putanja mora biti usporedna sa zamišljenom putanjom na koju upućuju perceptivna svojstva statičnog orijentira ili putanja pokretnog trajektora mora biti usporedna s putanjom kojom se kreće pokretni orijentir (ukoliko se radi o odnosima duž sagitalne osi, tada se usporedne putanje pokretnog trajektora i pokretnog orijentira poklapaju pa kod prijedloga *za* trajektor slijedi orijentir, a kod prijedloga *pred* orijentir slijedi trajektor). Udaljenost između trajektora i orijentira mora biti stalna u svakom trenutku kretanja budući da bi se u slučaju smanjivanja ili povećavanja udaljenosti između trajektora i orijentira radilo o adlativnom ili ablativnom značenju.³⁸⁷ To znači da se samo uz prijedloge *pod* i *nad* može pojavljivati kombinacija pokretnog trajektora i nepokretnog orijentira, dok je kombinacija pokretnog trajektora i pokretnog orijentira moguća kod svih ostalih prijedloga. Situacija u kojoj je trajektor statičan, a orijentir se kreće i nije moguća – budući da je objekt koji se kreće perceptivno istaknutiji od objekta koji miruje, u takvim situacijama orijentir bi postao trajektor, a trajektor bi bio orijentir (veličina objekta nije bitna, tj. kretanje je konceptualno istaknutije od veličine).

Orijentacijski prijedlozi podrazumijevaju da između trajektora i orijentira ne postoji kontakt. U skladu s time, potrebno je složiti se s tvrdnjom Mitkovske i Bužarovske (2012: 115) da je upotreba glagola koji impliciraju kontakt orijentira i trajektora smještenog s gornje strane orijentira moguća samo u slučajevima kada se radi o nekoj natprirodnoj sili, npr. nisu moguća i izrazi **hodao je nad cestom* ili **nosio je nad ležima*. U situacijama kada se radi o kontaktu između trajektora i orijentira koriste se u pravilu prijedlog *na*

nekoliko puta napomenuto kako se u ovome radu prijedlozi smatraju ili inherentno statičnim ili inherentno dinamičnim.

³⁸⁷ Tanacković Faletar (2010) u pojmu ekvidistantnosti, tj. nepromjenjive udaljenosti između trajektora i orijentira pronalazi povezanost između statičnih i dinamičnih upotreba konstrukcija s instrumentalom. Također, ekvidistantnost je specifičan ostvarivač predodžbene sheme PARALELIZMA, a Tanacković Faletar (2010) uspješno dokazuje kako je upravo ta predodžbena shema značajni temelj instrumentala. Tanacković Faletar (2010: 247) navodi: „Kada malo pažljivije analiziramo scenarije u kojima je određeni prostorni ili metaforički odnos između trajektora i orijentira kodiran prijedlogom *pred*, čini se da je uporaba instrumentala uz taj prijedlog motivirana upravo komponentom ekvidistantnosti trajektora i orijentira tijekom cijeloga glagolskog procesa. Oni se, naime, na kraju procesa nalaze na istoj međusobnoj udaljenosti koja ih je dijelila na njegovu početku i koja se tijekom procesa nije mijenjala, što je karakteristično i za dinamične scenarije zajedničkoga usmjerenoga kretanja i predstavlja poveznicu koja instrumentalne referente u konstrukcijama s prijedlogom *pred* čini kompatibilnima s objedinjujućim instrumentalnim konceptom paralelizma.“

(prijedlog koji upu uje na koncepte POVRŠINE i POTPORE), npr. izraze *ruksak je na le ima*, *kapa je na glavi*, *cipele su na nogama* i *lan i je na prsima* nije prihvatljivo zamijeniti izrazima **ruksak je za le ima*,³⁸⁸ **kapa je nad glavom*, **cipele su pod nogama* i **lan i je pred prsima*. Naravno, u slu aju kada se radi o pokretnom trajektoru, upotrebljava se prijedlog *po*, npr. *mrav mu je hodao po le ima*. Dakle orijentacijski prijedlozi *pod*, *nad*, *pred* i *za* kodiraju odnos izme u trajektora i orijentira izme u kojih nema kontakta, no iznimna blizina trajektora i orijentira nije isklju ena, npr. u primjeru (35). Što se ti e najve e mogu e udaljenosti izme u orijentira i trajektora, ona je na elno neograni ena, npr. u primjeru (36) radi se o udaljenosti koja se mjeri u tisu ama kilometara. Ipak, u nastavku e se pokazati da je prihvatljivost udaljenosti izme u trajektora i orijentira povezana sa smještenoš u trajektora unutar podru ja na kojem se osje a utjecaj orijentira ili obratno. O tome e više biti rije kada se bude govorilo o zna enjskim razlikama izme u osnovnih orijentacijskih prijedloga *nad*, *pod*, *pred* i *za* te iz njih izvedenih orijentacijskih prijedloga *iznad*, *ispod*, *ispred* i *iza*.

(35) *Nagnut je nad tom knjigom kao da ju jezikom ita.*

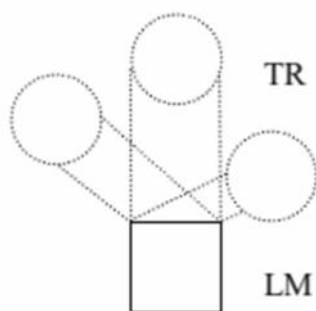
(36) *U podne je sunce to no nad nama.*

Nadalje, u idealnim situacijama trajektor i orijentir poravnati su duž koordinatne osi na koju se orijentacijski prijedlog odnosi. Ipak, potrebno je naglasiti kako se ne radi o potpunoj poravnatosti, ve o poravnatosti funkcionalnih dijelova trajektora i orijentira. Budu i da se trajektor i orijentir svode na funkcionalne elemente, mogu e su razli ite kombinacije poravnatosti, npr. u situaciji u kojoj se zubna pasta stavlja na etkicu za zube, dovoljno je da glava etkice za zube bude poravnata s otvorom tube u kojoj se nalazi zubna pasta – u stvarnosti su tuba i etkica ve im svojim dijelovima na suprotnim stranama, no još uvijek su prihvatljive upute kao što je *postavite tubu nad etkicu za zube i istisnite pastu*. Nadalje, u primjerima *bjgunac je stajao nad dubokim ponorom*, *stojim nad provalijom* i *nadvio se nad knjigu*³⁸⁹ orijentiri ponor, provalija i knjiga poravnati su s funkcionalnim dijelom trajektora, tj. glavom. Može se primijetiti da važnost poravnanja opada s porastom udaljenost izme u trajektora i orijentira, tj. što su trajektor i orijentir više udaljeni, to otklon trajektora od vertikalne osi koordinatnog sustava kojemu je središte u

³⁸⁸ Navedena je parafraza još donekle i prihvatljiva, a to je stoga što se nikada nije razvio prijedlog *zad*, a koji bi se od prijedloga *za* razlikovao u postojanju kontakta izme u trajektora i orijentira.

³⁸⁹ Kao i drugi prijedlozi, i orijentacijski prijedlozi esto se pojavljuju uz glagole koji su prefigirani prefiksom istog oblika.

orijentiru može biti ve i.³⁹⁰ Naravno, ukoliko trajektor ne može utjecati na orijentir ili obratno, nisu bitne ni udaljenost ni poravnatost trajektora i orijentira. Slika (7) shematski prikazuje kako kod prijedloga *nad* položaj trajektora u odnosu na orijentir može varirati (prema Tchizmarova 2012: 230), a rotacijom taj shematski prikaz postaje primjenjiv i na ostale orijentacijske prijedloge.

Slika 7

Kada se radi o prijedlogu *nad*, potrebno je istaknuti kako on može označavati i prostornu blizinu. Takva upotreba iznimno je česta u poljskom (Skiba i Skiba 2011), dok u hrvatskom nije uobičajena. Značenje blizine razvija se u situacijama kada se radi o prostornom odnosu trajektora koji je nije vertikalno poravnat s orijentirima, npr. *Ozalj nad Kupom*. U hrvatskom jeziku u takvim slučajevima uobičajena je upotreba prijedloga *na* (hrvatski jezik naglašava koncept KONTAKTA, dok poljski naglašava vertikalne odnose). Prijedlog *pod* nešto češće razvija značenje blizine, iako je i to iznimno rijetko u usporedbi s poljskim jezikom (Skiba i Skiba 2011). Prijedlog *pod* značenje blizine razvija u situacijama u kojima je orijentir znatno veći i/ili funkcionalno istaknut te trajektor i orijentir nisu vertikalno poravnati, npr. *grad pod Marjanom*, *živi pod brdom* i *parkirao je auto pod jablanom*. Da se u navedenim primjerima upotrebe prijedloga *nad* i *pod* uistinu radi o značenju blizine, potvrđuju i mogućnost zamjene tih prijedloga nekim od prijedloga blizine, npr. *Ozalj pokraj Kupe*, *grad uz Marjan*, *živi pokraj brda* ili *parkirao je auto do jablana*. Implikacija značenja blizine vidljiva je i kod prijedloga *pred* i *za*, npr. *našao sam se pred velikim problemom* ili *stajao sam za govornicom*. I ta dva prijedloga podrazumijevaju da se trajektor nalazi u području utjecaja orijentira, a prema uobičajenom iskustvu da se ono na što se može utjecati mora i nalaziti blizu, razvija se i kod tih

³⁹⁰ Slično primjećuje i Tchizmarova (2012: 231): „It has been suggested to me that the relative freedom of positioning in the vertical axis results from the necessary approximation and use of larger scale in topography. Closer-distance relations rarely exhibit such freedom.“

prijedloga zna enje blizine. Tako er, porastom nerazmjera veli ine trajektora i orijentira raste i ja ina implikacije blizine. Naime, što je orijentir ve i, a trajektor manji, ve a je vjerojatnost interpretacije po kojoj orijentir ima mogu nost utjecaja na trajektor, a time, ukoliko se radi o neporavnatosti trajektora i orijentira, raste i mogu nost pojave implikacije blizine. Drugim rije ima re eno, je li trajektor blizu orijentira mjeri se u mjerilu orijentira, a ne u mjerilu trajektora. Nadalje, kada se govori o prijedlogu *pod* potrebno je re i kako on ozna va da se trajektor nalazi s donje strane orijentira, ali tako da se nalazi smješten na nekoj drugoj površini (tu je poveznica prijedloga *pod* s prijedlogom *po*, ali i imenicom *pod*). Naime, trajektor ne može biti neograni eno udaljen od donje strane orijentira jer su odnosi duž vertikalne osi odre ene gravitacijom, tj. trajektor koji je s donje strane orijentira mora se nalaziti na ne em drugom što mu omogu uje zadržavanje položaja, na nekoj drugoj površini, a u najnižem slu aju na zemlji (u tom smislu, bilo bi zanimljivo prou avati upotrebu orijentacijskih prijedloga u svemiru gdje nema gravitacije). Tako er, i kada se radi o prijedlogu *nad*, a trajektor i orijentir nisu vertikalno poravnati, pretpostavlja se da se oba nalaze smještena na nekoj površini, u najnižem slu aju na zemlji, a što je tako er posljedica gravitacije. Nadalje, kada se govori o prostornoj upotrebi prijedloga *pod*, *nad*, *pred* i *za* potrebno je istaknuti i da je pripisivanje trajektoru obilježja stati ne smještenosti s prednje, stražnje, gornje ili donje strane orijentira motiviralo atributnu tj. identifikacijsku upotrebu konstrukcija *nad/pod/pre/za + instrumental*, npr. *krov nad glavom*, *klupica pod prozorom*, *pekarnica pred školom*, *jezerce za ku om*. Tako er, kao što je re eno, prijedlog *pred* ozna va smještenost trajektora s one strane orijentira koja se u odre enom kontekstu smatra prednjom. Ukoliko je trajektor okrenut svojom prednjom stranom prema prednjoj strani orijentira, a tako i jest u prototipnim situacijama, tada prijedlog *pred* može zadobiti zna enje prostorne su eljenosti te biti zamjenjiv prijedlozima *nasuprot*, *preko puta* i *vis-à-vis*, npr. uobi ajena interpretacija izraza *stajao sam pred sucem* jest *stajao sam nasuprot suca* i *stajao sam preko puta suca*.³⁹¹

Odnos trajektora smještenog s gornje strane orijentira³⁹² kodiran prijedlogom *nad* vrlo je plodan odnos koji motivira raznolika metafori ka proširenja. U na elu, velik broj tih metafori kih proširenja možemo nazvati zna enjem superiornosti, a to zna enje vidljivo

³⁹¹ Navedeno vrijedi i za akuzativnu upotrebu, npr. *izašao je pred suca*, no potrebno je primijetiti kako tada zamjena prijedlozima prostorne su eljenosti nije mogu a, npr. **izašao je nasuprot suca*, **izašao je preko puta suca*. To je stoga što su prijedlozi prostorne su eljenosti inherentno stati ni, a akuzativna konstrukcija je dinami na.

³⁹² Ovdje je potrebno još jednom napomenuti da prijedlog *s* u konstrukciji *s x strane* nikako ne ozna va kontakt trajektora i orijentira.

je u primjerima (37) - (41). Znanje da su objekti smješteni na višem položaju u privilegiranom položaju naspram onih koji su smješteni na nižem položaju proizlazi iz svakodnevnog iskustva. Tako er, objekti smješteni na višem položaju mogu kontrolirati objekte smještene na nižem položaju i njima upravljati. Svakodnevno iskustvo s objektima koji nas okružuju to nam potvrđuje – predmeti koji su niži od nas, na koje gledamo iz gornje perspektive, predmeti su kojima se u pravilu možemo poslužiti u obavljanju poslova, dok predmeti koji su viši od nas, koje gledamo iz donje perspektive, u pravilu teško mogu služiti kao oruđe pri obavljanju poslova. Riječi ima Lakoffa i Johnsona (1980: 15), „fizički ka- veli ina uobičajeno korelira s fizičkom snagom, a pobjednik u sukobu obično je na vrhu.“ Tako er, iz toga iskustva nastaje i implikacija da su viši objekti nadređeni nižima i da su od njih bolji. Navedene iskustvene korelacije motivirale su nastanak konceptualnih metafora KONTROLA JE GORE i BOLJE/VIŠE JE GORE i DOBRO JE GORE, a koje motiviraju upotrebu prijedloga *nad* u navedenim primjerima. Te konceptualne metafore pripadaju široj skupini konceptualnih metafora koju Lakoff i Johnson (1980) nazivaju orijentacijskim metaforama, a naziv orijentacijske metafore odabran je zbog toga što te metafore prije svega konceptima pripisuju prostornu smještenost.³⁹³ Potrebno je napomenuti i da su orijentacijske metafore kulturološki uvjetovane, tj. da se razlikuju među jezicima, a što treba povezati i s postojanjem različitih referentnih okvira.

(37) *Stajati nekome nad glavom.*

(38) *Nema velike ovlasti, nad njim su još tri upravitelja.*

(39) *Bila je to velika anstvena pobjeda dobra nad zlom.*

(40) *On je po darovitosti svakako bio nad svojim vršnjacima.*

(41) *Proveli su nadzor nad radnicima.*³⁹⁴

Prijedlog *nad* zadobiva značenje isticanja u konstrukciji *x nad x-evima*, npr. *pjesma nad pjesmama*, *lopov nad lopovima* i sl. Uvijek se radi o objektu koji se iz skupine istovrsnih objekata (stoga je uvijek riječ o množinskom obliku instrumentalu) izdvaja i om- količnom nekih obilježja. To značenje temelji se na korelaciji iskustva količine i visine, npr. dolijevanje mlijeka u čašu znači i podizanje razine mlijeka u čaši. No radi se i o povezivanju iskustva veličine s lakošćom percepcije, npr. veći objekti brže i lakše se percipiraju, tj. oni su istaknutiji. Tako er, značenje konstrukcije *x nad x-evima* povezano je

³⁹³ Budući da su te metafore temelj metaforičkih ekstenzija prijedloga *pod*, *nad*, *pred* i *za*, nazivanje tih prijedloga orijentacijskim prijedlozima motivirano je i na taj način.

³⁹⁴ Može se primijetiti i kako su riječi *nadzor*, *nadzirati*, *nadzornik* i slične, a koje pretpostavljahu kontrolu i upravljanje izvedene pomoću prefiksa *nad-*.

i s konceptualnom metaforom BOLJE JE GORE budu i da se tom konstrukcijom izražava da je neki objekt najbolji pripadnik skupine istovrsnih objekata. Stoga je i mogu e konstrukciju parafrazirati izrazom koji sadrži superlativ, npr. *najbolja pjesma, najsposobniji lopov* i sl.³⁹⁵ Zasebno zna enje prijedloga *nad* vidljivo je pak u primjerima (42) - (45). U primjeru (42) konstrukcijom *nad + instrumental* izražava se objekt na koji je usmjerena mentalna ili emotivna aktivnosti (radi se o zna enju bliskom naj eš em zna enju konstrukcije *o + lokativ*, a konstrukciju *nad + instrumental* mogu e je u navedenom primjeru i zamijeniti konstrukcijom *o + lokativ*). Ipak, takva upotreba nije uobi ajena u hrvatskom jeziku, u takvim kontekstima eš e se upotrebljava konstrukcija *na + lokativ*, npr. *rad na rje niku*.³⁹⁶ eš e se konstrukcija *nad + instrumental* koristi za obilježavanje objekta uz imenice koje ozna avaju nekakvu radnju, npr. u primjerima (43) - (45). I izražavanje objekta radnje konstrukcijom *nad + instrumental* motivirano je iskustvom koje upu uje na to da je nižim predmetima mogu e upravljati, mogu e ih je vidjeti u cijelosti i sl. Budu i da prijedlog *nad* ne podrazumijeva kontakt, razumljivo je da se radi o objektu radnji koje ne zahtijevaju fizi ki kontakt, tj. da se radi o misaonim ili emocionalnim radnjama.

(42) *Mislim da bi se trebao zamisliti nad svojim postupcima.*

(43) *Sutra e biti provedena kontrola nad radnicima.*

(44) *Tako se slavi pobjeda nad neprijateljima.*

(45) *Zgražanje nad posljedicama rata.*

I odnos trajektora smještenog s donje strane orijentira kodiran prijedlogom *pod* vrlo je plodan odnos koji motivira raznolika metafori ka proširenja (no, kao što je ve re eno, zna enjska mreža prijedloga *pod* ne zrcali u potpunosti zna enjsku mrežu prijedloga

³⁹⁵ Zanimljivo je primijetiti kako prijedlog *pod*, a koji je prostorno suprotnog zna enja, nije mogu e upotrijebiti u takvoj konstrukciji da bi se izreklo da se neki objekt izdvaja iz skupine drugih objekata po tome što ima manje nekog svojstva. Radi se o još jednoj potvrdi toga da razvoj zna enjskih mreža prijedloga nije predvidljiv, da mogu nost razvoja nekog zna enja ne zna i da se ono mora i razviti, a primjer prijedloga *pod* i *nad* pokazuje i da o kontrastnim partnerima, tj. zrcalnim zna enjskim mrežama možemo ogovoriti samo na razini prostornih zna enja.

³⁹⁶ Šari (2003: 198) primje uje da je takva upotreba prijedloga *nad* u hrvatskom ograni ena na objekte mentalne ili emotivne aktivnosti, dok je upotreba u drugim jezicima, primjerice u poljskom, znatno manje ograni ena. Šari (2003: 198) navodi: „The notion of “topic” entails contact and closeness. The notion of closeness is also very important in some uses of *nad*, and this preposition also extends its meaning to the notion of “topic” and other related notions. One can follow this extended use of *nad* in all of the languages considered, but not to the same extent. Thus, in Polish it is used in examples [...] where the expressed relation includes a concrete physical activity, or a verbal activity [...]. In such utterances – for example in Croatian – *na* instead of *nad* is used. But one finds *nad* in all languages in the examples in which the expressed activity is mental or emotional, and the LM is a theme, or an object of the activity.“

nad).³⁹⁷ U na elu, velik broj tih metafori kih proširenja možemo nazvati zna enjem podre enosti, a to zna enje vidljivo je u primjerima (46) - (49). Podre enost zna i da se objektom koji je podre en na neki na in upravlja, ograni ava mu se kretanje i sl. Zna enje podre enosti prijedloga *pod* motivirano je istim iskustvenim korelacijama, tj. istim orijentacijskim konceptualnim metaforama, samo suprotno usmjerenim, kojima je motivirano i zna enje superiornosti kod prijedloga *nad*.

(46) *Nije mogao ništa jer je bio pod ugovorom.*

(47) *Stavili su razbojnike pod klju .*

(48) *Operacija se izvodi pod dubokom narkozom.*

(49) *Nikada nije znala funkcionirati dobro pod pritiskom.*

(50) *Nije lako raditi pod pritiskom.*

(51) *Cijeli život proživio je pod kreditima.*

(52) *Pod misom se ne pri a.*

(53) *Javljao se u asopisima pod raznim pseudonimima.*

(54) *Krov bi se mogao srušiti pod težinom snijega.*

(55) *Propjevat eš pod prisilom.*

Zna enje podre enosti kod prijedloga *pod* esto ima i implikaciju okolnosti ili na ina ukoliko se radi o trajektoru koji obavlja neku radnju, npr. u primjeru (50) i (51). Tada orijentir svojim obilježjima utje e na trajektor i na presudan na in utje e na izvršavanje te radnje. Tako er, ukoliko je orijentir imenica koja ozna ava kakav doga aj koji je vremenski ograni en, tada konstrukcija *pod + instrumental* razvija zna enje istovremenosti i zamjenjiva je prijedlogom *tijekom*, npr. u primjeru (52). Orijentir je u tom sluaju okolnost koja traje odre eno vrijeme i utje e na ponašanje trajektora (zanimljivo je primijetiti kako bi se ovdje moglo re i da se radi o vertikalnom poimanju vremena, a koje nije tipično za hrvatski jezik). Nadalje, prema Sili u i Pranjкови u (2005: 239) konstrukcija *pod + instrumental* može uz na in i okolnost izražavati i implikaciju socijativnosti. Ta implikacija javlja se u situacijama kada trajektor koristi orijentir iznad sebe kao zaštitu,

³⁹⁷ Tyler i Evans (2003: 108) nesimetri nost zna enja engleskih prijedloga *under* i *over*, a time i hrvatskih prijedloga *nad* i *pod*, objašnjavaju kao posljedicu naravi ljudskih tijela: „Given the nature of human physiology – we stand erect and our heads, which represent our physical top, contain the primary sense organs – and the nature of the world we inhabit – we are, for the most part, located on the earth’s surface which forms the most basic LM for orienting ourselves and the earth’s surface is solid and opaque so that we cannot easily gain access to what is located under the surface – the way we experience many TR-LM relations designated by *over* is substantially different from the way in which we experience TRs which are designated by *under*.”

obranu od nekih utjecaja, npr. u primjeru (53). Da se radi o implikaciji socijativnosti, vidljivo je i po tomu što je u primjeru (53) konstrukcija *pod + instrumental* zamjenjiva konstrukcijom *s + instrumental*, npr. *javljao se s raznim pseudonimima*. Ipak, možda je ispravnije reći da se i ovdje radi o izricanju na ina, samo što se radi o izricanju na ina konstrukcijom *s + instrumental* (o tome je bilo već riječ i u poglavlju koje se bavi prijedlogom *s*). Također, vrlo često konstrukcija *pod + instrumental* implicira uzročnost, npr. u primjerima (54) i (55). Uzročnost je povezana sa znanjem o svijetu, tj. znanjem da pojedini orijentiri svojim utjecajem mogu potaknuti djelovanje trajektora.³⁹⁸

Prijedlog *pred*, zbog toga što se vrijeme u hrvatskom jeziku poima kao linija, a budućnosti kao ono što je ispred, lako razvija vremensku implikaciju, npr. u primjeru (56). U primjerima (57) i (58) može se reći da konstrukcija *pred + instrumental* sadrži i implikaciju uzročnosti. Ipak, može se reći kako općenito konstrukcija *pred + instrumental* nema mnogo neprostornih značenja (to možemo povezati s iskustvom iz kojeg proizlazi da nam ono što je ispred nas još nije u potpunosti poznato).

(56) *Pred njima su još godine otplaćivanja kredita u švicarcima.*

(57) *Prosvjednici bježe pred policijom koja po njima nemilosrdno udara vodenim topovima.*

(58) *Dršće pred nastavnikom, iako je sve naučeno.*

S druge pak strane, neprostorna značenja konstrukcije *za + instrumental* znatno su razvijenija. Jedno od tih značenja je i značenje istodobnosti koje Sili i Pranjkovi (2005: 238) objašnjavaju kao upotrebu u kojoj je „riječ o događajima koji pretpostavljaju prisutnost više predmeta (obično osoba) na istome prostoru (primjerice za istim stolom).“ Primjeri takve upotrebe su primjeri (59) i (60). U tim primjerima konstrukcija *za + instrumental* zamjenjiva je konstrukcijom *tijekom + genitiv*. I u navedenim primjerima radi se o trajektorima koji su smješteni sa stražnje strane orijentira, samo je to malo teže uvidjeti. Naime, radi se o tome da orijentir uvjetuje ostvarivanje trajektora, a ispunjavanje

³⁹⁸ Sili i Pranjkovi (2005) kao zasebno značenje konstrukcije *pod + instrumental* izdvajaju značenje prisutno u primjerima *što se podrazumijeva pod pojmom krvnog delikta ili nauka o značenju jezičnih jedinica tuma i se pod nazivom semantika*. Sili i Pranjkovi (2005) objašnjavaju da „obično uz glagole koji označuju mentalne procese instrumental s prijedlogom *pod* može značiti i odnos među ekvivalentnim predmetima (pojmovima), predmetima koji se međusobno podudaraju“ te isti u ovom slučaju kako je takva upotreba karakteristična za administrativni i znanstveni stil. Autor ovog rada ne smatra da se u navedenim primjerima izričito istovjetnost dvaju predmeta, već da se radi o pravom odnosu smještenosti jednog predmeta s donje strane drugog predmeta. Naime, radi se o situacijama u kojima, pravim spisima ili sličnim materijalima, a u kojima se u pravilu objašnjenje nekog pojma nalazi ispod, tj. s donje strane natuknice.

uvjeta uvijek prethodi posljedici. U primjeru (59) trajektor *suradnja* ne bi se ostvario da oni koji dogovaraju suradnju prvo nisu došli na ve eru, dok je u primjeru (60) mogu nost susreta uvjetovana postojanjem doru ka, tj., drugim rije ima re eno, ukoliko doru ka nema, ne postoji ni mogu nost susreta. No mogu e je i druga ije objašnjenje, a koje je i vjerojatnije. Naime, kao što je objašnjeno, kod prostorne upotrebe prijedloga *za* esto se razvija implikacija blizine, npr. u ve spomenutom primjeru *stajao sam za govornicom*, a odnosi prostorne blizine preslikani na vremenske odnose podrazumijevaju razvijanje zna enja istodobnosti. Ipak, znatno je providnija motivacija upotrebe konstrukcije *za + instrumental* za izricanje poslijevremenosti, npr. u primjeru (61). Tu se radi o trajektoru koji slijedi orijentir. Budu i da prijedlog *za* podrazumijeva mogu nost utjecaja trajektora na orijentir, konstrukcija *za + instrumental* ozna uje da su dva doga aja vrlo bliska u vremenu, a naj eš e da slijede neposredno jedan nakon drugoga.

(59) *Suradnju smo dogovorili za ve erom.*

(60) *Vidjet emo se za doru kom.*

(61) *Za ve erom je uslijedio sve ani govor.*

Prijedlog *za* osobito se esto pojavljuje u konstrukciji *x za x-om*, npr. u primjerima (62) - (65). Ta konstrukcija ozna ava da se predmeti ili doga aji pojavljuju jedan za drugim, u slijedu, i to neodre eni broj puta. Predmet koji slijedi smješten je sa stražnje strane onoga koji prethodi, a tako poimanje proizlazi iz svakodnevnog iskustva. Ukoliko se radi o doga ajima, tada se prostorno iskustvo preslikava na vremenske odnose prema op ojoj konceptualnoj metafori PROSTOR JE VRIJEME (tj. radi se o poslijevremenosti). Ukoliko se radi o imenici koja ozna uje vremensko razdoblje, tada je mogu e konstrukciju *x za x-om* zamijeniti množinskim instrumentalnim oblikom te imenice. Tako er, konstrukcija *x za x-om* izri e i implikaciju na ina – neograni eno ponavljanje predmeta ili doga aja u slijedu povezuje se s konceptom PUTA, a time se motivira pojavljivanje na inskog zna enja (tako er i spomenuta mogu nost zamjene konstrukcije *x za x-om* besprijedložnim instrumentalom upu uje na koncept PUTA).

(62) *Nisam nikako mogao pre i cestu, nailazio je automobil za automobilom.*

(63) *Cijele no i naru ivali su rundu za rundo, sve dok nisu pali s nogu.*

(64) *Kišilo je dan za danom.*

(65) *Padao je ispit za ispitom, gubio je godinu za godinom.*

Iz prostorne situacije u kojoj se radi o pokretnom trajektoru smještenom sa stražnje strane pokretnog orijentira, a podsjetimo se da udaljenost izme u trajektora i orijentira mora biti nepromjenjiva, razvija se zna enje cilja, npr. u primjeru (66). Tako er, iskustvo kretanja za drugim objektom, tj. iskustvo slije enja nekog objekta povezano je sa znanjem da je dostizanje tog objekta uvjetovano namjerom, nastojanjem, željom i težnjom za dostizanjem tog objekta. esto se konstrukcija *za + instrumental* s tim zna enjem pojavljuje uz glagole ili imenice kojima se kodiraju osje aji i raspoloženja (u takvim situacijama prizor izgleda stati no, a što odgovara prototipnom zna enju prijedloga *za*), npr. u primjerima (67) i (68). Tako er, sasvim je uobi ajeno iskustvo da je usmjerenost osje aja i raspoloženja prema nekom cilju esto i uzrokovana upravo tim ciljem. Zbog toga konstrukcija *za + instrumental* u primjerima (69) - (70) može potaknuti i uzro nu interpretaciju.³⁹⁹

(66) *Otišli su trbuhom za kruhom i nisu požalili.*

(67) *Prirodno je osje ati želju za boljim životom.*

(68) *Cijeli život žudio je za njom.*

(69) *Još i danas tuguje za njom.*

(70) *Ne treba žaliti za proliveanim mlijekom.*

Jedno od pitanja na koja svakako treba pokušati dati odgovor jest i pitanje preklapanja zna enjskih mreža prijedloga *nad, pod, pred* i *za* te iz njih izvedenih prijedloga *iznad, ispod, ispred* i *iza*. Tradicijski pristup pretpostavlja da su ti prijedlozi sinonimi. Primjerice Ani et al. (2004) zna enje prijedloga *iznad* objašnjavaju prijedlozima *nad* i *ponad* te uop e na obra aju pozornost na razlike u upotrebi tih prijedloga (osim, naravno, što upu uju na kombiniranje s razli itim padežima). A razlika u upotrebi tih prijedloga nije zanemariva, ak i ako se ne usmjerimo izri ito na razlike u zna enju. Primjerice prijedlog

³⁹⁹ Može se primijetiti kako konstrukcije *pod/pred/za + instrumental* imaju uzro ne interpretacije, dok konstrukcija *nad + instrumental* nema (iako bi se u primjeru *bdjela je nad djetetom* moglo govoriti i o uzro noj interpretaciji). Ta injenica može se objasniti iskustvom da objekt koji se nalazi iznad nekog drugog objekta, a izme u njih ne postoji kontakt, taj položaj ima zahvaljuju i svojim svojstvima ili fiksiranoš u za neki drugi objekt, no nikako ne time što mu donji objekt omogu uje da se nalazi na tom mjestu. Radi se o odnosu prema utjecaju gravitacije, a objekti gravitaciji mogu izbje i isklju ivo svojim djelovanjem, npr. ptice ili avioni, ili ukoliko su obješeni na neki drugi objekt, npr. slike na zidu. Rijetke su situacije u kojima se neki predmet nalazi s gornje strane drugog predmeta tako da izme u njih ne postoji kontakt te da je takav odnos uvjetovan nižim objektom. Jedan takav primjer vezan je uz magnetsku levitaciju, npr. *Japanski maglev kretao se nad „tra nicama“ brzinom od 500km/h*. Kod prijedloga *nad* radi se u pravilu o utjecaju trajektora na orijentir, dok se kod prijedloga *pod, pred* i *za* radi o utjecaju orijentira na trajektor, tj. zbog posljedica gravitacije duž vertikalne osi odnosi e uvijek biti takvi da više smješteni objekt utje e na niže smješteni objekt.

iznad mogu e je kombinirati s koli inskim izrazima⁴⁰⁰ i mogu e je koristiti ga kao prilog, dok to nije mogu e s prijedlogom *nad*. Tako su prihvatljivi izrazi *hodala je pola metra iznad zemlje* i *stani ispred*, dok izrazi **hodala je pola metra nad zemljom* ili **stani pred* nisu prihvatljivi. Isto se ponašaju i prijedlozi *ispod*, *ispred* i *iza* u odnosu na prijedloge *pod*, *pred* i *za*, a ta pojava vidljiva je i u drugim jezicima, npr. u engleskom jeziku izme u prijedloga *over* 'nad' i *above* 'iznad' (Baši 2007). Naravno, stajalište od kojega kre e ovaj rad jest da su sintakti ke osobine jezi nih jedinica uvjetovane njihovim zna enjem, pa su tako i navedene razlike izme u osnovnih i izvedenih orijentacijskih prijedloga posljedice razlike u njihovim zna enjima. Razlika izme u osnovnih prijedloga i izvedenih prijedloga svodi se na odnose ve e i manje udaljenosti izme u trajektora i orijentira – prijedlozi *iznad*, *ispod*, *ispred* i *iza* upu uju na ve u udaljenost izme u trajektora i orijentira nego što to ine prijedlozi *nad*, *pod*, *pred* i *za*.⁴⁰¹ Ve a udaljenost rezultira i promjenom funkcionalnih odnosa izme u trajektora i orijentira – prijedlozi *ispod*, *ispred* i *iza* podrazumijevaju da je trajektor izvan zone utjecaja orijentira, a prijedlog *iznad* da je orijentir izvan zone utjecaja trajektora. Drugim rije ima, osnovni orijentacijski prijedlozi povezuju se s konceptom UTJECAJA, dok se izvedeni ne povezuju, tj. prostorni odnos koji oni kodiraju ne sadrži naglašeni⁴⁰² funkcionalni element.⁴⁰³ Koncept UTJECAJA povezan je s konceptom BLIZINE, no blizina nije presudna za pojavu tog koncepta, npr. u primjeru *oblaci*

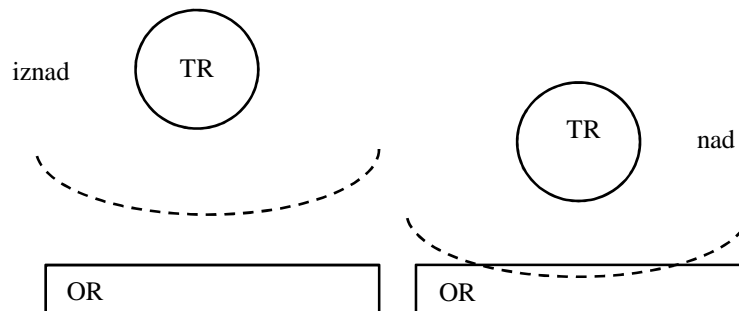
⁴⁰⁰ Zbog toga prijedlozi *iznad* i *ispod* mogu ozna avati odnose na ljestvici vrijednosti, npr. *bilo je pet stupnjeva ispod nule*, dok to prijedlozi *pod* i *nad* ne mogu.

⁴⁰¹ Tanackovi Faletar (2010: 253) navodi: „Važno je napomenuti i da se uporabom prijedloga *nad* i *pod* u prostornim zna enjima naj eš e profilira udaljenost trajektora i orijentira koja je znatno manja od udaljenosti kodirane prijedlozima *ispod* i *iznad*, a isto važi i za uporabu prijedloga *za* i *pred* u opreci prema prijedlozima *iza* i *ispred*.“

⁴⁰² U skladu s tim Mitkovska i Bužarovska (2012: 134) razliku izme u *nad* i *iznad* opisuju na sljede i na in: „In short, *iznad* is characterized by a rather limited functional meaning: vertical distance giving rise to superiority: *on je iznad svih* 'he is above everybody', or upward extension leading to comparison: *temperatura je iznad nule* 'the temperature is above zero'. In *nad* the functional component is very pronounced; overhanging implies influence that creates the meaning of control: *embargo nad uvozom* 'embargo on import', *kontrola nad deficitom* 'control over deficit spending'.“

⁴⁰³ Sli no primje uju i Skiba i Skiba (2011: 177): „Kod srpskih (srpskih /hrvatskih) *nad* /*pod* [...] prototipi na zna enja ine geštalti koji potencijalnu ili stvarnu interakciju u esnika odnosa vertikalnosti uklju uju kao sastavni deo celine zna enja. S druge pak strane, prototipi na zna enja složenih *iznad* /*ispod* fundirana su na predstavi o istoj pozicionosti lociranih objekata (TR i LM) u prostoru, bez funkcionalnih primesa u vidu njihove me upovezanosti.“ Skiba i Skiba (2011: 177) navode kako se radi o univerzalnoj jezi noj pojavi da u slu aju usporednog funkcioniranja dvaju oblika, osnovne, prostorne funkcije preuzima novi, etimološki sekundarni oblik, dok primarni oblik ostaje prije svega eksponent metafori kih funkcija. Tu pojavu bismo svakako trebali povezati s pretpostavkom teorije gramatikalizacije prema kojoj u slu ajevima kada temeljno, tj. prostorno zna enje gramatikalizirane jezi ne jedinice postaje suviše apstraktno, jezik pronalazi novu jezi nu jedinicu kojom e izražavati to temeljno/prostorno zna enje. Taj proces naziva se iznovljavanje (en. *renewal*) te je cikli ke naravi budu i da s vremenom jezik može i tu novu jezi nu jedinicu zamijeniti drugom, ukoliko i njoj zna enje tijekom gramatikalizacije postane previše apstraktno.

su se nadvili nad grad.⁴⁰⁴ Slika (8) shematski prikazuje razliku između u prijedloga *nad* i *iznad* (iscrtkana zakrivljena linija simbolizira sferu utjecaja trajektora). Potrebno je još napomenuti i kako zbog funkcionalnog elementa utjecaja kod osnovnih prijedloga nije bitna poravnatost trajektora i orijentira, dok kod izvedenih prijedloga zbog odsustva funkcionalnog elementa znatnija odstupanja od poravnatosti nisu mogu a. Primjerice prihvatljivi su izrazi *grad pod Biokovom* ili *meditiram nad slikom obješenom iznad kamina*, ali ne i **grad ispod Biokova* ili **meditiram iznad slike obješene iznad kamina*.

Slika 8

Skiba i Skiba (2011) primjećuju i kako prijedlozi *iznad* i *ispod*, budu i da označuju udaljenost između trajektora i orijentira, mogu i služiti za označavanje odnosa na raznim ljestvicama vrijednosti, dok prijedlozi *nad* i *pod* to ne mogu jer pretpostavljaju blizinu⁴⁰⁵ i funkcionalnu povezanost trajektora i orijentira.⁴⁰⁶ Brala (2005) primjećuje i da

⁴⁰⁴ Sli no primjećuju i Mitkowska i Bužarovska (2012: 116): „The basic topological configuration of the Croatian and Serbian equivalents *iznad* and *nad* also construe a scene in which a smaller mobile object is located at a certain distance higher than a larger static object. Authors that have analyzed the semantic contrast of *iznad* and *nad* argue that *iznad* is more distal than *nad*. Rasuli notes that *iznad* indicates separation, whereas *nad* implies that the TR is positioned in the maneuvering space of the LM and hence may indicate potential impact on the TR. Thus in the phrase *svetlost iznad šume* (S) ‘light above the forest’ *iznad* refers to location, whereas in *svetlost nad šumom* (S) ‘light over the forest’ *nad* expresses an additional functional meaning: the forest is lit. Brala also finds that dimensionality plays a role in the lexicalization pattern of Croatian equivalents, a claim based on a pilot study showing that most native speakers “feel” *iznad* to be “higher” than *nad*. [...] We think that the major distinction between *nad* and *iznad* is that *nad*, in addition to a topological meaning, has a functional meaning of influence or affectedness as well. The topological meaning of vertical proximity is responsible for the creation of this functional meaning in *nad*: the LM is affected by the proximal superposition of the TR.“

⁴⁰⁵ U tom smislu treba razlikovati značenja rečenica *Marko stanuje nad Ivanom* i *Marko stanuje iznad Ivana*. Prva rečenica obavezno podrazumijeva da je Markov stan odmah na katu iznad Ivanova, dok druga rečenica može značiti i da ih dijeli nekoliko katova.

⁴⁰⁶ Skiba i Skiba (2011) proučavaju odnose srpskih i poljskih prijedloga, no napominju kako se njihova saznanja odnose i na prijedloge u hrvatskom (budu i da su prijedlozi gramatikalizirane jedinice, i općenito su manje podložni znatnijoj diferencijaciji značenja u srodnim jezicima – diferencijacije su na elno eš e tek u metafori kim ekstenzijama prostornog značenja). Skiba i Skiba (2011: 178) navode

je upotreba prijedloga *nad* ili *pod* povezana s istaknutoš u prostornih osobina trajektora. Prijedlog *iznad* povezuje se s trajektorima koji se konceptualiziraju kao TO KE (to nije udno budu i da *iznad* upu uje na ve u udaljenost trajektora od orijentira, a ono što je izrazito daleko teško je i percipirati te izgleda kao udaljena to ka).⁴⁰⁷ S druge strane, prijedlozi *nad* i *na* povezani su s orijentirima koji imaju obilježja površine. Slika (9) usustavljuje povezanost prijedloga s prostornim osobinama trajektora (prema Brala 2005: 97).

points	ABOVE	IZNAD	- contact
-----		NAD	-----
planes	OVER	PREKO	+ contact
-----		NA	-----
(planes & surfaces)	ON		

Slika 9

Budu i da su izvedeni prijedlozi *iznad*, *ispod*, *ispred* i *iza* izvedeni pomoću u ablativnog prijedloga *iz*, može se pretpostaviti da će i ti prijedlozi izražavati i ablativno značenje. Ipak, u pravilu je značenje ablativnosti potisnuto te je prevladalo značenje smještenosti

sljedeće: „Specifično područje je analize predstavlja kategorija skale. To je sfera kontrasta u kojoj srpski predlozi ostaju bez formalne korespondencije sa predlozima poljskog jezika. Da podsetimo: pojam skale asocira na gradiranu vertikalnu osu sa nulatom tačkom koja razdvaja njen gornji i donji deo, pri čemu objekti na njoj locirani u principu nisu u kontaktu. U srpskom jeziku za izražavanje skalarnih sadržaja selekcionirani su složeni predlozi *ispod/iznad* koji izrazito konotiraju distancu između entiteta, za razliku od prostih *pod/nad* koji, kao što je rečeno, impliciraju njihovu međupovezanost. *Ispod/iznad* označavaju arbitralno određenu distancu između u TR i LM na skali broj anih vrednosti, što spada u prenosna značenja ovih predloga. [...] U poljskom jeziku jednoobrazni predlozi *pod/nad* ne isključuju kontakt između entiteta – članova prostorne konfiguracije, te nisu pogodni za iskazivanje odnosa na skali, što iziskuje njihovu izrazitu razdvojenost. Valja napomenuti da ni srpski predlozi *pod/nad* ne izražavaju položaj na skali, jer je, kao i u poljskom, razdvojenost protivna njihovim prototipičnim značenjima, u kojima se osnovne crte ubraja interakcija u esnika u prostornom odnosu. [...] Na mestu srpskih predloga *ispod/iznad* kao pokazatelja skalarnih odnosa javljaju se u poljskom prevodu druge jezičke jedinice, pre svega adverbijalni izrazi: *poniżej*, *powyżej*, *ponad*, *mniej niż*, *więcej niż*. Merenju i konceptualizaciji u terminima vertikalnosti podležu, između u ostalog, fizičke veličine, numerički iznosi, novani iznosi, godine starosti, vremenski intervali.“

⁴⁰⁷ U tom smislu je i lokacija koja se određuje prijedlogom *iznad* neodređena od one koja se određuje prijedlogom *nad*, a to vrijedi i za ostale prijedloge. Slično primjećuju i Tyler i Evans (2003:114-115): „It seems intuitively clear that humans can more distinctly perceive and observe those entities in their environment which are proximal and with which they have potential physical contact than those entities which are distal and with which they have no potential contact. [...] Given the importance of physical proximity in human experience, it seems quite predictable that a TR that is represented as being distant from the LM versus one that is represented as being proximal would be understood as being less clearly located. Thus, we argue that the proto-scenes we have posited for *over* and *above* also account rather neatly for the intuitions [...] concerning vagueness of location being associated with *above* relative to *over*.“

(ablativno se zna enje implicitno pojavljuje u nekim primjerima, a potaknuto je zna enjem glagola, npr. glagol *stršati* u primjeru *stršati iznad vode* podrazumijeva završetak ablativnog kretanja).⁴⁰⁸ Koncept ABLATIVNOSTI nije kompatibilan sa zna enjem izvedenih orijentacijskih prijedloga, a koje ponajprije podrazumijeva udaljenost trajektora i orijentira.

Ukratko, možemo sažeti da se razlika izme u osnovnih i izvedenih orijentacijskih prijedloga svodi na postojanje ili nepostojanje funkcionalnog odnosa izme u trajektora i orijentira, a postojanje funkcionalnog odnosa povezano je s udaljenoš u. Sve ostale razlike proizlazile iz toga.

2.7.2. Prijedlozi *nad, pod, pred* i *za* uz akuzativ

Adlativnost, tj. kretanje u smjeru cilja temeljno je superschemati no zna enje prijedloga *pod, nad, pred* i *za* uz akuzativ. Prijedlog *nad* specificira akuzativni koncept CILJA kao prostor s gornje strane orijentira, a prijedlog *pod* specificira ga kao prostor s donje strane orijentira. Prijedlog *pred* specificira pak akuzativni koncept CILJA kao prostor koji se nalazi s prednje strane, a prijedlog *za* kao prostor koji se nalazi sa stražnje strane, uz napomenu da utvr ivanje prednje i stražnje strane ovisi o odabiru referentnog okvira. Primjeri (71) - (74) pokazuju prototipnu prostornu upotrebu prijedloga *nad, pod, pred* i *za* uz akuzativ, a slika (10) shematski prikazuje sublokalnu adlativnost i supralokalnu adlativnost, dok slika (11) shematski prikazuje predlokalnu adlativnost i postlokalnu adlativnost. Da se radi o adlativnosti, naglašeno je strelicama koje upu uju na kretanje trajektora. Potrebno je napomenuti i da se prijedlozi *pod, nad, pred* i *za* mogu koristiti i uz svršene i uz nesvršene glagole, a o odabiru glagola ovisi ho e li biti profilirana završna ili neka druga to ka trajektorova kretanja.⁴⁰⁹

⁴⁰⁸ Prisutnost ablativnosti u zna enju zna enja prijedloga *iznad* omogu uje specijalizaciju toga prijedloga za izricanje zna enja izdvajanja/odvajanja i prelaženja mjere, npr. *on je iznad svih; živim iznad svojih mogu nosti, izdigao se iznad okvira zadanih sredinom u kojoj je ro en*. O ablativnosti prijedloga *iznad* Mitkowska i Bužarovska (2012: 123) navode: „The preference for *iznad* in C[roatian] and S[erbian] for coding the meanings described seems to be connected to the original ablative meaning of the preposition *iz*, which has fused with *nad*. It was probably first used with a dynamic sense, coding the figure’s upward path from the ground (*izdizati se* ‘to rise’; e.g., *izdizati se iz zemlje* (C) ‘to rise up from the ground’), but later spread to static situations in which the focus moved to the upper part of the figure. In such cases it can be replaced with *nad*, creating some functional overtones (e.g., domination in *katedrala koja strši nad gradom* ‘the cathedral dominating the city’). This is yet another example of transition between the schemas.“

⁴⁰⁹ Konstrukcija *za* + akuzativ uz nesvršene glagole, budu i da oni profiliraju tijekom kretanja i povezuju se s konceptom PUTA, razvija zna enje smjera ili pravca kretanja, npr. *sutra putujem za Knin* ili *letim za Milano*. Sili i Pranjakovi (2005: 229) ispravno primje uju kako se u pravilu radi o dužim putovanjima (takva putovanja naglašavaju koncept PUTA). Konstrukcija *za* + akuzativ s takvim zna enjem može imati i

(71) *Olujni oblaci nadvili su se nad grad.*

(72) *Pobjegli smo pod prvo drvo.*

(73) *Ako me ne pustiš na miru, bacit u se pred vlak.*

(74) *Sunce je zašlo za oblake.*

U uvodnome dijelu poglavlja naglašeno je kako su prijedlozi *nad*, *pod* i *pred* prije svega instrumentalni prijedlozi, dok se prijedlog *za* u najvećem broju slučajeva upotrebljava uz akuzativ. Tablica (1) usustavljuje podatke o učestalosti upotrebe orijentacijskih prijedloga uz akuzativ i instrumental prema podacima iz *hrWaC* korpusa. Također, u uvodnome dijelu navedeno je kako očit nerazmjer u upotrebi prijedloga *za* uz akuzativ naspram upotrebe drugih orijentacijskih prijedloga uz akuzativ upućuje na činjenicu da se konstrukcija *za* + *akuzativ* gramatikalizirala, tj. specijalizirala za izricanje posebnog značenja. To podrazumijeva i visoku značajsku podudarnost prijedloga *za* i akuzativa, a koja je omogućila tu značajsku specijalizaciju. Već u dijelu poglavlja koje se bavi prijedlogom *za* uz instrumental objašnjeno je kako se taj prijedlog čvrsto vezuje s konceptom CILJA. Ta povezanost motivirana je iskustvom koje nam govori da trajektorije koji se nalaze sa stražnje strane orijentira taj orijentir poimaju kao cilj svoga kretanja (ukoliko se radi o pokretnom orijentiru i trajektoriju koji ga slijedi tada je orijentir i konkretan cilj kretanja, a ukoliko se radi o statičnoj situaciji tada je orijentir cilj trajektorijevih želja, namjera i sl.).⁴¹⁰ U tom smislu značenje prijedloga *za* u potpunosti je kompatibilno s akuzativnim konceptom CILJA.⁴¹¹

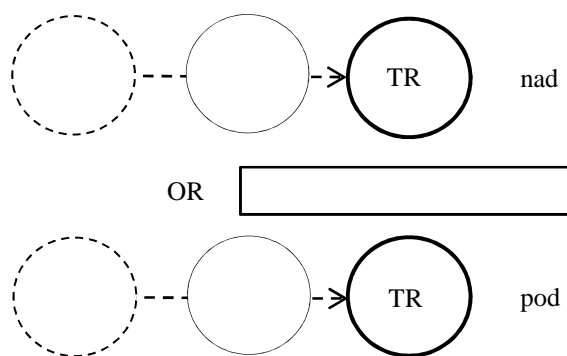
atributnu ulogu, npr. *vlak za Moskvu*. Izraz *u vlaku sam za Moskvu* ne mora značiti da govornik ide u Moskvu, nego da se nalazi negdje na putu koji vodi do Moskve, a Moskva može bitno i nije konačan cilj njegovog putovanja. Silić i Pranjković (2005) navode kako je takva upotreba konstrukcije *za* + *akuzativ*, posebice uz glagole, obilježje razgovornog stila. Normativne preporuke napominju kako bi konstrukciju *za* + *akuzativ* u slučajevima kada je orijentir ujedno i cilj trebalo zamijeniti konstrukcijom *u* + *akuzativ* ili *na* + *akuzativ*. U slučajevima kada *za* + *akuzativ* označava smjer, moguća je i zamjena konstrukcijom *do* + *genitiv*, no autor ovoga rada ne vidi opravdanost takve zamjene. Opravdanje je moguće pronaći tek u pretpostavci da je konstrukcija *do* + *genitiv* bolja za izricanje takvog tipa adlativnosti budući da prijedlog *za* podrazumijeva da trajektorija prilazi orijentiru sa stražnje strane, a vrlo je teško gradove, sela i sl. poimati kao da imaju prednju ili stražnju stranu, tj. jednostavnije ih je poimati kao TO KE (a poimanje preko koncepta TO KE upućuje na upotrebu prijedloga *do*).

⁴¹⁰ Može se uočiti kako je dinamika situacija motivirala izgradnju semantičke mreže, a ne prototipna statična situacija. Tu činjenicu možemo povezati s većom istaknutošću objekta u pokretu u odnosu na statičan objekt, tj. s konceptualnom istaknutošću u gibanju. Također, u statičnim situacijama u kojima se radi o umjerenim težnjama i željama, pretpostavka o tim težnjama i željama nije nam izravno perceptivno dostupna, dok nam je u dinamičnim situacijama perceptivno dostupna informacija da je jedan objekt cilj kretanja drugog objekta.

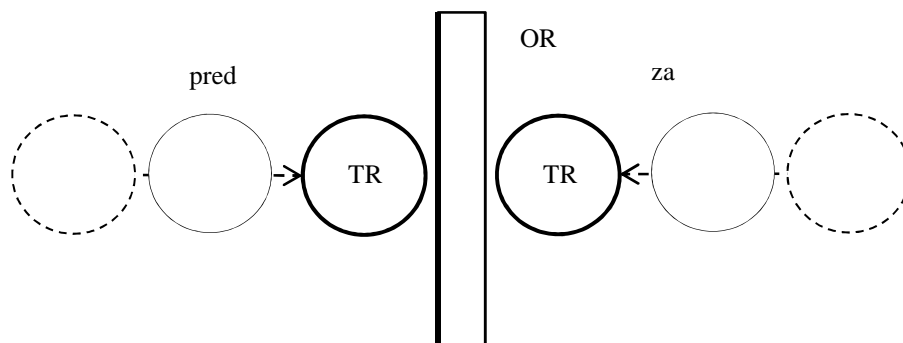
⁴¹¹ Kompatibilnost prijedloga *za* i akuzativa vidljiva je i u jednakostima definicija akuzativa i prijedloga *za* uz instrumental u gramatici Silić i Pranjković (2005). Silić i Pranjković (2005: 223) za akuzativ navode: „Temeljno je značenje akuzativa grani na direktivnost, tj. odnos među dvama predmetima u kojem je jedan predmet, kakav njegov dio ili prostor u njegovoj blizini služe kao cilj kretanja ili kakve druge aktivnosti vezane za drugi predmet.“ Kod prijedloga *za* uz instrumental Silić i Pranjković (2005:

	instrumental		akuzativ	
	pojavnice	udio	pojavnice	udio
nad	140357	96,95%	4420	3,05%
pod	398267	86,25%	63500	13,75%
pred	214641	72,09%	83111	27,91%
za	261786	3,16%	7886171	95,24% ⁴¹²

Tablica 1

Slika 10

Slika 11

Trajektor koji se giba tako da mu je cilj prostor smješten sa stražnje orijentira kretanje može završiti i tako da s orijentirom uspostavi kontakt. Taj kontakt može biti posljedica sluajaja, npr. trajektor se nije stigao na vrijeme zaustaviti kao u primjeru (76), ili posljedica namjere, a što je povezano s iskustvom da je adlativno kretanje povezano s namjerom i svrhom, npr. u primjeru (75). Kontakt trajektora i orijentira esto je kratkotrajan te se trajektor i orijentir dodiruju samo malim dijelom svojih površina, tj. naglašen je koncept

237) navode: „Uz glagole kretanja ili glagole koji oznauju usmjerenost prema cilju, odnosno kakvu težnju (mogu to biti i imenice), instrumental s tim prijedlogom oznauje predmet prema kojemu se drugi predmet kre e ili prema kojemu je usmjereno kakvo nastojanje, htijenje, želja, težnja i sl.“

⁴¹² Prijedlog za pojavljuje se i uz genitiv (0,51%) i uz infinitiv (1,09%).

TO KE. Stoga je u primjerima (75) i (76) konstrukcija *za + akuzativ* i zamjenjiva konstrukcijom *o + akuzativ*. Ukoliko je kontakt izme u trajektora i orijentira takav da se dodiruju ve im dijelom svojih površina, konstrukcija *za + akuzativ* može biti zamjenjiva konstrukcijama *po + akuzativ* ili *na + akuzativ*.

(75) *Planirao se objesiti za kuku koju je ugradio u strop dnevne sobe.*

(76) *Nema ni eg goreg nego kad malim nožnim prstom zapneš za nogu stola.*

(77) *Uhvatio ju je za ruku, a drugom rukom hvatao se za džep.*

Za razliku od konstrukcije *za + akuzativ*, konstrukcije *pod + akuzativ*, *nad + akuzativ* i *pred + akuzativ* nemaju dodatnih prostornih zna enja, a ne obiluju ni razgranatom mrežom neprosotornih zna enja. To je posljedica toga što akuzativ podrazumijeva kontakt trajektora i orijentira, dok orijentacijski prijedlozi *pod*, *nad* i *pred* podrazumijevanju da izme u trajektora i orijentira nema kontakta (i *za* podrazumijeva da kontakta nema, no, kao što je ve re eno, iskustvo nam govori da je kontakt namjera ili krajnji cilj trajektora u prostornom odnosu kodiranom prijedlogom *za*).⁴¹³ Na sli an na in, semanti ko nepodudaranje prijedloga *po* i *o* i akuzativa uvjetovalo je slabiju razgranatost zna enjske mreže konstrukcije *o + akuzativ* i *po + akuzativ*. Dakle može se zaklju iti kako razgranatost zna enjske mreže prijedloga ovisi o njegovoj zna enjskoj kompatibilnosti s padežom uz koji se pojavljuje. Konstrukcija *pod + akuzativ* tako može ozna avati vrijeme, ali takvu vrstu vremena koja utje e na ponašanje trajektora. Primjerice kretanjem kroz život trajektor u primjeru (78) dolazi do mjesta smještenog s donje strane orijentira, a iskustveno je poznato da orijentir koji je smješten iznad trajektora na trajektor i utje e svojim obilježjima. Drugim rije ima, trajektor je u primjeru (78) poludio zato što su na njega utjecali stari dani do kojih je došao kre u i se kroz život. Isto tako u primjeru (79)

⁴¹³ Može se postaviti pitanje što onda uop e omogu uje upotrebu prijedloga *pod*, *pred* i *nad* uz akuzativ. To je prije svega usmjerenost trajektora na orijentir i blizina me u njima. Tako er, Tanackovi Faletar (2010) isti e i kako se uz žive trajektore, iako ne uspostavljaju fizi ki kontakt s orijentirima, akuzativna kontaktnost ipak ostvaruje budu i da se u pravilu radi o mentalnoj kontaktnosti trajektora i orijentira. Tanackovi Faletar (2010: 207-208) navodi: „Situacija je vrlo sli na i u slu ajevima kodiranja odnosa trajektora i orijentira konstrukcijom *pod(a) + akuzativ*, budu i da i tu trajektor samoinicijativnim kretanjem (*Izletnici su se skrili od kiše pod široku krošnjju, Pas je pobjegao pod stol*) ili pak na poticaj kakvoga drugoga agentivnoga trajektora (*Roditelji stavljaju poklone pod bor, Plja kaš je skrio oružje pod krevet*) zauzima položaj determiniran vertikalnom osi orijentira, no ovaj put u njegovu neposrednom podnožju. Stoga je nakon završetka trajektorova kretanja njihov odnos vrlo blizak odnosu kontaktnosti, a ta bliskost, kao što je slu aj i u svim upravo navedenim primjerima, ponekad može biti dodatno poja ana perceptivnom kontaktnoš u živih agentivnih trajektora s akuzativnim orijentirima. No budu i da fizi ke kontaktnosti trajektora i orijentira u takvim scenarijima nema, ne postoji zapreka za alternativno kodiranje istoga odnosa konstrukcijom *ispod + genitiv*, budu i da ve i orijentir stabilnijega položaja vanjskom promatra u u pravilu služi kao perceptivno ishodište u procesu lociranja manjega i pokretljivijega trajektora.“

trajektor je došavši pod utjecaj kraja života, tj. smrti, shvatio da je pogriješio. Budu i da se radi o adlativnom kretanju koje završava smještenoš u s donje strane vremenskog orijentira, lako je objasniti i injenicu koju spominju Sili i Pranjkovi (2005: 228), a koja se odnosi na to da *pod* uz akuzativ „ozna uje i vrijeme, i to u pravilu s imenicama kojima se imenuju završni, krajnji dijelovi vremenskih odsje aka, npr. *Pod no se sve smirilo, Pod jesen šuma požuti, Pod starost je naglo po eo zaboravljati*. (Ne bi bilo mogu e **pod dan, *pod prolje e* ili **pod mladost*)“. Naime, kako se radi o adlativnosti, ona pretpostavlja da se trajektor kre e prije dostizanja cilja, a ukoliko se radi o vremenskim orijentirima koji ozna uju po etak vremenskog odsje ka, tada kretanje nije mogu e jer prije po etka vremenskog razdoblja ništa ne postoji (u tom smislu su mladost i prolje e po eci vremena, mladost je po etak života, a prolje e po etak godine).⁴¹⁴ Nadalje, konstrukcija *pod + akuzativ* može imati i na insko zna enje, npr. u primjerima (80) i (81). Tu se radi o naglašenosti kretanja, a koje upu uje na prelaženje puta i koncept PUTA, a koji se, kao što se ve nekoliko puta ukazalo, uvijek veže uz izricanje na ina. Prijedlog *pod* uz akuzativ može izražavati i zamjenu ili poistovje ivanje, npr. u primjeru (82). Radi se o iskustvu da orijentir koji se nalazi smješten iznad trajektora skriva trajektor od pogleda, maskira ga, omogu uje da se trajektor predstavi kao orijentir.

(78) *Poludio je pod stare dane.*

(79) *Pod kraj života shvatio je da nije trebao šutjeti.*

(80) *To treba izbje i pod svaku cijenu.*

(81) *Ne u to napraviti ni pod razno.*

(82) *Podmetali su nam konjetinu pod govedinu.*

Konstrukcija *pred + akuzativ*, budu i da izražava odnose duž horizontalne osi, posebice je pogodna za izražavanje i vremenskih odnosa, npr. u primjerima (83) i (84). Ipak, potrebno

⁴¹⁴ Potrebno je još dodati kako se kod vremenske upotrebe konstrukcije *pod + akuzativ* ne radi o vertikalnom poimanju vremena, ve o uobi ajenom horizontalnom poimanju (trajektor se kre e horizontalnom vremenskom linijom dok se ne na e s donje strane orijentira). Tanackovi Faletar (2010: 208-209) predlaže druga ije objašnjenje: „Kao što je ve spomenuto u kontekstu metafori kih ekstenzija prostornoga zna enja konstrukcije *nad + akuzativ* (gdje su se negativni doga aji koji u vremenu slijede konceptualizirali kao fizi ki entiteti koji se metafori ki slažu nad prethodne negativne doga aje), uz linearnu konceptualizaciju samoga vremena kao objekata koji se kre e, mogu e je i vertikalno poimanje susljednih doga aja ili razdoblja kao objekata koji se smještaju jedni na druge. Upravo to potvr uju i gore navedeni primjeri, budu i da se razdoblja koja predstavljaju završetak kakvoga dužega ciklusa konceptualiziraju kao objekti koji se nalaze „gore“, pa se odre eni entitet može na konceptualnoj razini smjestiti „pod njih“, što pak nije slu aj s razdobljima koja ozna avaju po etak kakvoga ciklusa, kao što su npr. *dan, mladost, prolje e* i sl.“

je napomenuti da je u takvim situacijama uobičajena upotreba prijedloga *prije* (o odnosima orijentacijskih prijedloga i prijedloga *prije* i *poslije* ve je bilo riječi).

(83) *Tek pred kraj filma postalo je zanimljivo.*

(84) *Uka se narina preko dana na polju, vrati se pred mrak, najede se žene ve ere i prihvati se litre rakije.*

Zbog podudarnosti akuzativnog značenja i značenja prijedloga *za* konstrukcija *za* + *akuzativ* razvila je nekoliko neprosotrnih značenja, a sve takve upotrebe konstrukcije *za* + *akuzativ*, a koje su izrazito uočene u hrvatskom jeziku (prijedlog *za* treći je najučešćiji prijedlog te deveta najučešćija riječ u suvremenom hrvatskom jeziku), temelje se na značenju adlativnosti. U primjerima (85) - (89) radi se o orijentirima koji su vremenske naravi, a adlativnost se očituje u kretanju trajektora vremenskom linijom u smjeru dostizanja orijentira. Da se radi o dostizanju stražnje strane orijentira, potvrđuje činjenica da je u navedenim primjerima konstrukcija *za* + *akuzativ* zamjenjiva konstrukcijom *nakon* + *genitiv*, npr. primjer (85) može se parafrazirati kao *vraća se nakon pet minuta*, a primjer (86) kao *nakon nekog vremena pokazati se njezino pravo lice*. Prijedlog *nakon* označava da se kakav događaj događa iza nekog drugog događaja, tj. s njegove stražnje strane. Također, zamjenjivost prijedlogom *nakon* pokazuje i da se u navedenim primjerima očituje i koncept SLIJEČENJA, a koji je također dijelom značenja prijedloga *za* (o tome se govorilo u dijelu poglavlja u kojem se objašnjava upotreba prijedloga *za* uz instrumental, a u situacijama kada su i trajektor i orijentir pokretni, npr. u primjeru *Ivan je hodao za Markom*). Također, moguća je zamjena konstrukcije *za* + *akuzativ* i konstrukcijom *poslije* + *genitiv*, npr. moguće je reći i *za pet minuta kožu o istite komadi em vate*, *nakon pet minuta kožu o istite komadi em vate* te *poslije pet minuta kožu o istite komadi em vate*. Ipak, u velikom broju slučajeva zamjenu prijedlogom *poslije* govornici bi opisali kao neprihvatljivu, npr. **vraća se poslije pet minuta*. To bismo mogli povezati s činjenicom da prijedlog *po*, a koji je dijelom prijedloga *poslije*, nije značenjski kompatibilan s akuzativnim konceptom CILJA, dok prijedlog *na*, a koji je dijelom prijedloga *nakon* to je.

(85) *Vraća se za pet minuta.*

(86) *Za neko vrijeme pokazati se njezino pravo lice.*

(87) *Stižemo za nekoliko dana.*

(88) *Sve ćemo saznati za par minuta.*

(89) *Stižem za sat vremena.*

No kao što prijedlog *za* u prostornom zna enju uz akuzativ može označavati i kontakt trajektora i orijentira, tako i uz vremenske orijentire može označavati vremenski kontakt, npr. u primjerima (90) i (91). U takvim situacijama konstrukcija *za* + *akuzativ* označava kada se nešto događa, a zamjenjiva je konstrukcijom *o* + *lokativ* ili *o* + *akuzativ*, npr. primjer (90) može se parafrazirati i kao *do i e tek o Uskrsu* ili *do i e tek o Uskrs*.

(90) *Do i e tek za Uskrs.*

(91) *Svadba je zakazana za drugu subotu.*

Kontakt trajektora i orijentira, a koji je posljedica adlativnog kretanja trajektora, motivira i upotrebu konstrukcije *za* + *akuzativ* i u primjerima (92) - (94). U tim primjerima akuzativno kodirani orijentir je objekt radnje izražene glagolom (Iveković i Broz (1901b: 759) objašnjavaju da se *za* uz akuzativ koristi „u prenesenom smislu, kad se hoće da kaže, da se što doku uje ili da se što ti egega, ili kad se uopće hoće da naznači, oko egega je radnja glagolska zabavljena“). Kontakt trajektora i orijentira nije fizičke naravi, već se radi o mentalnoj kontaktnosti. Tako er, i u navedenim slučajevima kontakt trajektora i orijentira motivira mogućnost zamjene konstrukcije *za* + *akuzativ* konstrukcijom *o* + *lokativ* (kao što je rečeno, konstrukcija *o* + *lokativ* i specijalizirala se za izricanje objekta mišljenja ili govorenja).

(92) *Ne brini se ti za to.*

(93) *Za to još nisam uo.*

(94) *Govorio sam mu za tebe.*

Adlativna usmjerenost na dostizanje akuzativno kodiranog cilja vidljiva je i u primjerima (95) - (99). Specifičnost navedenih primjera je u tome što izražavaju i pozitivan emotivan stav trajektora prema orijentiru, a koji se može povezati s iskustvom da u pravilu težimo onome o čemu imamo pozitivno mišljenje, s tim smo imali pozitivna iskustva ili prema onome što pozitivno djeluje na nas. Takva upotreba konstrukcije *za* + *akuzativ* značajan je suprotna konstrukciji *protiv* + *genitiv*, a kojom se označuje suprotnost među dvama predmetima ili događajima, ali takva suprotnost koja proizlazi iz opravdanog ili neopravdanog negativnog emotivnog stava trajektora prema orijentiru.

(95) *Za koga si glasovao na prošlim izborima?*

(96) *Uvijek sam za kompromis.*

(97) *Glasujem za pravdu.*

(98) *Uvijek sam za sladoled.*

(99) *Ja sam za pivo, a ti?*

Prema svakodnevnom iskustvu kretanje trajektora prema orijentiru može biti potaknuto upravo orijentirima i njegovim obilježjima. Zbog toga konstrukcija *za + akuzativ* i ima uzro no zna enje, npr. u primjerima (100) - (111). Da se radi o uzro nosti, potvr uje i mogu nost zamjene konstrukcije *za + akuzativ* prijedlogom *zbog* uz genitiv (ili drugim prijedlozima koji izri u uzro nost, npr. *uslijed, radi, poradi* i *zaradi*)⁴¹⁵ ili uzro nom re enicom, npr. primjer *želimo ti sve najbolje za tvoj ro endan* možemo parafrazirati kao *želimo ti sve najbolje jer je tvoj ro endan* ili *budu i da je tvoj ro endan*, *želimo ti sve najbolje*. No tu se radi o posebnoj vrsti uzro nosti, o uzro nosti koja poti e gibanje (fizi ko ili metafori ko) prema objektu koji je uzrok. Drugim rije ima, radi se o specifi noj vrsti uzroka koji je cilj. Kao što navodi i Belaj (2009), kada se u okvirima kognitivne lingvistike, a i lokalisti kih teorija op enito, govori o uzro nosti, tada se na prvom mjestu uzro nost promatra kao specifi an ostvaraj ablativnosti. Belaj (2009: 51) navodi kako se „na kategoriju uzroka i gleda kao na vid ablativnosti jer se uzroci, AGENTIVNI AKTANTI, preko koncepta PUTA poimaju kao IZVORI iz kojih proizlaze njihovi EFEKTI prelaze i odre eni put do cilja odnosno ciljne domene i pri tom zahvaaju i nekakav šire shva eni PACIJENS.“ Kod konstrukcije *za + akuzativ* ablativnost je tako er prisutna budu i da orijentir prvo mora djelovati na trajektor, no posljedi na adlativnost⁴¹⁶ snažnije je izražena budu i da ja naglašava i akuzativ i prijedlog *za*.

(100) *Bila joj je zahvalna za to.*

(101) *Neki štete za bolje sutra, a sutra nikada ne do e.*

(102) *Želimo ti sve nabolje za tvoj ro endan.*

(103) *Za prave se prijatelje vrijedi žrtvovati.*

(104) *Dala bih sve za jedno pivo.*

(105) *Za kola e trebamo kupiti banane.*

⁴¹⁵ Uz napomenu da *radi, zaradi* i *poradi* izražavaju namjeru, a namjera je tijesno povezana s uzro noš u, tj. ona je jedan vid uzro nosti.

⁴¹⁶ U tom smislu može se govoriti i o posljedi nom zna enju u navedenim konstrukcijama, npr. u primjeru (105) kupovina banana posljedica je injenice da su za kola potrebne banane. Sli no je i u konstrukcijama prijedloga *po + akuzativ*, npr. u primjeru *...kaznenih djela sklapanja po Jadroplov štetnih ugovora...* Belaj (privatna komunikacija) naglašava kako se u navedenom primjeru može govoriti o posljedi nosti koja u temelju ima adlativnost. Uzro nost se objašnjava preko ablativnosti, a posljedica proizlazi iz uzroka, npr. u navedenom primjeru štetni ugovori su prouzro ili (ablativnost) da nekakva šteta do e do Jadroplova (adlativnost) i na njega izvrši odre eni negativni utjecaj. U tom smislu može se govoriti o vezi izme u posljedice i adlativnosti. Konstrukcija *za + akuzativ* dodatno potvr uje tu vezu.

- (106) *Za tebe u skinut zvijezde s neba!*
 (107) *Treba mi novaca za nove cipele.*
 (108) *Za snimanje trebat e nam dobra ekipa!*
 (109) *Za tebe bih se odrekla i sredine pala inke.*
 (110) *Za zdrav metabolizam potrebno je piti puno vode.*
 (111) *Za kaznu eš oprati su e i o istiti sobu.*

Specifi ne su situacije u kojima su akuzativno kodirani uzroci-ciljevi imenice koje ozna uju nešto živo, npr. u primjerima (112) - (114). U tim slu ajevima uzro nost može biti toliko potisnuta, a zna enje usmjerenosti na cilj toliko naglašeno da je mogu a zamjena konstrukcije *za + akuzativ* besprijedložnim dativom. Primjerice primjer *pisala je pismo za mamu* mogu e je parafrazirati kao *pisala je pismo mami*. Ipak, ukoliko je za pravilnu interpretaciju izraza bitna informacija da je akuzativno kodirani orijentir uzrok, tada zamjena nije mogu a budu i da se zamjenom u potpunosti mijenja zna enje, npr. nije isto *pisala je pisma za profesora* i *pisala je pisma profesoru*.

- (112) *Napravio sam nešto za tebe.*
 (113) *uvaj to za sebe.*
 (114) *Pisala je pismo za mamu.*

U primjerima (115) - (122) akuzativno kodirani orijentir mjera je koju trajektor dostiže (dakle radi se o adlativnom kretanju). Ukoliko se radi o cijeni koja je mjera koju trajektor treba dosti i, tada je konstrukcija *za + akuzativ* zamjenjiva konstrukcijom *po + akuzativ*,⁴¹⁷ npr. u primjeru (116). U poglavlju o prijedlogu *po* uz akuzativ navedeno je da se zna enje adlativnosti u primjerima kao što je primjer *trešnje se prodaju za 20 kuna* elaborira kao postizanje željene ili najve e mogu e cijene.⁴¹⁸ U tom primjeru cijena koju postižu trešnje

⁴¹⁷ O zamjenjivosti prijedloga *po* i *za* uz akuzativ bilo je rije i i u poglavlju koje se bavi prijedlogom *po*, no ovdje se može ponoviti kako Bacž (2002) pretpostavlja kako su sva zna enja prijedloga *po* u poljskome jeziku motivirana konceptom SLIJE ENJA, a kao što je pokazano u zna enjskom opisu konstrukcije *po + lokativ* koncept SLIJE ENJA pojavljuje se i u analizi hrvatskog prijedloga *po*. Nadalje, temeljno je prostorno zna enje prijedloga *za* uz akuzativ smještaj sa stražnje, nali ne strane, iza ne ega, a ukoliko to preslikamo u domenu kretanja, možemo re i da prijedlog *za* tako er upu uje na koncept SLIJE ENJA. U tome smjeru treba promatrati i zamjenjivost konstrukcije *po + akuzativ* konstrukcijom *za + akuzativ*.

⁴¹⁸ Potrebno je primijetiti i kao se u poglavlju koje se bavi prijedlogom *po* utvrdilo kako se u primjeru *ra unala su po tisu u kuna* ne radi o prijedlogu *po*, ve u estici *po*. Naime, estica *po* odre ena je kao ona upotreba jezi ne jedinice *po* u kojoj se ona može izostaviti, a da to izostavljanje ne proizvede neovjeren izraz ili prouzro i znatnu zna enjsku promjenu. Ukratko, ukoliko je *po* mogu e ispustiti radi se o estici, a ukoliko ga nije mogu e ispustiti radi se o prijedlogu. U skladu s time, može se primijetiti kako bi se i u primjeru *trešnje su za 20 kuna* moglo govoriti o estici *za* budu i da je *za* mogu e ispustiti. Da se tu radi o upotrebi estice *za* uz akuzativ, potvr uje primjer *sto kilograma trešanja je za tisu u kuna*. Naravno, ispuštanje *za* i *po* mogu e je samo ukoliko su konstrukcije *po + akuzativ* ili *za + akuzativ* dio

kreće od neke minimalne pretpostavljene vrijednosti ili od nule pa sve do 20 kuna, a što je konačni cilj koji je kretanje cijene postiglo (slikovito možemo reći i da su trešnje došle do položaja koji na vrijednosnoj skali predstavlja cijena od 20 kuna). Postizanje određene mjere može podrazumijevati i zamjenu, npr. u primjerima (115) - (118), no može označavati i način, npr. u primjerima (120) i (121). U tim primjerima koncept PUTA koji se povezuje s putem koji trajektor prelazi dostižu i određenu mjeru postaje način na koji postiže tu mjeru. U primjeru (122) pak radi se o tome da je količina gluposti dostigla svoju maksimalnu vrijednost (možemo to povezati s kretanjem cijene po vrijednosnoj skali) i time potaknula djelovanje trajektora. U primjeru (119) radi se pak o tomu da je akuzativno kodirani orijentir mjera postizanjem koje se jedna skupina izdvaja od druge/drugih.

(115) *Za kilu jagoda dajem tri kile jabuka.*

(116) *Trešnje se prodaju za 20, a jagode za 15 kuna.*

(117) *Dušu je prodao za te ulaznice.*

(118) *Dobio je milo za drago.*

(119) *Bili su bolji za tri boda.*

(120) *Pretrao je cestu za sekundu.*

(121) *Za centimetar smo izbjegli sudar.*

(122) *Dosta mi je gluposti za danas, odoh kući.*

Jedna od najčešćih upotreba konstrukcije *za + akuzativ*, upotreba za koju je, mogli bismo reći, ta konstrukcija specijalizirana, atributna je upotreba kojom se objekti identificiraju tako da im se određuje svrha ili namjena, npr. u primjerima (123) - (128). Određivanje namjene predmeta konstrukcijom *za + akuzativ* motivirano je prije svega iskustvom da je orijentirni cilj kretanja trajektora koji se kreće tako da mu se približava stražnjoj strani. Isto kao što objekt može biti okarakteriziran time odakle dolazi, npr. kada se radi o atributnoj upotrebi konstrukcije *iz + genitiv* ili *od + genitiv*, tako objekt može biti okarakteriziran i ciljem koji treba dostići. Upravo je dostizanje tog cilja i svrha postojanja tog objekta, njegova namjena.⁴¹⁹ Namjena je temeljno značenje i konstrukcije *za + infinitiv*, npr. u

imenskog predikata. Mogućnost ispuštanja *po* i *za* primjeri su koji upućuju da bi se u gramatici koje opisuju hrvatski jezik moglo uvesti i kategoriju predikatnog imena u akuzativu (no potreba su detaljnija istraživanja, posebice istraživanja upotrebe akuzativa mjere).

⁴¹⁹ Tanacković i Faletar (2010: 212) slično objašnjava: „Naime [...] konstrukcijom *za + akuzativ* označena je kao ciljni koncept upravo namjena, i to kao metaforička ciljna lokacija na kojoj trajektor u budućnosti treba ispuniti svoju svrhu, pa su i u ovom slučaju akuzativni referenti uklopivi u shematični koncept cilja kao i u drugim dosad opisanim slučajevima.“

primjeru (129), a motivira i upotrebu prijedloga *za* ispred zavisne re enice u primjeru (130).⁴²⁰

(123) *Raspisan je natje aj za u itelje hrvatskog jezika.*

(124) *Treba mi nož za ljevake.*

(125) *Cvije e je za mamu.*

(126) *Moram platiti ra un za struju.*

(127) *Htio bih stol za etiri osobe.*

(128) *Molim jednu kavu za van.*

(129) *To ti je super za o istiti auto.*

(130) *Imam jedne posebne cipele za kad pada kiša.*

⁴²⁰ Takva upotreba ne spominje se u hrvatskim gramatikama. Radi se o nesro nom atributu koji je u svojoj osnovi prijedložno-padežni izraz, no takav prijedložno-padežni izraz kod kojega je imenska rije zamijenjena vremenskom zavisnom re enicom, npr. *novac za tad* > *novac za kad bude gusto*. U uvodnome dijelu rada navedeno je kako nije opravdano smatrati da prijedlozi mogu upravljati re enicom, ve da se u tim slu ajevima radi o složenim veznicima. U skladu s time mogli bismo re i i da je u primjeru (130) *za kad* složeni veznik atributne re enice ili, detaljnije, vremenskoatributne re enice. Potrebno je primijetiti i kako drugi prijedložno-padežni izrazi koji se atributno upotrebljavaju ne mogu na sli an na in imensku rije zamijeniti zavisnom re enicom. Iznimka je prijedlog *od*, npr. *to je haljina od kad sam bila kuma u svatovima*.

3. O MOGU NOSTIMA PRIMJENE ZNA ENJSKI UTEMELJENOG OPISA UPOTREBE PRIJEDLOGA

An in-depth knowledge of a language is not attained until one has total mastery of its prepositional system. (Facal López u Bortone 2010: 238)

However, just having an appealing theoretical description of language is not a silver bullet for L2 learning and pedagogy. (Tyler, Mueller i Ho 2011: 196)

Kao što je ve prethodno napominjano, u itelji i lingvisti odavno su svjesni kako ovladavanje upotrebom prijedloga predstavlja velik, a ponekada i frustriraju e neshvatljiv problem onima koji u e neki drugi jezik (J2),⁴²¹ posebice na višim razinama, a sve zbog njihovih raznolikih zna enja koje je na prvi pogled teško popisati i opisati, a još teže racionalno usustaviti.⁴²² Istraživanja pokazuju kako je ispravna upotreba tzv. prostornih jezi nih jedinica, a to su naj eš e upravo prijedlozi, jedna od posljednjih stvari koja se nau i i/ili usvoji⁴²³ u ovladavanju drugim jezikom, a mnogi nikada ne uspiju ovladati upotrebom toliko dobro da bi dostigli razinu izvornih govornika, posebice kada se radi o apstraktnim zna enjima (Tyler, Mueller i Ho 2011: 182). Težini ovladavanja pridonosi i nepodudarnost prijedloga i njihovih upotreba me u razli itim jezicima,⁴²⁴ a što tijekom u enja utje e na interferenciju prvoga i drugog jezika. Primjerice Lam (2009: 2) upu uje

⁴²¹ Iako se u literaturi razlikuju pojmovi drugoga i stranog jezika (usp. Jelaska 2005), ovdje se, jednostavnosti radi, za oba pojma koristi zajedni ki naziv drugi jezik te se on odre uje kao bilo koji jezik druga iji od prvog nau enog jezika.

⁴²² Zanimljivo je primijetiti kako je prijedlozima u literaturi koja se bavi u enjem te pou avanjem drugog jezika posve eno iznena uju e malo pozornosti, a i ona je naj eš e usmjerena isklju ivo na prostorna zna enja ili na utjecaj prvoga jezika na usvajanje prijedloga u drugom jeziku. Kratak pregled literature koja se bavi usvajanjem prijedloga u drugome jeziku, a koja otvara više pitanja nego što daje odgovora, donosi Lam (2003).

⁴²³ Razlika izme u u enja jezika koje prototipno podrazumijeva svjestan proces u posebno oblikovanim situacijama i usvajanja jezika koje prototipno pretpostavlja spontan proces koji se odvija u prirodnim situacijama nije uvijek tako oštra, a u literaturi se pojmom usvojenost esto obilježava i stupanj nau enosti jezika kada njegova upotreba postaje spontana (usp. Jelaska 2005b: 90). Jednostavnosti radi, u radu se za oba procesa koristi zajedni ki naziv u enje jezika.

⁴²⁴ Coventry i Garrod (2004: 4) navode: „Spatial prepositions [...] are among the hardest expressions to acquire when learning a second language. This is because languages differ in the way in which they map linguistic terms onto spatial relations. For instance, in Spanish there is a single word, *en*, which maps onto the meanings of both *in* and *on* in English. Conversely, other languages subdivide containment and support relations more than does English. For example, in Dutch there are two words corresponding to *on* in English: *aan* is used for cases such as *The handle is on the cupboard door*, and *op* is used for cases such as *The cup is on the table* [...] languages that have two terms to cover *in* and *on*, as in English, sometimes do not do so in the same way as in English. For example, in Finnish the equivalent of *The handle is on the cupboard door* and *The apple is in the bowl* are grouped together using the inessive case (ending *-ssa*), whereas a different case ending (the adessive *-lla*) is used for *The cup is on the table*.”

na istraživanje koje je pokazalo da su kod deset studenata koji su dva semestra u ili španjolski jezika pogreške vezane uz upotrebu prijedloga druge po estotnosti (ine 16% ukupnog broja pogrešaka), odmah nakon izgovora (26% ukupnog broja pogrešaka). Tako er, Lam (2009: 2) navodi i istraživanje provedeno na trideset volontera mirovnih snaga koji su desetak tjedana bili izravno izloženi španjolskom jeziku, a koje je pokazalo kako nepravilna upotreba prijedloga ini petu naj eš u grešku (5% ukupnog broja pogrešaka), dok je ispuštanje prijedloga deveta naj eš a pogreška (3,2% ukupnog broja pogrešaka). Tradicionalan pristup prijedložnim zna enjima, koji ne pretpostavlja da me u razli itim zna enjima pojedinog prijedloga postoji neka sustavna veza, preslikan je u velik broj udžbenika i u iteljskih uputa, kao što je ve napominjano, a esto se u kona nici svodi na preporuku kako je upotrebu prijedloga najbolje nau iti napamet. Kako Taylor (1995: 109) primje uje, u iteljima i gramati arima najlakše je bilo zaklju iti kako je „prijedložna upotreba idiomatska i jednostavno mora biti nau ena“. ⁴²⁵ Kognitivna lingvistika s druge je pak strane uspjela pokazati kako su zna enja prijedloga me usobno povezana na sustavan na in, kao što je to pokazano u ovome radu i na primjeru hrvatskih prijedloga. Upravo zbog toga što može sustavno objasniti na prvi pogled nasumi ne jezi ne pojavnosti, posljednjih je godina stalno prisutan rast zanimanja za mogu nosti primjene kognitivne lingvistike i njezinih spoznaja na podru ju pou avanja drugog jezika (usp. Robinson i Ellis (2008)). Nažalost, danas postoji tek manji broj eksperimentalnih istraživanja koja primjenjuju kognitivnolingvisti ki pristup na pou avanje drugoga jezika. ⁴²⁶ U nastavku e se prikazati dva takva istraživanja koja se bave upravo primjenom spoznaja kognitivne lingvistike na pou avanje upotrebe prijedloga u engleskom i španjolskom jeziku. Istraživanja se temelje na zajedni koj pretpostavci da vo eno osvještavanje sustavne

⁴²⁵ Lam (2009: 3) upu uje na istraživanje koje pokazuje kako je takav oblik pou avanja u kojem treba zapamtiti popis razli itih i nepovezanih zna enja nepogodan za pou avanje upotrebe prijedloga. Primjerice to istraživanje pokazalo je da je nakon etiri godine sveu ilišnog u enja španjolskog jezika na takav na in samo 8% studenata postiglo preciznost u upotrebi prijedloga *por* 'po' i *para* 'za'.

⁴²⁶ Postoji ve i broj radova koji se mogu noš u primjene kognitivnog pristupa na pou avanje prijedloga bave na razini teorije (npr. Evans i Tyler 2005; Evans i Tyler 2004; Golfam i Rad 2010). Prakti nu je primjenu kognitivni pristup objašnjenju prijedloga našao i u jednom priru niku pod nazivom *English Prepositions Explained* (Lindstromberg 2010), a u uvodnome poglavlju navedeno je da je namijenjen „for people who have found that prepositions are not explained in dictionaries quite well enough. It is addressed to: teachers of English; translators and interpreters in training; undergraduates in English linguistics programs; studios advanced learners and users of English; EFL/ESL materials writers; anyone who is inquisitive about the English language“ (Lindstromberg 2010: 1). Budu i da je priru nik doživio ve i drugo izdanje, može se zaklju iti da ispunjava svoju svrhu te da postoji potreba za izradom sli nih priru nika i za druge jezike.

povezanosti me u različitim značenjima prijedloga dovodi do njihovog bržeg i to nijeg u enja i/ili usvajanja.⁴²⁷

Tyler, Mueller i Ho (2011) napravili su eksperimentalno istraživanje koje je obuhvatilo uzorak od etnaest osoba na vrlo visokoj razini u enja engleskog jezika, a koji su profesionalni prevoditelji i iji je materinski jezik talijanski. Iako se radi o osobama koje engleski jezik u e najmanje deset godina i s njega svakodnevno prevode, pravilna upotreba prijedloga *to* 'na, za, u, do, prema', *for* 'za, na po, zbog, iz' i *at* 'na, u, kod, pri' još uvijek im izaziva probleme. Sudionici istraživanja bili su uključeni u poseban kratkotrajan program na jednom američkom sveučilištu. Svrha programa bila je pružiti naprednu obuku u engleskom jeziku i o kulturi SAD-a te su sudionicima kao dio redovne nastave održana predavanja o navedenim prijedlozima. Prethodno su sudionici izjavili kako su im prijedlozi esto problem, iako su se s njima susreli nebrojeno puta te su o njima naučiti ili sve što klasični izvori mogu ponuditi. Kao posebice velik problem istaknuli su mnogobrojna značenja prijedloga te njihove sveze s glagolima, pridjevima i imenicama koje najčešće moraju naučiti napamet te ih vrlo esto miješaju. Prvog dana istraživanja proveden je predtest koji je pokazao kako, unatoč visokom znanju engleskog jezika, sudionici imaju posebice velikih problema s apstraktnim značenjima prijedloga. U prosjeku su na predtestu ostvarili 19,5 bodova od mogućih 40 bodova. Najviše problema izazvao je prijedlog *at* kod kojega su postigli prosječnu točnost u upotrebi apstraktnih značenja od 17,9%. Kod apstraktnih značenja prijedloga *to* postigli su prosječnu točnost od 49,2%, dok su sudionici bili najsigurniji u upotrebu prijedloga *for* kod kojega su postigli prosječnu točnost od 72%. Drugoga dana istraživanja sudionicima je održano predavanje o prijedlogu *to*, a predavanje je slijedio rad u paru koji je bio usmjeren na pravilnu upotrebu prijedloga u različitim kontekstima. Trećega dana istraživanja održano je predavanje o prijedlozima *for* i *to* te rad u paru te su nakon petnaest minuta pauze sudionici pisali potest. Razvijena su dva testa jednake težine, verzija A i verzija B. Polovica sudionika pisala je verziju A kao predtest i verziju B kao potest, dok je druga polovica ispitanika pisala testove obrnutim redoslijedom. Testovi su napravljeni u obliku višestrukog izbora pa su sudionici u svakome odlomku teksta ili dijalogu morali popuniti prazninu jednim od ponuđenih prijedloga koji

⁴²⁷ Pretpostavku potvrđuju i istraživanja provedena u okviru kognitivne psihologije. Lam (2009: 4) ističe: „Moreover, studies in cognitive psychology have shown that it is easier to retrieve a list of information if there is an organising structure that specifies a relationship among the items, since this structure offers additional routes via which information can be found [...]. Therefore, drawing learners' attention to the relationships among prepositional uses may facilitate their retrieval. In addition, the process of figuring out the patterns among the uses increases the amount of attention that learners pay to the form, which leads to deeper and more successful learning [...].“

je po njihovom sudu najbolje odgovarao. Testovi su pomo u izvornih govornika isprobani i prilago eni tako da svakoj praznini u odlomku ili dijalogu ogovara samo jedan od ponu enih prijedloga. Ukupan je broj promatranih odgovora bio 40. Predava i su u dvama 50 minutnim predavanjima na interaktivan na in izložili kognitivno utemeljenu interpretaciju prijedloga. Predavanje je zapo elo tako da je predava kratko objasnio da rije i imaju mrežu povezanih zna enja te objašnjenjem da središnje zna enje svakoga prijedloga ozna ava prostorni odnos izme u fokusa i pozadine, tj. trajektora i orijentira. Predavanje je bilo popra eno prezentacijom koja se sastojala od mnogobrojnih fotografija, stripova i video isje aka. Svako zna enje predstavljeno je skicom koja pokušava oslikati to zna enje. Nakon predavanja sudionici su radili u paru, a rad se sastojao od prepoznavanja i imenovanja zna enja na osnovi skica koje ine mrežu zna enja prijedloga te osmišljavanju primjera za pojedino zna enje prijedloga. Tako er, sudionicima je dan niz novinskih naslova od kojih je svaki oprimjeravao drugo zna enje prijedloga, a sudionici su na osnovi zna enja prijedloga u naslovu morali smisliti pri u u dvije re enice. Svi su izvršili zadatke u zadanom vremenu. Nakon izvršene analize predtesta i potesta uo eno je kako su napredovali svi sudionici istraživanja (osim jednoga koji je na potestu ostvario 1 bod manje). Prosje an broj ostvarenih bodova u testu narastao je s 19,5 na 24,4 bodova od 40 mogućih, a što je prosje ni porast od 4,9 boda ili 12%. Sudionici su pokazali napredak u ovladanosti upotrebom svih triju prijedloga – u upotrebi prijedloga *at* napredovali su 14,2%, prijedloga *to* 17,6% i prijedloga *for* 3,3%. Iz navedenih rezultata Tyler, Mueller i Ho (2011) zaklju ili su kako su sudionici znatno napredovali u razumijevanju prijedloga *to*, *for* i *at*, a injenicu da ni jedan ispitanik nije postigao 100% opravdavaju vremenskim ograni enjem i visokim kognitivnim optere enjem istraživanja (u samo 100 minuta predavanja sudionici su morali usvojiti mnogo novih op ih koncepata (npr. semanti ke mreže, metafore...) koji predstavljaju znatno druga iji pristup razmišljanju o prijedlozima nego onaj na koji su bili nau eni, a u isto su vrijeme morali nau iti zna enja pojedina nih prijedloga). Ipak, imaju i na umu da se radio o vrlo naprednim u enicima engleskog jezika koji se s njime susre u svakodnevno i za koje se može pretpostaviti da su dostigli krajnje stanje nau enosti jezika koje je mogu e ostvariti oslanjanjem na unos i implicitno u enje, injenica da su napredovali za 12% nakon samo dva predavanja potvr uje pretpostavku da kognitivni pristup može imati više nego vrijedan doprinos u ovladavanju upotrebom prijedloga.⁴²⁸

⁴²⁸ Ipak, Tyler, Mueller i Ho (2011: 202) upozoravaju da rezultate treba interpretirati s oprezom budu i da

Lam (2009) je napravila eksperimentalno istraživanje u kojemu se uspoređuje tri skupine u enika španjolskog jezika (radi se o studentima koji već etiri semestra u e španjolski na srednjoj razini na jednom od sveučilišta u Sjevernoj Americi). Sve skupine poduavao je isti učitelj pa se može pretpostaviti da su na istoj razini znanja. Prva (11 sudionika) i druga skupina (17 sudionika) nasumično su odabrane te su slušale eksperimentalno kognitivno utemeljeno predavanje o španjolskim prijedlozima *por* i *para* (koje u enici španjolskog vrlo često miješaju), dok je treća skupina (19 sudionika) slušala usporedno klasično utemeljeno predavanje. Svaka skupina odslušala je dva predavanja, prvi dan 25 minuta te drugi dan 20 minuta, a istraživačica je predavanja održala strogo se pridržavajući plana kako bi predavanja bila jasna te jednako trajala. Predavanja su održana na engleskom kako bi se izbjegli problemi koji mogu proizaći iz nerazumijevanja (iako su se značenja prijedloga navodila bez engleskog prijevoda budući da u engleskom ne postoje ekvivalentna značenja). Ukratko i pojednostavljeno, prvoga dana predavanja su se sastojala od opisa značenja prijedloga te pokazivanja i objašnjavanja primjera. Sudionicima je prvotno pokazana kratka priča u kojoj su upotrebljena različita značenja prijedloga *para*. Svako značenje prijedloga popraćeno je ilustracijom, a sudionici su na osnovi svih ilustracija trebali zaključiti koje je prototipno značenje prijedloga *para*. Nakon toga istraživačica je objasnila ostala značenja toga prijedloga te su ih sudionici zapisali te upotrijebili u rečenicama.⁴²⁹ Nakon toga isto je učinjeno i za prijedlog *por*. Drugoga dana ponovljeno je predavanje o prototipnom značenju obaju prijedloga te o vezama između prototipa i ostalih značenja te su sudionici morali riješiti dva zadatka od kojih se prvi sastojao od 11 rečenica u kojima je trebalo ispravno iskoristiti *por* ili *para* dok su u drugome sudionici morali napisati rečenice koristeći *por* i *para* kako bi ispravno dogaj prikazan slikama. Treća skupina na predavanju je imala istu kratku priču koja je sadržavala iste ilustracije, no sudionicima je rečeno kako su one tu samo kako bi učinile priču

istraživanje ima i niz nedostataka. Budući da je prezentacija koje je pratila predavanja sadržavala mnogo privlačnih vidnih podražaja i kontekstualiziranih upotreba prijedloga, pitanje je bilo neki drugi sudionici koji nisu poslušali predavanje o kognitivnom pristupu prijedlozima na osnovi iste prezentacije jednako unaprijedili svoju ovladanost upotrebom prijedloga. Također, budući da istraživanja u svakom slučaju moraju sadržavati kontrolnu skupinu, a nužan je i odgovorni potest. Potrebno je napraviti istraživanja na znatno širem uzorku na sudionicima različitih jezika njihove pozadine te različitih razina znanja engleskog. Primjerice budući da su u ovom testiranju sudjelovali izvorni govornici talijanskog koji je srodan engleskom, lako je objasniti zbog čega je najmanji napredak vidljiv u upotrebi prijedloga *for*. Naime, talijanski jezik ima srodan prijedlog koji čak ima i niz istih apstraktnih značenja. U konačnici, Tyler, Mueller i Ho (2011) zaključuju kako je istraživanje obe avajaju i prvi korak u eksperimentalnim istraživanjima primjene kognitivne lingvistike na poučavanje engleskih prijedloga.

⁴²⁹ Naravno, ne radi se o potpunom prikazu svih mogućih značenja prijedloga *por* i *para*, već o pojednostavljenom opisu koji je, sa stajališta poučavanja drugog jezika, praktičan i lako shvatljiv u rečenicama koji španjolski jezik učena srednjoj razini.

zanimljivijom. Nakon čitanja prijedloga sudionicima je samo pokazan popis različitih značenja prijedloga bez uspostavljanja ikakve veze među njima. Sudionici su pisali pretest tjedan dana prije predavanja, pretest koji je uslijedio odmah nakon predavanja te odgovorili pretest četiri tjedna nakon predavanja. Korištene su dvije verzije testova jednake težine. Testovi su se sastojali od dvaju zadataka. U prvome zadatku sudionici su trebali dopuniti rečenicu koja je završavala na *por* ili *para* tako da odaberu najbolji ponuđeni odgovor. U drugome zadatku trebali su u 20 rečenica odlučiti odgovara li bolje prijedlog *por* ili *para* te na skali od 1 do 5 izraziti koliko su sigurni u svoj odgovor. Među ostalim, analiza podataka dobivena testiranjem pokazala je da znatniji iskorak u porastu broja točnih odgovora nije postigla nijedna skupina sudionika (iako su bili brži u davanju odgovora što ukazuje na to da su predavanja bila plodonosna), no pokazala je i da su na odgovornom testu sudionici koji su slušali kognitivno utemeljeno predavanje imali manje problema u prizivanju usvajanja različitih značenja prijedloga za razliku od onih koji su slušali klasično predavanje. Iz toga se može zaključiti kako kognitivni pristup pokazuje veću trajnost naučenoga nego klasični pristup. Skupina koje je slušala klasično predavanje većinu pogrešaka napravila je zbog nemogućnosti razlikovanja *por* i *para* dok su ostale dvije skupine imale manji broj takvih pogrešaka. Iako se radi o statistički maloj razlici, može se oprezno zaključiti kako su skupine koje su slušale kognitivno utemeljeno predavanje svjesnije toga da ta dva prijedloga izražavaju različita značenja, a što je jasno oslikano njihovim različitim prototipima. Također, analiza podataka pokazala je da su sudionici koji su slušali kognitivno utemeljeno predavanje o prijedlozima znatno brže postali mnogo sigurniji u točnost svojih odgovora, a pokazala je i da je podudaranje između točnosti odgovora i sudionikove sigurnosti u točnost tako i veća kod sudionika koji su sudjelovali u kognitivno utemeljenom predavanju što upućuje na to da su to učinili u procjenjivanju toga što znaju, a što ne znaju. U konačnici, može se zaključiti kako je eksperimentalno istraživanje pokazalo da, iako nije došlo do značajne veće sigurnosti u odabiru prijedloga *por* i *para*, kognitivni pristup ima dugotrajniji učinak na odabir točnih odgovora i vodi do veće osviještenosti o različitosti značenja tih dvaju prijedloga, a i sudionici imaju više pouzdanja u svoje znanje. Takvi zaključci jasno ukazuju na moguću prednost kognitivno utemeljenog pristupa u poučavanju prijedloga u drugom jeziku.⁴³⁰

⁴³⁰ I Lam (2009: 14) je oprezna u iznošenju stavova: „While the results of the current study suggest that a linguistically informed approach has advantages over a non-explanatory approach, it does not follow naturally that a good linguistic model also makes for a good pedagogical model. In order to properly apply cognitive linguistic analyses to grammar teaching, we will need to understand more fully their psycholinguistic reality as well as take into account the many other factors that can influence language

Navedena eksperimentalna istraživanja pokazuju da kognitivna lingvistika uistinu ima ime pridonijeti procesima poučavanja i učenja drugoga jezika, posebice kada se radi o prijedlozima.⁴³¹ Ipak, potrebno je istaknuti kako je potrebno provesti još veliki niz istraživanja na puno većim uzorcima i na puno više jezika. No da bi se uopće moglo pristupiti takvim istraživanjima potrebno je prije svega napraviti detaljne opise što većeg broja jezičnih sustava na temelju kognitivnog pristupa jeziku. Namjera autora ovoga rada bila je upravo to – postaviti temelje svrsishodnom opisu prijedloga hrvatskog jezika u okviru teorije kognitivne lingvistike. Ali ne samo opisa radi i ne samo teorije radi, već i radi moguće primjene tog opisa jer je teorija bez konkretne primjene samo djeluje stvarno. Autor ovoga rada, dijelom i iz iskustva u poučavanju stranaca hrvatskom jeziku, uvjeren je kako je kognitivni pristup poučavanju prijedloga posebice u inkovitetu da ulaganje u daljnje istraživanje takvog pristupa može samo pospješiti poučavanje hrvatskog kao drugog jezika, a ukoliko ga i ne pospješite se pokaže pogrešnim, sigurno će dovesti do drugih vrijednih spoznaja.

learning and teaching, such as clarity, simplicity, learners' cognitive styles and time limitations. The positive findings of this study suggest that cognitive linguistic descriptions of prepositions do have something to contribute to language learning, but more research will need to be done on how best to integrate these analyses with the concerns of classroom pedagogy."

⁴³¹ Tyler, Mueller i Ho (2011: 201) isti u tri osnovne prednosti takvog pristupa: „First, a systematic, motivated account of the range of conventional meanings associated with a single preposition, a semantic network, cuts down considerably on the amount of arbitrariness and hence reduces the need for rote learning on the part of the second language learner. Second, because the model draws heavily on the notion of the experiential basis of meaning and represents the extended senses as arising from observations of the external, physical-spatial world, it reflects the learners' own experiences with the world. Understanding the motivation behind the extended meanings as being experientially motivated and coherent with the learners' own observations of the world would seem to make these meanings easier to acquire. Third, the various meanings are represented as gestalt-like conceptualizations of situations or scenes which are systematically connected, rather than a series of discrete dictionary-type definitions strung together in a list. Such graphic representations can provide visual rubrics that may be useful presentational tools for the language teacher and useful aids for the second language learner."

4. ZAKLJUČAK

U uvodnome dijelu naglašeno je kako su ciljevi ovoga rada sljedeći:

- i. odgovoriti na pitanje zašto, kako i na osnovi kojih pretpostavki kognitivna lingvistika pristupa prijedlozima
- ii. pokazati na primjerima kako izgleda opis prijedloga u okviru kognitivne lingvistike, tj. ponuditi značajski opis odabranih prvotnih i orijentacijskih prijedloga u hrvatskom jeziku usmjeren na uočavanje, određivanje i opisivanje odnosa unutar značajskih mreža te određivanje temeljnog nadznanja (izabrani su prijedlozi kojima do sada u okviru kognitivne kroatistike i slavistike nije bila posvećena znatnija pozornost ili su u potpunosti zanemareni)
- iii. ukazati na mogućnost primjene takvog pristupa prijedlozima.

Autor ovoga rada nada se kako je, barem u većoj mjeri, uspio dostići i zadane ciljeve. U nastavku se pokušava donijeti kratak i sažetak spoznaja iznesenih u ovome radu, ukazuje se na probleme na koje treba obratiti pozornost u budućim istraživanjima te se govori o mogućim smjerovima budućih istraživanja.

Analiza prijedloga koja je provedena u ovome radu neosporno potvrđuje pretpostavku kognitivne lingvistike kako je prijedloge potrebno smatrati višeznačnim jezičnim jedinicama kod kojih različita pojedina značenja nisu nasumične pojavnosti, već pojavnosti koje su dijelom sustavno izgrađene značajske mreže. Značajska mreža prijedloga organizirana je oko prototipnog značenja, tj. sva pojedina značenja mogu se izravno ili neizravno povezati s prototipnim značenjem. Prototipno značenje prijedloga prostorno je naravi i proizlazi izravno iz percepcije i tjelesnog iskustva svijeta (drugim riječima, značenje prijedloga odražava prostornu konceptualizaciju i tjelesno iskustvo). Također, kako što je pokazano u provedenim analizama, prototipno značenje izravno je povezano i s predodžbenom shemom koja je značajska poveznica koja na višoj razini povezuje sva pojedina značenja, tj. predodžbena shema je ta koja značajskoj mreži pruža koherentnost i stabilnost. Predodžbena shema sastoji se ne samo od konfiguracijskih elemenata, već i od funkcionalnih, a koji su osnova na kojoj se izgrađuje značajska mreža prijedloga, posebice onaj dio mreže koji se odnosi na apstraktna značenja. Pretpostavke o predodžbenim shemama prijedloga analiziranih u ovome radu navedene su u nastavku, a autor se nada kako je u središnjem dijelu rada uspio, barem u većoj mjeri, i dokazati te pretpostavke. Isticanjem predodžbenih shema kao vezivnog tkiva značajskih mreža, ovaj

se rad, kao što je bilo napomenuto, donekle otklanja od uobičajenih kognitivnolingvističkih opisa prijedloga.

- i. Upotreba prijedloga *po* uz lokativ povezuje se uz predodžbenu shemu POVRŠINA KAO PUT, a upotreba prijedloga *po* uz akuzativ uz predodžbenu shemu POVRŠINA KAO CILJ.
- ii. Upotreba prijedloga *s* uz genitiv povezuje se uz predodžbenu shemu POVRŠINA KAO ISHODIŠTE, a upotreba prijedloga *s* uz instrumental uz predodžbenu shemu ZDRUŽENOST.
- iii. Upotreba prijedloga *iz* uz genitiv povezuje se uz predodžbenu shemu SPREMNIK KAO ISHODIŠTE.
- iv. Upotreba prijedloga *bez* uz genitiv povezuje se uz predodžbenu shemu ODSUTNOST.
- v. Upotreba prijedloga *do* uz genitiv povezuje se uz predodžbenu shemu TO KA KAO CILJ.
- vi. Upotreba prijedloga *o* uz lokativ povezuje se uz predodžbenu shemu TO KA KAO MJESTO, a upotreba prijedloga *o* uz akuzativ povezuje se uz predodžbenu shemu TO KA KAO CILJ.
- vii. Upotrebe prijedloga *nad*, *pod*, *pred* i *za* uz instrumental povezuju se uz predodžbene sheme SMJEŠTENOST S GORNJE, DONJE, PREDNJE i STRAŽNJE STRANE, a upotrebe prijedloga *nad*, *pod*, *pred* i *za* uz akuzativ povezuju se uz predodžbene sheme GORNJA, DONJA, PREDNJA i STRAŽNJA STRANA KAO CILJ.

Model opisa upotrijebljen u ovom radu ne može predvidjeti razvoj značajne mreže prijedloga, ali može, beziznimno, objasniti pojedine upotrebe prijedloga. U skladu s time, cilj ovoga rada nije bio skupiti i popisati sva moguća i upotreba značajna pojedinog prijedloga u svim mogućim kontekstima, to je jednostavno nemoguće, već u skladu s metodologijom uočiti i popisati vrste, tj. skupine značajna pojedinog prijedloga te vidjeti kako se izdvojena značajna odnose prema, tj. uklapaju u temeljnu predodžbenu shemu. Drugim riječima, cilj je bio uspostaviti jedinstvo među različitim značajnima prijedloga i razviti objasnidbeni model koji može sva daljnja specifična značajna lako uklopiti u značajnu mrežu. Od proučavanja strogo određenog korpusa odustalo se jer se ograničavanjem na korpus javlja mogućnost da se pojedina upotreba, pa čak i u ustaljenoj, u odabranom korpusu ne pojavi. Također, potrebno je napomenuti kako prema stajalištu kognitivne lingvistike ne postoji upotreba prijedloga u kojoj bi prijedlog imao samo funkcionalnu ulogu povezivanja dvaju pojmova, tj. prijedlozi su u svakoj svojoj upotrebi

zna enjske jedinice. To stajalište pokazalo se utemeljenim u provedenim analizama upotrebe prijedloga. Ukoliko je zna enje izrazito apstraktno, tada se radi samo o zna enju koje se udaljenije od prototipa ili, drugim riječi ima re eno, o zna enju koje temeljnu predodžbenu shemu elaborira na izrazito specifičan način. Drugim riječi ima, izme u gramatike s jedne strane i semantike s druge strane ne postoji granica koja ih vrsto odjeljuje, već se radi o kontinuumu, a zna enjska konkretnost obrnuto je proporcionalna u estalosti i gramatičnosti. Tako er, potrebno je naglasiti kako se u hrvatskom jeziku prijedlozi u najvećem broju slučaja pojavljuju uz padeže te da prijedložno-padežna konstrukcija može imati zna enje koje nadilazi zbroj zna enja prijedloga i padeža. U tom smislu, u jezicima kakav je hrvatski, teško je govoriti isključivo o zna enju prijedloga, a zanemariti koliki utjecaj na zna enje prijedložno-padežnog izraza ima zna enje padeža. Dakle u ovome radu uzimao se u obzir zna enjski doprinos padeža, no opis prijedložno-padežne konstrukcije usmjeren je u svakom trenutku na uočavanje zna enjskih elemenata kojima zna enju konstrukcije doprinosi prijedlog. U tom smislu potrebno je reći i da se pri analizama provedenim u ovome radu pokazalo i kako estotnost pojedinog prijedložno-padežnog izraza i razvedenost zna enjske mreže te konstrukcije izravno ovisi i o zna enjskoj kompatibilnosti prijedloga i padeža.

Provedena analiza pokazala je kako su prostorna zna enja temeljna zna enja prijedloga, da su prostorna zna enja izravno povezana s predodžbenim shemama te da se iz njih razvijaju neprostorna zna enja. Neprostorna zna enja prije svega nastaju procesom iskustvenog koreliranja, tj. izravno su motivirana iskustvom svijeta koji nas okružuje. Drugim riječi ima, prostorno zna enje objasnidbeno je središte zna enjske mreže svakog analiziranog prijedloga. Ipak, zna enje koje je objasnidbeno središte, ne mora biti ono koje se najčešće pojavljuje. Primjerice konstrukcija *o + lokativ* specijalizirala se za izražavanje objekta mišljenja ili razgovora, a konstrukcija *za + akuzativ* specijalizirala se za izricanje svrhe ili namjene. Ipak, svim tim specijaliziranim upotrebama preko temeljne predodžbene sheme može se dokazati povezanost s temeljnim prostornim zna enjem. Stoga se to prostorno zna enje mora posebno dobro opisati – kako sa stajališta objekata koji se nalaze u prostornom odnosu, tako i sa stajališta funkcionalnih posljedica koje su povezane s takvim prostornim odnosom. Tako er, provedena analiza pokazala je kako su opisi prijedloga u hrvatskim riječima i gramatikama poprilično loši, nezadovoljavajući, nepotpuni, a ponekad čak i jednostavno pogrešni. Primjerice hrvatske gramatike i riječnici propuštaju uvidjeti da se *po* pojavljuje i kao estica, da prijedlogu *za* dopuna može biti i rečenica i sl. Napomenama donesenim uz svaki analizirani prijedlog bilo bi poželjno

osvježiti budu e opise tih prijedloga u gramatikama i rije nicima. Stvar koju svakako treba promijeniti u hrvatskim gramatikama naglašavanje je isklju ive povezanosti prijedloga sa sklonjivim rije ima. Analize prijedloga u ovome radu pokazale su da se ve ina prijedloga kombinira i s nesklonjivim rije ima, npr. drugim prijedložno-padežnim izrazima, prilozima, brojevima i sl. Budu i da se radi gotovo pa o pravilu, a nikako ne tek o iznimci, barem kada se radi o visokogramatikaliziranim prijedlozima, tu injenicu nikako nije opravdano i dalje zanemarivati u gramatikama.

Analiza prijedloga u ovome radu pokazala je i kako hrvatski jezik ima pravilan sustav prijedloga, to nije re eno, prijedložno-padežnih konstrukcija, a kojima se stupnjevito izražava prostorna složenost orijentira (ta prostorna složenost izravno je povezana i s ja inom mogu eg utjecaja orijentira na trajektor) te orijentir dovodi u odnos sa stati noš u ili dinami noš u trajektora, tj. jednim od etiriju temeljnih prostornih zna enja. Tako na jednoj strani imamo prijedloge koji kodiraju odnos trajektora i orijentira koji se povezuje s konceptom SPREMNIKA, tj. koji se odnose prema orijentirima kao prema objektima trodimenzionalne naravi, a takvi su prostorno najsloženiji, perceptivno najzahtjevniji te kognitivno najsloženiji, a i najja e i najsloženije djeluju na orijentir koji se nalazi u njihovoj unutrašnjosti (npr. sakrivaju ga od pogleda, ograni avaju mu kretanje, itd.). S druge strane su prijedlozi koji kodiraju odnos trajektora i orijentira koji se povezuje s konceptom TO KE, tj. prijedlozi koji se odnose prema orijentirima kao prema jednodimenzionalnim objektima, a time njihovu perceptivnu zahtjevnost i kognitivnu složenost svode na najmanju mogu u mjeru. Takvi orijentiri posljedi no i najmanje utje u na trajektor. U sredini su prijedlozi koji kodiraju odnose izme u trajektora i orijentira koji se povezuje s konceptom POVRŠINE. Tablica (1) prikazuje preko kojih konstrukcija su koncepti SPREMNIKA, POVRŠINE i TO KE povezani s kretanjem ili stati noš u trajektora. Drugim rije ima, pokazuje se kako hrvatski jezik sustavno razlikuje s jedne strane svojstva trajektora, a s druge strane svojstva orijentira, no i da su svojstva trajektora i orijentira bitna pri odabiru konstrukcije kojom e se kodirati odre eni prostorni prizor. U tablici su naravno navedene prototipne prostorne upotrebe, jedino je kod prijedloga *po* navedeno i lokacijsko i dinami no zna enje konstrukcije s lokativom, no dinami no zna enje je prototipno zna enje konstrukcije.

	SPREMNIK	POVRŠINA	TO KA
adlativno	u + akuzativ <i>idem u ku u</i>	na + akuzativ <i>idem na igralište</i> po + akuzativ <i>idem po kruh</i>	o + akuzativ <i>objesiti o klin</i> do + genitiv <i>idem do trgovine</i>
ablativno	iz + genitiv <i>dolazim iz ku e</i>	s + genitiv <i>pao sam s krova</i>	od + genitiv <i>dolazim od Zagreba</i>
perlative	kroz + akuzativ <i>hodam kroz šumu</i>	po + lokativ <i>hodam po šumi</i>	instrumental <i>hodam šumom</i>
lokalno	u + lokativ <i>ja sam u ku i</i>	na + lokativ <i>ja sam na igralištu</i> po + lokativ <i>brašno je po stolu</i>	o + lokativ <i>lan i visi o vratu</i>

Tablica 1

Jedna od pojavnosti kojima je u ovome radu posve ena znatnija pozornost sintakti ka je sinonimija i antonimija konstrukcija u kojima se nalaze prijedlozi. Naravno, kao i kod svake sinonimije i antonimije, ne radi se o potpunom istozna ju ili o potpunoj suprotnosti zna enja, ve o preklapanju dijelova zna enjskih mreža pojedinih konstrukcija. Kod situacija zamjenjivosti jedne prijedložne konstrukcije drugom uvidjelo se da se radi ili o posljedici prisutnosti istih funkcionalnih odnosa unutra razli itih prostornih prizora ili da se radi o promjenama pri konceptualiziranju, npr. ponekada se jedan orijentir može poimati i kao TO KA i kao POVRŠINA, ali i kao SPREMNIK. Drugim rije ima, odre eno kodiranje prostornih prizora odre enim prijedlogom nije automatski proces percepcije tog prizora i njegovog uspore ivanja s idealnom apstrakcijom predodžbene sheme. To nas dovodi i do pitanja što je to što odre uje kojim e se prijedlogom kodirati odre eni prostorni prizor i kako se to kodiranje odvija. Prije svega potrebno je re i kako je zna enje fenomen uvjetovan najrazli itijim imbenicima – jezi nim i izvanjezi nim – ta se injenica neosporno pokazala istinitom u analizama provedenima u ovome radu. Ti razli iti imbenici uvjetuju prihvatljivost odre ene jezi ne jedinice za kodiranje odre enog odnosa, a time to zna i i da je sintaksa uvjetovana i jezi nim i izvanjezi nim imbenicima. U skladu s time treba prihvatiti da kada se radi o odnosu sintakse i semantike nikako nije opravdano govoriti o jakoj autonomiji sintakse, ali kako nije opravdano govoriti ni o potpunoj podre enosti sintakse zna enju. U tom smislu najopravdaniji pristup ini se prihva anje teze o slaboj autonomiji sintakse.

Koliko god se zna enjski utemeljen opis upotrebe pojedinog prijedloga ini dobar, on uvijek boluje od odre enog broja mana. O tim manama govoreno je i u teorijskom dijelu rada te ih nije potrebno ponovno navoditi, no potrebno je svakako još jednom izdvojiti nemogu nost odre ivanja to nog broja lanova zna enjske mreže. O kriterijima prema kojima se odre uje to an broj lanova zna enjske mreže ovisi kako e zna enjska mreža izgledati (posebice ukoliko ju odlu imo prikazivati grafi ki). Mišljenje je autora ovoga rada kako se tu radi o neprimjerenom pristupu i da rasprava o tome je li neka konkretna upotreba ostvaraj jednoga zna enja ili primjer nekog drugog zna enja u na elu nije pravilno postavljena ni usmjerena. Autor je mišljenja kako je zna enjska mreža prije svega kontinuum unutar kojega osoba koja opisuje taj kontinuum može prema razli itim kriterijima izdvojiti to ke i pripisati im status zasebnog zna enja, a ono što se nalazi izme u tih to aka arbitrarno se može pripojiti bilo kojoj od to aka. Kao što je ve spomenuto, u sli nom tonu govori i Langacker (2007: 433), pa stoga vrijedi i ponoviti njegove rije i:

An alternative metaphor, arguably less distorting, likens an expression's range of meanings to a mountain range, which is continuous but very uneven due to rises, depressions, peaks, and valleys. Counting the senses of a lexical item is analogous to counting the peaks in a mountain range: how many there are depends on how salient they have to be before we count them; they appear discrete only if we ignore how they grade into one another at lower altitudes. The uncertainty often experienced in determining which particular sense an expression instantiates on a given occasion is thus to be expected. In terms of the metaphor, such uses correspond to points in a valley lying between two peaks. Whether we assign such points to one peak, to the other, to both, or to neither is essentially arbitrary. (Langacker 2007: 433)

Naravno, svatko tko opisuje zna enjski kontinuum pokušava koristiti što objektivnije kriterije pri utvr ivanju to aka unutar tog kontinuumu, no ne postoje dovoljno dobri kriteriji koji bi bili univerzalno primjenjivi, pogotovo ne u komparativnim ili kontrastivnim pristupima, te se s time treba pomiriti (barem za sada). Neurološka i psiholingvisti ka istraživanja daleko su još od sustavnih testova kojima bi se jednozna no mogla dokazati konceptualna istaknutost pojedine to ke unutar kontinuumu u odnosu na druge to ke. A uz sve to treba uzeti u obzir da je konceptualno podru je koje pokriva pojedina jezi na jedinica promjenjivo, tj. kako je polisemija rezultat dugotrajne upotrebe, no da se upotrebom odnosi me u višestrukim zna enjima mijenjaju. Dakle ne treba se zamarati time je li neka upotreba zasebno zna enje ili je tek rubni ostvaraj nekog drugog zna enja (to

ionako, zasada, nije mogu e neurološki dokazati). Autor ovoga rada smatra da je potrebno dobro opisati temeljno prostorno zna enje te osvijestiti korisnike tog opisa kako je to temeljno prostorno zna enje preko zajedni ke supersheme prisutno u svim ostalim upotrebama prijedloga. Koliko e se ostalih upotreba prijedloga navesti u opisu prijedloga odluka je pojedinog autora opisa, a ona ne ovisi samo o zna enjskoj mreži pojedinog prijedloga i o lingvisti koj metodologiji, ve ovisi i o svrsi i cilju tog opisa, kao i o tome tko e taj opis upotrebljavati. Dakle nije bitno je li neka upotreba zasebno zna enje prijedloga ili ne, ve je bitno kako su pojedine upotrebe me usobno povezane. Ukoliko shvatimo na in na koji zna enja nastaju i na koji su me usobno povezana, ne e biti problem usvojiti ih niti e nas zna enje koje se ne pojavljuje u rje niku mo i iznenaditi. Autori opisa prijedloga u gramatikama, rje nicima, ali i u udžbenicima za pou avanje stranih jezika trebali bi prije svega biti usmjereni na uo avanje i naglašavanje koherentnosti pojedine zna enjske mreže.

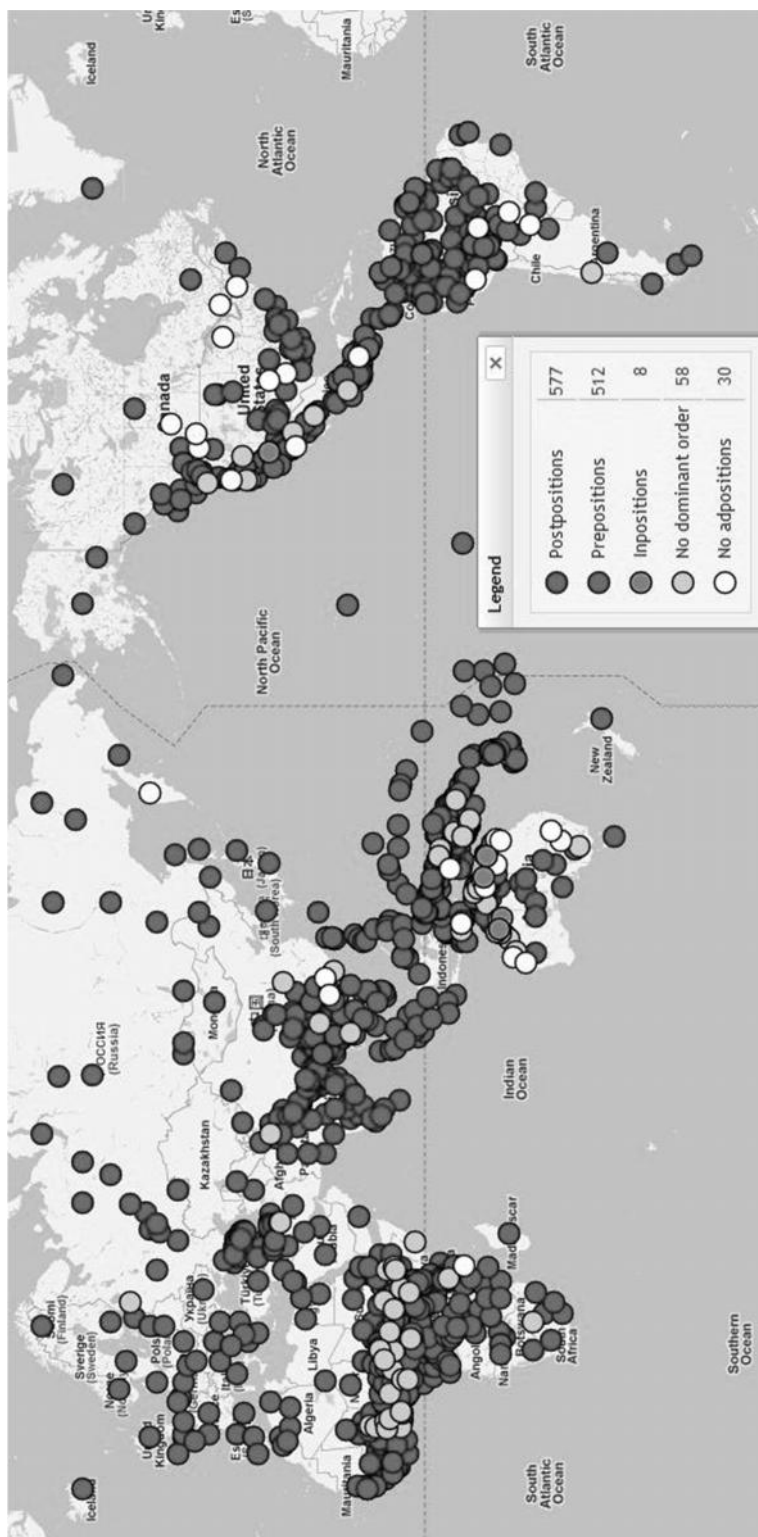
Ovaj je rad prije svega sinkronijske naravi, no ve su uvodni dijelovi nazna ili kako je nemogu e u potpunosti shvatiti zna enjsku mrežu prijedloga ukoliko joj se ne pristupi dijakronijski, tj. ukoliko se ne prou i gramatikalizacijski put prijedloga. U tom smislu, dijakronijski usmjeren opis prou enih prijedloga nadopunio bi opis predložen u ovome radu (iako, na umu svako treba imati injenicu o ograni enom doseg i mogu nostima dijakronijskih prou avanja). Tako er, ovaj rad usmjeren je isklju ivo na suvremeni standardni hrvatski jezik, no bilo bi više nego zanimljivo vidjeti koliko se zna enjska mreža prijedloga u suvremenom standardnom jeziku preklapa sa zna enjskim mrežama prijedloga u pojedinim narje jima ili lokalnim govorima. U svakom slu aju može se odmah predvidjeti kako nije vjerojatno nepodudaranje u prostornim upotrebama pojedinih prijedloga, no može se pretpostaviti i da bi do odre enih nepodudaranja trebalo do i pri neprostornim upotrebama. Nadalje, u ovome radu zastupa se lokalisti ki pristup zna enju prijedloga prema kojemu iskustvo prostora i prostornih odnosa poti e stvaranje predodžbenih shema koje služe kao podloga za izgradnju apstraktnih zna enja. Budu i da je kognitivna lingvistika izrasla ponajprije na povezivanju kognitivnih sposobnosti s jezikom, a kojem se pristupa kao samo jednoj od tih sposobnosti, bilo bi zanimljivo pretpostavke o prostornoj uvjetovanosti i prostornoj motiviranosti zna enjskih mreža potvrditi i prou avanjem usvajanja jezika. Psiholingvisti ka istraživanja usvajanja prvog ili drugog jezika trebala bi dodatno potvrditi prostornu uvjetovanost prijedložnih upotreba, ali i dovesti do novih spoznaja o povezanosti jezika s ostalim kognitivnim sposobnostima (npr. koliko su opravdane pretpostave o pojedinim predodžbenim shemama, koliko su ih

govornici nekog jezika svjesni, kako ih pohranjujemo u mozgu i kako ih procesuiramo i sl.). U tom smislu može se reći i da se danas kognitivna lingvistika donekle i udaljila od svojih prvotnih kognitivnih temelja te da bi psiholingvisti ka istraživanja usvajanja jezika usmjerena na prijedloge i njihovu upotrebu svakako bila korak naprijed u povratku temeljima kognitivne lingvistike. Jedna od budućih zadataka kognitivno utemeljenih opisa jezika njihova pojava svakako je pronalaženje područja mogućeg primjene tih opisa. U ovom radu zalaže se za primjenu kognitivnog pristupa prijedlozima u poučavanju hrvatskog kao stranog jezika – autor ovoga rada više se puta osvjedočio u prednosti takvog pristupa. No područje poučavanja hrvatskog kao stranog jezika nikako nije i područje na kojemu se treba zaustaviti. Jedno od pitanja na koje primjena spoznaja kognitivne lingvistike treba izdati i odgovor vezano je i uz način na koji se spoznaje o iskustvenoj utemeljenosti upotrebe prijedloga mogu primijeniti i na području umjetne inteligencije (primjerice kako se spoznaje o značenjima orijentacijskih prijedloga i referentnim okvirima može ugraditi u mobilne aplikacije koje interaktivno navode turiste po gradovima ili sl.). Područje umjetne inteligencije stavlja velike izazove pred kognitivnu lingvistiku budući da iskustvena utemeljenost značenja podrazumijeva iskustvo ljudskog tijela i sve što iz njega proizlazi, a to je iskustvo nedostupno umjetnoj inteligenciji. Također, područje kojemu ovaj rad svojim rezultatima može pridonijeti vezuje se uz komparativne i kontrastivne pristupe hrvatskom jeziku. Svakako bi bilo zanimljivo vidjeti na koji način se konceptualizacija prostornih odnosa razlikuje od jednog do drugog slavenskog jezika ili vidjeti na koje načine se konceptualizacija prostornih odnosa razlikuje između hrvatskog i okolnih jezika, posebice mađarskog kao jezika koji je strukturno najrazličitiji od hrvatskog. Uoči različitih smjerova izgradnje značenjskih mreža koje u osnovi imaju iste predodžbene sheme upućuje i na različite kulturološke vrijednosti koje su ugrađene u tkivo društva koje govori nekim jezikom. Uoči razlika u izgradnjama značenjskih mreža prijedloga koji u osnovi imaju iste predodžbene sheme, naravno kada se o neprostornim upotrebama radi, uoči je kulturoloških razlika nevidljivih na površinskoj razini, kulturoloških razlika usajenih u samu srž identiteta govornika.

Na samome kraju ovoga rada, može se reći kako se čini da je u posljednjih nekoliko desetljeća o prijedlozima i njihovim značenjima napisano i rečeno više nego u prethodna tri tisućljeća, no i da se čini kako smo pravu narav prijedloga tek počinjati otkrivati. Autor ovoga rada vjeruje kako je takav cilj – shvaćanje prave naravi prijedloga, a time i shvaćanje prave naravi odnosa prostora, uvijek i jezičnog značenja – uvijek snažno motivirati nova istraživanja. Ovaj rad tek malen je doprinos dostizanju toga cilja.

5. PRILOZI

Prilog 1: Distribucija adpozicija (Dryer 2011).

Prilog 2: Popis imenica koji se naj eš e gramatikaliziraju u adpozicije (Hagège 2010: 164).

Noun	Adposition
body parts	
'head'	'on', 'above'
'foot'	'under'
'face', 'eye', 'mouth', 'forehead', 'breasts'	'in front of; near'
'back'	'behind'
'hand'	'from'
'side' 'flank'; 'ear'	'beside, near'
'stomach', 'belly', 'heart', 'mouth'	'in, within'
portions of space and relational object parts	
'top', 'surface', 'north'	'above'
'bottom', 'base', 'ground', 'south'	'below'
'front part'	'in front of'
'back part'	'behind'
'edge'	'beside'
'inside'	'inside of'
'outside', 'end'	'outside of'
'middle'	'among', 'between'
environmental landmarks	
'sky'	'above'
'river bank'	'across, beyond'
abstract notions	
'trace'	after'
'thing', 'affair', 'word'	'because of; instead of; like; of'

Prilog 3: Popis glagola koji se naj eš e gramatikaliziraju u adpozicije (Hagège 2010: 153).

Verb	Adposition
'to be(located) in, at'	'in, at'
'to front'	'in front of'
to go, move towards, head for	'to, towards; for'
'to reach', 'to touch on'	'as far as, up to, until'
'to follow'	'along with'
'to get out from', 'to leave'	'from'
'to pass by'	'past'
'to go beyond, pass, surpass'	'than'
'to refer to'	'as for'
'to look like'	'like'
'to conform to'	'according to'
'to compare'	'as, than'
'to use'	'by means of'
'to rule out'	'without'
'to oppose'	'against'
'to give'	'to'
'to treat or consider as'	'as'
'to take'	'by means of'

Prilog 4: Popis semanti kih funkcija adpozicija (Hagège 2010: 261-262).

Semantic domain	Names of semantic function	English Adps as examples
(I) CORE MEANINGS	agentive patientive attributive possessive	<i>no Adp in English</i> <i>no Adp in English</i> <i>to</i> <i>'s, of</i>
(II) NON-CORE MEANINGS (A) SPATIO-TEMPORAL (a) Static	inessive (spatial) inessive (temporal) apudessive adessive abessive (spatial) abessive (temporal) obessive suresive superessive subessive preessive (spatial) preessive (temporal) postessive (spatial) postessive (temporal) circumessive medioessive interessive	<i>in, within</i> <i>in, on, ot, as of</i> <i>at (X)'s</i> <i>at, by, beside, near</i> <i>out of, from; beside</i> <i>since, as early as</i> <i>in front of, opposite</i> <i>on</i> <i>above, over</i> <i>under, below, down</i> <i>before</i> <i>before; ago; pending</i> <i>behind, after, beyond</i> <i>after, in, within</i> <i>around</i> <i>among</i> <i>between</i>
b) Non-Static	illative allative terminative (spatial) terminative (temporal) ablative obversive surlative superversive sublative prelative postlative	<i>to, into</i> <i>towards</i> <i>down to, as far as</i> <i>till</i> <i>from</i> <i>in front of</i> <i>onto, above, over</i> <i>above, over</i> <i>under, below, down</i> <i>before</i> <i>behind, after, beyond</i>

B) NON-SPATIO-TEMPORAL	circumlative	<i>around</i>
	mediolative	<i>among</i>
	interlative	<i>between</i>
	perlative (spatial)	<i>across, through, via</i>
	perlative (temporal)	<i>for, during,</i>
	prolative	<i>past</i>
	secutive	<i>with, along, following</i>
	propriative	<i>having</i>
	exclusive	<i>without</i>
	exceptive	<i>except, save, bear(ing)</i>
	comitative	<i>with, along with</i>
	instrumentive	<i>with; by, through</i>
	mediative	<i>in the manner of, à la</i>
	motivative	<i>because of; for; thanks to</i>
	concessive	<i>despite</i>
	comparative of equality (equative)	<i>as</i>
	comparative of equality (assimilative)	<i>like</i>
	comparative of inequality	<i>than</i>
	essive, translative, mutative	<i>qua, os, off, out, to</i>
	purposive	<i>for</i>
	adversative	<i>against</i>
	pertentive	<i>about, with respect to</i>
	roborative	<i>according to; depending on, following</i>
	adnumerative	<i>in proportion to</i>
	additive	<i>in addition to, besides</i>
	substitutive	<i>instead of</i>
hypotetical	<i>in case of</i>	

Prilog 5: Popis i opis naj eš ih zna enja hrvatskih prijedloga (Sili i Pranjkovi 2005: 245-250).

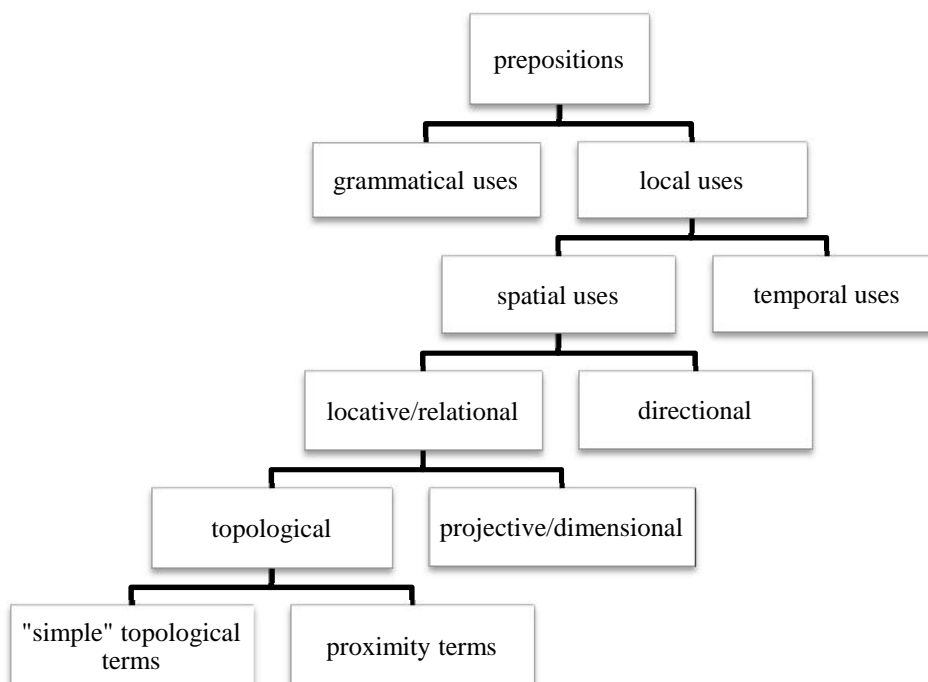
DIMENZIONALNA ZNA ENJA		
<p>PROSTORNA ZNA ENJA</p> <p>Sva se glavna prostorna zna enja mogu opisati na temelju suodnosa izme u dvaju predmeta ili dvaju skupova predmeta, izme u predmeta kojemu treba odrediti mjesto, koji je objekt lokalizacije (dalje u tekstu OL) i predmeta pomo u kojega se objektu lokalizacije odre uje mjesto, tj. lokalizatora (dalje u tekstu L). Temeljna prostorna zna enja prijedloga su sljede a:</p>		
predmjesnost (prelokalnost)	OL nalazi se ili kre e s prednje, elne strane u odnosu na L	<i>ispred ku e, pred gosta/gostom, s prednje strane</i>
izamjesnost (postlokalnost)	OL nalazi se ili kre e sa stražnje strane u odnosu na L	<i>iza ku e, za brdo/brdom</i>
nadmjesnost (supralokalnost)	OL nalazi se ili kre e u gornjem, vršnom dijelu L, bilo po površini bilo iznad nje	<i>na stol/stolu, po blatu, iznad grada, povrh oblaka</i>
podmjesnost (sublokalnost)	OL u odnosu je s nižim, donjim dijelom L	<i>pod orah/orahom, ispod liš a</i>
unutarmjesnost (intralokalnost)	OL nalazi se ili kre e u granicama L	<i>u sobu/sobi, unutar kaznenog prostora</i>
izvanmjesnost (ekstralokalnost)	OL nalazi se ili kre e izvan granica L	<i>(iz)van škole</i>
primjesnost (adlokalnost)	OL nalazi se u neposrednoj blizini L	<i>blizu ku e, u blizini (tramvaja), (po)kraj mora, pored rijeke</i>
prostorna udaljenost (ultralokalnost)	OL nalazi se ili kre e na ve oj udaljenosti od L	<i>daleko od bolnice</i>
bo na prostornost (lateralna lokalnost)	OL nalazi se ili kre e sa strane ili sa strana (zdesna ili slijeva) u odnosu na L	<i>bo no od ulaza, slijeva od tržnice</i>
horizontalna prostornost (ekstremalna lokalnost)	OL nalazi se na elnome ili za elnome dijelu u odnosu na L	<i>na po etku ulice, nakraj staze</i>
prostornost po dužini/širini (prolokalnost)	OL nalazi se ili se, znatno eš e, kre e po dužini ili po širini L	<i>uzduž puta, dužinom hodnika, širinom ulice</i>
okomjesnost (circumlokalnost)	OL nalazi se ili kre e s više ili sa svih strana u odnosu na L	<i>oko igrališta, (u)okrug sela</i>
središnja prostornost (centrumlokalnost)	OL nalazi se ili kre e s više ili sa svih strana u odnosu na L	<i>usred grada, sredinom ulice, na centru igrališta</i>
prekomjesnost (translokalnost)	OL nalazi se ili kre e poprijeko u odnosu na L	<i>preko planine, poprijeko od glavne ulice</i>
visinska prosotornost (ekvilokalnost)	OL odre uje se u odnosu na neku to ku po visini L	<i>na razini (mora), u visini (nebodera)</i>
me umjesnost (interlokalnost)	OL okružen je lokalizatorima. Ako ih je dva rije je a) o linearnom interesivu, a ako ih je više, onda je dije b) o skupnom interesivu	a) <i>izme u kuhinje i balkona</i> b) <i>me u studentima</i>

umjestomjesnost (alterlokalnost)	OL mijenja poziciju s lokalizatorom	<i>umjesto škole (sagradili su hotel)</i>
prostorna su eljenost (frontalna lokalnost)	OL nalazi se ili kre e na manjemu ili ve emu odstojanju u odnosu na L, i to tako da su im prednje strane su eljene	<i>nasuprot bolnice/bolnici, preko puta benzinske crpke</i>
usmjerena prostornost (direktivna lokalnost)	OL kre e se u smjeru L. S obzirom na to je li granica kretanja fiksirana, razlikuje se: a) op a direktivnost, b) direktivno-grani na lokalnost	a) <i>prema jugu (letjeti)</i> b) <i>do zida (dotr ati), na cilj (do i)</i>
ablativna prostornost (ablokalnost)	OL kre e se tako da se udaljuje od L	<i>iz škole (do i), od temelja (po eti)</i>
<p>VREMENSKA ZNA ENJA</p> <p>Kod vremenskih zna enja rije je o odnosu izme u doga aja (D) i vremenskog lokalizatora (VL), tj. jezi ne jedinice s vremenskim zna enjem uz pomo u koje se precizira vrijeme doga anja. Tipi na vremenska zna enja prijedloga su:</p>		
istodobnost (simultanost)	vrijeme doga aja podudara se s vremenom koje je ozna eno VL	<i>u vrijeme blagdana, za ljetnih vru ina</i>
prijevremenost (anteriornost)	vrijeme doga aja prethodi vremenu ozna enome VL	<i>prije godinu dana, uo i Nove godine</i>
poslijevremenost (posteriornost)	vrijeme doga aja smješta se iza vremena ozna enoga VL	<i>poslije rata, nakon ve ere</i>
krozvremenost (protemporalnost)	to je vrsta istovremenosti kod koje je posebno naglašeno zna enje protežnosti (protjecanja vremena)	<i>kroz cijelu godinu, preko praznika, tijekom listopada</i>
ablativna temporalnost (abtemporalnost)	VL ozna uje vrijeme ok kojega se po inje odvijati kakav doga aj	<i>od prošlog ljeta (nisu se vidjeli)</i>
izme uvremenost (intertemporalnost)	doga aj se smješta u interval ozna en dvama VL	<i>izme u srijede i etvrtka</i>
unutarvremenost (intratemporalnost)	doga aj se odvija unutar vremenskoga roka odre enoga VL	<i>u tjedan dana, u roku od dva mjeseca</i>
okovremenost (cirkumtemporalnost)	doga aj se odvija približno u vrijeme (malo prije ili malo poslije) koje se ozna uje VL	<i>oko Uskrsa</i>
Usporedna temporalnost	doga aj traje kra e ili duže od vremena ozna enoga VL	<i>preko dva mjeseca (trajati), iznad pedeset godina (imati)</i>
„prostorna temporalnost“	to je tip vremenskoga zna enja koje uklju uje i prostor, npr. u navedenom primjeru udružuje se zna enje `voziti dok traje magla` sa zna enjem `voziti po mjestu na kojem je magla`	<i>po magli (voziti)</i>
direktivno-grani na temporalnost	doga aj se odvija do granice koju odre uje vremenski odsje ak ozna en VL	<i>do velja e, do smrti</i>
sredvremenost (centrumtemporalnost)	doga aj se odvija u središnjem dijelu vremenskog odsje ka ozna enoga VL	<i>usred ljeta, sredinom stolje a</i>
ekstremalna temporalnost	doga aj se odvija na po etku ili na kraju vremenskog odsje ka ozna enoga VL	<i>po etkom stolje a, krajem svibanjskih sve anosti</i>
socijativna temporalnost	doga aj se odvija zajedno („udružen“ je) s vremenskim odsje kom ozna enim VL	<i>s vremenom, s godinama</i>

umjestovremenost (altertemporalnost)	doga aj pretpostavlja dva vremenska lokalizatora i ne povezuje se s jednim („o ekivanim“) nego s drugim („rezervnim“)	<i>umjesto nedjeljom (sastaju se ponedjeljkom)</i>
„kauzalna temporalnost“	neke vrste uzroka zna enja, a posebno uzrok povoda, izravno su povezani s vremenom, npr. u navedenom primjeru koncert se održava i u vremenskome odsjeka ku podudarnome s boži nim blagdanima (vrijeme) i zato što su boži ni blagdani (uzrok)	<i>povodom boži nih blagdana (održati koncert)</i>
<p>NEDIMENZIONALNA ZNA ENJA</p> <p>Nedimenzionalna zna enja prijedloga ti u se složenijih logičkih odnosa (npr. pripadnost, sredstvo, na in, uzrok, posljedica i sl.). Takvih je zna enja mnogo, a osobito estu su:</p>		
odnosnost (relativnost)	to je zna enje odnosa u najširem smislu, zna enje „ticanja“, tj. zna enje prema kojemu se predmet ti e drugog predmeta, nalazi se s njim u (bilo) kakvoj vezi	<i>u (s)vezi s nedavnim doga ajima, s obzirom na iznijeti prijedlog, glede našeg ju erašnjeg dogovora</i>
zna enje podrijetla ili potjecanja (ablativnost)	to zna enje podrazumijeva da jedan predmet vodi podrijetlo, da potje e od drugoga predmeta	<i>od bogatih roditelja (potjecati), od prijatelja (što saznati), iz knjiga (nau iti)</i>
zna enje na ina (modalnosti)	tu je rije o na inu na koji se što u vezi s predmetom ini ili doga a; to zna enje može biti raznolika podrijetla (prostornoga, vremenskoga, socijativnoga, ablativnoga) i izražavati se razli itim prijedlozima	<i>od srca (se smijati), s visoka (obra ati se komu), preko veze (zaposliti se), po planu (raditi)</i>
zna enje namjere ili cilja (finalnost)	to se zna enje obično razvija od grani ne ili negrani ne direktivnosti i izražava se naj eše prijedlogom <i>za</i> , ali i drugim prijedlozima, obično s kakvom specifičnom zna enjskom nijansom	<i>za školu (knjige), za pravdom (težiti), radi zdravlja (vježbati)</i>
uzro nost (kauzalnost)	to se zna enje esto izražava prijedložnim izrazima i može biti vrlo raznoliko jer se prijedlozima mogu ozna avati razli iti tipovi uzroka i to a) djelatni uzrok (onaj koji izravno izaziva posljedicu), b) uzrok motiva (onaj koji je vezan s motivacijom, npr. svjesnom ili voljnom, na kakav na in), c) uzrok kriterija (onaj koji ozna uje polazište, osnovu na kojoj se što temelji) i c) uzrok povoda (to je uzrok vremenskog podrijetla, koji nije u izravnoj vezi s posljedicom, ali može pomo i njezinoj realizaciji)	<i>a) od nesanice (patiti), zbog magle (sporo voziti)</i> <i>b) iz neznanja (krivo postupiti), zahvaljuju i mladosti (izdržati)</i> <i>c) prema sumnjivu ponašanju (zaklju iti)</i> <i>d) povodom obljetnice ro enja (otvoriti izložbu)</i>
usporednost (komparativnost)	to se zna enje ti e uspore ivanja predmeta po kakvim svojstvima	<i>od moga oca (stariji), iznad prosjeka (biti pametan)</i>
posvojnost (posesivnost)	to je zna enje u kojemu prijedlog ozna uje da što pripada onomu što zna i imenska rije	<i>(roman Kletva) od Augusta Šenoa, u ma ke (o i)</i>
dijelnost (partitivnost)	prijedlog s imenskom rije ju ozna uje dio kakve stvari	<i>me u životinjama (voli samo divlje)</i>
suprotnost (adverzativnost)	to zna enje pretpostavlja da je pojam ozna en imenskom rije ju suprotan drugomu pojmu	<i>nasuprot o ekivanjima (uspio je)</i>

dopusnost (koncesivnost)	to zna enje pretpostavlja okolnost koja pogoduje odre enu zbivanju, a ono izostaje, ili obrnuto: okolnost koja je u suprotnosti s kakvim zbivanjem, a ono se ipak ostvaruje	<i>unato nastojanju (nije uspio), ni pored najboljih preporuka (nije se upisao na fakultet)</i>
zna enje izuzimanja (ekskluzivnost)	imenska rije ozna uje dio koji biva izdvojen, izuzet iz cjeline	<i>(svi) osim jednoga</i>
zna enje društva (socijativnost)	imenska rije ozna uje predmet koji je u zajedništvu, u društvu s drugim predmetom	<i>s kolegama (do i), pri zdravoj pameti (rasu ivati)</i>
zna enje sredstva (instrumentalnost)	imenska rije ozna uje sredstvo za obavljanje kakve radnje	<i>s puno jezika (služiti se), pomo u veza (uspjeti se zaposliti)</i>
zna enje kakvo e (kvalitativnost)	prijedlog i imenska rije ozna uju osobinu, kakvo u, svojstvo predmeta	<i>(stolac) s naslonom, (ku a) od kamena</i>
uvjetnost (kondicionalnost)	jedan predmet (doga aj ili pojava) uvjet je drugome predmetu (doga aju ili pojavi)	<i>u slu aju kiše (sastanak se odga a), bez vode (nema života)</i>
zna enje zamjene (supstitutivnost)	tu se pretpostavlja da jedan predmet dolazi na mjesto drugoga, odnosno da biva njime nadomješten, zamijenjen	<i>umjesto mesa (jesti povr e), uime zastupnika (predložiti)</i>
zna enje sli nosti (similitativnosti)	imenskom rije ju ozna uju se predmet koji sli i drugomu predmetu	<i>poput prosjaka (moliti)</i>

Prilog 6: Usustavljanje prijedložnih zna enja (Coventry i Garrod 2004: 7).

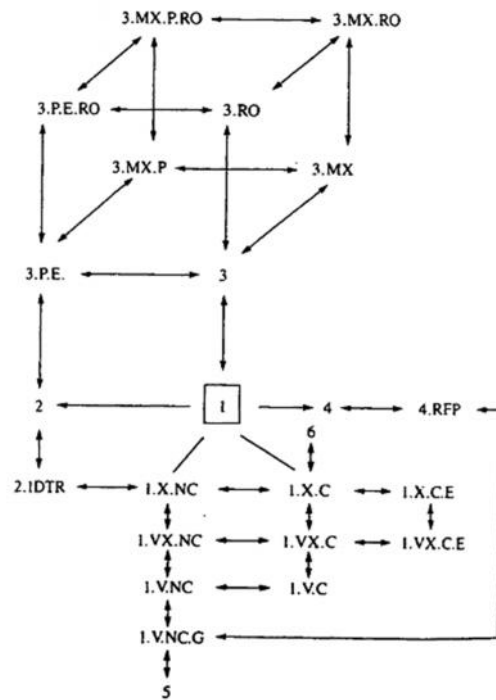

„Spatial prepositions are commonly divided further into locative or relational prepositions [...] and directional prepositions [...]. Locative or relational prepositions describe the location of one object in relation to another (e.g., *Keith is in his office*), whereas directional prepositions describe a change of position (e.g., *Simon went to the eye-tracker room – a few minutes ago*) or direction in which an object is located (e.g., *The wind vane pointed to the north*). To give a more complex example [...], *We went from Waterloo Bridge along the Embankment to Westminster* describes a starting point, a change of location, and the path taken during the change of location. Locative/relational terms are often further broken down into topological terms on the one hand and projective terms on the other (sometimes also called dimensional terms [...]). Topological terms include prepositions such as *in*, *on*, and *near*, which usually refer to (static) topological relations between objects. For our purposes, we can further distinguish between the simple topological terms *in* and *on* and proximity terms such as *near* and *far*, which give information about the distance between objects. Projective terms, such as *in front of*, *to the left of*, and *above* convey information about the direction in which one object is located with reference to another object. However, they are special in that they depend for their interpretation upon a particular spatial frame of reference. In turn, this means that each term can be used in several different ways.” (Coventry i Garrod 2004:7)

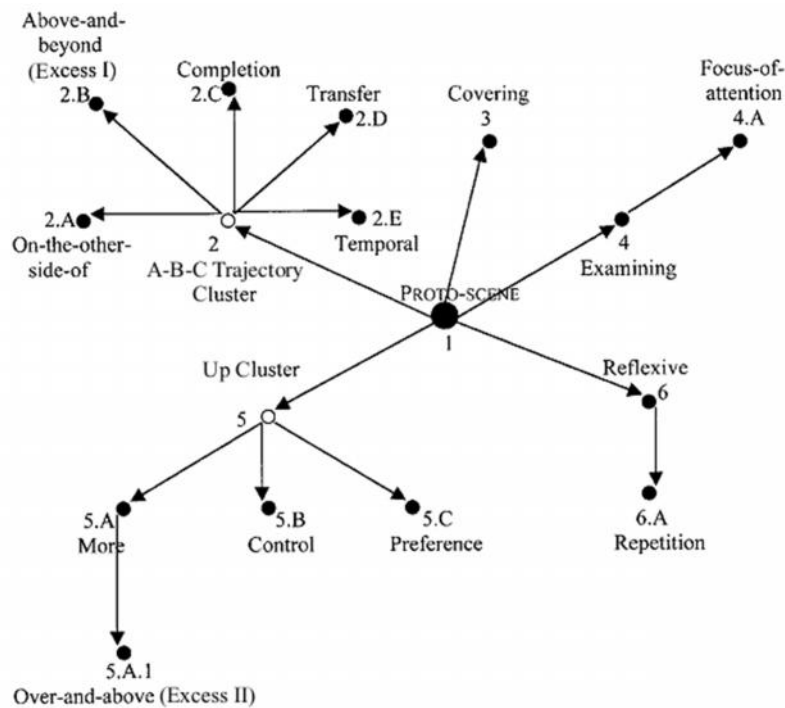
Prilog 7: Nepotpuni popis lokacijskih i direktivnih prijedloga u hrvatskom jeziku (Šari 2008: 221).

lokacijski	direktivni	
	cilj	izvor
u + lokativ na + lokativ kod + genitiv u + genitiv uz + akuzativ (po)kraj + genitiv blizu + genitiv pri + lokativ za + instrumental iza + genitiv pred + instrumental ispred + genitiv me u + instrumental izme u + genitiv nad + instrumental iznad + genitiv pod + instrumental ispod + genitiv	u + akuzativ na + akuzativ k + dativ prema + dativ do + genitiv kod + genitiv u + genitiv blizu + genitiv za + akuzativ iza + genitiv pred + akuzativ ispred + genitiv me u + akuzativ izme u + genitiv nad + akuzativ iznad + genitiv pod + akuzativ ispod + genitiv	iz + genitiv s + genitiv od + genitiv iza + genitiv ispred + genitiv izme u + genitiv iznad + genitiv ispod + genitiv
po + lokativ, oko(lo) + genitiv i kroz + akuzativ označavaju put, no put može označavati i veštinu u lokacijskih prijedloga u konstrukcijama nestati njih glagola		

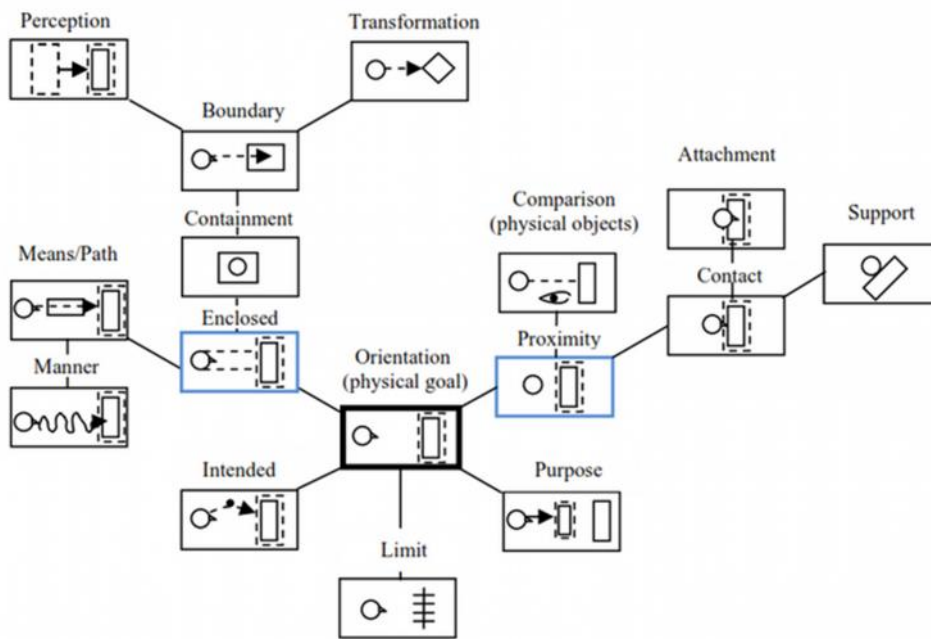
Prilog 8: Varijacije u grafi kom prikazu zna enjskih mreža prijedloga.

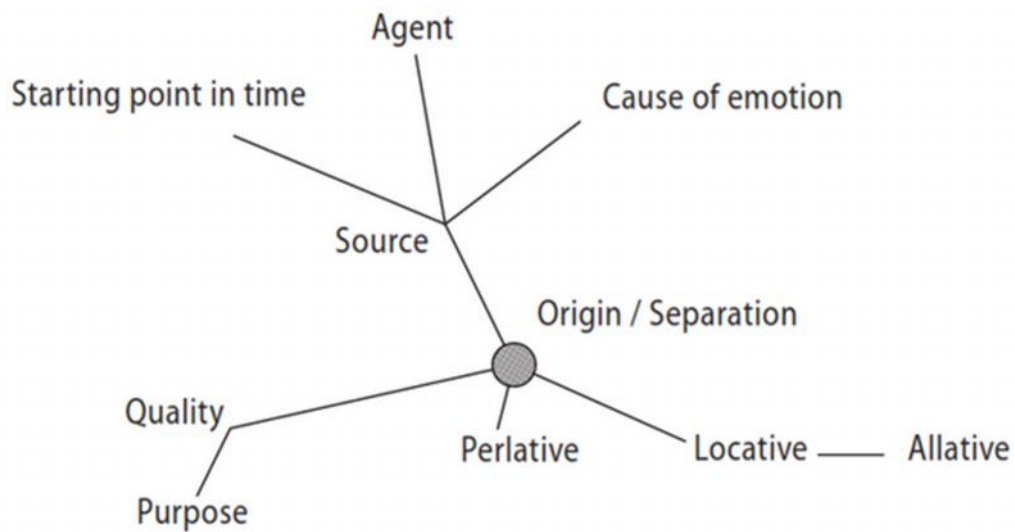
Slika 10: Lakoffov (1987) model zna enjske mreže engleskog prijedloga *over* (Sandra i Rice 1995: 96)

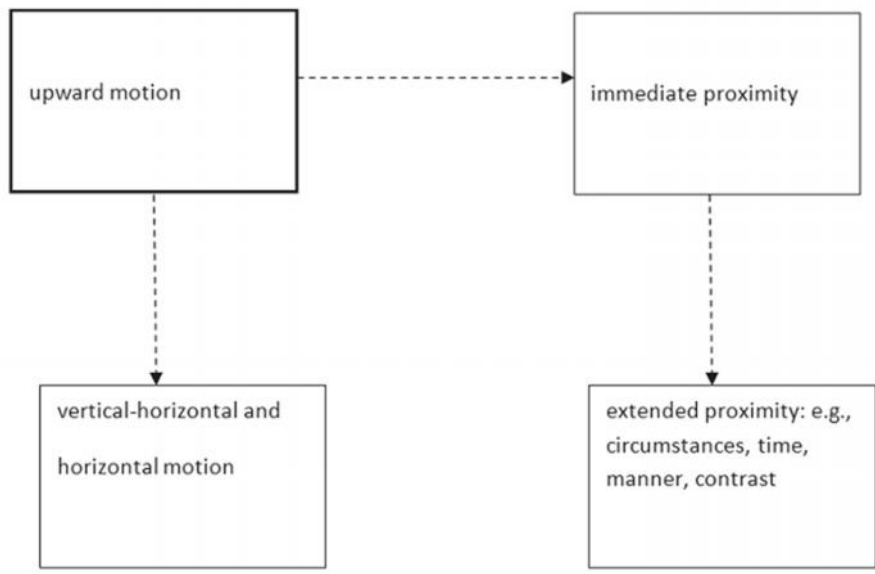
Slika 11: Zna enjska mreža engleskog prijedloga *over* (Tyler i Evans 2003: 80)

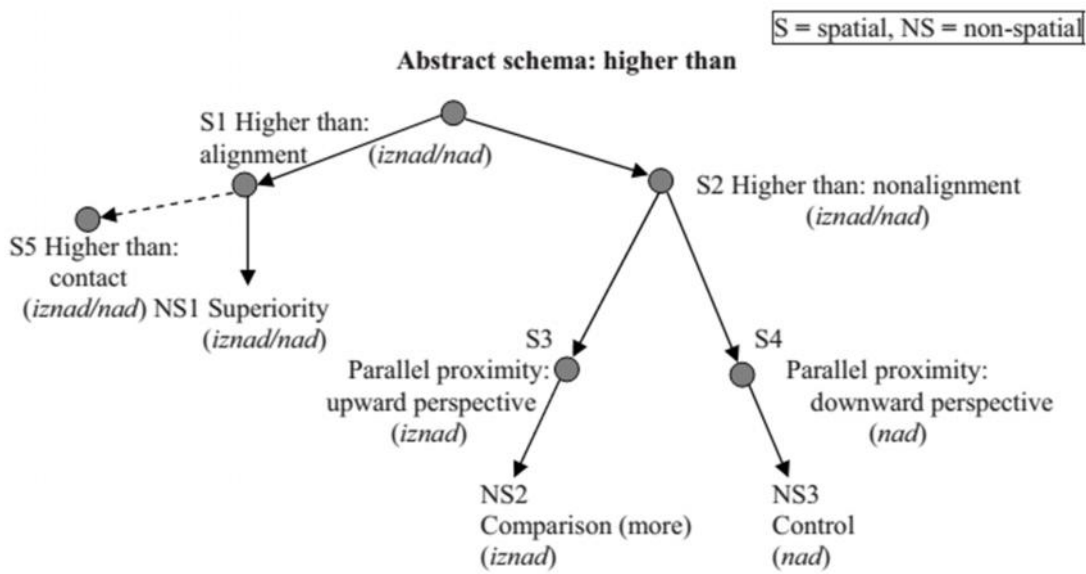
Slika 12: Semanti ka mreža perzijskog prijedloga *be* (Mahpeykar i Tyler 2011: 431)

Slika 13: Zna enjska mreža talijanskog prijedloga *da* (Lauraghi 2009: 176)

Slika 14: Zna enjska mreža hrvatskog prijedloga *uz* (Šari 2012: 185)

Slika 15: Zna enjska mreža makedonskog prijedloga *nad* (Mitkovska i Bužarovska 2012: 113)

6. LITERATURA

- Alexander, Ronelle. 2006. *Bosnian, Croatian, Serbian, a Grammar: With Sociolinguistic Commentary*. Madison: The University of Wisconsin Press.
- Allwood, Jens. 2003. "Meaning potentials and context: some consequences for the analysis of variation in meaning." U *Cognitive approaches to lexical semantics*, uredili Hubert Cuyckens, René Dirven i John R. Taylor, 29–66. Berlin: Walter de Gruyter & Co.
- Amorapanth, Prin, Alexander Kranjec, Bianca Bromberger, Matthew Lehet, Page Widick, Adam J. Woods, Daniel Y. Kimberg i Anjan Chatterjee. 2012. "Language, perception, and the schematic representation of spatial relations." *Brain & Language* (120): 226–236.
- Anderson, John M. 2006. *Modern Grammars of Case*. Oxford: Oxford University Press.
- Ani, Vladimir, Dunja Brozović, Rončević, Ivo Goldstein, Slavko Goldstein, Ljiljana Jojić, Ranko Matasović i Ivo Pranjković. 2004. *Hrvatski enciklopedijski rječnik*. Zagreb: EPH, Novi Liber. <http://hjp.novi-liber.hr/>.
- Aristotel. 1992. *Kategorije*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Asbury, Anna. 2005. "Adpositions as case realisations - Structures and consequences." *Leiden Papers in Linguistics* 2 (3): 69–92.
- Asbury, Anna. 2008. *The Morphosyntax of Case and Adpositions*. Utrecht: LOT.
- Babić, Stjepan. 1991. *Tvorba riječi u hrvatskome književnom jeziku*. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Nakladni zavod Globus.
- Babić, Stjepan, Dalibor Brozović, Milan Moguš, Slavko Pavešić, Ivo Škarić i Stjepko Težak. 1991. *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika*. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Nakladni zavod Globus.
- Babić, Stjepan, Dalibor Brozović, Ivo Škarić i Stjepko Težak. 2007. *Glasovi i oblici hrvatskoga književnoga jezika*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
- Bacz, Barbara. 1999. "Three-case prepositions in Polish: The semantics of *PO*." *LACUS Forum* (25): 137–147.
- Bacz, Barbara. 2002. "On the image-schema proposals for the preposition *PO* in Polish." *Glossos* (3): 1–19.
- Bacz, Barbara. 2003. "A preliminary semantic analysis of the Polish preposition *za*." *Langues et linguistique* (29): 1–23.
- Bacz, Barbara. 2005. "For the unity of meaning of the Polish verbal prefix *za-*." *LACUS Forum* (31): 94–104.

- Balcik, Ines, Klaus Röhe i Verena Wróbel. 2009. *Die große Grammatik Deutsch*. Stuttgart: PONS GmbH.
- Bari , Eugenija, Mijo Lonari , Dragica Mali , Slavko Paveši , Mirko Peti, Ze evi Vesna i Marija Znika. 1997. *Hrvatska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Baši , Monika. 2007. "Serbian Ps with and without *iz* and the Superset Principle." *Tromsø Working Papers on Language and Linguistics* 34 (2): 300–319.
- Belaj, Branimir. 2004. *Pasivna rečenica*. Osijek: Filozofski fakultet, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku.
- Belaj, Branimir. 2008. *Jezik, prostor i konceptualizacija: shemati na značenja hrvatskih glagolskih prefiksa*. Osijek: Filozofski fakultet, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku.
- Belaj, Branimir. 2009. "Prostorna značenja na razini složene rečenice." U *Prostor u jeziku / Književnost i kultura šezdesetih: Zbornik radova 37. seminara Zagreba ke slavističke škole*, uredio Krešimir Mišanić , 43–67. Zagreb: Filozofski fakultet u Zagrebu, Zagrebačka slavistička škola.
- Belaj, Branimir. 2010. "Prostorni odnosi kao temelj padežnih značenja - shematičnost i polisemija hrvatskoga prijedložno-padežnog izraza *od* + genitiv." U *Sintaksa padeža: Zbornik radova znanstvenog skupa s međunarodnim sudjelovanjem Drugi hrvatski sintaktički dani*, uredile Matea Birtić i Dunja Brozović Rončević , 15–33. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Filozofski fakultet u Osijeku.
- Belaj, Branimir. 2011. "Schematic meaning of the Croatian verbal prefix *iz-*, meaning chains and syntactic implications." U *Cognitive linguistics: Convergence and Expansion*, uredili Mario Brdar, Stefan Th. Gries i Milena Žić Fuchs, 115–149. Amsterdam, Philadelphia.
- Bennet, David C. 1975. *Spatial and temporal uses of English prepositions: An essay in stratificational semantics*. London: Longman.
- Blair, David. 2006. *Wittgenstein, Language and Information: "Back to the Rough Ground!"* Dordrecht: Springer.
- Bordet, Lucile i Denis Jamet. 2010. "Are English Prepositions Grammatical or Lexical Morphemes?" *Cerlces, Occasional Papers*: 1–26.
- Bortone, Pietro. 2010. *Greek Prepositions: From Antiquity to the Present*. Oxford: Oxford University Press.
- Brala, Marija M. 2005. "Crosslinguistic diversities and cognitive universals in the semantic domain of superposition." U *Semantika prirodnog jezika i metajezik semantike*, uredila Jagoda Granić , 89–100. Zagreb: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku.
- Brala-Vukanović , Maja. 2009. "The story of 'o'. Force dynamics in the semantics of (Croatian) prepositions." U *Space and Time in Language and Literature*, uredile Maja

- Brala-Vukanovi i Lovorka Grui -Vukanovi , 61–86. Newcastle: Cambridge Scholars Publishing.
- Brala-Vukanovi , Maja. 2011. “Where is *o*: Croatian prepositions as vectors.” U *Space and Time in Language*, uredili Mario Brdar, Marija Omazi , Višnja Pavi i Taka , Tanja Grade ak-Erdelji i Gabrijela Buljan, 91–112. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Brala-Vukanovi , Maja i Anita Memišević . 2012. “Moving *od-* and *do-* in Croatian. An account of sources, goals and dual readings of the dative.” *Jezikoslovlje* 13 (1): 41–69.
- Brala-Vukanovi , Maja i Nensi Rubini . 2011. “Prostorni prijedlozi i prefiksi u hrvatskome jeziku. Kognitivnosemanti ka analiza.” *Fluminensia* 23 (2): 21–37.
- Brown, Wayles i Theresa Alt. 2004. *A Handbook of Bosnian, Serbian and Croatian*. SEELRC. <http://slaviccenters.duke.edu/projects/grammars>.
- Brugman, Claudia. 1981. “The story of *over*”. University of California, Berkeley.
- Brugman, Claudia i George Lakoff. 2006. “Cognitive topology and lexical networks.” U *Cognitive Linguistics: Basic Readings*, uredio Dirk Geeraerts, 109–140. Berlin, New York: Mouton de Gruyter.
- Bu ar, Mirjana. 2009. “Gramatikalizacija i sekundarni prijedlozi glagolskoga i imeni koga porijekla.” *Jezikoslovlje* 10 (2): 183–216.
- Bujas, Željko. 1999. *Veliki hrvatsko-engleski rje nik*. 3. izd. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
- Budja, Jurica. 2008. “Zna enja glagolskoga prefiksa *za-* u hrvatskom”. Sveu ilište u Zagrebu, Filozofski fakultet.
- Bybee, Joan. 2003. “Cognitive Processes in Grammaticalization.” U *The new psychology of language: cognitive and functional approaches to language structure*, uredio Michael Tomasello, 2:145–168. Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Campbell, Lyle. 2001. “What’s wrong with grammaticalization?” *Language Sciences* 23 (2-3): 113–161.
- Campbell, Lyle i Richard Janda. 2001. “Introduction: conceptions of grammaticalization and their problems.” *Language Sciences* 23 (2-3): 93–112.
- Chalker, Sylvia i Edmund Weiner. 1998. *The Oxford Dictionary of English Grammar*. Oxford: Oxford University Press.
- Coventry, Kenny R. i Simon C. Garrod. 2004. *Saying, Seeing, and Acting: The Psychological Semantics of Spatial Preposition*. New York: Taylor & Francis Inc.
- Crawford, L. Elizabeth, Terry Regier i Janellen Huttenlocher. 2000. “Linguistic and non-linguistic spatial categorization.” *Cognition* (75): 209–235.

- Croft, William. 2003. *Typology and universals*. 2. izd. Cambridge: Cambridge University Press.
- Croft, William i D. Alan Cruse. 2004. *Cognitive Linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- ilaš-Mikuli , Marica, Milva Guleši Machata, Dinka Pasini i Sanda Lucija Udier. 2011. *Hrvatski za po etnike 1 - udžbenik hrvatskoga kao drugog i stranog jezika*. 3. izd. Zagreb: Hrvatska sveu ilišna naklada.
- D browska, Barbara. 1997. *Cognitive Semantics and the Polish Dative*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter.
- Damjanovi , Stjepan. 2003. *Staroslavenski jezik*. 4. izd. Zagreb: Hrvatska sveu ilišna naklada.
- DeLancey, Scott. 2005. "Adpositions as a non-universal category." U *Linguistic Diversity and Language Theories*, uredili Zygmunt Frajzyngier, Adam Hodges i David S. Rood, 185–202. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Derksen, Rick. 2008. *Etymological Dictionary of the Slavic Inherited Lexicon*. Leiden: Brill.
- Dryer, Matthew S. 2011. "Order of Adposition and Noun Phrase." Uredili Martin Haspelmath i Matthew S. Dryer. *The World Atlas of Language Structures Online*. München: Max Planck Digital Library. <http://wals.info/chapter/85>.
- Evans, Vyvyan. 2004. *The Structure of Time: Language, meaning and temporal cognition*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Evans, Vyvyan. 2005. "The meaning of time: polysemy, the lexicon and conceptual structure." *Journal of Linguistics* (41): 33–75.
- Evans, Vyvyan. 2007. *A Glossary of Cognitive Linguistics*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Evans, Vyvyan. 2010. "From the spatial to the non-spatial: The 'state' lexical concepts of *in*, *on* and *at*." U *Language cognition and space The state of the art and new directions*, uredili Vyvyan Evans i Paul Chilton, 215–248. London: Equinox.
- Evans, Vyvyan i Melanie Green. 2006. *Cognitive Linguistics: An Introduction*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Evans, Vyvyan i Andrea Tyler. 2004. "Applying Cognitive Linguistics to Pedagogical Grammar: The Case of *Over*." U *Cognitive Linguistics, Second Language Acquisition, and Foreign Language Teaching*, uredili Michel Achard i Susanne Niemeier, 257–280. Berlin, New York: Mouton de Gruyter.

- Evans, Vyvyan i Andrea Tyler. 2005. "Applying Cognitive Linguistics to Pedagogical Grammar: The English Prepositions of Verticality." *Revista Brasileira de Linguística Aplicada* 5 (2): 11–42.
- Fauconnier, Gilles i Mark Turner. 2006. "Conceptual integration networks." U *Cognitive Linguistics: Basic Readings*, uredio Dirk Geeraerts, 303–372. Berlin, New York: Mouton de Gruyter.
- Fillmore, Charles J. 1977. "The case for case reopened." *Syntax and semantics* 8: 59–81.
- Fillmore, Charles J. 2003. "The Case for Case." U *Form and Meaning in Language: Papers on semantic roles*, uredio Charles J. Fillmore, 1:21–119. Stanford: Center for the Study of Language and Information.
- Geeraerts, Dirk. 1988. "Where Does Prototypicality Come From?" U *Topics in cognitive linguistics*, uredila Brygida Rudzka-Ostyn, 207–229. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing.
- Geeraerts, Dirk. 2006a. "Prospects and problems of prototype theory." U *Cognitive Linguistics: Basic Readings*, uredio Dirk Geeraerts, 141–166. Berlin, New York: Mouton de Gruyter.
- Geeraerts, Dirk. 2006b. "A rough guide to Cognitive Linguistics." U *Cognitive Linguistics: Basic Readings*, uredio Dirk Geeraerts, 1–28. Berlin, New York: Mouton de Gruyter.
- Geeraerts, Dirk. 2006c. *Words and Other Wonders: Papers on Lexical Semantic Topics*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Geeraerts, Dirk i Hubert Cuyckens, ur. 2007a. *The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics*. New York: Oxford University Press, Inc.
- Geeraerts, Dirk i Hubert Cuyckens. 2007b. "Introducing Cognitive Linguistics." U *The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics*, uredili Dirk Geeraerts i Hubert Cuyckens, 3–24. New York: Oxford University Press, Inc.
- Gehrke, Berit. 2007. "On directional readings of locative prepositions." U *Proceedings of ConSOLE XIV*, 99–120.
- Gluhak, Alemko. 1993. *Hrvatski etimološki rječnik*. Zagreb: August Cesarec.
- Goldstücker, Theodor. 1861. *Pāṇini: his place in Sanskrit literature*. London: N. Trübner and co.
- Golfam, Arsalan i Fatemeh Yousefi Rad. 2010. "A Cognitive Semantic Approach to Persian Spatial Prepositions, a Pedagogical Perspective, Case Study: Persian Preposition /dær/." *Pazhuhesh-e Zabanha-ye Khareji* (56): 167–179.
- Grabowski, Joachim i George A. Miller. 2000. "Factors Affecting the Use of Dimensional Prepositions in German and American English: Object Orientation, Social Context, and Prepositional Pattern." *Journal of Psycholinguistics Research* 29 (5): 517–553.

- Grabowski, Joachim i P. Weiss. 1996. "The prepositional inventory of languages: A factor that affects comprehension of spatial prepositions." *Language Sciences* 18 (1-2): 19–35.
- Grady, Joseph. 1997. "Foundations of meaning: primary metaphors and primary scenes". University of California, Berkeley.
- Grady, Joseph. 2007. "Metaphor." U *The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics*, uredili Dirk Geeraerts i Hubert Cuyckens, 188–201. New York: Oxford University Press, Inc.
- Grünthal, Riho. 2003. *Finnic adpositions and cases in change*. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Guardon Anelo, Carmen. 2005. "Some fundamental issues in the semantic analysis of prepositions." *Estudios Ingleses de la Universidad Complutense* 13: 5–21.
- Van der Gucht, Fieke, Klaas Willems i Ludovic De Cuypere. 2007. "The iconicity of embodied meaning. Polysemy of spatial prepositions in the cognitive framework." *Language Sciences* 29: 733–754.
- Hagège, Claude. 2010. *Adpositions*. Oxford: Oxford University Press.
- Ham, Sanda. 1996. "O instrumentalu jednine imenica vrste i: tradicijska, sustavna i nacionalna na ela pri normiranju hrvatskoga književnoga jezika." *Jezik* 44: 1–8.
- Ham, Sanda. 2002. *Školska gramatika hrvatskoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Hamm, Josip. 1974. *Staroslavenska gramatika*. 4. izd. Zagreb: Školska knjiga.
- Harris, Roy i Talbot J. Taylor. 1997. *Landmarks in linguistics thought I: The Western tradition from Socrates to Saussure*. 2. izd. London, New York: Routledge.
- Haspelmath, Martin. 2008. "Terminology of case." U *The Oxford Handbook of Case*, uredili Andrej Malchukov i Andrew Spencer, 505–517. Oxford: Oxford University Press.
- Heine, Bernd. 1997. *Cognitive Foundations of Grammar*. New York: Oxford University Press, Inc.
- Heine, Bernd. 2003. "Grammaticalization." U *The Handbook of Historical linguistics*, uredili Brian D. Joseph i Richard D. Janda, 575–601. Oxford: Blackwell Publishing.
- Heine, Bernd i Tania Kuteva. 2007. *The Genesis of Grammar: A Reconstruction*. Oxford: Oxford University Press.
- Hopper, Paul J. i Elizabeth Closs Traugott. 2003. *Grammaticalization*. 2. izd. Cambridge: Cambridge University Press.

- Hörberg, Thomas. 2006. "Influences of Form and Function on Spatial Relations: Establishing Functional and Geometric Influences on Projective Prepositions in Swedish". Stockholm University.
- Ivekovi , Franjo i Ivan Broz. 1901a. *Rje nik hrvatskoga jezika*. Vol. 1. Zagreb: Štamparija Karla Albrechta (Jos. Wittasek).
- Ivekovi , Franjo i Ivan Broz. 1901b. *Rje nik hrvatskog jezika*. Vol. 2. Zagreb: Štamparija Karla Albrechta (Jos. Wittasek).
- Janda, Laura A. 1986. "A semantic analysis of the Russian verbal prefixes ZA-, PERE-, DO-, and OT- (Slavistische Beiträge 192)." München: Otto Sagner.
- Janda, Laura A. 1993. *A Geography of Case Semantics: The Czech Dative and Russian Instrumental*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter.
- Janda, Laura A. 2010. "Cognitive Linguistics in the Year 2010." *International Journal of Cognitive Linguistics* 1 (1): 1–30.
- Janda, Laura A. i Steven J. Clancy. 2002. *The Case Book for Russian*. Bloomington: Slavica Publishers.
- Janda, Laura A. i Charles Edward Townsend. 2000. *Czech*. München, Newcastle: Lincom Europa.
- Jaworska, Ewa. 1999. "Prepositions and Prepositional Phrases." Uredili Keith Brown i Jim Miller. *Concise encyclopedia of grammatical categories*. Oxford: Elsevier.
- Jelaska, Zrinka. 2005a. "Materinski, drugi, strani i ostali jezici." U *Hrvatski kao drugi i strani jezik*, 24–37. Zagreb: Hrvatska sveu ilišna naklada.
- Jelaska, Zrinka. 2005b. "Ovladavanje drugim jezikom." U *Hrvatski kao drugi i strani jezik*, 88–107. Zagreb: Hrvatska sveu ilišna naklada.
- Jespersen, Otto. 1924. *The Philosophy of Grammar*. 7. izd. London: George Allen & Unwin Ltd.
- Johnson, Mark. 1987. *The Body in the Mind*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Joseph, Brian D. i Richard D. Janda, ur. 2003. *The Handbook of Historical Linguistics*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Kaši , Bartol. 2002. *Osnove ilirskog jezika u dvije knjige*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Kemmerer, David. 2004. "The semantics of space: Integrating linguistic typology and cognitive neuroscience." *Neuropsychologia* (44): 1607–1621.
- Klikovac, Duška. 2000. *Semantika predloga: Studija iz kognitivne lingvistike*. Beograd: Filološki fakultet.

- Koskela, Anu i Lynne Murphy. 2006. "Polysemy and Homonymy." *Encyclopedia of Language and Linguistics*. Elsevier.
- Kovačević, Barbara i Ivana Matas Ivanković. 2007. "Parni prijedlozi." *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 33: 245–261.
- Krivoruchko, Julia G. 2008. "Prepositional wars: when ideology defines preposition." U *Adpositions: pragmatic, semantic and syntactic perspectives*, uredili Dennis Kurzon i Silvia Adler, 191–208. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Kurzon, Dennis. 2002. "'Preposition' as functor: The case of *long* in Bislama." U *Prepositions in their Syntactic, Semantic and Pragmatic Context*, uredili Susanne Feigenbaum i Dennis Kurzon, 231–248. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Kurzon, Dennis. 2006. "Adpositions." Uredio Keith Brown. *Encyclopedia of Language and Linguistics*. Oxford: Elsevier.
- Kuštović, Tanja. 2009. "Prilozi za izražavanje prostora." U *Prostor u jeziku / Književnost i kultura šezdesetih: Zbornik radova 37. seminara Zagreba ke slavisti ke škole*, uredio Krešimir Mišanić, 58–65. Zagreb: Filozofski fakultet u Zagrebu, Zagrebačka slavistička škola.
- Lakoff, George. 1987. *Women, Fire, and Dangerous Things: What Categories Reveal about the Mind*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Lakoff, George i Mark Johnson. 1980. *Metaphors We Live By*. 1. izd. Chicago, London: The University of Chicago Press.
- Lakoff, George i Mark Johnson. 1999. *Philosophy in the Flesh: The Embodied Mind and Its Challenge to Western Thought*. New York: Basic Books.
- Lam, Yvonne. 2003. "Challenging Prepositions: The Effectiveness of Interrelating Rules for Teaching *por* and *para* in Spanish as a Second Language". University of Toronto.
- Lam, Yvonne. 2009. "Applying cognitive linguistics to teaching the Spanish prepositions *por* and *para*." *Language Awareness* 18 (1): 2–18.
- Lancelot, Claude. 2000. *Opća i obrazložena gramatika (Grammaire générale et raisonnée de Port-Royal)*. Preveo Vojmir Vinja. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Landau, Barbara i Ray Jackendoff. 1993. "'What' and 'where' in spatial language and spatial cognition." *Behavioral and Brain Sciences* (16): 217–265.
- Langacker, Ronald W. 1982. "Space Grammar, Analysability, and the English Passive." *Language* 58 (1): 22–80.

- Langacker, Ronald W. 1987. *Foundations of Cognitive Grammar*. Vol. 1. Stanford: Stanford University Press.
- Langacker, Ronald W. 1991. *Foundations of Cognitive Grammar: Descriptive Application*. Vol. 2. Stanford: Stanford University Press.
- Langacker, Ronald W. 1999. *Grammar and conceptualization*. Berlin: Walter de Gruyter.
- Langacker, Ronald W. 2007. "Cognitive Grammar." U *The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics*, uredili Dirk Geeraerts i Hubert Cuyckens, 421–461. New York: Oxford University Press, Inc.
- Langacker, Ronald W. 2008. *Cognitive Grammar: A Basic Introduction*. New York: Oxford University Press, Inc.
- Lauraghi, Silvia. 2009a. "A model for representing polysemy: The Italian preposition *da*." U *Actes du Colloque "Autour de la préposition"*, uredili Jacques François, Eric Gilbert, Claude Guimier i Maxi Krause, 167–178. Caen: Presses Universitaires de Caen.
- Lauraghi, Silvia. 2009b. "The internal structure of adpositional phrases." U *Form and Function in Language Research: papers in honour of Christian Lehmann*, uredili Johannes Helmbrecht, Yoko Nishina, Yong-Min Shin, Stavros Skopeteas i Elisabeth Verhoeven, 231–254. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Lehmann, Christian. 2002. *Thoughts on Grammaticalization*. 2. izd. Erfurt: Arbeitspapiere des Seminars für Sprachwissenschaft der Universität Erfurt.
- Lehmann, Christian i Christel Stolz. 1992. *Bildung von Adpositionen im Deutschen*. Erfurt: Seminar für Sprachwissenschaft der Universität Erfurt.
- Levinson, Stephen C. 2004. *Space in Language and Cognition: Exploration in Cognitive Diversity*. Cambridge: The Press Syndicate of the University of Cambridge.
- Levinson, Stephen C., Sotaro Kita, Daniel B. M. Haun i Björn H. Rasch. 2002. "Returning the tables: language affects spatial reasoning." *Cognition* (84): 155–188.
- Lewandowska-Tomaszczyk, Barbara. 2007. "Polysemy, prototypes, and radial categories." U *The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics*, uredili Dirk Geeraerts i Hubert Cuyckens, 139–169. New York: Oxford University Press, Inc.
- Liamkina, Olga. 2007. "Semantic Structure of the German Spatial Particle *über*." *Journal of Germanic Linguistics* 19 (2): 115–160.
- Lindstromberg, Seth. 2010. *English Prepositions Explained*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Ljubešić, Nikola i Tomaz Erjavec. 2011. "hrWaC and slWaC: Compilg Web Corpora for Croatian and Slovene." U *TSD'11: Proceedings of the 14th international conference*

- on Text, Speech and Dialogue*, uredili Ivan Habernal i Václav Matoušek, 395–402. Berlin, Heidelberg: Springer.
- Mahpeykar, Narges i Andrea Tyler. 2011. “The Semantics of Farsi *be*: Applying the Principled Polysemy Model.” U *Spatial Information Theory*, uredili Max Egenhofer, Nicholas Giudice, Reinhard Moratz i Michael Worboys, 413–433. Heidelberg, Dordrecht, London, New York: Springer.
- Mandler, Jean M. 2004. “Thought before language.” *TRENDS in cognitive Sciences* 8 (11): 508–513.
- Martinet, André. 1982. *Osnove op e lingvistike*. Zagreb: Grafi ki zavod Hrvatske.
- Matas Ivankovi , Ivana. 2009. “Izražavanje prostornih zna enja prijedložno-padežnim izrazima.” U *Prostor u jeziku / Književnost i kultura šezdesetih: Zbornik radova 37. seminara Zagreba ke slavisti ke škole*, uredio Krešimir Mi anovi . Zagreb: Filozofski fakultet u Zagrebu, Zagreba ka slavisti ka škola.
- Matasovi , Ranko. 2008. *Poredbenopovijesna gramatika hrvatskog jezika*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Matovac, Darko. 2008. “Subjekt u japanskom jeziku.” *Strani jezici* 3: 215–227.
- Matovac, Darko. 2012. “O prijedlozima u hrvatskom jeziku.” U *Bosanskohercegova ki slavisti ki kongres I: Zbornik radova*, uredila Mirela Omerovi , 1:461–469. Sarajevo: Slavisti ki komitet.
- McDonough, Laraine, Soonja Choi i Jean M. Mandler. 2003. “Understanding spatial relations: Flexible infants, lexical adults.” *Cognitive Psychology* (46): 229–259.
- Melvinger, Jasna. 1980. “Sintaksa infinitiva u hrvatskom književnom jeziku: doktorska dizertacija”. Sveu ilište u Zagrebu, Filozofski fakultet.
- Mitkovska, Liljana i Eleni Bužarovska. 2012. “The preposition and prefix *nad* in South Slavic languages with emphasis on Macedonian.” *Jezikoslovlje* 13 (1): 107–150.
- Moguš, Milan, Maja Bratani i Marko Tadi . 1999. *Hrvatski estotni rje nik*. Zagreb: Zavod za lingvistiku Filozofskog fakulteta Sveu ilišta u Zagrebu, Školska knjiga.
- Munnich, Edward, Barbara Landau i Barbara Anne Doshier. 2001. “Spatial language and spatial representation: a cross-linguistic comparison.” *Cognition* (81): 171–207.
- Navarro i Ferrando, Ignasi. 1998. “A cognitive semantic analysis of lexical units *at*, *on* and *in* in English”. Universitat Jaume, Department de filologia anglesa i romanica.
- Oakley, Todd. 2007. “Image Schemas.” U *The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics*, uredili Dirk Geeraerts i Hubert Cuyckens, 214–315. New York: Oxford University Press, Inc.

- Pali , Ismail. 2006. "Dativ u savremenom bosanskom jeziku (sintaksi ko-semanti ki opis)". Univerzitet u Sarajevu, Filozofski fakultet.
- Pali , Ismail. 2007. *Sintaksa i semantika na ina*. Sarajevo: Bookline.
- Pali , Ismail. 2011. "O glagolima koji vežu obvezatne adverbijalne dopune u bosanskome jeziku." *Suvremena lingvistika* 37 (72): 201–217.
- Pinkster, Harm. 2005. *On Latin Adverbs*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Piper, Predrag. 2001. *Jezik i prostor*. 2. izd. Beograd: Biblioteka XX vek.
- Pranjekovi , Ivo. 1992a. "Prostorna zna enja prijedloga u hrvatskome standardnom jeziku." *Suvremena lingvistika* (33): 21–26.
- Pranjekovi , Ivo. 1992b. "Prilozi kao 'rije i sviju vrsta'." *Suvremena lingvistika* 34: 243–249.
- Pranjekovi , Ivo. 1999. "Opis prijedloga u jednojezi nim rje nicima." *Fluminensia* 11 (1-2): 165–172.
- Pranjekovi , Ivo. 2001. *Druga hrvatska skladnja: sintakti ke rasprave*. Zagreb: Hrvatska sveu ilišna naklada.
- Pranjekovi , Ivo. 2002. *Hrvatska skladnja: rasprave iz sintakse hrvatskoga standardnog jezika*. Hrvatska sveu ilišna naklada.
- Pranjekovi , Ivo. 2005. "Suzna ne rije i i njihove vrste." U *Zbornik Zagreba ke slavisti ke škole 2004.*, uredio Krešimir Bagi , 19–28. Zagreb: FF press.
- Pranjekovi , Ivo. 2009a. "Prostorna zna enja u hrvatskome jeziku." U *Prostor u jeziku / Književnost i kultura šezdesetih: Zbornik radova 37. seminara Zagreba ke slavisti ke škole*, uredio Krešimir Mi anovi , 11–19. Zagreb: Filozofski fakultet u Zagrebu, Zagreba ka slavisti ka škola.
- Pranjekovi , Ivo. 2009b. "Nepromjenjive rije i i gramatika." U *Njegoševi dani: Zbornik radova*, uredila Tatjana Be anovi , 329–335. Cetinje: Univerzitet Crne Gore, Filozofski fakultet Nikši .
- Radden, Günter. 2011. "Spatial time in the West and the East." U *Space and Time in Language*, uredili Mario Brdar, Marija Omazi , Višnja Pavi i Taka , Tanja Grade ak-Erdelji i Gabrijela Buljan, 1–40. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Raffaelli, Ida. 2009. *Zna enje kroz vrijeme*. Zagreb: Disput.
- Raguž, Dragutin. 1997. *Prakti na hrvatska gramatika*. Zagreb: Medicinska naklada.
- Rauh, Gisa. 1993. "On the grammar of lexical and non-lexical prepositions in English." U *The Semantics of prepositions: from mental processing to natural language*

- processing*, uredila Cornelia Zelinsky-Wibblet, 99–150. Berlin, New York: Mouton de Gruyter.
- Rauh, Gisa. 2010. *Syntactic Categories: Their Identification and Description in Linguistic Theories*. Oxford: Oxford University Press.
- Retz-Schmidt, Gudula. 1988. "Various Views on Spatial Prepositions." *AI Magazine* 9 (2): 95–105.
- Rice, Sally. 1996. "Prepositional prototypes." U *The Construal of Space in Language and Thought*, uredili Martin Pütz i René Dirven, 135–168. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Rišner, Vlasta. 2005. "Prijedlozi nekad i danas." U *Zbornik Zagreba ke slavisti ke škole 2004.*, uredio Krešimir Bagi , 41–59. Zagreb: FF press.
- Rišner, Vlasta. 2006. *Iz jezi ne prošlosti i sadašnjsti*. Osijek: Matica hrvatska.
- Rišner, Vlasta. 2007. "Jezi ni savjeti Ljudevita Jonkea i suvremena hrvatska norma." *Jezik* 54 (3): 94–104.
- Robins, R. H. 1993. *The Byzantine Grammarians: Their Place in History*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter.
- Robinson, Peter i Nick C. Ellis, ur. 2008. *Handbook of Cognitive Linguistics and Second Language Acquisition*. London, New York: Routledge.
- Rosch, Eleanor. 1978. "Principles of categorization." U *Cognition and Categorization*, uredile Eleanor Rosch i Barbara Lloyd, 27–48. Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbaum.
- Saint-Dizier, Patrick. 2006. "Introduction to the Syntax and Semantics of Prepositions." U *Syntax and Semantics of Prepositions*, uredio Patrick Saint-Dizier, 1–26. Dordrecht: Springer.
- Sandra, Dominiek i Sally Rice. 1995. "Network analyses of prepositional meaning: Mirroring whose mind - the linguist's or language user's." *Cognitive Linguistics* 6 (1): 89–130.
- Sarup, Lakshman. 1998a. *The Nighantu and the Nirukta: The Oldest Indian Treatise on Etymology, Philology and Semantics*. Vol. 1. New Delhi: Motilal Banarsidass.
- Sarup, Lakshman. 1998b. *The Nighantu and the Nirukta: The Oldest Indian Treatise on Etymology, Philology and Semantics*. Vol. 2. New Delhi: Motilal Banarsidass.
- Savi , Jadranka. 1999. "Prijedložno-padežne sveze u hrvatskim gramatikama 19. i 20. stolje a." *Jezikoslovlje* 2 (2-3): 57–72.
- Sili , Josip. 2005. "Suzna ne (sinsemanti ne) i samozna ne (autosemanti ne) rije i." U *Zbornik Zagreba ke slavisti ke škole 2004.*, uredio Krešimir Bagi , 13–18. Zagreb: FF press.

- Sili , Josip i Ivo Pranjkovi . 2005. *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka u ilišta*. Zagreb: Školska knjiga.
- Skiba, Anna i Robert Skiba. 2011. "O nekim semanti kim razlikama izme u poljskih prostornih predloga *pod/nad* i srpskih predloga *pod/nad* i *ispod/iznad*." *Filološki pregled* 38 (2): 175–193.
- Skok, Petar. 1988a. *Etimologijski rje nik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Vol. 3. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- Skok, Petar. 1988b. *Etimologijski rje nik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Vol. 2. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- Skok, Petar. 1988c. *Etimologijski rje nik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Vol. 1. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- Stanojevi , Mateusz-Milan. 2009. "Konceptualna metafora u kognitivnoj lingvistici: pregled pojmova." *Suvremena lingvistika* (68): 339–369.
- Stolac, Diana. 2009. "Izražavanje prostornih značenja padežnim oblicima." U *Prostor u jeziku / Književnost i kultura šezdesetih: Zbornik radova 37. seminara Zagreba ke slavisti ke škole*, uredio Krešimir Mi anovi , 66–74. Zagreb: Filozofski fakultet u Zagrebu, Zagreba ka slavisti ka škola.
- Stolz, Thomas, Cornelia Stroh i Aina Urdze. 2006. *On Comitatives and Related Categories: A Typological Study with Special Focus on the Languages of Europe*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter.
- Struiksma, Marijn E., Matthijs L. Noordzij i Albert Postma. 2009. "What is the link between language and spatial images? Behavioral and neural findings in blind and sighted individuals." *Acta Psychologica* (132): 145–156.
- Šari , Ljiljana. 1998. "Metafori na proširenja značenja prostornih prijedloga." *Rije* 4 (1): 77–82.
- Šari , Ljiljana. 2001. "Prepositions: a challenge for formal theories and Cognitive Grammar." U *On Prepositions*, uredili Ljiljana Šari i Donald F. Reindl, 1–18. Oldenburg: Bibliotheks- und Informationssystem der Universität Oldenburg.
- Šari , Ljiljana. 2003. "Prepositional categories and prototypes: Contrasting some Russian, Slovenian, Croatian and Polish examples." *Jezikoslovlje* 4 (2): 187–204.
- Šari , Ljiljana. 2006a. "A preliminary semantic analysis of the Croatian preposition *u* and its Slavic equivalents." *Jezikoslovlje* 7 (1): 1–43.
- Šari , Ljiljana. 2006b. "On the meaning and prototype of the preposition *pri* and the locative case: A comparative study of Slavic usage with emphasis on Croatian." *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 32 (1): 225–248.

- Šari , Ljiljana. 2007. "Konstrukcije za izražavanje prostornih odnosa u hrvatskom jeziku." U *Sintakti ke kategorije. Zbornik radova znanstvenoga skupa s me unarodnim sudjelovanjem „Hrvatski sintakti ki dani“*, uredio Branko Kuna, 253–270. Osijek: Filozofski fakultet, Sveu ilište Josipa Jurja Storrsmayera u Osijeku.
- Šari , Ljiljana. 2008. *Spatial concepts in Slavic: a cognitive linguistic study of prepositions and cases*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz Verlag.
- Šari , Ljiljana. 2012. "The Croatian preposition *uz*: A cognitive approach." *Jezikoslovlje* 13 (1): 151–190.
- Šonje, Jure, ur. 2000. *Rje nik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Školska knjiga.
- Šva ko, Vanja. 1993. "Funkcija i status prijedložnih izraza." *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 19 (1): 353–361.
- Talmy, Leonard. 2000. *Toward a Cognitive Semantics: Concept Structuring Systems*. Vol. 1. Cambridge, Massachusetts: MIT Press.
- Tanackovi Faletar, Goran. 2010. "Semanti ki opis nesamostalnih (kosih) padeža u hrvatskom jeziku i njegove sintakti ke implikacije". Sveu ilište J. J. Strossmayera, Filozofski fakultet u Osijeku.
- Taylor, John R. 1993. "Prepositions: Patterns of polysemization and strategies of disambiguation." U *The Semantics of prepositions: from mental processing to natural language processing*, uredila Cornelia Zelinsky-Wibblet, 151–178. Berlin, New York: Mouton de Gruyter.
- Taylor, John R. 1995. *Linguistic Categorization: Prototypes in Linguistic Theory*. 2. izd. Oxford: Clarendon Press.
- Taylor, John R. 2003. "Polysemy's paradoxes." *Language Sciences* 25: 637–655.
- Taylor, John R. 2008. "Prototypes in Cognitive Linguistics." U *Handbook of Cognitive Linguistics and Secon Language Acquisition*, uredili Peter Robinson i Nick C. Ellis, 39–65. London, New York: Routledge.
- Tchizmarova, Ivelina. 2012. "A cognitive analysis of the Bulgarian prepositions and verbal prefixes *NAD* and *POD*." *Jezikoslovlje* 13 (1): 219–260.
- Težak, Stjepko i Stjepan Babi . 2000. *Gramatika hrvatskoga jezika: Priru nik za osnovno jezi no obrazovanje*. Zagreb: Školska knjiga.
- Thomason, Olga A. 2006. "Prepositional System in Biblical Greek, Gothic, Classical Armenian, and Old Church Slavic". The University of Georgia, Graduate Faculty.
- Tobin, Yishai. 2008. "A monosemic view of polysemic prepositions." U *Adpositions: pragmatic, semantic and syntactic perspectives*, uredili Dennis Kurzon i Silvia Adler, 273–288. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.

- Tra anin, Dionizije. 1995. *Gramati ko umije e*. Preveo Dubravko Škiljan. Zagreb: Latina et Graeca.
- Tuggy, David. 2006. "Ambiguity, polysemy, and vagueness." U *Cognitive Linguistics: Basic Readings*, uredio Dirk Geeraerts, 167–184. Berlin, New York: Mouton de Gruyter.
- Tuggy, David. 2007. "Schematicity." U *The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics*, uredili Dirk Geeraerts i Hubert Cuyckens, 83–116. New York: Oxford University Press, Inc.
- Tyler, Andrea i Vyvyan Evans. 2001. "Reconsidering Prepositional Polysemy Networks: The Case of Over." *Language* 77 (4): 724–765.
- Tyler, Andrea i Vyvyan Evans. 2003. *The Semantic of English Prepositions: Spatial Scenes, Embodied Meaning and Cognition*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tyler, Andrea, Charles Mueller i Vu Ho. 2011. "Applying Cognitive Linguistic to Learning the Semantics of English *to*, *for* and *at*. An Experimental Investigation." *Vigo International Journal of Applied Linguistics* (8): 181–205.
- Vandeloise, Claude. 1991. *Spatial prepositions: a case study from French*. Chicago: University of Chicago Press.
- Vandeloise, Claude. 2006. "Are there spatial prepositions?" U *Space in Languages: Linguistic Systems and Cognitive Categories*, uredili Maya Hickmann i Stéphane Robert, 139–154. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Vince, Jasna. 2010. "Prostorni prijedložni izrazi u hrvatskom crkvenoslavenskom jeziku." *SLOVO* 60: 791–826.
- Volk, Martin. 2006. "German prepositions and their kin." U *Syntax and Semantics of Prepositions*, uredio Patric Saint-Dizier, 83–100. Dordrecht: Springer.
- Wierzbicka, Anna. 1972. *Semantic primitives*. Frankfurt: Athenäum.
- Wischer, Ilse. 2005. "Grammaticalization." Uredio Keith Brown. *Encyclopedia of Language and Linguistics*. Oxford: Elsevier.
- Zelinsky-Wibbelt, Cornelia. 1993. "Introduction." U *The Semantics of prepositions: from mental processing to natural language processing*, uredila Cornelia Zelinsky-Wibbelt, 1–26. Berlin, New York: Mouton de Gruyter.
- Zlatev, Jordan. 2007. "Spatial Semantics." U *The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics*, uredili Dirk Geeraerts i Hubert Cuyckens, 318–350. New York: Oxford University Press, Inc.
- Zwart, Jan-Wouter. 2005. "A note on functional adpositions." U *Organizing grammar: linguistic studies in honor of Henk van Riemsdijk*, uredili Hans Broekhuis, Norbert

Corver, Riny Huybregts, Ursula Kleinhenz i Jan Koster, 689–695. Berlin, New York:
Mouton de Gruyter.